OPERIS

HIERARCHICI

SIVE,

DE ECCLESIASTICO PRINCIPATV,

LIBER II.

IN QVO BEATI PAVLI APOSTOLI ſecunda ad Timotheum Epheſi Epiſcopum, & Primatem, Epiſtola, Commentarijs illuſtratur.

Autore [illegible] Bracarenſi, Societatis [illegible] profeſſore olim ſacræ Scripturæ, & in Conimbricenſi Academia regij Artium Collegij Præfecto.

[illegible] PRIMVM IN LVCEM EDITVM.

LVGDVNI.

Sumptibus Horatij Cardon.

M. DCIX.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Lib. 2

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III NAPOLI

ILLVSTRISSIMO
D. MICHAELI A CASTRO
OLYSSIPONENSI
Metropolitano,

P. Coſmas Magalianus Societatis IESV *Theologus, & regij Artium Collegij in Conimbricenſi Academia Præfectus,*

S. P. D.

INGRATI *animi notam timere poſſem,* PRÆSVL ILLVSTRISSIME, *ſi quos in lucem edere commentarios inſtitui, te, cui multis nominibus obſtrictus ſum, inſtituti mei inſcio, euulgarem. Enimuero cùm Olyſſipone, decem, aut plures annos commorarer, affectum erga me animi tui, beneuolentiæ & amoris pleniſſimum ſemper ſum expertus. Poſtquam verò Conimbricæ, partim ſacris literis enarrandis, partim regij Artium Collegij præfecturæ, ex obedientia operam dare opus fuit, quanuis illa, quam loci opportunitas dabat, ſæpius te adeundi & colloquendi conſuetudo, eſt intermiſſa: nunquam tamen abſentis oblitus es. Teſtes habeo noſtræ Societatis Patres, qui vel officij, vel negotij ergò, quod paſſim ſit, te inuiſunt. Hi nanq; quàm amanter, ne dum honorificè (quæ tua eſt benignitas) mei abſentis mentionem inferas, literis mihi & ſermonibus crebris ſignificarunt. Nec verò verbis ſolùm, ſed factis etiam tua in me & in Societatem noſtram conſtitit voluntas, cùm aliàs, tum præſertim cùm regni adminiſtrandi curam non ambitione aliqua, à qua ſemper alienus fuiſti, ſed, quod omnes nôrunt, amore Dei, & patriæ impulſus, ſuſcepiſti.*

Daturus ergo lucem fœturæ ingenij mei; à te, quo ſine nil magnum mens noſtra inchoare nec poteſt, nec debet, patrocinium, non peto tantum, ſed ſupplex etiam efflagito. Hoc enim impetrato, quid nobis poteſt eſſe formidini? Tua à regibus ducta, & omnibus cognita nobilitas: tua in rebus gerendis prudentia; in proſperis modus; in aduerſis conſtantia; in pietate promouenda & pauperum inopia ſubleuanda ſolicitudo: eam tibi conciliant apud omne genus hominum beneuolentiam, & exiſtimationem, vt quæ tu probaueris, ea ipſi ſumma haud dubiè animorum conſenſione ſint approbaturi. Quare id mihi imprimis curæ fuit, vt quæ tibi dicarem, huiuſmodi eſſent, vt argumenti in quo verſantur genere ipſo plauſibilia tibi eſſent, & iucunda. Quod inſignis quidam Philoſophus in dedicatione libri, quem de iuſtitia ſcripſit, non animaduertens, ab Antiocho Aſiæ minoris Rege repudiatus eſt. Sibi enim, qui aliorum ſceptra inuaderet, & quæ alieni eſſent iuris, in ſuam trahere ditionem conaretur, æquitatis, & iuſtitiæ leges afferendas non eſſe, tyrannico elatus ſupercilio dictitabat. Nos Pontifici in muneris ſui functionibus occupatiſſimo, epiſtolas D. Pauli Pontificias offerimus: ſpeculum damus, in quo, quæ gerit, lætus peruideat. Nihil hic profanum, nihil alienum à Pontificia cura; nihil quod cum vigilantiſſimi præſulis ſtudijs mirificè non conſentiat. Nec vereor propterea meas has vigilias minùs tibi gratas fore, quod alij hoc ſecuti ſunt argumentum. Spatioſus eſt ſanctarum Scripturarum ager, & omnibus Chriſti confeſſoribus communis. dummodo (vt ſcitè annotauit Rupertus) ſalua fide quod ſentiunt, & dicant & ſcribant. Rupertus. *Quis nanque iure iraſci poteſt, quòd in eadem poſſeſſione, poſt vnum aut duos puteos, quos effoderunt patres, eorum filij plures effodiunt? Poſt puteos Abrahæ induſtria apertos alios Iſaac aperiri iuſſit; & repererunt (inquit Scriptura) ſerui illius aquam viuam.* Gen. 26. *Quid ergo obſtat, quominus poſt Chryſoſt. Theophyl. Occum. Thedor. & alios Patres, nos aliquam adhuc operam in Pontificijs Pauli epiſtolis exponendis adhibeamus, præſertim, cùm adhuc aquam viuam reperire poſſimus, quæ & lectori ſtudioſo vtilitatem afferat, & animo diuinarum rerum cognitionem ſentienti, iucunditatem? Hanc tuis auſpicijs repertam, qui viderint, læti repetent, quod Eccleſiaſtici cap. 50. de Simone magno ſacerdote Oniæ filio proditum eſt.* Chryſoſt. Theophyl. Occum. Theodor. Eccl. 50. *Is nanque dum vixit, ad perfecti operis faſtigium, templi perduxit ſtructuram: ciuitatemque ſanctam beneficijs, apud omne genus hominum bene collocatis, ita ſibi obſtrinxit, vt quaſi ſtella matutina in medio nebulæ, & quaſi luna plena in diebus ſuis, luxiſſe affirmetur. Nec id ſolùm: cum ſole, cum Iride, cum roſa, cum lilijs, & pretioſis lapidibus comparatur. Atque, vt cætera ſileam, quæ diuinæ literæ de Simone referunt, illud tanti Pontificis gloriam magnopere commendat; quòd in diebus ipſius emanauerunt putei aquarum, & quaſi mare adimpleti ſunt ſupra modum.*

dum. Certè qui animo recolet, quo ſtudio in communem Eccleſiæ Dei utilitatem, in hoc Luſitaniæ regno inuigilaueris, & quàm impensè doctrinam ſacram adamaueris, viroſq; omnes opibus, & autoritate adiuuare ſtudueris, qui è ſapientiæ puteis, viuam aquam ad communem populi Chriſtiani uſum manantem, extrahere conſueuêrunt: manifeſte perſpiciet, te, Simonis, hoc eſt magni Pontificis, laudibus digniſſimum: poſſeq; ſperare à te eos, qui in aperiendis ſacræ ſapientiæ puteis iugi aqua manantibus, in ſacræ Scripturæ agro deſudant, non qualemcunq; opem, ſed certiſſimum patrocinium. Eam ego ſpem, ex tuis factis laudatiſſimis polliceri mihi poſſem, ſi ea enarrare, & cum magni Simonis encomijs conferre, tuum ab omni aſſentatione alieniſſimum permitteret ingenium. Sed polliceor tamen mihi etiam, ſine ea quæ apud alios principes multùm valere ſolet, encomiorum commemoratione, omnem à te opem, & optatum patrocinium. Quod enim alij laudum, apud eos, quibus ſuos dedicant libros, commemoratione obtinere ſolent; ego prætermiſſione (nec me animus fallit) ſum aſſecuturus. Modeſtia tua hoc facit, qua ſoles, laudes exiſtimare iacula, & hoſtes laudatores. Vale,

PRÆSVL ILLVSTRISSIME, *meque tibi multis nominibus deuinctum, & Societatem noſtram, qua ſoles beneuolentia, diu complectere.*

AD LECTOREM,

IN DVAS B. PAVLI PONTIFICIAS EPISTOLAS,

quæ duobus ſequentibus libris explicantur,
Hendecaſyllabon.

VOS ô Pontifices, quibus tiaræ
Ius eſt, & baculi nitentis auro,
Attentas date gentium magiſtro
Aures. Timotheum ille dum paterno
Affectu docet, & Titum: admonebit
Quali vos deceat gregis regendi
Vrgeri ſtimulo. Licèt popellus
Veſtris nunc ſtudiis probæque vitæ
Applaudat; ſtudio eruditiores
Vos reddet cumulatiore Paulus.
Immunem à vitiis, Epiſcoporum
Vitam poſtulat. Arcet ebrioſos,
Iratos, tumidos, lucríque amantes.
Aptos ad ſacra, ſobrios, pudicos
Signat presbyteros: modeſtiámque
Commendat iuueni ſeníque. Frugi
Seruos eſſe iubet. Modum puellas
Vitæ ſæpe docet beatioris.
Huc ergo Archiepiſcopi; huc tiara
Vos queis gemmifera caput renidet:
Huc lætus iuuenis, ſenéxque triſtis:
Huc caſtæ viduæ, puella: ſexus
Huc omnis veniat. Docet magiſter
Paulus Timotheum, Titúmque. Tantus
Cùm doctor placeat tonante voce,
Nec non diſcipuli infula decori;
Quid doctrina? auida hanc probabis aure.

IVDI

IVDICIVM CENSORIS IN COMMENTARIOS ſuper duas B. Pauli Epiſtolas.

SVPREMÆ ac ſanctæ Inquiſitionis Senatu imperante, accuratè vidi II. & III. librum *Operis Hierarchici*, ſiue, *de Eccleſiaſtico Principatu*: in quibus II. B. Pauli Apoſtoli epiſtola ad Timotheum Epheſi Epiſcopum, & alia quædam ad Titum Epiſcopum item Cretenſem, à Patre Coſma Magaliano Bracarenſi ſacræ Societatis IESV, regiſque Artium Liberalium Collegij Conimbricæ iterum præfecto, commentariis illuſtrantur: nihil in eis reperi, bonis moribus, aut fidei Orthodoxæ diſſonum; imò omnia conſona, & pia, quæ fidelem inſtruant, ac proinde apta, quæ in lucem prodeant. Æquum ergo cenſeo, vt typis mandentur. Datum Olyſſipone in conuentu S. Franciſci Denxobregas, anno Domini 1608. Ianuarij die 26.

FR. LVDOVICVS AB ANGELIS.

Facultas ſupremi ſanctæ Inquiſitionis Senatus Luſitaniæ.

POſſunt imprimi Commentarij ſecundi, & tertij libri *Operis Hierarchici*, ſiue, *de Eccleſiaſtico Principatu*: Et poſtquam impreſſi fuerint, huc adducantur, vt cum autographo collati, paſſim legi poſſint. Olyſſipone die ſexta Februarij 1608.

RVY PIZ DAVEIGA.

Facultas Illuſtriſſimi ac Reuerendiſſimi D. Alfonſi à Caſtelbranco Epiſcopi Conimbricenſis, & Arganilÿ Comitis.

SPectata approbatione poſſunt imprimi hi Commentarij. Decimoquinto Februarij 1608.

EPISC. CONDE.

Facultas Prouincialis Societatis IESV.

EGo Antonius Maſcarenhas Societatis IESV in prouincia Luſitaniæ prouincialis, facultate ad id mihi facta à Reuerendo admodum Patre noſtro generali Claudio Aquauiua, facultatem concedo, vt Commentarij in duas D. Pauli epiſtolas, ad Timotheum, & in eam, quæ ad Titum ſcribitur, à Patre Coſma Magaliano Societatis noſtræ Theologo, & regij Artium Collegij, in Conimbricenſi Academia præfecto, compoſiti; atque grauium doctorúmque hominum iudicio approbati, typis mandentur. In cuius rei fidem, hoc teſtimonium manu noſtra ſubſcriptum, & noſtro munitum ſigillo dedimus. Olyſſipone 11. die Maij, anno Domini 1607.

ANTONIVS MASCARENHAS.

FACVLTAS R. P. PROVINCIALIS Societatis IESV, *in prouincia Lugdunenſi.*

LVdouicus Michaëlis Prouincialis Collegiorum Societatis IESV, in Prouincia Lugdunenſi, iuxta priuilegium eidem Societati à Rege Chriſtianiſſimo Henrico III. die X. menſis Maij, anni 1583. Et Henrico IIII. nunc regnante 20. Decembris 1606. conceſſum, quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab eiuſdem Societatis hominibus compoſitos, abſque illorum permiſſione imprimant; permittit Horatio Cardon Lugdunenſi Bibliopolæ, vt *Operis Hierarchici, ſiue, de Eccleſiaſtico principatu, libros III. Autore P. Coſma Magaliano Bracarenſi, Societatis* IESV, *profeſſore olim ſacræ Scripturæ, & in Conimbricenſi Academia regij Artium Collegij Præfecto*, ad ſex proximos annos imprimere, ac liberè diuendere poſſit. Datum Lugduni die 6. Maij 1609.

LVD. MICHAELIS.

Summa Priuilegij à Chriſtianiſſimo Galliarum Rege obtenti

HENRICI IIII. Galliæ & Nauarræ Regis diplomate cautum eſt, ne quis in ſuo regno, aliiſve locis ditioni ſuæ ſuppoſitis, intra proximos annos decem à die conceſſionis præſentium inchoandos, excudat, vendat, excudendum vendendúmve quouis modo ac ratione conetur, librum qui inſcribitur, *Operis Hierarchici, ſiue, de Eccleſiaſtico principatu, libri III. Autore P. Coſma Magaliano Bracarenſi, Societatis* IESV, *profeſſore olim ſacræ Scripturæ, & in Conimbricenſi Academia regij Artium Collegij Præfecto*, vno Horatio Cardon, Bibliopola Lugdunenſi, excepto, cuive ipſe conceſſerit: Sub pœnis originali diplomate contra delinquentes expreſſis. Datum Lutetiæ, die Februarij vigeſima tertia, Anno 1609.

Sic ſignatum De mandato Regis,

BRVLART.

COSMÆ

COSMÆ

MAGALIANI,

SOCIETATIS IESV

THEOLOGI,

OPERIS HIERARCHICI, SIVE, DE Eccleſiaſtico principatu,

LIBER SECVNDVS.

JN EPISTOLAM B. PAVLI APOSTOLI ad Timotheum ſecundam

COMMENTARII

PRÆFATIO EXEGETICA.

ABsolvtis, Deo auſpice, commentariis in primam ad Timotheum epiſtolam, vrget animum ea cura (quod materiæ affinitas poſtulat) vt pergam, ſecundam quoque, breuioribus quidem, ſed non minùs, quod in me fuerit, accuratis illuſtrare annotationibus. Erit hic noſter labor, vt ſpero, gratus lectori, cui breuitas cordi eſt; ſimulque vtilis, ob hierarchicæ doctrinæ, cuius Paulus primarius magiſter eſt, eximiam cognitionem. Atque, vt iam inde exordiar, vnde totius epiſtolæ argumentum, &

contextus, lucem accipere poteſt: imprimis Pauli in vincula bis Romæ coniecti hiſtoriam proponam: deinde nonnulla in ſectiones conferam, quæ in epiſtolæ explicandæ veſtibulo maiorem afferent perſpicuitatem,& faciliorem ad Pauli doctrinam percipiendam aditum.

Hiſtoriæ D. Pauli, bis ſub Imperio Neronis in vincula coniecti breuis enarratio, quæ inſtar argumenti eſt totius epiſtolæ.

SECTIO. I.

An. Chriſti 59.

I. ANno poſt Chriſtum natum quinquageſimo nono, Paulus Apoſtolus, cauſa dicta apud Portium Feſtũ, Felicis, in prætura Iudææ, ſucceſſorem, comite Ariſtarcho, quem in epiſtolis concaptiuum appellat, per Melitem inſulam, Nerone anno iam altero imperante, Romam perductus eſt, vt colligitur ex Euſebio in Chron. cuius hæc ſunt verba: *Feſtus in gubernatione ſuccedit Felici, apud quem præſente Agrippa Rege, Paulus Apoſtolus religionis ſuæ rationem exponens, vinctus Romam mittitur.* Eandem refert idem Euſebius hiſtoriam Eccleſ.hiſt.lib.2.cap.2. Cui ſuffragatur Hieronymus, de ſcript. Eccl. in vita Pauli. Cæterùm, qua occaſione Paulus vinctus fuerit, ſic accipe:

Euſeb. in Chron. — Idem Eccl. hiſt. — Hieron.

Quatuor profectiones Pauli, in Hieroſolymam, poſt conuerſionẽ.

Poſt conuerſionem ſuam Paulus, nihil antiquius habuit, quàm vt Euangelium, quod in triduo illo, quo de cælo tactus nihil vidit, interno diuini ſpiritus magiſterio & illuſtratione didicit (neq; enim puto in illo triduo, quæ tamen multorum opinio eſt, vt ſuo loco dicemus, raptum fuiſſe in paradiſum) mundo prædicaret, omnibuſque tam Iudæis quàm Græcis, doctrina & exemplo vtilitatem afferret. Idcirco quater, poſt conuerſionem ſuam, vrbem Hieroſolymitanam adiiſſe, memoriæ proditum eſt.

Primam illuc profectionem, ad finem triennij conuerſionis ſuæ, eo ſuſcepit fine, vt videret principem Apoſtolorum Petrum; cuius rei meminit ipſe cap. 1. epiſtolæ ad Galatas.

Gal. 1.

Secundam, duodecimo ferè eiuſdem conuerſionis anno: Cùm nimirum vnà cum Barnaba, ab Eccleſia Antiochena, cum eleemoſynis à fidelibus liberaliter corrogatis, propter famem toto ferè orbe terrarum ſæuientem, miſſus eſt.

Euſeb. Beda. Oroſius.

Accidit hæc fames, vt tradunt Euſeb. in Chron. Beda, in lib. de ſex ætatibus; Paulus Oroſius, lib. 7. cap. 6. quarto principatus Claudij anno, poſt cædem nimirum Iacobi fratris Ioannis Euangeliſtæ,

& D.

& D. Petri carcerem. Quanuis D.Lucas in Actis Apoſtolicis,eam commemoret per anticipationem. Act.11.

Tertia incidit in decimum quartum annum poſt conuerſionem ſuam: quando videlicet Barnaba comite, ad decidendas legales quaſdam quæſtiones, illuc itum eſt. Habes huius rei mentionem, cùm apud Luc.Act.14.tum apud eundem cap.2.epiſt.ad Galatas. Act.14. Gal.2.

Quia verò Paulus, qua erat charitate, ægrè ferebat, fratres, qui erant Hieroſolymis diuinis rebus piè ac religioſè vacantes, rerum ad victum neceſſariarum premi inopia: collecta diligenter,& ſtrenuè, ex variis Eccleſiis eleemoſynarum ſubuentione; quartam, vt Iudæis, qui ex Moſaicis ritibus ad Chriſtiana tranſierant caſtra, opem ferret, in vrbem Hieroſolymitanam inſtituit perfectionem, de qua agit Lucas Act.21. Hîc,captus eſt à Iudæis ſub finem principatus Claudij, vel ſub initium Neroniani imperij. Act.21.

II. Manſit Cæſareæ in cuſtodia Paulus per biennium antequam Romam veniret: quod, ni fallor, ſatis apertè docet Lucas, Act.24. Poſtquam enim commemorauit quo nam pacto Paulus, cauſam ſuam egerit coram Felice præſide à quo frequenter & beneuolè auditus fuit, ſubiungit hæc verba, *Biennio autem expleto, accepit ſucceſſorem Felix, Portium Feſtum.* In quibus verbis, particula, *biennio expleto*, non indicat tempus gubernationis Felicis, quaſi biennio tantùm Felix præſes fuerit,cùm Paulus illi dixerit, vt in eodem cap. refert Lucas, *Ex multis annis, te eſſe Iudicem genti huic ſciens,&c.* Quomodo enim,ſi Felix biennio tantùm Iudææ præfuit, multis annis Iudex fuit? Quare neceſſe eſt præfuiſſe eum Iudææ plusquam duos annos. Quid quòd Ioſephus lib. 20. Antiq.cap.5. narrat,Felicem à Claudio 11. imperij eius anno,miſſum eſſe in Iudæam, vbi multa & præclara geſſerit, producto vſque ad Neronis imperium magiſtratu? Quod ſi ita eſt, cur autem non ita erit? minimùm quinque annis præfuit Iudææ:atque adeò biennium, cuius Lucas meminit, non ad Felicem, ſed ad tempus, quo Paulus in in cuſtodia fuit ſub Felice referendum eſt, vt eo loco interpretatur Gloſſ. Interl. Beda, & Lyranus, quibus concinit Oecum. in caput vlt.Act.Apoſt.& Onuphrius in ſuo Chron.Hoc ipſum tradit Metaphraſtes Euſebij ſecutus autoritatem. Negat quidem Baronius fuiſſe Paulum Cæſariæ per biennium: ac proinde illa verba, *Expleto biennio accepit ſucceſſorem Felix,&c.* Ad biennium refert, quo Felix, ſub Neronis imperio Iudææ præfuit: additque, Paulum fuiſſe vinctum, ſecundo imperij Neronis anno, ſtatimque Romam miſſum. Act.24. Ioſephus Antiq. Act.24. Gloſſ. Interl. Beda. Lyran. Oecum. Onuphr. Baron.tom. 1.An.58.

Cæterùm cur Felicis præturæ tempus biennio illo Neronis imperij, definiri debeat, non video; cùm nec verbum à Luca fiat de Nerone: nec vlla occurrat ratio, cur fieri potiùs Neronis, qui Felicem prætura abdicauit, mentio debeat; quàm Claudij; qui eum præſidem creauerat. Multò minùs probabile eſt quod Magiſter hiſt. Scholaſticæ aſſeuerat, biennium illud computandum eſſe, à tempore, quo Felix accuſari cœpit à Iudæis, cùm nulla huius accuſationis apud Lucam extet mentio.

Hiſt.Schol.

Quo honore Romæ exceptus fuerit Paulus.

III. Decedente ergo de magiſtratu Felice, ſub quo Paulus in cuſtodia propter importunas, & inſidiarum plenas Iudæorum accuſationes biennio fuit; Feſtus miſſus à Nerone Claudij ſucceſſore, Iudæam ſuſcepit gubernandam: Apud quem Cæſareæ pro tribunali ſedentem, Apoſtolus cauſa dicta, vinctus, vt paulo antè diximus, ad Cæſarem, quem appellauerat, Romam ire compellitur. Quis pro dignitate enarrare queat, Chriſtianorum in vrbe agentium erga illum officia? Non enim quaſi vincto homini, ſed tanquam emerito duci vrbem cum triumpho ingredienti, vltra lapidem quinquageſimum, obuiam itum eſt, vt ex aliis annotat Cardinalis Baronius tom. 1. An. Chriſti 59. *Manſit autem biennio toto in ſuo conducto*, vt D. Lucas refert Act. 28. & ſuſcipiebat omnes, qui ingrediebantur ad eum, prædicans regnum Dei, & docens cum omni fiducia ſine prohibitione tam Iudæos, qui Romę erant, quàm Gẽtiles. Iudicium autem cui adeſſe oportuit coram Nerone, quem appellauerat, adeò atrox, & formidandum pleriſque viſum eſt, conſiderato immaniſſimi Imperatoris ingenio, vt illum eo in diſcrimine conſtitutum, omnes ferè diſcipuli, & amici, timore perculſi omnino deſeruerint; quod ipſe commemorat cap. 4. huius epiſtolæ (quam tamen non eodem anno, ſed multo pòſt ſcripſit, vt mox dicemus.) *In prima*, inquit, *mea defenſione, nemo*, inquit, *mihi adfuit, ſed omnes me dereliquerunt: non illis imputetur, &c.* Nec ſolùm, qui aderant, ab eo, in tanta concuſſione receſſerunt; ſed etiam alij longè poſiti ab illius conſuetudine deſciuere. Vnde cap. 2. ait, *Scis hoc quia auerſi ſunt à me omnes, qui in Aſia ſunt, &c.* Crediderim, Iudæos, quæ illorum tunc erat, in fidei Chriſti præcones odij acerbitas, miſiſſe Hieroſolymis viros in Iudaiſmo inſigniores, qui in vrbe Neronem in Paulum concitarent.

Baron.

Act. 28.

2. Tim. 4.

Paulus ab omnibus deſeritur.

2. Tim. 2.

IV. Paulo ſic ab omnibus deſtituto, Chriſtus Dominus adfuit, eumque ab imminenti mortis periculo liberauit: non ita tamen, vt prorſus liber abire ſit iuſſus: dumtaxat *in ſuo conducto catena*

Act vlt.

vinctus

vinctus cum cuſtodiente ſe milite, nulli obnoxius pœnæ grauiori, permiſſus eſt Romæ agere per biennium. Huc alludit ipſe cùm infrà cap.4. ait: *Dominus autem mihi aſtitit, & confortauit me, vt per me prædicatio impleatur, & audiant omnes gentes. Et liberatus ſum de ore leonis* (Sic enim Neronem ob immane ingenium appellat.) Hoc ipſo tempore, cùm ad Orientem, vbi Euangelium prædicauerat, multa de illo in vinculis agente, fama pertuliſſet, Philippenſes inter alios legationem ad eum per Epaphroditum ſuum ipſorum Epiſcopum, vnà cum ſubuentione pecuniaria miſerunt, vt conſtat ex epiſtola ad Philipp.cap.4. Venit quoque Romam ex Iconio Lycaoniæ ciuitate Oneſiphorus, qui Paulum ſolicitè eo tempore quæſiuit, quo à ſuis fuerat deſtitutus. Ei, propter tam inſignem officioſi amici charitatem, bene precatur Apoſtolus, cap.1. huius epiſtolæ: *Det miſericordiam*, inquit, *Dominus Oneſiphori domui, quia ſæpe me refrigerauit, & catenam meam non erubuit: ſed cùm Romam veniſſet, ſolicitè me quæſiuit, & inuenit*, &c. Denique multos ad fidem Chriſti, prædicatione Apoſtoli, vel ex ipſa Cæſaris aula, aggregatos fuiſſe, illa verba indicant ad Philipp.4. *Salutant vos omnes Sancti, maximè autem, qui de Cæſaris domo ſunt*, &c.

2.Tim.4.

Philippenſiũ charitas erga Paulum vinctum Romæ. Philip.4

Oneſiphori charitas. 2.Tim.1.

Paulus Romę vinctus prædicat Euangeliũ.

Philip.4.

V. Sic igitur Romæ agens, non ſolùm fide Chriſti imbuit omnes ad ſe confluentes, ſed etiam per literas abſentes ad pietatem erudiuit. Finito autem biennio, multas Orientis, obeuntíſque ſolis plagas, veluti diuinus ales, mira adiit celeritate: atque intra decennium ferè liberè Euangelium vbique prædicare permiſſus eſt: donec Romam iterum veniens à Nerone crudeliùs quàm vnquam antea ſæuiente in carcerem coniectus eſt; non iam inde, niſi in cœlum inclyto coronandus martyrio, euolaturus. Ex carcere aliquot ſcripſit epiſtolas, inter quas canonica eſt, & primum dignitatis locum obtinet, hæc ad Timotheum ſecunda. In ea, illum certiorem reddit de iis, quæ ſibi, tum olim, tum proximè acciderunt: ſimul eum adhortatur, vt prompto ſit animo ad labores pro Chriſto, ipſúmque martyrium, ſi ſe occaſio dederit, perferendum. Rogat præterea, vt ſe Romam quamprimùm conferat. Sic enim ait, cap.4. *Feſtina ante hyemem venire*. Illud tandem ab eo petit, vt penulam, quam reliquerat Troade, apud Carpum, veniens ſecum afferat, cum libris, & præſertim membranis. Optabat nimirum Apoſtolus, Timotheum, quem filium chariſſimum ſæpe appellat, ante mortem, quæ non procul aberat, & videre, & alloqui, ſimúlque vt aliquem, animus Chriſtum ſemper ſuſpirans, fructum ſpi-

Hiſt.ſchol.& ferè patres omnes.

I.Tim.4.

Moriturus Paulus ſacerdotem & ſacros libros poſcit.

ritualis dulcedinis perciperet, lectis ante mortem epiſtolis, quas in membranis, vnà cum Euangelio ſcripſerat, ſcriniolum, in quo hæc ſeruabantur, habere.

Quid cauſæ ſit, cur D. Lucas, nihil de hac epiſtola, neque de martyrio & alijs geſtis Pauli ſcripſerit.

SECTIO II.

I. QVæret aliquis, non tam quid geſtum ſit ab Apoſtolo illis nouem, aut decem annis, quibus poſt biennium, quo ſub Nerone in vinculis fuit, ſuperuixit (id enim ex fide dignis, ſi non 2. Tim 4. plenè, ſaltem magna ex parte conſtare poteſt hiſtoriographis) quàm quid cauſæ ſit, cur à B.Luca, qui in ſecundis vinculis illi adfuit, vt ex cap. 4. huius epiſtolæ manifeſtum eſt: imò vitam, poſt Hieron. eiuſdem martyrium ita produxit, vt teſte Hieronymo in lib. de ſcript. Eccleſ. & in præf. in Lucæ Euangelium, quatuor ſupra octoginta annos agens obierit in Bithynia, nihil nobis relictum ſit in monumentis. Num toto illo decennio Paulus ſiluit? Num cœle- Euſeb. Cath. ſtis tuba obmutuit? Atqui Euſebius tradit, eum, tunc paſſim præ- D.Hieron. dicaſſe. Num in vno loco ſtetit immotus? D. Hieronymus Euangelium ab eo annuntiatum fuiſſe ait in Occidente: quo nomine 2.Tim.4. Caiet. vtranque ſignificat Heſperiam. Caietanus ex illis verbis, cap. 4. Hieron. huius epiſtolæ, *Penulam, quam reliqui Troade, apud Carpum, veniens affer tecum.* Et ex ſequentibus, in quibus meminit Eraſti à ſe relicti apud Corinthios, & Trophimi, Mileti ægrotantis, ingenioſè infert, Paulum poſt prima vincula, ad ea ipſa Aſiæ loca reuerſum fuiſſe, quorum facit mentionem. Et verò tunc, quod bis promiſerat, Philippenſes inuiſiſſe; & ſuum adiiſſe Philemonem. In illa ad vrbem decennio ferè trãſacto, reditione, reliquerat penulam Troade cum membranulis; & Trophimum Mileti ægrotantem. Sed de his ad finem epiſtolæ, hoc eſt, in proprio loco copioſiùs. Illud obiter annotauerim, in hac ciuitatum Aſiæ, & Græciæ luſtratione, Epheſum Act. 20. non fuiſſe luſtratam. Dixerat enim Epheſinis, Act. 20. *Et nunc ecce ego ſcio, quia ampliùs non videbitis faciem meam vos omnes, per quos tranſiui prædicans regnum Dei*, &c. Num, id temporis in Hiſpaniam venit? Illa mihi ad fidem pronior eſt ſententia, quæ in affirmationem Iſai. 11. conſentit. Id enim videtur indicari ad Rom. 16. Et aſſeuerat Hie- Hieron. ronymus ſuper 11. caput Iſaiæ: agens nanque de Paulo: *In Hiſpaniam*, inquit, *portatus eſt nauibus*; Et in cap. 5. Amos, *Paulus*, inquit, Amos 5.

vocatus

vocatus à Domino effuſus eſt ſuper faciem vniuerſæ terræ, vt prædicaret Euangelium à Hieruſalem, vſque ad Illyricum, & ædificaret, non ſuper alterius fundamentum, vbi iam fuerat prædicatum, ſed vſque ad Hiſpanias tenderet, &c. Idem ſentit Hippolytus martyr in libello de 72. diſcipulis; Athanaſius ad Dracontium; Epiphan. hæreſ. 27. Cyrill. Hieroſolym. Catecheſi 17. Theodor. in cap. vltimum huius epiſt. Greg. Magnus, libr. 31. Moral. cap. 32. Sophronius Hieroſolymitanus Epiſcopus in ſerm. de Natali Apoſtolorum; Bed. cap. vlt. Act. Apoſt. omnia deniq; tam Græca quàm Latina Martyrologia. Adde Abulenſem ſuper cap. 33. Geneſ. verſ. 14. Et qui mihi multorum inſtar eſt, Cardinalem Baron. Annal. tom. 1. Et in Martyrol. 22. Martij. Quicquid olim dixerit Gratianus in Decretis 22. q. 11. cap. B. Paulus. Itaque peragraſſe Paulum multas Orientis, obeuntíſque ſolis plagas, atque ad Hiſpaniam vſque perueniſſe, communior eſt ſententia. At cur omnia, quæ peragrationem hanc illuſtrem reddunt, prætermiſſa ſunt à Luca? nec ſolùm hæc, ſed & martyrium ipſum omni dignum memoria? Id planè eo factum arbitror, quòd Lucam diuinus impulerit ſpiritus, vt ea duntaxat ſcriberet, quæ ſatis eſſent, tum ad facilè ſtabilienda fidei dogmata; tum ad mores Eccleſiæ informandos. Cætera, quæ ex chronologis, & hiſtoriarum ſcriptoribus, quorum libri canonici non ſunt, diſcere ſatis erat, ne à Luca ſcriberentur, Spiritus diuinus prouidit. Quin & multa per Pauli epiſtolas ſparſa legimus, quæ in Syria & Iudæa, aliíſque Aſiæ prouinciis, eo prædicante acciderunt, de quibus mirum eſt apud Lucam in Actis Apoſtolicis ſilentium. An ea pugna, qua Paulus Epheſi decertauit cum beſtiis, ab eo narrata eſt? Eam tamen Paulus 1. Cor. 15. refert, dicens: *Si ſecundùm hominem ad beſtias pugnaui Epheſi,* &c. Eandem Nicephorus lib. 2. Eccl. hiſt. copioſè enarrat. Ad hæc, ipſe Apoſtolus, 2. Cor. 11. *Ter,* inquit, *virgis cæſus ſum*; Cùm tamen non niſi ſemel eum virgis cæſum referat Lucas, Act. 22. *Ter etiam naufragium ſe feciſſe* ſcribit; atque *in maris profundo fuiſſe nocte ac die.* At Lucas præter naufragium, quod illi Romam nauiganti accidit, nullum commemorat. In illo verò non tantùm noctem, ac diem vnum; ſed multos, naufragus, neque ſolem vidit, neque ſidera, vt nemo dubitare queat, præter illud, cuius Lucas meminit, alia à Paulo inſinuari naufragia. Quid referam pericula fluminum, pericula latronum, & ea, quæ ex falſis fratribus illi obuenerunt? Quid viſionem ante annos quatuordecim factam? Num de his, vel verbum vnum inuenies apud Lucam? Quod magis mirêre, quæ

Hippol. Martyr. Athanaſ. Epiphan. Cyrill. Theodor. Greg. Mag. Sophronius. Beda. Abulenſ. Gen. 33. Baron. Martyrol. Gratianus

1. Cor. 15. Nicephor. 2. Cor. 11. Act. 22. 2. Cor. 11. & 12.

toto

toto biennio Romæ geſta ſunt, ipſo Luca teſte, & ſpectatore, alto premuntur ſilentio. Et tamen biennio illo, magna cum libertate Chriſti fidem prædicans, multis miraculis ſacram confirmauit doctrinam. Quibus rebus complures auditores ſuos fidei aſtrinxit Sacramento. De qua re ad Philipp. 2. *Quæ circa me ſunt*, inquit, *ad profectum venerunt Euangelij: ita, vt vincula mea manifeſta fierent in Chriſto, in omni prætorio*, &c.

Philipp. 2.

II. Ad finem epiſtolæ, *Salutant vos*, inquit, *omnes Sancti, maximè autem, qui de Cæſaris domo ſunt*, &c. Quibus verbis indicat, in aulam Cæſaris penetraſſe Euangelium. Sunt, qui putent, Senecam philoſophũ, Neronis magiſtrum, Pauli permotum literis, ad Chriſtianam religionem valde affectum fuiſſe. De eo ita Auguſt. epiſt. 54. ad Macedonium: *Seneca temporibus Apoſtolorum fuit, cuius etiam quædam ad Paulum Apoſtolum leguntur epiſtolæ*, &c. Et Linus Papa in libello de martyrio B. Pauli, ſic ait, *Concurſus de domo Cæſaris fiebant ad eum. Sed etiam inſtitutor Imperatoris, adeo fuit illi amicitia copulatus, videns in eo diuinam ſcientiam, vt ſe à colloquio illius temperare non poſſet, frequentibus datis, & acceptis literis*, &c. Quòd ſi epiſtolæ, quæ Pauli nomine, ad eum datæ inſcribuntur, Pauli ſunt, vt plerique putant, ſanè ſexta indicat illum veram coluiſſe religionem. Sit hoc incertum: illud certum, quod Hieronym. ſcribit lib. 1. de ſcript. Eccl. Senecam, à Nerone in omnes virtutum, & laudabilis vitæ cultores, immani auſu ſæuiente, duos annos ante Petri & Pauli martyrium, iniquiſſima mortis pœna fuiſſe mulctatum. Hæc igitur, & multa alia in ſacra Lucæ Euangeliſtæ hiſtoria, non ſine diuino conſilio, vt dixi, ſunt prætermiſſa: quemadmodum & multa Chriſti Domini geſta; quæ, ſi literis mandarentur, mundus capere non poſſet, qui ſcribendi eſſent libri, vt ad finem Euangelicæ hiſtoriæ affirmat D. Ioannes.

Seneca Pauli literis afficitur ad pietatem. Auguſt. Linus P. Hieron. Seneca biennio ante D. Pauli martyrium occiſus eſt. Ioan. vlt.

Fuerit ne ſecunda ad Timotheum epiſtola, omnium, quas Apoſtolus ſcripſit, poſtrema.

ANNOTATIO III.

III. EXiſtimarunt, plerique omnes antiquiores, & inſigni eruditione interpretes, ſecuti Euſebium lib. 2. hiſt. Eccleſ. ca. 22. D. Chryſoſt. in homiliis ſuper hanc epiſtolam, & D. Hieronymum in lib. de ſcript. Eccleſ. ex quatuordecim quæ ab Apoſtolo ſcriptæ ſunt, epiſtolis; hanc fuiſſe omnium poſtremam; ea nimirum

Euſeb. Chryſoſt. Hieron.

ratione

ratione perſuaſi, quòd ad finem illius dicat Paulus: *Ego enim iam delibor, & tempus reſolutionis meæ inſtat. Bonum certamen certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui: in reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, &c.* Sic enim hæc verba eſſe accipienda arbitrantur, quaſi Paulus ſpiritu prophetico afflatus, & quàm proximè martyrio coronandus, ea pronunciauerit; Contrariæ ſententiæ Autores ſunt Cardinalis Baronius tom. 1. Annal. & Salmeron diſp. 1. ſuper hanc epiſtolam; putant enim in illo biennio, quo Paulus vinctus ex Iudæa Romam veniens, egit, hanc epiſtolam fuiſſe ſcriptam; vnde poſtea alias etiam ſcripſerit, vt ad Epheſ. Philipp. Coloſſ. Philem. Hebr. &c. ſtatuunt igitur hanc non fuiſſe vltimam. Mouentur eo argumento, quia Paulus in ea teſtatur, ſibi Dominum apparuiſſe, & in ſummo illo diſcrimine, fore prædixiſſe, vt per ipſum Euangelij prædicatio apud omnes gentes adimpleretur. Quomodo (inquiunt) potuit adimpleri prædicatio apud gentes per Paulum ſi illi iam mors imminebat? Quare aliquod tempus concedendum eſt vitæ diuo Paulo poſt ſcriptionem huius epiſtolæ, in quo per ipſum propagari poſſet Euangelium. Ac proinde, ſicut cùm à Iudæis ad mortem Hieroſolymis expeteretur, vt dicitur Act. 23. Dominus illi adfuit, & dixit, *Conſtans eſto. Sicut enim teſtificatus es de me in Hieruſalem; ſic te oportet & Romæ teſtificari, &c.* Ita & Romæ, in ſimili periculo verſanti, Euangelium ab eo in omnes gentes propagatum iri prædixit. Vnde conſequitur, vt ſicut illud impletum eſſe certa fide conſtat; ita hoc præſtandum nefas ſit dubitare; hoc tamen argumentum facilè ſoluitur ab iis, qui referunt mentionem reuelationis, quæ fit in hac epiſtola, pertinere ad prima vincula, quæ decem annis præceſſerant, hæc ſecunda; ex quibus ſcripſit: in illis autem decem annis interiectis, potuit ſatis commodè adimpleri Pauli apud gentes prædicatio. Sanè apud Patres antiquiores, vt exiſtiment, hanc omnium poſtremò ſcriptam fuiſſe epiſtolam, magni momenti eſt, ipſum Apoſtolum dixiſſe ad finem epiſtolæ, *Ego enim iam delibor, & tempus reſolutionis meæ inſtat*; Hæc enim verba licèt Baronius interpretetur, non alium ſenſum habere, niſi quòd fortaſſe fuerat ſibi diuinitus reuelatum, ſe ſuo Neronis imperio martyrio coronandum: quod tempus ſatis inſtare poterat videri, quoniam vltra vitam vnius principis non proferretur: vix mihi videntur admittere poſſe eum ſenſum. Quomodo enim inſtare dicetur tempus mortis, quæ ad decem ferè annos, aut plures, vt ille non negat, differenda erat? Quod verò ille addit, vixiſſe quidem Paulum, poſtquam epiſtolam hanc ſcri-

[Margin notes: 2. Tim. 4. — Baronius. Salmeron. Plerique putant hãc epiſtolam non fuiſſe omniũ, quæ ab Apoſtolo ſcriptæ ſunt poſtremam. — Act. 23. — Qui aliter ſentiunt facile ſoluunt argumenta aduerſariorum. — Baron.]

pſit, nouem aut plures annos, verùm id ſpatium vocari inſtans, & momentaneum, more eiuſdem Apoſtoli, qui ad Hebr. 10. Saluatoris aduentum ad iudicium poſt modicum tempus futurum prædixit illis verbis, *Adhuc modicum, aliquantulumque, qui venturus eſt, veniet & non tardabit*, non videtur hîc habere locum. Chryſ. enim Theoph. Theodor. & ferè interpretes accuratiſſimè, ad vltimum vitæ tempus referunt hanc epiſtolam, nec aliam poſt eam ſcriptam fuiſſe, exiſtimant. Nec interpretatio illa, qua mors inſtans vocari poteſt quæ longè adhuc abeſt, idonea eſt. Aliud enim eſt, agere de dilatione temporis comparati cum breuitate vitæ; (ſic enim modicum tempus dici poteſt, quidquid æternum non eſt) aliud, de noſtris actibus. Quis enim mortem poſt decem annos futuram inſtantem mortem vocauit vnquam? quis, niſi in meta poſitus vnquam dixit, Curſum conſummaui? &c. Quare, ne vim verbis afferamus, de imminente iam morte loqui Apoſtolum, dicendum eſt. Non tamen ita cognita fuit hora aut dies mortis, vt eam poſſet deſignare: ideò de rebus, ſuperſtite adhuc vita, futuris diſponit, nempe de penula, membranis, aduentu Timothei, &c. imò credibile eſt plures, eo breui tempore, literas dediſſe, vt ore non poterat peruenire propter vincula, eò per epiſtolas Euangelium inferret. Quod tamen hæc non fuerit poſtrema, credibile non eſt. Sanè diuus Hieronym. in catalogo ſcriptorum Eccleſiaſticorum, in vita Pauli, ſic ait, *Sciendum autem in prima ſatisfactione, nec dum Neronis Imperio roborato, nec in tanta erumpentes ſcelera, quanta de eo narrant hiſtoriæ, Paulum, à Nerone dimiſſum, vt Euangelium Chriſti in occidentis quoque partibus prædicaret, ſicut ipſe ſcribit in ſecunda epiſtola ad Tim. eo tempore quo, & paſſus eſt, de vinculis dictans epiſtolam.* Hæc Hieronym. cui ſuffragatur diuus Chryſoſt. hoc loco. Sic enim ait: *Videtur autem tunc ſcripſiſſe epiſtolam cùm eſſet proximus fini.* Ego enim (*inquit*) iam delibor, &c. & Theoph. *Reuocat*, inquit, *Timoth. ad ſeſe, quandoquidem prope finem iam vitæ erat, &c.*

Hebr. 10. — Chryſoſt. Theophyl. Theodor. — D. Hieron. — Chryſoſt. Theoph.

IV. Primaſius verò cap. 4. enarrans illa verba: *Ego enim iam delibor, & tempus reſolutionis meæ inſtat. Bonum certamen certaui, curſum conſummaui, &c.* ſic ait, *delibor*, hoc eſt, *immolor. Mortem ſuam quaſi ſacrificium Deo futuram dixit, vt eum ad martyrium prouocaret, Bonum certamen certaui, &c. Modò iam confidenter hoc dicit, in extremo vitæ limite conſtitutus, &c.* Theodor. in argumento huius epiſtolæ, ſic ait; *Romæ ſcripſit ſecundam hanc ad beatiſſimum Timoth. epiſtolam diuinus Apoſtolus, cum iam eſſet in ipſo fine vitæ. Idque ipſe ſignificauit, cùm ſic ſcripſit*: Ego iam

Primaſ. — Theodor.

iam delibor,&c. Tantorum ergò Patrum autoritate ductus, affirmatiſſimè dico, hano epiſtolam datam fuiſſe Romæ ad Timoth. à Paulo decimo quarto ferè Imperij Neronis anno pro Chriſti fide cum beato Petro iam iam morituro: atque in hoc ſenſu poſtremam dici poſſe, quòd nullam habeamus, quæ extet, hac poſteriorem. Per hanc enim, & alias, quæ non extant, vltra decennium libertatis, inter prima & ſecunda vincula interiectum, potuit adimpleri prædicatio Pauli apud Gentes, etiamſi morti eſſet vicinus; Nam tres epiſtolæ, nempe ad Epheſ. ad Coloſſ. ad Philemonem, licèt ita prænotentur in ſalutatione, *Paulus & Timotheus, &c.* Et ob id putentur à Baronio ſcriptæ poſt aduocatum & præſentem Romæ Timoth. ob illa verba huius epiſtolæ, *Feſtina ante hyemem venire*, tamen, vt conſtat ex tot Patribus multo antè ſcriptę fuerunt. Nec verò Timoth. illis verbis, cap. 4. vocatus, Romam, ante mortem Pauli, venire potuit, &c. tantùm illi Apoſtolus ſignificauit, quid optaret; certus mortis, incertus horæ. Atque hæc eſt communis doctorum ſententia, ſiue illi de ordine epiſtolarum Pauli diſſeruerint, ſiue epiſtolam hanc commentariis explanauerint.

Paulus ſcripſit è vinculis 14. Neronis anno.

Bened. Pererius in prolegom. ad Rom. diſp. 2. num. 55.

Cur Apoſtolus tam accuratè ſcripſerit hanc ad Timotheum ſecundam epiſtolam.

SECTIO IV.

V. EA olim apud multos, & graues philoſophos inoleuit opinio hominis animum, vi quadam diuinatrice afflari in morte, & cycnæum neſcio quid, ſi virtutem in vita coluit, modulari. Vnde apud Xenophontem lib. 8. Cyropædiæ inducitur Cyrus, cùm iam animam ageret, affirmans ſub tempus mortis, animam hominis eſſe diuinatricem. Socrates etiam apud Platonem in Apologia: *In illud* (inquit) *tempus incidit, quo homines maximè ſolent ventura prædicere, cùm iam morituri ſunt.* Idem multis exemplis confirmare nititur apud Ciceronem lib. 1. de diuinatione quintus frater Ciceronis. Cæterùm hæc opinio, ſi naturam ipſam ſpectemus, falſa eſt. Tantùm enim abeſt, vt animus hominis appropinquante morte, diuinior fiat, vt certum ſit, fieri in ea hora languidiorem, & ob morborum, & dolorum, quibus acerbè conflictatur, cruciatum, obtuſiorem reddi ad intelligendum. Quòd ſi aliquibus accidit, vt tunc acriùs & veriùs futura proſpexerint; id, vel experientiæ, & ſcientiæ rerum humanarũ, in quibus longo tempore prudenter ſunt verſati tribuendum eſt; vel cæleſti afflatui, & diuino beneficio, quo Deus

Xenophon.

Socrates apud Platonem.

Cic. de diuinat.

Animus obtuſior ferè in morte.

vult, vt qui laudabiliter vixerunt ea morituri loquantur, quæ, & ipſis gloriæ, & poſteris ſint emolumento.

Patres vet. Teſt. morituri, filios erudiebant, &c.

VI. Hinc inſigniores Patres veteris Teſtamenti, cùm appropinquantem mortem prouiderent, conuocare filios ſolebant, & eos quorum ipſi præcipuam curam gererent, vt, aut ventura ipſis, ſi diuinæ reuelationis participes erant, prædicerent: aut ad rectam vitæ inſtitutionem ſalutaria traderent documenta. Id, feciſſe primùm omnium Adamum credibile eſt; deinceps verò Noe, & Abraham & alios; quorum nouiſſima verba literis non ſunt conſignata, fortè quia nihil cõtinerent, quod ad poſterorum ſpectaret eruditionem. Licèt autem digna memoria fuerit benedictio, quam Iſaac impertiuit Iacob Geneſ. 27. eam tamen ſanctus Patriarcha non contulit morte imminente. Quare primus omniũ legitur Iacob, Gen. 49. ſupremis verbis filios ad pietatem adhortatus fuiſſe; & quid eſſet ſingulis euenturum, vaticinatus. Ad imitationem patris proditum eſt; duodecim patriarchas, familiam quenque ſuam, cùm ex hac vita migrandum eſſet, allocutos fuiſſe. Meminit Origen. homil. 15. in Ioſue, & Procopius Gazæus, ſuper cap. 38. Geneſ. libri cuiuſdam, qui inſcribebatur, *Teſtamentum duodecim patriarcharum*. In eo, multæ erant exhortationes, ad virtutis ſtudium & Dei venerationem ſpectantes; multa vaticinia ex libris Enoch admiſta, quæ filiis, & nepotibus duodecim patriarcharum annunciabant futura Hebræorum, tum ſcelera, tum pœnas. Prædicebatur inter alia Saluatoris mors ab Hebræis inferenda, ob cuius vindictam euerſa Iudææ metropoli, populus Deo ingratus in varias orbis terrarum partes captiuus erat abducendus.

Gen. 27. Gen. 49. Orig. hom. 15. Procopius. Teſtamentũ 12. Patriarcharum.

Moſis benedictiones.

VII. Moyſes etiam centum viginti annos natus, ac morti, quam diuinitus præuidebat, vicinus, variè nunc ſuppliciis, nunc præmiis propoſitis, ad pietatem Hebræos adhortatus eſt, illiſque paterno affectu benedicens, vice teſtamenti, multa reliquit futurarum rerum oracula, quæ inuenies Deuteron. cap. 31. 32. 33. vbi ſic ait; *Dominus de Sinaj venit, & de Seir ortus eſt nobis: apparuit de mõte Pharan, & cum eo ſanctorum millia. In dextera eius ignea lex, &c.* In exordio enim benedictionum, rem geſtam commemorat, quæ habetur Exod. 24. Apparuit enim Deus ſpecie regia corã Moyſe, Aaron, & ſeptuaginta viris. Apparuit, inquam, tanquam deſcendens ex ſummitate montis Sinaj. Plaga autem cæli ex qua viſus eſt deſcendere, fuit mons Seir. Dictio verò, pro qua poſuit vuulgata editio, *ortus eſt*, Hebraicè ſignificat ortum ſimilem ortui ſolis; ortus eſt ergo de

Deut. 31. 32. & 33.

Exod. 24. Deus apparuit Moſi & 70. viris ſpecie regia.

de Seir,hoc eſt,ex plaga cæli, in qua eſt mons Seir reſpiciens montem Sinai. *Apparuit de monte Pharan*, hoc eſt, de alio monte, in eadem cœli plaga poſito. Inſtar enim ſolis manè ſurgentis, ex iis duobus montibus, hinc inde ſe reſpicientibus, deſcribitur aduentus Dei cum maieſtate & luce apparentis. Et cum eo Sanctorum millia. Vel iuxta Hebr. *Et venit è millibus ſanctitatis*; ſignificatur his verbis Angelorum inſignis comitatus. Non enim Deus apparuit tanquam egrediens ex loco aliquo ſolitario; ſed tanquam ex curia, non ſolùm viſibilis ipſe, ſed etiam angeli numero penè infiniti, in forma viſibili, Regem ſuum ſtipulabant; Illa verba emphaſim habent; *In dextera eius ignea lex.* In Hebr.eſt, *A dextera eius ignis lex eis.* Vbi aduertit Caiet. in dextera Dei apparuiſſe, tam ignem, quàm legem. In ſpecie ſiquidem principis oſtendebatur, ad cuius dexteram à miniſtris ferebatur lex, & ignis ſimul, lex quidem ad docendum, ignis verò ad puniendum. His, & aliis Dei in Hebręos, collatis beneficiis breui commemoratis ſingulis tribubus, nominibus Patriarcharum inſignitis, benedicit, & felices, ſi Deo ſeruiant, prædicit euentus. Idem feciſſe Ioſue ſcribitur, cap.24.libri, qui nomini ipſius prænotatur. Et Samuel, 1.Regum, cap.12. Dauid cap.vlt. lib.1.Paralipom.

Dei viſibilis maieſtas.

Caiet.

Ioſue ca. 24. 1.Reg.12. 1.Paral. cap.vlt.

VIII. Atque, vt à Patribus veteris Teſtamenti habeamus, Chriſtus Dominus noui Teſtamenti, nouæq; Eccleſiæ conditor, & parens in nouiſſima cœna, ad mortem mox iturus, ſermonem habuit ad diſcipulos ſuos diuinæ doctrinæ præceptis, & oraculis refertiſſimum. Cuius exemplo ducti magiſtri, & quaſi Patriarchæ religioſæ cuiuſque familiæ, idem præſtiterunt: Paulus verò eximius Chriſti imitator, diuina reuelatione ſibi in vinculis facta certus mori; non ſolùm ſuam fidem omnibus notam, & teſtatam eſſe voluit; ſed etiam veluti teſtamentum teſtato factum, hanc epiſtolam ſcripſit, in qua Timotheo, omnibúſque Eccleſiæ Doctoribus, quæ longa oratione, vel ſcriptione minùs docuerat, tãquam in Epitome reliquit. Verè cœleſtis cygnus, vt dicere poſſis, ſi illum in hac epiſtola, Chriſtum ſuſpirantem, & animam iam ferè expirantem conſideres:

Sermo Chriſti in vltima cœna qualis.

Sic vbi fata vocant, vdis abiectus in herbis,
Ad vada Mæandri concinit albus olor.

Ouid. in Heroid.

IX. Cæterùm cùm ſemper Paulus neſcio quid cycneum inferre auribus ſoleat, màximè mihi videtur in capite vltimo diuinum referre olorem: vbi recordatus quomodo in ſecundo Impe-

D.Paulus, diuinum nobis moriturus refert olorem.

ratoris Neronis anno, Romam venit, & ad vtilitatem gentium, quibus prædicauit, Deo diſponente, dimiſſus fuit; Timotheum, ad quem priorem ſcripſerat epiſtolam, liber: nunc poſt longas peregrinationes decimo tertio imperij Neronis anno in vinculis poſitus, quaſi filium chariſſimum moriturus alloquitur per epiſtolam, quando verbis præſentem affari non poteſt. Imminentem martyrij ſui, quod in prima ſua defenſione dilatum fuit, conſummationem præuidens, & gaudio in ipſis vinculis quaſi geſtiens, ait: *Liberauit me Dominus ab omni opere malo, & ſaluum faciet in regnum ſuum cæleſte, cui gloria in ſæcula ſæculorum*, Amen. Paulo antè dixerat, *Ego enim iam delibor*, &c. Ex quibus verbis conſtat, quàm ardenter Paulus ad martyrij palmam anhelaret. Conſtat etiam, illum ſuo exemplo velle ad præmia ſanctis martyribus propoſita, diſcipulum iam ſponte currentem, magis incitare; Currentem dico? dicere poſſem appropinquantem. Poſt mortem nanque magiſtri ſui cùm eſſet Epheſinæ Eccleſiæ Epiſcopus, ore & ſanguine, Chriſti fidem profeſſus eſt, vt ſcribit Hieron. in lib. de iuris illuſtr. Martyrologium Rom. aliiq; ſcriptores: qui commemorant, D. Paulum, Ieſum Chriſtum, quem animo impreſſum intimè adamabat, inter ſuprema verba protuliſſe; benéque precatum fuiſſe Timotheo & Chriſtianis omnibus, tandem hanc coronidem adhibet epiſtolæ: *Dominus Ieſus Chriſtus cum ſpiritu tuo. Gratia vobiſcum.* Amen. Quis oloris diuini titulum Paulo negabit, ſi ſuauitatem ſupremæ illius vocis expendat? Sanè

Hieron.

Dulcia defecta modulatur carmina lingua,
Cantator cygnus funeris ipſe ſui.

Ouid. in Herod.

De autoritate, & commendatione huius epiſtolæ.

SECTIO V.

X. AVtorem huius epiſtolæ fuiſſe diuum Paulum, nemini dubium eſſe debet. Licèt enim, vt teſtatur Tertull. in libr. de præſcriptionibus aduersùs hæreticos, Cerdon hæreticus, neque omnes, neque totas epiſtolas diui Pauli receperit: & Marcion, vt refert Epiphan hæreſi 42. in eo errore fuerit, vt duas ad Timotheum epiſtolas; itémque duas alias, ad Titum vnã, & ad Hebræos alteram, vt Apoſtolo indignas, reiecerit: Patrum tamen ſententia eſt, eas à Paulo fuiſſe ſcriptas: multò minùs dubitare licet eas eſſe canonicas. Hæreticorum nanque leuiſſimæ opinationi opponimus firmiſſi

Tertul.

Epiphan.

firmiſſimum decretum concilij Trident.ſeſſ.4. in qua agitur de canonicis Scripturis,quibus prædictas adnumerat epiſtolas. Ad commentationem epiſtolæ pertinent laudes autoris. De quibus habes octo hom.D.Chryſoſt. in tom.3. Vide etiam quæ annotauimus in prologomenis prioris epiſtolæ. Et Tertull. in lib. contra gnoſticos ante finem. Vbi ait, neminem magis noſſe medullas Scripturarum quàm diuum Paulum. Idem lib.5. contra Marcionem,ad finem;ad Timotheum duas, & vnam ad Titum epiſtolas de ſtatu Eccleſiaſtico fuiſſe compoſitas, ait. Ob quam cauſam D.Aug. lib.4. de doctrina Chriſtiana, cap. 16.tom.3. agens de officio Chriſtiani doctoris,potiſſimùm legendas eſſe affirmat.Sic enim ait: *Quas tres epiſtolas Apoſtolicas ante oculos habere debet, cui eſt in Eccleſia lectoris perſona impoſita.* Hæc ille. Puto autem D. Paulum tanto ſtudio de Hierarchica diſciplina & ſacrorum miniſtrorum inſtructione hoc loco egiſſe,quia præuidit fore hæreticos ex fæce Lutherana, qui ſacram miniſtrorum Eccleſiæ ordinationem,ad profanos magiſtratus pertinere inſolenter aſſererent. Horum hæreſis ex vtraque Pauli ad Timotheum epiſtola falſitatis apertè conuincitur. Nec verò poſſunt hæretici obiicere doctrinam harum epiſtolarũ ad inſtructionem Timothei, aut Eccleſiæ Epheſinæ, cui ille præerat, duntaxat pertinere:vt enim aduertit Tertull.lib.5. contra Marcionem: *Nihil de titulis intereſt,cùm ad omnes Paulus ſcripſerit, dum ad quoſdam.* Idem ſentit D.Aug.lib.1.cap.9.contra Creſconium Donatiſtam.Imitantur nimirum hac in re ſacri ſcriptores diuinam prouidentiam, quæ ita vnicuique noſtrûm conſulit, tanquam ſoli, & ſic omnibus vt ſingulis.

Conc.Trid. D.Chryſ. Tertull. Idem lib.5. cõtra Marc. D.Auguſt. Tertul.lib.5. cõtra Marc. D. Auguſt. lib.1.c.9.

XI. Ad commendationem huius epiſtolæ, facit id, quod D. Thom. annotauit, in præfatione commentariorum; ad materiam ſcilicet huius epiſtolæ in qua agitur de paſtoris Eccleſiaſtici ſolicitudine, qua nullis territus difficultatibus martyrium, ſi opus ſit, ſuſtinere debet, in luporum conflictu, pro ouibus ſuis, conuenire illa verba Iacobi, Gen.31. *Nocte & die æſtu vrebar & gelu; fugiebatq́ ſomnus ab oculis meis*; in quibus verbis commendantur tria. Primùm, aſſiduitas curæ gregis nocte orando, & die erudiendo. Prou. 17. *Omni tempore diligit, qui amicus eſt.* Deinde patientia; debet enim prælatus pro ouium ſuarum ſalute omnia aduerſa tolerare, Ioan.10. *Bonus Paſtor animam ſuam dat pro ouibus ſuis*, & Prou. 19. *Doctrina viri per patientiam noſcitur.* Quare per *æſtum* intelligimus ardorem inſtantis perſecutionis. Iacob.1. *Exortus eſt ſol cum ardore*

D.Thom. Iacob. typus paſtoris Eccl. Gen 31. Prou.17. Ioan.10. Prou.19. Iacob.1.

2.Cor.7. *dore, & areſecit fœnum.* Per *gelu*, timorem futurorum, 2. Corinth.7. *Foris pugnæ, intus timores.* Commendatur tandem ſolicitudo. Ad Rom.12. Rom.12. *qui præeſt in ſolicitudine*, ſolicitudo ſomnum negligentiæ non admittit, fugiebat (inquit) paſtor bonus Iacobus, ſomnus ab Prou.6. oculis meis, & Prou.6. *Diſcurre, feſtina, ſuſcita amicum tuum, ne des oculis tuis ſomnum.* Hæc ſatis ſit in prooemio prænotaſſe, cætera, quæ deſiderari poſſunt, vel ex prooemio primæ epiſtolæ, vel ex ipſo contextu, vel ex commentariis, facilè conſtabunt. Dumtaxat lectorem admoneo, alium mihi ordinem in hac ſecunda epiſtola interpretandi placuiſſe: eum ſcilicet, quem plerique omnes hactenus perſecuti ſunt expoſitores: non quòd is diſpliceat, quem hactenus tenuimus; ſed quia multa, imò ferè omnia, quæ in ſectiones, & annotationes conferri poterant, ex ſectionibus, & annotationibus primæ epiſtolæ peti poſſint. Explicabitur igitur contextus non inſultè, & ieiunè, vt aliqui ſolent, ſed adhibito ſuis locis doctrinæ ſale, & tropologiæ condimento.

***

EPISTOLA II.

BEATI PAVLI APOSTOLI AD TIMOTHEVM.

CAPITIS PRIMI

PERIOCHA.

In hoc cap. hortatur Apoſtolus diſcipulum, commendata fide Chriſti, quam in matre & auia illius laudat, vt magni faciat gratiam, quam per manuum impoſitionem acceperat; nec erubeſcat teſtimonium Euangelij Dei qui nullis præuenientibus meritis humanis, nos vocauit ad vitam & gratiam, quæ tempore nouiſſimo exhibita fuit, per Chriſti mortem manifeſtata, & per Euangelij prædicationem. Ipſe verò electum ſe eſſe à Deo Apoſtolum gentium, & doctorem affirmat, paratum ſine rubore omnia detrimenta pro Chriſto pati, cùm ſciat Chriſtum potentem eſſe ad remunerandum laborem, quem pro illius amore in vinculis patitur. Tandem Timotheum admonet, vt depoſitum cuſtodiat, hoc eſt, fidei dogmata; eoque accuratiùs, quòd videat plurimos Aſianorum tribulationis, & carceris ſui fama permotos à ſe deſciuiſſe, quorum duos nominat, Phigellum, & Hermogenem. Oneſiphoro autem eiuſque familiæ bene precatur, memor beneficiorum quibus non ſolùm olim in libertate, ſed modò etiam in carcere ab eo affectus eſt. Singula iam expendamus.

VERS. I. Paulus.

I. SOLET D. Paulus omnibus epiſtolis præfigere ſuum nomẽ, vt à ſe ſcriptas, iam inde ab ipſo exordio nemo dubitet. Hunc tamen morem prętermiſit in epiſtola ad Hebręos. Vnde plerique non ſolùm ex hæreticis, ſed etiam ex Catholicis, ab eo ſcriptam fuiſſe negarunt. Et quidem Tertull. in lib. de pudicitia prope finem, Barnabam huius epiſtolæ autorem citat. Origenes tamen eam aſſerit eſſe Pauli, ſed negat conſtare, per quem ſit ſermo eius compoſitus; alios affirmare Clementem Græco eam ſermone, non tamen ſenſibus expoſuiſſe; alios, Lucam. Vide Euſebium lib. 6. hiſt. cap. 8. Cæterùm, qui ob eam rationem epiſtolam hanc à Paulo ſcriptam eſſe negant, quòd Pauli nomen non præferat, audiant Euſebium; ſic enim ait, cap. 11. citans Clem. Alexand. *Quòd autem ſu-*

Epiſt. ad Hebr. à quo ſcripta. Tertull. de pudicit. Orig. Euſeb. Cæſ.

perſcriptionem ſolitam inibi non habet, id eſt, *Paulus Apoſtolus, hoc eſſe rationis oſtendit, quia præiudicatum Hebræis erat de Pauli nomine, ne eius dicta ſuſciperent; & idcirco prudenter declinaſſe, ne ſtatim in principio Pauli nomine inſpecto, lectio eius repudiaretur.* Deinde addit: *Et ſicut beatus presbyter, dicebat, quia diuinus Apoſtolus omnipotentis dicitur miſſus ad Hebræos. Pro humilitate ergo Paulus, qui ad gentes fuerat deſtinatus, non ſcripſit ſemetipſum Hebræorum Apoſtolum: vel propter honorem domini, qui ſe miſſum dixerat ad oues Iſrael, vel, quia gentium videbatur Apoſtolus.* Hæc Euſeb. referens Clem. Alexand. in lib. hypotypoſeon; quem etiam referr, ac ſequitur Theodor. Eandem ſententiam probat D. Hieronym. in præfatione eiuſdem epiſtolæ eo argumento, *Quia ſi ob hoc epiſtola non eſt Pauli, quòd eius nomen non præferat: igitur nullius erit, quia nullius nomine titulatur. Quòd ſi hoc eſt ridiculum, & abſurdum, ipſius magis cenſenda eſt, quæ tanto ſuæ doctrinæ fulget eloquio. Sed quia apud Hebræam Eccleſiam quaſi deſtructor legis habebatur, voluit tacito nomine de figuris legis, & veritate Chriſti reddere rationem, ne in odium nominis in fronte præitulati, vtilitatem excluderet lectionis.* Hæc Hieronym. cum quo conſentit Nicephor. lib. 4. cap. 33. & Theophyl. in cap. 13. epiſtolæ ad Hebræos, & alij, eſtque communis ſententia.

Cur Paulus in epiſt. ad Hebr. ſe Apoſtolum nõ appellat. Clem. Rom. Theodor. Hieron. Niceph. Theophyl.

II. Aliqui putant, Paulum Hebraicè ſcribentem, nomen ſuo more prænotaſſe, quod poſtea vitio Græci interpretes aut incuria, additum non ſit; aut certè quia exemplar ſolita careret inſcriptione, temporis eam reddentis iniuriâ, atque adeò acephalum eſſet. Veroſimilius eſt, quod grauiores affirmant interpretes, nomen Pauli vehementer fuiſſe Iudæis inuiſum, quia recedendum à lege Moſaica doceret, quod patet ex Act. Apoſtolorum 21. 22. & 23. ac propterea à diuino Apoſtolo, conſultò nomen, vnde cognoſci potuiſſet, præter morem, fuiſſe omiſſum.

Act. 21. 22. 23.

Quid ſentiant Patres de Pauli nomine.

III. D. Ambr. ſer. 31. aſſerit, Paulum, ad Chriſtum conuerſum, & ab Anania Damaſci baptizatum, ex Saulo fuiſſe Paulum nominatum. Sic enim ait, *Vbi pluuia lauacri cæleſtis ſuper eum influxit, necatur blaſphemus, necatur & Saulus: viuificatur iuſtus; viuificatur & Paulus. Vſque adeo perdidit veterem cum actibus hominem, vt cum moribus mutaret & nomen.* Hæc Ambroſ. cui concinit Auguſt. tract. 72. ſuper Pſal. ſic enim ait: *Non quaſi iactantia aliqua ſibi nomen mutauit Apoſtolus, ſed ex Saule factus eſt Paulus; ex ſuperbo humilis.*

D. Ambroſ. Necatur Saulus; viuificatur Paulus. Aug tract. 72. ſuper Pſalm.

IV. D. Hieronym. ſuper epiſtola ad Philem. opinatur à proconſule Cypri, Sergio Paulo, quem attonitum miraculo, quod Paulus edidit percutiens cæcitate quendam magnum pſeudoprophetam nomine Barien, vt dicitur Act. 13. fides Chriſti excepit, nomen Apoſtolo, datum. *Diligenter*, inquit, *attende; quòd hic primùm Pauli nomen incepit.* Vt enim Scipio ſubacta Africa Africanì ſibi nomen aſſumpſit: & Metellus Creta inſula ſubiugata, inſigne Cretici ſuæ familiæ reportauit: ita & Saulus ad prædicationem gentium miſſus, à primo Eccleſiæ ſpolio Proconſule Sergio Paulo, victoriæ ſuæ trophæa retulit, *erexitq́; vexillum, vt Paulus diceretur è Saulo.* Hæc Hieronym. qui ibidem addit: *Paulus in Hebræo mirabilem ſonat.* Quam nos interpretationem in procemiis primæ epiſtolæ idoneam eſſe variè probauimus.

D. Hieron. Act. 13. Paulus, à Sergio Paulo nomẽ accepit iuxta quoſdam. Paulus in Hebr. mirabilem ſonat. Hieron.

V. Origenes in præfatione epiſtolæ ad Rom. vtrunque putat Apoſtolo nomen

Origenes.

nomen fuiſſe impoſitum; vt multis aliis Iudæis Romana ciuitate donatis accidit. Quare Iudæis Saulus erat; genti verò togatæ, & palliatæ, id eſt, Græcis & Romanis, Paulus. Cardinalis Baronius, arbitratur, non à debellata infidelitate Sergij Pauli, tanquam inſigne victoriæ, ab Apoſtolo Pauli nomen acceptum; id enim humilitati illius videtur repugnare; ſed à liberalitate Sergij Pauli, familiæ ſuæ cognomine, amicum nobilitatis: Quemadmodum Ioſephus in Iudaico bello captus (vt ipſe in vita ſua refert ad finem) ſtatim libertate, ac ciuitate donatus à Tito; Flauiæ quoque familiæ ab eodem inſignitus eſt cognomine; ac Flauius Ioſephus vocatus. Accepit Apoſtolus beneficium nominis, quo gentibus, quarum erat magiſter, acceptior eſſet, vel hac nominis Romani appellatione. Vnde 1. Corinth. 9. *Factus ſum* (inquit) *Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrarer. Iis qui ſub lege ſunt, quaſi ſub lege eſſem* (*cùm ipſe non eſſem ſub lege*) *vt eos, qui ſub lege erant, lucrificarem.* Et poſt pauca, ait: *Omnibus omnia factus ſum vt omnes facerem ſaluos.*

Baronius. Flauius Ioſephus. 1. Cor. 9. Paulus omnibus omnia.

VI. Longè mihi probabilior eſt opinio D. Chryſoſtomi hom. de conuerſione Pauli, quæ habetur ad finem tom. 3. vbi ait, hoc nomen, Apoſtolo, non ab hominibus, ſed ab Spiritu ſancto inditum eſſe, vt olim patriarchis, & in lege gratiæ, Petro, Iacobo, & Ioanni, qui cognominati ſunt *Boanerges*. Sic enim ſignificare voluit Chriſtus ſe peculiari quodam iure ſeruum ſibi elegiſſe Paulum; quod Chryſ. confirmat ex ſolemni veterum ritu. Illi enim ſeruum, quem emebant, mutato nomine, ſui nexus & mancipij eſſe, mutatione nominis, oſtendebant. De quo more Plato in Cratylo ait, *Nos ſeruis nomina commutare ſolemus.* Huc ſpectat, quod loco citato, & tom. 1. hom. 9. in Geneſ. annotauit idem Chryſoſt. à Deo adductas fuiſſe omnes beſtias ad Adam, vt videret, quid vocaret eas: Admonet enim id factum fuiſſe, quia impoſitio nominis ſignum eſt perfecti dominij. Quid, quòd Nabuchodonoſor tribus pueris Hebræis in captiuitatem abductis, mutari iuſſit nomina gentilitia, vt refert Dan. 1. ſic enim ait, *Et impoſuit eis præpoſitus Eunuchorum nomina: Danieli, Baltazar: Ananiæ, Sidrach: Miſaeli, Miſach: & Azariæ, Abdenago.*

D. Chryſ. Chryſ. hom. 9. in Geneſ. Dan. 1.

VII. Hinc patet quid cauſæ ſit, cur tam frequenter Paulus, non ſolùm aliàs, ſed etiam in ipſa fronte epiſtolarum ſuarum, Chriſti ſe ſeruum nominet. Vult enim, vt omnibus nota ſit obedientia, quam in ſignum ſeruitutis, qua Deo aſtringitur, poſthabito Sauli nomine ab Spiritu ſancto accepit. Fortè principes Apoſtolorum, Petrum & Paulum, qui nomina à Deo acceperunt conuerſionis ſuæ tempore, imitantur hodie, ſummi Pontifices, qui magiſtratum ſupremum inituri; nomina, in ſignum ſeruitutis, qua Deo, renunciatis voluptatum illecebris, obligantur, commutant. Idem ob eandem rationem aliqui faciunt religioſi, cùm primùm inſtitutum aliquod religioſum profitentur. Et vulgus Chriſtianorum, cùm ſacro Chriſmate delibuti, ab Epiſcopo confirmantur. Tantùm de Pauli nomine.

Summi Pontifices nomina commutant.

Apoſtolus. Græcè; ἀπόστολος.

I. Potuit Paulus initio huius epiſtolæ ſe appellare ſeruum Dei, ex quo, (vt paulò antè diximus) iuxta Chryſoſt. in ſignum honorificæ ſeruitutis, nomen acceperat; quod in exordio epiſtolæ ad Titum fecit, dum ait, *Paulus ſeruus Dei, Apoſtolus autem* IESV *Chriſti, &c.* Et epiſtolæ ad Rom. dicens, *Paulus ſer-*

Ad Tit. 1. Ad Rom. 1.

uus Ieſu Chriſti, vocatus Apoſtolus, &c. Potuit & vocare ſe vinctum Chriſti, ſi quidem ex vinculis hanc epiſtolam ſcripſit. Hoc enim titulo gloriatur ſcribens ad Philemonem ex carcere. Sic enim ait, *Paulus vinctus Chriſti, &c.* Vbi D.

Hieron. Hieronym. *Maioris*, inquit, *mihi videtur ſupercilij vinctum ſe Ieſu Chriſti dicere,*

Paulus vinctus Chriſti. *quàm Apoſtolum. Gloriabantur quippe Apoſtoli, quòd digni fuerint pro nomine Ieſu Chriſti contumeliam pati. Sed neceſſaria autoritas vinculorum. Rogaturus pro Oneſimo, talis rogare debuit, qui poſſet impetrare, quod poſceret. Felix nimiùm, qui non in*

In vinculis gloriatur.

Ad Galat. vltimo. *ſapientia, non in diuitijs, non in eloquentia, & potentia ſeculari, ſed in Chriſti paſſionibus, gloriatur. Tali, & ad Galatas epiſtolam, ſermone concludens. De cætero ait, Nemo mihi moleſtus ſit. Ego enim ſtigmata Domini noſtri Ieſu Chriſti in corpore meo porto.* Hæc Hieronym. Cæterùm Apoſtolus decori obſeruantiſſimus, in hac epiſtola, in qua publicam Eccleſiæ cauſam agit, cùm ſcribat ad Epiſcopum, hoc eſt, magiſtratum ſummæ autoritatis, ſe Apoſtolum (quod nomen conciliat autoritatem doctrinæ) potiùs vocat, quàm ſeruum, aut vinctum Chriſti. Valuit commemoratio vinculorum in cauſa priuatæ miſeriæ ad impetrandum id quod poſtulabat, nimirum vt Philemon. Dominus Oneſimo ſeruo fugitiuo & furti reo veniam daret. Hîc verò quodammodo videtur dicere Paulus, *Maius opus moueo; maior rerum mihi naſcitur ordo.* Nolo, vt res tanti ponderis à lectoribus autoritatem, qua ſcriptæ ſunt, ignorantibus, contemnantur. Sciant omnes me Apoſtolum eſſe & legatum magni Dei. Huc ſpectat illud Chriſti agẽtis

Luc. 1. cũ Apoſtolis, Luc. 1. *Qui vos ſpernit, me ſpernit.* Et Matt. 10. *Qui recipit vos, me reci-*

Matth. 10. *pit; & qui me recipit, recipit eũ qui me miſit.* Vnde 1. ad Theſſ. 4. de autoritate ſigni-

1. Theſſ. 4. ficata Apoſtoli vocabulo loquẽs, & de præceptis à ſe illis per Ieſum Chriſtum traditis, ait: *Itaque qui hæc ſpernit, non hominem ſpernit, ſed Deum.* Et Dominus, 1.

1. Reg. 8. Reg 8. Samuelem, qui inſtar legati erat Dei, apud populum, ſic affatur, *Non*

Hier. 49. *te ſpreuerunt, ſed me.* Et Hierem. cap. 49. *Auditum* (inquit) *audiui à Domino, & legatus miſſus ſum ab eo ad gentes, &c.* Cõcilians, ſibi, his verbis, autoritatem apud populum, vocans ſe legatum, ſiue Apoſtolum Dei. Eſt autem nomen Apoſtoli

D. Hieron. tantæ autoritatis, vt affirmet D. Hieronym. ſuper cap. 1. epiſtolæ ad Galatas, propterea Paulũ in epiſtola ad Hebręos ſolita conſuetudine, nec nomen ſuum, nec Apoſtoli vocabulum præpoſuiſſe, quia de Chriſto erat dicturus. Habentes autem principem ſacerdotum, & Apoſtolum confeſſionis noſtræ Ieſum Chriſtum: neque fuiſſe congruum, vt vbi Chriſtus, Apoſtolus dicendus erat, ibi etiam Paulus Apoſtolus poneretur. Hæc Hieronym. Quanuis autem ἀπόστολος, Græcè, idem ſit, quod *miſſus*, apud Latinos; tamen ex inſtitutione Chriſti, & vſu Eccleſiæ, legatum ſignificat, non ſolùm poteſtate præditum ad prædicandum, vt *Caluinus*, & recentiores hæretici ſomniant, ſed etiam ad leges fe-

Chryſoſt. rendas moribus Eccleſiæ idoneas. Vide D. Chryſoſt. 1. Cor. 12. ſuper illa verba,

Auguſt. *Poſuit quidem Deus in Eccleſia alios Apoſtolos, &c.* Et D. Auguſt. 83. quæſt. q. 64. & 65.

II. Dubitari hîc poteſt an omnes, qui in Scriptura appellantur Apoſtoli,

Act. 14. pari honore & poteſtate ſint præditi; Nam Act. 14. Paulus & Barnabas Apoſtoli ſine diſcrimine vocantur. Iacobus etiam frater Domini Apoſtolus dicitur ab ipſo Paulo ad Galatas primo: *Alium autem Apoſtolorum vidi neminem, niſi Iacobum fratrem Domini,* &c. Fuit autem hic Iacobus extra numerum duodecim Apoſtolorum diuerſus à Iacobo Alphæi, & Iacobo Zebedæi filio, vt ali-

qui

qui volunt;quanuis oppoſitum multo ſit probabilius; imò prorſus apud eruditiores viros indubitatum; vide Baron. Annal. tom. 1. Nomen etiam Apoſtoli, attribuit Paulus ad Philippenſes, cap. 2. Epaphrodito, & aliis in locis aliis. Philipp. 1.
Quare reſpondendum videtur ad dubitationem propoſitam, certum eſſe duodecim Apoſtolos à Chriſto, in mortali corpore adhuc agente, nominatos, & diuum Paulum poſtea electum cum Barnaba, pari honore & poteſtate fuiſſe præditos; Atque adeò Chriſti Apoſtolos propriiſſimè nominari. Cæteris verò, aut alicui ex cæteris, an par conſortium honoris, & poteſtatis fuerit conceſſum, incertum eſt: pars, quæ negat probabilior exiſtimatur Baronio, tom. 1. Eccl. annalium, & iuris doctis. Vnde Theod. in cap. 3. epiſtolæ primæ ad Timoth. Apoſtolos olim vocatos fuiſſe Epiſcopos regionum affirmat, eos, qui præter duodecim à Chriſto nominatos, & præter Paulum & Barnabam in actis Apoſtolorum, & in Epiſtolis Pauli; Apoſtoli appellantur; nec ampliorem habuiſſe dignitatem, aut poteſtatem. Sic enim ſcribit: *Eoſdem olim vocabant presbyteros, & Epiſcopos; eos autem, qui nunc vocantur Epiſcopi, vocabant Apoſtolos. Procedente autem tempore nomen quidem Apoſtolatus reliquerunt iis, qui verè erant Apoſtoli; Epiſcopatus autem appellationem impoſuerunt iis qui olim appellabantur Apoſtoli. Ita Philippenſium Apoſtolus erat Epaphroditus, veſtrum enim* (inquit cap. 2.) *Apoſtolum, & adiutorem neceſſitatis meæ, ita Cretenſium Titus, & Aſianorum Timotheus. Ita ab Hieroſolymis, iis qui erant Antiochiæ ſcripſerant, Apoſtoli, & presbyteri*, &c. Hæc Theodoret. Multi appellati sũt Apoſtoli, qui non habuerunt parem cum duodecim dignitatem, aut poteſtatem. Baron. Theod.

III. Conſtat igitur in ſacra Scriptura nomen Apoſtoli non tantùm miniſterij, ſiue officij vocabulum eſſe, vt vult Caluinus, ſed præter miniſterium complecti dignitatem & primatum; quod patet ex 1. Corinth. 12. *Et quoſdam quidem poſuit Deus in Eccleſia primùm Apoſtolos.* Et ex cap. 4. ad Epheſ. *Ipſe dedit quoſdam quidem Apoſtolos;* Ex quibus locis diſcimus non tam latè patere ipſum nomen Apoſtoli, quàm alioquin pateat illius etymologia, quæ exprimitur Ioan. 13. *Non eſt Apoſtolus maior eo, qui miſit illum.* Quæ ratio aptè quadrat in illos 70. quos deſignauit Dominus, Luc. 10. ad Euangelicæ prædicationis munus obeundum; non tamen nomen Apoſtoli ſecundùm vſum, quem habet in Scriptura peculiarem ex accommodatione, qua à Chriſto Luc. 6. ſolis duodecim inditum eſt, & poſtea in paucos alios deriuatum, vt in Paulum & Barnabam, qui Actor. 14. in Apoſtolis ab Spiritu ſancto eliguntur; cum iis putat Adamus Minorita, numerandum eſſe Iacobum fratrem Domini, Epiſcopum Hieroſolymitanum, de quo ad Galatas primo; *Aliorum Apoſtolorum vidi neminem, niſi Iacobum fratrem Domini.* Fuit enim hic, vt aliqui putant, extra numerum duodenarium alius (vt diximus) à Iacobo Alphæi, & Iacobo Zebedæi. Apoſtolus autem dictus eſt, quia eo tempore, vt annotauimus ex Theodor. Epiſcopi omnes Apoſtoli vocabantur prouinciarum, quibus præerant, nedum Iacobus frater Domini, cui à primariis Apoſtolis nobiliſſima prouincia demandata fuerat. A pluribus tamen meritò probari video contrariam ſententiam. Error Caluini. 1. Cor. 12. Ioan. 13. Luc. 10. Luc. 6. Apoſtoli nomen duodecim inditum eſt. Act. 14. Adamus. Gal. 1. Iacobus frater Domini.

IV. Abeat ergo Caluinus cum ſuis ſectatoribus aſſerentibus ſine fundamento; nomine Apoſtoli nihil aliud includi, quàm ipſius etymologiam, hoc eſt, legatum miſſum cum poteſtate enunciandi, quod erat in mandatis; Non enim duodecim illi à Domino electi, Paulus item & Barnabas, ſolùm illo mo-

do Apoſtoli fuerunt; ſed præterea paſtores & Epiſcopi poteſtate præditi paſcendi gregem Domini ſui verbo & inſtitutis; eamque aliis communicandi: Act.20. *Attendite*, ait Apoſtolus Act. 20. *vobis, & vniuerſo gregi, in quo vos ſpiritus poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam Dei*, &c. Hac autoritate præditus Paulus, quos viſum eſt, excommunicauit & tradidit Satanæ, vt vidimus, cap. 1. epiſtolæ 1. ad 1. ad Tim. 1. Timoth. & leges ſanxit, vt patet ex epiſtolis, quas explicamus, & maximè ex 1. Cor. 11. priori ad Corinth. cap. 11.

De poteſtate Apoſtolorum.

V. QVanuis cõmunior opinio aſſerat, Apoſtolos immediatè à Chriſto accepiſſe parem honorẽ, & iuriſdictionẽ, ſalua prærogatiua Petri: valde mihi probabilis eſt ea ſententia, quæ affirmat, Apoſtolos accepiſſe quidem à Chriſto immediatè poteſtatem æqualem in habitu, non tamen in actu; atque adeò mediante Petro, omnem iuriſdictionem, quæ pleniſſima in illis fuit, accepiſſe. Quod licèt à nobis confirmatum ſit in procemio epiſt. ad Timoth. ſect. 11. adhuc preſſiùs probari poteſt, primùm, quia cùm Chriſtus Apoſtolos Ioan 21. in multis aliis, pares feciſſet, ſoli tamen Petro dixit Ioan. 21. *Paſce oues meas*; *Paſce agnos meos*; Quibus verbis illi ſoli, tanquam paſtori vniuerſali, & vicario ſuo, nullam exceptionem faciens, omnes ſuas oues; atque adeò cæteros Apoſtolos, commiſit. Neque dici poteſt Apoſtolis, ante Petrum oues commiſſas, ac ob id non oportuiſſe, illas à Petro paſcendas accipere; id enim apertè falſum eſt; nam antea nuſquam legitur à Chriſto traditas fuiſſe alicui oues ſuas. A Petro igitur ſimul cum ouibus, poteſtatem iuriſdictionis acceperunt. Accedit, ſoli Petro dictum fuiſſe à Chriſto, Matth. 16. *Tibi dabo claues*, &c. Vt intelligamus hanc promiſſionem factam Petro ante paſſionem; poſt reſurrectionem, omni ſeruato ordine prærogatiuæ illi debitæ, adimpleri.

Amplitudo poteſtatis D. Petri. Matth. 16.

VI. Deinde nemo inficiari poteſt, omnes Chriſti oues Petro fuiſſe commiſſas cum omni poteſtate paſcendi illas; Quæro igitur, quænam oues relictæ fuerint Andreæ, Ioanni, Iacobo, aut aliis Apoſtolis paſcendæ? an in Italia oues habebat Andreas, num Iacobus in Hiſpania? Oportuit ergo, vt à ſummo paſtore Petro, cæteri, oues & iuriſdictionem actualem acciperent. Tertiò, Patres, præſertim Anacletus, epiſtola 2. ad Epiſcopos Italiæ, aiunt, Apoſtolos omnes à Petro iuriſdictionem accepiſſe, nec ſolùm illam; ſed & ipſum quoque ordinem Epiſcopalem, ſiue per eum tanquam conſecratorem, ſiue de illius conſenſu, per alios. Cæterùm, cùm Anacletus ait, à Petro cœpiſſe ſacerdotalem ordinem, loquitur de ſacerdotio maiori & conſummato, hoc eſt, de Epiſcopatu, vt manifeſtum eſt. Hunc enim gradum Chriſtus inſtituit quidem; executionem tamen Petro delegauit. Nam ſacerdotium ſimplex, ipſo die cœnæ myſticæ à Chriſto omnes Apoſtoli immediatè, & ſimul receperunt, cùm dixit, *Hoc facite in meam commemorationem*. Dum verò ait, Apoſtolos pari conſortio, honorem & poteſtatem accepiſſe; loquitur de poteſtate accepta ante Pontificatum Petri circa corpus Chriſti verum, re ipſa; & in habitu (vt loquuntur Theologi) circa corpus myſticum. Cui facto Pontifici ſummo illis verbis, *Paſce oues meas*, ipſi Apoſtoli, vt oues præcipuæ commiſſi ſunt. Idem conſtat ex Aniceto, in epiſtola ad Galliæ Epiſcopos. Turrecremata, lib. 2. cap. 32. probat ex diuino Clemente, epiſtola 2. D. Petrum Apoſtolos conſecraſſe in Epiſcopos; ſicut

Anacletus Papa.

Sacerdotium omnes Apoſtoli à Chriſto acceperũt in die myſticæ cœnæ.

Anicetus. Turrecremata. D. Clemens.

etiam

etiam Paulus, & Barnabas Act. 13. leguntur ordinati ab Apoſtolis, & ex cap. Porro, d.66. vbi Anacletus Papa refert, Iacobum minorem, à D. Petro, Ioanne, & Iacobo Apoſtolis, fuiſſe ordinatum Epiſcopum; ac perinde ſtatuit ne Epiſcopus, minùs quàm à tribus Epiſcopis, ordinetur. Quare euincitur, Chriſtum antequam in cœlos aſcenderet, Petro Epiſcopatum totius orbis contuliſſe, non Iacobo, non Ioanni, non cæteris; Poſt aſcenſionem verò, alterum è duobus fuiſſe a Petro conſecratum, tandem à duobus tertium. Quòd verò in cœna Dominus Apoſtolos ſimul, & Epiſcopos fecerit, & ſacerdotes; aut in aſcenſione ſacerdotes in cœna factos, & in ipſo die reſurrectionis, poteſtate abſoluendi à peccatis donatos, per benedictionem ad Epiſcopatum promouerit, quod videtur ſentire D. Auguſt. in lib. de quæſt. noui & veteris Teſtam. ca. 97. dumtaxat probabile eſt ſicut & id quod dicitur de creatione Iacobi in Epiſcopum à Petro, & filiis Zebedæi; quanuis interpretari poſſumus Auguſt. loqui de electione Apoſtolorum omnium in Epiſcopos facta à Chriſto, ante aſcenſionem, vt à Petro ritè poſtea ordinarentur. Vide Card. Iacobatium tom. 13. tractatuum in tract. de auto. Papæ, & Concil. num. 8. art. 7. præſertim, nu. 104. 105. 106. 107. & deinceps: & Doctores quos citat in confirmationem noſtræ ſententiæ.

Act. 13.
Cap. Porrò. d. 66.
Aug. cap. 97.
Apoſtoli à Petro in Epiſcopos ordinati ſunt, ipſe autem à Chriſto abſque alterius interuentu fuerat in Epiſcopum promotus.

VII. Fauet huic noſtræ opinioni Cypr. de ſimplicitate prælatorum, Leo Papa in epiſtola ad Viennenſes. Dur. in 4. d. 24. Itaque Apoſtoli Petro vniti & copulati, tanquam capiti, omnem ab eo accepere iuriſdictionem; imò & Epiſcopalem dignitatem, ſicut Epiſcopi hodie, eam à Papa accipiunt. Quare cùm D. Chryſoſt. tom. 3. homilia 27. in Act. cap. 13. aſſerit, Paulum, & Barnabam in Apoſtolatum cooptatos; & Hieron. tom. 1. in lib. de Eccleſiaſticis ſcriptoribus, affirmat, Barnabam cum Paulo gentium Apoſtolum ordinatum fuiſſe; næ hi Patres nomen Apoſtoli accipiunt pro Epiſcopo, vt olim mos erat: quemadmodum è contrario Epiſcopatus accipitur, pro Apoſtolatu, cùm dicitur, Pſal. 108. Et Epiſcopatum eius accipiat alter. Et D. Ambr. illa verba ad Eph. 4. *Ipſe dedit, quoſdam quidem Apoſtolos, &c.* Enarrans, interpretatur, *Epiſcopos*, & reuera munus Epiſcopi eſt prædicare, perinde atque Apoſtoli: niſi quòd ille docet tantùm in propria Eccleſia, ſiue diœceſi, & creat Sacramentorum miniſtros: hic verò vtrunque toto orbe præſtat, cùm nulli prouinciæ ſit aſtrictus. Conſueuerunt tamen Apoſtoli interdum, peculiares Eccleſias deligere gubernandas, tanquam Epiſcopi illarum proprij, vt Petrus, qui primus Hieroſolymitanam tenuit Eccleſiam; qua relicta, & aſſignato Epiſcopo peculiari, nempe Iacobo fratre Domini, Antiochenam deinde ſibi peculiari modo ſumpſit: poſt aliquot annos, hic præfecit Euodium; poſt cuius mortem, vt tradit Clemens Rom. lib. 8. Diataxeon, cap. 46. Ignatius ordinatus à D. Paulo eſt Antiochiæ Epiſcopus.

Cypr.
Leo Papa.
Durandus.
Chryſoſt.
Hieron.
Pſal. 108.
D. Ambr. Epheſ. 4.
Petrus primùm tenuit Hieroſolymitanã Eccleſiam; eãq; relicta Iacobo fratri Domini Antiochiam adiit.
Clem. Rom.

Apoſtolus Ieſu Chriſti. Græcè, Ἀπόστολος ἰησοῦ χριστοῦ.

I. Gloriatur Apoſtolus, ſe hoc cognomentum à Chriſto accepiſſe, agnoſcens nimirum autorem tanti beneficij, id etiam præſtitit, cap. 1. ad Rom. facta enim Chriſti mentione adiunxit, *Per quem accepimus gratiam, & Apoſtolatum.* Et ad Gal. 1. *Paulus Apoſtolus non ab hominibus, neque per hominem; ſed per Ieſum Chriſtum, & Deum,* &c. Quæ verba explicans D. Hieron. ſic ait: *Non ſuperbè, vt quidam*

Ad Rom. 1.
Gal. 1.
Hieron.

quidam putant, ſed neceſſariò, neque ab hominibus, neque per hominem ſe Apoſtolum eſſe proponit: ſed per Ieſum Chriſtum, & Deum Patrem, vt eos, qui Paulum extra duodecim Apoſtolos ventilabant, & neſcio vnde ſubitò prorupiſſe, vel à maioribus ordinatum aſtruebant, hac autoritate confunderet, &c. Quod autem ibi addit D. Hier. poſſe obliquè in Petrum, & in cæteros dictum accipi, quòd non ab Apoſtolis, ei ſit traditum Euangelium: ita intelligendum eſt, vt non neget Paulus ſe iuriſdictionem Apoſtolicam, actualem à Petro, vel aliis autoritate Petri accepiſſe. Mox enim ſubiungit verba, quæ exprimunt cur ita ſit locutus: ſic enim ait: *Hoc autem ideo præparatur, vt nemo ſibi contra legis onera pro Euangelij gratia diſputanti, poſſit opponere, ſed Petrus hoc dixit; ſed Apoſtoli hoc ſtatuerunt, ſed præceſſores tui aliud decreuerunt. Quod quidem in ſequentibus manifeſtiùs facit, dum ab eis, qui videbantur eſſe aliquid, nihil in ſe collatum refert, & ipſi Petro in faciem reſtitiſſe ſe ſcribit, nulla ſe dicens neceſſitate compulſum, vt hypocriſi cederet Iudæorum.* Hæc Hier. ſatis ſignificans multos per id tempus fuiſſe pſeudoapoſtolos, & falſos doctores, qui ſe Paulo aut æquarent, aut etiam præferrent, obiicientes nouitatem Apoſtolatus non à Chriſto, ſed aliter conceſſi. Et ipſe Paulus (vt idem Hier. aduertit, cap. 2. eiuſdem epiſtolæ) quid debeat apoſtolis antiquioribus, exprimit, dum ait: *Poſt annos quatuordecim aſcendi Hieroſolymam cum Barnaba, aſſumpto, & Tito. Aſcendi autem ſecundùm reuelationem, & contuli cum illis Euangelium, quod prædico in gentibus, ſeorſum autem iis, qui videbantur aliquid eſſe, ne fortè in vacuum currerem, aut cucurriſſem*, &c. Quaſi dicat, contuli Hieroſolymis cum iis qui videbantur eſſe aliquid, id eſt qui eminebant autoritate, ne mihi periret fructus laboris, quem impendi, prædicando Euangelium propter pſeudoapoſtolos, qui multis perſuaſerant diuerſa me ab aliis Apoſtolis docere. Non igitur propter ſe, quaſi nouam iuriſdictionem expoſceret, hoc fecit; iam enim eam antea obtinuerat, ſed vt conſtaret gentibus quarum Apoſtolus erat, ſe à Petro non diſcrepare. Nec vt aliquid diſceret. Nec enim, vt ait Ambr. aliquid ab his diſcere poterat, qui à Deo fuerat inſtructus; ſed propter concordiam & pacem, Dei nutu factum eſt. Quòd autem Paulus ſacerdos, & Epiſcopus fuerit à Petro ordinatus, Arator in principio ſui poëmatis lib. 2. inſinuat, ſic ait:

D. Paulus nõ negat aliquid ſe à Petro, aut ab aliis nomine Petri accepiſſe iuxta interp. D. Hieron.

Nouitas Apoſtolatus per inuidiam Paulo obiecta fuit.

Ambroſ.

Arator putat D. Paulum à D Petro fuiſſe initiatum.

Spiritus accenſam verbo radiante lucernam
Sub modio lucere vetans, ſecernite Saulum
Dixit in oris opus. Quem mox ſacrauit euntem
Impoſita Petrus ille manu, cui ſermo magiſtri
Omnia poſſe dedit.

Occumen.

II. Oecumenius exiſtimat Paulum, & Barnabam, accepiſſe manuum impoſitionem, non à Petro, ſed à Lucio, & Manahen, autoritate Petri. Autor hiſtoriæ ſcholaſticæ lib. vltimo, cap. 70. refert, Saulum & Barnabam poſt illud verbum, *Segregate mihi Saulum & Barnabam*, Act. 13. miſſos fuiſſe ab iis qui audierant in Hieruſalem, vt à Petro, Iacobo, & Ioanne præmiſſo ieiunio, & oratione ſolita ordinarentur. Quod licèt probabile non ſit, quia Petrus, vt ex hiſtoriis conſtat, Romam iam abierat, poſt liberationem à carcere; tamen cenſet autor hiſtoriæ, Paulum & Barnabam, accepto ab Spiritu Chriſti ſancto, Apoſtolatu, atque adeò omni ſcientia ad prædicandum Euangelium neceſſaria, ad

Autor hiſt. ſchol. Act. 13.

ſacerdotium, & Epiſcopatum, per manuum impoſitionem, fuiſſe promotos. Quam impoſitionem potuerunt præſtare ſucceſſores Petri, qui Antiochiæ agebant. Vide Salmeron. tom. 12. tract. 36. fol. 302. in illa verba, Act. 13. *Segregate mihi Saulum*. Quãtam denique dignitatem contineat Apoſtoli Ieſu Chriſti appellatio, à qua Paulus epiſtolas ferè omnes ſuas exorditur, explicat D. Hieronym. cap. 1. epiſtolæ ad Titum. [*Vt enim* (inquit) iudices ſæculi huius, quo nobiliores eſſe videantur, ex Regibus, quibus ſeruiunt, & ex dignitate, qua intumeſcunt, vocabula ſortiuntur: ita & Apoſtolus grandem inter Chriſtianos ſibi vendicans dignitatem, Apoſtolum ſe Chriſti prænotauit, vt ipſa nominis autoritate, lectorem ſibi conciliaret, ſimulque indicaret omnes, qui in Chriſto crederent, debere ſibi eſſe ſubiectos. Nec enim, quod paulò antè ſcriptum poſuimus ad Rom. (ſeruus Ieſu Chriſti) non differt ab eo, ſi dixiſſet, ſeruus ſapientiæ, ſeruus iuſtitiæ, ſeruus ſanctificationis, ſeruus redemptionis, Chriſtus quippe factus eſt nobis à Deo Patre ſapientia, iuſtitia, ſanctificatio, & *redemptio*,] Hæc Hieronym.

Salmeron. tom. 12.

Hieron.

Chriſtus factus eſt nobis ſapientia, iuſtitia, & ſãctificatio.

III. Illud obſeruauerim, morem Pauli eſſe, Ieſu Chriſti nomen ſæpiſſimè repetere, non ſolùm in principio epiſt. vt hic vides, ſed etiã in medio & fine. Aduertit Genebr. in Chronologia, Paulũ, in epiſtolis nomen Ieſu quingẽties vſurpaſſe; quod D. Hieron. ad Epheſ. cap. 1. tribuit nimio amori, quo Chriſtũ diligebat. Amantes enim, ea, quæ diligunt, ſine neceſſitate interdũ nominant. Quo ſenſu ſpõſa Cant. 1. ait; *Oleum effuſum nomen tuum*; alloquitur enim Chriſtum, cuius nomen ait eſſe inſtar vnguenti fragrantiſſimi: *Chriſti* nanque vocabulum Grecè, *vnctum* ſignificat; Nã ſicut balſami effuſi odor ſemper eſt ſuauis, & optatus: ita Chriſti IESV nomẽ; Vnde Chryſ. hom. 2. epiſt. 2. ad Cor. *Tu autem conſidera* (inquit) *quo pacto Chriſti nomen frequenter cordibus affigat, cum eum, quem deſiderat, ſemper nominet*; Vide, quæ notauimus ſuper caput primum epiſtolæ 1. ad Timoth. in principio; IESV nomen Hebr. ſignificare *Saluatorem*, fuiſſeque Chriſto Domino ab Angelo Dei iuſſu impoſitum, priuſquàm in vtero conciperetur, atque adeò proprium illi eſſe. Nomen verò *Chriſti* appellatiuum eſt; ipſique commune cum cæteris regibus, & ſacerdotibus. Vtrique enim in veteri lege oleo inungebantur; Vnde in ſacris literis, verbum *vngendi*, pro verbo *eligendi*, & *vnctio* pro *electione* vſurpatur; ſicut etiam *vnctus* pro *electo*; Rationem aſſignat Lact. lib. 4. cap. 7. *Erat* (inquit) *Iudæis antè præceptum, vt ſacrum conficerent vnguentum, quo perungi poſſent, qui vocabantur ad ſacerdotium, vel ad regnum: & ſicut nunc Romanis indumentum purpuræ eſt ſignum Regis; ſic illis ſacri vnguenti nomen*. Hinc Auguſt. tract. 3. in Ioan. *Ieſus* (inquit) *eſt proprium nomen, Chriſtus Sacramenti nomen eſt*. Idem aſſerit Tertull. in lib. contra Praxeam. Chriſti vnctio, ſiue electio in regni & ſacerdotij dignitatem exprimitur, Pſalm. 44. *Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ &c.*

Genebrard.

Ieſu nomen 500. à Paulo recitatur.

D. Hieron.

Cant. 1.

Chryſoſt.

1. Tim. 1.

Ieſus nomen Chriſti proprium.

Lactant.

Auguſt. tract. 3.

Tertull.

Pſal. 44.

Per voluntatem Dei. Græcè; διὰ θελήματος θεοῦ.

IV. In exordio cap. 1. epiſtolæ ad Timotheum primæ, præfixerat hanc inſcriptionem: *Paulus Apoſtolus Ieſu Chriſti ſecundum imperium Dei*; ſic enim oſtendit non ſuis meritis, vt Gloſſa ait, ſed Dei beneficio ſe electum fuiſſe ad Apoſtolatus dignitatem. In quo obliquè notat eos, qui ambiunt honores, ſeque in Eccleſiaſticos intrudunt magiſtratus; parum attendentes ad Chriſtum.

1. Tim. 1.

Gloſſa.

Qui non ſe clarificauit vt Pontifex fieret, ſed qui loquutus eſt ad eum; id eſt, Deus Pa-ter clarificauit eum, cùm dixit, *Filius meus es tu, &c.* Et rurſus; *Tu es ſacerdos in æternum, &c.*

Hebr. 5.

Hebr. 5. ſic Paulus ait: *Nec quiſquam ſumit ſibi honorem, ſed qui voca-tur à Deo tanquam Aaron. Sic & Chriſtus, non ſemetipſum clarificauit, &c.* Alludit ad vſum Hebræorum apud quos, non qui vellet, ſed, quem Deus eligeret, Pontifex erat. Elegit enim Deus Aaron; Deinde huius filium, natu maxi-mum; quod eſt ſemper ſeruatum, dum Reſpublica illa iuxta Dei leges admi-niſtrata fuit. Cæterùm Paulus, vt nemo miretur, ſummi Pontificatus honorem Chriſto eſſe delatum, quamuis ex tribu Leui, ſiue *ſacerdotali ortus non fuerit*; quem ad Hebr. 7. vocat ſacerdotem ſecundùm ordinem Melchiſedech; eum hoc loco, ait, eſſe filium Dei, cui ille honor, & maiores debentur.

Contra ambientes honorem.

V. Erat hoc loco oblata opportunitas agendi contra eos, qui ſitientes magiſtratus appetunt: verùm ſatis erit quid Patres ſentiant breuiter expedire.

Cypr.

D. Cyprian. in lib. de vnitate Eccleſiæ, ſiue de ſimplicitate prælatorum inter alia ſic ait: *Hinc ſunt, qui ſe vltrò apud temerarios conuenas, ſine diuina diſpoſitione præficiunt; qui ſe præpoſitos, ſine vlla ordinationis lege conſtituunt, qui, nomine Epiſco-*

Pſalm. 1.
Corrumpendæ veritatis artifices.

patum dante, Epiſcopi ſibi nomen aſſumunt: quos deſignat in Pſalm. 1. Spiritus ſan-ctus ſedentes in peſtilentiæ cathedra peſtes, & lues fidei, corrumpendæ veritatis artifices, venena lethalia linguis peſtiferis euomentes; quorum ſermo, vt cancer ſerpit, &c. Et D.

Bernard. ſerm. 87.

Bernard. ſerm. 87. in Cant. notans ſui temporis prælatos, qui ſe magis quàm Eccleſiam ſibi creditam curant, vocat illos non inuentores ſponſæ, ſed vendi-tores: *Sortiti ſunt miniſterij Apoſtolorum locum, ſed non zelum; ſucceſſores omnes cu-piunt eſſe, imitatores pauci. ô vtinam tam vigiles reperirentur ad curam, quàm alacres currunt ad cathedram. Vigilarent vtique ſolicitè ſeruantes ab illis inuentam, ſibi cre-ditam. Parum eſt noſtris vigilibus, quod non ſeruant nos, niſi, & perdant: perimen-tes pariter, & pereuntes, &c.* Hæc Bernard. vbi vocat ſanctos Apoſtolos vigiles, qui inuenerunt ſponſam, & cuſtodiunt ciuitatem, id eſt, Eccleſiam. Queritur

D. Bernard. querela.
Mali prælati ſponſæ ornatum in ſe transferunt.
Oſeæ 4.

ibidem. Bernard. quòd multi ſponſæ diuitias, & ornatum in ſe transferant. *Inde eſt* (inquit) *quòd illa pauper, & inops, & nuda relinquitur, facie miſeranda, inculta, hiſpida, exangui. Non eſt hoc paſcere gregem ſed mactare, dicente Domino,* Qui de-uorant plebem meam, vt cibum panis, & quia comederunt Iacob. Et locum eius deſolauerunt: *Et Oſeæ 4.* Peccata populi mei comedent: *quaſi dicat, pecca-torum pretia exigunt, & peccantibus debitam ſolicitudinem non impendunt, &c.* Pau-lus ergo Apoſtolus eſt electus non ſuis meritis, cùm fuerit perſecutor, & con-tumelioſus Chriſto, ſed per voluntatem Dei, hoc eſt, beneficio, & gratia Dei: atque adeo ita loquitur, ſicut nos loquimur, cùm dicimus de aliquo principe Chriſtiano, eum per gratiam Dei, Luſitaniæ aut Galliæ Regem eſſe. Quod

1. Tim. 1.
Aug. in lib. 50 homiliarum hom. 14.

ipſe 1. ad Timoth. 1. fatetur, dum ait, *Gratias ago ei qui me confortauit in Chriſto Ieſu, Domino noſtro, qui me fidelem exiſtimauit, qui priùs fui blaſphemus, & perſecu-tor, & contumelioſus, &c.* Quæ verba citans Auguſt. in lib. 50. homil. Dei gra-tiam commendans, ait, *Ecce ſubitò cùm mala faceret, & mala mereretur, vna cæleſti voce de perſecutore prædicator erigitur, &c.* Ex quibus verbis infertur *per volunta-tem Dei*, idem eſſe hoc loco atque *per gratiam Dei*, vt ſic merita omnia ex-cludat, ante beneficium iuſtificationis in ſe collatum, dignitatemque ipſam Apoſtolatus Deo referat acceptam.

Secun

Secundùm promiſſionem vitæ, quæ eſt in Chriſto IESV.

Græcè; κατ' ἐπαγγελίαν ζωῆς τῆς ἐν χριστῷ Ἰησοῦ.

V. Explicat, ad quem ſcopum attineat, illius ad Apoſtolatus dignitatem facta à Deo electio. Quaſi ita dicat: Per voluntatem Dei factus ſum Apoſtolus, non quidem ad ſpem alicuius temporarij commodi huius vitæ, ſed ad obtinendam vitam promiſſam, per Chriſtum, id eſt, beatam ac ſempiternam. Vnde D. Chryſoſt. explicans hæc verba, *ſecundùm promiſſionem, &c.* ſic ait, ſi autem hæc repromiſſio eſt, noli eam hîc quærere. Spes enim, quæ videtur, non eſt ſpes. & Ambroſ. *Huius rei gratia* (inquit) *Apoſtolum ſe Chriſti Ieſu, Dei voluntate appellatum ſignificat, vt quæ & quanta promiſſio in futuro per fidem Chriſti ſit, edoceret, quo prædicatione eius; crementum faciat, in ſaluandis, diſciplina dominica. Idonei enim ſerui ſunt, qui inſtantia ſua, & fide, negotia Dominorum ſuorum exaggerant.* Hæc Ambroſ. ad eundem ſenſum exponunt hunc locum, Theophyl. Oecum. & ferè Græci Patres. Primaſius etiam, eandem interpretationem ſecutus, ſic ait: *Conſueta veritate, & humilitate, non ſuo merito, aſſerit ſe Apoſtolum factum, ſed Domini voluntate ſecundum promiſſionem vitæ, quæ eſt in Chriſto Ieſu: quia nobis per Chriſtum eſt vita æterna. Itaque ſe Apoſtolum factum eſſe ait, non vt vitam temporariam & mortalem prædicaret, ſed potius æternam, & immortalem; pro cuius adeptione, æquum eſt omnia incommoda, & mortem ipſam hîc pati.* His verbis ſatis excitat Timotheum, ne deſpondeat animum, cùm audierit magiſtrū ſuum Paulum in vinculis eſſe, timens ne quid ſimile ſibi eueniat. Non enim debent labores, aut carceres frangere animum hominis, qui fidei, & promiſſionum Chriſti recordatus, ad præmia & gloriam æternam anhelat, ne, dum Apoſtoli, aut Apoſtolorum diſcipuli, qualis erat Timotheus, aut cuiuſuis doctoris, per quem aſſerta veritas, multos acquirat ad Chriſtum, vt ait Ambroſ. Subeat animum illud, 1. Corinth. 15. *Si in hac vita tantùm ſperantes ſumus in Chriſto; miſerabiliores ſumus omnibus hominibus.* Quantùm animos addat ad ferendos labores, ſpes futurorum bonorum, quæ nobis à Chriſto promiſſa ſunt, expreſſit Iuſtinus Martyr, in Apologia pro Chriſtianis, ſic enim ait: *Ego quidem qui Platonicis delectarer, diſciplinis, cùm Chriſtianos calumnioſè deferri audirem, videremque eos impauidos intrepitoſque eſſe ad mortem: & quæcunque horrenda mortalibus, leniter ferre; conſideraui ipſe mecum fieri omnino non poſſe, vt illi in flagitijs delicijſque viuerent. Quotus enim quiſque voluptates conſectatur, & libidinoſus eſt, qui bonam ſibi mortem eſſe putet, vt per eam cupiditatibus delicijſque priuetur?* Hæc Iuſtinus, agens de tolerantia Chriſtianorum mirabili ob ſpem vitæ æternæ. Hæc in Epiſcopis, & doctoribus magis elucere debet, vt vult Cypr. in epiſt. 3. ad Cornelium lib. 1. ſic enim ait, *Quod ſi ita res eſt, vt nequiſſimorum timeatur audacia, actum eſt de Epiſcopatus vigore, & de Eccleſiæ gubernanda diuina, & ſublimi poteſtate; neque Chriſtiani eſſe poſſumus, ſi ad hoc ventum eſt, vt perditorum minas pertimeſcamus.* Hæc Cyprianus. Quicquid ſit, Paulus, dum ait, ſe Apoſtolum electum ſecundùm promiſſionem vitæ, quæ eſt in Chriſto, opponere vult legem gratiæ, quæ promittit vitam æternam, Moſaicæ legi, quę cultoribus ſuis bona temporaria promittebat, vt patet Deut. 5. 6. & 11. vide Auguſt. lib. 3. contra duas epiſtolas Pelagianorum cap. 4 D. Thom. 1. 2. q. 99. a. 6.

[Marginal notes: Chryſoſt. — Ambroſ. — Theophyl. Oecum. Primaſ. — Spes futuræ beatitudinis animos addit pro Chriſto laborantibus. — Ambroſ. 1. Cor. 15. — Iuſt. Martyr. — Patientia martyrum in tormentis. — Cypr. epiſt. 3. — Deut. 5. 6. & 11. D. Auguſt. lib. 3 D. Thom. 1. 2. q. 99.]

VERS. 1. Timotheo chariſſimo filio. Græcè; τιμοθέῳ ἀγαπητῷ τέκνῳ.

I. HIc non eſt γνησίῳ, vt in ſuperiore epiſtola,hoc eſt, *germano*; ſed ἀγαπητῷ, hoc eſt, *dilecto*. Timotheum vocat non modò filium, ſed chariſſimum filium; vt annotauit Chryſoſt. poteſt enim vnum eſſe ſine altero. Galatas nanque appellat filios cap. 4. pro quibus tamen mœret: *Filioli*, inquiens, *mei*, *quos iterum parturio*. Magnum verò virtutis illi hac appellatione teſtimonium perhibuit: Ná cùm illa charitas à natura non proficiſcitur, à veritate omnino materiam ſumit. Qui enim ex fide ſunt geniti, nullam ob aliam cauſam, quam ob virtutem ſolam chariſſimi ſunt. Idque cùm apud nos, tum apud Paulum imprimis, qui nullo mortali tenebatur affectu. *Oſtendit ex hoc*, inquit Theophyl. poſt Chryſoſt. *quòd non veluti iratus ipſi, aut aliqua in re de ipſo deſperans, ipſum relinquat. Dilectus enim mihi es* (inquit) *ſed vis & neceſſitas, quæ mihi ex Cæſare imminet, me remoratur, quominus ſim apud te*. Hæc Theophyl. cum quo concinit Theod. & Oecum. Intellige auté dum *dilectum filium* vocat, Paulum intelligere maximè, & ſummè charum: ſicut cùm dicitur Chriſtus Matth. 3. à Patre *dilectus*, hoc eſt, *filius meus dilectus*, *&c.* intelligitur dilectiſſimus; Vnde etiam à Paulo *filius dilectionis* vocatur, id eſt, maximè, & infinitè dilectus, iuxta Cypr. in epiſtola ad Cæcilium de Sacramento dominici calicis: Hieronym. tamen ſuper epiſtola ad Philem. ait, vocem Græcam ἀγαπητὸς, pro qua vulgata editio vertit, *chariſſimum*, magis ſignificare, *diligibilem*, i. dignum dilectione, quàm dilectum. Poteſt enim indignus eſſe amore, is, qui à nobis diligitur. Vtiturque exemplo Chriſti, qui ait, *Diligite inimicos veſtros*, *&c.* Sunt enim inimici à nobis dilecti: at non ſunt diligibiles. Timotheus verò non ſolùm erat dilectus Paulo, ſed ob egregiam indolem, & honeſtatem morum amore digniſſimus, ab eodem afficitur, non ſolùm verbis, dum eum filium chariſſimum, ſiue amabilem vocat: ſed etiam factis, dum eum Epheſinæ Eccleſiæ præpoſuit. Non enim cuiuſcunque eſt hominis Dei Eccleſiam regere, vt affirmat Nazian. in lib. Apologetico, & Chryſoſt. de ſacerdotio.

Chryſoſt.
Galat. cap 4.
Paulus Galatas filios appellat.
Theophyl.
Theodor.
Oecum.
Nazian.
Chryſoſt.

VII. Porro more Scripturæ, vt annotauimus, cap. 1. epiſt. 1. ad Timoth. filij vocari ſolent diſcipuli, & ij præſertim, qui mores præceptorum imitantur, vt filij prophetarum, 4. lib. Reg. dicuntur prophetarum diſcipuli. Et ipſe Paulus Act. 23. ſe filium eſſe ait Phariſæorum, i. diſcipulum, & maximè Gamalielis, à quo fuit iam inde à puero eruditus. Vt non ſit mirum vocari Timotheum hoc loco filium. Imò tam inſignis, & paterna fuit charitas Pauli erga ſuos, vt non ſolùm Timotheum, & Titum, & alios paſſim filios appellet, ſed etiam Oneſimum ſeruum fugæ, & furti reum, hoc nomine afficit, quem ſe in vinculis ait genuiſſe, ad Philemonem ſcribens.

1. Tim. 1.
Reg 4.
Act. 23.
Diſcipuli filij dicuntur.

VERS. 2. Gratia, miſericordia, pax à Deo Patre & Chriſto IESV, Domino noſtro. Græcè; χάρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς, καὶ χριστοῦ ἰησοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν.

I. LOco verborum, quibus Latini, vt Cicero, & alij, in epiſtolis ſalutem precantur iis, quibus ſcribunt; Græci χαίρειν, ſiue ὑγιαίνειν, dicunt. At Paulus, dum ait, *Gratia, pax, & miſericordia, &c.* Omnia fauſta, & felicia optat Timotheo, & cæteris, quibus ſcribens, eadem verba præmittit. In explicationem horum

Salutatio Pauli.

horum trium verborum multa contulimus in exordio, 1. ad Timotheum, 1.Tim.1.
capit.1. ſolùm hoc loco hæc duo vocabula explicabo, *Gratia, & pax*, iuxta
vſum, quem habent in ſacra Scriptura. Et quidem vocabulum *gratia* interdum
ſignificat fauorem quo quis valet apud aliquem, vt Luc.1. *Inueniſti gratiam* Luc.1.
apud Deum, Hoc eſt, non ſolùm donum Dei, quo iuſti omnes potiuntur, ſed
ſpecialem fauorem, quo gratioſa es apud Deum. Interdum gratia opponitur
legi, vt Ioan.1. *Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt*. Vbi gratiam oppo- Ioan 1.
nit legi. Lex quidem oſtendebat peccatum, non auferebat: præcipiebat, ſed vi-
res, quibus præceptum impleretur, non ſuggerebat. Hæc per Moyſen tanquam Gratia op-
famulũ adminiſtrata eſt, at verò gratia, qua mundamur à peccatis, qua prom- ponitur legi.
pti reddimur ad obſequium legis, non per Moyſen, ſed per Ieſum Chriſtum,
data eſt, & deriuata. Data quidem, vt per autorem; deriuata, vt per mediato-
rem. Hanc gratiam comitatur charitas, quæ mundat cor, mentem ſanat, vi-
res ad obediendum legi confert. Non enim externus tantùm fauor Dei erga
nos vocabulo gratiæ ſignificatur, vt Lutherani hodie Theologi adlatrantes,
dicunt, ſed donum cœleſte in anima ſedem habens, quo illa ex merito Chri-
ſti & noſtra cooperatione imbuta, in ſortem filiorum Dei nos aſcribit. Quan-
uis autem vox Græca χάρις, & Latina, *gratia*, apud profanos ſcriptores, *fauo-
rem*, ſignificent duntaxat: tamen in ſacris literis hanc habent ſignificationem;
ſignificant enim donum Dei, faciens creaturam rationalem Deo acceptam: vt Rom.1.
apud Paulum ad Rom.1. annotauit Adamus, ex antiquis interpretibus. Adamus.

II. Iam verò pax gratiam conſequitur. Eſt autem donum illud, quo ani-
mus acquieſcit in Chriſto, confidens Patrem ſibi propitium fore, per Chri-
ſtum filium eius, cui ſeruit. Antequam Chriſto crederet; non erat in quo poſ-
ſet acquieſcere; terrebant animum omnia, mors, peccatum, inferorum pœ-
næ. De hac ad Rom.6. agit Paulus, dum ait: *Iuſtificati ex fide pacem habeamus
ad Deum per Ieſum Chriſtum*. Augetur autem in nobis hæc pax, obedientia &
obſeruatione mandatorum Dei. Quod docet Iſai.23. cùm ait: *Et erit opus iu-* Iſai.23.
ſtitiæ, pax, & cultus iuſtitiæ ſilentium. Hebr. *quies, & ſecuritas vſque in ſempiter-
num*, &c. Vbi loquitur de iuſtitia, quam præſtamus in operibus noſtris, re-
miſſionem iam conſecuti de peccatis per Chriſtum; quaſi dicat, ſi quis obe-
dierit legi, & præſtiterit opera iuſtitiæ ſecundùm Dei beneplacitum, is, hac
ſua iuſtitia, inſignem conſequetur pacem, eóque perueniet, vt ea pax ſecuri-
tas (quam iuſti in hac vita coniecturis inuixam obtinent) dici meritò poſſit.
Pax autem iuſtorum metum comitem habet. Nam Hilarion (cuius vitam de- Hilarion &
ſcripſit D. Hieron.) & D. Auguſt. aliíque Chriſtianæ Reipublicæ proceres, Auguſtinus.
poſt multos annos ex obedientia legis tranſactos, cùm iam eſſent morituri,
de futuro iudicio ſolliciti erant. Addit Iſaias, *Sedebit populus meus in pulchritu-
dine pacis, & in tabernaculo fiduciæ, & in requie opulenta*, &c. Expertus igitur Pau-
lus, gratiam maximam, & pacem Dei; hæc ipſa beneficia, charitate incen-
ſus, omnibus communicari deſiderat; Quo ſenſu, 1. Corinth.7. ait: *Opto vos* 1.Cor.7.
omnes eſſe ſicut meipſum. Vt enim ait Auguſt. tract.8. in epiſtolam Ioannis, *Cha-* Auguſt.
ritas vult omnes eſſe ſibi æquales. Meminit autem in ſalutatione Dei Patris, &
Ieſu Chriſti filij eius; quia licèt Deus Pater, fons gratiæ ſit; nemini tamen
eam largitus eſt poſt lapſum primi hominis, niſi per Chriſtum: vt hîc anno- Ambroſ.
tauit Ambroſ. & D. Petrus, Act.4. in concilio primo omnium, cui ipſe præ- Act.4.

fuit, ait: *Neque enim eſt aliud nomen ſub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri.* Vide D. Auguſt. epiſtola 49. q. 2. Et epiſtol. 157. ad Donatum. Hinc Eccleſia omnes orationes abſoluit, *Per Chriſtum*, &c.

Aug. epiſt. 49. q. 2.

Chryſ. hom. 10.
Pauli ſalutatio quanti facienda.
Matth. 10.
Marc. 9.
Chriſtus benedicebat pueris.
Philo Iud.
Efficaces sūt parentū benedictiones & maled.
Eccl. 3.
Gen. 27.
Infr. 48.
Auguſt.
Timendæ ſunt parentum imprecationes.

III. Quanti autem facienda ſit Pauli ſalutatio declarauit D. Chryſoſt. hom. 10. in 2. ad Timoth. capit. 4. dum ait: *Sufficit ſola Pauli ſalutatio gratia implere eum, qui ita ſalutatur.* Sunt enim Sanctorum virorum ſalutationes inſtar precationum, & benedictionum, quæ vtiles ſunt iis pro quibus fiunt, ſicut & Sanctorum ſuffragia. Vnde Chriſtus Matth. 10. iuſſit diſcipulis, vt pacem precarentur ſuis hoſpitibus: *Intrantes autem domum, ſalutate eam, dicentes, Pax huic domui.* Et ipſe Marc. 9. bene precabatur pueris quibus manus imponebat. Hinc benedictiones Iacobi, Moyſis & aliorum Patriarcharum magni fiunt: Et, vt ait Philo Iudæus, in lib. de charitate: *Illæ benedictiones Moſaicæ, quibus vniuerſo populo bene precatus eſt, ratæ & efficaces fuerunt. Quandoquidem* (inquit) *ab amico Dei profectæ ſunt*; Iam verò parentum benedictiones & maledictiones efficaces eſſe experientia confirmat. Et Eccleſiaſtici cap. 3. dicitur, *Benedictio patris firmat domos filiorum, maledictio autem matris eradicat fundamenta.* Quod in Iacob benedicto ab Iſaac, vel inuito Gen. 27. & in Ephraim, & Manaſſe Gen. 48. confirmat. Atque, vt maledictiones parentum timeantur à filiis, præter quotidiana exempla, recolendum eſt illud, quod refert D. Auguſt. 22. de ciuit. cap. 8. ſic enim ait: *Decem quidem fratres fuerunt, quorum ſeptem ſunt mares, tres fœminæ, de Cæſarea Cappadociæ ſuorum ciuium non ignobiles; maledictione matris, recentis patris eorum obitu deſtitutæ, quæ iniuriam ab eis factam acerbiſſimè tulit; tali pœna ſunt diuinitus coërciti, vt horribiliter quaterentur omnes tremore membrorum. In qua fœdiſſima ſpecie, oculos ſuorum ciuium non ferentes, quaquauerſum cuique ire viſum eſt, toto pene vagabantur orbe Romano*, &c. Suadendum igitur filiis eſt, ne parentes contemnant. Exaudiuntur enim eorum apud Deum orationes: perſuadendum etiam eſt cunctis mortalibus, vt exemplo Pauli, omnibus gratiam, miſericordiam, & pacem Ieſu Chriſti precentur; illumque audiant dicentem, ad Rom. 12. *Benedicite, & nolite maledicere.* Oportetque deterrere homines, & præſertim fœminas ab vſu, ſiue abuſu malè precandi iis quibus cum agunt, & negotium gerunt.

Rom. 12.

VERS. 3. Gratias ago Deo. Græcè, χάριν ἔχω τῷ θεῷ.

Chryſoſt.
Theophyl.
Recordari apud Deum, amici eſt.

IV. SEnſus eſt, iuxta Chryſoſt. & Theophyl. gratias ago Deo, vel, gratiam vt habet Græcus codex, quòd memor tui ſum: ita te diligo. Hoc enim excellentiſſimæ charitatis indicium eſt, cùm quis ex amicitia ornari ſe putat. Officium autem ſuum modeſte inter ſalutandum commendauerat; nunc ſingularem erga Timoth. affectum oſtendit. Vt enim fide opus eſt doctori apud auditores, & autoritate; ſic & beneuolentia: ſignificat autem, quanta charitate diſcipulum complectatur, dum ait, ſe non ſolùm illius recordari, ſed etiam gratias Deo agere, quòd ſine intermiſſione illius in orationibus recordetur. Quòd autem aſſidua memoria & recordatio alicuius, ſit effectus amoris honeſtæ que & perfectæ amicitiæ, confirmatur ex Pſalm. 136. vbi turba captiuorum deſiderio patriæ impulſa, ait, *Super flumina Babylonis*, &c. *Si oblitus fuero tui Hieruſalem, obliuioni detur.* Chald. *Obſtupeſcat dextera mea.* Hinc Eccleſiaſt. 25. *Beatus, qui inuenit amicum verum*, &c. Et Plato in dialogo, in quo diſputat de amici

Pſal. 136.
Eccl. 25.
Plato.

amicitia,ait,homines conſiliatoris Dei ductu, amicos fieri, & inter ſolos bonos eſſe amicitiam; malos autem, neque bonis, neque malis eſſe amicos. Et Ariſt.8. Ethic.3.ait: *Bonorum autem amicitia, ſimiliúmque virtutum, perfecta eſt amicitia.* Et D.Chryſoſt.1.Theſſ.2.hom.2.ait,Paulum fuiſſe verum, & ſpiritalem amicum: quoniam paratus erat vitam & ſanguinem fundere pro amicis, & in gehennam deſcendere, vt ipſe affirmat, ad Rom.9. Addit Chryſoſt. veram & perfectam amicitiam, per Euangelium minimè ceſſaſſe, ſed potiùs auctam fuiſſe. Et quidem Paulus gratias agit hoc loco Deo quòd ipſi amicitia intercedat,cum Timotheo, illiúſque inter orandum, recordetur. Vtinam tam ſyncera eſſet inter Chriſtianos amicitia. Videri nanque poteſt hæc virtus hominum fraudibus offenſa, vnà cum iuſtitia ad cœlum, raro reditura, euolaſſe. Ariſt. Chryſ. Rom.9.

VERS. 3. Cui ſeruio à progenitoribus. Græcè; ᾧ λατρεύω ἀπὸ προγόνων.

V. A *Progenitoribus*,id eſt,iuxta,maiorum meorum fidem,& inſtitutionem. Verbum, λατρεύω, pro quo vulgata editio habet, *ſeruio*, ſecundùm modum loquendi Scripturæ, & vſum Theologorum, ſignificat, non quamcunque ſeruitutem, aut cultum; ſed eum, qui ſoli Deo debetur, per ſacrificia, thurificationem,&c. De quo cultu intelligitur illud Iſaï. 48. *Gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam ſculptilibus.* Loquitur ibi oraculum de idololatris,qui falſis Dijs,diuinos honores deferebant. Appellat autem Deus gloriam ſuam,latriam,id eſt,ſeruitutem per excellentiam ſibi debitam. Vide Auguſt. 10. de ciuitate, cap.1. &c. Colitur verò Deus maximè, fide, ſpe, & charitate, vt oſtendit idem Auguſt. in Enchiridio, cap.1. ſimilis eſt ille locus cap.1. ad Rom.vbi ait: *cui ſeruio in ſpiritu meo*, vbi etiam Græcè eſt verbum λατρεύω. Fruſtra autem Valla in cap.4.Matth.nititur inſcitiæ arguere Theologos,affirmans principes linguæ Græcæ nihil diſtinguere λατρεύω, & δουλεύω: λατρεία, & δουλεία. Exemplum adducit ex 3.lib.Xenophontis in Cyropædia. Et ex Leuitico. Nam vbi nos habemus: *De ſemine tuo non dabis ſeruire principi.* Græcis eſt λατρεύειν. Cæterùm Valla,non aduertit ſemper licuiſſe,& iam inde ab initio id ſibi iuris vindicaſſe diſciplinarum profeſſores,vt voces quaſdã (quo ſua præcepta commodiùs inculcarent) proprias ſuæ profeſſioni, & peculiares facerent. Nec D. Auguſt.cùm de vocabulo, *latria*,agit,lib.10.de ciu.cap.1. immoratur in explicatione natiuæ ſignificationis,huius vocis;ſed vſum conſiderat, quem habet, potiſſimùm apud Eccleſiaſticos ſcriptores,& ferè vbique in ſacris literis. Maiorum fides, nepotes afficit ad cultum religionis. Iſaï.48. Auguſt. Rom.1. Valla Grammaticus. λατρεύω. δουλεύω. Xenophõtis Cyropædia. D. Auguſt. lib.10.

VI. Hoc igitur loco,idem eſt, *cui ſeruio*, &c. ac ſi diceret Paulus, quem ego diligo à proauis,ſiue progenitoribus,quorum vna fuit fides cum fide mea; videntur enim minores,ſi maiorum ſuorum fidem retinent, in manibus Deo ſeruiiſſe; vnde Hebræi olim recurrebant ad Deum, interponendo maiorum ſuorum merita, Exod.32, *Recordare Abraham, Iſaac, & Iacob* &c. Et Dan.3. *Benedictus es Domine Deus Patrum noſtrûm*,&c. Hóſque nominat,Abraham dilectum tuum; Iſaac,ſeruum tuum,& Iſraël ſanctum tuum. Et Ioan.8.Iudæi dicebant: *Nos ſemen Abrahæ ſumus & nemini ſeruiuimus vnquam.* Quibus Dominus: *Si filij Abrahæ eſtis,opera Abrahæ facite, &c.* Simili modo loquendi vtitur ad Hebræos 7.dicens, quia Leui in Abrahæ lumbis erat, quando decimas obtulit Filij ſi fidem maiorum retinẽt; in maioribus dicuntur Deo ſeruiiſſe. Exod 32. Daniel.3. Ioan.8. Hebr.7.

tulit Melchiſedec Regi, & ſacerdoti in figuram Chriſti, vt annotauit etiam Ambroſ. vel certè ſignificat Paulus dum ait, ſe coluiſſe Deum in progenitoribus ſuis: cultum latriæ ſe Deo præſtitiſſe in maioribus, quoniam in lumbis eorum quodammodo erat. Cæterùm non eſt id ſilentio prætereundum, quòd optabilius longè ſit, à progenitoribus Deum colere: tamen gentibus in Deum credentibus non obfuit habuiſſe Patres, & proaues idololatras, & infideles, vt enim ait Ezech. 18. *Filius non portabit iniquitatem Patris*, &c. hoc eſt, filius, non punietur neque damnabitur apud Deum ob ſolam parentum iniquitatem niſi etiam ipſe ſit impius. Ita nemo alienis meritis iuſtificatur aut condemnatur, merita Chriſti ſemper excipimus, ſanè Paulo nihil profuiſſet progenitorum ſuorum fides, niſi ipſe in Chriſtum credidiſſet. Nec Abrahæ obfuit, quominus perfectus eſſet, patris ſui impietas, eò peruenit illius felicitas vt Pater omnium credentium, imò & Chriſti appelletur. Timotheus etiam patrem habuit Gentilem, matrem verò Iudæam, & fidelem: Nec tamen patris infidelitas illi detrimento fuit. Nec Paulo ad meritum, tantum contulit progenitorum virtus,

Ambroſ.

Ezech. 18. Filius non punitur ob peccata parentum, niſi ipſe etiam impius ſit.

> *Nam genus, & proauos, & quæ non fecimus ipſi,*
> *Vix ea noſtra voco*, &c.

Ouid. 13. Metam.

Quantùm aſſidua cum Chriſto conuerſatio, de qua D. Chryſoſt. homil. 55. in cap. 16. Matth. dum ait: *Paulus cùm in terris eſſet, vbi Seraphim ſunt, ibi conuerſabatur, propius Chriſto aſſiſtens, quàm haſtati & ſtipatores iſti Regi aſſiſtunt. Quippe cùm iſti aſpectum huc atque illuc circunferant, ille verò nulla rerum ſpecie motus vniuerſam mentis aciem ad Regem ſemper tendat*, &c. Admonet deinde nos Chryſ. vt Paulum imitemur.

Chryſoſt. hom. 55.

Chryſoſt.

VII. Mihi videtur etiam Apoſtolus ſignificare, dum progenitorum mentionem facit, fidem Chriſti, quam profitetur, non eſſe rem nouam, ſed à progenitoribus deriuatam: ne de illo querantur Iudæi, ſicut Tertullianus queritur de gentibus, quòd res optimas maiorum ſuorum abiecerint, & nouas ſectati ſint, ſic enim ait: *Vbi religio, vbi veneratio maioribus debita à vobis? habitu, victu, inſtructu, ſenſu, ipſo denique ſermone proauis renuntiaſtis. Laudatis ſemper antiquitatem, & nouè de die viuitis. Per quod oſtenditur, dum à bonis maiorum inſtitutis deceditis, ea vos retinere, & cuſtodire, quæ non debuiſtis, cùm quæ debuiſtis, non cuſtodiſtis.* Hæc ille in ſuo Apologetico, capit. 6. Non patitur Paulus fidem Chriſti rem nouam appellari: *Nouatio enim* (vt Tertullianus ait) *mater diſſidij eſt*, & Lyrinenſis: *Si nouitates* (inquit) *recipiantur, neceſſe eſt, vt fides ſanctorum Patrum, aut tota, aut certè magna ex parte violetur*, &c. Eſt autem Chriſti fides antiquiſſima (vt Euſeb. Cæſarienſis de demonſtr. Euang. & in hiſt. Eccleſiaſtica confirmat) per quam Patres ab Abel vſque ad Chriſtum ipſum ſalutem adepti ſunt, & omnes iuſti ad finem vſque mundi adipiſcentur.

Tertull.

Nouatio eſt mater diſſidij.

Lyrinenſis.

Chriſti fides antiquiſſima eſt.

Euſeb.

VERS. 3. In conſcientia pura. Græcè; ἐν καθαρᾷ συνειδήσει.

VIII. D. Chryſoſt. hoc loco, ſic habet: *Nihil habebat noxium, nihil ſubdolum ipſius conſcientia.* Additque, poſſe hîc intelligi nomine puræ conſcientiæ, vitam alienam à vitiis. Moris enim illi eſt, vbique conſcientiam, vitam dicere. Quod etiam annotauit Theophyl. puram autem conſcientiam, ſiue

Chryſoſt.

Theophyl.

vitam

vitam dicit; quia etiamſi Iudaizaret, puram tamen, & à vitiis vulgaribus, liberam vitam ducebat. Vel certè, quia etiam tunc, cùm perſequeretur Chriſtum, ex zelo perſequeretur, & non humana ratione, ſeu potiùs elatione, perinde ac multi hæreſim conſtituentes, in qua conſcij ſunt pudoris ſui, & erroris. Theodor. huic explanationi accedit; ſic enim ait, *Etſi de vitæ ſplendore non tulit teſtimonium, bonam tamen in Deum affectionem ſignificauit per puram conſcientiam.* Etenim quando perſequebatur, ſe ea pro Deo facere exiſtimabat. Hoc enim dixit etiam in epiſtola ad Philippenſes cap. 3. *Secundum zelum, perſequens Eccleſiam; ſecundùm iuſtitiam, quæ eſt in lege, factus irreprehenſibilis.* Hæc Theod. eſt autem conſcientia pura, effectus vitæ puræ; ſicut & mala, effectus eſt vitæ impuræ: vnde per ſynecdochem, vna res pro altera vſurpatur. Magnum eſt autem, quod Paulus ait, nunquam ſe aliter docuiſſe quàm ſentiret, etiam cùm Eccleſiam Chriſti perſequebatur. Nec tamen in hoc multùm ſibi arrogat. Nihil enim prohibet ſecundùm iuſtitiam legis, hoc eſt, ſecundùm Iudaicam iuſtitiam, quæ exteriùs apparebat, verſari ſine querela, & tamen coram Deo eſſe peccatorem, vt docet Auguſt. ſerm 49. imò ipſe ad Titum cap. 3. exponit; qualis eſſet in Iudaiſmo coram Deo, antequam ad Chriſtum conuerteretur, ſic enim ait: *Eramus aliquando, & nos inſipientes, increduli, errantes, &c. Cùm autem benignitas apparuit Saluatoris noſtri Dei, &c.* Quibus verbis videtur Paulus ſuam vitam ante conuerſionem, tanquam impuram damnare. Vide Auguſt. in Pſal. 31. vbi exponit illa verba, 1. Timoth. 1. *Finis autem præcepti eſt charitas*, de corde puro, *& conſcientia bona, & fide non ficta:* Ait enim, à Paulo, vocabulum *conſcientiæ bonæ*, pro vocabulo ſpei bonæ vſurpari, quia ſpes bona, ex bona conſcientia, & pura permanant. Siue igitur per vocabulum puræ conſcientiæ veram iuſtitiam intelligamus; ſiue bonam affectionem erga Moyſis legem, in qua ſita fuit ante legem gratiæ vera religio; ſiue veritatem, & ſimplicitatem, vt annotarunt Chryſoſt. Theophyl. & Oecum. profectò opponitur malitiæ, & ſimulationi. Longè enim aberat Paulus, etiam ante conuerſionem, ab omni ſimulationis & mendacij crimine, vnde gratias agit, 1. Timoth. 1. Deo, *quòd ſe fidelem*, id eſt, veracem, vt plerique Patres interpretantur, *inuenerit*; atque adeò in dictis factiſque conſtantem. Sic enim ait, *Gratias ago ei, qui me confortauit, Chriſto Ieſu, Domino noſtro, quia fidelem me exiſtimauit ponens in miniſterio, qui priùs blaſphemus fui, &c.* Erat Paulus amans veritatis; atque hoc ait Chryſoſt. illum, ad conuerſionem, tanquam donum naturæ, cuius autor eſt Deus, contuliſſe.

Theodor. | Philip 3. | Paulus qualis in Iudaiſmo. | Auguſt. ſer. 49. | Tit. 3. | Auguſt. in Pſal. 31. | 1. Tim. 1. | Conſcientia bona à Paulo dicitur ſpes bona. | Chryſoſt. | Theoph. | Oecum. | Paulus etiã ante conuerſionem, verax fuit. | Chryſoſt.

VERS. 3. Quòd ſine intermiſſione habeam tui memoriam in orationibus meis, nocte ac die deſiderans te videre.

Græcè; *ὡς ἀδιάλειπτον ἔχω τὴν περὶ σοῦ μνείαν, ἐν ταῖς δεήσεσί μου, νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐπιποθῶν σε ἰδεῖν.*

IX. SEnſus eſt, vt interpretatur Theophyl. gratias ago Deo, quòd memini tui, non ſimpliciter autem, ſed in precationibus; die ac nocte Deum pro te interpellans, vt deſiderium, quo tui videndi flagro, adimpleatur; ex quibus verbis ſatis conſtat, propterea Timotheum à Paulo non adiri, quia in vinculis erat; cuius rei ideo in principio epiſtolæ non meminit, vt annotauit Theophyl.

Paulus in vinculis deſiderabat Timotheum videre.

Theophyl. ne ſtatim turbaretur, ſatis eſſe exiſtimans huius rei mentionem in extremam partem conferre. Exaggerat hoc loco D. Chryſoſt. amorem Pauli cupientis videre diſcipulum, his verbis: *Vides immenſum feruoris affectum? vidiſti dilectionis inſaniam? vidiſti humilitatis magnitudinem, per quam ſe diſcipulo purgat, rationemque cur non venerit, affert? Quæ quàm ſit plena rationis, etiam ſuprà monſtrauerat; ſed, & in conſequentibus indicat, dicens*, Memor lacrymarum tuarum. Hæc Chryſoſt.

Primaſ. Orandũ pro diſcipulis. 1.Tim.3.

Rectè Primaſius in illa verba, *Nocte ac die deſiderans te videre*, ait, *& charitatem oſtendit, & iugiter orandi præbet exempla.* Orandum eſt enim præſertim pro amicis, & diſcipulis; cùm enim non poſſet in hac vita mortali ad Timotheum venire, vt ſperabat, 1. ad Timoth. 3. literis conatur id præſtare, quod præſens optabat. Eoque peruenit oratione, quò non poteſt corpore. Dum verò ait, *deſiderans te videre*, modeſtè eum inuitat ad mutuum conſpectum, antequam Neronis experiatur gladium: manifeſtiori inuitatione vſurus, cap. 4. inquiens: *Feſtina ad me venire:* Vbi aduerte, maximè foueri amicitiam mutuo conſpectu.

Cant. 2. Exod. 36. Ariſt. Ethic 9.

Vnde Cant. 2. *Oſtende mihi faciem tuam:* Et Moyſes Exod. 36. Deum alloquens dicebat, *Oſtende mihi faciem tuam, ſeu gloriam, &c.* Et Ariſt. 9. Ethic. cap. 6. ſic ait; *Principium adamandi affert aſpectus*; Et cap. 12. *Amantibus amabiliſſimum ipſe aſpectus, propterea quòd hinc maximè eſt, & oritur amor.*

VERS. 4. Memor lacrymarum tuarum, vt gaudio implear.

Græcè; *μεμνημένος σου τῶν δακρύων, ἵνα χαρᾶς πληρωθῶ.*

Chryſoſt. Theoph.

FIeri potuit (inquit Chryſoſt) vt gratus diſcipulus à magiſtro auulſus fleret, ac lamentaretur, non ſecus, quàm infans diſtractus ab vberibus matris, atque lactis alimonia deſtitutus. Ita Chryſoſt. & Theophyl. iuxta quem, ita exponenda ſunt hæc verba, vt conſtet ſententia, Memor lacrymarum, &c. deſiderans te videre, vt gaudio implear, recordor lacrymas tuas. Et ſi enim natura ab amicitiæ affectu alienus eſſem; lacrymæ tamen tuæ ſufficiunt, cùm in memoriam redeunt ad omnem duritiam mitigandam.

Primaſ.

Primaſius ita explicat, *Memor lacrymarum tuarum, &c.* Memor, inquam, lacrymarum, quas me abeunte fudiſti, vnde me ad triſtitiam prouocaſti, quam tua opto præſentia temperari, &c.

VERS. 5. Recordationem accipiens eius fidei, quę eſt in te non ficta.

Græcè; *ὑπόμνησιν λαμβάνων τῆς ἐν σοὶ ἀνυποκρίτου πίστεως.*

Paulus optat diſcipulũ videre, memor virtutum illius. Chryſoſt. Theoph. Theodor.

ALiam apponit cauſam, cur tanto affectu deſideret diſcipulum videre; nimirum, recordationem fidei caſtæ & ſynceræ. Hæc enim cauſa maximè impulit Paulum ad illius dilectionem. Quaſi dicat, non ſolùm lacrymæ, quas in diſceſſu meo largiter fudiſti, mihi in mentem veniunt, vt tuum aduentum optem; ſed etiam recordatio ſynceritatis tuæ fidei, lætitia me afficit. Ita Chryſ. Theophyl. Theodor. Cùm autem fidem tam ſtudioſè laudat, non ſolam Catholicam, & qua Chriſtiani ſumus, intelligas; ſed etiam eam, quæ eſt cum charitate coniuncta. Nam fides, niſi cum charitate coniuncta ſit, mortua appellatur à D. Iacobo, & quidem dæmones ſuo modo credunt, & contremiſcunt, vt

Auguſt. ſer. 17.

notat Auguſt. in lib. de verbis Apoſtoli ſerm. 17. & tract. 10. in Ioann. aſſerens, fidem, quam laudat Paulus hoc loco in Timotheo, dilectione & operibus

diſcerni à fide dæmonum. Quòd etiam aſſerit Bernard. epiſt. 42. ad Epiſcopum Senonenſem; vbi agnoſcit triplicem fidem; vnam, probatam: alteram, mortuam: tertiam, fictam. Poſſumus etiam nomine fidei intelligere pietatem, & omnium virtutum chorum, qui fidei tanquam baſi, & fundamento innititur. *Eſt* enim *fides*, vt dicitur ad Hebræos 11. *ſperandarum ſubſtantia rerum:* & ibidem ait Paulus, *Sine fide, impoſſibile eſt placere Deo.* Quare veriſimile eſt, non nudam fidem ſed religione, charitate, & aliis ornatam virtutibus, hoc loco intelligi: maximè cùm Paulus lætitia, quòd non ficta ſit, perfundatur. Ficta enim eſt, aut ſaltem videtur, cùm in aliquo inuenitur bonorum operum, & charitatis deſtituta comitatu.

Bern. epiſt. 42.

Hebr. 11.

Erat fides Timothei multis aliis virtutibus illuſtris.

VERS. 5: Quæ & habitauit primùm in auia tua Loïde, & matre tua Eunice; certus ſum autem, quòd & in te.

Græcè; ἥτις ἐνῴκησε πρῶτον ἐν τῇ μάμμῃ σου λωΐδι, καὶ τῇ μητρί σου Εὐνίκῃ· πέπεισμαι δὲ, ὅτι καὶ ἐν σοί.

1. ADdit nouam laudem Timotheo, quòd auiam habuerit fidelem, cuius nomen Græcis ſonat *meliorem*; Nam λωΐων, Græcis eſt *melior*, ſicut λώϊςος, *optimus*: & matrem Iudæam quidem, ſed fidelem, cuius nomen Eunice, *victoriam* ſonat apud Græcos. Fuerunt autem Lois auia, & Eunice mater Timothei, non tantùm fideles per fidem implicitam Chriſti venturi, quam ferè Iudæi habebant, ſed de Chriſto qui iam venerat, explicitam. Habitaſſe autem ait, fidem in illis quaſi permanentem, & ſtabilem, quam acceperunt, ab aliquo prædicatore, ante quàm Paulus, Lyſtram, vnde erant, perueniſſet. Propterea verò ſupprimit progenitores, vt patrem, & auum, quia erant Gentiles, & infideles. Sic Gregor. Nazian. orat. 24. tom. 2. in principio in funere fratris ſui Cæſarij, exprimit matrem ſuam fuiſſe iam olim ab ipſis proauis Deo conſecratam, & pietatem in maritum qui Gentilis fuerat, per catechiſmum, veluti bonam oliuam in oleaſtrum inſeruiſſe, adeo feliciter, vt aliorum quoque in ſitio ipſi commiſſa, & animarum cura demandata ſit. Filios etiam ipſa Deo peperit, & ad mores optimos conformauit. Hinc intelligitur in ſacro eloquio non tam ſexus quàm virtutis haberi rationem, cùm aliquem Scriptura commendat. Sed quæ laus eſt, habere maiores virtute præditos? Ea nimirum, quia ſtabilis, & firma creditur fides, quæ veluti hæreditaria eſt. Ita Chryſ. & Theoph. Addit Theodor. de parentibus autem mentionem faciendo, cum laude, ac commendatione fidem confirmat in diſcipulo. Nihil enim æquè iuuat, vt exemplum domeſticum. Et quoniam accidit, vt nonnulli ex piis nati, pietatem parentum non imitentur, neceſſariò ſubiunxit; *Certus ſum autem, quòd & in te.* Hæc Theodor. Rectè Primaſius illa verba, *Certus ſum autem, &c.* explicans ſic ait; Quia comprobaui fidem tuam, commoneri indiges, non doceri, &c. Erat igitur Timotheus particeps ſynceræ fidei, & pietatis, quæ præceſſerat in matre, & auia ſua. Hinc diſcimus honorem à bonis parentibus cum pietate in filios deriuari, atque adeò decens eſſe, vt filij de parentum virtute, quam magni faciunt, glorientur. Hoc docuit Chriſtus, quando ex cruce, cùm multæ adeſſent mulieres, ſolius matris meminit, quam diſcipulo commendaret. Vnde Chryſoſt. hom. 84. in Ioan. tom. 3. *Cùm iam* (inquit) *Dominus abiret, matris curam, diſcipulo reliquit.* Deinde ſubiungit; *ſed cur non alius cuiuſpiam mulieris meminit,*

λωΐων.

Fides conſtans laudatur in matre Timothei, cuius maritus Gentilis erat.

Greg. Naz. orat. 24. tom. 2.

Chryſoſt. Theoph. Theodor.

Nihil æquè iuuat, vt exemplum domeſticũ.

Primaſ.

Chryſoſt. Ioan.

minit, cùm adeſſent? Admonet quidem amplius matribus tribuendum. Vt enim cùm ſpiritualia impediunt, parentes, nec cognoſcendi quidem ſunt: ita cùm nihil impediunt, meritò omnia his ſunt tribuenda, & omnibus præferendi; quia genuerunt, quòd educauerunt, quòd innumeras pro ipſis moleſtias ſubierunt, &c. Laus igitur matris & auiæ in Timotheum deriuata ab Apoſtolo, & pluris fit, quòd haud dubiis eluceat documentis. Quod adeo verum eſt, vt non dixerit; ſuſpicor, quòd & in te; ſed potiùs *certus ſum*, vel, vt ſonat vox Græca, *perſuaſus ſum, quòd & in te.* Nemo tamen putare debet, Paulum per fidem Chriſtianam, ſeu Catholicam, per reuelationem certò credidiſſe Timotheum fidelem: id eſt, vera fide præditum eſſe, ſed per fidem tantùm humanam; Quo ſenſu, hoc ipſo verbo vtitur ad Rom. 15. cùm ait, *Certus ſum autem, quod pleni eſtis dilectione,* Ex quo loco, & aliis conſtat verbum Græcum, pro quo noſtra editio vertit, *Certus ſum,* non ſemper referri ad fidei certitudinem infallibilem, ſed ad humanam perſuaſionem.

Paulus qua ratione cognouerit fidem ineſſe Timotheo. Rom. 15.

Rom. 8.

II. Hinc colliges interpretationem, qua locus D. Pauli ad Rom. 8. explanari debet, dum ait; *Certus ſum enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, &c. neque creatura aliqua poterit nos ſeparare à charitate Dei, &c.* Difficultas enim eſt, quomodo hoc loco, certitudo ſignificata conſiſtat cum aliis Scripturæ locis, quæ negant hominem certum eſſe de perſeuerantia in charitate vſque ad mortem? Reſpondent quidam (vt refert eo loco Adamus Minorita) Apoſtolum de ſe ſolo loqui, atque ipſum ea de re habuiſſe reuelationem. Huic reſponſioni, quæ probabilis videtur, obſiſtit vſus pluralis numeri in pronomine *nos neque vita, neque mors, &c.* Vnde alij, quod hîc dicitur generaliter, referunt ad omnes, qui ſecundùm propoſitum Dei vocati ſunt, hoc eſt, ad prædeſtinatos; ſed neque hæc reſponſio idonea omnino videtur, cùm electi interdum in peccatum cadant. Tertia expoſitio vtitur limitatione. Quaſi dicat Apoſtolus, *Certus ſum enim, quia neque mors, neque vita poterit nos ſeparare à charitate,* videlicet, quantùm eſt, ex parte charitatis; licèt ſpectata mutabilitate liberi arbitrij, ſeparatio timeri poſſit. Quæ expoſitio licèt vera ſit, dubitare poſſumus, an ſit literalis. Quare verus ſenſus eliciendus eſt inſpecta ſignificatione verbi quo vtitur hîc Apoſtolus: πέπεισμαι nanque, quod hoc loco, & cap. 8. ad Rom. ponitur, & cap. 1. epiſtola 2. ad Tim. inuenitur etiam ad Hebræos 6. vbi dicitur; *Confidimus de vobis dilectiſſimi, meliora, & viciniora ſaluti.* Inuenitur etiam ad Rom. cap. 15. *Certus ſum autem fratres mei, & ego ipſe de vobis, quoniam & ipſi pleni eſtis dilectione, &c.* Vnde diſcimus verbum illud pertinere ad omnem perſuaſionem, etiam probabilem tantùm; & non omnino certam. Quis enim auſit affirmare Romanos plenos fuiſſe dilectione, aut Timotheum fuiſſe verè fidelem, hoc eſt, alienum prorſus ab omni gentilitatis & Iudaiſmi affectu? Multò minùs affirmauerit vir prudens, id à Paulo fide fuiſſe creditum, cùm talium rerum non ſoleat interuenire reuelatio.

Qua certitudine Paulus cognouerit ſe perſeueraturum in charitate Chriſti. Adamus Minorita.

πέπεισμαι. Rom. 8. 2. Tim. 1. Hebr. 6. Rom. 15.

III. Hæc notauerim propter hæreticos noſtri temporis, qui ſequentes Bucerum, illum Pauli locum ad Rom. 8. pertinere volunt ad omnes iuſtificatos; & quidem Bucerus ex eo elicit, illum, qui ſemel iuſtificatus eſt, à gratia non poſſe excidere. Et Lutherus hinc ſtatuere conatur dogma ſuum de fide ſpeciali, quam putat ſufficere ad ſalutem. Abeant ergo hæretici, dum verbum πέπεισμαι, intelligunt de perſuaſione, quæ omnem prorſus excludat formidinem, qualis eſt fidei certitudo. Sunt iis affinia & alia loca, nempe ad Philipp. 2.

Rom. 8 Bucerus & Lutherus reiiciuntur.

Philipp. 2.

Confi

Confido autem in Domino, quòd & ipſe veniam ad vos citò. Et 2. ad Theſſal. 3. *Confidimus autem de vobis fratres in Domino*, Et ad Gal. 5. *Ego confido de vobis in Domino, quòd nihil aliud ſapietis.* Sed hæc fortè à Lutheranis contemni poſſent, eo quòd iſtis locis ſit πέποιθα in voce media, non πέπεισμαι, ſed quis neſcit ſolere præteritum medium etiam paſſiuè vſurpari. 2. Theſſ. 3. Gal. 5.

IV. Illud ad tropologiam pertinet, quòd Paulus Timotheum laudet eo quòd à maiorum fide, & pietate, non degenerauerit. Nam, vt Lyricus ait: *Dos eſt magna, parentum virtus:* & filio Aſcanio dictum eſt ab Ænæa, apud Virgilium, Parentum virtus filios excitat ad imitationẽ. Horat.

Diſce puer virtutem ex me, veróſque labores. Virgil.

Plerunque tamen fit, vt filij bonorum parentum ſtudia deſerant, & ad vitia prolabantur; quod monſtri inſtar eſt; cùm filius imago ſit patris; tales fuerunt filij Samuelis viri ſanctiſſimi, de quibus ita ſcribitur, 1. Reg. 8. *Et non ambulauerunt filij illius in vijs eius: Sed declinauerunt poſt auâritiam: acceperuntq́, munera, & peruerterunt iudicium*, &c. Vnde Ioſephus 6. Antiq. c. 3. rectè hoc vſus exemplo aduertit, non ſemper patribus ſimiles naſci filios. Hi nánque cum paternis, atque adeò optimis præceptis fuerint imbuti; frena tamen vitiis laxarunt, tales etiam ſunt, qui vitia parentum, non virtutes imitantur. Fuerunt in Adam veritatis, & ſalutis ſtudia: fuerũt in eodem affectus ad cupiditatem boni commutabilis. Quid miſeri ſequimur? dolenter id explicat Bern. ſerm. 1. de aduentu Domini: ſic enim ait: *Infelices filij Adam, omiſſis veris, & ſalutaribus ſtudijs, caduca potiùs, & tranſitoria quærunt.* Ioſeph. 6. Antiq. c. 3. Bernard.

V. Rectè à Boëtio lib. 3. de conſol. proſa 6. dictum eſt, dum agit de nobilitate: *Si quid eſt, in nobilitate boni, id eſſe arbitror, vt impoſita nobili neceſſitas quadam eſſe videatur, ne ſcilicet à maiorum virtute degeneret.* Huc pertinet illud Cic. 1. off. *Odioſum eſt cùm à parentibus dicitur: O domus antiqua, heu, quàm diſpari Domino dominaris?* Quadrat etiam in hunc locum, quod Plato ait, in Dialogo, de Attica nobilitate, ſiue antiquitate: *Maiorum* (inquit) *gloria ne abutamini, ò viri Athenienſes, neque eam expendatis, erogetiſque: ſcientes nihil impius poſſe viro accidere, quàm honorandum eſſe, non ob propriam virtutem, ſed propter virtutem, & gloriam maiorum. Gloria enim parentum natis præclarus magnificúſque theſaurus eſt, ſi accedat imitatio. Vti verò pecuniarum, honorúmque theſauro, & hunc ad poſteros non transferre, turpe, & viri generoſitate indignum eſt*, &c. Quod autem ait Ariſt. 1. Polit. 4. & lib. 3. cap. 8. *Ex melioribus, meliores procreari:* quò ſenſu Lyricus ait: Boët. Nobiles à maiorũ virtute non degenerandi neceſſitate quadam cõpelluntur. Cic. 1. offic. Plato, in dialog. de Attica nob. Ariſt.

Fortes creantur fortibus; & bonis
Eſt in iuuencis, eſt in equis patrum
Virtus; nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Ita accipe, vt intelligas, bonam naturam, diſciplina indigere; imò, & Dei gratia. Nec enim Salomoni ſatis fuit, quod ait, Sap. 8. *Sortitus ſum animam bonam*, id eſt, in lucem editus ſum cum indole, & propenſione ad virtutem, & ſapientiam; nec quòd patrem habuerit, à quo præclarè eruditus fuit; quo minùs de illius ſalute dubitemus; ne plus aliquid dicam. Vide D. Thom. 1. 2. q. 63. art. 1. vbi quærit, vtrùm virtus ſit nobis à natura? Meritò ergo laudatur Timotheus, Sap. 8. D. Tho. 1. 2.

quòd ab honeſtis parentibus,& virtute præditis progenitus, eorum fidem, & honeſtatem ſit imitatus.

VERS.6. Propter quam cauſam admoneo te, vt reſuſcites gratiam Dei,quæ eſt in te,per impoſitionẽ manuum mearum.

Græcè; δι᾽ ἣν αἰτίαν ἀναμιμνήσκω σε, ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ θεοῦ, ὅ ἐστιν ἐν σοὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου.

Theodor. Excitat Paulus Timotheũ ad virtutum praxim. Theodor. Chryſ.

I. POſtquam Timotheũm laudata fide materna, & bona ipſius indole; ſibi conciliauit, ſubiungit hortationem, qua efficaci oratione illum excitat ad exercitium & praxim virtutum: *Propter quam cauſam*(inquit;)quaſi dicat,vt interpretatur Theod. Hæc cùm mihi de te ſint perſuaſa, hortor te, vt animi tui promptitudine, & alacritate excites gratiam ſpiritus, quam accepiſti per meam ordinationem; quomodo enim oleum lampadis flammam efficit vehementiorem: ita animi promptitudo, & alacritas attrahit gratiam ſpiritus. Hæc Theod. ſuffragatur huic interpretationi D.Chryſo.ſic enim ait:Idcircò, quia fidem tuam integerrimam non ignoro,alacritate tibi opus eſt,vt exſuſcites gratiam Dei, quemadmodum ignis indiget lignis, ita & gratia alacritate noſtra opus habet,vt feruere perpetuò poſſit. Gratiam autem Dei, interpretatur hoc loco D.Chryſ.(quem ſequitur Theophyl.) eam, quam acceperat Timotheus ad Eccleſiæ inſtitutionem,ad perpetranda miracula vel ad omne religionis obſequium:quippe hanc vel extinguere,vel excitare in nobis eſt. Idcirco,& alibi ait,*Spiritum nolite extinguere*, 1.Theſſal.5. Is enim angore animi, & negligentia tabeſcit,& extinguitur: vigilantia verò, & diligentia ſuſcitatur, & elucet. Vult ergo D. Paulus ne gratia, quæ Timotheo data eſt, ad multos diffundatur; & veluti agro fertili commiſſum ſemen creſcat in vtilitatem Eccleſiæ,& magis, magíſque in dies effloreſcat,vt Oecumen. hoc loco exponit. Vnde in parabola talentorum,Matth.16. *Dominus laudauit eum, qui acceptis ad negotiationem quinq; talentis,totidem talentorum acceſſione,decem retulit, ac præterea audiuit,Euge ſerue bone*,&c. Illum verò qui talentum vnicum, quod acceperat, metu domini in terram defodit, obiurgauit, dicens: *Serue nequam,&c. ſciebas, quia meto,&c. tollite ab eo talentum, & date ei,qui habet decem.&c. Habenti dabitur & abundabit,&c.* Particulam;*habenti,* exponit D. Auguſt. lib. 1. de doctrina Chriſtiana,cap.1.bene vtenti gratia Dei.Addítque dona, & beneficia Dei,ſiue illa gratum faciant habentem,ſiue ſint gratis data,augeri, & cumulari, ſi illis bene vtamur. Quare gratiam Dei excitare hoc loco,idem eſt,atque in Euangelio,talentum multiplicare,vt conſtat ex D.Proſpero lib.ſententiarum,ex lib. ſententiarum D.Auguſt. ſententia 95. *Creſcit*(inquit)*ſemper facultas gratiæ,dum vſu maior efficitur, & charitate felicior.* Vult ergo Paulus, vt Timotheus excitet gratiam,quaſi qui ſopitos,flatu,& labore ignes ſuſcitat.Primaſius, ſic exponit; propter quam cauſam admoneo te,vt reſuſcites gratiam Dei,quaſi tribulationibus dormientem,&c.

Theophyl. 1.Theſſ.5.

Oecum. Matth.16. Punitur, qui talentum in terram defodit.

D.Auguſt. Bene vti gratia Dei, vtile eſt.

Proſper.in libr. ſent. ſent.95.

Primaſius.

D.Baſil.ca.5. Otium vitãdum honeſta aliqua occupatione.

II. Hic locus admonet nos,ne deſides ſimus,& otio diffluamus,vt enim ait D.Baſil. in conſtitutionibus Monaſticis, cap.5. non eo conſilio Dominus hominem finxit,vt ſegnis ac languens deſideret;ſed contrà potiùs, vt eſſet qui ſe in laboribus honeſtis exerceret. Quandoquidem & primò in paradiſo Adæ

præce

præcepit, vt laboraret, & paradiſum ipſum cuſtodiret. Deinde, poſtquam ille ex eo eiectus exulauit, ſententiam tulit, vt pane ſuo, in ſudore vultus ſui veſceretur. Quod autem, quæ Adæ dicta fuerint, ex omnibus etiam dicta ſunt, qui ex eo ſunt oriundi; ex hoc liquidò perſpici poteſt, quod cùm illum tantummodo nominatim Deus morte mulctaſſet, quãdo dixit, Gen. 3. Terra es, & in terram reuerteris: ad omnes tamen poſteros calamitas peruaſit. D. Hieron. epiſtola 4. ad Ruſt. Monachum, de viuendi forma, ſcribens, inter alia, quibus nititur illi perſuadere exercitia virtutum, ſic ait: *Nunquam de manibus & oculis tuis recedat liber. Diſcatur pſalterium ad verbum; oratio ſine intermiſſione, vigil ſenſus nec vanis cogitationibus patens. Iram vince patientia. Ama ſcientiam Scripturarum, & carnis vitia non amabis.* Hæc D. Hieron. Vbi etiam hortatur Ruſticum ad laborem manuum: *Facito* (inquit) *aliquid operis, vt te ſemper diabolus inueniat occupatum*, &c. Ipſe Hieron. fatetur ſibi vtile fuiſſe, ad carnis moleſtas tentationes vincendas, ſtudium Hebraicæ linguæ ob difficultatem, quam experiebatur, in ſtridentium anhelantiúmque verborum meditatione. Refert ibidem; quendam Græcum adoleſcentem, qui nulla continentia, nulla operis magnitudine poterat carnis flammam extinguere; prudentia ſui Archimandritæ reſipuiſſe: *Nam Pater* (inquit) *imperat cuidam viro graui, vt iurgijs atque conuitijs inſectaretur hominem, & poſt irrogatam iniuriam primus veniret ad querimoniam. Vocati teſtes, pro eo loquebantur, qui contumeliam fecerat. Flere ille contra mendacium: Nullus alius credere veritati. Quid multa? Ita annus ductus eſt, quo expleto, interrogatus adoleſcens, ſuper cogitationibus priſtinis, an adhuc moleſtia aliquid ſuſtineret: Papa* (inquit) *viuere mihi non licet: & fornicari libeat?* Hæc ille. Quare in omni vitæ ſorte ſua cuique eſt excitanda gratia. Et quidem D. Baſilius non ſolùm loco citato, ſed multis aliis, ſuadet ſuis diſcipulis exercitationẽ, & laborem manuum; & D. Hieron. Ruſtico monacho: Cæterùm non tenentur ad opera manuaria religioſi, niſi quando ordinis ſtatuta eam obligationem inducunt, vt bene aduertit D. Thom. 2. 2. q. 187. ſunt enim multa religioſis propoſita, quibus ſuſcitare poſſunt gratiam ſuæ vocationis; de quibus Gregor. Naz. eleganter orat. 1. de pace. Inter alia numerantur vigiliæ, inediæ, preces, lacrymæ, calloſa genua, pectoris conuerberationes, ſuſpirium ex intimo cordis manans, pernox ſtatio, mentis ad Deum peregrinatio, lenis inter orandum fletus audientium animos ad gemendum incitans. Laudat & modum cœnobitarum, tum in publicum prodeundi; tum ab hominum frequentia ſecedendi (illud, vt alios erudiant, hoc, vt ſpiritus myſteriis imbuantur.) Et quidem vtrunque adeo præclarè, vt & in media hominum luce verſantes ſolitariæ vitæ rationem ſeruent, & in ſolitudine agentes, charitatis humanitatíſque officia teneant, eorum denique vitam eſſe ait: *Opes in egeſtate; poſſeſſionem in peregrinatione, gloriam in contemptu, potentiam in infirmitate; prolem egregiam in cœlibatu: qui delicias aſpernari pro delicijs habent; qui regni cœleſtis cauſa humilitatem amplectuntur; qui in mundo nihil habent; & mundo ſuperiores ſunt; qui cùm in carne ſint; extra carnem tamen viuunt, qui proportione Deum habent; qui propter regni ſpem inopia laborant, & propter inopiam regnant.* Hæc Naz. eiſdem ferè verbis, dólens, quod aliquando his bonis caruerit.

Gen. 3.

D. Hieron. Exercitationes honeſtæ ex D. Hier.

D. Hieron. Hebræam linguam didicit, cum labore.

Tentatio victa perpeſſione iniuriarum.

D. Baſilius.

D. Hieron. Religioſi nõ obligantur ad exercẽda opera manuũ, ſiue mechanica. D. Th. 22.

Nazianz.

Laus vitę religioſæ. Laudatur modus viuẽdi cœnobitarum.

III. In Epiſcopo peculiaris gratia, quam ſuadet Paulus, excitandam eſſe, illa eſt, quæ per impoſitionem manuum à Deo infunditur. Id ſignificant ea verba,

Virtus collata Epiſcopis conſecratione, poſtea excitãda eſt.

Theophyl. Tertull. Virtus denotatione ſui gaudet. Oecum.

verba, *quæ eſt in te per impoſitionem manuum mearum.* Quaſi dicat, vt exponit Theoph. Volo vt ſuſcites gratiam, illam ipſam, quam accepiſti, cùm ego tibi manus impoſui, eligens te myſtica conſecratione in Epiſcopum; atque ignem iſtum, ne patiaris quaſi cinere ſuperpoſito, occultari; vehementiorem, & maiorem effice; virtus enim, vt ait Tertull. denotatione ſui gaudet. Vbi aduerte, ſimul atque Paulus Timotheum in Epiſcopum conſecrauit, gratiam ſtatim cœleſtem, ac ſupernaturalem in eum decendiſſe tum ad ſignorum operationem; tum ad doctrinam Eccleſiæ rectè tradendam, vt notat Oecumenius. Hoc cœleſte donum excitari vult Apoſtolus diuinis negotiis, & exercitiis. Nos quoque, niſi gratiam Dei è cœlo nobis donatam quotidie orationibus, & piis operibus, veluti quibuſdam flabellis, vt flamma cœleſtis eluceat, ſuſcitauerimus, haud dubiè experiemur ſpiritum frigere, & tandem extingui. Vide Aug. in lib. qq. miſtarum, q. 120. vbi præſertim loquitur, de vſu lectionis, & doctrinæ ſacræ, & hæc verba Pauli, huic argumento accommodat: *Excitetur* (inquit) *deuotio noſtra, quando ea, quæ licèt non ignorantur, recenſentur, tamen, tale eſt ingenium naturæ noſtræ, vt torpeſcat, ſi vſus deſtiterit lectionis; quia ſicut ferrum, niſi vſitatum fuerit æruginem contrahit, ita & anima niſi frequenter exerceatur diuinis operationibus. Quamobrem Dauid ait illum beatum eſſe, qui die ac nocte legendo meditatur, quia exercitatur deſiderium animæ erga opera ſalutaria vſu & exercitio, &c.* Illud tandem aduerte diſcruciari Lutherum, illiúſque aſſeclas, cùm audiunt, Paulum hoc loco mentionem facientem gratiæ Timotheo collatæ per impoſitionem manuum. Nec enim poſſunt excludere ſacram ordinationem à numero ſeptem Sacramentorum, nec negare conferri in ea gratiam ex opere operato, ſi hunc locum Pauli attentè inſpiciant, & alium ſimilem huic in 1. ad Timoth. 4. vbi ita ait: *Noli negligere gratiam, quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per impoſitionem manuum.* In his enim locis, & aliis ſimilibus, manuum impoſitio iuxta interpretes tam Græcos quàm Latinos, quantuncunque hæretici obſtrepant, pro ſacra ordinatione accipitur. Vide quæ annotauimus in capit. 4. epiſtolæ primæ cit.

August. Lectio Scripturæ excitat deuotionem. Pſal. 1. Lutheranorum error. Ordinis Sacramentum confert gratiam. 1. Tim. 4.

VERS. 7. Non enim dedit nobis Deus ſpiritum timoris, ſed virtutis.

Græcè; *Οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ δυνάμεως.*

Quid ſit ſpiritus timoris. 1. Reg. 7. Chryſoſt. Theophyl. Ariſt. Exod. 20.

I. IDcircò accepimus ſpiritum, non vt pauidi ſimus, aut contrahamur metu, ſed vt animo erecto, & excelſo potentes ſimus aduersùs tentationes: & cùm opus eſt, liberè, & palam loquamur. Iniicit enim Deus aliquando ſpiritum formidinis, ſeu timiditatis quibuſdam, vt in Regum voluminibus legimus, lib. 1. cap. 7. vbi enim vulgata editio habet: *Intonuit Dominus fragore magno in die illa ſuper Philiſthym, & exterruit eos.* Alia litera habet: *Et cecidit ſuper eos ſpiritus formidinis.* Hoc eſt (vt Chryſoſt. & Theophyl. interpretantur) metum illis incuſſit. Nomen autem *virtutis* hîc accipitur, pro *fortitudine*, vt opponitur timiditati, vt patet ex 3. Ethic. 6. videtur autem D. Paulus, dum ait: *Non dedit nobis Deus ſpiritum timoris, ſed virtutis, &c.* Meminiſſe illius loci, Exod. 20. vbi dicitur: *Cunctus autem populus videbat lampades, & voces, & ſonum buccinæ, montémque fumantem; & perterriti, ac pauore concuſſi ſteterunt procul, dicentes, Non*

loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur, &c. & ait Moyſes ad populum, Nolite timere, &c. Vult ergo Paulus ſuo exemplo hortari diſcipulum ad laborum, poſt mortem ſuam illi imminentium tolerantiam. *Non enim* (inquit) *dedit nobis Deus, &c.* Quæ verba ſic interpretatur Theodor. ſanctiſſimam ſpiritus gratiam dedit nobis Deus, non vt pericula pro pietate timeamus, ſed vt diuina virtute præditi, ipſum quidem ardenter amemus: noſtri autem animi perturbationum motus inſolentes caſtigemus. Hæc Theodor. Quare inſinuatur his verbis, ſpiritum gratiæ, quæ nobis donatur in nouo Teſtamento, idoneum eſſe ad ferendas & ſuperandas tẽtationum moleſtias; nec timore oportere adduci, inſtar illorum, qui ſub veteri Teſtamento viuebant, eos; qui Chriſti fidem acceperunt.

Paulus hortatur diſcipulum ad laborum poſt mortẽ ſuam tolerantiam.

Theodor.

II. In hoc Apoſtoli teſtimonio, vt admonet hic Beda ex ſerm. D. Auguſt. de gratia, & libero arbitrio, cauere debemus, ne nos arbitremur non accepiſſe ſpiritum timoris Dei, quod ſine dubio magnum eſt Dei donum; de quo Iſa. 11. *Requieſcet ſuper eum ſpiritus ſapientiæ, & intellectus, ſpiritus ſcientiæ & pietatis, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus timoris Dei.* Non, quo timore Petrus Chriſtum negauit, ſed illius timoris quo ſpiritum accepimus, de quo dixit ipſe Dominus Ieſus, Matth. 10. *Eum timete, qui habet poteſtatem, & corpus, & animam perdere in gehennam. Ita dico vobis, hunc timete*; Hæc Beda, ex Auguſtino de ſpiritu fortitudinis, qui coniunctus eſt cum timore diuinitus nobis dato, damnans eum duntaxat, qui puſillanimitatẽ inducit. Ita Apoſtolus ad Rom. 5. *Gloriamur in tribulationibus, ſcientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio ſpem, ſpes autem non confundit: quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis.* Itaque iuxta Paulum, non per nos, ſed Spiritum ſanctum, qui cum dono charitatis donatus eſt nobis, efficitur, vt tribulatio non auferat, ſed potiùs operetur patientiam. Vnde Aug. in lib. de correptione & gratia, ait neceſſariam nobis eſſe libertatem ſpiritus, dono perſeuerantiæ munitam, aduersùs tot ac tantas tentationes, quæ in paradiſo non fuerunt; vt cum omnibus amoribus, terroribus, & erroribus ſuis vincatur hic mundus. Hoc (inquit) Sanctorum martyria docuerunt, donante illo à quo miſericordiam conſecuti ſunt, vt fideles eſſent; à quo acceperunt ſpiritum non timoris, quo perſequentibus cederent, ſed virtutis & charitatis, & continentiæ, quo cuncta minantia, cuncta nutantia, cuncta cruciantia ſuperarent, &c.

Beda ex D. Auguſt.

Iſa. 11.

Matth. 10.

Timor laudandus eſt, quem Deus nobis communicat.

Rom. 5.

Auguſt.

Libertas ſpiritus cũ dono perſeuerantię, neceſſaria eſt, vt vincamus tentationes.

III. Meritò dubitabit quiſpiam, quò referendum ſit pronomen *nobis* ad Chriſtianóſne omnes, an ad Epiſcopos, & ſacerdotes duntaxat, quales erant Paulus, & Timotheus; & quidem ſpectatis circunſtantiis cum inter Epiſcopos & ſacerdotes ſermo ſit, præceſſeritque mentio ſacræ ordinationis, ad Epiſcopos præcipuè inter quos ſermo habetur, referendum eſt pronomen *nobis*, ac proinde ad omnes, qui per manuum impoſitionem ſacerdotes, vel, Epiſcopi creati ſunt. Omnibus enim ritè ordinatis ab Epiſcopis, tanquam Apoſtolorum ſucceſſoribus, & populi Dei rectoribus, peculiaris quædam gratia infunditur (vt docet fides orthodoxa) contra tentationes. Vnde Niceph. 12. Eccl. hiſtoriæ cap. 14. Epiſcopatum cum Baptiſmate rectè comparat, & vtrunque delictorum remedium eſſe ait, vt patet (inquit) ex ſacris legibus. Hoc ipſum affirmat lib. 16. cap. 27. Vide D. Thom. 2. 2. q. 185. a. 1. vbi diſputat de iis, quæ

Nicephor. lib. 12.

Idem lib. 16. cap. 27.

D. Thom. 2. 2.

Fff propriè

Chryſ.hom. 27. Act.13. propriè pertinent ad ſtatum Epiſcopi. Vide etiam D.Chryſoſt.cap.13. in Acta hom.27.vbi expendit illa verba contextus: *Miniſtrantibus autem illis. Domino & ieiunātibus, dixit Spiritus ſanctus, Segregate mihi Barnabam, & Saulum, &c.* Adhuc(inquit) Barnabæ priùs meminit, nondum Saulus clarus erat, nondum ſignum aliquod fecerat. *Segregate* (inquit) *Barnabam, & Saulum, in opus ad quod vocaui eos; tunc ieiunantes, & orantes, & impoſitis manibus, illos dimiſerunt.* Hæc verba ſic interpretatur D.Chryſoſt. Quid eſt *miniſtrantibus*? prædicantibus. Quid eſt, *Segregate mihi in opus?* In Apoſtolatum. Vide iterum à quibus ordinantur? A Lucio Cyrenenſi, *& Manahen, imò à ſpiritu. Quantò enim perſonæ humiliores erant, tantò purior Dei apparet gratia:* Cùm ait purior, non intelligas maiorem, ſed ſynceritatem gratiæ diuinæ, quæ in Sacramentis miniſtrandis dignitatem vel indignitatem miniſtrantium non reſpicit: ordinatur iam in Apoſtolatum, vt cum poteſtate prædicet. Hæc Chryſoſt. vbi vides poteſtatem & gratiam collocatam fuiſſe Paulo in ordinatione iuxta Chryſoſt. non tam à Lucio Cyrenenſi & Manaë, qui ei manus impoſuerunt, vt probabile eſt, quàm ab Spiritu ſancto; ſed quomodo ad Gal.1.ait ipſemet Pauli quaſi gloriabundus, *Non ab hominibus, neque per hominem.* Reſpondet Chryſoſt. dicit, *non ab hominibus*, vt manifeſtet, quòd non homo illum vocauit neque adduxit. Dicit, *nec per hominem*, quòd non ab aliquo miſſus eſt, ſed à ſpiritu. Idcirco ſubdit Lucas: *Igitur illi quidem miſſi à Spiritu deſcenderunt in Seleuciam, &c.* Colligamus ex hoc loco, id quod ſuprà annotauimus Paulum, & Barnabam Antiochiæ fuiſſe ordinatos, & ibidem prædicaſſe, &c. Itaque vt Hieronym. aduertit in cap.58. Iſa. ſacra ordinatio clericorum, non ſolùm ad imprecationem vocis, ſed etiam ad manus impoſitionem gratiæ particeps fit. Quæres, cùm ſit magni momenti, iure optimo epiſtola præcedenti dictum eſt Timotheo, imò cuilibet Epiſcopo, *Manus citò nemini impoſueris*, hoc eſt, neminem temerè ordines.

Chryſoſt.

Maior bonitas ordinantium nihil confert ad meritum ordinati.

Galat.1.

Paulus poſt ordinationē prædicauit.

Hieron. Iſa.58.

IV. Poteſt etiam particula *nobis*, referri non ſolùm ad Apoſtolos, & Epiſcopos, ſed etiam ad omnes Chriſtianos. Non enim ſolùm recipitur, χάρισμα, quod vertit Latinus interpres, *gratiam*: Eraſmus verò donum poſt diuum Ambroſium in ſacra ordinatione, ſed etiam in Baptiſmate.

Eraſmus. Ambroſ.

Sed virtutis, & dilectionis, & ſobrietatis.

Græcè; ἀλλὰ δυνάμεως, καὶ ἀγάπης, καὶ σωφρονισμοῦ.

I. QVòd nouum Teſtamentum differat à veteri, notum eſt. Inter alia verò diſcrimina, illud à Paulo ſignificatur, quòd timor erat in veteri lege: in noua autem, conceditur virtus, vt vulgata editio habet; ſiue, vt Græcus codex legit, δύναμις, hoc eſt, robur & potentia ad perferendos labores & inſignis in Deum & in omne genus hominum dilectio. Vnde Auguſt.tom.1.de moribus Eccleſiæ cap.28. Præualet in vetere teſtamento timor, amor in nouo: quia ibi ſeruitus, hîc libertas ab Apoſtolis prædicatur. Et in lib. aduersùs Adimantum cap.16. Deus veteri homini fugienti, tanquam Dominus oppoſuit, quod timeret: & nouo redeunti tanquam pater aperuit, quod amaret, &c. appoſuit Dominus illi antiquo populo ſupplicia quæ timeret: in ipſa verò legis promulgatione tonitrua, procellam, ignem. Quibus rebus turbatus populus dixit Moyſi Exod. 20. *Loquere tu nobis & audiemus: non loquatur nobis Deus ne fortè moriamur.* Et Deut. 5. *Si audierimus vltrà vocem Dei, moriemur.* Imò ipſe etiam

In veteri teſtamento, timor: in nouo, amor.

Auguſt.

Exod.20.
Deut.5.

Moy

Moyſes horruit, vt ait Paulus ad Hæbr.12. *Et ita,* inquit, *terribile erat quod videbatur. Moyſes dixit, Exterritus ſum & tremebundus.* Vnde Exod.20. Moyſes ſic populum trementem alloquitur, *vt probaret vos, venit Deus, & vt terror illius eſſet in vobis, & non peccaretis.*

Hebr.12. Exod.20.

II. In nouo autem Teſtamento aperuit nobis Deus Pater, tanquam filiis, quod amaremus, nempe viſcera paterna, Sacramenta, ingreſſum ad æternam felicitatem, propoſuit Chriſtum affixum cruci qui Cant.5. dicitur, *Totus deſiderabilis.* Promulgatur à diuo Petro nouum Teſtamētum ipſo die Pentecoſtes, in quo Spiritus ſanctus, qui amor eſt, apparuit in ſono de cælo, & in linguis igneis, Omnia hîc ſpirāt amorem; Vnde ad Hebr.12. *Non acceſſiſtis ad tractabilem montem & acceſſibilem ignem & turbinem, & vocem verborum: quam qui audierunt excuſauerunt ſe, ne eis fieret verbum: ſed acceſſiſtis ad Sion montem & ciuitatem Dei viuentis, Hieruſalem cæleſtem, & multorum millium Angelorum frequentiam, &c.* In veteri Teſtamento Deus Saboth, vexillum extulit timoris; in nouo autem Teſtamento, vexillum extulit amoris, Cant.2. ait Eccleſia, *Ordinauit in me charitatem:* in Synagoga verò ordinauit timorem. Ex Hebræo verti etiam poteſt: *Vexillum eius ſuper me amor.* Quaſi vexillum Synagogæ inſcriptum habeat timorem, vexillum autem Eccleſiæ, pro teſſera habeat amorem.

In nouo Teſtamēto apparuit nobis Dominus tāquam filiis. Cant.5. Act.2. Heb.12. Vexillum ſynagogæ præfert timorem; Eccleſię amorem. Cant.2.

III. Porrò quàm conueniens fuerit rationi, vt amorem præcederet timor, explicat Auguſt.tract.9. in epiſt. Ioan. ait enim, *Timor quaſi locum præparat charitati: cùm autem cœperit charitas habitare, pellitur timor, qui ei præparauit locum, ſi nullus eſt timor, non eſt quà intret charitas, ſicut videmus per ſetam introduci linum quando aliquid ſuitur: ſeta prius intrat, ſed niſi exeat, non ſuccedit linum: ſic timor primò occupat mentem: non autem ibi remanet: quia adeò intrauit, vt introduceret charitatem.* Hæc ille.

Auguſt. Præceſſit amorem timor.

IV. Ait ergo Paulus pulchra quadam antitheſi vſus, non dediſſe nobis Deum in noua lege ſpiritum timoris, qui frangit animum: ſed virtutis ſiue potentiæ, qui addit animos ad laborum & diſcriminum tolerantiam. Per ſpiritum autem amoris ſiue dilectionis, poſſumus dilectionem erga Chriſtum intelligere, de qua ad Rom.8. *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti tribul. &c.* Vnde Auguſt. lib.83. quibus q.25. neque mors (inquit) neque vllum genus mortis metuendum eſt homini Chriſtiano. Poſſumus etiam intelligere dilectionem, qua nos Chriſtus dilexit, & tam multa nobis contulit beneficia; de qua ad Galat.2. *Dilexit me & tradidit ſeipſum, &c.* & in Apoc.c.1. *dilexit nos & lauit nos in ſanguine ſuo.* Quid ſi intelligamus charitatem, quæ nobis non per modum actus ſed per modum habitus conceditur? de hac ad Rom.5. dictum eſt, *Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris.* Vide D.Thom.1.2.q.110.art.1.& 2. vbi quærit, ponat ne gratia aliquam qualitatem in anima? Ad hanc ſententiam facit quod in cap. *Maiores*, de Baptiſmo & eius effectu; & in Clem. vnica de ſumma Trinitate, fit mentio habituum infuſorum, & ſententia quæ aſſerit hos habitus à Deo infundi, eligitur à grauioribus Theologis, atque adeo vera eſt, & omnino certa; imò videtur definita à Concil. Trident. ſeſſ.6. in decreto, de iuſtificatione cap.7. Dicitur enim ibi, *Charitas Dei diffunditur in cordibus eorum, qui iuſtificantur, & ipſis inhæret;* & Can.11. *Si quis dixerit homines iuſtificari, vel ſola peccatorum remiſſione, excluſa gratia, & charitate, quæ in cordibus eorum per Spiritum ſanctum diffundatur, atque illis inhæreat; aut etiam gratiam, qua iuſtificamur,*

Rom.8. Galat.2. Apoc.c.1. Charitas & gratia ſunt in anima habitus à Deo donati. Rom.5. D.Thom. Cap. Maiores de bap. Clem. vnica de ſumma Trin. Trid. ſeſſ.6. Charitas inhæret animæ.

mur, eſſe tantum fauorem Dei, anathema ſit.

V. Quarè liber, per ſpiritum dilectionis intelligere charitatem inhærentem, de qua Dionyſ.lib.Eccleſ. hierar.cap.1. in principio: Primus animi motus ad diuina, eſt dilectio; vnde Auguſt. Com.in Pſal.31. *Quod credit homo, fidei eſt, quod verò operatur, charitatis, &c.* Sicut ergo fides eſt principium cognoſcendi diuina: ita charitas exequendi diuina mandata. Et Cyrill.in cap.14. Ioan. ante Auguſt. ait: *Et fides quidem in anima eſt veram cognitionem efficiens: charitas verò mandata Dei ſeruare facit, &c.* Quòd igitur Theologi dicunt primum motum iuſtificationis eſſe actum intellectus per fidem, non aduerſatur D. Dion. dum ait, primum motum ad diuina eſſe dilectionem: agit enim de principio operandi iuxta Dei legem.

[Margin: Dionyſ. Auguſt. Cyrill. Ioan.14. Charitas ſeruare facit Dei mandata.]

VI. Porrò ſobrietatem interpretatur hoc loco D.Chryſoſt.ex Theophyl. eam virtutem, qua ſobrij ſumus, ſanitatem mentis atque animæ ſectantes, ne frangamur aduerſis, aut rebus proſperis inſolenter efferamur. Vox Græca, σωφρονισμὸς, qua hîc vtitur Paulus, *moderationem* ſignificat; eſt enim nomen verbale à moderando, ſeu caſtigando dictum. D.Auguſt.in lib.de gratia & libero arbitrio, cap.18.recitans hunc locum, pro vocabulo *ſobrietatis*, poſuit vocabulum *continentiæ*, quaſi velit Paulus, nobis datum eſſe per Chriſtum ſpiritum continentiæ, qua omnes frænantur libidines, ne in flagitia mentem noſtram conſentientem trahant. Quid ſi temperantiam voluit ſignificare quam Cic.lib.3.Tuſc.quæſtionum; *moderationem*, & *modeſtiam* appellari cenſet? Vide quæ annotauimus cap.3.epiſt.1.ad Timoth.

[Margin: Chryſoſt. Theoph. Auguſt. Cicero.]

VERS.8.Noli itaque erubeſcere teſtimonium Domini noſtri.
Græcè; μὴ οὖν ἐπαισχυνθῇς τὸ μαρτύριον τοῦ κυρίου ἡμῶν.

I. CVm materia prędicationis ſit Chriſtus crucifixus, atque adeò contumeliæ, opprobria, & cruciatus: hæc autem videantur eſſe, iis præſertim, qui non credunt, plena dedecoris & ignominiæ: (*Nam ſermo Crucis, vt dicitur, 1.Cor. 1. videtur, iis qui pereunt, ſtultitia.*) Excitat Timotheum ne ignauo pudore territus, teſtimonium paſſionis Chriſti in prædicatione & ſermone prætermittat. Propterea etiam meminit ſuorum vinculorum: docens ſe propter prædicationem crucis Chriſti, in carcerem fuiſſe coniectum, & in vinculis detineri. Ita ferè Theodor. Cæterùm quantum Chriſti Domini cruci debeamus, conſideret qui humano pudore quo minus alacriter teſtimonium illius ferat in concionibus, retardatur. De ea ſic D.Chryſoſt.hîc hom.2. *Mors illa pereuntem ſeruauit orbem: mors illa cæleſtibus terrena coniunxit: mors illa diaboli retardauit Tyrannidem, homineſque Angelos, ac Dei filios fecit. Mors illa mortalitatis noſtræ naturam ad ſolium cæleſte, ac regale prouexit. Vincula iſta ſoluerunt plurimos, & ad fidei gratiam conuerterunt.* Hæc Chryſoſt. vbi nihil deterius eſſe ait, quàm velle res diuinas humana ratione metiri. Hinc enim omnes hæreſes ortum habuerunt. Hinc Marciones, Manetes, & Valentini, & cæteri, qui pernicioſa dogmata in Eccleſiam inuexerunt. Sicut enim, qui ſolis radios corporeis cupit haurire luminibus, non modò quod optauit non efficiet, verùm etiam ipſo quoque, quo viget, priuabitur lumine; multo ſanè magis qui in æternam illam lucem defigere obtutus conatur, eamque rationibus conſequi mortalibus, hoc patietur. Quare ſi fidei luce ducimur, quid quæſo eſt quod Chriſti clementiam

[Margin: Crucē Chriſti non erubeſcit Paulus. 1.Cor.1. Theodor. Chryſoſt. Laudes crucis. Mors Chriſti, homines Angelos, ac Dei filios fecit. Nihil ſic Chriſti clementiā commendat, vt Crux.]

tiam magis commendet? Neque cœlum, neque terra, neque rerum omnium creatio, neque aliud omnino aliquid, ita vt crux illa venerabilis, diuinæ bonitatis magnitudinem prædicat. Quocirca in ipſa gloriatur Paulus ad Galat. 6. *Mihi autem abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti.* Quæ verba referens D. Chryſoſt. ſic explicat hunc locum: *Noli erubeſcere*, &c. D. Paulus: *Noli erubeſcere* (inquit) *quòd crucifixum prædicas: hoc enim teſtimonium eſt: mors ſcilicet Chriſti. Nam iſta quidem, ſi per ſe cogitentur, mors, carceres, vincula, confuſione ac probro digna ſunt: verùm, ſi quis appoſita cauſa diſcuſſóque myſterio ſingula decenter edoceat: pleniſſima gloriæ eſſe cognoſcet*, &c. D. Ambroſ. *Conſtantiam* (inquit) *habendam docet nec trepidare debere in profeſſione; non eſt enim vnde erubeſcatur in ea, quia ſi homo viſus eſt Chriſtus, geſtis tamen apparuit Deus: etſi crucifixus eſt, reſurrexit tamen à mortuis; & multis videntibus ſuſcipiente eum nube in cœlum aſcendit. Non eſt ergo infirmitatis cauſa, ſed poteſtatis: quia vbi putatur imbecillitas, ibi apparet potentia.* Hæc Ambr.

Gal. 6.

Chryſ.

Opprobria pro Chriſto tolerata, pleniſſima ſunt gloriæ.

Ambroſ.

II. Vnde, næ, ille mihi nihil abſurdi dixiſſe videbitur qui per teſtimonium Domini noſtri, Chriſti paſſionem intelligere volet. Nam vox Græca, μαρτύριον, pro qua vulgata editio habet teſtimonium, paſſionem, & mortem ex vſu Eccleſiaſtico hodie ſignificat. Maximè verò mortem Chriſti, qui ſanguine ſuo, & morte *teſtimonium perhibuit veritati.* Vnde etiam qui pro fide Chriſti moriuntur per excellentiam dicuntur martyres, hoc eſt, teſtes, fidem Chriſti vel ipſo ſanguine proteſtati, vt lib. contra Donatiſtas aduertit Auguſt. Accedit ad rationem martyrij opus eſſe morte, vt ait D. Thom. 2.2.q.124.art.4. vbi diſputat de vero martyrio.

Chriſtus morte ſua teſtimonium perhibuit veritati.

Auguſt.

D. Thom.

VERS. 8. Neque me, vinctum eius.

Græcè; Μηδὲ ἐμὲ, τὸν δέσμιον αὐτοῦ.

III. QVaſi dicat: Non te pudeat crucis Chriſti neque vinculorum, quæ ego nunc Romæ pro Chriſto ſuſtineo, ſuo exemplo ſuadet diſcipulo vt vanum ponat timorem, & pudorem abiiciat. Ac ſi apertiùs dicat, Noli erubeſcere, ſiquidem ego qui mortuos ſuſcito, qui innumeris ſignis illuſtris ſum, qui orbem totum excurro; nunc vinctus ſum. Neque enim quaſi malè operans vincior: ſed crucifixi gratia his vinculis aſtringor; ſi crucem non erubuit Dominus meus, ego hæc vincula erubeſcere debeo? Qui enim quæ ille ſuſtinuit, erubeſcit: ipſum quoque erubeſcit, qui cruci affixus eſt. Ita Chryſoſt. cui, vt ſolet, concinit Theophyl. & alij D. Ambroſ. ſic ait: *Nec in Apoſtolo eſt, quod ad ruborem pertineat, quia ſi preſſuris humiliatus dicitur, ex illa parte confundit obtrectatores ſuos, quia in ſignis, ac prodigijs nutu mirabilis peruidetur, vt intelligatur non infirmitate humiliari, ſed voluntate ad quendam meritorum profectum. Idcirco enim Deus ſeruos ſuos ab iniquis humiliari permittit, ne illis iniuſtè præmia dare videatur.* Hæc D. Ambr.

Crucem, quã Chriſtus pertulit, nos venerari decet.

Paulus non erubeſcit vincula pro Chriſto, &c.

Chryſ.

Theophyl.

Ambroſ.

Sinit Deus ſuos ab iniquis cruciari, ne iniuſtè præmia largiri videatur.

IV. Illud vel maximè notandum eſt, à Paulo ſæpe in epiſtolis iactari ſua vincula, & quaſi à gloriabundo prædicari. Adeo illa nõ erubuit, neque Chriſti crucem, vt ſe vinctum Chriſti appellet, & vel in ipſo carcere docens & baptizans multos Chriſto adiungat. Nam in epiſtola ad Philemonem, meminit Oneſimi quem ad fidem conuertit: *Quem ego* (inquit) *genui in vinculis*, & in hac

A Paulo quaſi à gloriabundo prædicãtur vincula, quæ pertulit.

epiſt.cap.2.ait ſe in vinculis non ceſſaſſe ab opere & officio ſuo. In epiſt. verò ad Epheſios, cap.4. magnam vim ineſſe putauit ad perſuadendam Epheſinis Chriſtianis perſeuerantiam in fide & bonis operibus, quòd ſe vinctũ in Chriſto vocauerit: multúmque honoris catenæ deberi, quæ manibus pro Chriſto ſit inecta, ſic enim ait: *Obſecro itaque vos, ego vinctus in Domino, vt dignè ambuletis vocatione, qua vocati eſtis cum omni humilitate*, &c. Duo expendit in enarratione horum verborum D.Chryſoſt.ſerm.8.primùm, Quòd boni præceptoris numeros expleuerit Paulus, dum de ſuis vinculis & laboribus minimè ſolicitus, de ſalute ſubditorum duntaxat ſermonem inſtituit. Præceptorum nanque virtus eſt, nihil honoris, nihil gloriæ à ſubditis, ſed ſalutem ipſorum quærere, vnde 1.Theſſ.3.ait: *Nunc viuimus, ſiquidem vos in Domino ſtatis.*

2.Tim.2. Epheſ.4. Debetur honor catenæ, manibus pro Chriſto iniectæ. Chryſ. 1.Theſſ.3.

V. Deinde, quòd in vinculis eſſe pro Chriſto omnibus titulis antepoſuerit, vnde idem D. Chryſoſt. multis modis hanc dignitatem amplificat, dum Paulus ait, [*Ego* vinctus in Domino; & ad Philemonem: Paulus ſenex, nunc autem & vinctus Ieſu Chriſti, &c. Magna dignitas (inquit) & quouis regno & cõſulatu potior. Nam nihil ita ſplendidum eſt, vt vinctum eſſe propter Chriſtum, vt catenæ ſunt ſanctis illis manibus circundatæ. Vinctum eſſe propter Chriſtum illuſtrius eſt, quàm ſiue Apoſtolum eſſe, ſiue doctorem, ſiue Euangeliſtam, qui Chriſtum nouit, is optione data mauult vincula ferre propter Chriſtum, quàm cœlos inhabitare. Non caput ita ſplendidum reddit impoſita corona margaritis conſpicua, vt catena ferrea, quæ propter Chriſtum fertur. Tum videlicet ipſis regiis illuſtrior erat carcer, ipſo etiam cœlo. Vinctum enim habebat Chriſti. Iſtud etiam illuſtrius eſt, quàm ſedere ad dexteram ipſius.

Glorioſum eſt in vinculis eſſe pro Chriſto. Chryſ. Pati pro Chriſto in carcere mauult Paulus, quàm in cœlo eſſe.

VI. Mox de ſe ita loquitur; Si quis mihi vel vniuerſi cœli vel huius catenæ copiam & optionem largitus eſſet, catenam hanc ego planè elegiſſem. Deinde, Si autem mihi cum Angelis ſtandum fuiſſet ſurſum, aut cum Paulo vincto; carcerem vtique præoptaſſem. Non ita beatum dico Paulum, quòd in paradiſum raptus, atque quòd in carcerem eſt coniectus. Audi ipſum quo modo glorietur. Neque enim dicit, hortor vos ego, qui verba ineffabilia audiui; ſed quid? hortor vos (inquit) ego vinctus in Domino. Quàm idoneè Paulus glorietur in Chriſti vinculis, ponderat idem Chryſoſtom. Potiùs (inquit) mihi habetur malè affici pro Chriſto quàm honorari à Chriſto: ſi Chriſtus ipſe pro me ſeruus factus, gloriámque ſuam exutus tanti non duxit eſſe in gloria, quanti quòd mei gratia crucem ſubiret, quid quæſo illius nomine ferre non debeo? Audi ſiquidem quid ipſe dicat Ioan.17. Glorifica me (inquit) tu Pater. Quid dicis? ad crucem cum latronibus ac prædonibus ducendus, maledictorúmque necem ſubiturus: deinde & conſpuendus, & virgis percutiendus es, atque alapis; & iſta, vocas gloriam? Vtique, inquit. Nam pro delictis iſta patiar, atque ea nunc mihi pro gloria duco, ſi gloria illi non in patrio throno, neque in diuina illa gloria, ſed in contumelia reputata eſt, eámque reliquis prȩpoſuit, quia miſeros & calamitoſos dilexerat; multò magis mihi iſtud pro gloria ducendum eſt.

Chriſtus pluris fecit pro hominibus pati, quàm eſſe in gloria. Ioan 17.

VII. Non erant ita præclaræ Pauli manus quando claudum illum in lyſtris erigebat, Act.14. atque quando vinculis erant circumligatæ. Admiraris Paulum tum potiſſimùm, quando nihil illi, quæ manui adhæſerat, detrimenti affere

Act.14.

afferebat vipera, Act.28.Nihil mireris;catenam quippe illam reuerebatur,immò& vniuerſum illam mare veneratum fuerat:nam tum quoque vinctus erat. Siquis mihi modò largiretur mortuos ſuſcitandi facultatem, iſtud planè non præferrem huic catenæ,& in Scripturis me non tantùm delectat miracula patrans, quantùm malè affectus, flagellatus, ac miſerabiliter tractatus, &c. Deinde præfert vinctum eſſe Paulum pro Chriſto, ſudariis & ſemicinctiis eiuſdem conferentibus ægrotis ſanitatem, Act.19. præfert illud quod refertur de Paulo omnibus miraculis: nempe, quòd multis Philippis impoſitis plagis cæſus in carcerem ſit coniectus.Item quòd vincti cum eo laudabant Dominum. Rurſus quòd cùm illum lapidaſſent, extraxerint è ciuitate, exiſtimantes eſſe mortuum:conficitque tandem argumentum à minori. Chriſtus ait, Matth.5. *Beati eſtis*,&c. non quòd mortuos ſuſcitaturi eſtis,cæcis daturi aſpectum, &c. *Sed cùm maledixerint vobis homines*,&c. Si ergo malè pro Chriſto audire adeò facit beatos; quid non faciet malè etiam affici? honoratus eſt & Petrus iſta catena,Act.12. *Erat enim*(inquit Lucas)*vinctus catenis duabus, ac traditus militibus,& dormiebat:* ita Hilaris erat, vt grauis illum nihil immutatum haberet ſomnus, veniebat Angelus, ac percuſſo latere excitabat illum. Addit Chryſ. Hîc ſi mihi quiſpiam dixiſſet, elige vtrum velis, vis eſſe Angelus Petrum ſtimulans ac ſoluens, an Petrus ſeruatus? Petrus vtique maluiſſem eſſe propter quem & Angelus deſcendit; vinculis iſtis potiri libuiſſet. Quid quod Paulus ad Phil.1. *Deſiderat diſſolui & eſſe cùm Chriſto?*ita ſanè;ſed ibidem manere optat in vita quandiu ſupereſt aliquid ferendum pro Chriſto. Mortem verò ideo timebat(inquit Chryſ.) quòd adhuc eſſet paſſionum occaſio. Pati pro Chriſto gratiam vocauit ad Philipp.1. *Vobis (*inquit*) donatum eſt pro Chriſto non ſolùm, vt in eum credatis, ſed vt etiam pro illo patiamini.* Quæ verba citans Chryſoſt.ait maius donum eſſe poſſe pati pro Chriſto, quàm ſolem ſiſtere & lunam cœlúmque mouere, maius eſt etiam quàm dominari dæmonibus. Non enim tam cruciantur dæmones cùm à nobis eiiciuntur; quàm cùm nos pro Chriſto vinctos vident: *Philippis commotus eſt*(inquit Luc.Act.26.) *carcer vincto Paulo, ſolutáque ſunt omnium vincula.* Vides naturam vinculorum, vincula ſoluentem? Nam quemadmodum mortem interimit mors Domini, ita ligatos ſoluerunt vincula Pauli,carcerémque concuſſerunt, ac ianuas aperuerunt. Vinculorum natura eſt ſtringere & detinere: cæterùm aliorum ſit iſta natura, non eorum, quæ pro Chriſto perferuntur. Procidit ad pedes Pauli ac Silæ cuſtos carceris: at neque iſtud faciunt vincula alia: neque enim ligantes trahunt ad pedes ligatorum,ſed è contra: ignorabat iſtud cuſtos carceris, ignorabat eorum potentiam,qui pro Chriſto vinciuntur.Ideo qui ſolutus erat,pedibus aduoluitur ligati. Qui ſoluunt à dæmonibus ligatos,iſtos ferrea fuerat detentura catena. Non nouerat hos viros,propterea venia dignus fuit cuſtos carceris. Ferro adamantino infractius eſt vinculum, quod à dæmone eſt; animas tamen eo ligatas ſoluere Paulus poterat;quid mirum ſi & corpus ſuum? Propterea primùm ipſe vinctus eſt, ac deinde reliquos vinctos ſoluit: vt diſcas ſeruos Chriſti etiam ligatos,multo maiorem habere virtutem,quàm reliqui ſoluti.]

Act.28.

Catena Pauli viperam excuſſit; & venerationi fuit,&c.

Gloria catenæ maior, quàm miraculorum.

Act.19.

Matth.5.

Act.12.

Petri catena Angelis inuidenda.

Chryſ.

Philipp.1.

Vincto Paulo ſoluuntur vincula,&c.

Act.16.

Vincula Pauli miracula efficiunt.

VIII. Concludit Chryſ. *Itaque non erat infirmitatis hoc vinculum, ſed potentiæ.* Lege totam homiliam; eſt enim in illa eximia elegantia, & admirabile ingenij acumen. Vide homil.16.ad populum Antioch.vbi propè medium agit de

Pauli vincula non infirmitatis ſed potentiæ indicia dabāt.

Act.26. de vinculis D.Pauli tom.5.Vbi refert ex 26.Act.quo modo Paulus vinctus poſt
quàm ſuam conuerſionem enarrauit Feſto, & audiuit: *In modico me perſuades*
Chriſtianum fieri; reſpondit, *Optarem ego & in modico & in multo, non ſolùm te, ſed*
etiam omnes audientes me, fieri Chriſtianos, abſque vinculis his. Sed rogabis cur
Epheſ.4. non optet vincula Feſto, cùm in illis paſſim glorietur, Epheſ. 4. *Rogo vos ego*
2.Tim.2. *vinctus in Domino*, 2.Timoth.2. *Secundùm Euangelium meum, in quo labore vſque*
Philem. *ad vincula quaſi malè operans*; & ad Philemonem; *Vinctus Ieſu Chriſti.* Act.28.
Act.28. agens cum Iudæis: *Propter ſpem Iſraël catena hac circundatus ſum.* Ad Phil.1.
Plures è fratribus in Domino confidentes vinculis meis abundantiùs auderent ſine ti-
more verbum Dei loqui. Facilè ſoluit D.Chryſoſt. quæſtionem, dum ait, Pau-
lum ad Gentilem loqui & infidelem, nec noſtra ſcientem. Non quaſi ipſe vin-
cula recuſet cùm ſic ea diligat & amplectatur, vt ambitioſa mulier monilia ſua:
ſed Feſti nondum Chriſtiani, condeſcendit infirmitati. In vinculis gloriari fas
1.Cor 12. putat Apoſtolus ſibi 2.Cor.12. Nam cæteris Apoſtolis, ſe eo nomine àntefert,
non quòd mortuos ſuſcitauerit, dæmones expulerit, &c. Cùm enim dixiſſet:
Miniſtri Chriſti ſunt, vt minùs ſapiens dico, plus ego: intulit, tentationum multi-
tudinem, in quibus plus omnibus conflictatus fuit, ſic enim ait: *In plagis ſupra*
modum, in mortibus frequenter; in carceribus abundantiùs: à Iudæis quinquies qua-
dragenas vna minùs accepi; ter virgis cæſus ſum; ſemel lapidatus; ter naufragium feci;
nocte, ac die in profundo maris fui, &c. Sic paſſim gloriatur in tribulatione Paulus,
& ea re nimium delectatur, &c.

VERS.8. Sed collabora Euangelio ſecundùm virtutem Dei.

Græcè; Ἀλλὰ συγκακοπάθησον τῷ εὐαγγελίῳ κατὰ δύναμιν θεοῦ.

Quid ſit collaborare Euangelio. IX. VOcabulum Græcum, pro quo Latina editio vertit *collabora*, ſignificat,
ſimul pati, *ſimul affligi*, ſiue laboris ſocium fieri: Vnde interpretari
poſſumus particulam, *collabora Euangelio*, id eſt vnà mecum pro Euangelio
patere, & laborem impende. Eſt enim res ardua, & difficilis Euangelij prædi-
catio, præſertim apud eos, qui Chriſtum ignorant. Quare bono eſto animo
& ad omnia imminentia pericula parato, ſicut bonus miles Chriſti Ieſu. Hanc
Theodor. enim particulam ſeipſum exponens, addidit, cap.2. Theodoretus hoc loco
noſtram expoſitionem expreſſit, affirmans, prædicatorum paſſionem, & labo-
res, Euangelij paſſionem & labores vocari, quoniam propter illud omnis ge-
Theophyl. neris ſupplicia pertulerunt. Idem ſentit Theoph. poſt Chryſoſt. Quòd verò
Chryſ. ſubiungit Apoſtolus collaborandum eſſe ſecundùm virtutem Dei, idcirco fa-
ctum eſt, vt animum excitet Timothei ad pericula, ipſámque mortem, ſi opus
ſit, pro Euangelio ſubeundam, ex recordatione diuinæ potentiæ, quæ præ-
Deus præſtò eſt pro pietate laborãtibus. ſtò eſt laborantibus in cauſa fidei. Vult ergo ne animum deſpondeat diſcipu-
lus, quandoquidem non humanis viribus, ſed diuinæ potentiæ & virtuti inni-
titur Euangelij prædicatio. Vnde & ipſe de laboribus ſuis loquens, ſic ait ca.4.
Philip.4. ad Philipp. *Omnia poſſum in eo qui me confortat*, & 1. ad Timoth. cap.1. *Gratias*
1.Tim.1. *ago ei, qui me confortauit*; & in hac 2. cap.4. *Dominus autem mihi aſtitit*: iubet
2.Tim.4. enim experientia edoctus diuinum in prædicatione Euangelij ſperare auxi-
lium. Quam Dei opem, etiam Chriſtus Dominus pollicetur diſcipulis ſuis,
Act 1. Act. 1. poſt reſurrectionem; *Accipietis* (inquit) *virtutem ſuperuenientis Spiritus*

ſancti

ſancti in vos, & eritis mihi teſtes in Hieruſalem, & vſque ad extremum terræ. Quo loco notandum eſt, morem eſſe ſacræ Scripturæ quoties aliquid nobis commendatur, quòd humanis viribus impar eſt, fieri etiam mentionem diuinæ gratiæ; vt patet ex locis citatis, & ad Rom. 8. *Ipſe S. Spiritus adiuuat infirmitatem noſtram.* Itemque ex 2. Corinth. 12. vbi queritur de ſtimulo carnis, hoc eſt, de moleſtiſſima tentatione: dicitur enim illi, *Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur*, vel potiùs, vt ſonat Græcus codex: *potentia mea in infirmitate tua perficitur, ſeu oſtendit virtutem ſuam.*

Fit mentio gratiæ, quoties Deus aliquid præcipit noſtris viribus impar.

Rom. 8.

2. Cor. 12.

X. Hinc infertur Timotheo, collaboraturo Euangelio neceſſariam eſſe virtutem, ſeu gratiam Dei, quoniam illi iubet Apoſtolus ſperare. Etenim ſine huiuſmodi gratia, infirmi admodum & debiles ſumus. Vnde Cypr. ſerm. 4. de mortalitate: *Non eſt (inquit) in tua poteſtate, ſed in Dei dignatione martyrium*; & in ſerm. de lapſis; & ad Fortunatum loquens de duplici martyrio: *Horrere mortem ingenitum eſt naturæ humanæ; Vincere autem huius horrorem, donum eſt gratiæ*, & ſerm. 6. de Oratione dominica, *Nemo ſuis viribus fortis eſt, ſed Dei indulgentia, & miſericordia tutus eſt, &c.* Eſt igitur donum Dei pro Euangelio, & fide Chriſti aliquid conſtanter pati, vt oſtendit Auguſt. in lib. de patientia cap. 26. 27. &c. & Tertull. in lib. de patientia.

Cypr.

Nemo ſuis viribus fortis eſt.

Auguſt.

Tertull.

VERS. 9. Qui nos liberauit & vocauit vocatione ſua ſancta, non ſecundùm opera noſtra.

Græcè; τοῦ σώσαντος ἡμᾶς, καὶ καλέσαντος κλήσει ἁγίᾳ, οὐ κατὰ ἔργα ἡμῶν.

I. IVxta Græcum codicem, benè vertit Ambroſ. *Qui nos ſaluos fecit*; vbi vulgata editio habet, qui nos liberauit. Aduerte etiam in ablatiuo, *vocatione ſua ſancta*; non inueniri in Græco exemplari particulam *ſua*. Vnde apud Ambroſ. & apud Chryſoſt. tantùm eſt, *vocatione ſancta*; ſicut & apud Theod. & Theoph. ſanctam autem dicit vocationem, quia cùm peccatores eſſemus ſanctos nos fecit, vt ait Chryſoſt. Porrò ſaluationis meminit, & vocationis, vt doceat quantum Dei auxilium expectari debeat in perſecutionibus; deinde virtutis diuinæ argumenta ſubiungit. Quomodo ſalutem (inquit) obtinuiſti, & vocationis ſanctæ factus es particeps? Cogita qualis eras ante vocationem ad fidem, & qualis poſtea euaſeris, operante in te Dei ope. *Ideò* (inquit) *Chryſoſt. maioris virtutis erat perſuadere orbem totum, quàm cælum facere, &c.* Quis eſt enim qui poſtquam ad Chriſti fidem acceſſit, diuini ſpiritus efficaciam non ſit expertus, præſertim graſſante Tyrannorum in Chriſtianos ſæuitia? Iam particula illa, *qui nos liberauit, &c.* liberationem ſignificat factam non in re omnino, & completè, ſed in ſpe, qua ad perfectam anhelamus liberationem. Nam ad Rom. 8. ait; *Scimus quòd omnis creatura ingemiſcit, &c. non ſolùm autem illa, ſed & nos ipſi primitias ſpiritus habentes.* Vnde Auguſt. 19. de ciuitate cap. 4. inquit, *Sicut ſpe ſalui: ita ſpe beati facti ſumus, donec ad illa veniamus bona, vbi omnia erunt, quibus ineffabiliter delectemur.* Idem de verbis Domini ſerm. 29. ſpem qua viuimus ouo comparat, à quo nondum excuſſus eſt pullus. Itaque loquitur hîc Paulus non de perfecta ſalute, aut liberatione filiorum Dei, ſed de inchoata.

Ambroſ.

Chryſoſt.

Theodor.

Theoph.

Agit Paulus de ſaluatione incompleta.

Rom. 8.

Auguſt.

II. Particula verò illa, *vocauit nos vocatione ſancta*, quamuis à D. Chryſoſt. Occum. & Primaſio referatur ad eam vocationem, qua primùm vocati ſumus

Chryſoſt.

Occum.

Primaſ.

ad fidem Chriſti viuam, hoc eſt, ad primam iuſtificationem (*quos enim vocauit hos & iuſtificauit.*) Nihilominus D. Ambroſ. nomine *vocationis ſanctæ*, eam putat intelligi, qua quis eligitur ad gubernationem Eccleſiaſticam, vt verbo & exemplo rectè viuendi & ſentiendi modum multis præſcribat, qualem vocationem ſortitus eſt Timotheus, quando à Paulo Epheſinæ Eccleſiæ præeſſe iuſſus eſt. Hæc expoſitio licèt tolerari poſſit, non tamen videtur ad mentem Pauli ſatis idonea. Agit enim manifeſtè de vocatione ad fidem & iuſtificationem, vt indicant illa verba, non ſecundùm opera noſtra, ſed ſecundùm propoſitum ſuum & gratiam quæ data eſt nobis in Chriſto Ieſu.

Ambroſ.

Ambroſ. intelligit vocationem ad Epiſcopatū.

VERS. 9. Sed ſecundùm propoſitum ſuum & gratiam quæ data eſt nobis in Chriſto Ieſu ante tempora ſecularia.

Græcè; ἀλλὰ κατ' ἰδίαν πρόθεσιν, καὶ χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰωνίων.

III. PRopoſitum Dei vocat hîc Apoſtolus more ſuo, Dei beneplacitū & electionem gratuitam, quę excludit omnia merita, quæ iuſtificationē pręcedunt. Ideò dixit, *Non ſecundùm opera noſtra*; Noſtra enim bona opera non ſunt cauſæ meritoriæ vocationis, aut iuſtificationis noſtræ, ſed potiùs effecta quædam diuinæ prædeſtinationis, & media neceſſaria, quibus conſequimur æternam beatitudinem. Propoſitum verò, & gratia, hoc loco idem ſunt; ſignificant enim conſtantem Dei voluntatem, & beneplacitum de perficienda ſalute noſtra, ſecundùm prædeſtinationem æternam, ex merito, & gratia Chriſti Filij ſui. Eſt autem hæc gratia prima, & maxima; vocaturque Dei propoſitum à Paulo, *Prædeſtinatio verò*, iuxta Auguſt. de prædeſtinatione Sanctorum cap. 10. *eſt gratiæ præparatio: gratia verò ipſa donatio.* Idem de bono perſeuerantiæ cap. 14. *Prædeſtinatio Sanctorum nihil eſt aliud quàm præſcientia, & præparatio beneficiorum Dei, quibus certiſſimè liberantur, quicunque liberantur, &c.* Particula illa, *Quæ data eſt nobis*, reſpicit gratiam de ſalute noſtra perficienda, quæ ſecundùm prædeſtinationem æternam data eſt nobis in Chriſto, ſiue per Chriſtum; Vt enim ait Hieron. in Eccleſ. cap. 1. *Secundùm præſcientiam, & prædeſtinationem Dei, ea facta ſunt, quæ futura ſunt.* Vnde meritò dictum eſt à Paulo, ſalutem illam prædeſtinatam, vel gratiam de ſalute noſtra conſummanda ſecundùm Dei præſcientiam quodammodo iam nobis datam eſſe.

Bona opera noſtra non ſunt cauſæ meritoriæ vocationis, aut iuſtificationis.

Auguſt.

Hieron.

Gratia per Chriſtum.

IV. Particula, *in Chriſto Ieſu*, dupliciter poteſt intelligi, iuxta duplicem vſum præpoſitionis *in*; hæc enim in ſacris literis aliquando ſignificat *cùm*, præſertim cùm inſtrumentum deſignamus, vt eſt illud, *In haſta mea percuſſi eum*; &, *Prænaluit Dauid contra Philiſtæum in funda, & lapido*, id eſt, cum funda & lapide, & illud, *Viſitabo in virgâ peccata eorum*, & illud Deut. cap. 18. λιθοβολήσετε αὐτοὺς ἐν λίθοις, id eſt, *lapidabitis eos in lapidibus.* Vbi niſi ſciremus huius præpoſitionis proprietatem, fortaſſe laberemur. Aliquando verò ſignificat eadem præpoſitio cauſam & autorem, vt, *In manu Domini facta ſunt omnia*, id eſt, manus Domini fecit omnia: & Prou. 3. *Omnia in ſapientia feciſti*, hoc eſt, ſapientia tua fecit omnia, & Pſal. 32. iuxta veritatem Hebraicam legendum eſt, vbi vulgaris habet editio, *Verbo Domini cæli facti ſunt*; *In verbo Domini cæli facti ſunt.* Si ergo accipiamus particulam *in* quatenus denotat *cum*; quaſi dicat cum Chriſto Ieſu,

Particulæ in varios vſus.

1. Reg. c. 17.

Deut. 18.

Prou. 3.

Pſal. 32.

Ieſu, innuit æqualitatem Filij cum Patre: gratia enim nobis conceſſa eſt conſentiente Filio cum Patre. Quo pacto accipiunt præpoſitionem *in* Gen. 1. Orig. & Baſilius; & ex Latinis Auguſt. Hilar. & Leo Papa & alij interpretantes illa verba, *In principio, &c.* cum Filio, vt refert Auguſt. Eugubinus in recognitione veteris Teſtamenti ad veritatem Hebraicam. Si verò *in* ſumatur in ſenſu cauſali, ſignificabit *per*; data enim nobis eſt gratia per Chriſtum, qui nobis cauſa eſt, & autor gratiæ. Fuit autem Chriſtus, nobis gratiæ & omnium benedictionum, ſiue beneficiorum Dei non ſolùm cauſa efficiens, ſed etiam finalis, immò meritoria, & exemplaris, vt ſignificat Apoſtolus ad Epheſ. 1. *Benedictus Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui benedixit nos in omni benedictione ſpirituali in Chriſto; ſicut elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem, vt eſſemus ſancti & immaculati:* Deinde addit, *Qui prædeſtinauit nos in adoptionem filiorum Dei per Ieſum Chriſtum, &c.* Vide D. Thom. 3. p. q. 24. art. 3. & D. Auguſt. de prædeſtinatione Sanctorum cap. 10. & 17. Athanaſ. ſerm. 3. contra Arianos.

Gen. 1. Orig. Baſil. Auguſt. Hilar. Leo PP. Epheſ. 1. D. Thom. Auguſt. Athanaſ.

V. In verbis ergo propoſitis duo fidei noſtræ dogmata à Paulo inſinuantur. Vnum eſt, gratiam Dei qua vocati ſumus ad fidem, & liberati à peccato, atque adeò ipſam iuſtificationem, nullis noſtris operibus aut meritis attribui poſſe. Alterum eſt, nos electos & dilectos eſſe à Deo; hoc eſt, prædeſtinatos ad ſalutem & gloriam ſempiternam in Chriſto, ſiue per Chriſtum, hoc eſt, gratia & merito Chriſti ab æterno. Vide Auguſt. lib. 2. contra duas epiſtolas Pelagij, vbi exponit hunc Pauli locum, & in epiſtola 105. & 106. vbi explicat illud Pauli ad Rom. 9. *Cùm enim nondum nati fuiſſent, aut aliquid mali egiſſent, aut boni, (vt ſecundum electionem propoſitum Dei maneret) non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt, Quia maior ſeruiet minori.*

Duo dogmata. 1. non tribuitur meritis noſtris iuſtificationis gratia. 2. beneficio Chriſti electi ſumus ad gloriam. Auguſt. Rom. 9.

VI. Particula, *ante tempora ſecularia*, periphraſim continet æternitatis, quæ anteceſſit vniuerſum tempus, quod cœpit ab orbe condito decurrere. Aduertit autem D. Thom. ſeculum eſſe vnius hominis ætatem, quæ centeſimo anno definiri ſolet, more ludorum, qui eo quòd centeſimo quoque anno inſtaurari ſolerent, ſeculares dicebantur à Romanis, & ab Horatio, id carmen ſeculare appellatur, quod ad celebritatem huiuſmodi ludorum concinnatum eſt. Quòd autem ſubiungit D. Thom. mille annos eſſe hominis ætatem, quòd tandiu viuere dicatur homo, quandiu durat illius memoria, ſed illam non protendi vltra mille annos, ſalua tanti doctoris autoritate verum non eſt; vt præter alios aduertit Eraſmus in annotationibus huius epiſtolæ. Nam præterquam quòd parum, aut nihil attinebat mentionem hîc annorum facere, cùm Paulus de æternitate loquatur, quæ tempus neſcit: quis non videt nominari poſſe multos homines, quorum hodie memoria celebrior eſt, quàm ante mille annos fuerit? Contra verò innumeros eſſe, quorum intra ducentos, aut pauciores adhuc annos extinguitur memoria, ne dum intra mille? Itaque *ante tempora* ſecularia, idem eſt, atque ante hæc mundi tempora, hoc eſt, iam inde ab æternitate; vnde Auguſt. lib. 3. hypognoſticon in principio, hanc ipſam particulam interpretatur de æternitate Dei; ſic enim ait: *Audis ante tempora, quando in Dei praſcientia erat homo, & non in ſeculo quia nondum erat ſeculum*, & lib. 12. de ciuit. cap. 16. & aliis in locis legit, *ante tempora æterna.* Ratio huius veritatis eſt, vt annotauit D. Auguſt. 16. de ciuit. cap. 26. quia vox αἰώνιον, modò æternum ſignificat, modò ſeculare, iuxta vocabulum αἰών, hoc eſt, *ſeculum*

Quid ſit ſeculum. D. Thom. Horat. Eraſmus. Auguſt. Auguſt.

Seculum, æuũ, æternitas. & *ætas, æuum & æternitas*; ſic n. Cic. & magni autores, de Græco vertunt. Vnde idem Auguſt. exponens illum locum Geneſ. 17. in quo Deus Abrahæ ait, *Et dabo tibi, & ſemini tuo poſt te omnem terram Chanaan in poſſeſſionem æternam*, ſic inquit, *Cùm poſſeſſio quæcumque terrena, æterna cuilibet genti eſſe non poſſit; ſciat æternum à noſtris interpretari quod Græci appellant αἰώνιον, quod à ſeculo deriuatum eſt; αἰὼν quippe Græcè* ſeculum *nuncupatur*. Hæc ille ſignificans his verbis, vocari poſſeſſionem æternam, quæ ſeculo vel ſeculis aliquot duratura eſt, & longo tempore permanſura. Idem in Pſal. 104. verba illa, *In teſtamentum æternum*, interpretatur, vetus Teſtamentum, quod longo tempore perſeuerauit, antequam per nouum abrogaretur. Senſus igitur huius loci iuxta Chryſ. Theoph. Theodor. Ambroſ. & D. Thom. eſt, gratiam nobis datam fuiſſe in Chriſto iam inde ab æternitate Dei, ante mundi principium, à quo tempora & ſecula numerari cœperunt. Dicitur autem data quatenus præuiſa & prædeſtinata fuit, vt meritoriè nobis Chriſti beneficio exhiberetur. Idem ſentit Primaſius explicans hæc verba, *ante tempora ſecularia*; ſic enim ait, *Quantùm ad præſcientiam Dei ante ſecula, iam donauit. Nã & homines quamuis incerti, ſolẽt filijs deſtinare prædia, antequam naſcantur*; & alibi dicit, Qui nos prædeſtinauit in adoptione filiorum ante tempora ſecularia: *Quia apud Deum omnia futura iam facta eſſe noſcuntur*. Hæc Primaſ.

(Margin: Cicero. Gen. 17. αἰὼν & αἰώνιον quid. Pſal. 104. Chryſoſt. Theoph. Theodor. Ambroſ. D. Thom. Primaſ.)

Chryſoſt. VII. Aduertit Chryſoſt. magni momenti eſſe, quòd Deus à diebus æternitatis, & ante omnia tempora diſpoſuerit ſalutem noſtram, & modum etiam ſalutis per Chriſtum. Non enim poteſt eum pœnitere huius voluntatis. Aduertit etiam ex hoc loco colligi Filium cum Patre parem habere æternitatem: ſiquidem vtriuſque fuit vnus conſenſus, & voluntas in decreto ſalutis humanæ, quod etiam colligit Athanaſ. ſerm. 3. contra Arianos, & Theodor. hoc loco, dicens: *Hæc ab initio quidem, & ante ſecula præfiniit vniuerſorum Deus, nunc autem ijs quæ præfinita ac decreta fuerunt, finem impoſuit. Hæc autem & cùm vellet, conſentientem ac ſuffragantem habuit Chriſtum Dominum, & cùm efficeret adiutorem ac cooperatorem: per eius enim aduentum opus effectum reddidit. Apertè autem etiam per hæc oſtendit æternitatem Filij*. Hæc Theodor. videntur autem hi patres particulam *in Chriſto* ita interpretari, vt referatur ad conſenſum & cooperationem Filij cum Deo Patre in opere ſalutis humanæ, non ſolùm in tempore, ſed etiam in æternitate. Ad quos accedunt Latini ſi bene intelligantur. Vnde D. Thom. *Non ſumus* (inquit) *ſic electi vt ſaluemur proprijs meritis, ſed per gratiam Chriſti, quia ſicut prædeſtinauit ſalutem noſtram, ita & modum ipſius*.

(Margin: Athanaſ. Theodor. D. Thom.)

VERS. 10. Manifeſtatã eſt autem per illuminationem Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti.

Græcè; φανερωθεῖσαν δὲ νῦν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ.

I. HOc eſt, quamuis gratia qua nos Deus præordinauit in vitam æternam, præfinita erat ante tempora ſecularia, nunc tamen primùm manifeſtata eſt quando illuxit, & apparuit ſeruator generis humani Chriſtus. Vocabulum Græcum ἐπιφάνεια *illuminationem* ſignificat, vt vertit vulgata editio, ſiue *illuſtrationem*. Eraſmus transfert *apparitionem*; Eamdem vocẽ Latinus interpres

Eraſmus.

cap.

cap.vlt.præcedentis epiſtolæ, *aduentum* vertit. Chryſoſt.& Theophyl. ad eum ſenſum exponunt hæc verba, vt ſignificat Apoſtolus, quæ à Deo præfinita erant circa noſtram ſalutem, completa & conſummata fuiſſe per Chriſtum. Quam expoſitionem approbans Ambr.ait, [*Donum Dei, quod ante tempora ſecularia latebat in myſterio, hoc eſt in prædeſtinatione diuina, incarnationem & aduentum Chriſti teſtatur, quando ſcilicet acceperunt homines peccatorum remiſſionem,&c.* & Primaſ. *Salus* (inquit) *quæ latebat, & paucis in vno tantum populo donabatur, propagata & extenſa eſt ad plurimos.* Rectè D. Thom. annotauit duplicem hoc loco inſinuari à Paulo ſalutis noſtræ cauſam; *nimirum diuinam prædeſtinationem, ex qua quicquid boni ſperamus, dependet: & Chriſti Domini gratiam, & meritum: quarum prima eſt æterna, ſecunda verò temporalis & effectus æternæ.* Vtramque cauſam complexus eſt Apoſtolus ad Tit.1. *In ſpem*, inquit, *vitæ æternæ quam promiſit, qui non mentitur Deus ante tempora ſecularia: manifeſtauit autem temporibus ſuis verbum ſuum,&c.*] In quibus verbis, *promiſit*, idem eſt, ac firmiter ſtatuit, nempe nobis, ſalutem in tempore per Chriſtum concedendam eo modo quo præordinauit, ſic enim Aug.12.de ciuit. cap. 16. exponit *promittendi* verbum, tum ſubiungit: *Quomodo promiſit Deus ante tempora ſecularia, cum hominibus promiſit, qui mundum erant? niſi quia in ipſius æternitate, atque in ipſo eius verbo eidem coæterno, iam prædeſtinatione fixum erat, quod ſuo tempore futurum erat,* &c. vide eundem in lib. de ſpiritu & litera cap.9.

Chryſ. Theoph. Ambroſ. Primaſius. D. Thom. duplex cauſa noſtræ ſalutis,&c. Tit. 1. Promiſſio Dei, eſt firmum illius decretum. Auguſt.

II. Vocatur autem iuxta vulgatam editionem aduentus Chriſti *illuminatio*; quia Chriſtus inſtar ſolis aduentus ſui luce, mundi tenebras diſpulit; manifeſtans verbis, & factis, Dei circa noſtram ſalutem conſilium, & prædeſtinationem, quæ antea erat occulta. Vnde iure optimo, *lucis* vocabulum ſacra Scriptura Chriſto attribuit: cuius officium eſt, illuſtrare, & lætitiam conferre. Ad hunc enim ſenſum dictum eſt à Ioan. cap.1. *Erat lux vera, &c.* & Ioan. 8. ipſe Chriſtus ait: *Ego ſum lux mundi.* Et Zacharias, Luc. 1. hanc lucem veneratus, ait, *Illuminare iis, qui in tenebris,* &c. Et Iſai.9. loquens de primo Chriſti aduentu; *populus*, inquit, *qui erat in tenebris vidit lucem magnam.* Vnde Arnobius lib.1.contra Gentes, ſic de primo Chriſti aduentu loquitur, *Luxit, & apparuit Chriſtus rei maximæ nunciator auſpicium fauſtum portans, & præconium ſalutare credentibus.* Vide Nazianz. in oratione in ſancta lumina.

Aduentus Chriſti, cur dicatur illuminatio. Ioan. 1. Ioan. 8. Luc. 1. Iſai. 9. Arnobius.

Vocatur etiam ſecundus Chriſti aduentus *illuminatio*, quia in luce apparebit Chriſtus in fine ſeculi: de quo aduentu loquitur Paulus 2. ad Theſſ.2. cùm ait, *& tunc reuelabitur ille iniquus; id eſt, Anti-Chriſtus, quem Dominus interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet illuſtratione aduentus ſui.* Vnde meritò Luc. cap. 24. fulguri comparatur aduentus Chriſti ad iudicium. Nihil enim fulgure ſplendidius, aut terribilius eſt. Hoc tamen loco, illuminationis vocabulum ad primum aduentum pertinet; ad quem reſpexit præcedentis Epiſtolæ cap. vltimo, cùm ait, *Vt ſerues mandatum ſine macula vſque in aduentum Domini noſtri,* vbi, vt diximus, Græcè eſt vocabulum ἐπιφάνεια, quod *illuminationem, aduentum,* & *apparitionem* ſignificat.

Greg. Naz. 2. Aduentus cur dicatur illuminatio. 2. Theſſ. 2. Luc. 24. Aduentus Chriſti ad iudicium fulguri comparatur.

III. Aduerte nihilominus, quòd licèt Chriſtus lux ſit, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum, non tamen reprobos illuminauit; imò per accidens ob ipſorum malitiam eos excæcauit: in quo ſenſu ipſe ait, Ioan. 9. *In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videant, hoc eſt, vt qui* Ioan. 9.

cæcitatem ſuam agnoſcunt, & confitentur, lucem accipiant, & ſalutem: & qui cæcus eſt, excæcetur: hoc eſt, qui videre ſibi videntur, cæci fiant: ſic enim explicat hunc locum D. Aug. in Pſ. 96. & lib. 21. contra Fauſtum cap. 2. quo etiam ſenſu dicitur 2. Corin. 4. Deum huius ſeculi, id eſt, diabolum, infidelium mentes excæcare, vt non affulgeat illis lux Euangelij, ſunt autem hæc intelligenda de reprobis, non autem de omnibus hominibus. Omnes enim prædeſtinati, licèt interdum cæcutire videantur, magniſque impliciti criminibus viuant, tamen ad ſalutem tandem illuminabuntur, vt conſtat, docétque Aug. ca. 4. lib. de prædeſtinatione Sanctorum.

August. Pſ. 96. 2. Cor. 4. Diabolus Deus huius ſeculi cęcans infideles. Aug.

VERS. 10. Qui deſtruxit quidem mortem, illuminauit autem vitam, & incorruptionem per Euangelium.

Græcè; καταργήσαντος μὲν τὸν θάνατον, φωτίσαντος δὲ ζωὴν καὶ ἀφθαρσίαν διὰ τοῦ εὐαγγελίου.

Chriſtus mortis victor.

IV. EXcitat nos hic locus ad gratias Chriſto agendas, ob præcipua aduentus eius beneficia, deſtruxit enim mortem, quia eum, qui mortis habebat imperium, id eſt, diabolum, deuicit, & ſtimulum mortis, quod eſt peccatum, in cruce confregit, omnibus obtemperantibus ſibi, immortalitatem, vitam promeritus. Nec ſolùm mortem aboleuit hoc eſt, peccatum, quod eſt cauſa mortis, ſed etiam legem Moſaicam, quatenus occaſio erat peccati, omnino ſuſtulit. Ad hanc gratiam alluſit Paulus; 1. Cor. 15. dicens: *Cùm autem mortale hoc, ſcilicet corpus, induerit immortalitatem, tunc fiet ſermo, qui ſcriptus eſt*, Oſeæ 12. *abſorpta eſt mors, &c. Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Chriſtum*, ſcilicet aduersùs mortem & diabolum. Magni faciet hoc beneficium, qui recordatus fuerit ante aduentum Chriſti à nemine quantumcunque ſanctiſſimo non timeri mortem, cùm ad inferos omnes deſcenderent, &. cœlum clauſum eſſet. Vnde Chryſoſt. hom. 9. in Marcum, ait: *Antequam Chriſtus nobis cœlum aperiret, omnes Sanctorum animæ ad inferos deſcendebant. Abraham talis ac tantus apud inferos: quis non ad inferos? In lege igitur Abraham ad inferos deſcendit: in Euangelio autem latro in paradiſum aſcendit, &c.*

1. Cor. 15. Oſeæ 12.

Chryſoſt. Ante aduentum Chriſti etiam ſanctiſſimi viri ad inferos deſcendebát.

V. Aduerte hoc loco; Mortem, peccatum, & legem Moſaicam, quaſi arma olim fuiſſe diabolo, quibus confidebat, & genus humanum oppugnabat: His autem armis ſpoliatus dicitur à Chriſto Dominô, Luc. 11. vbi meminit victoriæ ab eo reportatæ: *Cùm fortis armatus cuſtodit atrium ſuum*, &c. *Mortis* autem vocabulum non ſolùm refertur ad mortem corporis ſed etiam animæ, quæ peccatum eſt, & ad ſupplicium æternum pertrahit, quod Apoc. 2. vocatur, *mors ſecunda*, de qua Auguſt. 19. de ciu. cap. vltimo, *Eorum*, inquit, *qui non pertinent ad ciuitatem Dei, erit miſeria ſempiterna, quæ etiam ſecunda mors dicitur: quia neque anima ibi viuere dicenda eſt, quæ à vita Dei alienata erit; nec corpus, quod æternis laboribus ſubiacebit. Ac per hoc ideo durior iſta ſecunda mors erit, quia finiri morte non poterit. Ibi antẽ & dolor permanet, vt affligat, & natura perdurat, vt ſentiat: quia vtrunque ideo non deficit, ne pœna deficiat.* Hæc ille. Ab vtraque morte nos Chriſtus liberauit: à morte corporis, ſpe reſurrectionis, à morte animæ, per liberationem à peccato. De reſurrectione agit Tertull. in lib. de reſurrectione carnis: *Fiducia* (inquit)

Chriſti contra mortem victoria. Luc. 11. Apoc. 2. Auguſt. Mors ſecunda.

Tertull.

(inquit) *Chriſtianorum reſurrectio mortuorum. Illam credentes ſumus; hoc credere veritas cogit, ſed vulgus irridet, exiſtimans nihil ſupereſſe poſt mortem. At ego ridebo vulgus*, &c. Deinde colligit, philoſophis primariis non fuiſſe ignoratam omnino reſurrectionem, licèt huic veritati errorem miſcuerint, vt cùm Platonici quidam dixerunt, Euphorbum in Pythagoram, Homerum in pauum fuiſſe commutatum, ſubiungit: *Ita ſeculum reſurrectionem mortuorum, nec cùm errat, ignorat.* Hæc Tertull.

Homerus in pauum conuerſus fingitur.

VI. At verò Gregor. Nazianz. orat. in Paſcha, ita Chriſti beneficium, quo ab vtraque morte liberati ſumus, commendat: [*Pauper*, inquit, factus eſt, vt nos illius paupertate diteſcamus: ſerui formam accepit, vt nos libertatem recipiamus. Deſcendit, vt eueharnur; tentatus eſt, vt vincamus: contemptus eſt, vt nos gloria afficiat: mortuus eſt, vt ſeruet: aſcendit, vt ad ſeipſum trahat humi prouolutos in peccati lapſu. Idem paulò antè, Heri cum Chriſto in crucem agebar; hodie ſimul glorificor. Heri commoriebar; hodie ſimul viuificor. Heri, conſepeliebar; hodie ſimul reſurgo, &c. Hinc patet, quanta ſit Chriſti virtus & potentia, qui mortem noſtram moriendo deſtruxit, & vitam reſurgendo reparauit, vt canit Eccleſia. Hinc etiam conſtat quantùm illi debeamus. Vidiſti (inquit hoc loco Chryſoſt.) potentiæ magnitudinem; vidiſti rurſus muneris largitatem, cùm ait Paulus, Illuminauit autem vita, &c. Primaſius verò ſic ait: Gratia potentiæ ſuæ deſtruxit peccata, quæ mortem generabant, & donauit, atque oſtendit, quo modo vita ſiue incorruptio quæreretur. Auguſt. tract. 7. in Ioan. ita loquitur de victoria Chriſti aduersùs mortem, & diabolum mortis autorem: Magnum eſt hoc ſpectare portentum, orbem terrarum, vinctum leonem ſanguine agni, & deducta de dentibus leonis membra Chriſti, & adiuncta eius corpori, &c.

Greg. Naz.
Chriſtus ab vtraq; morte nos liberat.
Reſurrectio Chriſti noſtra eſt reſurrectio.
Chryſ.
Primaſius.

VII. *Illuminauit autem vitam*, &c. Hoc eſt, luce ſua nobis vitam oſtendit, vt intelligamus, qua in re ea poſita ſit, & quomodò obtineri poſſit. Addit, *& incorruptionem*, vt ſciamùs, eum loqui de vita æterna quam per Euangelium in lucem produxit, in ſe credentibus. Talem enim vitam nobis attulit Chriſtus, talem promiſit in Euangelio. Hoc autem Euangelium recens in mundum allatum eſt. Quid Latinè ſignificet Euangelium, explicat Orig. in præfatione Ioannis Euſeb. Cæſarienſ. lib. 1. de Præparatione, cap. 1. Chryſoſt. hom. 4. in epiſt. 1. ad Theſſal. D. Hier. in cap. 1. Iſaiæ. Certè quanuis ſpectata vocabuli proprietate quodcunque bonum & felix nuntium *Euangelium* dicatur, & apud Cicer. *Euangelia* præmia ſint quæ ob iucundum nuntium dantur. Vnde ad Attic. *Epiſtolis tuis Euangelia quæ reddam neſcio.* Vſus tamen Chriſtianæ Reipublicæ obtinuit, vt pro ſola annuntiatione ſalutis Chriſti aduentu nobis allatæ, capiatur per antonomaſiam. Liberationis enim à carcere, aut à morbo optatus nuntius licèt Euangelium dicatur à profanis ſcriptoribus: à Theologis tamen, non aliter, quàm diximus vſurpari ſolet. Sic accipitur cap. 1. ad Rom. *Non erubeſco Euangelium, virtus enim Dei eſt ad ſalutem omnibus credentibus. Iuſtitia enim Dei in eo nobis reuelatur, &c.* Aduertit Theophyl. poſt Chryſoſt. verba illa, *Illuminauit vitam, &c.* non ſignificare effectum operum, ſed ſpem. Chriſtus enim, licèt ſuo corpori vtrumque præſtiterit reipſa: nobis tamen in ſpe tantùm, & mortem deſtruxit & vitam dedit immortalem: *Non enim* (inquit Theophyl. *reipſa mors in nobis deleta, ac deſtructa eſt, ſed ob venturam noſtri ex morte li-*

Quid ſit Euangelium.
Orig.
Euſeb.
Chryſ.
1. Theſ.
Hierony.
Iſai. 1.
Cicero.
Rom. 1.
Theophyl.
Chryſ.

beratio

diſcimus:quomodo eſt agricola ad arborem:forinſecus enim agricola operatur, quia adhibet aquam & diligentiam agriculturæ, ſed tamen poma non format, &c. Hinc Matth.23.prohibemur ne vocemur inuicem magiſtri, quia *magiſter noſter vnus eſt Chriſtus*,ſine cuius interno magiſterio & gratia, nihil homo poteſt operari, etiam ſi Apoſtolus ſit. Nihilominus expoſitio Græcorum Patrum magis idonea eſt,& literæ conſentanea.

Agricola irrigat arborē ſed non format pomum. Matth.23.

X. Obiter notandum eſt,non ſolùm hîc,ſed etiam 1.ad Tim.2.& ad Rom. 11.& 15.gloriari Paulum, quòd à Deo electus ſit magiſter gentium, quaſi ea nota & titulo à cæteris differat Apoſtolis: Quibus in locis etiam prædicatorem ſe vocat.Vnde D.Hieronym.in epiſtola ad Pammachium, eleganter inter alios titulos quos illi attribuit,*tonitruum gentium* eum vocat. Ignoratam enim à multis vocationem gentium ad Chriſti fidem in principio Eccleſiæ, ipſe prædicatione ſua aperuit,& manifeſtauit.

1.Tim.2. Rom.11.& 15. Hieron. Paulus tonitruum gentium.

VERS.12. Ob quam cauſam,& hæc patior,ſed non confundor.

Græcè; *δι' ἣν αἰτίαν, καὶ ταῦτα πάσχω, ἀλλ' οὐκ ἐπαισχύνομαι.*

I. HÆc patior,inquit,quia doctorem me gentium,& prædicatorem profiteor, & miniſterio mihi tradito non deſum. Illam enim ſequitur doctrinam,quam inculcat,Petr.1.cap.5.*Nemo veſtrûm patiatur, vt homicida, ſed vt Chriſtianus, &c.* vapulabant Apoſtoli,& non erubeſcebant, quia non ob aliud quàm quòd Chriſtum prædicarent, contumeliam patiebantur, Act.5. ita ferè interpretantur hæc verba Chryſoſt.Theophyl.& ferè Græci;& ex Latinis,Primaſius. Aduertit Theoph.oſtēdi operibus à Paulo diſcipulo,id,quod ſæpe eum docuerat verbis, non decere eum, qui pro Euangelio,aut Chriſti fide aliquid patitur,pudore ſuffundi apud Iudæos.aut Ethnicos:huiuſmodi enim afflictiones,& gloriam afferunt afflicto,& Dei auxilium,vt Oecum.ait.

1 Petr.5. Chriſtianus non confunditur patiens pro fide. Act 5. Chryſ. Theophyl. Primaſius. Oecum.

II. Ponderat Theod.enarrans hæc verba:*Ob quam cauſam*, Paulum à gentibus, quarum cauſa in vincula coniectus eſt,nullum recepiſſe beneficium, nec grati animi ſignificationem vllam:verbera & opprobria pro beneficiis paſſim dum ſuo magiſterio fungeretur,pertuliſſe.Illud nimirum adimplebat,quod dictum eſt Ananiæ Act 9.à Chriſto;*Vade quoniam vas electionis,&c.Ego oſtendam illi quanta oporteat eum pati pro nomine meo,&c.* Omnes tamen illæ tribulationes, quas cauſa prædicationis paſſus eſt,non inualuerunt ad perniciem, ſed potiùs ad coronam victoriȩ iuxta Auguſt.in lib.expoſitionis inchoatæ epiſt.ad Galat. in fine.Quod hîc Paulus inſinuat, cùm ait, *ſed non confundor.*Rectè nos admonet hoc loco D. Ambroſ. vt conſideremus quemadmodum Paulus prædicans donum Dei apud nationes, ſtatim expertus eſt diaboli inſidias incitantis in illum Romanos, & potiſſimùm Neronem; Dolebat enim populum prædicatione ſibi eripi. Ne quis miretur, ſi ſimilia, cùm rectè agere cœperit, patiatur. Sic enim natura comparatum eſt, vt odioſi cæteris ſint,qui teſtimonium perhibent veritati.Particula illa *non confundor*,ſi verbum Græcum ſpectes, ſignificat,*non erubeſco*,ſiue *non afficior pudore*.Dixerat ſuprà, *Noli erubeſcere Euangelium, &c.* Nunc confirmat ſuo exemplo non eſſe Timotheo erubeſcendum. Non enim pudebat Paulum vinculorum; quibus ob Chriſtum conſtrictus erat.Vnde D.Ambroſ.*Non confunditur*(inquit) *D.Paulus,&c.*quia in hoc ſecurus eſt, quòd pro tribulationibus iſtis magna promiſſa, & mercedem ſperat.

Theodor. Act.9. Auguſt. Ambroſ. Odium veritas parit. Ambroſ.

Primaſ. Primaſius noſtram ſocordiam vellicans,ait:*Non erubeſcit Paulus in cæteris, cùm nos in ſolis opprobrijs confundamur,&c.*

VERS. 12. Scio enim cui credidi & certus ſum, quia potens eſt depoſitum meum ſeruare in illum diem.

Græcè; Οἶδα γὰρ, ᾧ πεπίστευκα, καὶ πέπεισμαι ὅτι δυνατός ἐστι τὴν παραθήκην μου φυλάξαι εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν.

III. RAtionem reddit quare non confundatur in vinculis quibus propter Euangelium aſtrictus eſt,vt & ſeipſum, & eos, qui ſimiles aliquando cruciatus patientur, conſoletur. Non confundor, inquit, quia ſcio Dominum habere veracem, & fidelem; qui ſui cauſa afflictis, quæ promiſit haud dubiè præſtabit. Ita exponit D.Ambro.ſic enim ait,Spe,& fiducia magnificentiæ Saluatoris ſecurus eſt, quia quod commendat illi, in tuto eſt. Quid autem illi commendat, niſi ſalutem ſuam? vt hîc, pro illo patiens ſalutem inueniat penes illum, cùm cœperit iudicare, vt puniens infideles, iſtum dignum æterna vita pronunciet. Hæc Ambroſ. Cui conſentit Primaſius. Fidem, inquit, quam apud me ipſe depoſuit,conſeruabit; quia meis viribus, ſine illius adiutorio, ſeruari non poteſt,&c. Theodor.etiam ſic exponit:Bono enim ſum animo, & confido reſpiciens ad illius potentiam; quòd quantam mihi præbuit Spiritus gratiam, integram ſeruabit, vſque ad ſuum aduentum, &c. Non eſt ergò ſenſus Græci ſermonis: Non ignoro, cui confiſus ſim. Verùm hæc eſt ſententia:Scio quòd is,cui credidi, potens eſt ſeruare depoſitum meum.

(Margin: Ambroſ. — Primaſ. — Theodor.)

IV. Quanquam poteſt & hic eſſe ſenſus:Noui eum, cui credidi: & certus ſum,quòd potens ſit,&c.Denique ſiue ex Græco ita vertas: *Noui eum, cui credidi, & certus ſum,quòd is potens eſt,&c.* Siue coniunctim;*Scio, certuſque ſum, quòd is, cui credidi,potens eſt,&c.* vt vertit Eraſmus; eadem fermè redditur ſententia.Aduertit D.Thom. hoc loco, verbum *ſciendi* referendum eſſe ad virtutem Theologicæ, cui falſum ſubeſſe non poteſt, quatenus nititur potentiæ Dei promittentis; ſicuti neque fidei; quia ſcilicet vnitur primæ veritati; Hoc enim ſenſu dicitur ad Rom.5. *Spes non confundit*, id eſt, non fallit. Miratur hîc Theophyl.Pauli ſpem: *Deus bone*, inquit, *quanta hæc fiducia? quàm indubitata ſpes?&c.* Tam inſignis fides, & ſpes,iam inde à die ſuæ conuerſionis iniecta eſt Paulo, Act.9. cùm Chriſto credens, ſe totum in illius tradidit obſequium,dicens, *Domine quid me vis facere?*Hinc illi fiducia de ſua ſalute.Idem verò ſignificant hæc verba,*ſcio, & certus ſum.* Quomodo hanc Pauli ſpem imitabimur? Reſpondet Auguſt.præfat. in Pſal.30.*Qui vult habere bonam ſpem,habeat bonam conſcientiam; vt autem habeat bonam conſcientiam, credat & operetur,&c.*Verbum πεπίστευκα, hoc eſt, *credidi*,dubium eſt an ſignificet fidem habere dictis,an potiùs credere, actu fidei, vel ſe totum alicui committere. Mihi probabile eſt, omnes has ſignificationes locum hîc habere: quaſi dicat, Paulus, certus ſum, quia is,cui me de cælo vocanti fidem habui, cui me totum commiſi, &c. potens eſt.D.Auguſt. in lib. quæſtionum miſtarum ex nouo & veteri Teſtamento q.113.ex his verbis, *Scio,cui credidi, &c.* infert, Paulum nouiſſe non ſolùm obſcurè per fidem, ſed etiam euidenter per rationem naturalem, fidei ſuæ rationem; non quidem ſecundùm omnia, ſed ſecundùm aliqua, quæ ad fidem

(Margin: Spes D.Pauli coniuncta cum bona conſcientia. — Eraſmus. — D.Thom. — Rom.5. — Theophyl. — Act.9. — Auguſt. Pſalm.30. — Auguſt. — Paulus fidei ſuæ conſcius.)

potiſ

potiſſimùm pertinent, quale eſt, quòd Deus ſit omnipotens & remunerator operum, & alia quædam, quæ non ſolùm per fidem agnoſcimus, ſed etiam per rationem naturalem cognoſci poſſunt. *Fidelem enim hominem*, inquit Auguſt. *etiam in hac vita degentem adiuuat Spiritus ſanctus, vt intelligat rationem fidei ſuæ: tunc enim plenum habet gaudium credulitatis ſuæ, ſi quod credidit, intelligat.* Itaque arbitratur Auguſt. Paulum fidei ſuæ rationem ſciuiſſe, ſiue per diſcurſum, ſiue per reuelationem. Auguſt.

V. Multis modis D. Chryſoſt. interpretatur hoc loco tranſlatitium depoſiti vocabulum, *Quid eſt*, inquit, *depoſitum? Fides atque prædicatio. Hoc enim qui depoſuit*, ait Paulus, *integrum inuiolatumque ſeruabit, omnia patior, vt ne huiuſmodi theſaurus expiletur. Nullo ſuper his rubore ſuffundor, dum fides ſeruetur inuiolabilis.* Addit Chryſoſt. *ſiue fideles ipſos depoſitum dicit, quòd apud ſe Deus ipſe depoſuit, aut certè, quod ipſe apud Deum.* Hæc Chryſoſt. quem ſequitur Theophyl. qui addit: *vel depoſitum dicit mercedem ſeu compenſationem laborum, qui enim boni quicquam agit, is veluti apud Deum iſthuc reponit, vt per ipſum coronetur.* Quo ſenſu dicitur infrà cap. 4. *Bonum certamen certaui, &c.* & à Chriſto Domino, Matth. 19. dictum eſt adoleſcenti; *Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia, quæ habes, & habebis theſaurum, ſiue depoſitum in cælis*, hoc eſt, præmium vitæ æternæ bonis operibus à Deo deſtinatum. Poſſumus etiam intelligere nomine depoſiti, gratiam, quæ eſt inſtar theſauri, de quo 2. Cor. 4. *Habemus autem theſaurum iſtum in vaſis fictilibus*, hoc eſt, in corpore corruptioni obnoxio. Placet hæc interpretatio Theodoreto, quem citauimus. *Perſeuerantia enim in gratia accepta, donum Dei eſt, nec ſub meritum cadere poteſt*, iuxta D. Thom. 1.2.q.104.art.9. *cùm ex ſola liberalitate Dei dependeat: aliter non permitteret Deus aliquando quoſdam iuſtos cadere in peccatum: quoſdam verò peccatores iuſtificari. Cùm ergo Paulus inter electos fuerit electiſſimus, & in gratia iuxta communem ſententiam confirmatus; & fortè per reuelationem, de ea re certus: conſtanter ait, ſe à Deo & gratiam, & donum in ea perſeuerandi accepiſſe: ſcio cui credidi, &c.* Chryſoſt. Quid ſit depoſitum. Theophyl. 2. Tim. 4. Matth. 19. 2. Cor. 4. D. Thom. Perſeuerantia in gratia, donum Dei eſt.

VI. Quòd autem hoc loco inſigne Dei beneficium in ſe collatum referens, potentiæ potiùs meminerit, quàm bonitatis, aut alterius attributi: propterea fecit, quia voluit virtutem & efficacitatem diuinæ prædeſtinationis exprimere, facta potentiæ mentione: quod attributum cætera omnia includit: cùm vel vnum Dei attributum infinitam contineat perfectionem iuxta Theologos. Conſolatur autem ſe, & omnes prædeſtinatos, conſideratione potentiæ Dei, *volentis omnes homines ſaluos facere*, vt dictum eſt, 1. ad Timoth. 2. Certum enim eſt, quos vult ſaluare, eos ſalutem conſecuturos eſſe. Recordatio nanque potentiæ diuinæ ad ſpem promiſſi præmij humanam erigit infirmitatem, ne ſuccumbat in aduerſis. Vnde cùm Paulus, Act. 20. vltimùm valediceret Epheſi, omnibus Aſiæ Epiſcopis, & Chriſtianis, quaſi ampliùs eos non eſſet viſurus: *Et nunc* (inquit) *commendo vos Deo, & verbo gratiæ ipſius, qui potens eſt ædificare & dare hæreditatem in ſanctificatis omnibus.* Et ad Rom. 4. commendat fidem Abrahæ, quòd Deo promittenti, rem, quæ videbatur impoſſibilis, fidem habuerit, oculis ad diuinam potentiam adiectis, potius quàm ad rei promiſſæ difficultatem; ſic enim ait: *In repromiſſione Dei non hæſitauit diffidentia, ſed confortatus eſt fide dans gloriam Deo; pleniſſimè ſciens, quia quæcunque promiſit Deus potens eſt & facere, &c.* Videns igitur Paulus vincula, in quibus erat, & Potẽtia Dei, attributum eſt, cętera includens. 1. Tim. 2. Act. 20. Rom. 4. Promiſſa Dei certa quare potens eſt.

conſiderans Dei potentiam non dubitat ſe à vinculis liberatum iri, ad potiundam promiſſam in cælis fælicitatem. Hinc Fulgent. lib. 1. ad Monimum, *Ideo in Dei promiſſis*, inquit, *nulla eſt falſitas: quia in faciendis nulla omnipotentis eſt difficultas*. Agit Auguſt. lib. de correptione cap. 12. de efficacitate diuinæ operationis in ſaluandis prædeſtinatis.

Fulgent. Auguſt.

VII. Admonet nos hic locus Pauli vt ſpes noſtras in Deo fixas habeamus, id quod Patres ferè omnes docent, quos citat Antonius Magnus Monachus, non ille quidem Ægyptius, ſed alius quàm habes tom. 1. Bibliothecæ Patrum. Sic enim ait ſerm. 5. [*In tempore* tentationis non ad humanas ſpes recurramus in lacrymis potiùs, ac indefeſſa oratione Deum deprecemur, ſic enim auxilium ex afflictione percipit, qui humanum auxilium vt vanum contemnit. Impoſſibile eſt (inquit Chryſoſt.) vt ab ſcopo aberret, qui tota mente in Deum ſperat, & omnia pro virili agit. Deinde fidei anchoram arripiamus & inſtrumentum ſpei iaciamus, non quidem in mare, ſed in cælum & turbationũ procellis agitata nauis ab omni periculo liberabitur. Idem, Afflictio flos eſt bonorum, quæ expectantur propter fructum: ergo flos quoque nobis carpendus eſt.] Meritò Philo Iud. *ſpem* vocat *gaudium ante gaudium*, vt quæ bonorum ſit expectatio. Non eſſe in rebus aduerſis ſperandum auxilium à nobis, vel ab alio, quàm à Deo, docet Baſil. quem citat autor allegatus ſerm. 6. *Qui in ſe ipſum ſperat*, ait Baſil. *periculis obnoxius eſt & execrationi, quæ dicit maledictus homo, qui ſpem reponit in homine, & carnem brachy ſui fulciet, & à domino cor ſuum amonebit*. Deinde ait, Vtrunque eorum defectionem à Domino nominat. *Nam erit tanquam myrtus Syluestris in deſerto, & non videbit bona*. Hæc Baſil. At verò beatus Nilus, impurum, & quadrupedi ſimilem vocat, qui in ſe confidit. *Qui ſuper quatuor*, inquit, *ingreditur, impurus eſt. Ingreditur autem ſuper quatuor, qui manibus innititur, & omnem in iis ponit fiduciam*. Vide Antonium loco cit. Interim tamen conſidera quantum Paulo fuerit leuamen, ſpes, &c.

Antonius Magnus. Bibl. Patr. tom. 1. Spes in Deo figenda. Chryſoſt. Anchora ſpei. Afflictio flos bonorum. Philo Iud. Spes eſt gaudium ante gaudium. Baſil. B. Nilus. Qui in ſe cõfidit, quadrupedi ſimilis.

VERS. 13. Formam habe ſanorum verborum, quæ à me audiſti in fide, & dilectione in Chriſto Ieſu.

Græcè; ὑποτύπωσιν ἔχε ὑγιαινόντων λόγων, ὧν παρ' ἐμοῦ ἤκουσας ἐν πίστει, καὶ ἀγάπῃ, τῇ ἐν χριστῷ Ἰησοῦ.

I. Ὑποτύπωσιν ἔχε, Hoc eſt, vt vertit interpres Latinus, *formam habe*, ſiue, *exemplar retine*; ad quod reſpiciens, modum propone piè & rectè viuendi. Ambroſ. *formam* ſiue *exemplar*, hîc appellari credit præcepta Pauli, quæ factis ipſe commendauit; formam, inquam, ſalutaris doctrinæ, quam diſcipulo imitandam eſſe & ſequendam mandat. Quaſi dicat, vt Theophyl. interpretatur, Pictoris inſtar depinxi tibi, atque expreſſi *iconem*, & archetypum, ad quem oculos adiiciens, & ipſe lineas dicere pingereque poſſis. Hoc exemplar, eam formam, hoc eſt, archetypum meorum ſermonum habe: ac ſi quid pingendum fuerit, ab hac imagine ſume, ac pinge: omnia enim illa, repoſita ſunt in ea. Quod autem ait, *Quæ à me audiſti*, ſignificat non ſolùm à Paulo per literas ſanam doctrinam traditam eſſe, ſed etiã coràm verbo. Vnde Theoph. *Ne igitur*, inquit, *mancas putemus epiſtolas, vel aliquid eis deeſſe, vt quæ non de omnibus tradiderint: multa nánque Apoſtolus coràm etiam commendauit, ac ſine litteris docuit*. Particu

Ambroſ. Theophyl. Fides traditionum hinc colligitur. Theophyl. Multa Apoſtolus tradidit Timotheo, quæ ſcripta non ſunt.

ticulam, *In fide & dilectione in Chriſto Ieſu*, ſic explico: Verba mea, fidem & charitatem continent, hoc eſt, de doctrina, & vita diſſerunt: ac ſi quid docere, vel dicere opus ſit, vel etiam facere, quod virtutem redoleat, & pietatem ſpiret, hinc tibi petere fas eſt. Suffragatur noſtræ interpretationi Theodor. ſic enim exponit, *Formam habe, &c.* Imitare, inquit, pictores: & quemadmodum illi attendentes exemplaria, perfectè illorum imagines deſcribunt: ita etiam tu habe veluti quoddam exemplar archetypum, eam, quæ à me tibi tradita eſt, doctrinam, de fide & charitate, Hæc Theodor.

Theodor.

II. Breuiùs eadem verba exponit Primaſius; ſic enim ait, Secundùm eam formam & viue & doce, quam à me accepiſti, &c. eandem ſententiam explicatiùs proponit Chryſoſt. hom. 3. ſuper ead. verb. quaſi dicat Paulus, pictorum more, imaginem tibi virtutis impreſſimus & omnium, quæ Deo grata ſunt, veluti normam, primitiuamque formam tuæ indidimus animæ. Hæc igitur habeto firmiter: & ſiue de fide, ſiue de charitate, ſiue de caſtitate opus ſit aliquid loqui, ac definire, inde tibi exemplaria accipe. Non tibi neceſſe erit ab aliis mutuari virtutis imaginem; cùm intra te omnia poſita ſerues. Hæc Chryſ. qui ex hoc loco colligit ab Apoſtolo non modò per literas, ſed etiam verbis diſcipulo quæ eſſent agenda, fuiſſe dictata: quibus non minor fides habenda ſit, quàm iis quæ in ſcriptis inueniuntur. Vbi aduerte locum iſtum valde contrarium eſſe hæreticis recentioribus, qui quaſdam Apoſtolicas traditiones reſpuunt. Non enim poſſunt negare legitimam interpretationem particulæ, *quæ à me audiſti*, tradi à D. Chryſoſt. & Theophyl. Nec inficiari fas eſt Paulum multa fidei dogmata, tum Timotheo, tum aliis viua voce tradidiſſe. Ait enim 2. ad Theſſ. 2. Catholicam Eccleſiam alloquens: *Tenete traditiones, quas didiciſtis, ſiue per ſermonem, ſiue per epiſtolam meam.* Vbi D. Chryſoſt. hom. 4. hinc patet, inquit, quòd non omnia per epiſtolam tradiderit Paulus, ſed etiam multa ſine literis, &c. Deinde ſubdit: Eadem fide digna, quæ Paulus tradidit ſine literis, ac ea, quæ per epiſtolam; & ita traditionem Eccleſiæ fide dignam putamus. Quibus verbis acerbè cruciantur hæretici; qui omnia, quæ modò non extant in ſacris literis expreſſa ſine diſcrimine reiiciunt. Quibus etiam opponi poteſt ille locus Act. 16. vbi de Paulo & ſociis eius dicitur: *Tradebant eis cuſtodire, quæ erant decreta ab Apoſtolis, & ſenioribus, qui erant Hieroſolymis, &c.* & Ioan. epiſt. 3. *Multa habui tibi ſcribere, ſed nolui per atramentum & calamum.* Dionyſ. Areop. de cæleſti hierarch. cap. 1. de fide & autoritate traditionum Eccleſiaſticarum agens, duplicem diſtinguit traditionum rationem, ſeu duplex verbum Dei: ſcriptum ſcilicet, & non ſcriptum. Vtrunque tamen diuinam habere autoritatem affirmat. Verbum Dei ſcriptum vocat, eos libros, qui canonici ſunt: non ſcriptum autem ſacras traditiones, quæ in ſacris litteris non ſunt expreſſæ, qualis eſt illa: Filius Dei eſt Patri ſuo conſubſtantialis. Beata Maria perpetuam coluit virginitatem. Pueri infantes baptizandi ſunt. Hæ nanque propoſitiones licèt in ſacris literis contineantur, non tamen apertè exprimuntur. Vnde quod ad infantes attinet, Dionyſ. Areop. de cæleſt. hierar. cap. vltimo, parte vltima; ab Apoſtolis traditum affirmat, vt infantes baptizentur. Et Orig. lib. 5. cap. 6. ad Romanos, *Eccleſia*, inquit, *ab Apoſtolis traditionem accepit, etiam paruulis dare Baptiſmum.* Idem affirmat Aug. lib. 4. de Baptiſmo, cap. 24. & lib. 1. de peccatorum meritis & remiſſ. cap. 26. ait, *Pelagianos auſos non fuiſſe negare*

Primaſ.
Chryſoſt.
Traditionũ fides contra hæreticos.
Chryſoſt.
Theophyl.
2. Theſſ. 2.
Chryſoſt.
Eadem fide digna ſunt quæ Paulus ſine literis docuit; atque ea, quæ per epiſtolam.
Act. 16.
Dionyſ.
Verbum Dei duplex ſcriptum & non ſcriptum.
Dionyſ.
Orig.
Rom. 6.
Baptiſmus paruulorum ab Apoſtolis cœpit.

Baptiſmum paruulorum, quod viderant nimis apertè pugnandum fuiſſe cum tota Eccleſia, id negarent. Vide Bellar.tom.3.cap.8.de Sacramento Baptiſmi pag.242. vbi latè diſputat contra Anabaptiſtas. Celebris etiam eſt illa Eccleſiæ traditio, qua docemur non ſolùm in Baptiſmo ſed etiam in cæteris Sacramentis requiri verba in ipſa celebratione myſterij. Conſtat enim, Chriſtum in Euchariſtiæ myſterio, verbi gratia dum panem benedixit certa verba pronuntiaſſe, nimirum: *Hoc eſt corpus meum*, &c. ac deinde iuſſiſſe, vt idem faceremus: *Hoc* (inquit) *facite in meam commemorationem*, Lucæ 22. Sed quia dicent hæretici, Chriſtum quidem imperaſſe, vt faceremus, quod ipſe fecit, non autem, vt diceremus verba, quæ ipſe dixit, cui argutiæ, reſpondendum eſt illud, *Hoc facite*, &c. referri ad totam actionem Chriſti, ita vt comprehendat etiam verba. id quod diſcimus ex traditione & vſu Catholicæ Eccleſiæ: quæ traditio ſi non recipiatur, in dubium vocabitur etiam forma Baptiſmi. Nam vnde quæſo colligitur, dum aqua aſpergitur, dicenda eſſe illa verba, *Baptizo te in nomine Patris & Filij, & Spiritus ſancti?* Non aliunde ſanè quàm ex illis verbis, Matth. vltimo: *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.* At ex hoc loco id non poteſt efficaciter colligi, niſi recipiatur traditio Eccleſiaſtica. Non enim Dominus ait: Dicite, Baptizo te in nomine Patris, &c. Satis igitur erit, ſi aſpergentes aquam dicant miniſtri, *In nomine Patris, &c.* Præterea non etiam, dixit Dominus, Dicite in nomine Patris, &c. ſed ſolùm ait, *baptizantes eos in nomine Patris*, &c. quæ verba non præcipiunt, vt dicamus, In nomine Patris, &c. ſed ſolùm, vt baptizemus autoritate Dei, vt illius miniſtri, quod poteſt fieri, etiamſi nihil pronuntiemus. Id, quod ex aliis ſimilibus locis oſtendi poteſt. Nam Marc. vltimo, Dominus ait: *In nomine meo dæmonia eijcient, ſuper ægros manus imponent, & bene habebunt*; & tamen non erat opus, vt Apoſtoli, cùm aliquem ſanarent, dicerent, In nomine Ieſu Chriſti, &c. ſatis erat, ſi cogitatione id vellent. Nam Act.9. Petrus excitauit Tabitham, & Act.14. Paulus ſanauit claudum, ſine vlla mentione nominis Chriſti. Quod igitur in Baptiſmo dicere debeamus, Baptizo te in nomine Patris, &c. non ex ſola Scriptura colligi poteſt, ſed ex Scriptura adiuncta Eccleſiæ explicatione & vſu. Quod etiam in cæteris Sacramentis pari ratione dicendum eſt. Vide Bellar. tom.3. cap.19.lib.1.de Sacramentis in genere, & D.Thom.3.p.q.42.art.4. vbi quærit, vtrùm Chriſtus Dominus doctrinam ſuam debuerit ſcriptis nobis tradere, & ex autoritate D. Auguſt. qui docet congruum fuiſſe exemplo Pythagoræ & Socratis ne Chriſtus manu ſua quicquam ſcriberet, ſed totam ſuam doctrinam viua voce traderet: quam exciperent ad vtilitatem poſterorum, Euangeliſtæ & Apoſtoli. De quibus Aug. de conſenſu Euangeliſtarum, cap.35. Quicquid enim de ſuis factis ac dictis nos legere voluit Chriſtus hoc ſcribendum illis tanquam manibus ſuis imperauit: ſcilicet Apoſtolis & Euangeliſtis. Huc pertinet, quod Plutarchus in Lycurgo ait, eum leges ſcriptas nullas tuliſſe, ſed diſciplinam inſtar legis eſſe voluiſſe ciuibus ſuis.

Bellarm. | Luc.22. | Omnes formæ Sacramentorum vocali oratione adhibentur. | Matth.vlt. | Marc.vlt. | Act.9. | Act.14. | Bellarm. | D.Thom. | Auguſt. | Decebat, vt Chriſtus nihil manu ſua ſcriberet. | Plutarch. | Lycurgus nō ſcripſit leges ſed fecit.

IV. Cùm ergo Paulus per *ſana verba*, ſeu *ſanum ſermonem* intelligat verbum Dei non ſcriptum, ſed auditum, ſatis innuit quanti faciat traditiones Eccleſiæ, in quibus eſt ſanitas doctrinæ, & fidei; licèt in ſacris libris non ſint expreſſæ: atque ad hunc ſenſum interpretantur omnes Catholici, præſertim Græci, hunc locum; vnde reiiciendus eſt Henricus Bullingerus hæreticus, qui

Bullingerus reiicitur.

per *verba ſana*, intelligit ſolùm doctrinam ex Euangelio, & ex Scripturis Moyſis, & Prophetarum à Paulo traditam, & verbo prædicatam. Eſt enim eneruа & friuola expoſitio: ſic nánque nullum eſſet diſcrimen inter ſermonem & epiſtolam; cùm epiſtolæ præſertim ad Rom. & ad Hebræos, teſtimoniis prophetarum & veteris Teſtamenti abundent: Porrò *ſanam doctrinam*, ſiue *ſana verba* vocat, quæ pertinent ad fidem, charitatem, & ſalutem æternam conſequendam. Virtus enim, ſanitas quædam eſt animæ, vt ait Plato, lib. 4. de Republ. Damnat ergò Paulus inſinuatiuè, dum Dei verba ſana appellat, doctrinam corruptam, de qua 1. Corinth. 15. *Corrumpunt bonos mores*, &c. Vide D. Auguſt. in lib. de mendacio, cap. 19. vbi agit de conſeruanda ſacra doctrina pura, & inuiolata & vitanda ea, quæ impura eſt, & hæretica, & Theod. in lib. de curandis Græcorum affectionibus, in principio. Vide etiam, quæ annotauimus cap. 6. epiſtolæ præcedentis, vbi Apoſtolus ſeruata analogia corporum, in quibus ſanitas eſt aut langor, doctrinam prauam, languorem vocat; & languere ait illos, qui tali doctrinæ adhærent. Quod enim morbus vel ſanitas eſt corporibus: id animis eſt pia, vel impia doctrina. Quare vult Apoſtolus, vt quæ à ſe non ſolùm ſcriptis, ſed etiam viua voce Timotheus in fide & dilectione, hoc eſt, de fide & dilectione, vt Oecumenius interpretatur, audiuit, & didicit, ſemper recordetur & obſeruet in Chriſto Ieſu, hoc eſt, ſecundùm modum à Chriſto præſcriptum, qui fidei & charitatis primarius magiſter eſt.

Virtus eſt ſanitas animæ. Plato: 1. Cor. 15. Auguſt. Theod. Praua doctrina langor eſt. Oecum.

VERS. 14. Bonum depoſitum cuſtodi, per Spiritum ſanctum qui habitat in nobis.

Græcè; τὴν καλὴν παρακαταθήκην φύλαξον διὰ πνεύματος ἁγίου, τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν.

V. Videtur nomine *depoſiti* intelligere doctrinam Euangelicam, fidémque ipſam cum charitate coniunctã. Hanc vocauerat formam ſiue exemplar ſanorum verborum, vuultque diligenter ſeruari abſque vlla impuritate, non minùs quàm depoſitum ſacræ ſuppellectilis, aut theſaurum valde pretioſum. In præcedenti epiſtola ſimili commendatione, cap. 6. vſus eſt, dicens: *Depoſitum cuſtodi*, &c. Additque vitandas eſſe nouitates profanas, quæ falſam doctrinam conſequuntur, vt nimirum ſana doctrina & illibata, quæ inſtar depoſiti eſt, conſeruetur. Eſt autem quilibet Epiſcopus cuſtos præcipuus huius ſacri depoſiti, ſiue ſacræ doctrinæ, vt ait Dionyſ. de Eccleſ. Hierar. cap. 5. cùm ad eum pertineat lucem præferre fidelibus, nec pati debet, vt vel ſyllaba vna pereat ſacrarum inſtitutionum, quemadmodum affirmauit D. Baſil. quem refert Theod. lib. 4. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ, cap. 19. & hiſt. tripar. cap. 36. lib. 7. proditum eſt, ſic aliquando reſpondiſſe fertur Magnum Baſil. præfecto, qui iuſſu Valentis Imperatoris ad corrumpendam illius fidem venerat: *Qui diuinis enutriti ſunt eloquiis, corrumpere de diuinis dogmatibus, nec vnam ſyllabam patiuntur: ſed pro iis, ſi ita oporteat, omnes mortis ſpecies amplectuntur*, &c. Cuſtodire igitur bonum depoſitum hoc loco, iuxta D. Chryſoſt. & D. Ambroſ. eſt ſanam doctrinam à Paulo auditam conſeruare. Poteſt etiam nomine *depoſiti* intelligi gratia Spiritus ſancti in Baptiſmo, vel in conſecratione à Paulo accepta, iuxta Theod.

Fides cum charitate cōiuncta dicitur à P. Bonũ depoſitum. 1. Tim. 6. Epiſcopi ſunt cuſtodes ſacri depoſiti, id eſt, ſanæ doctrinæ. Dionyſ. Baſil. Theod. Trip. hiſt. Chryſ. Ambroſ.

Theod. Theophyl. Greg. Naz.

Theod.& Theophyl. Prior tamen expoſitio Græcis Patribus magis placet, cùm id tempus,quo Paulus ſcripſit, non apud vulgares homines, ſed apud Epiſcopos religioſa myſteria depoſita fuiſſe compertum ſit,vt docet Naz.oratione de modeſtia ſiue moderatione in diſputationibus ſeruanda, & quod non eſt cuiuſuis hominis, nec cuiuſuis temporis de Deo diſputare. Ibi enim inter alia hanc prædicat diſcipulorum Chriſti laudem,quòd munera haberent, & prærogatiuas ſine inuidia,quaſi partitas: *Aliud* (inquit) *Petrus interrogat:aliud Philippus:aliud Judas:aliud Thomas;neque aut idem omnes, aut omnia vnus;ſed viciſſim quiſque ac ſigillatim, & de ea re qua opus habet, ſciſcitatur*, &c. Vnde colliges diuerſa diuerſis hominibus concedi in Eccleſia officia, fidei tamen & ſanæ doctrinæ theſaurum ſiue depoſitum ab Epiſcopis cuſtodiri,& ab illis exigi, cùm conſtet ad Epiſcopos propriè & ſacerdotes pertinere interrogationes de fide, & totam religioſam doctrinam : aliis alia poſſe tribui in Eccleſia munera, ſiquidem & inter Apoſtolos ordo erat interrogandi,& munera obeundi. Hinc Dionyſ.in toto ferè libro de Eccleſiaſt. hier. affirmat non eſſe diuina myſteria quibuſcunque hominibus commendanda,ſed inſignioribus, quales ſunt Epiſcopi & ſacerdotes,qui eorum ſunt cuſtodes.

Ordo in diſputationibus. In Apoſtolis cum loquebantur, ordo erat.

Dionyſ.

Chryſ.

VI. Siue autem intelligas nomine *depoſiti* ſanam doctrinam ſiue gratiam, Rectè inquit Chryſoſt.explicans illa verba: *Per Spiritum ſanctum*,&c. non eſſe difficilem tanti boni cuſtodiam, ſi non noſtris viribus, ſed diuinis innitimur. Fateor quidem neque humanæ animæ,neque humanæ virtutis eſſe,tam multa depoſita ſeruare. Feruent cuncta latronibus:denſiſſimæ imminent tenebræ. Inſtat præterea diabolus,atque inſidiatur, neſcimus qua hora, qua impetum facturus ſit occaſione, ſufficimus tamen cuſtodire depoſitum per Spiritũ ſanctum. Hoc eſt,ſi ſpiritum habeamus apud nos manentem,qui datus eſt nobis, vt dicitur ad Rom.5. Vide D.Auguſt.epiſtola 57. ad Pardanum, vbi latè explicat quemadmodum Spiritus ſanctus cùm ſit Deus, ac proinde immenſus dicatur, nihilominùs habitare in nobis,tanquam in ſuo proprio domicilio, vel templo. Aderit autem nobis diuinus ſpiritus (inquit Chryſoſt.) niſi gratiam repellamus.Ille enim gratia ſua,veluti domum ſibi in nobis ædificat: *Niſi enim Dominus ædificauerit domum,in vanum laborauerunt,qui ædificant eam;& niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem*, &c. Hîc diuinus Spiritus nobis murus eſt aheneus, præſidium, atque refugium. Illum ergo teneamus, & ſeruemus intra cordis hoſpitium,ne peccatis offenſus aliquando effugiat.

Rom 5. Auguſt. Chryſ. Pſal. 126.

VERS. 15. Scis hoc,quòd auerſi ſunt à me omnes, qui in Aſia ſunt, ex quibus eſt Phygellus,& Hermogenes.

Græcè; Οἶδας τοῦτο, ὅτι ἀπεστράφησάν με πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὧν ἐστὶ Φύγελλος, καὶ Ἑρμογένης.

D.Ambr. Eraſmus.

I. PArticulam ἀπεστράφησαν, idem eſt, atque, ſi beno Latinè loqueris, *auerſi ſunt mè*, ſiue *aſpernati ſunt*. D.Ambr.legit *auerſati*, non *auerſi*. Putat autem Eraſmus, librariorum incuria, in quibuſdam exemplaribus inueniri *auerſati ſunt à me*, pro *auerſati ſunt me*, vt ipſe vertit. Vulgata editio rectè habet, *auerſi ſunt à me*. Quare optimè expones,ſi dixeris: Noſti hoc, quòd auerſati fuerint me

me omnes, &c. Probat ergo ſuo exemplo, ſemper ſibi adfuiſſe ad cuſtodiam boni depoſiti diuinam opem: ſimulque labores & tentationes recenſet, non vt deiiciat diſcipuli animum, vt aduertit Theophyl. ſed vt ei perſuadeat, ne ſi in ſimiles ærumnas incidat, noua ſe pati arbitretur, atque æquo animo pro Chriſto ferat quicquid aduerſi acciderit. Quòd autem multi Apoſtolum deſeruerint, idcirco contigit, quia Aſiani, qui mercaturæ, aut alterius negotij cauſa Romam venerunt, etiam ſi Apoſtolum benignè, & attentè audiebant, vbi viderunt eum à Nerone comprehenſum, illius conſuetudinem metu tyranni ſæuientis territi, auerſati ſunt; vt Theoph. & Theodor. coniiciunt. Theophyl.

II. Duorum autem hominum, Phygelli ſcilicet & Hermogenis meminit, vt qui ſcilicet manifeſtiſſimam oſtenderent maleuolentiam, cùm antea valde amici & familiares viderentur. Id autem fecit, non eos accuſans, ſed ei, cui erat credita Aſiæ prædicatio, eos qui erant hoſtes fidei aperiens, vt Theodor. aduertit. Tribulationis autem huius, ideo mentionem facit, vt D. Chryſoſt. ait, quia optat vt Timotheus, ſi à ſuis propter vincula aliquando deſeratur, memoria retinens, quid magiſtro acciderit, animum non deſpondeat. Similis eſt locus cap. 4. *In prima* (inquit) *mea defenſione nemo mihi adfuit, omnes me dereliquerunt.* Deinde orat pro deſertoribus, Chriſtum imitatus, qui pro inimicis orauit, dicens, *Non illis imputetur.* Hæc ibi: Porrò de Phygello & Hermogene, ita D. Ambroſ. *Hi*, inquit, *quos memorât fallacia pleni erant, ſimulabant enim amicitias Apoſtolo, vt adhærentes ei addiſcerent, vnde illi calumniam facerent, aut per alios immitterent. Qui poſteaquam viderunt manifeſtatos ſe, receſſerunt ab eo.* Hæc Ambr. ſubiungit Tertull. in lib. de præſcriptionibus, non eſſe mirandum, ſi Apoſtolum, eius diſcipuli Phygellus & Hermogenes dereliquerint, quandoquidem ipſe traditor Chriſti, de Apoſtolis fuit. Vbi exponit, Hermogenem fuiſſe profeſſione Philoſophum Stoicum, & hæreticum euaſiſſe. Credibile eſt Hermogenem cùm Stoicus eſſet, tum ſingularitate, tum ſuperbia ad mores deflexiſſe alienos ab vſu Eccleſiæ: idque in veſtitu fortaſſe & victu; atque hinc illius hæreſim manaſſe. Contra eos, qui recedunt à moribus probatis ſpecie virtutis, ſic ſcribit D. Auguſt. tom. 3. lib. 3. de doctrina Chriſtiana cap. 12. *Quiſquis autem rebus prætereuntibus reſtrictiùs vtitur, quàm ſe habeant mores eorum, cum quibus viuit aut temperans, aut ſuperſtitioſus eſt. Quiſquis autem ſic eis vtitur, vt metas conſuetudinis bonorum inter quos verſatur excedat, aut aliquid ſignificat; aut flagitioſus eſt. In omnibus enim talibus, non vſus rerum, ſed libido in culpa eſt.* Hæc Auguſt. Quibus verbis videtur notare eos qui cùm Chriſtiani ſint, Stoico magis ſtupore, quàm ſtudio virtutis, à recta via in obliquam recedunt. Hos deſerit ſpiritus bonus, ſicut olim deſeruit Saulem auertentem ſe à Dauide 1. Reg. 16. vbi Theodor. cùm Spiritus diuinus receſſiſſet, locum ſortitus eſt malignus. Hinc docemur clamare cum Dauide Pſal. 50. *Spiritum ſanctum tuum ne auferas à me*; ſic cùm Apoſtolica gratia Iudam reliquiſſet, in eum impreſſus eſt diabolus: Væ illi cui dicitur, *Spiritus Domini malus exagitat*, vel, vt alij legunt, *ſuffocat te*. Hæc verba quadrant in deſertores amicitiæ Dei, & Sanctorum: ex quibus eſt Phygellus & Hermogenes.

Theophyl. Theod. In Aſia mercatores primi Paulum deſeruerunt. Chryſ. 2. Tim. 2. Ambroſ. Falſi amici produnt nos. Tertull. Hermogenes ex Philoſopho Chriſtianus, poſtea hæreticus. Auguſt. Singularitas damnatur. Non vſus rerum, ſed libido in culpa eſt. 1. Reg. 16. Theodor. Pſal. 50.

VERS. 16. Det miſericordiam Dominus Oneſiphori domui: quia ſæpe me refrigerauit, & catenam meam non erubuit.

Græcè; δῴη ἔλεος ὁ κύριος τῷ ὀνησιφόρου οἴκῳ, ὅτι πολλάκις με ἀνέψυξε, καὶ τὴν ἅλυσίν μου οὐκ ἐπῃσχύνθη.

Primaſ.

I. REctè annotauit hoc loco Primaſius, vituperatis deſertoribus, laudari eos, qui in amore & fide perſeuerarunt, & præcipuè Oneſiphorum. Is enim ex Aſia Romam venit, nec viæ longitudine deterritus, nec crudeliſſimum Imperatorem veritus, & Paulo vincto inſeruiens, omni officij genere eximiam pietatem declarauit. Quamobrem non ei ſoli, ſed toti etiam illius familiæ diuinam precatur miſericordiam, quam Chriſtus pollicetur, Matth. 5. *Beati miſericordes, &c.* & Pſal. 40. ait regius vates: *Beatus vir, qui intelligit ſuper egenum, & pauperem,* id eſt, qui proſpicit & ſubuenit homini afflicto, &c. *In die mala liberabit eum Dominus*; Ac ſi dicat, huiuſmodi virum Deus iuuabit in aduerſitatibus, & conſolabitur. Duplex autem refrigerium Paulo attulit Oneſiphorus, vt admonet Ambroſ. quia & in neceſſitate cuſtodiæ, ſolatio præſentiæ & ſermonis illi ſubuenit; &, ſi qua illi opus erant, miniſtrauit. Quod ſi nos afflictis præſtiterimus, & humano ſolatio deſtitutis, ſimilem benedictionem illi, quam Paulus ſuo benefactori optat, adipiſcemur, & participes erimus præmiorum, quæ perſecutionem pro Chriſto patientibus in cælo ſunt propoſita. Vnde Oecum. ait: *Qui autem cum ſanctis participes erunt in laboribus, erunt quoque in coronis.* Quo etiam ſenſu dictum eſt ad Epheſ. 4. *Veruntamen benefeciſtis communicantes tribulationi meæ, &c.* Hoc enim modo Philippenſes communicarunt afflictioni, & meritis Pauli, quia ſcilicet ei laboranti & in neceſſitate conſtituto, neceſſaria ad victum benignè miſerunt. Meritò in lib. 10. diuinorum apophthegmatum Bibl. Patr. tom. 9. num. 68. vituperantur illi, qui ſanctis viris temporale ſubſidium non eſſe neceſſarium putant: ſolamque illis ſufficere diuinarum rerum meditationem. [*Venit* quidam frater ad Abbatem Syluanum, qui habitabat in Sina; videnſque fratres labore intentos, dixit ſeni: Nolite operari cibum, qui perit. Maria optimam partem elegit. Senex, cuidam monacho ait, Include fratrem iſtum in cellam, vbi nihil eſt. Cùm hora nona iam eſſet, hoſpes hic deuotus intendebat ad oſtium, ſi mitteret & vocaret eum ad prandium. Et cùm nemo ei reſponderet, ad ſenem veniens, Abba, inquit, hodie fratres non comederunt? cui ille, Etiam; iam comederunt; dicit ei frater: Quare me non vocaſti? Cui ſenex: Tu homo ſpiritalis es, & non indiges hoc cibo: bonam enim partem eligiſti, nos carnales ſumus, indigemuſque cibo, propterea operamur manibus noſtris. Qui cùm hæc audiuit proſtrauit ſe ad pænitentiam, dicens: Ignoſce mihi Abba, & dixit ſenex: Puto opus habet Maria Martha. Per Martham enim Maria laudatur.] Hæc ille: refrigerandi ſunt ſancti in laboribus, & cibo miniſtrato quanuis Paulo ſint pares, exemplo Oneſiphori ſubleuandi.

Matth. 5. Pſal. 40. Ambroſ. Oneſiphorus vincto Paulo ſubuenit. Oecum. Epheſ. 4. Bibl. Patr. Sanctis viris neceſſarium eſt ſubſidiũ temporale. Syluani prudentia.

II. Duo hîc conſideranda ſunt. Primùm prudentia & modeſtia Pauli. Eos, qui ab ſe defecerant, non eſt execratus, ſed ſimpliciter rem geſtam commemorauit: ei autem, qui ſui curam geſſerat, imprecatur miſericordiam Dei, nec ſolùm ipſi, ſed toti illius familiæ; adeo præclarè domeſticos ſuos ad benignè

Paulus non execratur aduerſarios.

gnè agendum Oneſiphorus inſtituerat, vt commendari Deo à Paulo meruerint. Deinde inuigilandum nobis eſſe, vt indigentibus noſtra ope ſubueniamus, ſic enim firmiores erunt in virtute & pietate conſeruanda. Nec tu mihi Paulum obiicias, qui licèt ab omnibus deſereretur, conſtans tamen & firmus in virtute permaneret. At fortaſſe, ſi quis alius in tentationes prolabatur, niſi ſuffulcientem habeat, omnino cadet. At ſi aliquis eum adiuuet, eiuſque curam gerat, planum eſt talem victoriæ eius, imò, & coronæ conſortem fieri. Nam & apud veteres in Chryſoſt. & Theophyl. hoc loco annotarunt, qui vaſa cuſtodiebant æqualem cum militibus prædam ſortiebantur.

Oneſiphoro bene merito de ſe gratum oſtendit animum.

Suffulciendi ſunt boni in laboribus.

III. Laudat præterea Oneſiphorum, quòd catenam non erubuerit, quemadmodum illi à quibus deſertus fuit. *Pudoris* autem & *confuſionis* vocabulo, magis vtitur, quàm *periculi*, vt aduertit Theophyl. & Chryſoſt. ne diſcipulus trepidet. Erat autem id quod gerebatur ab Oneſiphoro, periculis plenum, nedum verecundiæ. Infenſum enim tunc habebat Neronem, quòd fidei religionique quendam ex illius familiaribus adiunxiſſet. Non ignorabat Oneſiphorus periculum, & tamen Romam veniens, non modò non refugit colloquium Apoſtoli, ſed etiam diligenter quæſitum, inuenit: quod magnum eſt fidei argumentum.

Theophyl. Chryſoſt.

Paulus conuertit ad fidē Neronis familiarem.

VERS. 17. Sed cùm Romam veniſſet, ſolicité me quæſiuit, & inuenit. Det illi Dominus inuenire miſericordiam à Domino in illa die.

Græcè; ἀλλὰ γενόμενος ἐν Ῥώμῃ, σπουδαιότερον ἐζήτησέ με, καὶ εὗρε· δῴη αὐτῷ ὁ Κύριος εὑρεῖν ἔλεος παρὰ Κυρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ.

I. Γενόμενος ἐν Ῥώμῃ, vertit Ambroſ. *Cùm veniſſem Romam, &c.* Eraſmus, *Cùm eſſet Romæ*, vulgata editio, *Cùm Romam veniſſet.* Cæterùm quocunque modo legas, ſatis amplificat Apoſtolus charitatem & fidem Oneſiphori, qui auſus per medios ire ſatellites, ſe inuentum in vinculis, & inter maleficos non deſeruit, imò beneficiis cumulauit. Meritò igitur Paulus Oneſiphoro qui in vinculis miſertus eſt illius miſericordiam Dei precatur. Chriſtus enim magni facit miſericordiæ opera vinctis exhibita. Ait enim Matth. 25. *In carcere eram, & viſitaſtis me, &c.* Ac proinde omnibus ob cauſam pietatis iniuriam patientibus, qui compatitur, bene de Dei clementia ſperare iubetur. Hinc D. Paulinus Nolanus Epiſcopus, epiſt. 27. quæ habetur in appendice Bibliothecæ Patrum, videns, Aprum quendam, ex aduocato, ad vitam monaſticam conuerſum, illius obtrectatores conſtanter ex Scriptura, & grauiter reprehendit, animos addens nouo Chriſti militi. Sic enim ait inter alia: [*Gratulor*, quòd illam reprobatam à Deo ſapientiam reſpuiſti, & cum paruulis Chriſti, quàm cum ſapientibus mundi habere conſortium maluiſti. Inde iam, & hanc gratiam mereris à Domino, vt te ſicut indicare dignatus es piè glorians, oderint omnes: quod non fieret niſi verus imitator Chriſti eſſe cœpiſſes. Et poſt pauca: Gaude igitur, & exulta, ecce enim merces tua copioſa eſt in cælis. Non enim te, ſed illum, qui in te eſſe cœpit, oderunt. Ab initio ſeculorum Chriſtus in ſuis patitur. Ipſe eſt enim initium & finis, Apoc. 1. qui in lege velatur, in Euangelio reuelatur, mirabilis

Ambroſ. Eraſmus.

Matth. 25.

Paulinus addit animos Apro contra obtrectatores vitæ religioſæ.

Chriſtus in ſuis patitur ab initio mundi. Apoc. 1.

ſemper, & patiens & triumphans in ſanctis ſuis Dominus. In Abel occiſus à fratre;in Noe irriſus à filio;in Abraham peregrinatus; in Iſaac oblatus;in Iacob famulatus in Ioſeph; venditus;in Moſe expoſitus & fugatus; in prophetis lapidatus, & ſectus;in Apoſtolis,terra marique iactatus, & multis ac variis beatorum martyrum crucibus frequenter occiſus,&c. Ipſe & in te patitur opprobria;& ipſum in te odit hic mundus,ſed gratias ipſi,quia vincit,cùm iudicatur, & triumphat in nobis.Deinde laudans vitæ commutationem ait, Vbi nunc tu ille es,aliquando terribilis,vel pro tribunalibus aduocatus, vel in tribunalibus iudex?vbi tua illa ceruix?Beati oculi eorum,qui in te hæc Dei mirabilia conſpiciunt: miſerrimi qui videntes non vident. Quis daret mihi pennas ſicut columbæ, & volarem ad te? In conſpectu tuo,in voce exultationis & confeſſionis epularer.Videns te,non te,& videns ex leone vitulum,aprū ſeculo,agnum Deo:non enim iam de ſylua ſed de ſegete aper es, quia in fruge virtutum tibi paſtus es. Duplicis teſtamenti dentibus ad rumpenda retia Nebroth venatoris armatis.Nunc verè ſapiens verè diſertus,verè potens,&c.] Agit D.Cypr.Martyr in quodam opuſculo de miſericordia exhibenda afflictus, atque inter alia, ita nos ad ſubueniendum fratribus hortatur:*Captiuitas fratrum, noſtra captiuitas computanda eſt,& periclitantium dolor pro noſtro reputandus eſt,cùm ſcilicet ſit adunationis noſtræ corpus vnum:& non tantùm dilectio,ſed etiam religio nos inſtigare debet, & confortare ad fratrum membra redimenda: In captiuis fratribus contemplandus eſt Chriſtus,& redimendus de periculo captiuitatis,qui nos redemit de periculo mortis, cruce & ſanguine,&c.*

Chriſtus in Moſe expoſitus.

In captiuis fratribus redimēdus eſt Chriſtus.

II. Ponderanda ſunt verba Pauli,*Det illi Dominus,&c.*Nam verbum *dandi*, accipitur hîc pro verbo reddendi, vel retribuendi. Atque adeò ſenſus eſt: Reddat Dominus illi ſecundùm meritum tantæ virtutis, præmium vitæ æternæ,& pro beneficiis mihi in carcere exhibitis remunerationem.Id autem precatur Paulus, quod Deus, quia iuſtus, & miſericors eſt, tribuere ſolet bonis operibus.Vt enim annotauit Dionyſ.de diuinis nominibus cap.8.quærens,cur Deus dicatur in diuinis literis iuſtus:*Iuſtitia*(inquit)*vel iuſtus Deus eſt, quia omnibus ſecundùm merita retribuit.*Vnde ſyncerè & ſecundùm fidem loquimur cùm dicimus,Deum nobis conferre mercedem æternæ vitæ,pro meritis, aut bonis operibus.Particula illa σπουδαιότερον,quam Ambr.vertit,*ſtudioſiùs*,& Latina editio correcta,*ſolicitè*; admonet nos,vt occaſiones, & opportunitates,non quocunque modo,ſed ſtudioſè,& ſolicitè quæramus,iuuandi afflictos, & omnino bene operandi:non aliter atque illi,qui magiſtratus ambiunt & honores. Admonet præterea nos Chryſoſt. ne ob geminationem vocabuli *Dominus* in his verbis, *det illi Dominus, &c.* exiſtimemus duos eſſe Dominos,aut Deos,quemadmodum olim Marcion hæreticus. Hæc enim phraſis Hebraiſmus eſt, idem ſignificans ac ſi diceret,Det illi Dominus, vt inueniat miſericordiam à Domino,hoc eſt,ab ipſo, vel apud ipſum. Hebræi enim frequenter vtuntur vocabulo ſubſtantiuo,pro nominis reciproci loco,vt patet Gen.19.cùm dicitur, *Pluit Dominus ſulphur & ignem ſuper Sodomam & Gomorrham à Domino de cælo. A Domino*,id eſt,à ſe,vel pro ſua poteſtate,vel,vt explicant recentiores, pluit Dominus diuinitus. De errore Marcionis ex hoc loco Pauli,& ex aliis malè intellectis duos eſſe Deos colligentis, agit Auguſt. de hæreſibus, hæreſi 21. & Epiph.& alij.

Dionyſ.

Ambroſ.

Quærendæ ſunt occaſiones iuuandi afflictos.

Chryſoſt.

Gen.19.

Auguſt. Epiphan.

III. Pon

III. Pondus etiam habet particula, *In illa die.* Nam (vt Chryſ. eam exponit) refertur ad diem extremi iudicij terribilem, ſcilicet atque omnibus etiam iuſtis formidandum. Igitur bene merito de ſe Oneſiphoro amplam remunerationem eſſe putat, ſi in die iudicij miſericordiam obtinuerit. Quòd ſi Oneſiphorus, qui ſeſe periculis obiecerat, miſericordia ſaluus fit: quanto magis nobis miſericordia neceſſaria eſt? Terribiles nempe illæ pœnæ ſunt, & metuendæ: magnáque egemus diuinæ miſericordiæ largitate ne horroris plenam ſententiam audiamus, Matth. 25. *Ite maledicti in ignem æternum,* &c. Quærit D. Chryſ. hoc loco cur tam horrendum ſit, & metuendum extremi iudicij examen, cùm Deus 2. Cor. 1. *Pater dicatur miſericordiarum & totius conſolationis?* Reſpondetúrque, ſic quoque miſericordem eſſe, & bonum, *nec velle mortem peccatoris, ſed vt conuertatur, & viuat,* Ezech. 18. Nam licèt dies illa anxia ſit, & plena terroris; igneus námque fluuius ante illius faciem decurret: aperientur operum noſtrorum libri; dies illa, vt ardens clibanus erit, diſcurrent Angeli; fornaces ſuccenſæ & paratæ multæ: nihilominus mitis & clemens eſt. Nam ex iſtis terrorem incutit nobis, vt vel ita coacti metu ad æterni regni deſiderium excitemur. D. Aug. 9. confeſſ. c. 13. horrorem illius diei cogitans, ita ait: *Væ etiam laudabili vitæ hominum, ſi in illa die excutias miſericordiam.* D. Greg. 29. Mor. cap. 9. *Væ miſeris nobis,* inquit, *qui de electione noſtra nullam adhuc Dei vocem cognouimus, & iam in otio torpemus.* Deinde addit ex Aug. ſumptam ſententiam, *Væ etiam laudabili vitæ hominum, ſi remota pietate iudicemur, quia diſtrictè diſcuſſa, inde ante oculos iudicis vnde ſe maximè placere ſuſpicatur, obruitur.* Hinc illud, Pſal. 142. *Non intres in iudicium cum ſeruo tuo,* & Iob 7. *Etiamſi habuero quippiam iuſtum, non reſpondebo ei, ſed meum iudicem deprecabor:* & D. Hieron. in Hierem. c. 30. *Omnis,* inquit, *mundus indiget miſericordia Dei: Nullus ſecurus pergat ad iudicem,* &c.

Matth. 25. Chryſoſt. 2. Cor. 1. Dies iudicij timendus. Ezech. 18. D. Auguſt. Greg. PP. Dei timor non ſiuit nos in otio torpere. Pſal. 142. Iob 7. Hieron.

IV. Nemini autem in mentem veniat precari Paulum, vt Deus miſericors ſit in die iudicij, remittendo Oneſiphoro peccatum aliquod mortiferum: conſtat enim, poſt hanc vitam huiuſmodi peccata non remitti: duntaxat precatur, vt ſic illi Deus in hac vita auxilium cœleſte præſtet, vt pro beneficiis in ſe collatis dignus ſit inuenire in illa die iudicem propitium & fauentem. Vt enim ait Aug. in Pſ. 93. *Iniuſtum iudicium eſt, & omnino non eſt iudicium, niſi reddantur merita ſua vnicuique, quemadmodum quiſque geſſit in corpore.* Idem in Enchir. c. 110. ait, eorum, qui piè & ſanctè mortui ſunt, animas ſuorum viuentium pietate adiuuari propter merita bona, quæ in corpore ſuo geſſerunt: propter quæ digni ſunt, vt in futura vita adiuuentur. Itaque non propter noua, ſed propter præcedentia merita adiuuantur. Certum igitur eſt nõ optare hîc Paulum miſericordiam Oneſiphoro in illa die: quaſi ei optet condonari tunc mortale peccatũ, cùm ante tribunal Chriſti, poſt hanc vitam, non ſit remiſſio. Quare hoc ſenſu intelligendum eſt, quod ait; *Sic eum gubernet Dominus in hoc mortali corpore, vt declaretur in illa die miſericordia Dei ipſi fuiſſe exhibita.* Vel hoc modo iuxta Adamum Minoritam; *Det ei inuenire miſericordiam, id eſt, effectum miſericordiæ,* &c.

Auguſt. Adamus.

VERS. 17. Et quanta Epheſi miniſtrauit mihi, tu meliùs noſti.

Græcè; Καὶ ὅσα ἐν Ἐφέσῳ διηκόνησε, βέλτιον σὺ γινώσκεις.

V. PArticula, *& quanta,* iuxta Græcum vocabulum, καὶ ὅσα, poterat declarari his modis: *Et quæ,* ſiue *quæcunque,* aut, vt mauult Eraſmus, *in quibuſcũque.* Eraſmus.

Pergit enim Apoſtolus in commendandis beneficiis ab Oneſiphoro in ſe & in alios collatis. In his verbis, *miniſtrauerit mihi Epheſi*, &c. Pronomen, *mihi*, additum eſt ab interprete Latino, nam in Græco codice non inuenitur. Maior autem charitas & largior apparet benignitas Oneſiphori, quod non vni dũtaxat Paulo liberalem ſe & officioſum præſtiterit, aut ſoli Timotheo; ſed omnibus, qui illius opera indigebant Epheſi, quæ eſt nobiliſſima totius Aſiæ metropolis. Quod videtur eſſe in cauſa vt Ambr. & Primaſius, imò omnes Græci interpretes inter explicandum, pronomen, *mihi*, prætermiſerint. Et quidem Ambr. ait, ideo Apoſtolum Oneſiphori domum generalem oſtendiſſe, vt quodammodo perſtringeret quoſdam, qui ſolent perſonis magis quàm cauſis ſeruire, volentes gratificari maioribus, &c. vbi inſinuat conſultò omiſſum fuiſſe pronomen: *Mihi*, aut *nobis*, ne videretur Oneſiphorus perſonæ ſe commendaſſe, dum Apoſtolo miniſtrauit, cùm conſtaret illum erga omnes fuiſſe liberalem ob Chriſti & fidei cauſam afflictos, ne dum erga Paulum. Præcipuè tamen laudandus eſt ob beneficentiam exhibitam Paulo. Vnde Theod. beatiſſimus eſt ille, qui Apoſtolo tanto tanta beneficia exhibuit, & ab illa lingua benedictionem excerpere dignus eſt, & Oecum: *O felix*, inquit, *Oneſiphore, qui dignus habitus es, vt Paulum reficillares, ſit nobis & pars tecum*, &c. D. Chryſ. Theoph. & Oecumenius occaſione verbi, *refrigerauit*, quo Apoſtolus vtitur: aiunt, ſic gratum fuiſſe Paulo obſequium Oneſiphori, quo pacto gratum eſt beneficium athletæ ſqualore ac fatigatione in lucta occupato, & anhelanti. Tam opportunè illi ſubueniebat, æquum autem eſt, vt illi qui virtute, & dignitate cæteris excellunt, à nobis impenſiùs amentur, & liberaliùs foueãtur, vt docet Ariſt. 9. Ethic. & Aug. de doctrina Chriſtiana, cap. 27. lib. 1. vbi ſic ait: *Omnes homines æquè diligendi ſunt, ſed cùm omnibus prodeſſe non poſſis, his potiſſimùm conſulendùm eſt, qui pro locorum & temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus constrictiùs tibi quaſi quadam ſorte iunguntur*, &c. Quare cùm proximos propter Deũ amemus, illi nobis arctiùs amandi ſunt, qui ob virtutem, & vitæ meritum Deo ſunt coniunctiores & nobis magis vtiles.

Ambroſ. Primaſ. — Oneſiphori charitas erga omnes afflictos. — Theodor. — Oecum. — Chryſoſt. Theoph. Oecum. — Ariſt. — Auguſt. — Bonis benefacere debemus, cùm omnibus nõ poſſumus.

VI. In particula, *Tu meliùs noſti*, comparatiuum more Græcorum, imò & Latinorum, vſurpatur pro poſitiuo, vt cùm in Euangelio *tenebræ exteriores* vocãtur *tenebræ externæ*. Poteſt etiam ſumi comparatio, vt ſignificet Paulus, Oneſiphorum meliùs cognoſci à Timotheo, qui Epiſcopus illius & paſtor eſſet: Epiſcopi enim debent agnoſcere oues ſuas accuratiùs, quàm cæteri homines, cùm ſint paſtores, de quibus Chriſtus, Ioan. 10. *Bonus paſtor*, &c. Idcirco etiam nominauit deſertores illos duos Phygellum, & Hermogenem. Cùm enim eſſent hoſtes fidei, oportuit vt ſuus Epiſcopus eos non ignoraret, & illorum morbo, ſi poſſet, medicinam adhiberet, quæ & ipſis prodeſſet, & aliis, quibus illi, tanquam morbidæ oues, obeſſe contagione poterant. Prou. 27. *Cognoſce vultum ouis tuæ*, ait Salomon; & D. Auguſt. tract. 45. in Ioan. Pulchrè in hac materia verſatur, ſicut & D. Greg. ſuper 20. cap. Ioannis, vide etiam, quæ ex Chryſoſt. Theophyl. Euthymio & aliis Patribus congeruntur à Maldonato ſuper cap. 10. Ioannis.

Ioan. 10. — Prou. 27. Auguſt. Gregor. Chryſoſt. Theophyl. Euthym. Maldonat.

***

EPI

EPISTOLÆ II.

BEATI PAVLI APOSTOLI AD TIMOTHEVM

CAPITIS SECVNDI PERIOCHA.

In præcedenti capite duo potiſſimùm præſtitit Paulus. Diſcipulum hortatus eſt ad martyrij gloriam & ad ſtudium confirmandæ & propagandæ puritatis ſanæ doctrinæ: quam variæ hæreſes impugnabant. Eaſdem res omnino hoc etiam capite commendat, & primùm quidem, ſolicitudinem tradendi fidelibus ſynceram fidem. Deinde verò licèt obſcuriùs mortis pro Chriſto obeundæ perpeſſionem.

VERS. I. Tu ergo fili mi cõfortare in gratia, quæ eſt in Chriſto Ieſu.

Græcè; Σὺ οὖν τέκνον μου ἐνδυναμοῦ ἐν τῇ χάριτι, τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

I. ἘΝδυναμοῦ, vertit noſtra editio, *confortare:* quod licèt parùm Latinum ſit, ſatis explicat vim verbi Græci. Ambr. legit, *fortitudinem cape*, hoc eſt, robuſtus eſto & fortis, ſiue, corroborare in gratia, ideſt, in docendo, ac propagando doctrinam de gratia, quæ in Chriſto ſiue per Chriſtum conceditur. Perge, doce vbique humanum genus reconciliatum eſſe Patri per vnicum Filium illius hominem factum, atque adeò per vnicum mediatorem Chriſtum. Non te retardent Iudæi qui quærunt iuſtitiam, quæ ex lege eſt: neque te cunctetur Simonis Magi hæreſis, quæ inducit alios mediatores. Conſtantem ergo & fortem diſcipulum eſſe vult, in annuntianda Dei gratia, quæ nobis data eſt per Chriſtum, illiúſque myſteriis etiam valde arcanis, fidelibus, qui alios docere poſſint, tradendis. Ita ferè Ambroſ. Theodor. verò refert hæc verba: *Tu ergo fili*, &c. ad finem præcedentis capitis, quaſi dicat Paulus, Tu fili, cùm videas me vinctum, & ab Aſianis deſtitutum, noli timere, ſta fortiter; te enim ſuſtentat Chriſti gratia. Magnam verò indicat beneuolentiam *filij* vocabulum. Ac ſi dicat, ſi meus filius es, patrem imitare. Audaciam enim ſolet addere diſcipulo præceptoris afflictio. Fortis eſto, ſiue, vt vulgata editio habet, confortare, ſi quid huiuſmodi in te inciderit, ne concidas, ſed ad me reſpice. Nec ſolùm meo exemplo fortis eſto & conſtans, ſed etiam per gratiam, quæ per Chriſtum data eſt: hanc habeto tecum pugnantem, & te propugnantem. Ita Oecumenius & alij. Nititur itaque animos addere Timotheo, ſuo exemplo. Fert nánque magnum in mari ſolatium diſcipulo, & ſpem, cùm recordatur, magiſtrum naufragium ferè feciſſe,

Ambroſ.

Theodor.

Tolerantia magiſtri, excitat diſcipulum ad imitationem.

Occum.

ciſſe, à quo fuerit ſeruatus ; & in bello miles ardorem pugnandi concipit, & omnia tolerandi, cùm Imperatorem vulneratum ex eo periculo intuetur euaſiſſe; cogitant enim omnes nauigationis & belli naturam eſſe pericula vectoribus & militibus paſſim offerre. Hinc fidelibus (inquit Chryſoſt. homil.4.) quibuſcunque, multùm affert ſolatij, quòd Apoſtolum cernunt toleraſſe plurima, nedum Timotheo. Idcirco commemoratis vinculis quaſi nihil paſſus fuiſſet, ait: *Tu verò fili, confortare*, &c. Nam ſi ego magiſter iſta patior profectò æquum eſt, vt tu ſimilia, aut maiora patiaris. Gratia Dei, quæ mihi adeſt, tibi non deerit. Habes adiuuantem gratiam, perſiſte fortiter, magna alacritate tuum munus aggredere. Expende (inquit Theophyl.) quàm paterno affectu adhortetur: fili mi dicens; veluti enim animam verbo immiſit, *Si Filius es, Patrem imitare.*

Chryſoſt.

Theophyl.

VERS. 2. Et quæ audiſti à me per multos teſtes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere.

Græcè; *Καὶ ἃ ἤκουσας παρ' ἐμοῦ διὰ πολλῶν μαρτύρων· ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις, οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἑτέρους διδάξαι.*

II. LOcum hunc aliter diſpungunt Græci codices, aliter Latini. Iuxta Græcos in illa particula, *per multos teſtes*, perfecta eſt periodus: & principium nouæ periodi ibi eſt, *Hæc commenda*. Vnde Eraſmus, ita vertit: *Et in iis, quæ audiſti à me, per multos teſtes. Hæc commenda fidelibus hominibus, qui erunt idonei, vt alios quoque doceant.* Cæterùm in codice Græco Complutenſi, idem eſt diſtinctionis modus, quem videmus in noſtra vulgata editione & aliis, iuxta quem ſubaudiendum eſt *in ijs*, quod in tranſlatione ſua expreſſit Eraſmus, ſic enim ait: *Tu ergo fili mi fortis eſto in gratia, quæ eſt in Chriſto Ieſu, & in his, quæ audiſti à me per multos teſtes*, &c. D. Chryſoſt. ſic interpretatur ſequens lectionem vulgatam: *Quæ audiſti à me per multos teſtes, hæc commenda fidelibus hominibus.* Fidelibus, inquam, non quæſtiones ſequentibus, quibus prædicationis prodant gratiam; quæ audiſti non in occulto, ſed palam, & coram multis. Nec ait, Dic & ipſe, vt bene aduertit Chryſoſt. ſed, Commenda veluti theſaurum regium, qui in tuto loco deponitur. Quæ audiſti, non quæ diſcuſſiſti, *Nam fides ex auditu, auditus autem per verbum Chriſti*, Rom. 10. Clemens lib. 7. Hypotypoſeon, vt refert Oecumen. Adamus Minorita, illud, *per multos teſtes*, interpretatur per teſtimonia ex lege & Prophetis à me inducta. Vult ergo Paulus vt exponit D. Chryſoſt. doctrinam ſuam de fide commendare fidelibus hominibus, qui nimirum fide, & non rationibus humanis metiuntur Euangelica dogmata, vt Simon & eius ſchola, quæ fidei non acquieſcit, & prædicationis gratiam leuiter abiiciet. Fidelibus (inquit, Theophyl.) exponens hūc locum, commenda hoc depoſitum, non diſceptantibus alterna diſputatione, ſed omnino fidelibus, qui theſaurum hunc non prodant.

Eraſmus.

Codex Complutenſis.

Chryſoſt.

Fides palam prædicanda. Rom. 10. Clemens. Oecum. Adamus.

III. Quamuis autem D. Thom. Primaſius, & Oecum. approbent interpretationem Clementis intelligentis per multos teſtes teſtimonia à Paulo in epiſtolis, & in concionibus paſſim adducta ad corroborandam ſuam doctrinam; magis literalis mihi videtur expoſitio D. Chryſ. intelligentis *per multos teſtes*, multos ſuæ concionis auditores: quem ſequuntur Theophyl. Oecum. & alij.

D. Thom. Primaſ. Oecum.

Quibus

Quibus accedit Tertull.in lib.de præſcriptionibus, intelligens *per multos teſtes* Tertull.
Eccleſiam, ſiue multitudinem fidelium, qui aderant Paulo concionanti. Vbi
refellit quoſdam hæreticos, qui ex hoc loco & quibuſdam aliis malè intelle- Auditores
ctis, colligebant, eſſe quandam doctrinam præter Euangelicam, remiſſio- vocantur teſtes.
rem & occultam, quam ipſi ſoli tenebant. Cùm tamen vna ſit in Eccleſia Ca-
tholica doctrina, ad ſalutem neceſſaria, & audita, vt Paulus ait, *coram multis*
teſtibus. Contra aliter ſentientes, atque adeo contra hæreticos nouatores, Contra nouitates.
Vincentius Lyrinenſis in lib.aduersùs profanas nouitates, enarrans illa verba Lyrinenſis.
1. ad Tim. 6. *Falſi nominis ſcientiam*, ita ait: *Nouam neſcio quam ignorantiamque* 1.Tim.6.
doctrinam profitebantur. Audies enim quoſdam ipſorum dicere: Venite ò inſipientes,
qui vulgò Catholici vocamini, & diſcite fidem veram, quam præter nos, nullus intel- Arrogantia nouatorum.
ligit: quæ multis antè ſeculis latuit, nuper verò reuelata eſt nobis & oſtenſa; ſed diſcite
furtim atque ſecretim: delectabit enim vos: & cùm didiceritis, latenter docete, ne mun-
dus audiat, néve Eccleſia ſciat. Paucis nánque conceſſum eſt tanti myſterij capere ſe-
creta, &c. Cùm ergò Paulus commendet doctrinam à ſe traditam non in an-
gulo, ſed coram multis teſtibus, idque tam apertè, miror quomodo hæreti-
ci hinc colligant tam inſanam occultæ doctrinæ opinationem: fortaſſe ſe-
quuntur interpretationem Clementis ſuprà poſitam intelligentis per *teſtes*
Scripturæ teſtimonia, neglecta literali expoſitione, quam tamen Clemens
non neglexit. Videtur autem Apoſtolus prædiuinaſſe futuros huiuſmodi ca-
lumniatores & falſæ ſcientiæ propolas; à quibus depoſitum ſanæ doctrinæ,
nec tangi debet, cùm proditores ſint, & parùm fideles, dum cap. 1. agens de ſa-
na doctrina ait, *Bonum depoſitum cuſtodi, &c.* & 1. ad Tim. 6. *Depoſitum cuſtodi, ô* 1.Tim.1.
Timothee, inquit Lyrinenſis, exponens hæc verba ex ore Pauli, cuſtodi propter Quid depoſitum ſit ex Lyrin.
fures, propter inimicos, ne dormientibus hominibus inimicus homo ſuper-
ſeminet zizania: *Depoſitum cuſtodi*, quod tibi creditum eſt, non quod à te in-
uentum: quod accepiſti, non quod excogitaſti, &c.

IV. Vult præterea Apoſtolus vt illi quibus committenda eſt ſacra do-
ctrina, alios ad fidem & morum probitatem inſtituant, non ſolùm fideles ſint,
(fidelitas enim maximè requiritur in bono diſpenſatore myſteriorum, & om-
nino in verbis & factis conſtantia) ſed etiam idonei & apti ad alios docen-
dos: vt enim ait Ambroſ. hoc loco: *Magna cura eligendus eſt doctor: doctoris enim* Ambroſ.
officium eſt illuminare, purgare, & perficere eos qui ad ſalutem æternam aſpirant: vn- Officiũ doctoris Chriſtiani.
de Theophyl. *Duo*, inquit, *habere oportet doctorem; alterum, vt fidelis ſit; alterum,*
vt docere poſſit, &c. Putant autem Theophyl. & Ambroſ. Apoſtolum de quibuſ- Theophyl.
dam ſecretioribus & ſublimioribus myſteriis hìc loqui, quæ ſint fidelibus ac
doctrinæ vberioris capacibus; quique, & alios inſtituere valeant, committen-
da. Tales autem ſunt Epiſcopi & presbyteri, & non laici. Ad hunc ſenſum in-
telligendus eſt Dionyſ. Areopagita de diuinis nominibus, cap. 1. ad finem, vbi Dionyſ.
præcipit, ſancta ſanctis communicanda eſſe ex traditione; atque hac ratione
vendicanda eſſe ſublimiora myſteria à riſu & ludibrio hominum imperito-
rum, ſi ſancta ſanctis communicemus. Deinde alloquitur Timoth. cui illum
dedicat lib in hunc modum: *O præclare Timothee, te quidem iſta ſeruare conuenit,*
iuxta ſacratiſſimam ſanctionem, neque inter imperitos eloquia efferre diuina. His ſi- Eloquia myſtica profer enda apud doctos, &c.
milia habes apud eundem Dionyſ. de cæl. hierar. cap. 1. Hinc infertur, cùm
ſacra doctrina vna ſit Catholica, & Apoſtolica: diſtribui tamen in partes duas,

nempe in lacteam, quæ paruulis conuenit, & in fide rudioribus; & in ſublimiorem, quæ perfectis & idoneis tradenda eſt, vt Paulus admonet, nec Tertull. id negat loco citato, nec Lyrinenſis: ſolùm negant, doctrinam Catholicam abſtruſam eſſe, & aliam ab ea quam Eccleſiaſticæ diſciplina à Chriſto Domino & Apoſtolis accepit.

VERS. 3. Labora ſicut bonus miles Chriſti Ieſu.

Græcè; σὺ οὖν κακοπάθησον, ὡς καλὸς στρατιώτης χριστοῦ Ἰησοῦ.

V. VErbum Græcum, pro quo vulgata editio habet *labora*, ſignificat mala pati: nam, κακοπαθεῖν, eſt *ferre afflictiones*. Excitat ergo diſcipulum ad laborum tolerantiam, recordatione Chriſti, ſub cuius vexillo meret. Quanta autem dignitas ſit eſſe militem Chriſti, ex eo patet, quia cuiuſuis regis milites in pretio ſunt. Militis autem vita laboribus & diſcrimini eſt expoſita. Non igitur militem decet labores recuſare: imò tum maximè dolere, cùm non habet. Ita explicat D. Chryſoſt. hæc verba: & Theophyl. Reſpice, inquit, Theod. enarrans hæc verba, cuius ſis miles: & fer forti animo labores militiæ, &c. Cùm ergò bellum ſit res laborioſa, &, vt ille ait, graue Martis opus, parato animò eſſe debet ad laborum tolerantiam, qui nomen Chriſto dedit; & inſtar militis tanti ducis probum ſe & audacem ad labores ferendos oſtendere, vt ait Oecum. *Sunt autē arma militiæ noſtræ non carnalia, ſed ſpiritualia*, 2. Cor. 10. Quamuis autem labores nemo propter ſe appetat, imò omnes illos recuſent, ſi in ſe conſiderentur: tamen magno animo eos aggrediuntur milites Chriſti, & ſuſcipiunt ob ſpem victoriæ, & gloriæ promiſſæ, quæ repoſita eſt legitimè certantibus. De qua re Tertull. in lib. Apolog. circa finem: *Nemo*, inquit, *libens patitur ſeu laborat, cùm & trepidare, & periclitari ſit neceſſe: & nihilominus bonus miles præliatur omnibus viribus, & vincens in prælio gaudet, quia victoriam, & gloriam hac ratione conſequitur, &c.* vbi accommodat hanc ſententiam ad militiam Chriſti. Legendus eſt idem in lib. ad martyres, vbi ad ſubleuandum laborem Chriſtianorum, qui in carcere erant ob fidem Chriſti; ita eum carcerem commendat: *Habet tenebras, ſed vos lumen eſtis ipſi: habet vincula, ſed vos ſoluti Deo eſtis. Triſte illic expirat, ſed vos odor eſtis ſuauitatis. Iudex expectatur, ſed vos, de iudicibus eſtis iudicaturi? Contriſtetur illic, qui fructum ſeculi ſuſpirat. Chriſtianus etiam extra carcerem, ſeculo renuntiauit; in carcere, etiam carceri. Nihil intereſt vbi ſitis in ſeculo, qui extra ſeculum eſtis.* Et poſt pauca: *Nihil crus ſentit in neruo, cùm animus in cælo eſt.* De hac militia infrà ſic ait: *Vocati ſumus ad militiam Dei viui. Nemo miles ad bellum cum delicijs venit: etiam in pace, labore, & incommodis bellum pati iam ediſcunt: in armis deambulando, campum decurrendo, foſſam moliendo. Sudore omnia conſtant, ne corpora atque animi expaueſcant. De vmbra ad ſolem, de ſole ad cælum. De ſilentio ad clamorem, de quiete ad tumultum. Agonothetes, Deus viuus eſt. Corona æternitatis.* Deinde commemoratis multis Ethnicis, qui ob humanam gloriam gladium, ignem, beſtias & tormenta contempſerunt, qualis fuit Leæna illa quæ ne proderet Athenis coniuratos, in tormentis, linguam comeſtam expuit in faciem tyranni, hortatur milites Chriſti ad earundem rerum tolerantiam ob æternam felicitatem. *Tanti vitrum* (inquit) *quanti verum margaritum.* Tertullianus imitatus non vno in loco D. Hieronym. hæc verba vſur

Chryſoſt. Theoph. Theodor.

Oecum. 2.Cor.10.

Tertull.

Commendatio carceris in quo ſunt martyres.

Nihil intereſt vbi ſit in ſeculo, qui extra ſeculum eſt.

De ſole ad cælum.

Leæna expuit linguam ne proderet ſecretum.

Tanti vitrum, &c.

Hieronym.

vſurpat. Ad Saluinam, *Si tanti viliſſimum vitrum, quanti pretioſiſſimum margaritum?* Ad Lætam, *Si tanti vitrum, &c.*

VERS. 4. Nemo militans Deo, implicat ſe negotiis ſecularibus, vt ei placeat, cui ſe probauit.

Græcè; οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ.

I. IN Græco exemplari non eſt particula *Deo*, nec apud Ambroſ. in interpretatione. Apud Chryſoſt. in primo contextu non additur, nec apparet ex interpretatione, quòd addiderit. Iuxta hanc lectionem adhibet Paulus ſimilitudinem ſumptam à militibus, quorum nemo curat rem domeſticam, aut vrbicam poſteaquam Sacramento fuerit addictus militiæ, ſed Imperatoris ſui rem agit. Multò magis id oportet facere eum, qui militat Euangelio. Hanc doctrinam in parabolis adhiberi ab Apoſtolo exiſtimant Chryſoſt. & Theophyl. in cuius contextu non ponitur *Deo*. Ambroſ. Chryſoſt. Chryſoſt. Theoph.

II. Particula *ſe implicat*, idem eſt, atque implicatur. Græcè enim eſt ἐμπλέκεται. Deprauatiò erit ſi legas, vt aliqui legunt, *Implicet*, imperandi modo. Non enim iubet ne ſe implicent, ſed negat eos Deo militare, qui ſe negotiis inuoluunt. *Pro negotiis ſecularibus*, Græcè eſt, ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, hoc eſt, vitæ negotiationibus, aut occupationibus. Porrò, βίος, victum magis ſonat, quàm vitam, & apud Iureconſultos, victus nomine continetur etiam veſtis, quaſi dicat, qui militat, non eſt ſolicitus de victu, rem victoriæ agit, de victu prouidet Imperator. Victus & veſtitus cura aliis relinquitur à ſeruis Dei.

III. Hæc verba, *vt placeat ei, cui ſe probauit*, prout habet vulgata, & emendata editio Sixti V. Græcè ita ſonant, ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ, hoc eſt, *vt ei qui ſe militem delegit placeat*; id eſt, ei, cuius ſpiritu delectus eſt, & adnumeratus ad hanc militiam. D. Chryſoſtomi interpres legit; *qui ſe elegit*: Non eſt tamen, cur diſpliceat lectio vulgata, quam ſequitur Ambroſ. Theodor. & Theophyl. & quidem Ambroſ. ſic ait: Eccleſiaſticus idcircò Deo ſe probat, vt huic deuotus, officium impleat, quod ſpopondit, in Dei rebus ſolicitus à ſeculari negocio alienus. Non enim conuenit vnum, duplicem profeſſionem habere, &c. Theodor. verò totam ſententiam ita complexus eſt qui militarem vitam amplectuntur, ſunt à mercimoniorum ſtudiis ſeparati: ſolius autem militaris diſciplinæ curam gerunt, vt ineant gratiam apud principes, qui ea ſunt natura præditi. Idem Theodor. in ſanctorum Patrum hiſt. cap. 15. de ſanctiſſimis monachis, qui ſe Deo probare, vt boni milites, decreuerant, alia vſus ſimilitudine ait, eos totum amorem ſuum tranſtuliſſe in amorem Chriſti, non ſecus ac pudicæ mulieres ſolent, quæ ſolis coniugibus ſuis ſtudent probari, amari, & laudari: laudes verò aliorum virorum omnino reſpuunt. Placere igitur ſoli Deo & Chriſto debent tanquam cœleſti ſponſo, qui illi ſe addixerunt; & vitam ſuam, tanquam Imperatori probare: aliorũm verò iudicia & laudes reſpuere. Chryſoſt. Ambroſ. Theodor. Theoph. Placere ſoli Deo nititur, qui Chriſto militat.

IV. Ex hoc loco Pauli colligit D. Chryſoſt. prohiberi non ſolùm Timotheo, ſed etiam Epiſcopis, eorumque diſcipulis omnem ſecularem adminiſtrationem, vt liberius Deo vacent. Idem colligit Ambroſ. Hinc etiam D. Cypr. 1. Chryſoſt. Ambroſ. Cypr.

lib. epiſt.9. commonens presbyteros ac diaconos, ait: Nulli fratri, hoc eſt, Chriſtiano homini licere aliquem de clericis, ac Dei miniſtris tutorem conſtituere teſtamento, ſimul explicans, quæ nam ſint negotia ſecularia, ſacræ militiæ, quam profitemur, repugnantia, ſic ait: *Grauiter commoti ſumus ego & collegæ mei qui præſentes aderant, & compresbyteri noſtri, qui nobis aſſidebant, fratres chariſſimi, cùm cognouiſſemus quòd Geminius Victor, frater noſter de ſæculo excedens, Geminium Fauſtinum presbyterum tutorem teſtamento ſuo nominauerit, cùm iam pridem in Concilio Epiſcoporum ſtatutum ſit, ne quis de clericis, & Dei miniſtris, tutorem, vel curatorem teſtamento ſuo conſtituat; quando ſinguli diuino ſacerdotio honorati, & in clerico myniſterio conſtituti, non niſi altari & ſacrificijs deſeruire, & precibus, atque orationibus vacare debeant. Scriptum eſt enim 2.Tim 2.* Nemo militans Deo obligat ſe negotiis ſecularibus, vt poſſit placere ei, cui ſe probauit. *Quòd cùm de omnibus dictum ſit, quanto magis moleſtijs, & laqueis ſecularibus obligari non debent qui diuinis rebus, & ſpiritualibus occupati, ab Eccleſia recedere non poſſunt? &c.* Confirmat hanc doctrinam inſtituto veteris legis. Nam Leuiticæ tribui, quia Deo vacabat, nulla portio terræ diuiſæ data eſt, vt aliis terram colentibus, ipſi ad victum, atque alimentum decimæ cederent. Quæ nunc forma in clero tenetur. Addit Cypr. *Quòd Epiſcopi anteceſſores noſtri religioſè conſiderantes cenſerunt, vt ſi quis frater excedens ad tutelam, vel curam clericum nominaret: non offeretur pro eo, nec ſacrificium pro dormitione eius celebraretur? Neque enim apud altare Dei meretur nominari in ſacerdotum prece, qui ab altari ſacerdotes & miniſtros voluit auocare.* Hæc ille. Vbi præcipit prædictam conſtitutionem obſeruari in morte Victoris, qui Geminium Fauſtinum auſus ſit tutorem conſtituere, quem ſciebat eſſe presbyterum. Hoc Cypriani & anteceſſorum eius decretum renouatum eſt in Concil. Chalcedonenſi can.3. exceptis caſibus miſerabilium perſonarum, ad quos per leges ciuiles compelli poterant clerici. Poſtea tamen ab iis legibus liberati ſunt omnes ſacris ordinibus initiati, & monachi omnes per conſtitutionem Iuſtiniani Imperatoris *C.de Epiſcopis, & clericis, L. generaliter.* Et quidem D. Auguſt. in ſerm. de gratia, & libero arbitrio, vt refert Beda: ex hoc loco D.Pauli, quem ita citat, vt habet vulgata editio, abſtinendum eſſe à negotiis ſecularibus, iis qui Deo militant: illis verò cùm indiguerint præſtò fore eos, quibus verbo & exemplo vtiles ſunt. Timotheum ergo Paulus quem ſciebat corpore infirmum, ſicut oſtendit, monens eum, ne aquam biberet, ſed *modico vino vteretur propter ſtomachum*, 1. Tim. 5. ne fortè quia laborare manibus non poterat, victu indigens quotidiano, aliqua negotia quæreret, quibus animi eius implicaretur intentio: impensè hortatur, vt laboret ſicut bonus miles Chriſti Ieſu. Nemo enim militans Deo, &c.

Prohibetur clericis adminiſtratio ſecularis.

2. Tim. 2.

Interdicitur oratio poſt mortè clerico nominâti teſtamenti ſui curatorè alium clericum.

Conc. Chalc.

C. de Epiſcopis. Auguſt. Beda.

1. Tim. 5.

Dei obſequium ſimile eſt militiæ.

ANNOTATIO VNICA.

Num. 8.

V. QVantam affinitatem habeat Dei cultus, cum militia, patet ex eo quod Moyſes Num 8. ſacerdotibus & Leuitis, qui erant ſacri miniſtri, verbum militandi attribuit. Vbi enim noſtra editio habet, *Hæc eſt lex Leuitarum, vt 25. annum ingredientes & ſuprà, miniſtrent in tabernaculo fœderis.* Veritas Hebræa

bræa ſic habet, *vt militiam exerceant in tabernaculo fœderis.* Item ex Auguſt. in lib. de verbis Domini, ſecundùm Matth. ſerm. 19. ſic enim ait: Hæc autem diuina ſententia, qua loquitur ad milites, poteſt etiam ad clericos retorqueri: quia etiamſi non militare videamur ſeculo, tamen Deo ac Domino militamus ſicut Apoſtolus, *Nemo militans,* &c. Deinde addit: Videmur enim remiſſis & fluentibus tunicis; ſed tamen habemus militiæ noſtræ cingulum, quo caſtimoniæ interiora conſtringuntur: milites igitur Chriſti ſumus, ſtipendium quoque ab ipſo percipimus, &c. D. Baſil. in admonitione ad filium ſpiritualem tom. 2. ſic ait: [*Sicut,* qui militant Regi terreno, omnibus iuſſis eius obediũt: ſic etiam qui militant Regi cœleſti, debent cœleſtia cuſtodire præcepta. Miles terrenus quocunque loco mittitur paratus, ac promptus eſt, neque ſe vxoris, aut liberorum gratia excuſare audebit. Multò magis miles Chriſti ſine aliquo impedimento Regis ſui imperio debet obedire. Ille in prælio galeam ferream geſtat, ſed tua galea Chriſtus ſit, qui eſt caput tuum. Ille lorica ne vulneretur indutus eſt: ſed tu pro lorica ſis fide Chriſti circundatus. Ille contra aduerſarium ſuum mittit lanceam & ſagittas: tu contra aduerſarium diuina eloquia iaculare. Ille donec pugna geritur arma à ſemetipſo non proiicit, ne ab aduerſario vulneretur: ita & tu nunquam debes eſſe ſecurus, quia tuus hoſtis, hoſte illius aſtutior eſt. Ille ſi ſuperauerit ad domum reuertitur. Tu verò hoſte proſtrato, in illud cœleſte regnum cum omnibus ſanctis, intrabis. Deinde addit: Ne implicet ſe negotiis ſecularibus militans Deo. Difficile nánque eſt ſeruire duobus dominis, &c. Tu autem conſidera, cui te regi ad militandum probaſti, &c. Idem in Aſcetis ſerm. 1. enarrans illa verba: Vbi ego ſum illic & miniſter meus, &c. ſic ait: Vbi ergo eſt Chriſtus; In cœlo ſine dubio, illuc tuus tibi Chriſti miles dirigendus eſt curſus. Obliuiſcere quicquid in terris refrigerij habere potes. Miles enim non domos ædificat, non comparandis agrorum poſſeſſionibus vacat: non etiam variis ſe mercaturarum generibus immiſcet: alimenta neceſſaria miles habet à Rege: nihil eſt, quod in iis exquirendis ſe occupet. Cibum ſola neceſſitate metitur: potio, aqua, ſomnum quantùm natura requirit; itinera frequentia: ei eſt vigilia acris, &c.]

Auguſt. — Caſtitas eſt cingulum. — D. Baſil. — Obedientia militaris. — Obedientia in militia qualis. — Matth. 6.

VI. Satis patet ex dictis, quàm aliena ſit a Chriſti militia omnis implicatio negotiorum ſecularium; vt enim inquit Theophyl. *nexus & ſerpentes ſunt.* Quid in turbas atque negotia, teipſum iniicis & implicas? ſolam militiam cura, ſic placebis Imperatori tuo, Chriſto qui ad militiam te elegit. D. Chryſoſt. & Ambroſ. in hanc explicationem conſentiunt. Nec diſſentit D. Gregor. 30. Mor. cap. 12. *Magna,* inquit, *eſt ſeruitus ſecularium negotiorum, quibus mens hominis vehementer atteritur, quamuis in eis ſponte deſudet, quaſi enim quodam iugo ſeruitutis premunt proſpera dum appetuntur, premúntque aduerſa, dum formidantur. O graue ſeruitutis iugum: quod Dominus vidit ſecularium ceruicibus impoſitum quando dixit: Venite ad me omnes, qui laboratis,* &c. Matth. 11. Suffragatur huic doctrinæ Ariſt. 10. Ethic. cap. 7. diſputans de felicitate hominis quæ poſita eſt in Dei, rerúmque diuinarum contemplatione, ſic enim ait: *Videtur etiam in otio felicitas ipſa conſiſtere, negotia nánque ſuſcipimus, vt otium habeamus, & bellum gerimus, vt in pace viuamus.* Et D. Gregor. Nazianz. in lib. de diuerſorum generum beatitudinibus: *Beatus,* inquit, *qui in diuerſo hominum cœtu verſans non tamen multis negotiis volutatur: ſed pectus totum Deo tranſmiſit.* Vnde Concil. Chal

Theophyl. — Negotia nexus ſunt & ſerpentes. — Matth. 11. — Ariſt. — Greg. Naz. — Conc. Chal.

Monachi ieiunio & orationi ſint intenti.
Matth. 6.
August.

Chalcedonen. Can. 4. agens de monachis, qui præ cæteris hominibus videntur militiam ſpiritualem profiteri, ſancit monachos per vnamquamque ciuitatem, aut regionem ſubiectos eſſe debere Epiſcopis, & quietè viuere, & intentos eſſe debere ieiunio tantummodo, & orationi, in locis, in quibus renuntiauerunt ſeculo permanentes: neque Eccleſiaſticis, neè ſecularibus negotiis communicare, &c. Imò Chriſtus Dominus, Matth. 6. omnes Chriſtianos hortatur, *ne ſolicití ſint dicentes, Quid manducabimus, aut quid bibemus*, &c. *Quærite*, inquit, *primùm regnum Dei & iuſtitiam*, &c. Quibus verbis non prohibet quidem ne ſui milites cogitent de rebus ad vitam ſuſtentandam neceſſariis; duntaxat modum ponit nimiæ ſolicitudini. Nec proinde Chriſti præceptum violat, qui panem ad victum corporis neceſſarium à Deo poſtulat, cùm præceptis ſalutaribus admoniti quotidie petamus panem, ſicut filij à Patre benigniſſimo. Vide Auguſtin. libr. 2. de ſermone Domini in monte capit. 12. & deinceps.

VERS. 5. Nam & qui certat in agone, non coronatur niſi legitimè certauerit.

Græcè; Ἐὰν ᾖ καὶ ἀθλῇ τις, οὐ ςεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ.

Exemplo militis excitatur ſeruus Dei ad laborem, itemq; exemplo athletæ.

I. EXcitauit Timotheum ad labores pro Chriſto perferendos exemplo militis qui in eo eſt totus, vt ſuo duci placeat. Eundem nunc excitat exemplo athletæ. Habet enim ars athletica leges quaſdam, ex quibus oportet athletas decertare. Qui autem prætermiſſis illis luctatur, coronam non aſſequitur. Quid eſt *legitimè*? Non ſufficit, inquit, ſiquis in certamen tantummodo deſcendat, ſi ſolùm oleo perfundatur, aut congrediatur tantùm; niſi enim exactè omnes ſeruauerit certaminis leges, vt ſobrius, grauis, conſtánſque ſit, nunquam profectò coronabitur. Quaſi dicat Paulus; Non ſat eſt quomodocunque certare: ſed ita certandum eſt, vt vincas. Certaminis autem, & militiæ mentionem facit, partim, vt promptum ad ſanguinem fundendum, & ad mortem ipſam, reddat diſcipulum; partim vt laborum perpeſſionem, quam natura recuſat, commendet. Ad hunc modum exponunt hunc locum D. Chryſoſt. Theophyl. Theod. & alij: Quibus accedit Ambroſ. dicens, velle Apoſtolum, Dei militem tam exercitatum eſſe in bonis operibus, vel officio ſibi demandato, vt poſſit ad gloriæ meritum peruenire; tota mente vigilantem diuinis obſequiis, præſentia ſpernentem; cœleſtia diligentem. Primaſius: *Multi*, inquit, *certant ſed ille ſolus coronabitur, qui vicerit*. Omnes autem ita debemus agere, vt per gratiam ipſius triumphemus. Illud aduerte, quod annotauit Clem. Alex. ſtrom. lib. 3. olim athletas abſtinuiſſe à Venere, propter exercitationem corporis; vt intelligat ſeruus Dei quanti referat, propter Dei & veræ virtutis amorem caſtitatem colere. Vide Tertull lib. ad Martyr. Ioan. Caſſian. libr. 5. cap. 12. 16. &c. vbi late explicat hæc Pauli verba. D. Auguſt. ſerm. 105. vbi Dei milites & athletas conſolatur, dicens: *Adiuuat certantes, qui certamen indixit. Non ſic ſic ſpectat Deus in agone certantem, vt populus ſolet athletam. Clamore enim monet populus athletam, adiuuare non nouit. Coronam parare poteſt, qui indixit certamen, vires autem ſubminiſtrare non poteſt. Deus autem, quando ſpectat certatores ſuos,*

Chryſ.
Theophyl.
Theod.
Ambr.
Primaſ.
Clem. Alex.
Tertull.
Caſſian.
Auguſt.
Adiuuat nos Deus, qui certamé indixit.

ſuos, adiuuat eos certantes, & inuocantes. Nam vox athletæ ipſius eſt in Pſalm. 93. *Cum ait* Propheta, *Si dicebam motus eſt pes meus, miſericordia tua Domine adiuuabat me*.. Hæc Auguſt. cui ſuffragatur Chryſoſt. tom. 1. hom. 42. in Gen. cap. 18. ſic enim ait: *Deus autem noſter ſimul nobiſcum certat, & manum porrigit, certè nunquam in Olympiacis certaminibus, tale quis inueniet*, &c. Et Cypr. lib. 2. epiſt. epiſtola 6. explicat adeſſe Deum ſuis certaminibus. Adeſt autem non quaſi ſpectator, & iudex, vt fit in certaminibus profanis, ſed etiam tanquam auxiliator, & coronator. D. Dionyſ. Areop. de Eccl. Hier. cap. 2. ad finem ita inquit, *Certantibus* præmia proponit, vt Deus; leges autem certaminis tulit, vt ſapiens: præmiáque vincentibus decora conſtituit ipſe, & pulcherrima & quod eſt profectò diuiniùs ipſe, vt eſt ſummè bonus & clemens in ſuis bellatoribus vincit, dum in illis habitans pro ipſorum ſalute atque victoria, aduersùs mortis & corruptionis imperium *pugnat*. Idem cap. 7. eiuſdem lib. p. 3. ait, in Baptiſmo adhiberi ſacrum oleum, vt hoc ſigno intelligant baptizati, ſe inungi tanquam athletas Chriſti, ac proinde vocari ad ſacra certamina pro pietate & fide ſuſcipienda. Morem etiam fuiſſe ſcribit, vt oleum defúnctis infunderetur. Redditque rationem cur id fieret in Baptiſmo & in morte, his verbis: *Atque tunc quidem olei vnctio baptizandum euocabat ad ſacra certamina: nunc autem infuſum oleum ſignat eum qui defunctus eſt, eadem ſacra exegiſſe certamina, ſicq; fuiſſe conſummatum*. Hæc Dionyſ.

Pſal. 93.
Chryſ.
Cypr.
Dionyſ.
Deus adeſt nobis tanquã auxiliator & coronator.
Inunctio baptiſmatis.
Extrema vnctio.

II. Aduerto rectè in noſtra vulgata editione poni verbum *coronandi*, in præſenti tempore. Nam Græcè eſt οὐ στεφανοῦται, hoc eſt, *non coronatur*; ſic etiam legit Ambroſ. & Primaſius, quamuis multa exemplaria habeant, *coronabitur*. Alludit autem Paulus ad leges athletarum, ex quibus ille ſolus corona donabatur, qui vincebat. Agit de coronis, Plin. lib. 16. cap. 4. vbi ait ciuicam coronam inſignem fuiſſe, daríque ſolitam militi ciuem ſeruanti à cæde hoſtili. Addit huic cedere murales, vallares, & aureas, quanquam pretio antecedentes, imò & roſtratas. Antiquitùs nulla niſi Deo dabatur. Ob id Homerus cœlo tantùm eas, & prælio vniuerſo attribuit. Viritim verò ne in certamine quidem vlli. Ferúntque primum omnium liberum Patrem impoſuiſſe capiti ſuo ex hedera. Poſtea deorum honore ſacrificantes ſumpſere, victimis ſimul coronatis: *Nouiſſimè*, inquit Plin. *& in ſacris certaminibus vſurpata, in quibus hodie non victori datur ſed patriam ab eo coronari pronunciatur. Inde natum, vt etiã triumphaturis conferrentur in templis dicanda; mox vt & ludis darentur*, &c. Rectè Tertull. in lib. de corona militis ad finem, exemplo Chriſti nos hortatur ne affectemus huiuſmodi coronas, auro, & floribus, vel argento fabrefactas: Optantes potiùs imitari Chriſtum Dominum pro nobis ſpinis coronatum, & quidem fœminas ſe coronantes ita carpit; *Si nudo capite videri non debet, ſcilicet mulier, propter Angelos, multò magis coronato. Quid enim eſt in capite fœminæ corona, quàm formæ lena, quàm ſummæ laſciuiæ nota, extrema negatio verecundiæ, conflatio illecebræ? Quale oro te ſertum Chriſtus, pro vtroque ſexu ſubijt? ex ſpinis, & tribulis in figuram delictorum, quæ nobis protulit terra carnis, abſtulit autem virtus crucis omnes aculeos mortis in Dominici capitis tolerantia obtundens, & illam Chriſti coronam æmuleris, quæ poſtea ei obuenit: quia & fauos, poſt fella guſtauit, nec antè rex gloriæ à cœleſtibus ſalutatus eſt quàm Rex Iudæorum proſcriptus in crucem, minoratus primo, & ita gloria & honore coronatus eſt*. Itaque hortatur vtrunque ſexum, vt ad æter-

Ambroſ.
Primaſ.
Plin.
Homerus.
Liber primus ſibi impoſuit coronam.
Tertull.
Corona fœminis eſt extremæ negatio verecundiæ.
Chriſtus fauos poſt fella guſtauit.

Quid tibi cum flore morituro.

nas coronas neglectis temporariis, niſi fuerint ſpineæ, anhelent. *Quid caput*, inquit, *ſtrophio, aut dracontario damnas, diademati deſtinatum? Nam & nos reges Deo, & Patri ſuo fecit Chriſtus. Quid tibi cum flore morituro? Habes florem ex virga Ieſſe ſuper quem tota ſpiritus gratia requieuit*, &c. Hæc fere ex Tertull.

III. Ex dictis nemo colligat, pueros ante vſum rationis, quia pro Chriſto decertare non poſſunt, non poſſe ſaluari, etiamſi ex Eccleſiæ ritu baptizentur. Non id Paulus ait, ſed dum, inquit, *Nemo coronatur*, &c. agit de adultis, & qui iudicio rationis pollent; non autem de pueris recens baptizatis: quibus & meritum Chriſti & virtus Sacramenti proprij actus meritum ſupplere ſolet, ex diuina inſtitutione, ſicut pueris ſuppleuit in Bethleem pro Chriſto occiſis ipſe Chriſtus, quicquid ad ſalutem neceſſarium erat. Quo argumento confirmat Epiphan. hæreſi 67. damnandam eſſe ſectam, quæ opinatur, pueros baptizandos exortes eſſe gratiæ & gloriæ. Illis enim Bethleemiticis infantibus idcirco omnes ſalutem concedunt, quòd cùm ſint pro Chriſto occiſi, ſi ſaluari non dicantur, neceſſe erit fateri Chriſti aduentum cauſam illis fuiſſe pœnæ, & damnationis, & nequaquam ſalutis, cùm tamen cæteris omnibus in ſtatu viæ poſitis, profuerit. Itaque concludit, infantes, quamuis non certauerint, coronandos eſſe in cœlo. Cum adultis agit Chryſoſt. homil. 7. in Acta Apoſtolorum, dum ait: *Tempus adeſt certaminis, tu autem ſericis indueris: tempus exercitationis, tempus ſtudij: tu autem quaſi ad pompam teipſum ornas. Quomodo vinces?* &c. Greg. Mag. hom. 37. in Euang. *Ad præmia magna perueniri non poteſt, niſi per magnos labores. Delectet ergo mentem magnitudo præmiorum, ſed non deterreat magnitudo certaminum*, &c.

Epiphan.

Chryſoſt.

Greg. PP.

VERS. 6. Laborantem agricolam oportet primùm de fructibus percipere. Intellige quæ dico: dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum.

Græcè; *Τὸν κοπιῶντα γεωργὸν δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν. νόει ἃ λέγω· δώη γάρ σοι ὁ κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσι.*

I. HÆſerunt etiam Græci interpretes aliquantulum hoc in loco: eo veriſimilior, quòd ſermonis ordo nonnihil perturbatus, obſcuritatem addidit orationi: ea tolletur ſi κοπιῶντα ſit præteriti temporis, & ab eo pendeat aduerbium πρῶτον, id eſt, *primum* ſiue *priùs*, & non ad infinitum verbum λαμβάνειν, referatur. Sic enim rectè hanc elicimus ſententiam. Oportet agricolam accipere fructus, ſed ſi priùs laborauerit. Tres itaque adhibuit parabolas, militis, athletæ & agricolæ, quoniam vnuſquiſque, cæteris curis omiſſis, ſuum munus grauiter exequitur. Neque deeſt præmium, ſi ſuo, quiſque priùs functus fuerit officio. Aliter interpretatur D. Ambroſ. Tantæ, inquit, abſtinentiæ fuit ſanctus Timotheus, vt etiam à licitis, ſe temperaret. Hoc enim vult intelligi, quia à participatione gazophylacij ſe abſtinebat, cùm hoc Dominus decreuerit, vt qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuant. Ideò Apoſtolus, hunc priùs ſumere præcipit, qui primus eſt, & ſic cæteris diſtribuere. Hæc Ambroſ. cui concinit Theodor. dicens. Agricolæ enim, non poſſeſſores, ſunt fructuum participes, &c. D. Chryſoſt. duobus modis interpretatur. Primus eſt, Milites & athle-

Ambroſ.

Timotheus ſe temperat etiam à licitis.

Theodor.

athletæ, non recipiunt præmium, niſi parta victoria: agricola etiam, dum colit terram, nonnihil interim fructus percipit, expectans in poſterum copioſiorem prouentum. Secundus: Agricolæ; quoniam cum diuite fideliqúe terra negotium gerit, non interuertitur ſuum præmium, ipſe primus recipit, qui cultor eſt. Atque hic ſecundus modus Ambroſio & Theodoreto placuerunt: Ad quos accedit Primaſius, ſic inquiens: *Ne diceret vnde victurus ſum, ſi me totum occupauero in doctrina.* Oſtendit etiam primitias fructuum à populo hîc debere percipere, prçter mercedem meſſis, quam à Domino in futuro accipiet. Ambroſ. Theodor. Primaſ.

II. Notandum etiam eſt cum Chryſoſt. exemplum hoc tertio loco adductum maximè conuenire Epiſcopis, doctoribus, & paſtoribus Eccleſiæ, qualis erat Timotheus; quorum quidem cura præcipua & ſola eſſe debet, prodeſſe aliis, id eſt, alios erudire ad fidem, & bonos mores, quemadmodum agricolæ frugi & probi cura præcipua in eo deſudat, vt copioſos è terra fructus capiat. Nam paradigmata illa ſiue exempla militis & athletæ, ſubditis magis conueniunt, quàm paſtoribus & prælatis. Optimè omnium mihi viſus D. Auguſt. hunc Pauli locum interpretari, in lib. de opere Monachorum, tom. 3. Poſtquam enim multis confirmauit D. Paulum non fuiſſe vſum poteſtate, quam habebat ex Euangelio, recipiendi victum ab iis quibus vtilis erat, ſed manibus ſuis, ſibi neceſſaria paraſſe, addit, eundem Timotheo præcepiſſe ne ſe negotiis ſecularibus, aut negotiorum ſolicitudine ad vitam alendam inuolueret; ſimulque indicaſſe modum, quo honeſtè & decenter viueret. Sic enim ait, [*Timotheum* ergo ne in talia incideret, quia per infirmitatem corporis manibus laborare non poterat, ſic exhortatur, monet & conſolatur. Labora, inquit, ſicut bonus miles Chriſti Ieſu. Nemo militans Deo, implicat ſe negotiis ſecularibus, vt ei placeat, cui ſe probauit. Nam qui in agone contendit, non coronatur, niſi legitimè certauerit. Hic, ne ille pateretur anguſtias, dicens: Fodere non valeo, mendicare erubeſco: adiunxit, Laborantem agricolam, primum oportet de fructibus percipere, ſecundùm illud quod ad Corinth. dixerat: Quis militat ſuis ſtipendiis vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non percipit? Fecit itaque ſecurum caſtum Euangeliſtam non ad hoc Euangelizantem, vt venderet Euangelium, ſed tamen huic vitæ neceſſaria ſuis ſibi exhibere manibus non valentem, vt intelligeret, quòd neceſſarium ſibi ſumebat ab eis quibus tanquam prouincialibus militabat, & quos tanquam vineæ cultura exercebat vel tanquam gregem paſcebat, non eſſe mendicitatem, ſed poteſtatem. Deinde ſubiungit generalem doctrinam Auguſt. Propter has igitur, inquit, vel occupationes ſeruorum Dei, vel infirmitates corporales, quæ omnino deeſſe non poſſunt, non ſolùm permittit Apoſtolus Sanctorum indigentias ſuppleri à bonis fidelibus, ſed etiam ſaluberrimè hortatur. Excepta enim illa poteſtate, qua ſe dicit ipſe non vſum, cui tamen ſeruiendum eſſe à fidelibus præcipit, dicens: Communicet, qui catechizatur verbo ei qui ſe catechizat, in omnibus *bonis, &c.*]

Chryſoſt. Prodeſſe aliis, Epiſcopi munus eſt. Auguſt. Paulus non eſt vſus poteſtate colligẽdi victum ex Euãgelio. 1. Cor. 9. Timotheus cum ægrotaret, laborabat ne quẽquam grauaret, exemplo Pauli. Vult Paulus, vt Timotheus neceſſaria ad victum accipiat à fidelibus.

III. Hæc Auguſtini, & ferè Latinorum interpretatio optima videtur ſi quis conſideret, neceſſarium fuiſſe, vt Paulus admoneret Timotheum in tradenda fidei doctrina ſtrenuè laborantem, nec valentem præ imbecillitate, manibus operari, & in periculo poſitum, ne exemplo magiſtri ſui Pauli nol-

let quicquam à populo accipere, atque adeò in extremas incideret victus difficultates: admoneret, inquam, vt exemplo agricolæ de agro, quem colebat, fructum, quo aleretur, perciperet. Quare non eſt, cur Theophyl. hanc interpretationem reiiciat, dicens, eam locum hîc non habere, neque Paulum loqui de victu neceſſario ſacrorum miniſtrorum, ſed de mercede & remuneratione à Deo pro labore, quo in agro Domini veluti agricola exercetur, præſtanda.

Victus ſacris miniſtris neceſſarius. Theophyl.

IV. Aduerte hoc loco, quàm laborioſa res ſit, ad fidem, & bonos mores populum inſtituere, ſiquidem cum agricultura comparatur. Vnde Apoſtolus, 1. Corinth. 9. de huiuſmodi labore loquens, illud Deut. 15. affert: *Non alligabis os boui trituranti*: exponenſque hæc verba, ait, Numquid Deo cura eſt de bobus, an propter nos vtique dicit hoc?

1. Cor. 9. Deut. 15.

V. Aduerte etiam circa particulam, *intellige quæ dico*, propoſitis tribus parabolis, captari attentionem, vt doctrina in illis latens percipiatur. Quod Chriſtus præſtitit Matth. 11. dicens, *Qui habet aures audiendi, audiat*, & aliis in locis. Ac ſi dicat, Apoſtolus, quorſum pertineant hæ parabolæ tecum cogita. Vide quid agat miles, quid athleta, quid agricola; vt hinc diſcas non tibi otio indulgendum, ſed labori. Præcipuè tamen vide ne meo exemplo abſtineas à victu neceſſario, quem populus miniſtris verbi diuini tribuit. Ego enim ea poteſtate vti nolo: tu verò cùm valetudinem habeas infirmam, vtere more agricolæ, de agri fructibus viuentis. Intellige ergo quæ dico. Licèt enim id præcipio, quod non facio; intellige mihi eſſe firmam valetudinem, qua parare neceſſaria mihi poſſum labore manuum, tibi autem imbecillam.

Matth. 11.

VI. Particula, *dabit tibi Dominus in omnibus intellectum*, ſi Græcum contextum conſulas, pro *det*, quod Græcè eſt, *δώη*, habet, *dabit*. *Det* autem precantis eſt. Vnde Chryſoſt. hoc loco ait, Paulum paterno affectu non deſinere precari bona Timotheo, tametſi interpres Chryſoſt. vertat, *dabit*, cum vulgata editione pro *det*, quemadmodum etiam legit Primaſius; qui meritò ait à Domino ſperandam eſſe intelligentiam, vt Paulus ait, non ſolùm in tribus paraboli explicandis, ſed etiam in omnibus. Illius verba ſunt: Diligenter aduerte, quòd vt intelligamus, Dominus donat intellectum, ne nobis aliquid aſcribamus, ſed donatori gratias referamus, qui noſtrum fecit eſſe, quod ſuum eſt. Hæc Primaſius. Cui concinit Ioan. Caſſ. coll. 13. cap. 2. & 3. reprehendens Pelagium: Neque enim, inquit, agricola cùm omnes conatus ſuos in excolendis terris expenderit, confeſtim etiam prouentum & vbertatem frugum ſuæ poterit induſtriæ deputare, quam irritam eſſe frequenter expertus eſt: niſi eum & pluuiarum de cœlo opportunitas & ſerenitas ſubſequatur, &c. Paulus 2. Corinth. 3. *Non ſumus ſufficientes cogitare*, id eſt intelligere *aliquid à nobis, quaſi ex nobis, &c.* Quemadmodum explicauit Concil. Arauſ. cap. 7. & colligitur ex Act. 16. vbi dicitur conueniſſe mulieres die ſabbatorum ad audiendum Paulum, & conuerſam fuiſſe mulierem nomine Lydiam purpurariam, colentem Deum, &c. Deinde additur, *cuius Dominus aperuit cor*, vt intelligeret, quæ Paulus loquebatur de Chriſto, &c. Vnde patet etiam ſi optima quæque, & valde vtilia proponantur vel ab ipſo Paulo; tamen paucis concedi, vt intelligant, ſicut oportet, vt oſtendit Auguſt. de prædeſtinatione Sanctorum cap. 8. Idem in Enchiridio §. *Hanc autem*. Quantùm gratiæ diuinæ debeamus in iuſtificatione,

Chryſoſt. Primaſ. Caſſian. 2. Cor. 3. Conc. Arauſ. Intelligunt illi, quorum Deus aperit cor. Auguſt.

ne,ſatis expreſſit his verbis: *Hanc autem gratiam iuſtificantem voluntas noſtra, vt ſuprà diximus, comitatur, ac veluti pediſſequa ſubſequitur, non quidem tempore, ſed cauſa tantùm & natura. Voluntas enim in iuſtificatione noſtra, gratiæ quodammodo cooperatur, ſic, vt iuſtificatio noſtra ſine voluntate, & conſenſu accipientis non perficiatur.* Hæc Auguſt. vbi aduerte, actum voluntatis, ratione cuius dicitur voluntas pediſſequa gratiæ, à qua emanat, non eſſe phyſicam aliquam determinationem, vt quidam volunt, ſed gratiam excitantem per illum nationem & inſpirationem, quæ datur immediatè ad eleuandam voluntatem, vt eliciat vltimam diſpoſitionem ad gratiam. De hac difficultate agit Suarius M.S. in tract. quo D. Aug. interpretatur: videndus etiam eſt Mendoca quæſt. 13. vbi in vtranque partem diſputat de vltima diſpoſitione ad gratiam. Nec verò opus eſt in his, pluribus immorari: cum ſatis explicatum ſit ab Auguſt. quomodo voluntas ſuæ conſentiat iuſtificationi, non ſola ſua libertate ſed præuenta hac gratia, & adiuta. Tandem addit Auguſt. loco citato: Itaque totum Deo rectè aſcribitur, qui voluntatem noſtram, quam creando nobis impertiit, gratia ſua præuenit, & excitat torpeſcentem. Vide D. Thom. 1. 2. q. 109. art. 1. vbi quærit, Vtrùm homo ſine gratia aliquod verum cognoſcere poſſit: & art. 2. vbi quærit, Vtrùm homo poſſit velle & facere bonum abſque gratia. Eſt autem multò difficilius velle & facere bonum, quàm cognoſcere. Vnde D. Greg. 21. Moral. cap. 4. *Sancti viri minimè exultant cùm cognoſcunt, quæ faciant, ſed cùm faciunt, quæ cognouerunt, tunc maximè exultant.* D. Auguſt. in libro de ſpiritu & litera cap. 3. & ſequentibus, docet, *gratiam propriam Chriſti eſſe, cùm ea, quæ audimus & legimus vel etiam alio modo cognoſcimus eſſe facienda, ſancto amore facimus, &c.* Meritò ergo Paulus poſt adhortationem parabolis factam Timotheo, vt ſtrenuè officium ſuum obeat: gratiam ſine qua nec rectè intelligere, nec rectè munus obire poteſt, illi à Deo optat, & pollicetur.

Non datur determinatio phyſica in iuſtificatione; tātum voluntas dicitur pediſſequa gratię.

D. Thom.

Exultatio iuſtorum in rectè factis.

Gregor. PP.

Auguſt.

VERS. 8. Memor eſto, Dominum Ieſum Chriſtum reſurrexiſſe à mortuis ex ſemine Dauid, ſecundùm Euangelium meum.

Græcè; μνημόνευε, Ἰησοῦν χριστὸν, ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν ἐκ σπέρματος Δαβίδ, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου.

1. SEntentia horum verborum poteſt referri ad antecedentem doctrinam, qua hortabatur ad laborem, & perpeſſionem Timotheum, propoſito præmio non tam humano, (id enim exiguum eſt) ſed diuino. Vnde Chryſoſt. diſcipulum recreari ait à Paulo oſtēſo martyrij & laborum lucro; quandoquidem ipſe quoque magiſter noſter Chriſtus paſſione ſua, mortem vicit. Memor ergo eſto, inquit, Chriſtum reſurrexiſſe à mortuis, ex ſemine, hoc eſt, ex poſteritate Dauid; vnde carnem verè, & non phantaſticè, vt aliqui hæretici prædicant, aſſumpſit. Huius enim rei memoria, moleſtias tui muneris permulcere poterit. Si enim Chriſtus mortuus eſt, & reſurrexit; ſanè & nos, ſi illius vitam imitamur, reſurgemus. Idem Chryſoſt. & ferè Græci Patres, vt Theoph. Theodor. & alij; iugulari putant à Paulo deprauatas de Chriſti incarnatione & reſurrectione opiniones. Vt enim ait Theodor. Simon cœpit illo tempore

Chryſoſt.

Chryſoſt. Theoph. Theodor.

ſeminare ſpinas hæreticas. Is autem, & omnes ex hoc malo tuo prognati, vt patet ex Auguſt. Ad quod vult Deum; & ex Epiphan. de hæreſibus, aſſerebant Chriſtum non verè paſſum, nec verè reſurrexiſſe. Baſilides pro Chriſto paſſum dicebat Simonem Cyrenenſem. Cerinthus fatebatur quidem paſſum, ſed in extremo demum iudicio reſurrecturum cum cæteris putabat: atque ob eam hæreſim Epiphanius credit Paulum 1. Corinth. 15. ſcripſiſſe, *Si Chriſtus non reſurrexit, inanis eſt fides noſtra, inanis eſt prædicatio noſtra.* Hinc patet, non tam propter Gentiles; quàm propter hæreſes illius temporis, hæc fidei dogmata fuiſſe propoſita: ex hoc loco etiam confutari credit Epiphan. Gnoſticos, contra quos diſputat eleganter Tertull. Hi, inquit Epiphan. carnem aiunt perire, & non reſurgere. Chriſtum non ex Maria natum, ſed per Mariam oſtenſum; carnem verò ipſum non ſuſcepiſſe, ſed apparentiam. Pulchrè etiam Tertull. in lib. de reſurrectione carnis: hæreticos prædictos, & Saducæos, qui reſurrectionem negabant, reprehendit, vbi inter alia ſic ait: *Habes omnem ſubſtantiam hominis ſaluti deſtinatam, nec alio tempore, quàm in aduentu Domini, qui clauis eſt reſurrectionis.* Idem paulò infrà: *Opinor, Apoſtolus diſpoſita ad Corinth. omni diſtinctione Eccleſiaſticæ diſciplinæ, ſummam, & ſui Euangelij & fidei illorum in Dominicæ mortis, & reſurrectionis demandatione concluſerat, vt & noſtræ ſpeciei regulam inde deduceret, vnde conſtaret.* Itaque ſubiicit: *Si autem Chriſtus prædicatur quòd à mortuis reſurrexit, quomodo quidam dicunt in vobis reſurrectionem mortuorum non eſſe, quæ ſi non eſt, nec Chriſtus reſurrexit, &c.* Ex dictis & ex iis, quæ ſcribit Dionyſ. Areopag. de Eccleſ. hier. cap. 7. p. 1. & de diuinis nominibus, referens varios circa reſurrectionem errores, ſatis conſtat, quam ob cauſam Paulus hîc quaſi ex abrupto Timotheum oppidò hortetur, vt reſurrectionis recordetur, fidemque tanti myſterij, ad iugulandas hæreſes Simonis magi, quem refert Dionyſ. citatus, libros contra fidem reſurrectionis ſcripſiſſe; & aliorum, qui illius ſcholam ſecuti ſunt. Hanc etiam ob cauſam, inquit, Theodor. Apoſtolus, diuina natura in præſentia prætermiſſa, ſcripſit ad Timotheum de ſola incarnationis œconomia, iubens, vt ſemper meminiſſet generationis ex ſemine Dauid ſecundùm carnem, & reſurrectionis ex mortuis. *Talia quippe in nos*, inquit Chryſoſt. *beneficia contulit Deus, vt ea homines Deo applicare erubeſcerent, neque illum ad infirma noſtra deſcendiſſe, eaque ſuſcepiſſe crederent.* Addit Theophyl. *fuiſſe hæreticos, qui ignominiam arbitrabantur, Filium Dei pati; ac propterea apparentem, & phantaſticam illi carnem tribuiſſe.* Deinde exclamans ait: *Adeò humiliatus eſt Deus propter nos, vt erubeſcant etiam homines talem, tantamque humiliationem Deo applicare.* Hac exclamatione poſita, admonet addere Paulum animos Timotheo ad pericula omnia, & ærumnas æquo animo perferendas, exemplo Chriſti. Sicut enim ille per mortem ad reſurrectionis gloriam peruenit, ita etiam nos per labores & martyrium merebimur haud dubiè perennem victoriæ coronam.

[Margin: Auguſt. — Epiphan. — 1. Cor. 15. — Tertull. — Aduentus Chriſti clauis eſt reſurrectionis. — Reſurrecturi ſunt mortui quia Chriſtus reſurrexit. — Dionyſ. — Theodor. — Chryſoſt. — Theoph. — Adeo humiliatus eſt Deus, vt erubeſcant homines tãtam humiliationem.]

II. In particula; *ex ſemine Dauid*; iungit Paulus myſterium incarnationis, cùm myſterio reſurrectionis: Hoc enim ex illo dependet, ſecundùm Scripturas. Productus eſt enim Chriſtus ex ſtirpe Dauid per matrem ſanctiſſimam, vt dicitur Matth. 1. quæ verè dicitur mater Dei & hominis, vt conſtat ex confutatione hæreſum, de quibus Nicephor. lib. 24. cap. 32. Hinc autem epiſtolam Paulus ad Romanos inchoat, & Euangeliſtæ ferè ſuam hiſtoriam hinc auſpicantur,

[Margin: Matth. — Nicephor.]

cantur, tanquam à fidei fundamento; hinc etiam tantopere commendat Apoſtolus Timotheo, vt hoc teneat, & credat, Chriſtum Dominum ſurrexiſſe à mortuis, eúmque ſecundùm carnem ex ſtirpe regia Dauid fuiſſe genitum, vt ait Auguſt. contra aduerſarium legis & prophetarum, cap. 2. vbi etiam annotauit ex his verbis (*ex ſemine Dauid*) apertè confutari eos, qui veterem legem aniles parabolas eſſe calumniabantur, cùm ea ſit à Deo data Patribus, ex quibus eſt Chriſtus ſecundùm carnem, qui eſt Deus benedictus & immortalis. Idem de continentia cap. 10. tom. 4. contra Manichæos, de carnis Chriſti veritate diſputans, ex hoc loco, & ex aliis, veritatem carnis & generationis Chriſti oſtendit. Vide Tertull. in lib. de carne Chriſti, vbi egregiè diſputat contra negantes veritatem carnis Chriſti mortis & reſurrectionis. Et Dionyſ. Areop. de diuinis nominibus, cap. 2. p. 2.

Auguſt. Tertull. Dionyſ.

III. In particula, *ſecundùm Euangelium meum*, aduertit Chryſ. & Theoph. fuiſſe eo tempore, qui alia euangelizarent, quos alio in loco notat, ac reprobat, vt in 1. cap. præcedentis epiſtolæ vocans eos *heterodidaſcalos*, hoc eſt, aliter docentes: ſunt, qui putent intelligi hîc Euangelium ſecundùm Lucam, quod ab Apoſtolo fuerit Luca excipiente dictatum, vt ait Euſeb. 3. Eccl. hiſt. cap. 4. Hæc tamen opinio falſa videtur. Paulus enim viua voce, & non ex ſcripto Euangelium vbique prædicabat, quemadmodum cæteri Apoſtoli exemplo Chriſti, vnde rectè Primaſius, particulam, *Euangelium meum*, exponit, Euangelium, quod ego prædico. Vocat autem *ſuum*, cum reuera ſit Euangelium Chriſti. Quia in euangelizando, vnus alio diligentior eſt & feruentior in tradenda ſalutari doctrina, vt experientia conſtat, atque adeò ſuum quodammodo facit quod commune eſt: quo etiam ſenſu, vt Chryſoſt. notat 2. Corinth. 4. prædicationem Euangelicam vocat Euangelium noſtrum. Nuſquam tamen legimus dixiſſe Paulum Baptiſmum meum, quia alius alio magis minúſve baptizare dici non poteſt, ſiue ab inferiori, ſiue à maiori baptizetur quiſpiam, prout exponit D. Auguſt. in lib. de Baptiſmo contra Donatiſtas, cap. 14. & in libro contra literas Petiliani, cap. 16. hanc particulam, *ſecundùm Euangelium meum*. quare Paulus Euangelium ſuum abſque arrogantia vocabat doctrinam Chriſti, ſyncerè à ſe & à cæteris Apoſtolis traditam; vt perſtringeret falſam & adulterinam, qua vtebantur pſeudo Apoſtoli illius temporis, à quibus auertere nititur fideles, ſibíque aſciſcere, vt Chryſoſt. Theoph. & Oecum. exponunt. Vel, *Euangelium meum* dicit, vt interpretatur Caiet. hîc, hoc eſt, mihi à Chriſto Domino commiſſum. De Euangelio D. Lucæ loqui Paulum, 1. Cor. 15. aliqui putant, dum ait, *Notum autem vobis facio Euangelium, quod prædicaui vobis, quod accepiſtis, in quo ſtatis, per quod & ſaluamini*, &c. atque hæc eſt ſententia D. Chryſoſt. hom. 1 in Acta Apoſt. quaſi dictauerit Paulus illud Euangelium in gratiam eorum qui ex gentibus ad Chriſti fidem conuertebantur; ſi tamen illa commentaria Chryſoſtomi ſunt, & non potiùs alicuius eruditi ſententias, & ſtylum ex variis illius locis, emendicantis.

Chryſoſt. Theophyl. 1. Tim. 1. Euſeb. Primaſ. Chryſoſt. 2. Cor. 4. Auguſt. Chryſoſt. Theophyl. Oecum. Caiet. 1. Cor. 15. Chryſ.

IV. Aliter cenſeo dicendum cum Toleto in Lucam, Annot. 8. in cap. 1. Quare dum ait Paul. 2. ad Corinth. 8. collaudans Lucam, *cuius laus eſt in Euangelio*, nihil aliud ſignificat, quàm Lucam vnum eſſe ex quatuor Euangeliſtis. Præter hunc locum vbicunque Euangelium nominat, nō aliud intelligit quàm prædicationem & doctrinam Euangelicam, cui omnes aſſenſum præſtare de-

2. Cor. 8.

bent, ſiue his, qui ex gentibus crediderant, ſcripta ſit, vt de Euangelio Lucæ refert Euſeb. Cæſ. lib. 6. Eccl. hiſt. cap. 18. ſiue verbo annunciata. Puto vocari à Paulo, *Euangelium ſuum*, ob illā etiam cauſam, quòd impensè doctrinæ Euangelicæ ſemper ſtuduerit. De B. Cæcilia Virgine legitur, eam Chriſti Euangelium ſemper in pectore geſtaſſe, quod non ſolùm intelligendum eſt quaſi codicem Euangeliorum in ſinu portauerit, ſed etiam in corde, meditando & ruminando aſſiduè, tanquam animal mundum, doctrinam & myſteria vitę Saluatoris. Vide Bonau. in prologo Meditationum vitæ Chriſti. D. etiam Dominicus Euangelium Matthæi ſemper ſecum circumtuliſſe dicitur: vnde ſibi, & aliis fructū vberem eliciebat. D. etiam Bern. ſerm. 43. in Cant. huc refert ſuum profectum, iam inde à conuerſione ſua.

Euſeb. — B. Cæcilia Euangelium in ſinu geſtabat. — Bonau. — Bernard.

VERS. 9. In quo laboro vſque ad vincula, quaſi malè operans: ſed verbum Dei non eſt alligatum.

Græcè; Ἐν ᾧ κακοπαθῶ μέχρι δεσμῶν, ὡς κακοῦργος· ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ θεοῦ οὐ δέδεται.

I. CVm *laborare* idem ſit, atque in rerum difficultatibus verſari, non malè transfert vulgata editio κακοπαθῶ, id eſt, *laboro*: quanuis propriè hoc verbum idem ſit, atque *affligor*, & *malè patior*: κακοῦργος autem vertit Latinus interpres, *malè operans*: vertere poſſet *maleficus*, aut *facinoroſus*: non autem *latro*, vt vertit Ambroſius, neſcio quodnam exemplar ſecutus ſit: quanquam conſtanter in Euangelio κακούργους vertat *latrones*. *Verbum Dei non eſt alligatum*, vertit Eraſmus, *ſermo Dei non fuit vinctus*. Eſt autem feſtiua alluſio in Græcis vocabulis δεσμῶν, & δέδεται, hoc eſt, *vincula*, & *vinctum fuit*. Frequenter autem inculcat ſe pati tanquam maleficum & facinoroſum, vt Timotheum ad parem rerum aduerſarum excitet tolerantiam. Additque, verbum Dei non eſſe alligatum, quia licèt corpus vinculis aſtringatur, lingua nequaquam ligata eſt. Non enim ceſſo (inquit) etiam in vinculis docere Euangelium, tum verbo, tum ſcripto. Labores autem, quos Paulus pro Euangelij prædicatione ſufferebat, non obſcurè teſtantur illum optima fide & conſcientia Euangelium prædicaſſe. Cur enim tot afflictiones pateretur, ſi rerum, quas prædicabat, factus non eſſet certior.

Ambroſ. — Eraſmus.

II. In illis verbis, *in quo laboro vſque ad vincula*, non loquitur de primis vinculis ſuis, quæ pro fide Chriſti paſſus eſt Romæ, defuncto Claudio, & Nerone imperium obtinente: tunc enim à Feſto Iudææ præſide, dicta cauſa, cum aliis maleficis Romam venit, & diuino beneficio liberatus eſt. Solùm loquitur de ſecundis vinculis, in quibus detinebatur, quando hanc epiſtolam ſcripſit. De vtriſque vinculis egimus in explicatione illorum verborum (*neque me vinctum eius*) vide Chryſoſt. hom. 10. epiſt. ad Col. cap. 4. vbi loquens de Pauli vinculis, ait, eum, qui in cœlo animum defixum penitus habet, exemplo Pauli, nequaquam ab iis quæ ſuper terram ſunt, vinciri, aut cohiberi poſſe, quo minus officium ſuum faciat, etiam in vinculis & compedibus, ſicut nec ſolem cœlo decurrentem vlla humana vis ſiſtere poteſt, &, vt inquit Theod. hoc loco, alligatis pedibus ac manibus, lingua prædicat Euangelium. Chryſoſt. verò ait,

Chryſoſt. Coloſſ. 4. — Theodor.

ait, Vinciuntur manus, ſed manet lingua libera, quam nemo ligare poſſit, niſi formido ſola, atque infidelitas. Si quis agricolam vinciat, ſementem profectò impedit: manu enim ille ſerit. Doctorem verò, ſi vinxeris, doctrinam compedire non vales, lingua, non manu, ſeritur verbum, quod nullis ſubiacet vinculis. Vide Cypr. epiſtola 72. ad Nemeſium & ad cæteros martyres. Vbi de vinculis Sanctorum martyrum ita ſcribit: *O pedes feliciter vincti, qui itinere ſalutari ad paradiſum diriguntur. O pedes ad præſens in ſæculo ligati, vt ſint ſemper in cœlis apud Deum liberi*, &c. Sunt quidem pedes ligati ſed animus & lingua in Dei ſeruis non ligantur. Multò minùs in Paulo, qui legatione fungebatur pro Chriſto apud gentes, vt ipſe ait 2. Corinth. cap. 5. & ad Epheſ. 6. legatorum autem ius, liberum eſt vbique. Et quidem Paulus impediri ſuam legationem, qua pro Chriſto fungebatur, etiamſi vincula contra ius adeſſent, non patiebatur. Vnde Act. 24. præſentibus ſuis accuſatoribus & iudicibus, cùm periclitaretur de capite & vita: non tamen deſiſtebat Chriſtum coram omnibus prædicare, ita, vt obſtupefactus Agrippa diceret: *In modico ſuades me Chriſtianum eſſe.*

Nulla vis cohibere poteſt prædicationis Euangelij curſũ.
Chryſoſt.
Cypr.
Animus & lingua in Dei ſeruis non ligatur.
2. Cor. 5.
Epheſ. 6.
Act. 24.
Paulũ nihil deterruit à prædicatione.

III. Admonet ergo Chryſoſt. & Oecum. Paulum, his verbis, *Verbum Dei*, &c. tacitè hortari Timotheum & alios, qui ſoluti erant à vinculis, vt officio ſuo rectè fungantur, quaſi dicat: Si ego, qui vinctus ſum, officio fungor, quam veniam habebunt, qui liberi à vinculis, negligentes in miniſterio prædicandi fidem, viſi fuerint? expendens Ambroſ. hunc locum, ſic ait: Iratos habebat Iudæos propter legem, quam ceſſare docebat. Gentiles autem inimicos faciebat, quia vnum Deum prædicabat in Chriſto. Vnde quaſi latronem hunc tractabant, alligantes, claudentes, ſi poſſet tacere; neſcientes, quia verbum Dei alligari non poterat. Denique ſæpe clauſus non diſpendium fecit, ſed lucrum. Neque enim defuit cui prædicaret in carcere Act. 16. vt quos liberè inuitare ad fidem non poſſet; in vinculis poſitus, paſceret Dei verbo. Hæc Ambr. Explicans verò D. Auguſt. illa verba, Pſalm. 115. *Ego autem humiliatus ſum nimis*, refert hæc Pauli; *verbum Dei non eſt alligatum*, aitque, homo humiliari poteſt ab iis qui veritati contradicunt, non ipſa veritas, quam credit, & loquitur, humiliari poteſt. Huic D. Auguſtini ſententiæ concinit Tertull. in Apologetico cap. vltimo dicens, exquiſitior quæque crudelitas veſtra, illecebra eſt magis ſectæ noſtræ. Plures enim efficimur quoties metimur, id eſt, occidimur à vobis, ſemen eſt ſanguis Chriſtianorum à vobis effuſus, &c.

Chryſoſt.
Oecum.
Ambroſ.
Paulus in vinculis hortabatur quos poterat ad fidem.
Act. 16.
Auguſt.
Pſal. 115.
Tertull.
Semen eſt ſanguis Chriſtianorum.

VERS. 10. Ideo omnia ſuſtineo propter electos, vt & ipſi ſalutem conſequantur, quæ eſt in Chriſto Ieſu cum gloria cœleſti.

Græcè; *Διὰ τοῦτο πάντα ὑπομένω διὰ τοὺς ἐκλεκτούς, ἵνα καὶ αὐτοὶ σωτηρίας τύχωσι, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ μετὰ δόξης αἰωνίου.*

I. QVod ad verſionem attinet, ſolùm notandum eſt, vbi vulgata editio Latina trãsfert, *cum gloria cœleſti*, quam tranſlationem ſequitur Ambr. Primaſius, & alij, in Græco legi, *αἰωνίου*, id eſt, *æterna*. Fortè inuenerunt Latini codicem aliquem, qui pro *αἰωνίου* haberet *οὐρανίου*. Adiicit autem adhortationi

Ambroſ.
Primaſ.

ni cumulum,dum pro ſalute aliorum pati ſe iſta affirmat. Cùm enim illi licere abſque periculis viuere,ſiquidem ſua eſſet contentus ſalute; alienis tamen commodis conſulit, vt alij æternam conſequantur vitam.Sicut enim nos elegit Deus,& propter nos paſſus eſt, ita & nos pro fratribus conuenit pati. Eſt enim ea res,non gratia, ſed retributio. In Deo quidem gratia eſt; nullis enim præcedentibus meritis noſtris, ſola gratia nos redemit:in nobis verò retributio eſt;præuēti enim diuinis beneficiis pro fratribus patimur,vt & ipſi ſaluentur:& hoc quidem Paulus, qui ſibi periculorum cauſa & autor eſt;imò & quicunque electus,aliis,non quidem temperariæ quæ momentanea eſt, ſed æternæ vitæ dux eſſe poteſt & autor. Hæc ferè D. Chryſoſt. cui accedit Theoph. dicens: Ne quis ei,ſcilicet Paulo, obiiciat; Quid ais? Tu in vinculis periturus es,& aliis ſalutis futurus es autor? Reſpondet: Non hanc corpoream ſalutem dico, ſed æternam. Quare etiamſi ignominiam & pudorem habeant vincula, gloriam tamen præbent electis,eámque ſempiternam.Quòd ſi aliis, multò magis & mihi, qui hiſce ſum conſtrictus. Ne igitur mei cauſa contriſteris. Hæc Theophyl. enarrans hunc locum. Quam expoſitionem ſequuntur D. Ambroſ.& Theod.& Oecum. Itaque Paulus præ oculis habebat eorum, qui tum ex Iudæis tum ex gentibus prædeſtinati erant à Deo, æternæ ſalutis præmium. Quaſi dicat, vt inquit Primaſius,etiamſi alligatus ſim,verbum Dei alligatum non eſt. Nam & præſentes fiducialiter doceo verbum, & literis abſentes inſtituo atque confirmo. Ideo omnia ſuſtineo, &c. ideo auxilium petij à tribuno;ideo appellaui Cæſarem, vt per me confirmentur electi, cùm has paſſiones iam potuerim finire moriendo, &c. Ad ſalutem perficiendam electorum animatus erat Paulus,ſiue electi Iudæi eſſent,ſiue Gentiles, quia Act. 23.apparuerat ei Chriſtus, dicens: *Conſtans eſto, ſicut enim teſtificatus es de me in Hieruſalem,ſic te oportet & Romæ teſtificari*,&c.

[Margin: Pro fratribus pati laudabile. — Chryſoſt. Theophyl. — Theophyl. Ambroſ. Theod. Oecum. — Paulus appellat Cæſarem vt viuat electis. Act.23.]

II. Duo hîc ponderanda ſunt. Primùm eximia D. Pauli charitas. Deinde id,quod D.Chryſoſt.aduertit:ignominiam nobis pro Chriſto illatam gloriam eſſe.Charitatis eſt tam multa pati pro electis, & cùm optaret diſſolui, & eſſe cum Chriſto,malle in carcere & ærumnis permanere.Vnde ad Philipp. 1. *Mihi viuere Chriſtus eſt,& mori lucrum,&c. coarctor autem ex duobus,deſiderium habens diſſolui,& eſſe cum Chriſto,multò magis melius*,id eſt, mihi eſt; *permanere autem in carne, neceſſarium propter vos.* Quæ verba enarrans Chryſoſt. libr. 1. de compunctione cordis, tom. 5. ita inquit: Totam eius mentem deuinxit amor Chriſti, vt etiam hoc quod ei, præ cæteris amabilius erat, eſſe cum Chriſto, rurſum idipſum,quia ita placeret Chriſto,contemneret, &c. Eandem charitatem expendit D.Auguſt.in Pſal.54. ſuper illud: *Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ*;ibi enim vocans Paulum columbam, ob gemitum deſiderio Chriſti frequenter editum, & hunc locum referens ait:Columba delicata,religata effectu, non cupiditate:volare non poterat propter faciendum officium,non propter paruum meritum. Ex quo loco colligitur,proximi ædificationem plerunque potiorem eſſe,& maioris meriti apud Deum, quàm optare diſſolui & eſſe cum Chriſto;quod impenſè Paulus deſiderabat. Imò, vt affirmat Chryſoſt. hom.78. in Matth. præferenda eſt interdum martyrij conſummationi, vnde Auguſt. epiſtola 81. ad Eudoxium Abbatem ſcribit, ne propter conſeruationem propoſiti vitæ monaſticæ, deſit neceſſitatibus Eccleſiæ, ſi fortè opera eius

[Margin: Chryſoſt. — Philipp. 1. — Chryſ. Elegit Paulus viuere propter electos. Auguſt. Pſal. 54. Paulus cur columbæ ſimilis. Subuenire proximo præfertur martyrio. Chryſoſt. Auguſt.]

eius indigeat. Rationem ſubiungit, quià ſi parturienti Eccleſiæ ſubminiſtrare noluerint qui poſſunt, quomodo filij naſcentur?Idem epiſtola 180.ad Honoratum latè docet debere Epiſcopum permanere, & pati perſecutionem, & mortem ipſam, quando vtilitas & neceſſitas ſubditorum hoc poſtulat. Ad maiorem charitatis Pauli cognitionem ſubit animum, ille locus ad Rom.9. *Veritatem dico in Chriſto Ieſu, non mentior, teſtimonium mihi perhibere conſcientia mea, in Spiritu ſancto, quoniam triſtitia mihi magna eſt, & dolor continuus cordi meo. Optabam enim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundùm carnem, &c.* Quibus verbis cum iuramento aſſeuerat, optare ſe prò ciuibus ſuis, & cognatis Iudæis ſeparari & alienari à Chriſto, vel etiam carere perpetuò viſione Dei beatifica, vel allici extremo & æterno apud inferos ſupplicio, ſalua tamen amicitia apud Deum, quem omnibus rebus ducebat antiquiorem. Tanto ſtudio cupiebat pro fratribus ſuis, præſertim Iudæis, pati, ſi poſſet, Deo annuente, perpeſſione ſua, illos ab interitu, cui deſtinati erant, vendicare: ſic Moyſes cap.23. Exod. optabat, & rogabat deleri de libro vitæ, niſi vellet Deus Iudæis remittere peccatum: explicat Pauli & Moyſis optationem Hieronym. q.9. ad Algaſiam & in Zach. cap.4. D. Chryſoſt. lib.4. de ſacerdotio, & 5. de prouidentia, & tom.5. hom.69 de oratione, vbi longè anteponit charitatem Pauli, charitati Moyſis: Moyſes, inquit, ex libro vitæ deleri elegit pro Iudæorum ſalute. Pauli verò votum ex multa ſuperabundauit abundantia. Nam ille, cum aliis ſimul perire malebat, qui peccatum commiſerant, vel reprobati erant à Deo. Hic autem non ſimul cum aliis perire malebat, ſed ſoſpitibus, & ſaluis aliis, ſolus ab æterna gloria priuari optabat, &c. Vnde Nazian. in Apologetico admirans Paulinæ charitatis magnitudinem, ait, Paulum aliquid prò Iudæis vltra quàm fas eſt, auſum fuiſſe optare. Sunt, qui illud Moſis dictum affirment fuiſſe magnam exaggerationem ex magna erga Deum amicitia perfectam. Et illud Pauli duntaxat ſignificare mortis temporariæ electionem non æternæ. Ita Baron. tom.1. Annal. anno Domini 57. fol.480. citans Hieronymum ad Algaſiam. Quæ interpretatio, cùm idoneos habeat autores, admittenda eſt. Nam proximos ſuos non ſicut ſe, ſed pluſquam ſe diligit, cùm ait, *Optabam anathema eſſe à Chriſto, &c.* Mirandum igitur non eſt, dixiſſe hoc loco Paulum cùm de ſolis electis loqueretur, *Omnia ſuſtineo, &c.* ſiquidem ad Rom.9. non ſolùm de electis qui amore digni ſunt, loquitur, ſed etiam de reprobis, & ad ſupplicium æternum præſcitis; pro quibus etiam cupiebat, ne perirent, ſi fieri poſſet, anathema eſſe, &c.

Rom.9. Paulus cupit anathema eſſe pro fratribus.

Exod.23. Moſes deleri de libro cupit pro fratribus. Hieron. Chryſoſt.

Greg.Naz.

Rom.9.

III. Quòd autem ignominia à nobis pro Chriſto illata, non ignominia, ſed gloria ſit: contrà verò, quæ vulgò putatur gloria, ignominiæ ſit affinis; in Nerone & Paulo oſtendit D. Chryſoſt. quorum ille, mundi gloriam; hic, ignominiam habet. Cæterùm quis nam erat clarior, quis glorioſior? qui catenam circumferebat, vinctuſque trahebatur ex carcere: an qui purpura amictus procedebat ex regia? vinctus profectò ille excellit gloria. Rex nempe ille, quæ volebat efficere nequibat: at verò vinctus iſte, reorum more, ſumma cum autoritate gerebat omnia. Inhibebat ille, ne doctrinam pietatis diſſeminare præſumeret: obſiſtebat hic, dicens, *Non cedo. Verbum enim Domini non eſt alligatum.* Reſpuebatque Cilix pellium ſutor, vinctus, pauper, Romanæ opulentiæ regem imperantem omnibus. Quis ergo clarior erat, qui vincebat in vinculis,

Chryſoſt.

Paulus vinctus potentior Nerone.

an qui ſuperabatur in purpura? Qui,ſolus cùm eſſet,vicit, an qui vallatus exercitu, victus eſt? vinctus catena, diadematum proſtrauit regem? Huiuſmodi quippe virtus Chriſti eſt. Pannis obſitus ſquallentibus, in ſe magis oculos omnium, affectuſque rapiebat, atque ad vincula ſua conuertebat, quàm Rex ille ſublimis. Neró ſi quando hodie in memoriam venit, probris exagitatur. Impudiciſſimus enim fuiſſe memoratur. Pauli cum eximia laude omnes vbique meminerunt. Non modò apud nos, verùm apud ipſos quoque inimicos. Etſi enim illum non fidei gratia admirantur: at ſummæ conſtantiæ fortitudiniſque merito extollunt. Deinde iudicaturi Pauli cum Chriſto, gloriam conſiderat

Chryſoſt. Sepulchrum Pauli nobilius ſepulchro Neronis.

Chryſoſt. & ſepulchrum, ſepulchro conferens, ſic ait: *Imperator alicubi foris iacet abiectus: hic autem vrbis medium veluti viuens, ac regnans tenet. Si vbi fuit pellium ſutor, tanto ſplendore collucet, quid erit, cùm ſolis quoque radios vi ſui fulgoris obſcurans in gloria venerit?* Vide, ſi plura vis, hom. 4. ſuper cap. 2. epiſtola ad Timotheum prope finem.

VERS. 11. Fidelis ſermo; nam etſi commortui ſumus, & conuiuemus: ſi ſuſtinebimus, & conregnabimus: ſi negauerimus, & ille negabit nos: ſi non credimus, ille fidelis permanet, negare ſeipſum non poteſt.

Græcè; *πιστὸς ὁ λόγος· εἰ γὰρ συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν· εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν· εἰ ἀρνούμεθα, κἀκεῖνος ἀρνήσεται ἡμᾶς· εἰ ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει, ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν οὐ δύναται.*

Particula fidelis ſermo adhibetur cũ ſequitur aliquid magni momenti.

I. F*Idelis ſermo*, hoc eſt, indubitatus & omnino certus. Quæ verba Paulus ſuo more interponit, cùm præceſſit, aut ſequitur aliquid magni momenti, veluti aſſeueratione rem confirmans. Hac loquendi formula hoc loco tantùm vtitur, & in priori ad Timoth. epiſtola & in ea, quæ ad Titum ſcripta fuit, D. Chryſoſt. Theophyl. & Oecum. referunt hæc verba ad antecedentem ſententiam, vt fidelis ſermo ſit, atque adeò liber ab omni mendacio, quòd electi ſalutem per Chriſtum conſequantur. Atque iuxta hanc interpretationem particula, *nam*, quæ ſequitur, verè cauſalis eſt, eliciturque ſenſus, cui inſeruit interpoſitio illa, *fidelis ſermo, &c.* Erant plerique eo tempore nondum aſſecuti fidei robur, requirentes præſentia, & ex iis futura æſtimantes. Paulus pollicebatur vitam æternam, cùm in periculo vitæ præſentis amittendæ laboraret, dicerent illi; In morem animalium morior, & cùm fuero mortuus, viuam. In terra nihil mihi polliceris, & in cælo dabis? Ne quis igitur hæc cogitaret, omnem adimit ambiguitatem. Chriſtus reſurrexit à mortuis, hoc eſt, poſt mortem reſurrexit. *Fidelis ergo ſermo eſt, quod ſi commortui ſumus, &c.* hoc eſt, ſi in laboribus & ærumnis illi communicamus; in iis quæ felicitatis plena ſunt, communicabimus. At id ne barbarus quidem faceret, vt qui ſecum affligi & mori elegiſſet, ſi quando otio & ſecundis rebus frueretur, eum nollet felicitatis habere conſortem. Vbi autem commortui ſumus? profectò, in Baptiſmi lauacro, & in

Chryſoſt. Theoph. Oecum.

2. Cor. 4. Rom. 6.

ærumnis illius cauſa ſuſceptis, de quibus 2. Corinth. 4. *mortificationem Domini Ieſu in corpore circumferentes*, ad Rom. 6. *conſepulti ſumus ei*; & ibidem; *conformes*

facti

facti ſumus ſimilitudini mortis eius. Addit, *ſi ſuſtinebimus, & conregnabimus*, hoc eſt, *ſi ſufferimus*; verbum enim Græcum, pro quo Latinus vertit, *ſuſtinebimus*, præſens tempus ſonat; vel, ſi in malis perdurauerimus, ſicut Chriſtus perdurauit, etiam cum illo vnà regnabimus. Vbi Chryſoſt. *Non ſatis eſt ſemel mori; diebus ſingulis beatus iſte moriebatur:* ſed tolerantia opus eſt magna, eaque in primis Timotheo erat neceſſaria, ad quam & illum, & nos excitat ſpe præmij. Chryſoſt. Paulus quotidie moriebatur.

II. Sequitur deinde, *ſi negauerimus, & ille negabit nos*, hoc eſt, ſi metu tormentorum negauerimus Chriſtum, ille etiam negabit nos, damnationi æternæ deſtinatos, vt ait ipſe Dominus, Matth. 10. & Luc. 12. Hæc enim retributio eſt valde æqua, vt ait Chryſoſt. nempe vt Chriſtus coram Angelis Dei neget eum, qui ſe negauit coram hominibus. Bonis enim ſimul & malis, digna pro malis viciſſitudo redditur. Non enim in bonis tantummodo, ſed etiam in malis ſunt compenſationes. Ad hunc modum etiam exponit Ambroſ. ſi bene conſideretur, & Primaſius, qui ait, Ipſe promiſit, ſe coram hominibus negantes, coram Patre & Angelis negaturum. Idem Primaſius optimè commentatur ſequentia verba, *Si non credimus, ille fidelis permanet, negare ſeipſum non poteſt.* Sic enim ait: *Siue credimus, ſiue non credimus, veritas non mutatur: ſed ſi credimus, nobis præſtamus.* Nam ille non aliud exhibere poterit ſingulis, quàm promiſit, quia veritas non mentitur: nec enim euacuat promiſſum ſuum, etſi non omnes crediderint, ſicut ad Romanos dicit: *Numquid illorum incredulitas, fidem Dei euacuauit, &c.* Itaque qui Chriſtum negat, vt cum Primaſio ait Theód. ipſum quidem non lædet, ſed ſe ipſum detrimento afficiet. Neque enim credentes, ipſum Deum efficimus, nec, ſi non credamus à diuina natura eiicimus: ſed ſiue credamus, ſiue non, ipſe Deus eſt. Nos ergo credentes vtilitatem capimus. Matth. 10. Luc. 12. Qui negat Chriſtum in tormentis damnabitur. Chryſoſt. Ambroſ. Primaſ. Rom. 3. Veritas non mutatur.

III. Non eſt prætermittendum à Latinis ferè interpretibus, in quibus eſt D. Thom. *fidelis ſermo*, coniungi cum ſequenti ſententia. Cæterùm, tunc particula, *nam*, omnino redundat, more Hebræorum; eſtque pleonaſmus. Fortè alludit hîc Paulus ad vſum traditionum; quas Hebræi pertinere dicebant ad rectam legis intelligentiam, & obſeruantiam: habereque ſecundo loco autoritatem poſt ſacram & canonicam Scripturam, vt annotauit Epiphan. hæreſ. tom. 1. lib. 2. versùs finem. Iuxta Rabbinos quædam erant à Deo, quædam à Moyſe, quædam à ſenioribus: vtebantur autem Phariſæi & Scribæ, hac formula, *fidelis ſermo*, in inculcandis huiuſmodi traditionibus, ad perfectam legis Moſaicæ obſeruantiam pertinentibus, qua hîc etiam vtitur Paulus tanquam diſcipulus olim Phariſæorum. De traditionibus; vide Hieronym. & alios interpretes in cap. Matth. 15. vbi Scribæ & Phariſæi interrogant Dominum, *Quare diſcipuli tui tranſgrediuntur traditiones ſeniorum. Non enim lauant manus, &c.* Quibus Dominus reſpondet: *Quare vos tranſgredimini mandatum Dei, propter traditiones veſtras, &c.* D. Thom. Varietas traditionum apud Rabb. Hieronym. Matth. 15.

IV. Circa illa verba, *ſi non credimus ille fidelis permanet, &c.* aduerte ea à Græcis intelligi eo modo quo à nobis ſunt explicata. Et quidem D. Athanaſ. orat. 3. per *fidelem* hoc in loco, interpretatur *immutabilem*. Poſſunt nihilominus referri, & fortè rectiùs, ad veritatem, & certitudinem promiſſionum diuinarum, vel ad immobilitatem prædeſtinationis electorum; veritas enim diuina violari non poteſt ob perfidiam humanam. Vnde ad Rom. 3. *Nunquid* Athanaſ. orat. 3. Rom. 3.

incredulitas eorum fidem Dei euacuauit; abſit: eſt enim Deus verax,&c. Ibidem cap.
Infr.4. 4. laudans Paulus fidem Abrahæ, ait, *Sciens quia quæcunque promiſit Deus potens*
August. *eſt & facere.* D. Auguſt. in Pſal.32. conc.1. enarrans illud, *Omnia opera eius in fide,*
Ob fidem promiſſionũ fidelis Deus agnoſcitur. *&c.* ait, *fidelis homo eſt credens promiſſioni Dei; fidelis Deus eſt, exhibens, quod promiſit homini: teneamus ergo fideliſſimum debitorem, quia tenemus miſericordiſſimum promiſſorem,&c.* Dionyſ. Areop. de diuinis nominibus cap.7. p.1. in fine firmiſſi-
Pſal.32. mum etiam & immutabile eſſe oſtendit fundamentum diuinarum promiſſio-
Dionyſ. num, dum Deum eſſe ait primam, vereque ſubſiſtentem veritatem, cui inni-
Hebr.11. titur fides, ac proinde firma eſt, & ſtabilis, &c, vt definit Apoſtolus ad Hebr.11. *ſperandarum ſubſtantia rerum,&c.* Quod autem additur, *Negare ſe ipſum non poteſt;* hoc eſt, non poteſt cùm ſit ſumma veritas, negare quin Deus ſit, ac reſur-
Occum. rexerit: vt exponit Oecum. Vel, nihil ob noſtram negationem, immutatus eſt, ſed fidelis manet & verax, in iis quæ ipſum concernunt. Cæterùm non poſſe Deum aliqua præſtare, quæ imperfectionem, & defectum inuoluunt, vt mentiri, aliquid iniuſtum facere: non eſt impotentiæ ſed omnipotentiæ indicium,
Anſelm. vt probat Anſelm. enarrans hæc verba: *Nam, qui talia poteſt,* inquit, *nempe mentiri, &c.* quod ſibi non expedit, poteſt, & quod non debet poteſt: quantò ma-
Qui poteſt mẽtiri, quod ſibi non expedit, poteſt. gis poteſt, tantò magis peruerſitas & aduerſitas poſſunt in illum; & ipſe minùs contra peruerſitatem & aduerſitatem: qui ergo ſic poteſt, non potentia; ſed potiùs impotentia poteſt. Sed Deus inde verè eſt omnipotens, quia nihil poteſt, per impotentiam, & nihil poteſt contra eum aliquid. Rectè ergo de omnipotenti dictum eſt, quia negare ſe ipſum non poteſt: quemadmodum *facere aliquid iniuſtum, magis impotentia eſt, quàm omnipotentia,&c.*

Anſelm. V. Inſinuat deinde idem Anſelm. aliam horum verborum, *ſeipſum negare non poteſt,* facilem interpretationem: vt nempe ſignificent, ſeipſum negare non
Auguſt. vult. Sic enim explicat Auguſt. particulam, *non poteſt,* tract.53. in Ioan. declarans illa verba, *& non poterant credere, &c.* hoc eſt, nolebant credere: putatque in ſacris literis, interdum vſurpari, *non poſſe,* pro *nolle*: ita, vt verbum *non poterant,* apud Ioan. accipiatur pro *non volebant,* ſiue *nolebant* credere. Prior tamen interpretatio communior eſt; quam magis confirmat Dionyſ. de diuinis nominibus cap.8. confutans argumentationem cuiuſdam Magi. *Si eſt omnipotens,* dicebat Magus, *quomodo dicitur à Paulo aliquid non poſſe, qui ait, Deum ſe ipſum ne-*
Dionyſ. *gare non poſſe?* Reſpondet Dionyſ. quia ſe ipſum negare, à veritate deficere eſt. Porrò veritas Deus eſt, & à veritate cadere, à Deo eſt cadere. Si igitur veritas
A veritate cadere, à Deo eſt cadere. Deus eſt, veritatis negatio, à Deo eſt prolapſio. A veritate Deus cadere non poteſt, ſicut non poteſt, non poſſe, &c. eandem ſententiã proſequitur Aug. 5.
Auguſt. de ciuit. cap.10. Tandemque ait: *Propterea quædam non poteſt, quia omnipotens eſt.*
Quędã Deus non poteſt quia eſt omnipotens. Vide eundem lib.2. de ſymbolo ad Catechumenos cap.1. vbi exponit particulam, *Credo in vnum Deum Patrem omnipotentem,* ſic enim ait: Deus omnipotẽs eſt, & cùm ſit omnipotẽs, mori tamen non poteſt, falli non poteſt, mutari non poteſt, &c. quod ait Paulus, ſe ipſum negare non poteſt; quàm multa non poteſt, & tamen omnipotens eſt. Et ideò omnipotens eſt, quia illa non poteſt, nam ſi mori poſſet, non eſſet omnipotens; ſi falli, ſi iniquè agere, quia ſi hoc in Deo eſſet, non fuit dignus, vt eſſet omnipotens, &c. Hanc expoſitionem am-
D.Thom. plectitur D. Thom. hoc loco, cùm ait, *Ex hoc eſt omnipotens Deus quòd ſe ipſum negare non poteſt: poſſe enim deficere magis pertinet ad impotentiam; quia quòd aliquis*

deficiat,

deficiat, eſt per debilitatem ſui eſſe. Hoc ergo, quod non poteſt negare ſe, eſt ratio perfectæ virtutis, & omnipotentiæ.

VERS. 14. Hæc commone, teſtificans coram Domino.

Græcè ; *Ταῦτα ὑπομίμνησκε, διαμαρτυρόμενος ἐνώπιον τοῦ Κυρίου.*

I. NE quis putaret ad ſolum Timotheum reſpexiſſe Paulum in præcedenti inſtitutione: *Aliquos,* inquit, *admone, & hortare*; *teſtificans coram Domino*: hoc eſt, interpoſito timore, qui debetur Deo. Ita Theoph. & Oecum. Vel, vt Chryſoſt. & alij interpretantur particulam, *coram Deo*, teſtem capiēs Deum; vt intelligant, ſi te contempſerint, quis ipſos ſit iudicaturus. Ad hunc etiam ſenſum applaudit Theophyl. Oecum. D. Ambroſ. & Primaſ. *conteſtari* autem *coram Domino*, in præſentia, nihil aliud eſſe videtur, quàm inuocare Deum in teſtem, ſeu, quod idem eſt, interpoſita adiurationis religione, ſub teſtimonio diuino conſcientias auditorum aſtringere, vt hæc diligenter conſeruent; alioqui Deum ſe ſeueriſſimum iudicem habituros. Nam ſi teſtimonium hominum habere dicimus pleniſſimam fidem, quæ ex verbis fit; quantò magis Dei. Et verò, ſi quis fœdus inierit, aut Teſtamenti tabulas ſcripſerit, teſtes adhibet, quibus ſemper habeatur fides; putáſne audebit quiſpiam id violare, aut aliàs prodere? Minimè id quidem etiamſi velit; arguetur enim teſtium fide. Ait ergo Paulus, *Hæc admone: teſtem verò eorum, quæ dicuntur & geruntur, Deum voca.* Sic olim Moyſes ad legem diuinam ſeruandam populum adhortatus, ait, *Teſtes inuoco cælum, & terram hodie, quòd propoſuerim vobis*, &c. Deut. 4.

Theophyl. Oecum. Chryſoſt. Theophyl. Oecum. Ambroſ. Primaſ. Teſtificari coram Deo eſt conſcientias, adiuratione Dei aſtringere. Deut. 4.

VERS. 14. Noli contendere verbis; ad nihil enim vtile eſt, niſi ad ſubuerſionem audientium.

Græcè ; Μὴ λογομαχεῖν, εἰς οὐδὲν χρήσιμον, ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκουόντων.

II. VVlgata noſtra editio aliter hæc verba proponit, aliúmque ſenſum exhibet quàm Græci interpretes, qui infinitiuum λογομαχεῖν, hoc eſt, *pugnare verbis*, referunt, non ad Timotheum; ſed ad illius auditores, hoc ſenſu: Hæc admone, conteſtans coram Domino, ne verborum pugnas ſequantur? Intelligitur autem iſte locus ex cap. 6. epiſtolę 1. ad Tim. vbi modum in diſputationibus fidei conſtituendum præcipit, maximè ob ſcholam Simonis, vbi λογομαχίας, vocat *altercationes inutiles*, hoc eſt, pugnas verborum, ſicut hoc loco λογομαχεῖν, id eſt, *verbis pugnare*, quod eſt proprium ſophiſtarum, vt adnotauit D. Auguſt. lib. 1. contra Creſconium Donatiſtam: *Maligna*, inquit, *profeſſio, quæ ſibi proponit, non ex animo, ſed ex contentione, vel quoquo modo contra omnia, vel pro omnibus dicere*, &c. Vnde & valde odioſi ſunt huiuſmodi homines: de his enim addit ſcrip. Eccl. 31. *Qui ſophiſticè loquitur, odibilis eſt.* Subdit Auguſt. Ab hac igitur ſophiſtica, mihi videtur Paulus iuuentutem prohibere, cùm ait, *Noli contendere verbis*, vbi vides legi ab Auguſtino, *Noli contendere*, &c. in imperatiuo, ſicut habet noſtra vulgata editio, dirigens ſermonem, quem Chryſ. Theoph. Oecum. & ferè Græci ad auditores dirigunt, ad Timotheum, nouámque

1. Tim. 6. Auguſt. Maligna profeſſio cōtra omnia loqui, &c. Eccl. 31. Chryſ. Theophyl. Oecum.

que inchoans ſententiam, ſic ait: *Noli*, &c. quam lectionem ſequitur etiam Ambroſ.& Primaſ.

Ambr. Primaſ.

III. Cæterùm quocunque modo legas, monet Paulus vitandas eſſe verborum contentiones, præſertim de rebus ſacris. Pulchrè Chryſoſt. ait frenari ab Apoſtolo cupiditatem diſputandi, vel ipſi Timotheo: *Eſt enim ea res*, inquit, *illecebris plena, ſempérque geſtit humanus animus rixari atque litigare.* Hæc ille. eſt autem hæc cupiditas magis inſita adoleſcentibus,& imperitis. Vnde D. Ambr. hîc contentiones, inquit, vitandas monet, præcepta autem danda ſub Dei timore, & terrore; quia contentio poteſt adhuc minùs ſtabilitis generare ſcrupulum: *Solent enim in contentione talia opponi elimato maleuolentiæ ferro vt moueant animos incipientium fratrum.* Hæc Ambroſ. Vide, quæ annotauimus in priori epiſtola cap.6. vbi Apoſtolus præcipit vitandas eſſe profanas vocum nouitates,&c. Pugnas autem verborum hoc loco ad nihil vtiles eſſe, ait, niſi ad ſubuerſionem audientium. Hinc enim ſequuntur ſtudia partium, vt vnus dicat, ego ſequor hunc Doctorem: alius, ego illum ſequor: quod ſtudium turbationis habet plurimum, vtilitatis nihil.

Chryſoſt. Altercatio eſt res illecebris plena. Ambroſ. 1.Tim.6.

IV. Aduerte tamen, non prohiberi à Paulo contentiones, quæ vtiliter in rerum examinatione verſantur, ſed illas præſertim, quæ in verbis ſunt, & ſtudio contendendi mouentur. Quid de his ſentiat Epiph. hæreſi 64. verbis Methodij, ſic exprimit, dolens ſui temporis vicem: *Antiquitus valde pauci expoſitores erant, & ij, qui tunc erant, conabantur non delectare, ſed iuuare præſentes. Ex quo autem res ad leuitatem deuenit, omnes ad faciendum bonum hebetati ſunt, opinione referri circa ratiocinandi profectum, peccarunt, iactantes ſe, quia omnia cognoſcere poſſent, doceri, ſi opus eſſet, erubeſcentes: contendere verò potiùs ac proſilire, non intelligentes, quòd non opera verborum gratia facta ſunt, ſed potiùs verba gratia operum: Quemadmodum in medicina, per quam ægri ſanari debent, opera verbis dominari debent, & verba operibus confirmari*, &c. D. Auguſt. 4. de doctrina Chriſtiana, cap.28. referens hunc Pauli locum ait: *In ipſo etiam ſermone malit doctor Eccleſiaſticus rebus placere, quàm verbis, neque exiſtimet dici melius, niſi quod dicitur verius. Nec doctor verbis ſeruiat, ſed verba doctori*, &c. Deinde, *Verbis*, inquit, *contendere, eſt non curare, quo modo error veritate vincatur, ſed quomodo tua dictio, dictioni præferatur alterius.* Hæc Auguſt. ex cuius ſententia damnat Paulus longas & inutiles diſputationes, quæ ſuſcipiuntur non ad ædificationem, ſed oſtentationem,& ambitionem: quales nonnulli excitant interdum de nominibus, ſyllabis,& literis potiùs quàm de rebus, & ſenſibus Scripturæ. Vide Nazianz. in oratione de modeſtia, ſiue moderatione in diſputationibus ſeruanda: vbi ſatis explicat quàm periculoſum ſit de rebus diuinis agere, altercando maximè coram imperitis, cùm conſtet, eos inde occaſionem capere ad recedendum à pietate. Vnde D. Auguſt. epiſtola 137. nos hortatur, vt cum hæreticis,& iis, qui videntur eſſe inſanabiles, ne verbis contendamus, aut loquamur de rebus fidei, ſed tantùm illud eis obiiciamus, & exprobremus, quòd non ſint Catholici; & quòd ſponte ſua receſſerint à fide. Tertull. verò in lib. de præſcriptionibus, docet, homines hæreticos non eſſe admittendos ad vllam de Scriptura diuina diſputationem, vtpote, quibus non competat Scripturæ poſſeſſio, & ipſam interpretentur, vt volunt,& Dionyſ. Areop. epiſtola 5.& 6. longè vtilius eſſe putat vt Catholici homines veritatis noſtræ confirmationi, magis quàm falſitatis

Nũ prohibet Paulus altercationes ſuſceptas vt veritas eluceat. Epiph. Verba propter opera. Auguſt. Dicitur melius, quod dicitur verius. Greg. Naz. Coram imperitis nõ eſt diſputandum de fide. Auguſt. Tertull. Hæreticis nõ competit poſſeſſio Scripturæ. Dionyſ.

tis

tis impugnationi incumbant.

V. Quod autem Eraſmus hîc aduertit, non rectè à vulgato interprete referri admonitionem Pauli ad Timotheum, putans rectiùs accommodari ceteris hominibus, cùm Timotheo non timeret Paulus, ne modum in diſputationibus excederet; temerè dictum puta. Potuit enim contextus Græcus trahi ad Timotheum ſine detrimento ſententiæ; quæ enim Timotheo dicuntur, omnibus dicuntur. Quod verò ait, quaſdam particulas redundare, non ſatis confirmat. Licèt enim redundent ſecundùm modum interpretandi, quem ille cum Græcis ſequitur, debuerant tamen apponi, vt conſtaret ſententia, in Latina vulgata editione à D. Ambroſ. Auguſt. Primaſ. & aliis Patribus; imò nunc etiam à ſummo Pontifice Sixto V. approbata poſt maturam deliberationem.

Eraſmus non rectè carpit vulgatum interpretem.

Eraſmi temeritas.

VERS. 15. Solicitè cura, teipſum probabilem exhibere Deo, operarium inconfuſibilem: rectè tractantem verbum veritatis.

Græcè; *σπούδασον σεαυτὸν δόκιμον παραστῆσαι τῷ θεῷ, ἐργάτην ἀνεπαίσχυντον, ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας.*

I. Examinanda ſunt ſingula verba, vt mens Pauli rectè percipiatur: imprimis verbum *σπούδασον*, quod ſtudium & diligentiam ſonat, variè vertitur ab interprete noſtro. Nunc vertit *ſatagere*, vt in cap. 3. 2. epiſt. D. Petri. Nunc *feſtinare*, vt cap. 4. ad Hebr. nunc aliis modis, vocabulum *δόκιμον* ſignificat probatum, ſiue probum, vel probabilem, id eſt, quem Deus probet: *Studet*, inquit, *teipſum exhibere Dei approbatione dignum.* Vox *ἀνεπαίσχυντον*, ſignificat *eum, qui non pudefiat* ſiue *erubeſcat*, hoc eſt, exhibe te operarium non erubeſcentem, ſeu, quem in nulla re pudor retardet, quin liberè dicas, quod ſentias, & magno animo, tum coram gentibus, tum coram Iudæis Chriſti fidem, & religionem profitearis: *Rectè tractantem*, vertit vulgata editio, quod Græcè dicitur *ὀρθοτομοῦντα*, hoc eſt, *rectè ſecantem*, ſumpta metaphora, vt Græca ſcholia admonent, à ſecuri, aut gladio, quo reſecantur inutilia & ſuperuacanea; vt enim Chryſoſt. ait complures verbum Dei vndique lacerant, atque diſcerpunt, noxia germina miſcentes. Deinde, vt rectè tractetur verbum Dei, ex ore Pauli, ſic præcipit: Amputa quæcunque adulterina oriuntur, & cætera huiuſmodi incumbe vt reſecentur atque veluti in loris, atq; corrigiis ſuperflua quæque atque à prædicatione aliena gladio ſpiritus abſcinde.

2. Petr. 3. Hebr. 4.

Chryſ.

II. Particulam, *rectè*, optimè explicat Theod. ſumpta metaphora à rectis ſulcis: *Laudamus*, inquit, *agricolas, qui rectos ſulcos proſcindunt; ita etiam magiſter eſt laude dignus, qui ſequitur regulam diuinorum eloquiorum.* Theoph. particulam, *rectè tractantem verbum veritatis*, quæ eſt in noſtra editione: aliter permutat: hoc eſt, qui rectè incîdat verbum veritatis; pleriquè, inquit, diuellunt ipſum, quò volunt, diſtrahentes: tu verò ad id quod rectum eſt, duc: veluti enim de pelle quapiam & corio ſuperflua quædam continente rectè incîdas, ac diſſeces. Primaſius vulgatam editionem ſecutus, ait, eum rectè tractâre verbum Dei qui dictum exemplo confirmat. Quia ſicut ornamentum vitæ doctrina eſt,

Theodor.

Quid ſit rectè tractare verbum.

Theophyl.

Notâtur qui quò volunt trahunt verbum Dei.

Primaſ.

eſt,ita ornamentum doctrinæ conuerſatio bona: quia non bene docentur verbis, ſi deſtruantur exemplis. D. Ambroſ. interpretatur hunc locum de eo qui aptè verbum Dei docet ſine diſputationibus, quæ auditores turbare poſſunt, vt de prædeſtinatione & ſimilibus: *Non enim* (vt Dominus ait, apud Matth.) *proijcienda ſunt margaritæ ante porcos.* Concludit Ambroſ. Rectè autem tractat & bona conſcientia, qui volentibus loquitur, & pacificis. Collatio ergo inter Dei ſeruos eſſe debet, non altercatio. Hæc ille, cui concinit Auguſt. in libr. de bono perſeuerantiæ, cap. 22. &c. docens non omni tempore & loco indifferenter dicendum eſſe, quod verum & Catholicum eſt. Eandem doctrinam inculcat cùm aliis in locis tum in lib. quæſtionum, in Matth. qu. 11. Quare *rectè tractare verbum veritatis*, iuxta modum loquendi D. Pauli & ſacræ Scripturæ, nihil aliud mihi videtur in præſentia ſignificare, quàm verbum Dei purè & ſyncerè tradere, & in ſacra doctrina inſtruere ignorantes optima fide, & conſcientia: non ad oſtentationem, aut quæſtum; nec ambulantes in aſtutia, *neque adulterantes verbum Dei, ſed in manifeſtatione veritatis*, vt ait Apoſtolus, 2. Corinth. 2. vbi aduerte, verbum Græcum, pro quo noſtra editio tranſtulit, *adulterare*, propriè ſignificare idem quod *cauponari*; ſolent autem caupones qui Deum non timent, ſpe lucri, vinum aqua miſtum vendere. Vnde meritò dicuntur cauponari, qui verbum Dei ſyncerè non prædicant, lucrum, curioſitatem, aut inanem gloriolam ſibi proponentes; de quibus queritur ad Philipp. 1. *Quidam*, inquit, *ex contentione Chriſtum annunciant, quidam ex charitate: quidam non ſyncerè, exiſtimantes ſe preſſuram ſuſcitare vinculis meis*, &c. Hinc patet quid ſit, apud Paulum, *adulterare verbum Dei?* Quid *rectè tractare verbum veritatis.* Vtrunque loquendi modum explicat D. Gregor. 22. Mor. cap. 12. Adulterare, inquit, verbum Dei eſt, aut aliter ſentire de illo, quàm eſt, aut ex eo non ſpirituales fructus, ſed adulterinos fœtus quærere laudis humanæ: *Ex ſynceritate autem loqui verbum Dei*, nihil eſt aliud, quàm ex illo nihil quærere aliud, quàm oporteat, &c. Eſt ergo *rectè tractare verbum Dei*, ſacram doctrinam, purè & caſtè, vbi, & quando expedit, tradere.

Ambroſ. — Matth. 7. — Collatio eſſe debet ſermo noſter, non altercatio. — Auguſt. — Adulterare verbum Dei quid ſit? verbum Græcũ ſignificat cauponari. 2. Cor. 2. — Philipp. 1. — Greg. PP. — Purè verbum Dei enunciandum eſt.

III. Vnde colliges quid cauſæ fuerit, cur in antiqua Eccleſia frequenter vſurpatum ſit verbum *tractandi* pro verbo *exponendi*, ſeu *prædicandi*, & vocabulum *tractatus* pro *expoſitione*, vt patet ex Aug. qui ſuas expoſitiones in Euang. & in epiſtolam D. Ioan. vocat tractatus: & volumina, quæ Græci appellant tomos, quaſi ſectiones, Latini vocant *tractatus*, hoc eſt, expoſitiones. Quanuis verò Eraſmus *Tomos* Græcis dici putat tractatus à ſecando, quòd olim in pellibus ſcribebant ad hoc reſectis, vt conuolui poſſent in ſurculum, idque illi demus; hoc tamen non euincit, quin tomi perinde expoſitiones ſint, atque tractatus.

Auguſt. — Tomi, quaſi ſectiones & tractatus. Eraſmus.

VERS. 16. Profana autem, & vaniloquia deuita: multum enim proficiunt ad impietatem: & ſermo eorum vt cancer ſerpit.

Græcè; Τὰς δὲ βεβήλους κενοφωνίας περιΐστασο· ἐπὶ πλεῖον γὰρ προκόψουσιν ἀσεβείας. καὶ ὁ λόγος αὐτῶν ὡς γάγγραινα νομὴν ἕξει.

I. COpula, &, non eſt in Græco exemplari, reddit tamen idoneum ſenſum, vt vides, vocabulum *vaniloquia* ſiue, *inaniloquia*, ſatis exprimit Græcum

cum κενοφωνίας. Ambroſius legit καινοφωνίας, cum αι, & propterea tranſtulit, *Profanas autem vocum nouitates deuita, &c.* Quam lectionem etiam ſequitur interpres D. Chryſoſt. Imò, & ipſe D. Chryſoſt. ſi interpreti credimus. Non tamen id videtur agere Apoſtolus, ne vtamur vocibus nouis ſiue Græcis ſiue barbaris à nobis, aut aliis excogitatis, modò res aptè ſignificent, de quibus ſacra Scriptura agit: ſed ne nouas & inauditas voces inducamus ſignificantes res profanas, quales comminiſcebantur Simonis diſcipuli, de quibus Epiphanius in horum hæreſi. Timendum eſſe ait Chryſoſt. hoc loco, cùm nouum aliquid inducitur. Nec enim ſubſiſtet. Nam cùm quid noui fuerit inuentum, ſemper noua id parturit, infinituſque fit error eius, qui tranquillam, fidamque ſtationem littoris egreſſus, per deuia cœperit vagari. Hæc ille. Itaque Apoſtolus vitari iubet profanas nouitates, vt contentiones vitentur. Nec enim congruit, inquit, Ambroſ. vnius fidei viros habere contentionem, ſed in tractatu patiantur ſe inuicem, & conſentiant bonis dictis; ſi quid autem improbabile videtur, cum pace diſſimuletur.

Ambroſ. — Chryſoſt. — Epiphan. — Contra nouitates vocum, &c. — Ambroſ.

II. Eſt autem profanum, vt id quoque non lateat, quod nihil habet ſacri, nihil religioſi: quaſi procul à fano eliminandum. Vnde poeta Latinus 6. Æn.

Profanum quid ſit. — Virg.

Procul hinc procul eſte profani,
Conclamat vates, &c.

Et Lyricus Ode. 1. lib. 3.

Odi profanum vulgus & arceo, &c. — Horat.

Et Plato in dialogo de ſanctitate ita ait: *Quod dijs amicum, id ſanctum eſt; quod verò non amicum, profanum.* Hinc Paulus ad Hebr. 12. Eſau prophanum appellauit, hoc eſt, hominem alienum prorſus à ſanctitate & religione; quia pro vno edulio vendidit ius ſanctum, hoc eſt, primogenituram, cum qua ſacerdotium erat coniunctum. Vitanda ergo ait Paulus, ei qui rectè tractat verbum Dei, profana dogmata & impia: ſic profanas vocum nouitates appellauit epiſt. præcedenti cap. 6. quæ maximè aberrant à vera & antiqua religione ex vſu veterum hæreticorum, præſertim Valentinianorum, & ab vſu recentiorum. Alludens ad hunc locum Pauli Tertull. de præſcriptionibus ſic ait: *Fides noſtra Apoſtolo obſequium debet prohibenti quæſtiones inire, & nouis vocibus aures accommodare, &c.* Oecum. enarrans verba hæc, *profanas vocum vanitates*, vt ipſe legit; ſi quid, inquit, nouum in prædicatione fuerit inductum ex recentiore inuento omninò vitioſum eſt, & profanum, &c. Primaſius verò ſic exponit, vt irreligioſas fabulas hæreticorum reſurrectionem negantium exiſtimet vocari profana & vaniloquia; quæ ſententia non eſt aliena à mente Pauli.

Plato. — Hebr. 12. — Eſau profanus. — 1. Tim. 6. — Tertull. — Contra nouitates. — Oecum. — Primaſ.

III. Qui legunt cum D. Chryſoſt. & Ambroſ. *Profanas autem vocum nouitates deuita, &c.* commendari volunt doctrinam fidei ab Apoſtolo, etiam ab ipſis primariis, & antiquis vocibus; quibus primùm dogmata noſtra ſignificata ſunt à lege & prophetis. Vnde 1. Ioan. 1. Catholica doctrina appellatur mandatum vetus; præterquam ex hoc capite autoritatem ſibi conciliet contra Iudæos. *Chariſſimi* (inquit Ioannes) *non mandatum nouum ſcripſi vobis, ſed mandatum vetus.* Mandatum enim vetus eſt verbum quod audiſtis. Cauet his verbis Ioannes, ne quis nouitate offenſus Euangelium reſpuat.

Chryſoſt. — Ambroſ. — 1. Ioan. 1. — Catholica doctrina eſt mandatum vetus.

IV. Hinc Auguſt. lib. 3. contra Iulianum, cap. 3. vbi Pelagianam doctri- — Auguſt.

nam confutat, ſic ait: *Mira ſunt, quæ dicitis, ô Pelagiani? noua ſunt, quæ dicitis; falſa ſunt quæ dicitis. Mira ſtupemus, noua cauemus; falſa conuincimus, &c.* In eandem ſententiam Baſil. in lib. de Spiritu ſancto cap. 29. *Veneranda*, inquit, *ſunt*
Baſil. *vetuſta dogmata; quæ ob antiquitatem, ſeu caniciem quandam habeant reuerentiam,*
Lyrinenſ. *&c.* Et Vincent. Lyrinenſis in lib. contra profanas votum nouitates, explicans hæc ipſa Pauli verba, *Profanas, &c.* Non dixit, inquit, Apoſtolus deuita antiquitates vocum, aut vetuſtates profanas, ſed potiùs profanas vocum nouitates: quia ſi vitanda eſt nouitas, tenenda eſt antiquitas, etſi profana eſt nouitas, ſacra antiquitas. Deinde exprimens quid vitandum ſit, & quo-
Nouitas vitanda, quaſi vipera. modo, ait, Quid eſt, *profanas?* Quæ nihil habent ſacri, nihil religioſi, ab Eccleſia Dei penitus extraneas. Deuita autem quaſi viperam, quaſi ſcorpionem, quaſi baſilicum, ne te non ſolùm tactu, ſeu viſu attactum percutiat. Tandem concludit, apud omnes ferè hæreſes ſolenne eſſe ac legitimum, vt ſemper profanis nouitatibus gaudeant, antiquitatis ſcita faſtidiant. Contrà verò Catholicæ Eccleſiæ hoc proprium eſt, vt depoſita ſanctorum Patrum conſeruet & profanas nouitates damnet. Hæc ille. Idem rationem reddens,
Bernard. cur nouitates periculoſæ ſint, ſic ait; Si nouitates recipiantur, neceſſe eſt, vt fides ſanctorum Patrum, aut tota aut certè magna ex parte violetur. Bernard. ſerm. 19. in Cant. ſingularitatem damnat, & nouitatem in religioſis: *Non vultis*, inquit, *eſſe communi contenti vita. Non ſufficit vobis regulare ieiunium, non ſolennes vigiliæ, impoſita diſciplina, non menſura, quam vobis partimur in veſtimentis, & alimentis. Priuata præfertis communibus, &c.* Idem in Euang. ſeptem panum: *Hortamur* (inquit) *charitatem veſtram, ne quis ex vobis inueniatur angulos amare,*
Pſal. 79. Singularitas. *ſectari latebras, quærere diuerticula, quoniam qui malè agit, odit lucem.* Deinde adducens illud Pſalm. 79. *Singularis ferus depaſtus eſt eam*, ait: *Fugite ſimulationem omnem & angulos propriæ voluntatis; fugite ſpiritum leuitatis, & nequiſſimum vitium ſingularitatis, &c.* & tractatu de diligendo Deo, ſiue cap. de charitate ad
Vbi angulus, ibi ſordes. finem, ſic ait: *Vbi proprietas, ibi ſingularitas, vbi autem ſingularitas, ibi angulus, vbi verò angulus, ibi ſine dubio ſordes, &c.* Vide Nicephor. lib. 8. Eccleſ. hiſt.
Nicephor. cap. 5. Vbi queritur Eccleſia inteſtino bello ob nouitates Arij fuiſſe turbatam. Deinde ſubdit, *Nugæ nánque & diſputationes contentioſæ, veram pietatem, perfectamque diuini numinis cognitionem peruerterunt, & ingentes turbas in Eccleſia concitauerunt.* Sunt huius rei exempla hodie quàm plurima, quæ vtinam non eſſent, ſed ſunt, vt qui Catholici ſumus edocti tot malis, nouitatem omnem in
Diſceptatio rerum nouarum & inanium impietati coniuncta eſt. rebus ſacris, ſi non execrati fuerimus, ſaltem ſuſpectam habeamus.

V. Subiungit Paulus: *Multùm enim proficiunt ad impietatem*, Græcè eſt, *προκόψουσιν*, hoc eſt, proficient, vt ſit prophetia in dicto futuri temporis. Nec eſt *multum*, ſed *ampliùs*, vt ſit ſenſus: Vocum profanæ nouitates, quas inuehunt ſectatores Simonis, *ampliùs* proficient ad impietatem. Quaſi ſentiat Paulus, diſceptationes huiuſmodi rerum inanium & nouarum quò magis admittuntur, hoc magis creſcere & ſerpere ad maiorem impietatem, gliſcentibus in dies contentionibus ambitioſis. Cum hac interpretatione rectè congruunt
Quid ſit cãcer. Primaſ. quæ ſequuntur: Porrò cancer hoc loco morbus eſt ſerpens, & quod in corpore ſanum eſt inficiens; ſeu, vt Primaſius ait, *Vlcus eſt, quod in mamillis naſcitur fæminarum, & niſi ei ſubitò fuerit ſubuentum, cùm ad cor ſerpendo peruenerit, nul-*
Theodor. *lum vltrà remedium eſt.* Deinde ſubiungit Primaſius, *Ita & hæreticorum ſunt vitan*

tanda colloquia, ne per aures irremediabiliter vulnerent mentem. Theodor. Cancro eos putat comparari, qui contraria veritati docent: quia ſæpe eos etiam corrumpunt, qui ſunt à paſſione liberi. D. Chryſoſt. hanc adhibet his verbis Pauli commentationem: *Morbus vtique horrendus, & qui medicina contineri nequit, ſed omnia in dies corrumpit: ideo nullum ei remedium valet adhiberi.* Oſtendit hoc dicto Pauli eos corrigi emendarique non poſſe, qui ſponte à veritate aberrarunt. Senſus ergo eſt, ſi ad res oratio referatur & legamus *ſerpet*, vt eſt in Græco contextu, horum ſermo non conſiſtet in vna ſpecie impietatis, vel altera, ſed ſemper ſurget in cumulatiorem. Si verò referatur ad perſonas, hic erit ſenſus, vt cancer, locum, quem occupauit, depaſcitur, & inde ad vicina ſerpit, eaque inficit; ſic per hos, alij ſemper, & alij corrumpentur. Vnde Gregor. 3. Moral. cap. 14. *Habent,* inquit, *hæretici hoc proprium, quòd in eo gradu, in quo de Eccleſia exeunt diu ſtare non poſſunt, ſed ad deteriora quotidie ruunt.* Hæc Gregor. Rationem aſſignat Dionyſ. Areop. lib. de diuinis nominibus, cap. 4. p. 4. ad finem: *Quoniam malum quodlibet infirmitas quædam eſt, atque à bono defectio: ideo mirum non eſt, ſi continenter, & in dies deficiat à bono, & ſuo pondere ad aliud & aliud malum progrediatur, &c.* Aduertit D. Auguſt. in Pſalm. 54 permitti à Deo interdum hæreticis, vt liberè vagentur in multorum perniciem, ad noſtram eruditionem; vt & boni laudem habeant conſtantiæ, & mali inconſtantiæ vituperationem. Admonet etiam Cypr. lib. 1. epiſt. 3. ad Cornelium, vt Chriſtiani peſtilentem doctrinam, tanquam contagium aliquod exhorreſcant. *Declinent,* inquit, *de cætero fratres noſtri fortiter verba, & colloquia eorum quorum ſermo, vt cancer, ſerpit, ſicut Apoſtolus ait, & nulla cum talibus commercia copulentur, &c.* Nazian. tractatu de fide, ait: *Hæreſes veneni vice ad intimum pectus vires ſuas infundere.* Vide Cypr. in ſer. de lapſis, vbi *cõtagium* vocat, *& peſtem, vt cancrum, ſerpentem, hæreticorum colloquia,* vide etiam quæ annotauimus epiſtola præcedenti cap. vlt.

Chryſoſt. Hæreticorũ ſermo morbus eſt contagioſus.

Gregor. PP.

Dionyſ. Peccatum eſt à bono defectio.

Auguſt. Pſal. 54.

Cypr.

Greg. Naz.

Cypr.

VI. Aduerte tandem, non minùs cauendum eſſe, vt ſentit Paulus hoc loco, ſermonem hæreticorum ſcriptum, quàm ore prolatum: cùm vterque æquè pernicioſus ſit, imò ſcriptus ſermo interdum plus veneni continet, vt experientia docet. Vnde Nazian. orat. 2. de pace, hæreticorum libros eleganter appellat *oua aſpidum:* nempe quia apta ſunt parturire aſpides, quales fuerunt eorum Scriptores. Vnde Nicæna Synodus, vt refert Niceph. lib. 8. Eccleſ. hiſt. cap. 18. ob periculum falſæ doctrinæ. Arij, & ſectatorum illius libros publicè comburi iuſſit. Idem Niceph. lib. 17. cap. 9. legem olim promulgatam fuiſſe refert, vt capitis ſupplicio puniretur, qui ſcripta Seueri cuiuſdam hominis hæretici conſeruaret. Quid ego exempla quæro hiſtoriæ Eccleſiaſticæ? vel ipſi Ethnici in foro comburi iuſſerunt libros Protagoræ philoſophi, quod in iis, cùm atheos eſſet, nihil certi de diis aſſereret; cùm dubitatio illa in religione illius temporis offendere poſſet multos impietate, & nouitate, vt autor eſt præter alios Philoſtratus. Plato etiam 7. & 8. de legibus, & præſertim lib. 10. vbi agit, de libris non edendis in lucem, antequam examinentur: rationem hanc ſuæ doctrinæ reddit, Ne quid fortè huiuſmodi libri contra religionem approbatam contineant, & Titus Liu. lib. 10. decad. 4. combuſtos fuiſſe quoſdam libros ait, in quibus de religione diſputabatur.

Nazian. Hæreticorũ libri ſunt oua aſpidũ.

Nicæn. Synod.

Nicephor.

Protagoræ libri comburuntur.

Philoſtratus.

Plato.

Liuius.

VII. Quis ergo niſi inſaniſſimus, calumniari morem Eccleſiæ poteſt, libros hæreticos comburentis? ſi enim hæreticorum ſermo, vt cancer, ſerpit, quo

August. Pſal. 1. Hæreſis cathedra peſtilentiæ. Chryſoſt.

alio remedio tanta corruptio impediri poteſt? Si doctrina hæretica vt Auguſt. interpretatur Pſalm. 1. cathedra eſt peſtilentiæ: ferro profectò & flammis, halitus, qui inde efflatur in perniciem multorum, reprimendus eſt, non tam propter eruditos & perfectos viros, quàm propter ſimplices & imperfectos: Vnde Chryſoſt. orat. 2. de prouidentia, de hac materia diſſerens: *Hæc diximus*, inquit, *non ſtabilitatem illarum opinionum veriti, ſed imbecillitatem veſtram intuentes, &c.* Timet autem Chryſ. ſimplicium imbecillitatem, quia, vt ait Auguſt. lib. 2. quæſtionum Euang. q. 40. *Nulla eſt doctrina tam falſa, quæ non aliqua vera interdum miſceat, vt credibilior fiat.* Ideoque rectè comparatur lepræ falſa doctrina, quoniam inſtar lepræ cuiuſdam, varia eſt; & quemadmodum lepra humana corpora variare & maculari ſolet: ſic falſa doctrina, varia eſt, & animum maculare ſolet. Idem Auguſt. lib. quæſtionum miſtarum q. 100. de falſa doctrinâ: *Quamuis*, inquit, *ſibi applicat quædam veluti velamina, quibus impietatem contegat (non poteſt enim ſola impietas proponi, quia non inuenit emptorem) vt videntes fallantur: & vbi lex diaboli eſt, ſi ipſe nominetur, horretur. Quare ſicut mel veneno interdum admiſcetur, per quod & lateat, ſic nomen applicat ſibi veritatis.* Dubitari poteſt hoc loco, cum diuo Auguſtino, an illi, de quibus Paulus ait, *Sermo eorum vt cancer ſerpit, &c.* fuerint intra Eccleſiam, an potiùs extra: diſſoluetur hæc quæſtio infrà in explicatione illorum verborum, *In magna domo, &c.*

August. Hæreſis lepra eſt. Auguſt.

VERS. 17. Ex quibus eſt Hymenæus, & Philetus; qui à veritate exciderunt, dicentes reſurrectionem eſſe iam factam.

Græcè; *ὧν ἐστιν ὑμέναιος, καὶ φιλητὸς, οἵ τινες περὶ τὴν ἀλήθειαν ἠστόχησαν, λέγοντες τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι.*

Eraſinus. Ambroſ.

I. IN quorum numero ſunt Hymenæus & Philetus, qui à veritate exciderunt, vt habet noſtra editio vulgata, vel, vt Eraſmus vertit, *aberrauerunt*. D. Ambroſ. legit, qui *deerrauerunt à veritate*, reſpiciens ad verbum Græcum ἀστοχεῖν, in quo continetur metaphora, quæ ſumitur à collimantibus ad ſcopum, & collimando aberrantibus; de qua metaphora diximus in præcedenti epiſtola. Porrò ab Apoſtolo nominantur duo hæretici, qui hanc appellationem aſſecuti ſunt; quia dum ſe iactarent, tanquam accuratiſſimi & ſubtiliſſimi veritatis indagatores, à veritatis ſcopo deerrauerunt; dicentes, reſurrectionem eſſe iam factam, quia ſcilicet non aliam miſeri cogitabant reſurrectionem, vt Theodor. & Ambroſ. aiunt, quàm illam, quæ fit per liberorum procreationem. Liberi enim in lucem editi, vt illi docebant, referunt parentes à quibus geniti ſunt; ipſoſque defunctos, veluti viuos exhibent, in quo cernitur reſurrectio quædam, quæ & facta eſt, & fit quotidie, ſic Epiphan. hæreſi 40. D. Ambroſ. & Theodor. Quibus accedit Primaſ. *Eos poſuiſſe*, inquiens, *reſurrectionem in filijs, ſiue in anima cùm à vitijs reſurgit, &c.*

Theodor. Ambroſ. Epiphan. Ambroſ. Theodor. Primaſ. Chryſoſt.

II. Expendit D. Chryſoſt. illa verba præcedentia, *multùm proficiunt ad impietatem*: Ex hoc enim incommodo tollendi reſurrectionem futuram, in die mundi extremo; multa accreſcunt incommoda. Nam ſi iam reſurrectio facta eſt, non modò hoc afficimur detrimento, quòd magna illa priuamur gloria, verùm & iudicij metus excluditur. Quippe ſi reſurrectio facta eſt, meritorum quoque retributio tollitur: Gratis itaque iuſti ærumnas perpeſſi ſunt.

At

At id ita falſum eſt, vt videamus, iuſtos ſpe ſua nutriri, & in ipſis laboribus præmium felicitatis æternæ ſpectantes, tranquillo animo eſſe: malos verò, conſcientiæ ſuæ flagellis exagitari, vt quod ſemper paſſuri ſunt, hîc iam incipiant pati. Addit Chryſoſt. *Melius fuerat pro erroris magnitudine, dicere, non eſſe reſurrectionem, quàm iam factam eſſe.* Cum Chryſoſt. conſentit Theoph. vt ſolet. Et meritò ita cenſet Chryſoſt. quia negata reſurrectione mortuorum omnino, ſe alienos à fide Chriſti demonſtrarent, atque adeò à fidelibus, tanquam Epicurei, qui interituram animam cum corpore, vt effrenatè viuant, exſibilarentur. Nunc autem cùm reſurrectionem ſolùm animæ fateantur, quæ fit in nobis quando per gratiam à vitiis reſurgimus, vt interpretatur D. Aug. tract. 19. in Ioan. & Primaſius hoc loco: vel eam, quæ fit per filiorum propagationem, vt ex Chryſoſt. Theoph. & aliis annotauimus, ſimplicibus & indoctis tendiculas obiiciunt, dum putant eos non reſpuere Catholicum reſurrectionis dogma, ſed interpretari duntaxat, vt doctores decet.

Minus eſt negare reſurrectioné quàm dicere eam eſſe factam.
Theoph.
Auguſt.
Primaſ.
Chryſoſt.
Theophyl.

III. Tota igitur & perfecta hominis reſurrectio duplex eſt. Animarum, vna; altera, corporum. Priorem tantùm iuxta Auguſt. & alios recipiebant Hymenæus & Philetus, quos hîc nominat Paulus. Poſteriorem verò penitus negabant: quam etiam veteres hæretici alij negarunt; vt conſtat ex Epiph. hæreſi 21. 24. 26. 27. &c. & ex D. Auguſt. tom. 6. in catalogo hæreſeon, hæreſi 1. & 20. & ex Tertull. in lib. de reſurrectione carnis, vbi inter alia probat carnis reſurrectionem omnino admittendam, ei qui credit de limo carnem factam, & flatu Dei vitam recepiſſe. Propter Chriſtum enim, qui primogenitus eſt mortuorum, & reſurrectionem promiſit, Deus occupatur in limo, *Recogita,* (inquit Tertull.) *totum illic Deum occupatum conſilio, ſapientia, prouidentia, qua lineamenta dictabat. Quodcunque enim limus exprimebatur, Chriſtus cogitabatur homo futurus; ſic enim præfatio Patris ad Filium. Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Ad imaginem Dei fecit illum, ſcilicet Chriſti. Ita & limus ille iam tunc imaginem induens Chriſti futuri in carne, non tantùm Dei opus erat, ſed & pignus.* Hæc Tertull. Vbi eleganter contra hæreticos reſurrectionis hoſtes, ait, non eſſe dubitandum de reſurrectione futurâ, ſicut nec de formatione hominis præterita, cùm eiuſdem potentiæ ſit, vtrunque facere; & pignus nobis ſit conceſſum in limo, imaginem Chriſti repræſentante; cuius merito omnia diuina beneficia fidelibus debentur, quæ ab illo promiſſa ſunt. Vnde Auguſt. ſerm. 143. ſic ait: *Propria fides Chriſtianorum, reſurrectio eſt mortuorum. Hanc in ſeipſo caput noſtrum Chriſtus fecit, & exemplum fidei nobis præſtitit, vt hoc haberent membra, quod præceſſit in capite,* &c. de reſurrectione Chriſti agit eleganter D. Greg. Nyſſenus in oratione de ſancto feſto Paſchæ, quæ incipit: *Vera quidem ſabbati requies,* &c. & D. Greg. Naz. in oratione Panegyrica ad ſancta lumina, & in duabus aliis orationibus in Paſcha.

Auguſt.
Epiph.
Tertull.
Confitenti creationem, credenda eſt reſurrectio.
Chriſtus in limo cogitabatur.
Imago Chriſti futuri, & pignus in primo homine.
Auguſt.
Greg. Nyſſ.
Greg. Naz.

VERS. 18. Et ſubuerterunt quorundam fidem.

Græcè; Καὶ ἀνατρέπουσι τήν τινων πίστιν.

IV. IVxta Græcum codicem, vbi Latinus interpres tranſtulit, *ſubuerterunt*, in præterito, legendum eſt, *ſubuertunt*: ἀνατρέπουσι nánque in præſenti eſt. In

Auguſt. Eraſmus.

præſenti etiam legit Auguſt.4. lib.contra Fauſtum, cap.2. vt aduertit Eraſmus ex volumine manu ſcripto. Porrò non omnium fidem hi hæretici expugnarunt,ſed quorundam credentium factam iam eſſe reſurrectionem; Non dixit Apoſtolus, inquit, Auguſt.in Pſal.92.& ſubuerterunt fidem omnium ſed quorundam; quia ſi omnium dixiſſet, omnes intelligere deberemus pertinentes ad ciuitatem Babyloniæ, quæ debet damnari cum diabolo: ſunt enim boni, qui ſtabiles ſunt in fide, & hi non commouentur: ſunt etiam inſtabiles; & hi cõmouentur,& ſubuertuntur, &c.Dolenter autem dictum eſt à Paulo, quorundam fidem ſubuerſam fuiſſe ab hæreticis, vt nos etiam doleamus tot hominum myriades noſtris temporibus hæreticorum perſuaſione à fide defeciſſe. Id enim Dominus dum permittit, mentes noſtras diſcrimen examinat, & probatorum fides manifeſta luce clareſcit, vt ait Cypr.in lib. de vnitate Eccleſiæ; quo ſenſu dixiſſe Apoſtolum arbitratur, 1.Corinth.11. *Oportet hæreſes eſſe, vt probati manifeſti ſint in nobis;ſic enim*,ait Cypr. *probantur fideles; ſic etiam perfidi deteguntur; ſic etiam ante iudicij diem animæ iuſtorum & iniuſtorum diuiduntur, & à frumento paleæ ſeparantur. Triticum non rapit ventus, neque arborem ſolida radice fundatam,procella ſubuertit: inanes paleas iactat ventus: inualidæ arbores turbinis incurſione euertuntur*, &c. Vincentius etiam Lyrinenſ. poſt principium libri contra profanas vocum nouitates,graſſari ait in Eccleſia hæreſes Deo non repugnante ad probationem iuſtorum, vt ait Paulus loco cit. & huc pertinere putat illud Deut.cap.13. vbi dicitur de falſis magiſtris, & vatibus:*Non audiat populus verba Prophetæ illius,quia tentat vos Dominus Deus veſter, vtrùm diligatis eum,an non in toto corde veſtro*,&c.& Leo Papa epiſtola 22. ad Conſtantinopolitanos: *Nolite arbitrari*, inquit, *quòd Eccleſiæ ſuæ deſit, aut de futura ſit diuina protectio: ſplendeſcit enim puritas fidei, cùm ab ea ſeparantur errorum ſordes*,&c.

Pſal.92. Pertinentes ad ciuitatem Babylonis damnari cũ diabolo debent.

Cypr. 1.Cor.11. Hęreſes permittit Deus vt probentur electi.

Lyrinenſ.

Deut. Cap.13.

PP.Leo.

VERS.19. Sed firmum fundamentum Dei ſtat, habens ſignaculum hoc; cognouit Dominus, qui ſunt eius; & diſcedat ab iniquitate omnis,qui nominat nomen Domini.

Græcè; ὁ μέν τοι στερεὸς θεμέλιος τοῦ θεοῦ ἕστηκεν, ἔχων τὴν σφραγῖδα ταύτην· ἔγνω κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ, καὶ ἀποστήτω ἀπὸ ἀδικίας, πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα χριστοῦ.

Occupatio.

1. AMbroſ.legit:*Firmum autem fundamentum*, &c. Alij vertunt; *firmum tamen*, &c. continetur his verbis ſolutio tacitæ obiectionis per figuram, quæ dicitur à Latinis occupatio. Poſſet enim quis ſuſpicari, fundamentum Dei breui ruiturum, quòd in tanta credentium paucitate, quanta erat in primitiua Eccleſia, hæreſes exorirentur; quibus implicati aliquot ex præcipuis Chriſtianis à fide deſciuerint.Reſpondet ergo Apoſtolus, ſubuertiſſe quidem hæreticos quorundam fidem: id tamen non obſtare quominus firmum Dei fundamentum maneat immotum: *ſtat*, idem eſt,atque non ſubuertetur. Eſt autem fundamentum hoc,prouidentia,& decretum Dei æternum, de œconomia,ſiue diſpenſatione ſalutis humanæ. Alij interpretantur,promiſſiones, ſiue prædictiones, quibus hoc Dei conſilium in Scripturis nobis aperitur. Alij

Signaculum Dei vocat firmum Dei decretum.

Euan

Euangelium intelligunt,in quo inuenitur hoc fundamentum.Hęc tamen omnia eodem recidunt.D. Ambroſ.fidem intelligit,quam ſeruat Deus in promiſſis: *Quæ fides*,inquit,*non poterit infringi,perfidorum & hæreticorum commentis.Dabit enim Deus,quæ credimus daturum illum,teſte promiſſione eius.* Ambroſ.

II. Theodoretus hoc loco ſic ait: *Labefactari*,inquit,*Paulus non poteſt baſis veritatis. Deus enim hoc iecit fundamentum. Fundamenti autem ſignaculum eſt ſpes reſurrectionis. Qui enim communem reſurrectionem repudiat, negat Chriſti reſurrectionem. Qui autem eam negat, reijcit etiam paſſionem. Qui autem eam reijcit, vnâ etiam tollit ex virgine natiuitatem. Iure ergo fundamenti ſignaculum appellauit fidem reſurrectionis.* Hæc Theod. Vbi vides intelligi ab eo nomine *fundamenti* fidem reſurrectionis. Eandem ſententiam ſequitur D. Chryſoſt. ſimiliáque incommoda colligens ex negatione reſurrectionis emergentia, hæreſimque perniçioſiſſimam deteſtatus: *Vides*,inquit,*vt cùm ſolam reſurrectionem videatur euertere,plurima fidei fundamenta concutiat? Nihil ne igitur contrà moliendum eſt, nempe Chriſti ſtabile fundamentum mutare non poteſt,quod huiuſmodi eſt ſignaculo præditum: Nouit Dominus*,&c. Theod. Fides reſurrectionis Theodoreto eſt ſignaculum. Chryſoſt. Fides reſurrectionis.

III. Diuus Auguſtinus,in plerìſque locis, per *fundamentum Dei firmum*, aptè intelligit Eccleſiam prædeſtinatorum,ſiue electorum ad vitam æternam, qui ſcripti ſunt in libro vitæ, ſine quibus Eccleſia Catholica conſtare non poteſt, vt videre eſt in commentariis collectis à Beda ex Auguſt. ſuper hunc locum,& in explicatione noſtra ſuper illud,quod ſequitur,*habens ſignaculum hoc.* Hunc enim ſenſum elicimus. Hoc fundamentum conſilium ſcilicet Dei æternum,quo ante tempora ſecularia decreuit humanum genus ſaluare, obſignatum eſt quodam ſigillo;iſto nempe: *Nouit Dominus,qui ſunt ſui*,id eſt, qui præſciti ſunt,& prædeſtinati. Hic locus rectè intelligetur,ſi mentem ſubeat, c.10. Apoc. quod incipit: *Et vidi Angelum deſcendentem de cælo, habentem clauem abyſſi:& apprehendit draconem, & miſit eum in abyſſum,& clauſit, & ſignauit ſuper illum.* Quem locum enarrans D. Auguſt. lib.20. de ciuitate, cap.7. ſic ſcribit: Quod additum eſt (*ſignauit*) ſignificare mihi videtur quòd occultum eſſe voluit, qui pertineant ad partem diaboli & qui non pertineant. Hoc quippe in ſeculo iſto prorſus latet,quia,& qui videtur ſtare,vtrùm caſurus ſit;& qui videtur iacere, vtrùm ſurrecturus ſit,incertum eſt. Idem paulò inferiùs.Has,inquit, animas Deus elegit ante mundi conſtitutionem eruere de poteſtate tenebrarum,& trâsferre in regnum Filij claritatis ſuæ, ſicut Apoſtolus ait: *Nam ſeducere illum gentes etiam nunc,& ſecum trahere in æternam pœnam, ſed non prædeſtinatas in æternam vitam,quis fidelis ignorat.* Nec moueat, quòd diabolus ſæpe ſeducit etiam illos,qui iam regenerati in Chriſto vias ingrediuntur Dei. Nouit autem Dominus,qui ſunt eius:ex iis, in æternam damnationem neminem ille ſeducit,& infrà: *Ad hoc ergo ligatus eſt diabolus, & incluſus in abyſſo, vt non iam ſeducat gentes, ex quibus conſtat Eccleſia,quas antea ſeductas tenebat, antequam eſſet Eccleſia. Nec enim dictum eſt quòd non ſeduceret aliquem, ſed, vt non ſeduceret*, inquit, *iam gentes, in quibus Eccleſiam voluit proculdubio intelligi.* Hæc Auguſt. Quia verò in iis, quos Dominus nouit eſſe ſaluandos, vel damnandos, nobis nihil comperti eſt: dictum eſt in eodem capite Ioanni; *Signa, quæ locuti ſunt ſeptem tonitrua*,hoc eſt,obſigna,ſiue ſigillo occultanda excipe,vtrobique eſt verbum σφραγίζω, vnde deducitur σφραγῖδα, quod interpres *ſignaculum* vertit. Beda. Apoc.10. Angelus incluſit diabolum in abyſſum. Auguſt. In hoc ſeculo incerta eſt ſtantis & iacentis conditio. Nocere prædeſtinatis nô poteſt diabolus auertendo illos prorſus à regno.

Cæte

Cæterùm quanuis nos lateat, qui ſint ſaluandi, & fundamentum Dei obſignatum ſit, nequaquam tamen animum deſpondeamus: ſperandum eſt enim, Deum fore fidelem in remuneranda virtute illis, qui & fidem ſynceram & mores exhibent incorruptos. Videtur autem Apoſtolus alluſiſſe ad locum, Num. 16. vbi Chore, Dathan, & Abiron tumultuantibus dixit Moyſes: *Notum faciet Dominus, qui ad eum pertineant.* Vbi ad verbum in Hebræo eſt, *qui ſunt ſui:* quo exemplo vtitur Ambr. & Primaſ. hoc loco.

Num. 16. Ambroſ. Primaſ.

Auguſt. Ioan. 10.

IV. Quomodo nouerit Deus, qui ſint ſui, explicat Auguſt. tract. 45. in Ioan. enarrans illud cap. 10. de bono paſtore dictum, *Oues vocem eius audiunt, & proprias oues vocat nominatim*; ſic enim ait: Habet enim nomina eorum ſcripta in libro vitæ, ideóque proprias vocat nominatim. Hinc dicit Apoſtolus: *Nouit Dominus, qui ſunt eius,* &c. & paulò infrà: *Nouit Dominus prædeſtinatos, ipſi enim ſunt oues eius:* Aliquando ſeipſæ neſciunt: ſed paſtor nouit eas, ſecundùm iſtam prædeſtinationem, & Dei præſcientiam & electionem omnium ante mundi conſtitutionem ſecundùm iſtam ergo præſcientiam, & prædeſtinationem, quàm multæ oues foris ſunt nũc, & quàm multi lupi intus, & quàm multæ oues intus, & quàm multi lupi foris, &c. Idem in Pſal. 92. exponens illa verba: *Etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur,* ait, Eccleſiam prædeſtinatorum propriè non commoueri, & idcirco meritò *fundamentum firmum* Dei appellari.

Sunt intra Eccleſiam, multi, quos Deus nouit dãmnandos. Pſal. 92.

V. Siue ergo cum Auguſt. nomine *fundamenti firmi* Eccleſiam electorum intelligamus, ſiue cum Ambroſ. fidem Catholicam, ſiue cum Chryſ. & Theod. fidem reſurrectionis; ſiue, vt alij malunt, conſilium Dei æternum de ſaluandis prædeſtinatis, ſiue veritatem promiſſionum, ſecundùm quas licèt interdum aliqui, qui videbantur columnæ, excidant à fide, minimè timendum eſt, ne aliquis electorum pereat. Rectè addit Paulus, *Firmum fundamentum Dei ſtat, habens ſignaculum,* hoc ſcilicet, *Nouit Dominus, qui ſunt eius,* atque adeo, nec vnus quidem ex electis, licèt multi deficiant à fide, peribit, ne dum Eccleſia D. Thom. putat vocari hîc à Paulo *firma fundamenta*, eos, quibus data eſt gratia, immobiliter ſtandi, ſiue perſeuerandi in fide, &c. Quorum vnuſquiſque inſtar eſt domus, de qua Matth. 7. dicitur, Quòd *venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit. Fundata enim erat ſupra firmam Petrã.* Deinde addit D. Th. firmitatem hanc pendere, primum ex diuina prædeſtinatione: ſecundò, ex noſtro libero arbitrio, &c.

Auguſt. Ambroſ. Chryſoſt. Theodor. D. Thom. Matth. 7.

VI. Notandum eſt diligenter, dum Apoſtolus ait de prædeſtinatis, *Cognouit Dominus, qui ſint ſui,* eam intelligi cognitionem, quæ coniuncta eſt cum electione, & amore, quam Theologi vocant *notitiã approbationis:* ita nimirum, vt illis velit dare regnum, in eiſque peculiariter ſibi complaceat: quo ſenſu dictum eſt Apoſtolis à Chriſto Domino: *Nolite timere puſillus grex; cõplacuit enim Patri veſtro dare vobis regnum.* Vide de hac re Aug. enarrantem Pſal. 1. illa verba; *Nouit Dominus viam iuſtorum,* &c. Idem in Pſal. 34. explicans cognitionem, qua Deus dicitur neſcire reprobos, ſic ait: *Ita Deus neſcire dicitur, quemadmodum ars, nõ nouit vitia, & defectus qui cõmittuntur ab artifice, in quo eſt talis ars,* &c. Eandem materiam tractat in lib. 83. quæſtionum, q. 66. Quo pacto peculiariter prædeſtinati dicantur eſſe Dei, explicant ſacri interpretes, apud Ioan. c. 17. vbi Chriſtus ait, alloquens Patrem: *Tui erant, & tu mihi eos dediſti.* Quo dicto

Cognitio prædeſtinatorum coniuncta eſt cũ electione & amore. Auguſt. Pſal. 1. Pſal 34. Auguſt. Ioan. 17.

Chriſti

Chriſti abuſi ſunt tam noui hæretici quàm veteres prædeſtinatiani, vt probarent Chriſtum, non pro omnibus hominibus, ſed pro ſolis prædeſtinatis fuiſſe mortuum, & oraſſe. In quo errore fuit Fauſtus Galliæ Epiſcopus, qui ætate floruit Auguſtini; vt conſtat ex lib. 2. de libero arbitrio cap. 4. & 6. & autor commentariorum in Pſalm. qui Arnobio tribuuntur Pſalm. 146. & Remigius Epiſcopus Lugdunenſis in lib. contra tres epiſtolas trium Epiſcoporum Galliæ, in quam etiam ipſe videtur ire ſententiam. Cæterùm pro omnibus mortuum eſſe, & oraſſe, ſatis conſtat, ſi meminerimus mortem Chriſti, vt Theologi docent, duobus modis conſiderari poſſe. Vno, quoad illius vim atque virtutem; & Chriſti morientis, Patriſque ad mortem mittentis, antecedentem, quam vocant, voluntatem. Altero, quod attinet ad effectum, qui ex ipſa conſecutus eſt; & voluntatem, quam conſequentem, & efficacem appellant: ita duplex illius oratio diſtinguenda. Altera, ſufficiens quidem, ſed non efficax; Altera, ſufficiens & efficax. Si priori modo rem conſideres, & pro omnibus hominibus mortuus eſt & orauit. Nam & eius mors ſatis habuit meriti, & prima eius, & antecedens voluntas erat, vt omnes ſaluarentur; ideoque, Luc. 23. pro omnibus orauit. Si verò effectum ſpectes, quia is, non ex ſola Chriſti, ſed etiam ex hominum, qui ſaluandi erant, voluntate pendebat, quia non omnes oblatum pro omnibus à Chriſto redemptionis beneficium accipere voluerũt; non omnes ſalui facti ſunt; neque pro omnibus efficaciter orauit, ſed pro iis, qui ſui erant, & credidiſſent. Vide Toletum in cap. 17. Ioannis ſuper illud, *Tui erant, &c.* Aliò denique ſenſu, pro omnibus, quàm pro diſcipulis ſuis & iuſtis orauit. Nam pro omnibus, vt crederent, & iuſti fierent, ſicut nos pro hæreticis, & infidelibus oramus: pro diſcipulis & iuſtis, vt eos conſeruet, detque illis vitam æternam. Pro maiori explicatione verborum Pauli, *cognouit Dominus, &c.* vide Dionyſ. in lib. Eccl. hierar. vbi hunc locum exponit: quem etiam bene enarrat Primaſius. Quaſi ita dicat Paulus, *qui ſunt ſui*, quia in præſcientia ſua non fallitur, qui nos elegit ante mundi conſtitutionem, neque permittit illos erroribus implicari: quia qui non vſque in finem perſeuerarint, ſine dubio eius eſſe non poſſunt, &c.

Error eſt affirmare Chriſtum pro ſolis prædeſtinatis mortuũ eſſe, & oraſſe.
Arnobius. Pſal 146.
Remigius.
Mors Chriſti quo pacto vtilis omnibus fuerit.
Paſſio, & oratio Chriſti, ſolis prædeſtinatis efficax fuit.
Luc. 23.
Aliter Chriſtus pro diſcipulis, aliter pro omnibus hominibus orauit.
Dionyſ.
Primaſ.

VII. Ne quis tamen ſcrupulus remaneat circa id quod diximus de Eccleſia prædeſtinatorum, ſoli Deo nota, quemadmodum loquuntur Theologi cum Auguſtino: aduerte, Eccleſiam ſanctam, Catholicam, & Apoſtolicam, non tantùm conſtare ex electis & ſanctis, ſed etiam ex vocatis omnibus, hoc eſt, ex iis qui Chriſtiani ſunt, & fideles. De quibus dicitur, multi ſunt vocati; pauci verò electi: Neque proinde duas eſſe Eccleſias; vnam electorum; aliam verò non prædeſtinatorum, vt putat Caluinus, in lib. quem vocauit, Inſtitutionem Chriſtianam; vna eſt enim tantùm Dei domus ſiue Eccleſia, continens electos ſimul & reprobos: Quare vt quiſque pertineat ad Dei Eccleſiam, id non pendet ex Dei prædeſtinatione, aut ex charitate, vel fide interna: ſufficit enim publica & legitima fidei profeſſio, & vocatio. Illa verò requiruntur, vt ſint membrum viuum, ex dono fidei per dilectionem operantis: ſolet tamen Auguſt. plerunque & alij antiqui Theologi appellare Eccleſiam electorum; quia electi potiſſima & optima pars Eccleſiæ ſunt; Et vel ex eo excellentiam habet, quod in æternum perſeuerat. Quo ſenſu dictum hîc eſt, *Cognouit Dominus, qui ſunt eius*: ſolus enim Deus nouit Eccleſiam electorum, ex qua ne

Eccleſia prædeſtinatorũ ſoli Deo nota.
Hæretici duas fingunt Eccleſias.
Auguſt.

vnus quidem perire poteſt, vt ſæpe diximus.

Alterum ſigillum, eſt vt diſcedat qui ſaluari vult ab iniquitate. Theophyl.

VIII. Illa verba: *Et diſcedat ab iniquitate omnis, qui nominat nomen Domini*, continent alterum ſigillum. Nemo putet ſatis eſſe quòd acceperit nomen Chriſti. Opus prætereà eſt, vt diſcedat ab iniquitate doctrinæ, ſic, vt iniquitas opponatur falſitati. Similis locutio eſt, in epiſtola ad Rom. credunt autem iniquitati, hoc eſt falſæ contrariæque doctrinæ. Alij nomine *iniquitatis*, turpitudinem vitiorum intelligunt: Vterque commentarius admitti poteſt. Schola nanque Simonis præter opinionum abſurditatem, inducebat execrandam morum fœditatem. Hic quoque videtur Apoſtolus alludere ad cap. 16. Num. vbi dicitur, *Recedite à tabernaculis hominum impiorum, &c.* oportet enim recedere à ſocietate hæreticorum, ne inuoluamur eorum & ſcelere & ſupplicio. Eſt autem ſignum proprium & omnino certum prædeſtinatorum, quo à reprobis diſtinguuntur, vt ait Chryſ. hoc loco, recedere ab iniquitate, & vt tale à Paulo proponitur, dum ait; *diſcedat, &c.* Huius autem ſigni effectus conſtabit Chriſti ſententia in die iudicij, *quando*, vt dicitur Matth. 25. *congregabit ante eum omnes gentes, & ſeparabit eos ad inuicem, ſicut paſtor ſegregat oues ab hœdis, &c.* Quod additur, *Omnis qui nominat nomen Domini*, verbum ex verbo de Græco codice tranſlatum continet. Alij Latini codices habebant ante emendationem Sixti V. *Omnis, qui inuocat nomen Domini.* Perſtringit autem Paulus Simonis doctrinam, quæ, vt ſcribunt Irenæus, & Epiphan. abutebatur in vocatione & gloria nominis Chriſti, non tamen hoc dictum recolebat: *Diſcedat ab iniquitate, &c.* Ait ergo Apoſtolus, non ſatis eſt ore Chriſtum profiteri, ſed oportet inſuper ablegare falſam doctrinam, & improbæ vitæ execrandam fœditatem; ſic enim detracto ſigillo apparebit, qui ſint Chriſti, cuius religio fide & moribus honeſtis continetur.

Num. 16.
Recedere ab iniquitate, ſignum eſt electorum.
Chryſoſt.
Matth. 25.
Irenæus.
Epiphan.
Non ſatis eſt ad ſalutem inuocare Chriſti nomen.

VERS. 20. In magna autem domo non ſolùm ſunt vaſa aurea & argentea, ſed & lignea & fictilia: & quædam quidem in honorem; quædam autem in contumeliam.

Græcè; ἐν μεγάλῃ δὲ οἰκίᾳ οὐκ ἔστι μόνον σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα, καὶ ὀστράκινα· καὶ ἃ μὲν εἰς τιμὴν, ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν.

I. EST & alia ſolutio tacitæ admirationis ſiue obiectionis, cur Deus in tanta paucitate fidelium, permiſerit quoſdam in hæreſim labi. Senſus enim eſt. Nemo miretur hæc fieri in Eccleſia, quæ licèt modò paucos habeat fideles, magnæ tamen eſt inſtar domus, ſiue familiæ, in qua reperitur varia ſupellex, nempe vaſa aurea & argentea: lignea etiam, atque teſtacea; ſunt enim in ea boni & mali præſciti, & prædeſtinati. Ad hunc modum interpretatur Cypr. in epiſt. ad Antonianum, parabolicè intelligens per *magnam domum*, Eccleſiam. Ad eundem modum exponit Ambroſ. in commentariis huius loci. Hoc dicto, ſignificauit, inquit, Apoſtolus in Eccleſia diuerſos eſſe homines, quoſdam bonos & ſummos viros, quos in auro intelligi vult: quoſdam bonos tantùm, quos in argento deſignat: alios verò non bonos, quos vaſa lignea & fictilia appellat: quod nulli ambiguum puto. Nam in Corinthiorum hoc Eccleſia probat frequens ſermo obiurgantis Apoſtoli 1. Corinth. 3. Nunc autem in Eccleſia

Cypr.
Ambroſ.
Magna domus eſt Eccleſia.
Boni in auro intelliguntur.
1. Cor. 3.

cleſia noſtra palam eſt,& in templo Hieroſolymis, in quo typus erat Eccleſiæ manifeſtis lectionibus approbatur. Erant enim ibi Saducæi, ex quorum radice erat Hymenæus & Philetus. De quorum praua ſententia, cùm Apoſtolus eſſet loquutus, ſtatim hoc ſubiecit, vt non eſſet mirabile in Eccleſia videri homines diſſentientes. Inſanus autem Nouatus, vt errori ſuo blandiatur, aliter hoc intelligendum tradit, vt domus magna, totus mundus ſignificari credatur, quia habet hominum diuerſitatem; cùm conſtet, Apoſtolum vſum exemplo domus diuitis, & opulenti, quæ quamuis copioſa ſit, habet tamen vaſa lignea, & fictilia. Hoc modo & Eccleſia, quanquam ſancta dicatur, habet tamen & vitioſos, & praua ſentientes,&c. ſimili expoſitione vtitur Primaſius, Ne dicerent aliqui, inquit, quare ergo hæretici, vel mali, Chriſtiani in Eccleſiam ingrediuntur; ponit Apoſtolus comparationem magnæ domus, qualis modò eſt Eccleſia ante reſurrectionem. Magna igitur domus eſt Eccleſia, in qua miſti ſunt boni & mali; ſicut area, in qua triticum & paleæ, ſimul cum zizania teritur vſque ad diem iudicij. Eodem modo exponit Cypr. epiſtola 51. ad Maximum presbyterum, & alios confeſſores: *Etſi videntur*, inquit, *in Eccleſia eſſe zizania, non propterea impediri debet, aut fides, aut charitas noſtra, vt quoniam zizaniam in Eccleſia eſſe cernimus, ab Eccleſia diſcedamus*. Apoſtolus enim in epiſtola ſua dicit: *in magna domo, &c.* Nos igitur operam demus, vt vas aureum, vel argenteum ſimus. Verùm fictilia vaſa confringere Domino ſolùm conceſſum eſt, cui & virga ferrea data eſt, &c. Quam expoſitionem confirmat idem Cypr. epiſtola 52. ad Antonianum, & Auguſt. lib. 2. contra Creſconium Donatiſtam, cap. 24. & lib. 3. 4. & 7. de Baptiſmo magni faciens autoritatem Cypr. præſertim lib. 4. de Baptiſmo, quem inuenies in commentariis Bedæ citatum. Poſſumus hanc expoſitionem confirmare ex ſtylo loquendi ipſius Apoſtoli. Nam 1. ad Tim. 5. agens de virtutibus Epiſcopi, *Si quis autem*, inquit, *domui ſuæ præeſſe neſcit, &c.* Quæ verba, hunc ſenſum habent, ſi quis domui ſuæ præeſſe neſcit, quomodo Eccleſiæ Dei, quæ eſt magna quædam domus, præeſſe ſciet? & infrà apertiùs vocat Eccleſiam Dei domum. *Hæc autem ſcribo tibi, ſperans me ad te venire citò. Si autem tardauero, vt ſcias quomodo oporteat te in domo Dei conuerſari, quæ eſt Eccleſia Dei viui, &c.* & ad Hebr. 3. *Moyſes*, inquit, *fidelis erat in domo Dei, &c.* qui ex hac domo ſunt, domeſtici ab eodem vocantur ad Galat. 6. *Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maximè erga domeſticos fidei, &c. domeſtici fidei*, dicuntur omnes fideles, qui à Chriſto veluti ab vno patrefamilias in Eccleſia gubernantur.

Nouatus intelligit per magnam domum, totum mundum.

Primaſ.

Eccleſia triticum & paleam habet, i. electos, & reprobos.

Cypr.

Fictilia vaſa confringit Deus.

Cypr.

Auguſt.

Beda.

1. Tim. 5.

Eccl. domus Dei eſt.

Heb. 3.

Galat. 6.

II. Obiicies Chryſoſt. Theodor. Theophyl. Oecum. hoc loco, intellexiſſe per *magnam domum*, non Dei Eccleſiam, ſed mundum vniuerſum, in quo tanquam in magna domo ſunt inſtar vaſorum aureorum & fictilium, boni malis permiſti. Reſpondetur, eum ſenſum non eſſe alienum à mente Pauli quamuis prior magis literalis ſit, ſunt enim iuxta expoſitionem horum Patrum in mundo boni tanquam vaſa miſericordiæ, & mali tanquam vaſa iræ, vt ad Rom. 9. loquitur Paulus, ad declarationem iuſtitiæ & clementiæ diuinæ, totiuſque vniuerſi pulchram & vtilem varietatem. Quòd autem D. Ambroſ. hanc interpretationem reiiciat, ideò facit, quia videtur hæreticis fauere, præſertim Nouatianis. Nouatus enim, quem Ambroſ. inſanum vocat, cùm ſcholam ſuam, ſiue ſectam, veram eſſe Dei Eccleſiam iactaret, atque adeò à iuſtis

Chryſoſt. Theodor. Theophyl. Oecum.

Mali ſunt vaſa iræ; iuſti vaſa miſericordiæ. Ad Rom. 9.

Ambroſ.

ſolùm habitari; vt ſuo errori blandiretur, intelligi à Paulo voluit, non Eccleſiam Dei, quæ iuſtis tantùm pateat, ſed totum mundum appellatione magnæ domus, in qua bonis mali ſint permiſti, & iuſti peccatoribus.

VERS. 20. In magna domo non ſolùm ſunt vaſa aurea.

Vtrùm mali homines pertineant ad Eccleſiam.

ANNOTATIO VNICA.

III. NOn pertinere ad Eccleſiam malos homines, confirmari poteſt; quia Eccleſia dicitur ſponſa Chriſti, nullam habens maculam, aut rugam, hoc eſt, nullam deformitatem. Vnde ad Epheſ. 6. *Viri diligite vxores veſtras, ſicut Chriſtus dilexit Eccleſiam ſponſam ſuam, & ſeipſum tradidit pro ea, &c.* & in Cant. *Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.* Et in Symbolo fidei, confitemur, *Sanctam Eccleſiam & ſanctorum communionem.* Pertinere verò, confirmatur; quia D. Paulus in his verbis: *in magna autem domo, &c.* ſi antecedentem, & conſequentem contextum expendimus, videtur ſpecialiter ſignificare homines hæreticos eſſe in Eccleſia. Hæc enim verba inducta ſunt ab Apoſtolo propter Hymenæum, & Philetum, qui negare ſunt auſi corporum reſurrectionem, quam nos futuram ſperamus. Cùm ergo hæretici in Eccleſia ſint, quomodo non erunt cæteri Chriſtiani quantuncunque facinoroſi ſint.

(Epheſ. 6. Cant. 4. Symbolum fidei.)

IV. Ad hanc difficultatem reſpondendum eſt, malos, imò & hæreticos, in Eccleſiæ membris quodammodo cenſeri, quia baptizati ſunt vt inferiùs dicemus. Quod non negant qui affirmant eos non eſſe membra Eccleſiæ, quatenus membra Eccleſię fide inter ſe copulantur. Hoc enim nos quoque concedimus cum Bellar. tom. 1. Contr. generali lib. 2. cap. 30. & Contr. 4. lib. 3. cap. 4. Valenca 2. 2. diſput. 1. q. 5. puncto 3. & aliis. At non negant doctores eos membra eſſe per characterem: quamuis, quare coniunctionem per fidem & charitatem non habent, corrupta ſint, & ipſo membri nomine, indigna. Quæ cùm ita ſint meritò D. Auguſt. 2. retract. cap. 18. & in lib. de perfectione, cap. 15. & aliis in locis dictum Pauli ad Epheſ. 6. intelligendum eſſe ait, de Eccleſia triumphante, nec iam in ſtatu præſentis temporis exiſtimandum eſſe Eccleſiam non habere maculam, neque rugam, ſed præparari vt ſit talis aliquando, hoc eſt, in patria. Nunc enim ob quaſdam ignorantias, & infirmitates membrorum ſuorum, habet vnde quotidie dicat, *Dimitte nobis debita noſtra, &c.* Idem ſentit in lib. de hæreſibus, hæreſi 88. cui accedit D. Hieron. in cap. 6. epiſtolæ ad Epheſios, & patres communiter. Quare Dei Eccleſia licèt bonos & malos promiſcuè contineat, ſicut & arca Noe tam munda quàm immunda, continebat animalia; nihilominus ſancta appellatur, non quòd iam ſit omnino talis, ſed quòd talis futura eſt. Vel etiam, quia talis eſt in præcipuis membris, hoc eſt, in electis, qui gratiam Dei ſibi datam conſeruant. Imò iuxta phraſim Scripturæ, illi quos decet ſanctitas, ſancti vocantur, licèt peccatis ſint inquinatiſſimi, ſic Chriſtiani omnes dicuntur ſancti, ad Epheſ. 3. *Mihi autem omnium ſanctorum minimo,* id eſt, Chriſtianorum. Et terra ſancta hodie vocatur, in qua veſtigia Patriarcharum & præſertim Chriſti Domini, redolent ſancti

(Auguſt. Epheſ. 6. Hieron. Sancta vocatur Eccleſia, non quòd in omnibus filiis talis ſit, &c. Epheſ. 3.)

ſanctitatem, quamuis à Turcis, hæreticis, & fæce hominum incolatur. Rectè igitur D. Gregor. hom. 38. exponens illa Christi verba: *Et egreſſi ſerui in vias, congregauerunt omnes, quos inuenerunt bonos, & malos*, ait: *Boni, ſoli nuſquam ſunt, niſi in cœlo; & mali, ſoli nuſquam ſunt, niſi in inferno. Hac autem via quæ inter cœlum & infernum ſita eſt, ſicut in medio ſubſiſtit, ita vtrarunque partium ciues communiter recipit. Quos tamen ſancta Eccleſia nunc indiſcretè ſuſcepit, & poſtmodum in ſeparatione & fine mundi diſcernet*, &c.

Gregor. Boni ſoli nuſquã ſunt niſi in cœlo.

V. Hinc patet, quo pacto ſatisfacere oporteat obiectioni, quæ hæreticos ex autoritate Pauli includit in Eccleſiam. Vera enim & Catholica doctrina eſt, hæreticos nunquam ſeparari ab Eccleſia omnino, niſi quando per publicam Eccleſiæ eiuſdem ſententiam damnantur, vnde D. Auguſt. 3. de Baptiſmo, contra Donatiſtas, cap. 19. in eam videtur propendere ſententiam, vt aſſerat, duos hæreticos, de quibus conqueſtus eſt Paulus, iam extra Eccleſiam eſſe, vel quia ipſi eam deſeruerunt, vel quia ab ea expulſi fuerunt per ſententiam latam, antequam hæc epiſtola ſcriberetur, quemadmodum nunc extra Eccleſiam dicuntur eſſe hæretici publica Eccleſiæ execratione & damnatione notati. Probabilior eſt opinio D. Cypr. in epiſtola ad Antonianum, prædictos duos hæreticos, de quibus agit Apoſtolus, quo tempore hæc epiſtola ſcripta fuit, nondum fuiſſe per ſententiam Eccleſiæ damnatos, adhúcque tolerari, atque cum fidelibus in magna Eccleſiæ domo includi tanquam vaſa fictilia. Ad hanc Cypr. ſententiam accedit D. Auguſt. palinodiam recantans in lib. contra Donatiſtas, & dicens, Paulum, cùm ait, *in magna domo*, &c. fortè reſpexiſſe ad illud tempus, quo hi duo ſeipſos nondum prodiderant, nec exierant à cœtu Eccleſiæ, publico iudicio damnati. Imò licèt demus eos damnatos fuiſſe publico iudicio, adhuc ad Eccleſiæ magnam domum pertinuiſſe aliquo modo non eſt negandum. Aliter quo modo poſſet Eccleſia huiuſmodi hæreticos iudicare, & brachio ſeculari tradere? Nam de iis, qui foris ſunt, hoc eſt, extra Eccleſiam, Eccleſia non iudicat, 1. Corinth. 5. *Quid enim mihi de iis, qui foris ſunt iudicare?* Quare neceſſe eſt, hæreticos etiam damnatos ab Eccleſia, & traditos brachio ſeculari, ad Eccleſiam pertinere magis quàm paganos, qui omnino foris ſunt, vnde Auguſt. in lib. contra Donatiſtas poſt coll. cap. 35. non veretur Donatiſtas hæreticos ſui temporis, *fratres* vocare. Sunt igitur in Eccleſia membra ſiue vaſa aurea, & argentea, iuxta D. Paulum, illi quos vna fides & charitas ad Sacramentorum communionem attrahit. Hæretici verò, & qui ſolùm Baptiſmi habent characterem, ſine charitatis & gratiæ luce, vaſa ſunt lignea, & teſtacea in contumeliam deputata.

Auguſt. Cypr. Auguſt.

1. Cor. 5. Hæretici brachio ſeculari traditi adhuc pertinent aliquo modo ad Eccl.

VERS. 21. Si quis ergo emundauerit ſe ab iſtis, erit vas in honorem ſanctificatum, & vtile Domino ad omne opus bonum paratum.

Græcè; Ἐὰν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τούτων, ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν ἡγιασμένον εὔχρηστον τῷ δεσπότῃ εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον.

I. HIc locus valde perſtringit Manichæos, vt aduertit Theophylactus, & Lutheranos, qui veluti ex ſchola Manichæi paucis antè annis emerſe-

rant. Hi enim libero arbitrio ſublato,neceſſitati tribuunt, quòd aliquis vas ſit aureum,aut fictile. Cùm Paulus ſtatuat vas immundum poſſe fieri mundum. Vnde Chryſoſt. hoc loco: *Vides*, inquit, *vt non naturæ carnaliſve neceſſitatis ſit aureum eſſe,vel fictilem, ſed noſtræ tantummodo voluntatis?* Natura enim efficere non poteſt, vt vas aureum fictile fiat, aut econtrà: voluntas verò poteſt. Vas erat fictile Paulus, ſed euaſit in aureum, vas fuit aureum Iudas, ſed in fictile conuerſum eſt. Cæterùm cùm vaſa fictilia vocamur, 2. Corinth.4. *Habentes theſaurum hunc, in vaſis fictilibus* noſtrorum corporum, intelligimus naturam: Quaſi dicat Paulus,vas fictile corpus noſtrum eſt,ſicut enim fictile vas,non eſt aliud quàm coctum lutum:ita & corpus noſtrum, nihil eſt aliud quàm lutum animæ calore ſolidatum:quod ſi ſæpius cadat,facilè conteritur. Iam verò quid oſſa à teſta figuli differunt? Quid à luto carnes? nonne æquè ex humore materiam trahunt?ſcribens ergo Paulus,ad Corinthios,loco citato, de natura loquitur, quam minimè vituperat. Hîc verò de voluntate, quæ in vitio eſt. Si quis,inquit, emundet ſeipſum, non ſimpliciter ait,mundet,ſed emundet, hoc eſt,omnino expurget; erit vas in honorem ſanctificatum, & vtile domino. Vbi vides dari ſpem Hymenæo & Phileto & cæteris, qui ſponte à fide, vel charitate exciderunt, reſipiſcendi ſi voluerint. Dum verò ait, poſſe vaſa fictilia per libertatem gratia Dei, quæ præſtò ſemper eſt,cooperante,fieri vaſa aurea & vtilia Domino; inſinuat,eos,qui in peccato perſeuerant, vaſa eſſe inutilia;quæ etſi vſum quendam ſui præbeant, non tamen eum præbent ad omne opus bonum. Itaque vas in honorem, in opus bonum dicitur vtile; & quadam præparatione idoneum ad quodcunque genus honeſtatis, virginitatis videlicet,abſtinentiæ,aut alterius virtutis amplectendum,ſiue periculosè viuendum ſit ſiue moriendum.

Chryſoſt. — Non eſt neceſſitatis naturæ,vas eſſe aureum, aut fictile. — Vas erat fictile Paulus, ſed euaſit aureum. — 2.Cor.4. — Datur ſpes improbis etiam hæreticis reſipiſcendi.

II. Rectè hunc locum D.Pauli poſt Chryſoſt.commentatur D. Ambroſ. ſic enim ait,enarrans hæc verba: *Si quis ergo emundauerit*, &c. Nunc alia hæreſis fraude ſua conuincitur, quæ aſſerit, animas quaſdam natura eſſe malas, quæ ad bonum cogi non poſſint,cùm hîc dicat poſſe malos mutari in bonum, & ſordidos purificari. Poterant enim Hymenæus & Philetus mundare ſenſum ſuum, ſi voluiſſent,vt fierent vas ſanctificatum,præparatum in honorem. Hęc Ambroſ.cui concinit D.Auguſt.defendens libertatem arbitrij contra hæreticos, & enarrans illa verba, 1.Ioan.3. *Omnis, qui habet hanc ſpem in Dominum,ſanctificat ſeipſum,ſicut & ille ſanctus eſt*,&c. non aliter ait dici à Ioanne hominem ſanctificare ſeipſum, quàm à Paulo hîc, hominem mundare ſeipſum, vide tract.4. ſuper epiſtolam Ioannis, vbi ait:*Videte quemadmodum Ioannes non abſtulit liberum arbitrium.Quis enim nos ſanctificat,niſi ſolus Deus: ſed tamen Deus te nolentem non ſanctificat:ergo quando adiungis voluntatem tuam Deo,ſanctificas teipſum,ſanctificas te, non de te,ſed de illo: tamen quia agis ibi aliquid voluntate tua; ideo tibi aliquid, ibi tributum eſt: ideo autem tibi tributum eſt, vt dicas, ſicut in* Pſal.26. Adiutor meus eſto,ne derelinquas me: *Si enim dicis,adiutor meus eſto; ergo aliquid agis*,&c.

Chryſ. Ambroſ. — Ambroſ. Auguſt. 1.Ioan.3. — Deus te nolentem non ſanctificat. — Pſal.26.

III. Idem Auguſt. in lib.qui inſcribitur,de Actis,cum Felice Manichæo, cap.4. exponens locum, Matth.12. vbi Chriſtus ait, *Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum; aut arborem malam, & fructum malum*, ſic inquit, *Cùm dicit Dominus Iudæis,aut facite hoc,aut illud,poteſtatem indicat faciendi,non naturam.*

Auguſt. Matth.12. Arbitrij eſt benefacere.

Nemo

Nemo enim niſi Dominus arborem facere poteſt, ſed habet vnuſquiſque in voluntate ſua aut eligere quæ bona ſunt, & eſſe arbor bona; aut quæ mala, & eſſe arbor mala, &c. Ad hunc ſenſum loquitur hîc Paulus, dum ait; *Si quis ergo emundauerit ſe*. Et idem Auguſt. in lib. de prædeſtinatione, cap. 5. cùm ait, *Poſſe habere fidem & charitatem, naturæ eſſe hominum: Habere autem fidem, & charitatem gratiæ, eſſe fidelium*, &c. in quibus verbis, *poſſe*, refertur ad liberũm arbitrium: *habere* autem, ad auxilium, & cooperationem Dei actualem. Particulam illam, *erit vas in honorem*, ſic intellige, præterquam ex dictis explicata videatur, ſi quis emundauerit ſe, erit vas quod Domino ſuo ad vſus honorificos inſeruiat, tanquam inſtrumentum ſiue organũm diuinæ virtutis, & interdum miraculorum. Hinc illud, *Scitote quia Dominus ſanctum ſuum mirificauit*, & Pſalm. 88. *Mihi autem* Pſal.4.
nimis honorati ſunt amici tui Deus, &c. Pſal.88.

IV. Non eſt prætermittenda expoſitio Primaſij, qui interpretatur velle Primaſ.
Paulum his verbis, *Siquis autem emundauerit ſe*, &c. admoneri à Timotheo fideles, vt ſe abſtineant ab iſtis, id eſt, Hymenæo & Phileto, & omnino à conſuetudine hæreticorum, qui reſurrectionem negant, ſi enim ſe emundauerint ab iſtis ſeductoribus, erunt vaſa aurea, & argentea Domino, &c. quę igne purgantur magis quàm conſumuntur, & parata ſunt ad omne opus bonum, etiam martyrij, declinando à peccatis mortiferis. Nam ſine minutis, inquit Primaſius, eſſe non poſſumus. Sine minutis culpis eſſe nõ poſſumus.

VERS. 22. Iuuenilia autem deſideria fuge; ſectare verò iuſtitiam, fidem, ſpem, charitatem, & pacem cum iis, qui inuocant Dominum de corde puro.

Græcè; τὰς δὲ νεωτερικὰς ἐπιθυμίας φεῦγε· δίωκε δὲ δικαιοσύνην, πίστιν, ἀγάπην, εἰρήνην, μετὰ τῶν ἐπικαλουμένων τὸν κύριον, ἐκ καθαρᾶς καρδίας.

I. DVæ ſunt partes integræ iuſtitiæ, nimirum ſectari virtutem & id fugere, quod virtuti contrarium eſt. Dum ergo ait, *Iuuenilia deſideria fuge*, ea ſignificat repudianda eſſe vitia, quæ adoleſcentiæ affinia ſunt, vt delicias, riſus immoderatos, inanem iactantiam: ita Theod. & alij. D. Chryſoſt. per *iuuenilia deſideria*, non ea modò, quæ ad libidinem pertinent, intelligit; ſed omnem animi motum freno rationis cohibendum. Vnde ſenes ſic alloquitur: *Audiant ſenes, quàm ſibi fugienda ſunt iuuenilia omnia, ſiue enim quis iniurioſus ſit, ſiue potentiæ ſtudeat, ſiue pecuniarum, aut corporum amore teneatur: iuuenile deſiderium eſt, ac ſtolidum, cordiſque nec dum ſatis conſtantis*, &c. Virtutis duæ ſunt partes nempe ſectari bonum; & à malo recedere. Theodor. Chryſoſt.

Primaſius, Chryſoſtomo ſuffragatur; ſic enim ait: *Iuuenilia deſideria & in ſenſibus eſſe poſſunt, ſi hæc agunt, quæ grauitati non conueniunt Chriſtianæ; & à iuuenibus, Dei iuuamine vinci poſſunt, ſi caueant leuitatem*. D. Ambr. *Iuuenilia* (inquit) *deſideria ſunt voluptates mundanæ, quæ omnibus illecebris mancipata ſunt, ac proinde fugienda*, &c. Poſtquam ergo docuit Apoſtolus, boni operis electionem & commutationem vaſis fictilis, in vas aureum à libertate voluntatis pendere: ea iam aſſignat, quæ vel agenda ſint vel fugienda. Quia verò Timoth. iuuenis erat, vt annotauimus 1. epiſtola, Primaſ. Iuuenilia deſideria in ſenibus. Ambroſ. 1. Tim. 4.

Corpus, pro varietate ætatis cupiditates gignit.

la, cap. 4. idcirco cum Apoſtolus hortatur, vt iuuenilia fugiat. Corpus enim noſtrum, quaſi terra quædam alias cupiditates gignit in infantiâ, alias in adoleſcentia; alias in matura ætate, alias in extrema. Ad quem ſenſum alludit Paulus 1. Corinth. 13. *Cùm eſſem paruulus*, &c. & D. Auguſt. 1. confeſſ. cap. 7. & 8. vbi exemplo ſuo docet, vitia, & cupiditates effrenatas ſingularum ætatum eſſe vitandas: maximè verò illas, quæ in iuuenili ætate exardeſcunt. Vnde Ariſt. 1. Ethic. 3. negat iuuenem ciuilis ac moralis diſciplinæ auditorem eſſe idoneum, cùm perturbationes cupiditatis ſuæ ſequatur magis quàm rationem, & capit. 9. eadem ratione negat, puerum poſſe eſſe felicem, quia totus cupiditate regitur, non ratione, & libr. 3. capit. 12. ait, pueros cupiditate viuere, & in iis maximè vigere appetitionem earum rerum, quæ voluptatem efficiunt.

1. Cor. 13. Auguſt. Ariſt. Iuuenis non eſt idoneus auditor diſciplinæ moralis.

II. Quod attinet ad verba ſequentia, *Sectare verò iuſtitiam*, &c. aduerte particulam, *ſpem*, nec eſſe in Græcis, nec in antiquis Latinorum codicibus, nec apud Ambroſ. aut Primaſium: nec apud Chryſoſt. aut Theoph. ſiue contextum expendas, ſiue commentationem. Itaque Ambroſ. cum Græcis tantùm tria ponit, fidem, charitatem, & pacem. Fides excludit ambitioſas diſputationes; charitas non quærit quæ ſua ſunt, ex his pax alitur. Videtur autem vulgata editio addidiſſe particulam, *ſpem*, vt integer chorus trium virtutum Theologicarum conſtaret. Peritè igitur Paulus, quid fugiendum eſſet demonſtrâs; quid ſectandum ſit nunc explicat; ſicut enim in campo extirpandæ prius ſunt noxiæ herbæ, & lapides remouendi, quàm ſemina terræ mandentur; ſic ex hominum animis euellendæ ſunt cupiditates vitioſæ, & reſecandæ libidines, priùs quàm virtutum in illis ſementem faciamus. Hoc illud eſt, quod Pſal. 36. præcipitur: *Declina à malo, & fac bonum*, & Iſai. cap. 1. *Quieſcite agere peruerſe, diſcite bene agere*. Hinc Chryſoſt. hom. 16. in cap. 4. epiſt. ad Epheſ. *Non eſt ſatis*, inquit, *à malitia liberari, ſiquidem conſequendum eſt regnum cœlorum, ſed multo virtutum lucro ac prouentu opus eſt*. Et hom. 40. in cap. 12. Matth. *Non enim ab Ægypto tantummodo recedendum nobis eſt: ſed in promiſſionis terram veniendum*. D. Ambroſ. libr. 2. de Caim, capit. 4. *Cùm renunciatur*, inquit, *improbitati ſtatim adijcitur virtus: eodémque ſtudio, quo crimen excluditur, innocentia copulatur*, &c.

Ambroſ. Primaſ. Chryſoſt. Theophyl.

Pſal. 36. Iſai. 1. Chryſoſt. Epheſ. 4. Matth. 12. Ambroſ.

III. Porrò hæc verba, *Sectare iuſtitiam, fidem*, &c. hunc habent ſenſum, iuxta D. Chryſoſt. Illis ſolùm confide, non qui temerè, ſed abſque dolo & ſimulatione Deum inuocant, pacem dum ad inuocandum accedunt, colentes: fraudem verò omnem, & litigia ablegantes; illis accede ſocius, & cum eis preces numini offer; à cæteris abſtine. Cæterùm nomine *iuſtitiæ*, vt id quoque non lateat, intelligunt Græci & Latini interpretes, iuxta phraſim Scripturæ, omnem virtutem Chriſtiano homini ad ſalutem neceſſariam. Illius veluti partes ſunt, *fides, ſpes, & charitas*. His enim qui præditi ſunt, iuſti vocantur, & cultum Deo debitum ritè exhibent. Ideò autem ſpem & charitatem poſtpoſuit fidei D. Paulus quoniam niſi fidei ſpes accedat, & charitas, perfecta cum Chriſto vnio, quæ viua membra decet, habere non poteſt, vt in Conc. Trid. ſeſſ. 6. cap. 7. de iuſtificatione impij, docemur; & ab Auguſt. de verbis Apoſtoli, ſer. 6. affirmante, ſolam fidem ſine charitate non diſcernere omnino hominem ab ſpiritibus immundis: *Nam, & dæmones credunt, & contremiſcunt*, vt ait Apo-

Chryſoſt. Iuſtitiæ nomine intelligitur omnis virtus. Trid. ſeſſ. 6. Auguſt. Iacob. 2.

ſtolus.

ſtolus. Quæ verba Auguſtini & Apoſtoli, quomodo intelligenda ſint, explicabimus in epiſt. ad Titum cap. 1. ſect. 13. verſ. 16. Annot. 2. num. 7. Idem lib. 3. de doctrina Chriſtiana, cap. 10. ait vniuerſam Scripturam nihil præcipere aliud, niſi charitatem, diuerſis verbis; nec culpare niſi vitium contrarium charitati, id eſt, malam concupiſcentiam, quæ illi ex diametro aduerſatur. Vide Chryſoſt. in ſermone de fide, ſpe, & charitate, tom. 4. Chryſoſt.

IV. Commendat etiam Paulus pacem, cum iis qui inuocant Dominum de corde puro. Eſt autem *pax*, effectus & veluti fructus charitatis. Hic tamen ſpecialiter ea virtus intelligitur, quam vocamus manſuetudinem, vel humilitatem, vt interpretatur Chryſoſt. & Ambroſ. quaſi dicat, Paulus, ſerua pacem, Ambroſ. hoc eſt, humilitatem, & manſuetudinem cum iis qui Deum ſyncerè venerantur. Inuocare autem Deum, ſecundùm phraſim Hebræorum, nihil eſt aliud, quàm Deum colere, quanuis autem pax Chriſtiana, & benignitas erga omnes ſeruari debeat: ad eos tamen propenſior eſſe debet, qui fideles & modeſti ſunt. Quo ſenſu videtur dictum Pſal. 17. *Cum ſancto ſanctus eris, &c.* Vbi He- Pſalm. 17. bræa veritas vertit, *Cum benigno, benignus eſſe ſoles, & cum ſyncero ſyncerè agere ſo-* Quid ſit, cũ *les, & cum peruerſo homine quodammodo peruerſus eſſe ſoles.* Quæ interpretatio litera- ſancto ſanctus eris, &c. lis eſt, vt patet ex ſequenti verſu: *Quoniã tu populum humilem ſaluũ facies, & oculos ſuperborum humiliabis.* Et Leuit. 26. *Si mecum ambulabitis peruerſè, &c. duriter tra-* Leuit. 26. *ctabo vos*, hoc eſt, exhibebo me durum & inhumanum, &c. Hinc conſtat ſolenne Deo eſſe, vt ſanctis & bonis, ſe benignum exhibeat. Hinc etiam patet, cur Paulus tantopere non ſolùm Timotheo hîc, ſed omnibus Chriſtianis paſſim, pacem commendet, ad Rom. 12. *Si fieri poteſt, quod ex vobis eſt, cum omnibus ho-* Rom. 12. *minibus pacem habete.* & Pſalm. 119. *Cum iis, qui oderunt pacem, eram pacificus, &c.* Pſal. 119. Vult ergo Paulus, vt Timotheus, pacem cum omnibus conſeruet, qui Deum colunt; quanuis pax & manſuetudo ad malos etiam pertineat, ita tamen, vt nullo modo ex ea pietas fideſque lædatur? quam qui violare nituntur, vt ait Chryſoſt. duriùs corripiendi ſunt. *Cor* autem *purum* vocat, rectum, ſimplex; & Chryſoſt. ab omni hypocriſi, & ſimulatione alienum. Hanc particulam ſatis explicauimus 1. Tim. 1. in illa verba: *Finis præcepti charitas, de corde puro, &c.* 1. Tim. 1.

VERS. 23. Stultas autem, & ſine diſciplina quæſtiones deuita, ſciens quia generant lites: ſeruum autem Domini non oportet litigare.

Græcè; *τὰς δὲ μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις παραιτοῦ, εἰδὼς, ὅτι γεννῶσι μάχας· δοῦλον δὲ κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι.*

I. QVæſtiones vocat ſtultas & *ἀπαιδεύτους*, hoc eſt, *ineruditas*, ſeu, vt vul- Ineruditæ quæſtiones lites generant. garis editio legit, *ſine diſciplina*, quæ nihil ad pietatem conferunt, ſed potiùs rixas alunt, & impietatem. Huiuſmodi quæſtiones excitabant olim Iudaizantes quidam & diſcipuli Simonis; & noſtro tempore præter hæreticos; etiam aliqui Catholici parùm conſiderati, *παραιτοῦ*, ſonat *reiice, & aſpernare, ne admitte*; quod vulgata editio vertit, *deuita*. Vbi autem illa habet; *Sciens quia generant lites*, Græcè eſt, *μάχας*, id eſt, *pugnas* Eleganter autem has curioſas, & conuitiis plenas diſputationes, *pugnas*, vocat. Admonet hoc loco Chryſoſt. Chryſoſt. quanto ſtudio Paulus à rixoſis quæſtionibus & curioſis Timotheum auertat:

quod facit; non quòd illius diffidat dexteritati, in profligandis ſimilibus controuerſiis (alioqui dixiſſet, da operam, vt idoneus fias labefactandis quæſtionibus, ſicut cùm dicit 1. Timoth.4. *Intende lectioni, hoc enim faciens & te ipſum ſaluum facies, & eos, qui te audiunt,*) ſed quia nouerat eſſe prorſus inutile huiuſmodi ſubire certamina; nullumque habitura finem, niſi rixas, odia, iniurias, & maledicta. Has ergo, inquit, quæſtiones deuita.

1.Tim.4.

De Scripturis licet altercari cum doctis ad diſcendum.

II. Sunt autem aliæ perutiles quæſtiones de Scripturis, & de aliis rebus neceſſariis, à quarum ille altercatione, neminem arcet, qui in conquirendo, à litibus, & iurgiis ſibi temperare ſciat. *Seruum autem Domini*, inquit, *non oportet litigare*. Græcè eſt, *μάχεσθαι*, id eſt, *pugnare*: propriè enim verbum Græcum, non tàm ſignificat, lites, quàm pugnas, exercere; à quibus temperandum nobis eſſe, hortatur D. Auguſt. de verbis Domini ſerm.59. tom. 10. & ad Deum nos vocantem ad ſalutem, eundum, ad recipiendum beneficium, non ad altercandum, aut de ſe præſumendum. *Magna*, inquit, *artificis miſericordia, ſciebat enim, quia ſi eligeret ſenatorem, diceret ſenator: Dignitas mea electa eſt; ſi eligeret diuitem, diceret diues: Opulentia mea electa eſt; ſi prius èligeret Imperatorem, diceret Imperator: Poteſtas mea electa eſt. Si priùs eligeret oratorem, diceret orator: Eloquentia mea electa eſt. Si eligeret philoſophum; diceret philoſophus: Sapientia mea, electa eſt. Interim*, inquit, *Dominus, differantur ſuperbi iſti, multùm tument. Da mihi priùs iſtum piſcatorem. Veni tu pauper, ſequere me. Nihil habes, nihil noſti; ſequere me idiota pauper; ſequere me. Tam largo fonti, vas inane admouendum eſt. Dimiſit retia piſcator, accepit gratiam piſcator, & factus eſt diuinus orator. Ecce quid fecit Dominus, leguntur modò verba piſcatorum, & colla ſubduntur oratorum, &c.*

Auguſt.

Ad Deũ accede ad beneficium recipiendum, non ad altercandum.

Cur Deus elegerit humiles.

Piſcator, factus eſt diuinus orator.

III. Vult ergo Paulus ſeruum Dei alienum eſſe ab ineruditis altercationibus, & benignum manſuetumque erga omnes, exemplo Chriſti, de quo ex Iſaia dicitur, Matth.12. *Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem eius.* Obſtat puritati cordis crebra & importuna altercatio. Vide Auguſt. lib.2. de ſermone Domini in monte. Et in lib. quæſtionum Euang. ex Matth. q.11. tom.4. vbi ſic ſcribit: *Boni Catholici ſunt, qui & fidem integram ſequuntur, & mores bonos: quod autem ad fidei doctrinam pertinet, ita quærunt, ſi quid quærendum habent, vt abſit certatio periculoſa, &c.* Et in lib.2. de ſerm. Domini, ſic habet: *Mundo & ſimplici oculo opus eſt, vt inueniatur via ſapientiæ, & veritatis: vehementer intuendum eſt, ne ſtudio altercandi, & contradicendi quiſque non videat, quod à paucis videri poteſt;* quod pertinet etiam ad illud, quod Apoſtolus dicit, *Seruum autem Domini non oportet litigare, &c.*

Matth.12.

Auguſt.

VERS.25. Sed manſuetum eſſe ad omnes, docibilem, patientem, cum modeſtia corripientem eos, qui reſiſtunt veritati.

Græcè; ἀλλ' ἤπιον εἶναι πρὸς πάντας, διδακτικὸν, ἀνεξίκακον, ἐν πρᾳότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους.

I. MAnſuetum vult Apoſtolus, & placidum Timotheum, erga omnes diſcendi cupidos. *Docibilem* poſuit vulgata editio pro *διδακτικὸν*, id eſt, *idoneum, ac paratum, ad docendum*, magis quàm ad imperium; decet enim Epiſcopos, magis docere ſubditos, quàm cogere. Cyprianus in epiſtola ad Stephanum

Cypr.

phanum ſummum Pontif. interpretatur *docilem*, hoc eſt, qui paratus ſit diſcere, cui interpretationi reclamat Græca vox: quanquam non reiicitur ab Auguſt. lib. 5. de Baptiſmo contra Donatiſtas. Particulam *patientem*, poſuit interpres vbi Græcè eſt, ἀνεξίκακον, quæ vox propriè ſignificat, *tolerantem malos*, ſiue, *mala*, hoc eſt, proteruorum malitiam, qui nolunt audire. Idem poſuit, *cum modeſtia corripientem*. Vbi Græcè eſt, ἐν πραότητι παιδεύοντα, quod ſonat, *in manſuetudine*, ſeu *lenitate erudientem*: etſi negari non poteſt, παιδεύειν aliquando ſignificare *corripere*. Poteſt autem particula, *cum modeſtia* ſeu *lenitate*, vtrouis referri; vel ad ſuperiora, *tolerantem malorum cum modeſtia*; vel ad inferiora, *erudientem*, ſeu *corripientem cum modeſtia*. In particula, *eos, qui reſiſtunt veritati*, datiuus, *veritati*, redundat. Nec enim inuenitur in codice Græco; imò nec in multis Latinis; nec apud Ambroſ. Nam is quidem ad hunc legit modum *corrigentem eos, qui diuerſa ſentiunt*. Licuit tamen Latino interpreti id addere, quod ſenſum Apoſtoli redderet apertiorem, quod etiam fecit D. Auguſt. hac autoritate vſus, in lib. de correptione & gratia cap. 5.

Auguſt. Epiſcopus ad docẽdum, & diſcẽdum ſit paratus. Ambroſ. Auguſt.

II. Hac explicatione præmiſſa notanda ſunt ſingula. In his enim verbis D. Paulus virtutes proprias boni doctoris & paſtoris breui complexus eſt. Prima eſt manſuetudo, ſiue, comitas, ſed quo modo, inquit idem Apoſtolus ad Titum cap. 2. *Argue eos cum omni imperio*. & cap. 1. *Increpa illos durè, vt ſani ſint in fide*, & cap. 4. huius epiſtolæ 2. *Argue, obſecra, increpa*. Huic obiectioni reſpondet Theophyl. & copioſiùs D. Chryſoſt. in hunc modum: *Vehemens reprehenſio, quando ita fit, vt à manſuetudine non diſcedatur, ea maximè eſt, quæ operari egregiè conſueuit; quod ſuum eſt. Licèt enim profectò acriùs cum manſuetudine carpere, quàm cum audacia & feritate confundere, &c.* Vult ergò Paulus, vt doctor, & paſtor Eccleſiaſticus inprimis mitis, & humanus, alienuſque ab iracundia, & aſperitate. Vnde Auguſt. contra epiſtolam Manichæorum, quam vocant fundamentum, cap. 1. & 2. *Neceſſarium* (inquit) *fuerit eligere, & optare meliora, vt ad veſtram correptionem aditum habeamus, non in contentione, & æmulatione, & perſecutionibus, ſed manſuetè conſolando, beneuolè hortando, leniter diſputando, ſicut ſcriptum eſt,* Seruum autem Domini non oportet litigare, &c. *Neceſſarium ergo fuit velle has partes expetere. Dei eſt volentibus & petentibus donare, quod bonum eſt. Illi in vos ſæuiant, qui neſciunt, cum quo labore verum inueniatur, & quàm difficilè caueantur errores. Illi in vos ſæuiant, qui neſciunt cum quanta difficultate ſanatur oculus interioris hominis, vt poſſit ſolem ſuum intueri, &c.*

Virtutes doctoris Eccleſiaſtici; mãſuetudo, &c. Tit. 2. 2. Tim. 4. Theophyl. Chryſoſt. Auguſt.

III. Hinc colliges rectiùs eſſe cum manſuetudine corripere, quàm cum iracundia, & ſæuitia. Vide Chryſoſt. tom. 5. hom. de manſuetudine; vbi multa congerit in laudem huius virtutis; & Paulo maximè familiarem eſſe aſſeuerat, noſque hortatur, vt illius exemplo mites ſimus & manſueti. Idem hom. 1. de incomprehenſibili Dei natura: nos hortatur, vt erga malos etiam manſuetudinem oſtendamus, & inter alia, ſic ait: *Non contra illos excandeſcemus: non animo irato agemus, ſed modeſtè, & amicè, & humanè diſputabimus. Nihil enim manſuetudine validius, nihil modeſtia efficaciùs, &c.* Idem hom. 52. tom. 5. aſſerit, linguam noſtram quodammodo fieri linguam Chriſti, ſi manſuetudinem Chriſti in loquendo, docendo, & diſputando imitemur. Dionyſ. Areop. epiſtola 8. ad Demophilum, affirmat, Moyſen eximiæ manſuetudinis merito, diuina familiaritate fuiſſe dignum, vt Dei famulus per excellentiam diceretur, digniorque

Chryſoſt. Nihil manſuetudine validius. Lingua noſtra fit lingua Chriſti per manſuetudinem. Dionyſ.

omnibus prophetis haberetur, cui Dominus iuſſionis ſuæ gratiam largitetur. Subiungitque ſtatim, *Hoc eximiæ in ſe dilectionis Chriſtus argumentum capit, ſi paſcamus gregem ipſius modeſtiſſima gubernatione.*

Moſis gubernatio modeſtiſſima.

I V. Secundam virtutem aſſignat, docibilitatem, quæ vox magis hîc ſignificat actionem ſiue potentiam ad docendum quàm ad diſcendum. Vnde vulgatus interpres, qui hîc tranſtulit *docibilem*, 1. ad Tim. 3. *doctorem*; cùm vtrobique ſit διδακτικόν. Vnde Chryſoſt. Theophyl. Oecum. Theodor. actiuè hîc, & non paſſiuè interpretati ſunt hanc vocem. Licèt apud Latinos *docibilis*, & *docilis* dicatur, & qui paratus eſt docere, & qui doctrinæ capax eſt. Contrà verò *indocibilis* dicitur, qui non vult diſcere, & doctrinæ reſiſtit, quo ſenſu ait Aug. lib. 5. contra Academicos, quòd minus malum ſit, eſſe indoctum quàm indocibilem: poteſt enim aliquis eſſe indoctus, & tamen docibilis, hoc eſt, diſcendis artibus idoneus. Sicut ergo indocibilem eſſe vitium eſt, ita docibilem eſſe eſt virtus: propria tamen diſcipuli magis, quàm magiſtri, ſiue doctoris, qualis erat Timotheus; cùm in eo ſita ſit, vt poſſit, qui eam habeat, ab aliis doceri. Vnde cùm Timotheus ab adoleſcentia, imò ab infantia, ſacras literas didicerit, vt Paulus inferiùs ait, & ſuprà cap. 1. opus eſt vt vox docibilis, non ſignificet hîc paſſionem, hoc eſt, eum, qui paratus eſt ab aliis doceri, quæ virtus eſt diſcipuli; ſed potiùs actionem illius, qui ad erudiendos alios eſt idoneus.

Secunda virtus, docibilitas eſt. 1. Tim. 3. Chryſoſt. Theophyl. Oecum. Theodor. Auguſt.

V. Fateor D. Cyprian. in epiſtola ſuprà citata, *docibilem*, interpretatum fuiſſe, aptum doceri: accepiſſeque vocem paſſiuè, prætermiſſa Græcorum expoſitione; ſic enim inquit, *Fit autem ſtudio præſumptionis & contumaciæ, vt quis magis ſua falſa & praua defendat, quàm ad alterius facta & verba conſentiat. Cui rei proſpiciens Paulus ad Timoth. ſcribit, & monet, Epiſcopum non litigioſum, ſed docibilem eſſe, &c. docibilis autem is eſt, qui ad diſcendam patientiam lenis, & mitis eſt. Oportet enim Epiſcopum, non tantùm docere, ſed etiam diſcere. Quia & ille meliùs docet, qui quotidie proficit, & creſcit, diſcendo meliora, &c.* Ex iis Cypriani verbis colligit Auguſt. 5. de Baptiſmo cõtra Donatiſtas, cap. 6. Cyprianum non ſolùm paratum fuiſſe ad alios docendos, ſed etiam vt ab aliis doceretur etiam inferioribus, & minùs doctis. Nolunt ergo hi duo patres Cypr. & Auguſt. vt vox Græca, pro qua Latinus interpres vertit *docibilem*; imò & ipſa vox docibilis, non ſolùm apud Paulum, actionem, ſed etiam paſſionem ſignificet. Quibus accedit Primaſius, has duas voces *docibilem, patientem*, iungens, *Qui poſſit*, inquit, *omnes docere patienter, & diſcere non erubeſcat.*

Cypr. Doctor diſcere interdũ debet. Auguſt. Cypr. Auguſt. Primaſ.

V I. Tertia virtus eſt patientia. Hæc enim maximè neceſſaria eſt doctori ſiue magiſtro, vt ſanam doctrinam vel ægrotis animis, & à fide auerſis ſenſim inſtillet. Aſperitas enim & ferocitas plurimum auditores offendit. *Quis enim*, vt ait Oecum. *perſuadebitur ab eo, qui ferox & inſolens eſt? patientia, niſi adſit docenti, cætera in caſſum fiunt. Si enim piſcatores*, vt eleganter ait Chryſoſt. *cùm fruſtra tota die iactauerint retia, non tamen deſiſtunt, neque deſperant: multò magis id nos facere conuenit. Fit enim ſæpe, vt dum aſſidua doctrinæ fructus illabitur, animo vitium, quo ille perturbatur, excidat. Et verò fieri non poteſt, vt qui iugiter cæleſtis doctrinæ excipit verba, nihil patiatur. Interdum igitur is, cui perſuadere, ſi patienter doceremus, poteramus, deſperatione noſtra totum perdit. Non ſecus, quàm ſi quis imperitus agricola, vbi plantauit vitem, priore illam anno diligenter curet, & fodiat, ſecundò*

Tertia virtus eſt patientia. Oecum. Chryſoſt. Piſcatoris ſpes imitãda doctori & agricolæ.

cundò verò, ac tertiò fructum ſe percepturum ſperet; idque niſi obuenerit, deſperans quarto iam anno, quod laborum ſuorum præmia percipere poterat, curam vitis omittat. Hæc ferè Chryſoſt. hoc loco. Idem homil. ex Luc. cap. 16. ſic ait: *Cùm videris fratrem tuum durum, rigidum, & minimè attentum*, ſcilicet ad diſcendum, *dic apud temetipſum hoc modo: Quid ſi progreſſu temporis valeamus illum flectere?* Hunc diſcurſum faciendum eſſe probat ex Paulo, cùm hîc ait: *Seruum autem Domini non oportet litigare, ſed manſuetum eſſe ad omnes, docibilem, patientem, &c. Nequando Deus det illis pœnitentiam, & reſipiſcant à diaboli laqueis; à quo captiui tenentur, ad ipſius voluntatem. An non vides parentes, quomodo filijs ſuis, licèt frequenter deſperatis & morituris, aſſiduè tamen omnia, quæ poſſunt, illis admouent, &c. & tamen illi non poſſunt lacrymis nec morbum, nec mortem depellere; tu verò frequenter poteris animam fratris deploratam aſſiduitate per lamenta inſtantia reuocare, &c.* Chryſoſt. Patientia parentum erga filios ægrotos, imitāda.

VII. Quarta virtus doctoris eſt, cum modeſtia corripere eos qui reſiſtunt veritati. Tranſlatio Syriaca, qua vtuntur hodie Chaldæi, & Æthiopes Orientales, loco datiui illius adiectitij, *veritati*, ſic habet, *Qui reſiſtunt & contradicunt aduersùs ipſum*, id eſt, doctorem, vel Epiſcopum. D. Ambroſ. ſic legit, *cum modeſtia corrigentem eos, qui diuerſa ſentiunt.* Oportet ergo iuxta doctrinam Pauli, cum modeſtia, ſine iracundia aut clamoribus, corripere fratres, imò & hæreticos, qui prædicationi Euangelicæ contradicunt; expedit enim, vt ait Chryſoſt. illi, qui vtile aliquid addiſcere vult, vt erga magiſtrum afficiatur. Illi verò affici, qui ſe iniuriis adaucter impetat, nemo fermè poteſt. Imitetur ergo probus magiſter clementes medicos, qui non deſerunt eos qui ſua culpa in morbum inciderunt. Sunt enim errores in animo, ſicut ægrotationes in corpore. De D. Chryſoſt. ſcribit Niceph. lib. 13. hiſt. Eccl. cap. 3. cùm tam inſignis doctor eſſet, in exordio ſui Epiſcopatus, quia vehementiori zelo & alacritate feruentiori concionabatur contra iniquos hominum mores, aduerſum ſe multorum & magnorum virorum concitaſſe odia; eorum præſertim qui diſſolutè in clero viuebant, quamuis vulgo eſſet gratiſſimus & acceptiſſimus. 4. Modeſtia in reſiſtendo veritatis oppugnatoribus. Tranſlatio Syriaca. Ambroſ. Chryſoſt. Nicephor. Chryſoſt. Ob zelum, multos offendit.

VIII. Iubet autem Paulus, cum modeſtia corripere etiam eos, qui reſiſtunt veritati, hoc eſt, hæreticos, qui nondum inſanabiles ſunt, nec per Eccleſiæ ſententiam vitandi. Horum enim conſortium, ne contagione noceant, vitandum omnino eſt. Manſuetè igitur cum illis agendum eſt, qui non omnem medicinam refugiunt, & ſpes eſt, vt reſipiſcant. Quod ex verbis ſequentibus conſtat. Addit enim Apoſtolus: *Ne quando Deus det illis pœnitentiam, &c.* Auguſt. in lib. 50. homiliarum, hom. 7. per *reſiſtentes veritati*, intelligit, à Paulo ſignificari non ſolùm hæreticos, qui lingua contradicunt veritati, ſed eos etiam, qui moribus offendunt ſanam doctrinam. Germanior tamen expoſitio poſtulat, vt potiſſimùm reſiſtentes ſacræ doctrinæ intelligamus. Auguſt. Lingua & moribus cōtradicitur veritati.

An ſalua manſuetudine Chriſtiana, quam Paulus in corripiendis malis commendat, occidi poſſint hæretici.

ANNOTATIO VNICA.

IX. Poſtulabat hic locus longam diſputationem, ſed memores inſtituti noſtri, breui quid ſequendum ſit definiemus. Affirmabit aliquis in pri-

mis hæreticos eſſe in Eccleſia tolerandos. Primùm, quia D. Paulus hîc ait: *Seruum Dei, oportet manſuetum eſſe, cum modeſtia corripientem eos, qui reſiſtunt veritati; nequando det illis pœnitentiam Deus ad cognoſcendam veritatem.* Atqui ſi hæretici morti tradantur, aufertur eis pœnitendi & reſipiſcendi ab errore omnis facultas: Non ſunt igitur occidendi iuxta præceptum Apoſtoli. Deinde

1. Cor. 11. 1. Corinth. 11. dicitur, *Oportet hæreſes eſſe, vt & qui probati ſunt, manifeſti fiant in vobis*, &c. Tolerandi ergo ſunt hæretici, tanquam id quod neceſſarium eſt.

Matth. 13. Præterea Dominus, Matth. 13. præcepit ſeruis ſuis, vt ſinerent zizaniã creſcere vna cum tritico, vſque ad meſſem; hoc eſt, vſque ad finem ſeculi, vt ipſe exponit: *Zizaniorum* autem vocabulum, iuxta Patrum interpretationem ſignificat hæreticos, ergo videntur tolerandi.

Hæretici tradendi brachio ſeculari. Tit. 3.

Reſpondendum eſt nihilominus, ſalua manſuetudine Eccleſiæ, non ſolùm damnandos eſſe hæreticos contumaces, & impœnitentes, ſed etiam vt interficiantur brachio ſeculari tradendos. Fauet illud ad Titum, cap. 3. *Hæreticum hominem poſt primam & ſecundam correptionem deuita, ſciens, quia ſubuerſus eſt, qui huiuſmodi eſt.* Vtitur autem Eccleſia mira manſuetudine, aduersùs hæreticos, ſiquidem ſpectato eorum crimine digni ſunt, non ſolùm ab Eccleſia per excommunicationem ſeparari, ſed etiam per mortem à mundo excludi. Multò enim grauius flagitium eſt adulterare fidem, quàm pecuniam; cùm illa vita ſit animæ; hæc vitæ temporariæ ſubſidium. Vnde ſradulterantes pecuniam & alij inſignium ſcelerum artifices, ſtatim à ſeculari magiſtratu, vita priuantur: æquiori iure poſſent hæretici ſimul ac deprehenduntur, non ſolùm excommunicari, ſed etiam iuſtè occidi. Cæterùm Eccleſia memor manſuetudinis Chriſti, quam Paulus ſuadet in corripiendis etiam hæreticis ſeruandam, nullum non mouet lapidem, ad procurandam errantium à fide conuerſionem. Nec enim ſtatim condemnare, ſed poſt primam & ſecundam correptionem, iuxta doctrinam Apoſtoli, ſi tamen poſt hanc benignitatis declarationem hæreticus pertinax adhuc, & impœnitens perſeueret; Eccleſia illius ſalutem non ſperans, à conſortio fidelium eum ablegat, & ſeculari iudicio ferro & flammis

Hieron. 24. q. 3. Arius ſcintilla fuit, &c.

puniendum tradit; vt enim ait D. Hieron. relatus, 24. q. 3. *Reſecandæ ſunt putridæ carnes, & ſcabioſa ouis à caulis repellenda, ne tota domus, maſſa, corpus, & pecora, ardeat, corrumpatur, putreſcat, intereant. Arius in Alexandria, vna ſcintilla fuit: ſed quoniam non ſtatim oppreſſus eſt, totum orbem eius flamma populata eſt.* Hæc Hieron.

Tit. 3.

X. Ad primam ergo obiectionem dicimus, ſatis declarari Eccleſiæ modeſtiam, in vna atque altera hæretici correptione, vt dictum eſt, poſtquam, ſi contumax perſeuerat, vitandus eſt, iuxta Apoſtolum, ad Titum 3. Membrum enim quod ſua contagione aliis nocere poteſt, vt quidam ait,

Ouid. lib. 1. Metam.

Enſe recidendum eſt, ne pars ſyncera trahatur.

Extra de hæreticis.

Vnde cap. *ad abolendam*. §. *præſenti*, extra, *de hæreticis*; præcipitur, vt huiuſmodi hæretici, continuò arbitrio magiſtratus ſecularis tradantur puniendi. Vbi aduerte aduerbium *continuò*, etiam confeſtim non accipi grammaticaliter, ſed ſecundùm vſum iuris, pro mora ſcilicet, etiam vnius mẽſis aut plurium; vt enim

Eymericus. ait Eymericus part. 3. Directorij Inquiſitorum comment. 97. quæſtionis 98. Hæc aduerbia non ſignificant adeò breuem temporis moram, quin competentes

tentes induciæ ad conuertendos hæreticos concedi poſſint, ac debeant, ex qua expoſitione ſatis inſinuatur Eccleſiæ benignitas etiam in rebelles, & multò magis in modo agendi cum hæreticis impœnitentibus priuſquam curiæ ſeculari tradantur; De qua re copioſè tractat Eymericus in 3.p.Directorij, in decimo modo proceſſum fidei terminandi. Direct. Inquiſ.

Ad ſecundam obiectionem dicendum eſt, vtilitatem, quæ ex hereſibus prouenit, dum fidelium conſtantiam ſeſe exerit, præter intentionem eſſe hæreticorum, qui corrumpere fidem nituntur. Quare id magis conſiderandum eſt quod ipſi intendunt, vt excludantur, quàm fructus, qui ex illorum malitia pręter intentionem infidelibus conſequitur, vt ſuſtineantur.

Vltimæ obiectioni ſatisfit, ſi ſubeat animum Decretal.24.q.4.vbi definitur, aliud eſſe excommunicationem, aliud eradicationem. Idcircò ęnim excommunicatur aliquis, iuxta Apoſtolum, *vt ſpiritus ſaluus fiat in die Domini.* Eradicari autem inſtar zizaniæ dicitur hæreticus interdum per mortem, non obſtante Domini mandato; quod locum habet in euentu, in quo non poſſunt extirpari zizaniæ ſine extirpatione tritici, vt interpretatur D. Thom. 2.2.q.11. art.3. ad 3. Decretalis. Excõmunicare differt ab eradicare. D.Thom.

XI. Inuenit itaque Eccleſia Catholica tandem flammarum & ferri medicinam aduerſùs inſolentiæ morbum, quo hæretici tument. Hæc medicina in principio non tantopere vſa eſt. Vnde D. Auguſt. epiſt. 127. 163. 158. dubitare videtur, liceátne tam ſeuerè in hæreticos animaduertere quanuis lib. 1. contra epiſtolam Petiliani, cap. 7. & tract. 11. in Ioan. ad noſtram ſententiam accedat. Nec mirum eſt, quòd Auguſtinus, tandiu hac de re, & toties dubiè loquatur: Non enim id temporis latæ erant leges ab Imperatoribus, aut ab Eccleſia, quæ morte plecterent hæreticos obſtinatos. Huius tamen rei iam aliqua exempla præceſſerant Auguſtini ætatem. Nam D. Hieron. cuius eſt vbique gentium nomen clariſſimum, in epiſtola ad Cteſiphontem, aduerſùs Pelagianos, ait Priſcillianum hæreticum ſeculi gladio, & totius orbis autoritate damnatum eſſe; hoc eſt, interfectum. Eodem pertinet Dioſcori Alexandrini vox illa in Synodo Calcedonenſi, qua viuis dignos clamabat flammis hæreticos. Cui ſententiæ concinit Leo Papa epiſtola 93. & Bernard. ſerm. 55. in cant. & Auguſt. quem dubium in hac materia fuiſſe aliquando diximus, dum epiſtola 50. quærit: *Vtrùm ſit contra manſuetudinem Chriſtianam interficere homines: Cogunt*, inquit, *multas inuenire medicinas multorum experimenta morborum*, &c. Quare cùm nulla ſit medicina hactenus inuenta morte efficacior ad extirpandas hæreſes, hac iure optimo vtitur Eccleſia in eos, qui pertinaces ſunt, & impœnitentes, præmiſſa, quam Paulus commendat, bina correptione, & aſſidua admonitione cum ſignificatione manſuetudinis, ſolet enim Ferrum, & flamma contra hæreticos. D.Auguſt. Hieron. Ad Cteſiphontem. Cædes Priſcilliani. Hæretici flammis digni. Leo PP. Bern. Auguſt.

Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos. Virg 6.Æn.

VERS. 26. Nequando Deus det illis pœnitentiam, ad cognoſcendam veritatem.

Græcè; Μή ποτε δῷ αὐτοῖς ὁ θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας.

I. HÆc particula, *nequando Deus det*, ad verbum exprimit quod Græcè dixit Paulus μήποτε δῷ, Latinè fortè, magis vertiſſet, *ſi quando det*: Nam

μὴ,

μὴ, apud Græcos non ſemper eſt negantis, ſed nonnunquam dubitantis. Senſit orationis incommodum Auguſt. ac proinde in libro 1. de ſingularitate clericorum, cap. 14. particulam, *ne quando det*, interpretatur, *vt aliquando det.* Igitur ab illis ſolùm recedendum eſt, quos certum eſt non eſſe reuocandos noſtris admonitionibus ad fidem; quales ſunt, qui animo hæretico, & ex contentione, ne victi appareant, fanda atque infanda proſeminant. Pœnitentia autem ea hoc loco intelligitur, quæ & intellectu concipitur & affectu declaratur. Hæc enim fit, vt erraſſe ſe homo ſentiat, & de errore ita doleat, vt cum lacrymis veniam ab offenſo Deo precabundus efflagitet, vide Auguſt. de correpț. & gratia, cap. 5. vbi ex hoc loco annotat, etſi doctè quis & aptè doceat, niſi Dei adſit gratia, pœnitentiam habere non poſſe. D. Chryſoſt. legit, *ne fortè det eis Dominus reſipiſcere*, &c. Deinde ſic interpretatur. Fortaſſis aliqua ſequetur emendatio. Fortaſſè autem in rebus dubiis ponitur. Igitur ab illis ſolùm diſcedendum eſt, de quibus apertam poſſumus ferre ſententiam, eos nunquam ad veritatis viam eſſe reuocandos, &c. Theod. ſic exponit: Timot. docet, vt in doctrina perſeueret, & ne de eis deſperet qui ſermonem prædicationis non facilè ſuſcipiunt. Veriſimile eſt enim eos ſupernum auxilium conſecuturos, & cognituros quanta ſit differentia veritatis & mendacij, &c.

Auguſt. — Auguſt. — Chryſoſt. — Theodor.

Anſel. II. Aliter interpretatur D. Anſel. hunc locum, quaſi dicat Paulus nō debemus ceſſare à corripiendis illis, qui reſiſtunt veritati, nec deſperare de eorum ſalute; ne fortè aliquando nobis ceſſantibus ab eorum correptione, Dominus tamen per ſe ſolum, ſine nobis det eis pœnitentiam atque ita erubeſcamus, qui de eorum ſalute antè deſperabamus, & mercedem laboris noſtri perdamus. Hæc expoſitio tropologica magis eſt quàm literalis.

Pœnitentia donum Dei eſt. Auguſt. III. Docet igitur hic locus pœnitentiam agere, beneficium eſſe, & donū Dei, ſicut reſipiſcere ab errore: Ait enim Paulus, *nequando Deus det illis*, &c. Id colligit D. Auguſt. in Enchiridio, cap. 82. dicens: non ſolùm cùm agitur pœnitentia, verùm, vt agatur, Dei miſericordia neceſſaria eſt. Alioquî non diceret Apoſtolus de quibuſdam: *Ne fortè det illis*, &c. Vnde cùm Petrus Apoſtolus amarè fleret, præmiſit Euangeliſta, *Reſpexit eum Dominus*. Intuitus autem ille, quem Euangeliſta intelligit, internus fuit, & non externus, quemadmodum ſentit Auguſt. in lib. de conſenſu Euangeliſtarum, ea ratione, quia Petrus erat in aliquo loco diſtanti & impedito. Vnde D. Ambroſ. enarrans eadem verba, Luc. 22. ita ait: *Quos Ieſus reſpexit, plorant delicta. Negauit prius Petrus, & non fleuit: quia non reſpexerat Dominus. Negauit ſecundo, & non fleuit, quia non adhuc reſpexerat Dominus. Negauit tertiò, reſpexit Ieſus & ipſe amariſſimè fleuit.* Deindè ſic orat: *Reſpice igitur Domine, vt ſciamus noſtrum deflere peccatum & lauare delictum*, &c. Hinc patet, meritò clamari contra Pelagianos, à ſanctis Patribus conuerſionem hæretici, vel alterius peccatoris Deo potiùs tribuendam eſſe, quàm humanæ induſtriæ. Vnde Ioan. 15. dictum eſt, *Sine me nihil poteſtis facere.* Loquitur enim Chriſtus ibi de fructibus bonorum operum, non verò de concurſu generali, vt aliquis putabit. Conſtat noſtra interpretatio ex Conc. Arauſicano 3. & ex Auguſt. de verbis Apoſtoli ſerm. 13. & 33. & de ſpiritu & litera, cap. 28.

Petrus fleuit cùm eū Dominus vidit, & non antea. — Ambroſ. — Luc. 22. — Ioan. 15. — Cōc. Arau. 3. — Auguſt.

Quid ſignificet pœnitentiæ vox. IV. Aduerte tandem, Paulum hîc & Theologos per μετάνοιαν, ſiue, pœnitentiam, non ſolùm intelligere mutationem vitæ in melius, nec ſolam pœnitudi-

nitudinem mente conceptam; ſed eam virtutem, quæ ad effectum & voluntatem hominis pertinet: quæ ſcilicet fit, vt erraſſe ſe cognoſcat homo & errorem doleat, & deteſtetur ſpe veniæ; vt enim Auguſt. ait in lib. de correptione, & gratia, *Correptio non eſt ſalubris, niſi tunc tantùm, quando ſupernus medicus reſpicit faciens, vt peccati ſui quenquam pæniteat; de peccato ſuo doleat & compungatur & lamentetur; ſicut doluit, & fleuit Petrus, cùm eum Dominus reſpexit, &c. Pænitere*, igitur, iuxta D. Auguſt. in lib. de vera & falſa pænitentia cap. 19. dicitur quaſi pænam tenere, *Continuè*, inquit, *dolendum eſt de peccato, quod declarat ipſa dictionis virtus; pænitere enim, eſt pænam tenere.* Ex his verbis duo colligunt DD. Primum eſt, *pænitentiam* dici quaſi pænæ tenentiam. Deinde *pænitentiæ* vocabulo ſignificari pænam ſiue dolorem pro peccato vitæ præteritæ ſuſceptum, vt bene aduertit Canus in principio relect. de pænitentia, & Rophenſis art. 7. contra Lutherum, qui affirmabat pænitentiæ voce ſignificari reſipiſcentiam ſiue mutationem conſilij, & non pænæ tenentiam, aut dolorem. Etenim non ſolùm apud Latinos pænitentiæ nomen, ſed etiam apud Græcos *μετάνοια*, dolorem, & vindictam vitæ præteritæ ſignificat, & non ſolùm reſipiſcentiam & mutationem conſilij, vt Lutheri diſcipuli volunt. Quod non ignorans Auſonius, ſcitè inducit pænitentiam ita loquentem: Auguſt. Canus. Rophenſis. Auſonius.

Sum Dea quæ facti non factiq; exigo pænas,
Nempe vt pæniteat, ſic Metanæa vocor.

Sunt qui apud Latinos ab aduerbio *pene* pænitentiam deriuant, quia per pænitentiam, pænè tenemus amiſſam innocentiam: iuxta illud Senecæ tragici: *Quem pænitet peccaſſe, pene innocens eſt.* Vnde fit conſequens, non in ſola nouitate vitæ conſiſtere veram pænitentiam, niſi addas dolorem vitæ veteris. *Imò nec ad Baptiſmum Chriſti, in quo omnia peccata delentur, quiſque bene accedit*, vt affirmat D. Auguſt. in lib. 50. homiliar. hom. 27. *niſi agendo pænitentiam vitæ priſtinæ. Nemo*, inquit, *agit vitam nouam, niſi quem veteris pænitet.* Vnde Chryſoſt. de compunctione cordis, lib. 1. tom. 5. ad finem, ſic ait: *Conſcientiam geſtorum noſtrorum ante oculos habeamus, vt Deum ſupplicemus pro his, &c.* Abeant ergo hæretici impudenter iactantes ſufficere ad veram pænitentiam vitæ nouæ inchoationem. Seneca. Tragicus. Auguſt. Chryſoſt. Pænit. poſt Baptiſmum

V. Illud etiam notandum eſt hoc Pauli dicto: *Nequando, &c.* conuinci Nouatianos hæreticos, vt aduertit Primaſius, qui pænitentiam negabant peccantibus poſt Baptiſmum. Conceditur enim pænitentia à Paulo Dei interprete etiam hæreticis, ſi per mitem correptionem aliquando conuertantur. Abutebantur autem Nouatiani ad confirmandum ſuum errorem illis verbis ex epiſtola ad Hebræos, *Impoſſibile eſt enim, eos, qui ſemel ſunt illuminati, & prolapſi ſunt, rurſus renouari ad pænitentiam, &c.* Cæterùm hic locus agit non de Sacramento pænitentiæ & reconciliationis, ſed de Sacramento Baptiſmi, quod dicitur Sacramentum illuminationis, autore Dionyſ. Areopag. lib. Eccleſ. hier. cap. 3. p. 1. & Nazian. in oratione, quæ inſcribitur, *Sancta lumina.* Hoc enim illuminamur in Chriſto. Quià igitur Baptiſmus non iteratur, dixit Paulus, impoſſibile eſſe, vt rurſus renouemur ad pænitentiam aut regeneremur, & talem gratiam accipiamus, qualem accepimus in Baptiſmo quo primùm illuminati venimus ad Chriſtum. Sic exponit hunc locum Auguſt. in expoſitione inchoata Nouatiani conuincuntur. Primaſ. Hebr. 6. Dionyſ. Nazian. Auguſt.

Rom.4. Epiphan. choata in epiſt. ad Rom.4. & epiſt. 203. & 16. & Epiphan. hæreſi 59. & ferè doctores alij.

Veritatis cognitio cum charitate. VI. In illa particula, *ad cognoſcendam veritatem*, iuxta phraſim diuinæ Scripturæ non quamlibet cognitionem veritatis intelligas, ſed eam, quæ coniuncta eſt cum charitate; qua ſcilicet ea quæ pertinent ad fidem & bonos mores, cognoſcimus, & exequimur. Qui enim aliter cognoſcit veritatem, vel ipſum Chriſtum Dei Filium, nondum cognitionem aſſecutus eſt ad ſalutem neceſſariam, iuxta illud Ioan.4. (Ioan.4.) *Omnis, qui diligit ex Deo natus eſt, & cognoſcit Deum: qui non diligit, non cognoſcit Deum, &c.* Vnde Anſelm. (Anſelm.) in tract. de veritate, & Dialogo de caſu Diaboli cap.27.& 28. & in lib. de Concordia gratiæ, & liberi arbitrij, ait, Vocabulum *veritatis* accipi in diuina Scrip. non ſolùm pro recta fide, vel recta doctrina, qualis eſt Euangelica, ſed etiam pro vita & actione & rectitudine voluntatis, in qua conſiſtit potiſſimùm iuſtitia hominis coram Deo. Quo ſenſu ait Chriſtus Ioan.3. (Ioan 3.) *Qui autem facit veritatem, venit ad me; & omnis qui malè agit, odit lucem & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius.* Huc ſpectat dictum venerab. Bedæ (Beda.), quod refertur in regula, *Qui ſcandalizauerit*, de Reg. iuris in 6. *Veritas vitæ omittenda non eſt pro ſcandalo. Vtiliùs enim ſcandalum naſci permittitur, quàm veritas vitæ relinquatur.* Meritò ergo D.Thom. (D.Thō.2.2. q.43.a.7.& 8.) 2.2.q.43. art.7. & 8. ex autoritate diui Hieron. (Hieron.) duplicem diſtinguit veritatem. Vnam ſcilicet doctrinæ; alteram, vitæ. Quam cùm non agnoſceret Pilatus, audito ſæpius ex ore Chriſti veritatis vocabulo, dubius interrogauit quid eſſet veritas. Veritas doctrinæ intellectum reſpicit; veritas autem vitæ mores, vnde Ariſt. (Ariſt.) 4. Ethic.7. de veritate, & eius extremis diſputans, Ad veritatem, quæ eſt virtus moralis, hoc pertinere ait, *Vt vnuſquiſque talem ſe exhibeat ac oſtendat in verbis, qualis eſt ipſe in vita & moribus*, dicendo ſcilicet & faciendo ea omnia, quæ oportet & decet dicere, & facere. Hæc dicta ſint de veritate ad ſenſum Scripturæ, & potiſſimùm Pauli, hoc loco.

VERS. 26. Et reſipiſcant à diaboli laqueis, à quo captiui tenentur ad ipſius voluntatem.

Græcè; καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, ἐζωγρημένοι ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα.

VII. VErbum Græcum ἀνανήψωσιν, pro quo vulgata editio habet, *reſipiſcant*; propriè ſignificat, *redeant ad ſobrietatem*, vel, *expergiſcantur*; vt intelligamus nullam eſſe ſobrietatem extra Eccleſiam. Vbi autem vulgata editio habet, *à diaboli laqueis*, Græcè eſt in ſingulari; ſcilicet *à diaboli laqueo*. Vbi autem tranſtulit, *A quo captiui tenentur*, Græcè eſt, ἐζωγρημένοι ὑπ' αὐτοῦ. Quæ verba propriè ſignificant, *viuum capi in bello*, vt annotauit Eraſmus. (Eraſmus.)

VIII. *Per laqueum diaboli*, intelligo hîc elationem animi & obſtinationem in peccato, quo hæretici potiſſimùm impliciti ſunt. Et verò, per *diaboli laqueum*, 1.ad Timoth.3. (1.Tim.3. Superbia eſt laqueus diaboli.) intellexit Paulus ſuperbiam, cùm ait: *Ne incidant in laqueum diaboli, &c.* Si tamen iuxta Latinum interpretem legamus laqueos diaboli in plurali, poſſumus interpretari multiplices diaboli tentationum inſidias, & ſcelerum tendiculas illaqueandis mentibus præparatas. Vnde Theoph. (Theophyl.) expli

explicans hæc verba: *& reſipiſcant, &c.* pro *laqueo*, legit, *reti*, vt reſipiſcant à diaboli reti; ſtatimque ſubiungit: *Hæc non de doctrina tantùm, verùm etiam de vita intellige. In reti nanque diaboli ſunt homines, non ſolùm dogmatum cauſa, verùm etiam vitæ. Quocirca, & qui circa vitam vacillant corrigendi ſunt. Vt enim paſſer etiam ſi pede tantùm teneatur, ſub poteſtate eſt eius, qui rete laqueúmve fixit; ſic nos etiam ſi non vtriſque, hoc eſt, fide & vita detineamur; ex ſola tamen vita in poteſtate diaboli ſumus.* D.Chryſoſt. eadem vtitur ſimilitudine, affirmans, reſipiſcentiam à diaboli laqueis, non ſolùm de dogmatibus, ſed de vita etiam intelligi. *Nos,* inquit, *cùm & fidei, & vitæ peruerſitate capi valeamus, ſi vita ſolùm oberrauerimus, in iis diaboli labimur. Non enim omnis, qui dicit mihi, Domine Domine intrabit in regnum cælorum,* Matth. 7. & ibid. *Neſcio vos; diſcedite à me omnes, qui operamini iniquitatem.* Virginibus quoque dicitur: *Neſcio vos,* Matth.25. *Quid ergo virginitas profuit, cæterique ſancti certaminis labores, quando ignorantur à Domino. Plurimis deníque in locis reperies ſolo ex vita reproba, non ex fidei merito, pleroſque damnari; ſicut alibi quoque ſola ex peruerſitate dogmatũ abſque vlla vitæ culpa, alios plecti. Itaque cùm voluntatem Dei non facimus, ſub laqueo diaboli ſumus.* Hæc ferè Chryſoſt. Idem, *Virginibus* (inquit) *non inceſtus, non adulterij, non inuidiæ, non ebrietatis aut peruerſæ fidei crimen inuritur, ſed olei tantùm defectus; quia ſcilicet miſericordiam non exercuerant, neque eleemoſynas fecerant; id quippe ſignificat oleum. Illi etiam damnabuntur ſolùm, quòd Chriſtum nõ pauerint, quibus dicetur, Diſcedite à me maledicti in ignem æternum. Nulla cæterorum criminum fit mentio. Vides certè, vt eleemoſyna ſola neglecta gehennæ ignibus tradatur. Ad quid enim eris vtilis, qui non facis eleemoſynam? ieiunas quotidie? at virginibus nihil profuit huiuſmodi ſtudium. Oras? at ſine eleemoſyna infructuoſa erit oratio: abſque illa immunda ſunt omnia & inutilia, maiorque pars virtutis excidit; ſed caſtè & temperanter viuis? cuius rei gratia, id facis? Num ſupplicij metu? Minimè id quidem, ſed quadam bonitate naturæ. Neque enim idem labor eſt, pecunias contemnere, & frenare libidinem; ſed longè maior hic labor eſt. Cur id? Quia voluptas illa naturalis eſt, noſtriſque inſita & innata corporibus: non ſit autem cupido pecuniæ, &c.* Concludit Chryſoſt. excitans nos ad miſericordiam exercendam: ſolùm pietatis ac miſerationis eſt ſtudium, quo Deo æquales euadere poſſumus, quo ſi careamus cuncta ſimul amiſimus: *Non enim,* ait, *ſi ieiunaueritis, aut virginitatem obſeruaueritis, aut oraueritis, Patri veſtro ſimiles eritis: nihil enim huiuſmodi in Deum cadit, neque aliquid tale operatur Deus; ſed quid? Eſtote,* inquit, *miſericordes ſicut Pater veſter qui in cœlis eſt. Iſtud Dei opus eſt; hoc ſi deſit, quid habes? Miſericordiam volo, & non ſacrificium, &c.* quæ hoc loco, in laudem eleemoſynæ perſequitur D.Chryſ. vſque ad finem hom.6. Hinc ſatis conſtat laqueo, vel vno diaboli teneri captiuum, ſummam eſſe miſeriam. Dicuntur enim *captiui,* quaſi capti viui, à re venatoria, vel bellica, ſumpta metaphora, trahuntur captiui peccatores à diabolo, quò ipſi libuerit; non quòd libertatem omnino amiſerint reſipiſcendi, ſed, quòd illi peccatum tanquam funem, quo trahantur, ſponte dederint. Vnde 2.Pet.2. de ſeruitute peccati dicitur: *A quo quis ſuperatus eſt, huic & ſeruus addictus eſt.*

Chryſoſt. Matth.7. Matth.25. Sola eleemoſyna neglecta damnauit virgines fatuas. Chryſoſt. Luc.6. Matth.9. Chryſoſt. Peccatores captiui ſunt. 2.Petr.2. Auguſt. Pſal.77.

IX. D.Auguſt. in Pſal.77. enarrans illa verba: *immiſſiones per Angelos malos, &c.* de poteſtate quam exercet diabolus in eos quos habet captiuos, ſic loquitur: *In filijs verò diffidentiæ, tanquam in ſuis mancipijs operatur diabolus, quemadmodum homines operantur in pecoribus ſuis:* Deinde addit, *& illic tamen, niſi quan-*

In filiis diffidẽtiæ operatur diabolus ſicut in pecoribus ſuis.

tum iuſto iudicio ſinitur; ſicut homo de pecore ſuo pro humano captu facit, quod vult, nec ſanè facit, ſi prohibeatur à poteſtate maiori,&c. Lege D.Chryſoſt.tom.2.hom. 23.vbi diſputans de captiuitate huiuſmodi,ſic ait, *Omnes homines antequam peccemus liberum quidem habemus arbitrium ſi volumus ſequi voluntatem diaboli aut non; quòd ſi ſemel peccantes nos obligauerimus operibus eius, iam noſtra virtute euadere non poſſumus: ſed ſicut nauis fracto gubernaculo illuc ducitur, quò tempeſtas voluerit; ſic & homo diuinæ gratiæ auxilio perdito per peccatum, non quod vult agit, ſed quod diabolus vult;& niſi Deus valida manu miſericordiæ ſuæ,illum ſoluerit,vſque ad mortem in vinculis peccatorum permanebit.*

D.Chryſoſt. Peccator trahitur veluti nauis fracto gubernaculo.

Anſelm.

X. D.Anſel.in lib.de ſimilitudinibus cap.189.ſimilitudine auiculæ à puero captæ, & tenui filo pede altero alligatæ rectè oſtendit, quàm turpis ſit captiuitas ſub diabolo. Hæc enim auicula euolare ſæpe nititur, ſed fruſtra puero illo retrahente, ita peccator interdum nititur ſe expedire à laqueo,flet,orat, ieiunat, nonnunquam, ſed quia irretitus eſt à diabolo, vſu malo ad conſueta flagitia ducitur. Itaque non liberatur niſi magno conatu & gratia funis rumpatur prauæ conſuetudinis.Vide D.Thom.1.2. q.109.vbi diſputat,*an homo ſine gratia poſſit non peccare,&c.* Et autoritate D.Gregor.hom.11.in Ezech.& lib.3. Moral.cap.9.partem negantem tuetur: ſic enim ait Gregor.*Anima, quæ ceciderit, iacet;quia voluntariè ſemel lapſa ad peiora pondere ſuæ impietatis impellitur, vt in profundum corruens ſemper adhuc profundiùs corruat,&c.* Quo pacto autē Deus cùm ſit bonus, vtatur Angelis malis,explicat Auguſt.in Pſalm.77.citato: Vtitur enim illis & quaſi immittit in eos, quos hac pœna iudicat dignos, vt ibi affirmat Auguſt.Deinde addit: *Vtitur Deus Angelis malis, non ſolùm ad puniendos malos, ſicut in iſtis omnibus, de quibus loquitur Pſalmus, ſicut in Rege Achab.3. Reg.22. quem fallaciæ ſpiritus ex Dei voluntate ſeduxit, vt caderet in bello: verùm etiam ad probandos & manifeſtandos bonos, ſicuti fecit Iob, &c.* Idem Dei potentiam in eruendis hominibus è vinculis diaboli declarat, exponens illa verba Pſal.67. *Qui educit iunctos in fortitudine.Soluit,* inquit,*grauia vincula peccatorum, quibus impediebantur ne ambularent in via præceptorum, educit autem eos in fortitudine, quam ante eius gratiam non habebant, &c.* Deinde amplificat, Dei potentiam in expoſitione verſiculi ſequentis,*Similiter,eos, qui exaſperant, qui habitant in ſepulchris, vel, vt ipſe legit, ſimiliter amaricantes, qui habitant in ſepulchris,* ſic enim ait: *Omnino mortui,& in operibus mortuis occupati amaricant reſiſtendo iuſtitiæ.Nam illi vincti,ſiue compediti forſitan volunt ambulare,nec poſſunt.Deumque precantur, vt poſſint;eique dicunt,* De neceſſitatibus meis erue me;Pſalm. 24. *à quo exauditi gratias agunt dicentes,* Dirupiſti vincula mea: *iſti autem amaricantes qui habitant in ſepulchris, in eo genere ſunt, quod alio loco Scriptura ſignificat dicens:* A mortuo,velut, qui non ſit,perit confeſſio. *Deinde paulò infra:Vtroſque tamen gratia Chriſti educit in fortitudine. Qua fortitudine,niſi vt aduersùs peccatum, vſque ad ſanguinem certent? Ex vtroque enim genere fiunt idonei illi ſoluti, iſti reſuſcitati; quia & mulieris quam alligauerat ſatanas per decem & octo annos, iubendo vincula ſoluit,& Lazari mortem clamando ſuperauit,Qui fecit hæc in corporibus, poteſt mirabiliora facere in moribus, educens compeditos in fortitudine;ſimiliter amaricantes, qui habitant in ſepulchris,&c.*

Trahitur peccator, vt auicula à puero ligata.

D.Thom. Greg.PP.

Auguſt. Pſalm.77. Vtitur Deus Angelis malis. 3.Reg 22.

Pſalm.67.

Peccatores gratia excitat à tumulo. Pſalm.24.

Eccleſ.17.

Gratia Chriſti educit vinctos in fortitudine.

XI. Idem in eodem Pſal.explicans illa verba: *Aſcendiſti in altum, cepiſti captiuitatem; vel,vt ipſe legit, Aſcendiſti in altum,captiuam duxiſti captiuitatem,ſeu*

Chriſtus captiuitatē duxit captiuā.

capti

captiuaſti captiuitatem. Quid eſt, inquit, captiuaſti captiuitatem? vtrùm quia vicit mortem, quæ captiuos tenebat, in quibus regnabat? an ipſos homines appellauit *captiuitatem*, quia captiui ſub diabolo tenebantur? Ipſos itaque homines, qui captiui tenebantur, appellauit *captiuitatem*, ſicut *militia* cùm dicitur, intelliguntur qui militant: eandem captiuitatem à Chriſto captiuatam dicit. Cur enim non ſit captiuitas felix, ſi & ad bonum homines poſſunt capi? vnde Petro dictum eſt, Luc.5. *Ex hoc iam homines eris capiens, captiuati ergo, quia capti, & capti quia ſubiugati ſub lene illud iugum miſſi, liberati à peccato, cuius ſerui erant: & iuſtitiæ ſerui facti, cuius erant liberi, vnde & ipſe in illis eſt. Ideóque in iſta captiuitate, in iſto curru, ſub iſto iugo ſcilicet Chriſti non ſunt millia plorantium, ſed millia lætantium. Dominus quippe in eis in Sina in ſancto*, &c. In hoc autem verſiculo, vt emphaſim expoſitionis intelligas, continetur apoſtrophe ad Chriſtum Deum in cœlum aſcendentem, & de peccato, morte, inferno, diabolo & idolorum cultoribus triumphantê. Nam ad ipſum, hunc verſum refert Apoſtolus ad Eph.4. Vt intelligamus, Deum, qui alioqui eſt vbique, aſcendiſſe in incarnato & glorificato Chriſto, in cœlos. Alluditur autem ad aſcenſum Domini ex Ægypto ad montem Sinai, indéque Sionium; quaſi dicat: Ex Ægypto regione humili aſcendiſti in illos montes captiuis factis Ægyptiis & in mare demerſis. Aduerte etiam iuxta Hebr. & Græc. contextum legendum, *Captiuaſti captiuitatem.*

Luc.5. Aſcenſio Domini.

Epheſ.4.

XII. In illis verbis, *à quo captiui tenentur ad ipſius voluntatem*, agnoſce energiam, quam ex Anſelmo, & aliis Patribus explicauimus; exprimitur enim ſimilitudo hominis capti à diabolo per peccatum, per laqueum, quo feræ, & aues capiuntur; & ad nutum capientis in varias partes trahuntur. Homines enim poſt peccatum ſic ad ipſius, id eſt diaboli voluntatem feruntur, vt ſua voluntate ipſi ſe liberare nequeant, niſi gratia Dei adiuti fuerint. Meritò ergo Caiet. enarrans hæc verba, ait: *Non eſt in poteſtate hominis, qui iam ſe ſubdidit diabolo per peccatum mortale, liberare ſe ab huiuſmodi ſeruitute; ſed oportet ipſum obſequi diabolo ad ipſius voluntatem peccando. Et propterea dixit*, Si quando Deus det illis pœnitentiam, *& non dixit: ſi quando ipſos pœniteat. Diuinæ ſiquidem gratiæ donum eſt pœnitentia in remiſſionem peccati.* Hæc Caiet. vbi citat Gregor. dicentem, *Peccatum, quod per pœnitentiam non diluitur, ſuo pondere ad aliud trahere*: cuius rei quotidianæ experientiæ habemus documenta. Eſt hic locus maximè vtilis ad ſuadendum populo in ſacris concionibus deteſtationem, vel vnius peccati mortalis. Quodcunque enim peccatum laqueus eſt, quo qui tenetur irretitus, improbiſſimæ diaboli ſeruituti mancipatur; quotidianis lapſibus Dei in ſe prouocans iracundiam. Quòd ſi quis alicuius mortiferæ culpæ ſe laqueo implicitum agnoſcit, ingemiſcat miſer, & cum Dauide Pſal.50. miſericordiam imploret, qua præueniente reſipiſcere poſſit, & ab infelici diaboli ſeruitute liberari.

Anſel. Per laqueũ, quo feræ & aues capiuntur, exprimitur miſeria peccatoris à diabolo capti. Caiet.

Greg PP. Laqueo diaboli irretitũs trahitur põdere, &c.

Pſal.50.

* * *

EPISTOLÆ II.

BEATI PAVLI APOSTOLI AD TIMOTHEVM

CAPITIS TERTII PERIOCHA.

Quæ hoc capite de futura malorum multitudine vaticinans Paulus ait;ea quoque 1.ad Tim.4. dolenter prædixit, & B.Petrus 2.cap.3. & Iudas in ſua canonica. Ad hæc eadem tempora refero cum Franciſco Turrian. libr.1.de dogmaticis charact. illud Pſalmi , Saluum me fac Deus, quoniam defecit ſanctus. *Subiungit :* Diminutæ ſunt veritates ; *quòd ſcilicet amiſſa vitæ ſanctitate, amitti ſoleat fides dogmaticarum veritatum , vt Apoſtolus de quibuſdam dixit: Qui repellentes bonam conſcientiam circa fidem naufragauerunt. Ab ijs cauendum hîc admonet , impiorum hominum corruptum ingenium & mores deſcribens : ſimúlque doctrinæ à ſe traditæ commendatione præmiſſa, ſacrarum literarum lectioni vacandum eſſe ſtatuit, vt perfectus ſit homo Dei, & ad omne opus bonum inſtructus.*

VERS. 1. Hoc autem ſcito, quòd in nouiſſimis diebus inſtabunt tempora periculoſa,&c.

Græcè ; Τοῦτο δὲ γίνωσκε , ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί.

1. NE animum deſpondeat Timotheus , videns pleróſque fidem deſerentes,& hæretica prauitate infectos, vnde neceſſe eſt naſci infinitam morum corruptionem;illum conſolatur propoſitis acerbioribus malis , & longè grauioribus , quæ in Eccleſia erunt , vſque ad finem ſeculi : eóque magis auctum iri malos prædicit,quo magis ad finem appropinquabitur. A tempore Abel iuſti , vſque ad Chriſtum ſemper fuerunt mali permiſti bonis , erúntque deinceps, malorum ſegete,impio prouentu ſuccreſcente , præſertim nouiſſimis temporibus. Hinc D.Ambroſius & Oecumenius prophetiam contineri in his verbis affirmant : videtur enim Apoſtolus præuidere mala,quæ olim prouenient ex hæreticorum & Iudæorum impietate. In ſimili ſenſu dictum accipe, 1.ad Tim.4. *Spiritus autem manifeſtè dicit,quia in nouiſſimis temporibus diſcedent quidam à fide, attendentes ſpiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum,* &c. Per ſpiritum enim intelligit,Spiritum ſanctum , quo inſpirante locuti ſunt prophetæ,vt ipſi paſſim teſtan

In fine mūdi erūt peſſimi homines.

Ambroſ. Oecum.

1.Tim.4.

teſtantur; quo ſuis vaticiniis maiorem concilient autoritatem, ſimilis locus eſt ille, 2. Petr. 3. ſic enim ait: *Hoc ſcientes, quia venient in nouiſſimis diebus in deceptionem illuſores, iuxta proprias concupiſcentias ambulantes*, &c. 2. Petr. 3.

II. Porrò licèt Apoſtolorum tempore, hæretici, & contaminatiſſimi homines eſſent, quia tamen interitu mundi appropinquante maior eorum eſt futurus, & corruptior numerus, idcirco Paulus & Petrus huiuſmodi hominum peſtes futuras vaticinati ſunt nouiſſimis diebus: hoc eſt mundo ad exitum properante. Vt Cypr. citans hunc Pauli locum, interpretatur in lib. de ſimplicitate prælatorum, & Auguſt. epiſtola 80. ad Euthicium. Quo etiam ſenſu ait, tract. 25. in Ioan. *Quoniam accedit finis mundi, errores creſcunt, crebreſcunt terrores, creſcit iniquitas, & infidelitas*, iuxta illud, Luc. 18. *Cùm veniet filius hominis putáſne fidem inueniet in terra?* quaſi dicat, minimè: & Cypr. citatus, inter alia, referens hanc Pauli prophetiam, ſic ait: *Adimpleta ſunt cuncta, quæ dicta ſunt, & appropinquante ſeculi fine, hominum pariter & temporum probationes venerunt; magis magiſque aduerſario noſtro ſæuiente, error fallit, extollit ſtupor, liuor incendit, cupiditas excæcat, deprauat impietas, ſuperbia inflat, diſcordia exaſperat, ira præcipitat.* Et Lactan. lib. 7. diui. inſtit. c. 15. *Appropinquante*, inquit, *huius ſeculi termino, neceſſarium eſt, humanarum rerum ſtatum in deterius inualeſcente nequitia, prolabi: vt iam noſtra hæc tempora, quibus malitia vſque ad ſummum gradum creuit, in illius tamen inſanabilis mali comparatione felicia & prope aurea poſſint iudicari*, &c.

Cypr. Auguſt. Luc. 18. Cypr. Putat ſuo tépore impleta eſſe ſigna antecedentia iudicium. Lactant. Felicia vocat ſua tempora comparatione futuri.

Perículoſiora erunt tempora propinquiora Antichriſto.

ANNOTATIO I.

III. Licèt occidente mundo omnia deteriora fient, tempora tamen periculoſa illa erunt potiſſimùm, vt ſacræ literæ nos docent, in quibus Antichriſtus Eccleſiam perſequetur. Acerbiùs enim tunc & crudeliùs iuſto & fideles in contumeliam Chriſti & rerum ſacrarum, oppugnabuntur, quàm ab vllo vnquam tyranno tentati aut afflicti fuerint. Quod dogma fides docet. Ait enim Chriſtus, Matth. 24. *Erit tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi vſque modò, neque fiet.* De hac tribulatione dicitur, Danielis 7. *Et ecce cornu illud faciebat bellum aduersùs ſanctos, & præualebat eis:* Præcipuè verò Ioannes hanc atrocem perſecutionem deſcribit, Apoc. 20. *Cùm conſummati fuerint mille anni, ſoluetur ſatanas de carcere ſuo & exibit, & ſeducet gentes, quæ ſunt ſuper quatuor angulos terræ, Gog & Magog, & congregabit eos in prælium, cuius numerus eſt ſicut arena maris: & aſcenderunt ſuper latitudinem terræ, & circuierunt caſtra ſanctorum, & ciuitatem dilectam:* hoc eſt, vniuerſam Eccleſiam, vt expoſuit D. Auguſt. 20. de ciuitate cap. 11. Qui ſecutus D. Hieron. per Gog & Magog non Gethas, aut Maſſagetas, vt plerique primarum literarum indicium ſecuti, intelligit; ſed varias orbis terrarum nationes diaboli imperio obſequentes; ſic enim ait Hieron. lib. 11. ſuper Ezech. in illa verba: *Ecce ego ad te Gog, principem capitis Moſoch*, &c. Gog, Græco ſermone δῶμα, Latino, *tectum* dicitur. Porrò Magog interpretatur de tecto. Omnis igitur ſuperbia & falſi nominis ſcientia, quæ erigit ſe contra notitiam veritatis, his nominibus demonſtratur. Reprehendit ibidem Iudæos & quoſdam Iudaizantes, qui putant Gog, eſſe gentes Scythicas

Perſecutio futura tempore Antichriſti. Matth. 24. Dan. 7. Apoc. 20. Gog & Magog tempore Antichriſti. Auguſt. Hieron. Gog. tectum ſignificat.

immanes,& innumerabiles, quæ trans Caucaſum montem,& Mæotidem Paludem & prope Caſpium mare ad Indiam vſque tendantur, &c. Inferet igitur hæc perſecutio damnum non tantùm temporariis bonis,ſed etiam,imò multò magis fidei,& religioni, vt in errorem inducantur, ſi fieri poteſt etiam electi. Cogentur enim aliqui fideles negare Ieſum eſſe Chriſtum, aut Filium Dei, cogentur omnes ritus Chriſtianæ pietatis & diuinum cultum deſerere. Ob quam cauſam Daniel. 12. dicitur auferendum eſſe iuge ſacrificium: quod de tempore Antichriſti interpretatur ibi D. Hieron. & Theod. & de ſacrificio Euchariſtiæ quod omnino publicè ceſſabit ob violentiam perſecutionis. Cogentur denique, quod horrent aures audire, ipſum ſupremum Deum abnegare,& nulli diuo,nec virgini quidem beatæ, cultum exhibere; ſed ſoli Antichriſto,vt colligitur ex 2. ad Theſſ.2. quapropter, vbi Antichriſtus in perſona ſua præſens non fuerit, cogentur adorare imaginem eius, & hoc modo Antichriſtus per ſe,vel per ſui imaginem ſedebit in omnibus templis, & Eccleſiis Chriſtianorum, vt ab eis tanquam Deus adoretur. Poſtremò Antichriſti ſatellites efficient, vt imago illa turpiſſimi ducis ſui loquatur: efficient etiam, vt omnes quos error,aut metus occæcauerit, in proteſtationem tam nefarij cultus characterem beſtiæ, ſeu Antichriſti publicè deferant in frontibus, vel in manibus, iuxta illud, Apoc. 13. *Et faciet omnes habere characterem in dextera manu ſua, aut in frontibus ſuis.* Additúrque, *tam neceſſariam futuram omnibus huiuſmodi characteris geſtationem, vt non poſſit emere, aut vendere, niſi, qui habet characterem aut nomen beſtiæ*, &c. Eſt autem character beſtiæ, iuxta D. Thom. 1.2.q.63. art.3.ad 3. profeſſio illiciti cultus, &, vt ego arbitror, ſignum aliquod externum, quod exprimat talem profeſſionem. Accedent ad perſuadendam Antichriſti doctrinam, eloquentia, pecuniæ largitiones, ſigna mirabilia, & exquiſita ſupplicia. Hinc colligunt Cyril. & Hippol. eo tempore futuros martyres illuſtriores: quia qui præceſſerunt pugnarunt contra homines diaboli miniſtros; ij verò contra ipſum dæmonem ſolutum, & omne virus contra illos vi incredibili euomentem. Hæc perſecutio per totum terrarum orbem fundetur, vt colligitur Apoc. 13. & 20. *Aſcenderunt*, inquit, *ſupra latitudinem terræ, & circuierunt caſtra ſanctorum.* Ex quo loco infert Auguſt. 20. de ciuitate cap.9. Omnes prauos homines, hæreticos & ſimiles coniungendos Antichriſto, vt vbique terrarum fideles ferro & flammis, quando blanditiis non potuerint, expugnent, vide Doctorem Franciſcum Suarium in 3.p.tom.2.q.59. art. 6. diſput. 14. ſect. 6.

Dan. 12. Hieron. Theodor. Antichriſti tempore auferetur ſacrificium Euchariſtiæ. 1.Theſſ.2. Antichriſtus à ſuis adorabitur. Character ſiue imago Antichriſti. Apoc.13. Character beſtiæ eſt profeſſio illiciti cultus. D.Thom. Perſuadebit Antichriſti pecunia, ſuppliciis &c. Cyrill. Hippolyt. Apoc.13. & 20. Auguſt.

Qui nam ſint nouiſſimi dies de quibus Apoſtolus hîc loquitur.

ANNOTATIO II.

IV. QVæret hîc aliquis, quorſum Paulus tam ſtudioſè prædicit tempora futura Timotheo, quem ſciebat ad finem vſque mundi minimè victurum? ſatisfacit huic obiectioni Ocumenius, ſic enim ait: *Scribens autem Timotheo, his, qui poſt Timotheum futuri erant, conſuluit, vt tales ſcilicet homines ſeipſos amantes auerſarentur: Poſſumus etiam intelligere dici extremos, qui Pauli interitum eſſent ſecuturi, in quibus Timotheus adhuc ſuperſtes futurus erat.* Hæc Oecum. explicans

Oecum.

cans illa verba, *& hos deuita.* Itaque poſſumus per *nouiſſimos dies*, inſtantes perſecutiones poſt mortem Pauli, & omnia damna ab aduentu Chriſti vſque ad finem mundi in Eccleſiam redundatura commodè intelligere, & quidem D. Auguſt. in epiſtola 80. ad Ezychium, per *nouiſſimos dies* intelligit tempus à Chriſto, & Apoſtolis ad finem vſque mundi ductum. Vnde ad Hebr. 1. ait Paulus: *Nouiſſimè diebus illis locutus eſt nobis in filio:* & Matth. 20. *tempus ſuum* vocat Chriſtus, *horam vndecimam*, id eſt, extremum tempus; & Matth. 26. *A modo videbitis filium hominis venientem in nubibus cæli, &c. A modo*, id eſt, ab hinc; quaſi parùm intereſſet inter vtrunque aduentum ipſius; & Ioan. 1. cap. 2. de hoc ipſo tempore Chriſti loquens, ait, *filioli, nouiſſima hora eſt*, id eſt nouiſſimum tempus: ſic etiam loquuntur prophetæ paſſim deſignantes hac phraſi tempus Chriſti Iſa. 2. *Erit in nouiſſimis diebus præparatus mons domus Domini*, Dan. 2. & Ioel. 2. & Act. 2. *Et erit in nouiſſimis diebus, effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem, &c.* Vnde Cypr. tract. 1. contra Demetrianum: *Qua in parte*, inquit, *quia ignarus diuinæ cognitionis es, ſcire debes ſenuiſſe iam mundum; non illis viribus ſtare, quibus priùs ſteterat; hoc etiam nobis tacentibus, & nulla de Scripturis ſanctis documenta promentibus, &c.* Itaque videtur tempus primi aduentus Chriſti incidiſſe in extremam, & veluti effœtam mundi ætatem, vt dicere poſſis cum Lucretio affirmante extremam mundi ſenectutem adeſſe,

Qui ſint nouiſſimi dies. Auguſt. Hebr. 1. Matth. 20. Matth. 26. 1. Ioan. 2. Iſa. 2. Dan. 2. Ioel. 2. Act. 2. Cypr. Mundus ſenuit.

Iamque adeò effœta eſt ætas, effœtaque terra. Lucretius.

V. Vnde affirmare poſſumus, quamuis incerti de vltimo mundi die, nos natos fuiſſe in ipſa mundi ſenectute & in nouiſſima hora, hoc eſt, in nouiſſimis diebus, vt loquitur hîc Paulus. Nam quo ad ſcientiam diei extremæ, neminem oportet eſſe ſolicitum, cùm id, vel ipſos Apoſtolos latuerit. De hac ſcientia ita D. Auguſt. epiſtola 80. ad Ezychium: *Dicit Apoſtolus Paulus*, In nouiſſimis diebus inſtabunt tempora periculoſa. *Sed nunquid ideò docet tempora, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate: aut ideò quiſque nouit, quàm longa & breuia, ſint illa tempora, quæ fatendum eſt eſſe nouiſſima? &c.* ſubiungit: *Conſideremus ante quàm multos annos dixerit beatus Ioannes Euangeliſta*, Nouiſſima hora eſt; *neque enim dixit, nouiſſimum tempus eſt, aut nouiſſimus annus, aut nouiſſimus menſis, ſed, vel nouiſſima hora eſt; & iſta hora, quàm longa eſt. Non eſt ille mentitus; ſed intelligendus eſt, horam pro tempore poſuiſſe, &c. Quæ hora quàm longa ſit, ignoramus; quia non eſt noſtrum ſcire tempora, &c.* Hæc Auguſt. Quare ſicut extremæ huiuſmodi ætati; non poteſt certus dies definiri: ita nec mundo. Illud certum eſt, hominem ſenem viuere diu non poſſe, ita nec mundum; *Sicut enim* (vt ait Hieron. ad Marcellam) *iuuenem ſemper mori poſſe fatemur, ſic etiam homini ſeni, non diu viuere licitum eſſe. Cogitet ergo vnuſquiſque quanta puritate viuat annis in ſenectutem vergentibus. Sumus enim in ſenectute mundi, & vniuſcuiuſque ætas in ſenium fertur. Quare de diſceſſu, & ratione ſupremo iudici reddenda, ſoliciti ſumus. Senectutem hominis deprehendimus cùm incipit delirare: ſic ex iis, quæ videmus, mundi deliramentis, facilè illius ſenium experimur, &c.*

Auguſt. Nouiſſima hora pro tẽpore nouiſſimo. Hieron. Senex diu viuere non poteſt. Senectus deprehenditur cùm incipit delirare.

VI. Vbi noſtra vulgata editio poſuit, *tempora periculoſa*, reſpiciens Chryſ. ad vocem Græcam χαιροὶ χαλεποὶ, vocat *tempora grauia*, ſiue *moleſta*, hoc eſt peſſima. Deinde, ſic ait: *Quomodo autem erunt tempora grauia? Non dies profectò, neque tempora: ſed homines, qui tunc futuri ſunt, carpit: quippe & nos ita lo-*

Chryſoſt.

qui conſueuimus, cùm tempora, vel mala, vel bona ex ijs, quæ in illis contigère, appellamus.

VERS.2. Erunt homines ſe ipſos amantes; cupidi, elati, ſuperbi, blaſphemi,&c.

Græcè; ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι.

Amor ſui radix eſt peccati.
Ambroſ.

I. GRæcè φίλαυτοι, Latinè, dicuntur *ſui amantes*, & *ſibi placentes*, hoc eſt, ſuis commodis ſtudentes. Vnde φιλαυτία, *cæcus*, vt inquit Horatius, *amor ſui*. D. Ambroſ. ita legit: *Erunt homines ſui tantùm amatores*. Solet vox φίλαυτος, in malam partem non ſolùm à Theologis, ſed etiam à profanis ſcriptoribus accipi, pro iis, qui plus nimio ſe amant, propriis ſtudentes commodis.

Ariſt.
Prauus ſui gratia omnia agit.
Chryſoſt.
Theophyl.
Similitudo.

Hinc Ariſt. 9. Ethic. cap. 8. Vulgò ait increpari eos, qui ſe ipſos maximè amant, &, vt turpe quiddam, ſui amatores appellari: quoniam prauus ſui gratia omnia agit; probus autem è contrario, ob honeſtatem agit, & ſua negligit. D. Chryſoſt. & Theophyl. in amore ſui, deſignari à Paulo aiunt fontem & originem omnium malorum: *Qui enim neglecta proximorum cura, ſui tantùm amator eſt, id aſſequitur, vt ne ſe ipſum quidem verè amet. Quemadmodum enim in membris, vnius detrimentum ad alia quoque membra peruadit; & in ædificijs, vnius partis ruina, ad alias extenditur; ſic & in Eccleſia, qui fratrem ſuum negligit, ſe ſeque tantummodo, & ſuam procurat vtilitatem, ſibi etiam ipſi, vel inuitus damno eſt. Nam, qui in rebus neceſſarijs periclitantem videt fratrem, manumque non porrigit, in gehennam mittitur maiori detrimento, quàm erat illud quo frater afficiebatur, &c.*

Qui neglectis aliis ſuã tãtùm curat vtilitatem, ſibi eſt damno.
Auguſt.

In eandem ſententiam loquitur Auguſt. tract. 123. in Ioan. *Cùm enim*, inquit, *dixiſſet Apoſtolus*, Et erunt homines ſe ipſos amantes, &c. *adiunxit, Hæc omnia mala, & vitia, quæ ab eo; veluti fonte emanant; qui cùm primùm poſuit ſeipſos amantes, &c. neſcio quo inexplicabili modo ſe ipſum, non Deum amat, qui ſe ita amat; & quiſquis Deum, non ſe ipſum amat, ſe amat. Qui enim non poteſt viuere de ſe, moritur vtique amando ſe. Cùm verò ille diligitur, de quo viuitur, non ſe diligendo, magis diligit, &c.*

Qui ſe ipsũ nimiùm amat, Deum non amat.
Prælatum oportet alienum eſſe à ſui amore, &c.
Sui amor peccatorum omnium eſt cauſa.
Decet neque ſe, neque ſua diligere.

Exiſtimat Auguſt. Chriſtum, poſt reſurrectionem Petrum ter interrogaſſe *vtrùm eum diligeret*, vt ſcilicet, ſic informaret Eccleſiæ paſtorem, oportere eum, cui talis dignitas committitur, alienum eſſe à ſui amore. Vnde Petro reſpondente: *tu ſcis, quia amo te*: addidit Chriſtus; *paſce oues meas*: Quaſi ita dicat Dominus Petro, ſi me diligis, debes paſcere, non te, ſed oues meas. Non ſolùm Patres, ſed etiam Philoſophi deteſtantur nimium ſui amorem: Nam Plato dialog. 5. de legibus, agens de amore ſui vitioſo, ſic ait: *Nimius in ſe ipſum amor omnium peccatorum, omnibus ſemper eſt cauſa: Obcæcatur circa amantem, qui amat. Quapropter, qui ſe amat, cùm ſe ipſum magis quàm veritatem honorandum putet; quid iuſtum, bonum, pulchrum ſit, malè iudicat. Decet ſanè, eum qui magnus vir futurus eſt, neque ſe ipſum, neque ſua diligere: ſed iuſta ſemper ſiue à ſe ipſo ſiue ab alio gerantur*: Hæc ille.

Inter mala nouiſſimi temporis amor ſui numeratur.

Anſelm.

II. D. Anſelm. præcedentium verborũ ſentẽtiam cum exordio huius capitis connectens, ſic hunc locũ exponit: Qui tenentur illaqueati à diabolo, reſipiſcent fortaſſis aliquando; ſed tamen hoc ſcito, tales abundabunt in

nouiſſi

nouiſſimis diebus. Tunc enim *inſtabunt tempora periculoſa*, in quibus multæ periclitabuntur animæ, & deinde periculoſa: quia tunc erunt homines ſe ipſos amantes. Deinde multa aſſumit ex D. Auguſt. ſuprà citato, quæ etiam refert Beda in ſuis commentariis. Tandemque poſt explicationem ſingulorum verborum, ſic ait: [*Beatus* Auguſtinus hæc à paſtoribus Eccleſiæ ſpecialiùs remouere ſtudens, loquitur: Non ſint ſe ipſos amantes, qui paſcunt oues Chriſti, ne tanquam ſuas, non tanquam ipſius, paſcant eas, & velint ex illis ſua lucra quærere, ſicut amatores pecuniæ; vel eis dominari, ſicut elati; vel gloriari de honoribus, quos ab eis ſumunt, vt ſuperbi; vel in tantum progredi, vt etiam hæreſes faciant, ſicut blaſphemi; nec cedant ſanctis Patribus, ſicut parentibus non obedientes; & eis, qui illos corrigere volunt, quia parere nolunt, mala pro bonis reddant, ſicut ingrati: interficiant animas ſuas & alienas, ſicut ſceleſti: materna Eccleſiæ viſcera diſrumpant, ſicut irreligioſi: non compatiantur infirmis, ſicut ſine affectione: alios quieſcere non ſinant, ſicut ſine pace: famam Sanctorum maculare conentur, ſicut criminatores: cupiditates peſſimas non refrenent, ſicut incontinentes: exerceant lites, ſicut immites: neſciant ſubuenire, ſicut ſine benignitate: indicent inimicis piorum, quæ occultanda cognouerint, ſicut proditores: humanam verecundiam inuerecunda excogitatione perturbent, ſicut procaces: ſuperba ſcientia inflentur, ſicut tumidi: lætitias carnales ſpiritalibus anteponant, ſicut voluptatum amatores: ſimulent religionem, ſed hanc in veritate non teneant, ſicut habentes quidem ſpeciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Hæc enim atque huiuſmodi vitia, concludit Anſelmus, ex illa radice quodammodo pullulant, cùm ſint homines ſe ipſos amantes. Quod vitium maximè cauendum eſt eis, qui paſcunt oues Chriſti, ne ſua quærant, non quæ Ieſu Chriſti, & in vſum cupiditatum ſuarum conferant, pro quibus ſanguis fuſus eſt Chriſti.] Hęc Anſel. quę propterea exſcripſi, quòd explicationem ſingulorum verborum cum vtili doctrina coniungunt.

Auguſt. Beda.

Vitia à paſtoribus Eccleſiæ remouenda.

Mala, quæ oriuntur ex amore ſui.

III. Placet mores noſtri temporis notare, eiſdem verbis quibus Theod. hoc loco vtitur, damnans ſui temporis deprauationem: *Exiſtimo*, inquit, *prædictum eſſe hoc tempus. His enim malis vita noſtra plena eſt: pietatis ſpeciem præ nobis ferentes, improbitatis ſimulacrum per opera conſtruimus. Pro Dei enim amatoribus, amatores pecuniæ euaſimus: animi perturbationum acuitiorum ſeruitutem amplectimur, & reliqua, vt ſemel dicam, in nobis videre licet, quæ prædixit diuinus Apoſtolus, &c.* Cogitat Theodor. duo veluti ſimulacra; vnum virtutis, cuius caput eſt amor Dei, & manus habet cæteráque membra ad pietatem, aliaque honeſtatis officia quàm aptiſſima. Hoc fabricamus cùm fidei iungimus Dei & proximi dilectionem. Alterum vitij, cuius caput eſt amor ſui immoderatus: huic enim capiti aptantur ſimilia membra, pro manibus auaritia, pro lingua blaſphemia, pro caſtitate incontinentia. Atque hoc modo pietatis ſpeciem præ nobis ferentes improbitatis ſimulacrum per opera conſtruimus.

Theodor. Improbitatis ſimulacrum.

Duo ſimulacra fabricant amor Dei; & amor ſui. Improbitatis ſimulacrum.

IV. Quantum noceat amor ſui, ſi adiungatur proximi contemptus, vt plerunque iungitur, explicat hîc hom. 7. D. Chryſoſt. dicens, *Ex contemptu proximi ſequi Dei iubentis in alterutrum nos eſſe ſtudioſos, etiam contemptum.* Exemplis res illuſtratur. Contempſit fratrem Cain, contempſit ſtatim & Deum. Quo nam id modo? Vide quàm contumelioſè reſponderit Deo, Geneſ. 4. *Nunquid*

Chryſoſt. Amor ſui cũ proximi cõtẽptu quid. Gen. 4.

cuſtos fratris mei ſum? Deſpexit item Eſau fratrem, deſpexit & Deum. Idcirco dicit Deus, *Iacob dilexi, Eſau autem odio habui*, Roman. 9. & Paul. ad Hebr. 12. *Ne quis fornicator, aut profanus ſicut Eſau.* Spreuerunt Ioſeph fratres eius, ſpreuerunt Deum quoque. Iſraelitæ Moyſem aſpernati ſunt, atque ideò Deum offenderunt. Ita & filij Heli cùm negligerent & peccare facerent populum, in Deum impij fuerunt. Non ergo contemnamus inuicem, ne Deum quoque contemnere diſcamus.

Rom. 9. Hebr. 12.

Auaritia ex amore ſui proficiſcitur.

Auaritia ex amore ſui. Ambroſ. Theophyl. Oecum. Auguſt.

V. SVpereſt, vt verba expẽdamus, vbi noſtra editio habet, *Cupidi*, Græcè eſt, φιλάργυροι, id eſt, *cupidi pecuniæ, auari*, legit Ambr. Eſt autem auaritia ſiue pecuniæ cupiditas, vitium iis inſitum, qui ſe nimiùm amant. Vnde Theoph. & Oecum. aiunt à ſui amore, quaſi ex radice, oriri tanquam ramum auaritiam, & honorum voluptatumque cupiditatem, quanuis, vt Auguſt. aduertit lib. 2. de Geneſ. ad literam cap. 15. & tract. 8. in epiſtolam Ioan. D. Paulus hoc verbo tantùm expreſſit cupiditatem pecuniarum, quæ dicitur auaritia. *Hæc labes*, vt Theophyl. ait, *ex radice amoris ſui enaſcitur tanquam primus & maximus ramus. Perinde nanque atque ex charitate omne bonum, ſic ex philautia, id eſt, amore ſui, omne malum profluit: charitati ea eſt oppoſita. Nam charitas eſt lata, & vndique effunditur: philautia verò latitudinem eius in arctum conſtringit, & in vnum tantummodo contrahit.*

Theoph.

ἀλαζόνες, i. elati, faſtidioſi, gloriabundi. Eraſmus. Ambroſ. Hieron. Ariſt.

VI. Vbi noſtra editio habet *elati*, Græcè eſt, ἀλαζόνες, id eſt, *glorioſi*, vt Plautus, quem refert Eraſmus, interpretatus eſt. Ambr. legit, *inſolentes*. Hieron. in Micheam, legit, *faſtidioſi*, & quidem eo vocabulo, ſatis exprimit ſe amantium naturam omnia præ ſuis commodis faſtidio quodam contemnentem. Eraſmus transfert *faſtuoſi*, quo vocabulo notantur, qui faſtu ſe iactant, ac venditant. Ariſt. 4. Ethic. 7. ſatis expreſſit proprietatem Græci vocabuli, pro quo noſtra editio tranſtulit, *elati*; ἀλαζόνες enim ſunt propriè aduersùs alios ſuperbientes, ſeque ipſos arroganter iactantes. *Arrogans*, inquit, Ariſt. *prædicat & ea, quæ non inſunt, & maiora quàm inſunt, ſibi fingere videtur, &c.* In Moabitis reprehenditur hic affectus Iſa. 16. *Audiuimus*, inquit, *ſuperbiam Moab, ſuperbus eſt valde: ſuperbia eius, & arrogantia eius, & indignatio pluſquam fortitudo eius, &c.*

Iſa. 16.

Auguſt. D. Thom.

VII. Superbi dicuntur iuxta Auguſt. 14. de ciuitate cap. 13. quem ſequitur D. Thom. 2. 2. q. 162. art. 1. &c. qui animo magna appetunt, in quo differunt ab elatis ſiue arrogantibus; hi enim maximè in verbis vitium ſuum produnt: ſuperbi verò diſſimulare ſciunt; vnde Eccleſ. 19. *Eſt, qui nequiter humiliat ſe, & interiora eius plena ſunt dolo*: Eleganter Auguſt. loco citato: *Superbi, inquit, ſecundùm Scripturas ſanctas alio nomine appellantur, ſibi placentes, &c.* Nam qui huiuſmodi morbo laborant, ſui ſtupore defixi hærent, Deum, & homines, debito honore fraudantes. Opponitur ſuperbia, quam hîc Paulus intelligit ſpeciali humilitatis virtuti, quam Philoſophi modeſtiam, & animi demiſſionem vocant.

Eccl. 19. Auguſt. Superbi dicuntur ſibi placentes.

Blaſphemi qui.

VIII. *Blaſphemi* ſunt, falſam de Deo, & de ſanctis loquentes & ſentientes, ſecundùm vſum Scripturæ diuinæ, & Theologorum. Nam ſi etymologiam ſpectes Græci vocabuli, idem ſunt atque *maledici*. Agit de blaſphemia D. Thom.

Thom.2.2.q.13.art.1.Theophyl.ſuperbos cum blaſphemis iungens, ait: *Procedente malitia, ad Deum vſque iniuria pertingit. Quando enim aliquis aduersùs homines arrogans fuerit; ſibique omnem virtutem aſcripſerit, & non diuinæ gratiæ, tum iam blaſphemus eſt.* D.Thom. Theophyl.

VERS.3. Parentibus non obedientes,ingrati, ſceleſti, ſine affectione, ſine pace, criminatores, incontinentes, immites, ſine benignitate, proditores, proterui, tumidi, & voluptatum amatores magis quàm Dei.

Græcè; Γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, ἀνόσιοι, ἄστοργοι; ἄσπονδοι, διάβολοι, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροι, ἀφιλάγαθοι, προδόται, προπετεῖς, τετυφωμένοι, φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι.

I. CVrſim verba hæc examinanda ſunt. Parentibus non obedientes dicuntur ἀπειθεῖς, id eſt, *immorigeri*, ſiue *intractabiles*, cõtra præceptũ Exod.20. de honorãdis parentibus,quod Paulus exponit ad Epheſ.6. vbi ait, *Filij obedite parentibus veſtris, hoc enim iuſtum eſt.* Vocat autem Paul.hoc præceptum de honorandis parentibus, primùm in promiſſione; quia huic ſoli præcepto promittitur præmium longæ & beatæ vitæ, vt ait Chryſ. Rectè Philo Iud.in lib. *quòd deterior potiori inſidiari ſolet*, exponens illud, *Vt bene ſit tibi, &c.* ponderandum eſſe ait, *Eos, qui parentes ſuos honorant, & ſubſidio ſunt; quanuis ipſis parentibus beneficium conferre videantur; re vera tamen de ſe ipſis bene mereri potiùs quàm de parentibus*; Et ad hunc ſenſum arbitratur reſpexiſſe legiſlatorem, dum præcepto ſubiunxit, *Vt bene ſit tibi, &c.* Certè experientia docet, eos, qui Deo aut parentibus iniurij ſunt,& inobedientes; à filiis iuſto Dei iudicio, contumelioſè affici, iuxta illud Sap.11. *Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur.* An non recordamur, adulterantem Dauid, iniuria inceſtus affectum fuiſſe à ſuo filio, cùm Thamar ſtupro vitiauit?

Præceptum de honorandis parentibus. Exod 20. Epheſ.6. Chryſoſt. Philo. De ſeipſis potiùs quàm de parẽtibus bene merentur filij officioſi. Sap.11.

II. Ingrati ſunt, qui de ſe bene meritis mala pro bonis reddunt, vt ex Auguſt.refert Anſel. Hoc loco & quidem videntur mihi comprehendi hoc vocabulo, omnes, qui in referenda Deo aut hominibus gratia, negligentes ſunt.De ingratitudine erga Deum, vide D.Thom.3.q.88.& in 4.d.16. art.1.2.3.4. vbi quærit vtrùm per ingratitudinem in Deum peccata iam remiſſa redeant. Ingratitudo erga homines deteſtabile vitium eſt, & fœdiſſimum. Nam ſi quem ingratum dixeris, improbiſſimum dixeris. Laer. de dictis philoſophorum: *Beneficij*, inquit, *dati obliuiſci decet; accepti verò meminiſſe ſemper.* Vulgus autem hominum aliter nunc facit, ſi quid cui benefecerunt; prædicant, & exprobrant; ſi acceperunt, mox obliuiſcuntur. Imitemur ergo, vt præcipit Heſiodus, agros fertiles, qui plus reddunt, quàm acceperunt. Nam, vt Cicer.ait 2. offic. *Omnes immemorem beneficij oderunt; inops verò ſi bonus eſt vir, etiam ſi referre gratiam non poſſit quia beneuolus eſt, habere gratiam poteſt.* Et ne nos à benefaciendi ſtudio quorundam ingratitudo retardet, ſubeat mentem Christi doctrina, qui vult vt mutuum demus ei, à quo mutuum non ſperamus,& amemus eos, qui nos oderunt.

Ingrati quinam dicantur. Anſel. D.Thom. Ingratitudo. Laertius. Beneficij dati obliuiſci decet, non accepti. Heſiodus. Cicero.

Ambroſ. III. *Sceleſti*, Græcè ἀνόσιοι, quod bene vertit Ambroſ. *impij*, dici poſſunt & *impuri*, vel *ſine ſanctitate*, in quibus nihil eſt ſanctimoniæ. Eodem vocabulo 1.Tim.1. vſus eſt Paulus, 1.ad Timoth.1. quod à noſtro Latino interprete dicitur ſceleratis; ſic enim ait: *Lex iuſto non eſt poſita, ſed iniuſtis*, &c. & ſceleratis; vnde ſcelerare, Virg.3.Æneid.

Parce pias ſcelerare manus, &c.

ἄστοργοι. Sine affectu ad ſuos. Oecum. Auguſt. Ambroſ. Anſel. Primaſ. IV. *Sine affectione*, Græcè ἄστοργοι, quod propriè ſignificat eos qui nullo affectu ſunt in ſuos, nempe filios, vxorem, aut famulos. Deploratiſſimi ſunt enim exiſtimandi, in quibus etiam naturæ affectus obſoleuerũt. Oecum. vertit, *ſine amoris affectu*. Auguſt. tract.123. in Ioan. legit, *non compatientes in filiis*: Ambr. *ſine dilectione*. Anſel. *ſine viſceribus compaſſionis*. Primaſ. *ſine pietate*. Cæterùm cùm Paulus hîc ait, *fore nouiſſimis diebus multos ſine affectione*, eam intelligit, quæ naturaliter indita eſt hominibus erga ſibi aliqua propinquitate coniunctos, quales ſunt parentes liberis, & ſimiles. Hoc affectu qui caret, monſtri 1.Tim.5. inſtar eſt inter Chriſtianos. Vnde 1.Tim.5. *Signis ſuorum, & maximè domeſticorum curam non habet, infidelis eſt, & infideli deterior*, &c. Vocat autem huiuſmodi hominem infideli deteriorem, quia infidelis etiam deprauatiſſimi, natura duce curam gerunt ſuorum. Vide quæ annotauimus loco citato.

Auguſt. Pſal.55. Affectus cõpaſſionis laudandus. V. D. Auguſt. Pſ.55. interpretatur hanc particulam, *ſine affectione*, de affectu compaſſionis & miſericordiæ, qui nobis inſitus eſt, non ſolùm erga propinquos, ſed etiam erga omne genus hominum. Ac ſi dicat Paulus, Erũt in fine mundi, & te fortaſſe ſuperſtite, adhuc poſt mortem meam, multi ſine miſericordia. Tu verò miſericors, & compatiens eſto afflictis. Damnat hæc doctrina Pauli ἀπάθειαν, hoc eſt, *impaſſibilitatem*, ſiue ſenſus & animi ſtuporem Auguſt. Lact. Stoicorum: de quo Auguſt. 4. de ciuitate, cap.4. & 5. & Lact. diuinarum inſt. c. 14. & 15. & lib.6. cap.10. vbi ſic ait, *Deus enim qui cæteris animantibus ſapientiam non dedit, naturalibus, eà munimentis ab incurſu, & periculo liberauit. Homini verò quia nudum & fragilem formauit, dedit præter cætera hunc pietatis affectum, vt homo hominem tueatur, diligat, foueat, contráque pericula, & accipiat, & præſtet auxilium*, &c.

Fœdifragi. VI. *Sine pace*, Græcè ἄσπονδοι, quod Ambr. vertit, *ſine fide*, σπονδὴ, enim *fœdus* ſignificat, & *amicitiam*, quod ad alienos, & non ad domeſticos refertur. Cum quibus boni fœderis & amicitię neceſſitudine copulantur; etiamſi natura coniuncti non ſint. Notantur ergo à Paulo, qui fœdera, cum aliis, aut non Theophyl. ineunt; aut inita violant. Sunt enim quidam neſcij fœderis, & exleges, nemini Auguſt. fideles, nec ipſi, vt Theophyl. ait, benefactori. D. Aug. tract.123. in Ioan. hanc particulam de iis exponit, qui alios quieſcere non ſinunt, ſed perturbatores ſunt otij, & pacis.

Theophyl. Criminatores, ſiue calumniatores peſſimũ genus hominũ. Diabolus inſignis calumniator eſt. Et fratrũ accuſator. Apoc.12. VII. *Criminatores*, Græcè διάβολοι, hoc eſt, *calumniatores*, ſiue *delatores*. Theophyl. interpretatur, *omnibus maledicentes. Qui enim nullius boni ſibi conſcius eſt, omnes alios criminatur, ſibi ipſi hoc pacto conſolationem quandam acquirere viſus*, &c. Nam, qui ſua vitia excuſare conuictus non poteſt, alios falſis criminibus, ne ſolus vituperetur, inceſſit. Cùm verò diabolus inſignis ſit calumniator, & accuſator, meritò hoc ſibi nomen per antonomaſiam vendicauit. De primo enim Angelo Apoſtata dicitur, Apoc.12. *Michael & Angeli eius præliabantur*

tur cum dracone, &c. *Quia proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum, qui accuſabat illos ante conſpectum Dei noſtri die ac nocte*, &c. Exprimit ibi Ioannes, lætitiam ſanctorum hominum, qui ſunt in cœlo, quoniam omnes diaboli artes non valuerunt efficere, ne Chriſtus regnaret in iis, quos elegerat. Victus enim eſt, & proiectus in terrã virtute Chriſti. Conuenit diaboli nomen & accuſatoris huic hominum hoſti iurato, *Qui accuſabat*, &c. Hoc eſt, quia victus & proiectus eſt ille, qui fratres noſtros ſæpe vincebat, & ad peccata impellebat; de quibus eos poſtea ſemper apud Deum accuſabat. Hinc diſcimus, nõ ſolùm in morte accuſari homines à diabolo, à quo ad peccandum incitati ſunt, ſed etiam omni tempore diuinam iuſtitiam ſolicitare, vt illos æternis puniat ſuppliciis: ſicut & ipſe punitus eſt. Præueniamus ergò accuſatorem, accuſantes nos in ſacra confeſſione, apud Deum, & Dei miniſtros; ſic enim fiet, vt nobis nocere non poſſit. Arethas, Anſbertus & Haymo accuſatorem fratrum interpretantur diabolum, quòd homines & Angelos, qui fratres noſtri vocantur, Chriſti merito, vt vt poteſt, accuſet. *Incontinentes*, Græcè, ἀκρατεῖς, Ariſt. in Ethic. diſtinguit incontinentes, ab intemperantibus. Chryſ. Theophyl. & Oecum. exponunt hanc vocem, vt funditur ad omnem abuſum linguæ & ventris. D. Auguſt. 123. in Ioan. eos, intelligit hac voce, qui cupiditates ſuas non refrenant. Atque adeò incontinentiam generalem interpretatur. Poſſumus ſpecialem non malè intelligere, quæ verſatur circa delectationes guſtus & tactus. De qua Ariſt. 7. Ethic. 1. & ſeq. agit & de vitiis aliis, oppoſitis continentiæ.

Præueniendus eſt diabolus accuſatione facta in confeſſione.
Arethas.
Ansbertus.
Haymo.
Ariſt.
Chryſoſt.
Theophyl.
Oecum.
Incontinẽtes lingua, & vẽtre abutũtur.
Auguſt.
Ariſt.

VIII. *Sine benignitate*, Græcè, ἀφιλάγαθοι, quod ita ſonat quaſi dicas, *non amici bonis*. Ambroſ. vertit, *bonorum inimici*. Cyprianus, quem citat Eraſm. in ſcholiis, *bonum non diligentes*. Quaſi dicat Paulus, ſi quem viderint inſigniter virtutis ſtudioſum & iuſtitiæ tenacem, ad eum non afficientur.

Bonorum inimici.
Ambroſ.
Eraſmus.

IX. *Immites*, ſunt immanitate quadam inſita efferati, atque adeò crudeles. De quibus Lact. lib. 6. cap. 11. *Conſeruanda eſt*, inquit, *humanitas, ſi homines rectè dici velimus:* id autem ipſum, conſeruare humanitaté, quid aliud eſt quàm diligere hominem cùm homo ſit, & idem quod nos ſumus? Diſcordia ac diſſenſio non eſt ſecundùm hominis rationem: verúmque eſt illud, quod ait Cicero, *hominem naturæ obedientem, homini nocere non poſſe:* immanes enim appellamus homines nimis crudeles.

Lact.

X. *Proditores*, Græcè προδότ̀αι, interpretatur Chryſoſt. *deſertores amicitiæ, & ſodalitatis*, ſic etiam interpretatur Theophyl. & Oecumen. Anſelmus verò hoc loco, ſecutus Auguſt. tract. 123. in Ioan. interpretatur de iis qui piorum hominum arcana conſilia, quæ occultare neceſſe eſt, fraudulenter patefaciunt.

Chryſoſt.
Theophyl.
Oecum.
Anſel.
Auguſt.
Proditores conſiliorum.

XI. *Proterui*, προπετεῖς, hoc eſt, *præcipites* ſiue *temerarij*, vel, vt Chryſoſt. exponit, *nihil habentes fixum*, aut *ſolidum: inſtabiles & leues* Theophyl. vocat.

Proterui.

XII. *Tumidi*, Græcè, τετυφωμένοι, id eſt, *inflati*; eoſdem & *turgidos* appellamus: ipſum eſſe arbitror, quod Cypr. aliquoties reddit, *ſtupore elatòs*. D. Chryſoſt. & Oecum. vocant *arrogantia plenos*, D. Auguſt. tract. 123. in Ioan. de iis loqui Paulum putat, qui ſcientia inflantur iuxta illud, 1. Corinth. 8. *Scientia inflat.* Eoſdem Anſelm. vocat, *vento ſuperbiæ inflatos*. His ergo modis omnibus rectè ſignificantur quos noſter interpres *tumidos* dixit. Ab hoc tumore cauendum eſt

Superbi ſiue inflati, qui dicantur.
Cypr.
Chryſoſt.
Oecum.
Auguſt.
1. Cor. 8.
Anſel.

eſt eo magis quo propiùs videtur accedere ad virtutem, quæ dicitur, *magnanimitas*. Quemadmodum enim in corporibus tumor ſeu inflatio ſolam corporis pinguedinem, cùm ab ea longè abſit, imitatur; ita in animo ſuperbiæ inflatio magnitudinem animi falsò oſtentans, ſpecie virtutis nobis imponit. Hinc Chryſoſt. tom.1.homil.3. de verbis Iſaiæ 6.*Vidi Dominum ſedentem*,&c. exponens id quod ſacræ literæ de Ozia Rege commemorant, cùm potens eſſet, elatum eſt cor eius: *Non ferebat*,inquit,*Ozias, principatus magnitudinem: ſed quemadmodum ex nimia voracitate naſcitur nimia inflatio, & ex inflatione febris, & ex febri plerunque ſequitur mors: itidem & hic, ex actionum eminentia nata eſt illi ſuperbia. Nam quod in corporibus eſt inflatio, hoc in animis eſt ſuperbia.* Vide eundem doctorem tom.5.in ſermone cōtra deſperationem,& ſuperbiam. Auguſt. in Pſal.38.de iis, qui putant ſe aliquid eſſe,cùm nihil ſint, ſic ait: *Nec iſti ex hoc magni ſunt. Nam & inflatio,& tumor imitantur magnitudinem, ſed non habent ſanitatem*,&c. *Tolerabile eſſet*,inquit Epictetus lib.Enchiridij,cap.6.*vt homo ſuperbiret ob res proprias hominis, hoc eſt, ob moderationem, beneficentiam & ſimiles virtutes; quemadmodum tolerabile eſſet, ſi equus ob velocitatem ſuperbiret; quoniam velocitas propria virtus eſt equi,& auis ob celeritatem volatus*,&c. *At inſoleſcunt homines de bonis non ſuis,de diuitijs, de laudibus humanis*,&c.

Chryſoſt. Iſai.6. Ozias tumidus. Hoc inanimis eſt ſuperbia, quod in corporibus inflatio. Auguſt. Pſal.38. Epictetus. Inſoleſcunt homines de bonis non ſuis.

VERS.4. Et voluptatum amatores magis,quàm Dei.

Græcè; φιλήδονοι μᾶλλον, ἢ φιλόθεοι.

XIII. GRæcè φιλήδονοι, &c. eſt in Græcis vocibus,quibus vtitur hîc Apoſtolus, mira vetuſtas, quaſi dicat erunt in nouiſſimis diebus homines voluptatum magis, quàm Dei amantes, vel voluptatem magis quàm Deum diligentes,vt legit Cypr.*Tam inſignis vitiorũm chorus ſequitur philautiam, Quam peſtem reddit inſanabiliorem ſimulatio pietatis. Cōmutabunt*,inquit,Oecum. *diuinum amorem in turpem.* Epiphan.hæreſi 26. perſtringi hîc putat Gnoſticos Simonis Magi diſcipulos, qui res fœdiſſimas voluptatis cauſa excogitabant. Ob quam cauſam de illis intelligitur, quod Iudas Apoſtolus in ſua canonica ait: Domini noſtri gratiam transferentes in luxuriam. Contra Gnoſticos, non ſolùm Tertull. ſed etiam Plotinus philoſophus,Æneadis 2.lib.9.ſcribens, quoniam ex antiqua philoſophia,& Græci erant,peiores eſſe ait Epicureis. Illud indubitatum eſt omnibus, quod Theophyl. hîc aduertit, eos, qui amant corporis voluptates, parum, aut nihil ad Deum, & res diuinas affici poſſe. Hinc cognoſcitur, inquit, Primaſ. quòd amplius diligamus, in quo maiorem ſolicitudinem habere fuerimus inuenti.Et quidem 1.Ioan.2.dicitur,*Si quis diligit mundum,non eſt charitas Patris in eo: quoniam omne,quod eſt in mundo,aut concupiſcentia carnis eſt*,&c. Quare excludendus eſt amor turpis, vt amorem Dei conſeruemus,& quia voluptates, quas Cic. 2. off. *blandiſſimas* vocat *dominas*, ſæpe maiores partes animi à virtute detorquent; illis continuò obſiſtendum eſt. Philo Iud. in lib. inſcripto: *De mercede meretricis non accipienda in ſacrariũ*, ſicut præceptum eſt, Deut. 23. tanquam æmulatione quadam, ſemper corrixantes conſiderat; hinc,voluptatem,inde virtutem: dúmque animum noſtrum ad ſe trahere conantur, à nobis alteram diligi, quaſi amicam blandam & familia

Vitiorum chorus ſequitur amorem ſui. Cypr. Oecum. Epiph. Tertull. Plotinus. Theophyl. Primaſ. 1.Ioan.2. Cic. Philo. Deut 23. Promiores ſunt homines ad voluptates, quàm ad virtutem.

miliarem,quæ voluptas dicitur: alteram, odio eſſe,vt immitem,& minimè lenocinantem: hæc virtus nominatur.Idem lib.2.legis allegoriarum, impuram voluptatem cum adulatore confert. Hic enim, vt decipiat, præ ſe fert ſpem amicitiæ, ſic voluptas D.Chryſoſt.tom.3.hom.13.in Acta,eleganter voluptatem impuram confert cum ea qua afficiuntur ſcabioſi ſeſe ſcalpendo. Huic enim voluptati, quæ breuis eſt, ſuccedit dolor, & moleſtia. Cypr. in lib. de diſciplina,& bono pudicitiæ, ſic ait, *Voluptatem viciſſe, voluptas eſt maxima. Neque vlla maior eſt victoria,quàm, quæ à cupiditatibus refertur. Qui hoſtem percuſſit, inimicum proſtrauit: qui cupiditatem depreſſit, hoſtem domeſticum ſuperauit,&c.* Vide Tertull. in lib.de pudicitia,vbi ad finem libri,iniquiores eſſe eos ſtatuit,qui voluptatibus ſeruientes, virtutem deſeruerunt; quàm, qui in tormentis vexati, ſcelus admiſerunt perfidiæ. *Nulla*,inquit, *ad libidinem vis eſt,niſi ipſa; neſcit, quolibet cogi. Negationem porrò quanta compellunt ingenia carnificis,& genera pœnarum. Quis magis negauit, qui Chriſtum vexatus, an qui delectatus,amiſit? qui cùm amitteret, doluit; an qui cùm amitteret,luſit? Et tamen illæ cicatrices Chriſtiano prælio inſculptæ, & vtique inuidioſæ, apud Chriſtum, quia viciſſe cupierunt, & ſic quoque glorioſæ, quia non vincendo ceſſerunt. In quas adhuc & diabolus ipſe ſuſpirat, cum ſua infelicitate, ſed caſta, cum pœnitentia mœrente, ſed non erubeſcente ad Dominum de venia. Denuò dimittetur eis,qui piaculariter negauerunt,ſolis illis caro infirma eſt. Atqui nulla tam fortis caro, quàm quæ Spiritu elidit, &c.* Hæc Tertull.vbi aduerte, eum loqui de exaggeratione peccati impudicitiæ ex parte voluntarij. Vix enim vllam habet, qui voluptati deditus eſt,excuſationem culpæ; & ex parte remedij; vix enim reſipiſcit; quod ſecus accidit in eo,qui inuitus Chriſtum, dum cruciaretur negauit. Non tamen negat grauius eſſe in ſe peccatum, quo, vel in tormentis aliquis Chriſtum negauit. In eodem lib. in principio in laudem pudicitiæ, ſic ait: *Pudicitia flos morum,honor corporum, decor ſexuum, fundamentum ſanctitatis,præiudicium omnis bonæ mentis: quanquam rara, vixque perpetua,tamen aliquatenus in ſeculo morabitur,ſi diſciplina perſuaſerit,ſi cenſura compreſſerit,&c.*

Voluptas impura inſtar eſt voluptatis ſcabioſi. Chryſoſt. Cypr. Tertull. Nulla ad libidinem vis eſt,niſi ipſa. Magis Chriſtum negat, qui eum delectauit, quàm qui vexatus amiſit. Pudicitia flos morum.

VERS. 5. Habentes ſpeciem quidem pietatis: virtutem autem eius abnegantes;& hos deuita.

Græcè; ἔχοντες μόρφωσιν εὐσεβείας· τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἠρνημένοι· καὶ τούτους ἀποτρέπου.

I. LOco huius particulæ, *habentes ſpeciem pietatis*, legit Cypr. *deformationem religionis*,vocabulum μόρφωσιν, ſignificat *formationem*. Notat enim eos,qui dictis ſolent aliis præſcribere quomodo debeant piè viuere, cùm ipſi diuerſa ſequantur. In particula *virtutem autem eius abnegantes*,non eſt ἀρετὴ, ſed δύναμις. Vnde Eraſ vertit, *Habentes formam pietatis, cùm vim eius abnegarint*: quaſi dicat Paulus, id in quo ſita eſt pietas Chriſtiana abiicientes,vt amorem,ſpem charitatis fideique coniunctionem,&c. *Profitentur quidem*, inquit Ambroſ. *ſemetipſos Chriſtianos, cùm ſint & nequiſſimi opere, & ſenſu peruerſi. Non enim in profeſſione magis quàm in geſtis laus Dei, & virtus eſt,&c.* Primaſius ſic interpretatur, habentes ſpeciem habitus, vel doctrinæ, rem ipſam operibus denegantes,&c. Eos carpit non obſcurè, qui ex iis quæ loquuntur, pietatis cultores videntur eſſe, ſed ex operibus, pietatis & religioſi inſtituti aduerſarij. Itaque, vt expo-

Cypr. Eraſmus. Ambroſ. Primaſ.

Occum. Hypocrita. Anſelm.

nit Occum. Ipſa pietatis forma & hypocritas ipſos exhibet, & ſeductores. *Eſt autem hypocrita qui latentem impietatem, ſpecie virtutis tegit.*

II. Anſelmus hoc Pauli dictum ad eos refert, qui habitu, & veſte externa religioſi videntur, cùm interim virtutem religioſi inſtituti factis pernegent. Admonemur hîc à Chryſoſt. & Theoph. obſeruare in verbis Pauli vim ipſam & virtutem fidei, quæ ſine operibus iure optimo mortua appellatur à Iacobo Apoſtolo. Et verò Chryſoſt. hîc hom. 8. *Fides*, inquit, *ſine operibus figura ſolùm, abſque virtute eſt. Rectè ergo pulchro & venuſto corpori virtute deſtituto, picturæ quæ aſſimilari, vel (vt alij legunt) aſſimili; fides recta abſque operibus comparatur. Quid ex fide is lucrabitur, qui nihil agit, quod exprimat pietatem?* Vide D. Auguſt. de verbis Domini, ſerm. 11. ſuper Matth. vbi ait, *Foris, hoc eſſe extra Eccleſiam eſſe apud hæreticos, & ſchiſmaticos, qui habent aliquam formam pietatis, de qua hîc Paulus loquitur. Verùm ſine virtute & fructu, niſi Eccleſiæ Catholicæ reconcilientur; quod ſic oſtendit, poteſt eſſe viſibilis forma palmitis etiam præter vitem; ſed tamen inuiſibilis radicis vitam habere non poteſt, niſi in vite: proinde corporalia Sacramenta, quæ celebrant etiam ſegregati ab vnitate corporis Chriſti; formam exhibere poſſunt pietatis; non autem virtutem pietatis, &c.* Hoc alia ſimilitudine oſtendit membri abſciſſi, quod licèt videatur habere vitam, re vera non habet. Idem in epiſtolam Ioan. tract. 8. ait, ſuperbiam opera ſimilia facere, & quaſi paria charitati. *Paſcit eſurientem charitas; paſcit & ſuperbia: charitas, vt Deus laudetur; ſuperbia, vt ipſa laudetur. Veſtit mundum charitas, veſtit & ſuperbia. Ieiunat charitas, ieiunat & ſuperbia, &c.* & Cyprianus in epiſtola ad Iubaianum, de hæreticis baptizandis, ait, *malos, & præſertim hæreticos imitari Catholicos, ſicut ſimiæ, homines, & lupi canes, quibus ſimiles ſunt.* Vnde Chriſtus Matth. 10. ait: *Attendite à falſis prophetis, &c.* Quaſi dicat, ne huiuſmodi homines admittatis. Offerunt enim ſe tanquam canes cuſtodiendo gregi; cùm reuera lupi ſint rapaces. Oportet igitur iuxta doctrinam Pauli, vt diſcrimen conſtituamus inter vim ipſam ſiue virtutem, & inter ſpeciem pietatis.

Chryſoſt. Theophyl. Fides ſine operibus figura eſt abſque virtute. Auguſt. Similitudo. Sicut palmes abſciſſus vitam non habet; ſic ab ſciſſi ad Eccl. Opera ſuperbiæ & charitatis ſimilia cùm ſint, ſine diſtinguuntur. Cypr. Mali ſicut ſimiæ, & canes. Matth. 10.

III. Et hos deuita, Græcè eſt, ἀποτρέπου, id eſt, *auerſare*, propriè, quod plus eſt quàm deuita: neque enim eſt illud παραιτοῦ, quod noſter interpres rectè ſolet vertere, *deuita*. Hortatur igitur vitandos eſſe homines huiuſmodi moribus præditos: præſertim verò paſtores, & doctores, ſi tam inſigni deprauatione contaminati fuerint, vt docet Auguſt. tract. 123. in Euang. Ioannis. Rectè Paulus poſtquam præfata vitia commemorauit ſuo ordine, adiunxit: *& hos deuita*; Non enim ſatis eſt, vt paſtor huiuſmodi vitiis careat, ſed vt huiuſmodi vitia aduerſetur, &c. Ex his verbis, & hos deuita, colligunt Chryſoſt. Theophyl. & Occum. fuiſſe tempore Pauli, & Timothei aliquos, & ſi non multos, dignos, qui ob flagitia prædicta vitarentur. Sed veriùs (inquit Chryſoſt.) fortaſſe dicimus, per illum ſcilicet Timotheum admoneri omnes, vt hos deuitent, vbi extiterint.

Auguſt. Prælatus non ſolùm caueat vitia, ſed etiã aduerſetur. Chryſoſt. Theophyl. Occum.

VERS.

VERS. 6. Ex iis enim ſunt, qui penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis deſideriis.

Græcè; *ἐκ τούτων γάρ εἰσιν οἱ ἐνδύνοντες εἰς τὰς οἰκίας, καὶ αἰχμαλωτεύοντες τὰ γυναικάρια σεσωρευμένα ἁμαρτίαις, ἀγόμενα ἐπιθυμίαις ποικίλαις.*

I. PRo *qui penetrant*, Græcè eſt, ἐνδύνοντες, hoc eſt, qui ſubeunt. Ambroſ. legit, *qui irrepunt*, pro *oneratas*, eſt in Græco, σεσωρευμένα, quaſi dicas, accumulatas, & aceruo peccatorum obrutas. Indicat ergo impudentiam quorundam ingredientium domos; eorundemque adulationem, & imposturam, qua multos fallunt, & captiuas ducunt mulierculas, quibus tanquam mancipiis ad varia ſcelera abutuntur. Eſt autem inſtabilitatis mulierum, ſeu potiùs muliercularum, facile decipi, & in errorem trahi. *Proinde*, inquit Theophyl. *vir ſi in fraudem inducatur, muliercula dici poteſt.* Oecum. aduertit rectè explicari ab Apoſtolo inſidiantem malitiam ſubeuntium domos muliercularum. Vſi enim ſunt impij homines fraude ſerpentis, qua ille aduersùs Adam vſus eſt; ſperantes muliercularum blanditiis facilè homines trahi poſſe in errorem. [*Qui ergo* ſeducitur, inquit Oecum. quanquam is fuerit vir, nihil in hoc à muliere differt. Porrò D. Ambroſ. Omnibus quidem hæreticis conuenire ait, vt ſubintrantes domos, mulieres ſubdolis & verſutis verbis capiant, vt per eas viros decipiant more patris ſui diaboli, qui per Euam, Adam circunuenit. Manichæis tamen præ cæteris congruere. Nulli enim tam importuni, tam fallaces, tam captioſi fuerunt, quàm ipſi; quos conſtat aliud coluiſſe, aliud profeſſos fuiſſe. Sic enim de illis ſcribit Ambroſ. hoc loco: Nam ſanctimoniam defendunt, & lege ſua fauente, turpiter viuunt. Miſericordiam laudant cùm inter ſe iniuſti deprehendantur. Mundum ſpernendum aſſerunt, & ſemper accurati procedunt. Ieiuniis ſe inſiſtere iactanter prædicant, cùm omnes ſaginati videantur: tantùm quòd arte quadam pallidi cernuntur, vt fallant. Hæc ergo Apoſtolus maximè de iis prophetauit, quos conſtat, Apoſtolorum tempore non fuiſſe; ſicut nec Arianos: quippe cùm Diocletianus Imperator cõſtitutione ſua notet ſordidã hanc & impuram hæreſim, quæ nuper egreſſa eſt de Perſide, &c.] Hæc Ambroſ. Eligebant autem ad ſuam factionem mulieres oneratas peccatis, quæ nullius boni ſibi conſciæ prauis doctoribus ad nutum obtemperabant, quibus perſuadebant eas turpitudinis ſuæ pœnas minimè daturas. Sic olim Iudæi Act. 13. concitauerunt religioſas mulieres, & honeſtas, & primas in ciuitate, aduersùs Paulum & Barnabam. Quam perſecutionem ponderans Theophyl. ſic ait: *Vidiſti autem in quantam turpitudinem & dedecus mulieres deduxerunt Iudæi, &c.* Deinde addit, *Ad imitationem malorum autoris, qui per mulieres paradiſum hominibus occluſit, vt primo parenti fecit.* Ponderat etiam hunc locum Auguſt. in epiſt. ad Eſychium Epiſcopum. Theodor. verò queritur ſuo tempore impletum eſſe hoc Pauli vaticinium.

Ambroſ. — Facilè ſolent decipi mulierculæ non viri. — Theophyl. — Oecum. — Ambroſ. — Per mulieres arte diaboli viri decipiuntur. — Ambroſ. — Manichæi hypocrytæ erant, &c. — Pallidi arte erant, vt fallerent. — Act. 13. — Theophyl. — Iudæi concitarunt mulieres in Paulum.

II. Quàm perniciosa verò fuerit in omni æuo dæmonis induſtria inducendo mulieres, ad ſeducendos viros, non ſolùm conſtat exemplo primæ mulieris, Gen. 3. ſed etiam Salomonis, qui alienigenarum mulierum amore captus, Gen. 3.

3 Reg. 11. Hieron. Chryſoſt.

ptus, coluit earum Deos, 3. Reg. 11. de qua re Hieronym. contra Pelagianos. Hinc ſolenne ſemper fuit hæreticis, ante omnia fœminis imponere, vt per eas viri ad ſcelus quodcunque impellerentur. Rationem aſſignat Chryſoſt. in opere imperfecto in cap. 23. Matth. hom. 44. enarrans illa verba Chriſti: *Væ vobis, qui deuoratis domos viduarum, &c. Sexus,* inquit, *mulierum incautus & mollis eſt. Incautus quidem, quia non omnia, quæ videt, aut audit, cum ſapientia conſiderat: mollis autem, quia facile flectitur de bono ad malum, vel etiam de malo ad bonum, &c.* & D. Hieronym. in epiſtola ad Cteſiphontem contra Pelagianos, ſic ait: *Quid volunt miſeræ mulierculæ oneratæ peccatis, quæ circunferuntur omni doctrinæ vento ſemper diſcentes, & nunquam ad veritatem peruenientes, quid volunt, & cæteri talium mulierum ſocij prurientes auribus? Simon Magus hæreſim condidit adiectus auxilio Helenæ meretricis. Nicolaus Antiochenus omnium immunditiarum repertor, choros duxit fœmineos. Marcion quoque, Romam præmiſit mulierem, ad maiorem laſciniam. Arius, vt orbem caperet, ſororem principis ante decepit.* Hæc carptim ex Hieron. quem lege, vt videas, quantum adiumentum attulerint fœminæ peccatis oneratæ hæreticis ad inſidiandum Catholicæ veritati.

Sexus mulierũ incautus & mollis. Hieronym. ad Cteſiphontem. Hæretici mulierum vſi ſunt ope ad perfidiã.

1. Tim. 1. Oecum.

III. Non damnat Paulus omnes mulieres, ſed illas tantùm, quæ leues ſunt, & conſcientiæ puritatem negligunt, quam 1. ad Timoth. 1. commendat Apoſtolus, *Vt milites* (inquit) *bonam militiam, habens conſcientiam bonam, &c.* Vt enim commentatur hîc Oecum. *Non qualeſcunque,* inquit Paulus, *ſeducunt mulieres (nam ſunt & mulieres virilis naturæ, quemadmodum ſunt, & viri muliebres) ſed eas, quæ ſunt onuſtæ peccatis. Onus enim peccati veritatem, quæ veluti oleum ſemper innatat aquæ, deſerit, & veluti plumbum mendacij abyſſo immergitur.* Hoc onere feruntur, qui caſtè & purè viuere nolunt: ob quam cauſam, vt dicitur ad Rom. 1. *Quidam traditi ſunt in reprobum ſenſum.* Eſt autem reprobus ſenſus, qui mendacio libentiùs quàm veritati aſſentitur.

Rom. 1.

IV. Quid autem ſit *onerari peccatis,* exponit Apoſtolus, dum ait, *quæ ducuntur varijs deſiderijs.* Verbum Græcum ἀγόμενα, ſignificat, eas non ſolùm duci, vt tranſtulit Latinus interpres, ſed etiam agi. Aguntur enim huiuſmodi mulierculæ à ſuis effrenatis cupiditatibus more brutorum, quæ cùm aguntur, tunc aliquid agunt, Sic enim de illis loquitur, dum vtitur agendi verbo, vt aduertit Chryſoſt. Theoph. & Oecum. tanquam de brutis pecoribus ſermo ſit.

Chryſoſt. Theophyl. Oecum.

VERS. 7. Semper diſcentes, & nunquam ad ſcientiam veritatis peruenientes.

Græcè; πάντοτε μανθάνοντα, ϗ μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν δυνάμενα.

I. INter varia deſideria, quibus huiuſmodi mulierculæ agebantur, illud erat præcipuum, quo nouas doctrinas audire, & ſcire flagrabant: *ſemper diſcentes, &c.* hoc eſt, ſemper gradientes, & inambulantes, ſed nunquam illuc, quò via ducit, peruenientes; imò, vt exponit Anſelm. hoc loco ex Auguſt. tract. 36. in Ioan. nec ad ipſam viam perueniunt. Quomodo enim poterunt oneratæ peccatis mentes per viam rectam incedere; ne dum progredi? Sermo Pauli vehementior eſt in Græco; ſic enim habet: *Semper diſcentes, & nunquam ad ſcientiam veritatis venire valentes:* partim nimirum vitio doctorum, qui in ſchola

Anſel. Auguſt.

Simonis

Simonis falsò ſcientiam promittebant: partim vitio ſuo; mens enim illarum peccatis oppreſſa erat,& tenebris pluſquam Cimmeriis obcæcata.

II. Illud aduerte, non damnari à Paulo hoc loco eos qui bonis artibus immoriuntur, & noctes Atticas inſomnes ducunt; vt enim Plato ait, in dialogo de fortitudine ex autoritate Solonis: *Tandiu eſt nobis diſcendum, quamdiu viuitur.* Solum reprehendit inutile ſtudium, cui incumbentes nec meliores fiunt, nec doctiores. Nam in ſtudio virtutis & veræ ſcientiæ ſemper reſtat aliquid inueniendum & ſciendum; vnde refert Beda ex Auguſt. tract. 60. in Ioannem, hæc verba: *Diuini cantici vox eſt*: Quærite Dominum, & viuet anima veſtra: [*Quæramus* inueniendum. Quæramus inuentum, vt inueniendus quæratur, occultus eſt; vt inuentus quæratur, immenſus eſt. Vnde alibi dicitur. Quærite faciem eius ſemper. Satiat enim quærentem, in quantum capit; & inuenientem, capaciorem facit, vt rurſus quærat implere, vbi plus capere cœperit. Non ergo ita dictum eſt, Quærite faciem eius ſemper, quemadmodum dictum eſt de quibuſdam, ſemper diſcentes & ad veritatis ſcientiam nunquam peruenientes: ſed potiùs ſicut ille ait, cùm conſummauerit homo, tunc incipit, donec ad illam vitam veniamus vbi ſic impleamur, vt capaciores non efficiamur, quia ita perfecti erimus, vt iam non proficiamus. Tunc enim oſtenditur nobis, quod ſufficit nobis. Hìc autem ſemper quæramus, & fructus inuentionis non ſit finis acquiſitionis, &c.]

Plato.
Tādiu diſcēdum, quandiu viuitur.
Beda.
Auguſt.
Deus ſatiat quærentem, & inuenientem ſe capaciorem facit.
In vita beata quod ſufficit, dabitur.
Semper quærendus eſt Deus, fructus tamen inuentionis non ſit finis acquiſitionis.

VERS. 8. Quemadmodum autem Iannes, & Mambres reſtiterunt Moyſi: ita & hi reſiſtūt veritati: homines corrupti mente, reprobi circa fidem, &c.

Græcè; ὃν τρόπον ᾗ ἰαννῆς, καὶ ἰαμβρῆς ἀντέστησαν Μωϋσῇ· οὕτως καὶ οὗτοι ἀνθίστανται τῇ ἀληθείᾳ ἄνθρωποι, κατεφθαρμένοι τὸν νοῦν, ἀδόκιμοι περὶ τὴν πίστιν.

I. IOannes, & Mambres, qui fuerint, non ſatis conſtat. Chryſoſt. ait, fuiſſe duos Magos Ægyptiorum, qui portentis edendis certarint cum Moyſe. Sixtus Senenſis Bibliothecæ ſanctæ lib. 2. refert librum, qui inſcribitur Iannes & Iambres, vel Mambres, vt noſtra editio habet, ex quo Paulus acceperit nomina horum duorum Magorum, qui Moyſi miracula patranti in Ægypto obſtiterunt. Atteſtatur autoritati huius libri quidam Numenius Epamæus profeſſione Pythagoricus, in libr. 3. de bono, vbi ſingillatim Magorum, qui Moyſi obſtiterunt, nomina refert: *Iannes*, inquit, *& Iambres Aegyptij erant, viri adeò magicis artibus præpotentes, vt Muſæo Iudæorum duci, viro Deo coniunctiſſimo ſoli reſiſtere poſſe à cunctis Aegyptijs iudicati ſint. Multas enim calamitates, quas Muſæus Aegypto intulit, ſoluere niſi ſunt*, &c. Hæc verba Numenij ex Euſebio lib. 9. de præpar. Euang. cap. 3. exſcripta ſunt. Gelaſius, d. 15. librum hunc inter apocryphos refert, & reiicit, ſecutus, vt arbitror D. Ambroſ. qui in explanatione horum verborum, *Pauli*, inquit, *exemplum hoc de apocryphis eſt. Iannes enim & Iambres fratres erant Magi, vel venefici Aegyptiorum*, &c. Orig. tract. 35. in Matt. expendens hæc verba Pauli, *Quemadmodū enim Iannes*, &c.

Chryſoſt.
Bibl ſancta.
Sixtus Senēſis.
Numenius.
Euſeb.
d. 15.
Ambroſ.
Orig.

ſic ait: *Quod ait Paulus, ſicut Iannes & Mambres reſtiterunt Moſi, non inuenitur in publicis Scripturis, ſed in libro ſecreto, qui ſupraſcribitur, Iannes & Mambris liber.* Vnde auſi ſunt quidam epiſtolam ad Timotheum repellere, tanquam habentem in ſe textum alicuius ſecreti; ſed non potuerunt. Nam & primam epiſtolam ad Corinth. propter hoc aliquem refutaſſe, quaſi adulterinam, ad aures
Menander. meas nunquam peruenit. Hæc Orig. alludens ad Menandri verſiculum, qui
1. Cor. 15. in cap. 15. epiſtolæ primæ ad Corinth. legitur. Hoc eſt: *Corrumpunt bonos mores colloquia mala.*

Hi duo magi reſtiterunt Moſi, quod ſatis confirmatur narratione Pauli. Auguſt.

II. Probabile mihi eſt, hæc nomina Paulum accepiſſe ex traditione Iudæorum, quam ἄγραφον vocant, aut certè à Spiritu ſancto; & non ex libro citato à Sixto, & aliis, quem Paulus fortaſſe nunquam legit; Quòd ſi legit, & inde ſumpſit, certum eſt duntaxat ex eo, quòd à Paulo nominati ſacræ Scripturæ inſerantur, oppoſuiſſe ſeſe hos duos Magos Moyſi, non autem ex eo, quòd in apocrypho libro nominentur. D. Auguſt. epiſtola 119. ad Ianuarium, cap. 16. exemplo duorum Magorum, quos hîc Paulus nominat, oſtendit inanes eſſe omnes hæreticorum conatus aduersùs fidem Catholicam, ſimiléſque Magorum conatibus, qui fauente Pharaone Moyſi obſtiterunt. Breui enim confeſſi

Exod 8. Quid ſit digitus Dei. Chald. Auguſt. Rup. Abulenſ. Caiet. Lippom. Lyran.

ſunt ſuam imbecillitatê, agnoſcentes virtutem diuinam, coacti dicere, Exod. 8. *Digitus Dei eſt hic*, ſeu, quod idem eſt, virtus Dei operatur in Moyſe. Quidam per *digitum*, plagam intelligunt, vt Chald. Paraphraſtes. Alij Spiritum ſanctum, vt Auguſt. Hebræi, & ferè Latini Patres, potêtiam & virtutem Dei mirabilium effectricem; ita Rupert. Abulen. Caiet. Lippomanus, Lyranus: in quo ſenſu videtur accipiendum illud: *Porrò ſi in digito Dei eijcio dæmonia*, &c. Aduerte autem verbum *reſiſtunt*, præſentis temporis, referri ad homines, qui tempore Pauli veritatem oppugnabant, vt planum eſt; vnde etiam apparet particulam, *nouiſſimis diebus*, ſuprà poſitam, non eſſe ſolùm referendam ad tempora Antichriſti, ſed ad tempora etiam Apoſtolorum: quod ſuprà aduertimus.

Primaſ. Corrupti homines qui ſint? Theoph.

III. Homines, *corrupti mente*; dicuntur hoc loco, iuxta Primaſium, qui ab integritate doctrinæ, vel fidei, deſciuerant: *reprobi* verò *circa fidem* vocantur illi, qui poſtquam perturbationibus, prauiſque affectibus mentis & voluntatis ſanitatem corruperunt, reprobi efficiuntur circa fidem, vt ait Theophyl. eóque dementiæ veniunt, vt digni ſint, *Quos Deus tradat in reprobum ſenſum*,
Rom. 1. vt dicitur ad Rom. 1. quo veritate repudiata mendacio adhæreant. Hinc, de
Pſal. 13. homine corrupta mente, & moribus deprauatiſſimo, Pſal. 13. cecinit Regius vates: *Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus.* Deinde addit: *Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in ſtudijs ſuis.* Vbi, qui Latinè dicitur *inſipiens*, Græcè eſt ἄφρων, hoc eſt, *mente carens.* Hebr. *Nabal*, à defluendo, decidendo, vacando, nebulo, virtute, ratione, & cerebro vacuus, cui omnia defluunt. Qui huiuſmodi eſt, *dixit in corde ſuo, non eſt Deus.* Non eſt, qui prouideat; non eſt prouidentia. *Elohim* enim iudicem ſonat, ac prouidentiam reſpicit, non eſſentiam. Apud ſe cogitat, etiamſi non loquatur, non eſſe Deum, qui iudicet de ſuis factis homines: ſecurus igitur de ſupplicio, ruit ad omnia flagitia. Hinc additur:
Chald. *Corrupti ſunt & abominabiles facti ſunt*, &c. Chald. Paraphr. habet: *Non eſt poteſtas Dei in terra*; ſignificans negari prouidentiam circa res humanas in corrupta hominis improbi mente; non tamen eſſentiam, ad cuius cognitionem na-

Incorrupta mens, fidem recipit.

tura duce pellimur; verba illa, *corrupti ſunt*, ſic exprimit Chal. corruperût opera

ra ſua, & execrati ſunt bonum. Eſt ergo nauanda nobis opera ne prauis affe-
ctibus corrumpamur.. Incorrupta enim mens fidem recipit , corrupta depra-
uat mores,& fidem adulterat. Væ illi, quem Deus ob corruptionem morum
reprobauit:de illo planè loquitur, Eccl.7. *Conſidera opera Dei, quòd nemo poteſt* Eccl.7.
corrigere, quem ille deſpexit: illi mihi videntur à Paulo dici hîc reprobi circa fi-
dem,qui hæreticis opinionibus pertinaciter adhærent: Hos videtur Deus pe-
culiari modo repudiaſſe,& quodammodo deſpexiſſe.

VERS. 9. Sed vltrà non proficient:inſipientia enim eorum manife-
ſta erit omnibus,ſicut & illorum fuit.

Græcè ; Ἀλλ' οὐ προκόψουσιν ἐπὶ πλεῖον· ἡ γὰρ ἄνοια αὐτῶν ἔκδηλος
ἔσται πᾶσιν, ὡς καὶ ἡ ἐκείνων ἐγένετο.

I. AMbroſius rectè vertit, iuxta Græcum codicem, *non proficient ampliùs:* Ambroſ.
ἄνοια verò propriè eſt amentia, quam vocem vulgata editio inſipien-
tiam tranſtulit, Ambroſ. ignorantiam; ſenſus igitur eſt, prædicti impoſtores
non proficient, vt inquit Anſelm. in decipiendis hominibus, vel vt exponit Anſelm.
hîc D.Chryſoſt. non fallent neque ad ſe trahent omnem multitudinem, cui Chryſoſt.
inſidiantur; licèt initio quoſdam decepiſſe videantur, deprehenduntur enim
facilè. Videbitur quidem ad tempus error vires colligere,ad finem tamen non
permanebit. Huiuſmodi enim ſunt, quæ natura ſua bonitatem non habent, vt
ad tempus floreant,donec cognito fuco, repudientur. Non repugnant verba
ſuprà poſita cap.2. *& proficient ampliùs in impietate* : illic enim ita locutus eſt;
quia ij,qui nouitatibus ſtudent, nuſquam erroris finem inuenient, ſed noua
ſemper commēta,& corruptum dogma proferent. Hîc autem ait,non diu fal-
lent,quia citò deprehenduntur.

II. D.Thom. hîc, ſic interpretatur,*ſed vltra*,&c.hoc eſt,Non vltra,quàm D.Thom.
Deus permittit,proficient. Caluinus, v.g. non plùs promouit ſectam hæreti- Sectæ hære-
cam, cuius dux fuit, quàm Deus permiſit. Nec Lutherus plùs nocere potuit ticorum non
Eccleſiæ, quàm diuina prouidentia illi permiſſum fuit. Hinc Angelus induci- promouētur
tur clamans, Apoc.7.*Nolite nocere terræ,& mari*,&c.& cap.22.*Tempus enim pro-* vltra Dei
pe eſt. Qui nocet,noceat adhuc,& qui in ſordibus eſt,ſordeſcat adhuc,&c. Continent beneplacitũ.
hæc verba permiſſionem:ſenſus igitur huius ſententiæ, *ſed vltrà non proficient*, Apoc. 7.
eſt:non perpetuò permittentur nocere,ſed ad tempus breue duntaxat: eluce-
bit tandem veritas, quam Eccleſia docet,vt Chriſtus promiſit illis verbis : *&*
portæ inferi non præualebunt aduersùs eam, &c. Hæreſis nánque inſtar eſt nubis Hæreſis eſt
euaneſcentis quacunque aura flante. Quanuis enim videatur interdum aliqua inſtar nubis.
nubes,cœlum obtinere extenſione ſuarum partium, facilè aut diſſoluetur,aut
in nihilum redigetur:ſic hæreſis minari tempeſtates videtur in principio; ſed
minæ omnes in nihilum recidunt,Deo electos ſuos protegente. Meritò ergo
Gamaliel doctor legis vidēns Principem Synagogæ, Act.5. reprehendentem Act.5.v.38.
Apoſtolos in Synagoga,quo illos adduci iuſſit ob conſtantem Euangelij pro-
mulgationem,dixit: *Et nunc dico vobis, Diſcedite ab hominibus iſtis, & ſinite illos,* Conſiliũ ho-
quoniam,ſi eſt ex hominibus concilium hoc, aut opus, diſſoluetur: ſi autem ex Deo eſt, minum diſ-
non poteritis diſſoluere illud,ne fortè & Deo repugnare inueniamini, &c. Veriſſimè ſoluitur,non
hoc autem Dei.

hoc à Gamaliele Phariſæo dictum eſt: Hæretica nánque, & omnino falſa doctrina cùm fundamento veritatis careat, breui corruit; Catholica autem cùm veritate nitatur, & à Deo ſit, diſſolui non poteſt. Vnde Cypr. lib. 1. epiſt. 3. ſic conſolatur fideles: *Hæc eſt vera dementia, non cogitare neque ſcire, quòd mendacia non diu fallunt, noctémque tandiu eſſe, quandiu eluceſcat dies: clarificato autem die, & ſole oborto, luci tenebras & caliginem cedere, & quæ graſſabantur per noctem latrocinia, ceſſare.* Idem 4. lib. epiſtola 2. ad Antonianum: *Neſciens*, ſcilicet, Nouatianus hæreticus, de quo agit, *Schiſmaticos ſemper inter initia ſua feruere, ſed incrementa habere non poſſe*, &c.

Cypr.

Mendacium non diu fallit.

III. D. Hieron. enarrans illa verba Iſaiæ 18. [*Væ* terræ Cymbalo alarum quæ eſt trans flumina Æthiopiæ, &c. ſic ait: omnis hæreticus ſtatim in initio pollicetur excelſa; & cùm alas habere ſe iactet, tamen hæret in falſis fluctibus, & procul non recedit à terra, medio curſu patitur repentè naufragium, &c. Addit deinde, Sicut enim libri iuxta aquas citò obſcurantur, dolentur, & pereunt; ita ſermo eorum ac doctrina cùm in principio viſa fuerit fortitudinem poſſidere, pertranſit, & labitur, &c. Rectè D. Auguſt. iuxta traditam doctrinam, de initio & fine hæreſis, exponit verba Pauli, quæ poſita ſunt, cap. 2. *Multum enim proficient*, & quæ hîc habemus, *ſed vltrà non proficient*, in commentariis ſuper Pſal. 54. ad finem, enarrans illud, *Viri ſanguinum non dimidiabunt dies ſuos*, &c. Quid eſt, inquit, non dimidiabunt dies ſuos: id eſt, non proficient quantum putant, intráque tempus, quod ſperant, peribunt. Quid ait Apoſtolus, Maligni autem homines, & ſeductores proficient interdum, non tamē diu? Nam rurſus dicit, *Sed vltrà non proficient*, id eſt non dimidiabunt dies ſuos. Quo etiam ſenſu dictum putat à Hierem. cap. 17. de hæretico. [*Perdix* cōgregauit, quæ non peperit; fecit diuitias & non in iudicio: in dimidio dierum ſuorum derelinquet eas, & in nouiſſimo ſuo erit inſipiens. Idem in Pſal. 36. in illa verba: Inimici autem Domini mox vt honorificati fuerint, & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficiēt, ſic ait, Ex ipſa ſimilitudine rem, quam inſinuauit, agnoſcite. Fumus à loco ignis erumpens in altum extollitur, & ipſa elatione in globum magnum intumeſcit; ſed quanto fuerit globus ille grandior, tanto fit vanior. Ab illa magnitudine non fundata, ſed pendente, & inflata it in auras & dilabitur. Inimici autem Domini ſtatim, vt gloriabuntur & exaltabuntur deficientes, ſicut fumus deficient. Talibus dictum eſt, 2. Tim. 3. ſicut Iannes, & Mambres reſtiterunt Moſi, ſic etiam iſti reſiſtunt veritati: homines mente corrupti, reprobi circa fidem. Vnde autem reſiſtunt veritati, niſi inflatione tumoris ſui, euntes in ventos, extollētes ſe quaſi iuſtos & magnos? Quid autem de illis ait tanquam de fumo: ſed vltrà non proficient. Dementia enim eorum manifeſta erit omnibus, ſicut & illorum fuit. Inimici nánque Domini, deficientes ſicut fumus deficient, &c. Hæc Auguſt. paucis omiſſis aut mutatis.

Hieron. Iſai. 18.

Hæreticus eſt cymbalū alarum.

Similitudo.

Auguſt.

Pſal 54.

Hier. c. 17.

Pſal. 36.

Hæreticus eſt perdix inſipiens.

Hæreſis inſtar fumi.

2. Tim. 3.

IV. In his verbis, *inſipientia enim eorum*, &c. reddit rationem quare hæretici diu nocere non poſſint: eorum enim vanitas & ſtultitia citò cōuincitur ab Euangelij prædicatoribus, eritque omnibus manifeſta. Hoc tamen vaticinium licet ad omnes hæreticos pertineat, rectè Primaſius arbitratur, Apoſtolum, non de omnibus hæreticis loqui, ſed de his tantùm, quos tunc citò deſtrui præuidebat; ſicut illi, qui Moyſi reſtiterunt, confiteri coacti ſunt, digito Dei ſe eſſe ſuperatos, nec poſſe edere miracula, quæ à Moſe diuinitus patrata ſunt.

Primaſ.

VERS.

VERS. 10. Tu autem aſſecutus es meam doctrinam, inſtitutionem, propoſitum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, perſecutiones, paſſiones.

Græcè; σὺ δὲ παρηκολούθησάς μου τῇ διδασκαλίᾳ, τῇ ἀγωγῇ, τῇ προθέσει, τῇ πίστει, τῇ μακροθυμίᾳ, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ, τοῖς διωγμοῖς, τοῖς παθήμασιν.

I. PArticulam παρηκολούθησας, vertit noſtra editio, *aſſecutus es*; ſignificantiùs fortè diceret, *à principio vſque ad finem interfuiſti.* Paulus enim non ſignificat Timotheum ingenio ſuo aſſecutum fuiſſe, quæ à ſe audiuit: quo pacto diſcipulum dicimus aſſequi doctorem docentem (alioqui qui quadrabit, quod conſequitur: *perſecutiones, & paſſiones,*) ſed hunc ſenſum efficit. Tu à principio vſque ad finem adfuiſti mihi, verſatuſque es mecum in omnibus rebus familiariter; Id enim ſignificat παρακολουθεῖν. Doctrinam verò ſuam, opponit doctrinæ illorum qui veritati & bonis moribus reſiſtebant. Erigitque diſcipuli animum ad benè ſperandum in rebus afflictis exemplo ſuo. Quaſi dicat: Fortis eſto, & virum te præbe, non enim ſimpliciter ad meam conſuetudinem acceſſiſti, apertis ſemel aut bis amicitiæ foribus: ſed affectatus es doctrinam meam, &c. hoc eſt, vt interpretatur D. Chryſoſt. multò mihi tempore adfuiſti, & omnibus meis rebus animum attendiſti: vult ergo Paulus, vt Timotheus memor magiſtri, exprimat in ſe, quæ in illo vidit, nempe doctrinam, hoc eſt, vt exponit Chryſoſt. & Theoph. prædicandi Euangelij modum: *Inſtitutionem* vocat vitæ & morum rationem iuxta Theophyl. cuius interpres, pro inſtitutione legit *conuerſationem. Propoſitum*, interpretatur Theoph. promptitudinem, atque adeo virilem animi conſtitutionem. Rectiùs Theodor. ſcopum, atque animi deſtinationem videtur intelligere; quaſi dicat: Tu noſti, & ſatis perſpexiſti, cùm tandiu mihi adhæſeris, quem mihi finem propoſuerim. Fidem interpretatur Theodor. piam in Deum affectionem, quæ cum charitate coniuncta eſt. Qua fide carent dæmones, qui coactè credunt Chriſti myſteriis; Vt enim ait Auguſt. de verbis Apoſtoli ſerm. 33: *Timore credunt, non amore:* ideoque dicuntur, *credere & contremiſcere.* Alij, vt Theophyl. nomine *fidei*, intelligunt, in doctrina veritatem & ſtabilitatem, vel eam fidem, quæ in periculis non ſinit deſperare, ſed Dei promiſſionibus tanquam anchoræ innititur. Longanimitatem, erga hæreticos præcipuè intelligit. Quo modo? *Non enim*, inquit, *tumultuabar, neque ciebam turbas, ſed omnes, & quemuis cum manſuetudine accipiebam. Nihil me horum perturbauit.* Ita Chryſoſt. & Theophyl. At verò longanimitatem hanc refert Theodor. ad eam animi æqualitatem, qua ferebat fratrum delicta.

Timotheus hauſit Pauli doctrinam, & mores.

Chryſoſt.

Theoph.

Theodor.

Auguſt.

Theoph.

Longanimitate ferebat P. fratrũ delicta.

Theodor.

II. *Dilectionem*, vocat eam virtutem, qua omnibus bene volebat: quam virtutem aduerſarij non habebant. Ita Theodor. & Chryſoſt. Patientiæ virtus ad perſecutiones refertur. Vſus enim eſt magna aduersùs hæreticos longanimitate, patientia aduersùs perſecutiones. *Perſecutiones, paſſiones*; Has duas particulas iungunt Chryſoſt. Theophyl. & Theodor. Duo enim ſunt, quæ doctoris animum valde perturbant; Hæreticorum ſcilicet perſequentium Catholicos multitudo: & imminens ceruicibus afflictio. Hæreticos perſequentes

Theodor.

Chryſoſt.

Chryſoſt.

Catholicos, dudum fuiſſe, & poſtmodum futuros, dixit, *Tanquam vaſa immunda permiſta in magna domo, cum vaſis aureis.* Quod ad paſſiones ſiue afflictiones attinet, quas perpeſſus eſt ipſe, id vt diſcipuli animum erigat, enarrat. Simulque ſignificat, Timotheum ſuis, & perſecutionibus, & afflictionibus adfuiſſe, & quidem tanquam ſocium, & participem.

VERS. 11. Qualia mihi facta ſunt Antiochiæ, Iconij & Lyſtris: quales perſecutiones ſuſtinui; & ex omnibus eripuit me Dominus.

Græcè; Οἷά μοι ἐγένετο ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Ἰκονίῳ, ἐν Λύστροις οἵους διωγμοὺς ὑπήνεγκα, καὶ ἐκ πάντων ἐῤῥύσατό με ὁ κύριος.

Eraſmus. I. PRo, *qualia mihi*, vertit Eraſm. *quæ acciderunt mihi, &c.* Nam οἷά μοι rectè ponitur pro ἅ μοι, à Græcis, vt ille aduertit. Atque adeò iuxta hanc interpretationem continetur hîc relatio perſecutionum, & ſpecificatio. Alij ſecuti vulgatam editionem, credunt contineri emphaſim in his verbis: *Qualia mihi, &c.* atque adeò nouam periodum admirationis plenam, dum refert atrocitatem perſecutionum quas in locis hîc commemoratis teſte Timotheo, paſſus eſt Paulus. Quaſi dicat,

Quis talia fando,
Temperet à lacrymis?

Reuocat autem in memoriam præcipuas quas ſubiit calamitates, vt præbeat exemplum patientiæ & conſtantiæ magiſter diſcipulo.

Act. 13. 14. II. De perſecutione, quam tulit Antiochiæ, agit Luc. Act. 13. & 14. Huius autem, omiſſis aliis, quas variis in locis fortiter tolerauit, propterea meminit, quia Timotheo notior erat, & fortaſſe recens commota. Non eſt tamen ſermo (quod ne quis erret, aduertimus) de Antiochia Syriæ, vnde egreſſi ſunt ad precandum Paulus, & Barnabas, vt dicitur Act. 13. & 14. & ad quam reuerſi ſunt officio ſuo perfuncti; & vt ſcribit Luc. Act. 11. vbi primùm appellati ſunt Chriſtiani, ſed de Antiochia Piſidiæ, quæ pars eſt Aſiæ minoris, vt ait Plin. lib. 5. cap. 27. Meritò autem in exemplum ſuarum perſecutionum & afflictionum, quas pro Chriſto tulit, affert eam quam aduersùs illum & Barnabam Iudæi Antiochiæ excitarunt vnâ cum Gentilibus (fuit enim grauiſſima:) quia ſatis eo tempore declarauit, patiens lapidationem, ex qua relictus eſt, quaſi mortuus, & ignominioſam à finibus ciuitatis expulſionem, nihil ſe ſui commodi cauſa facere, ſed cauſa Euangelij Iconium, oppidum eſt Lycaoniæ, non procul à flexu Tauri montis; de quo oppido, ſiue vrbe, agit Strabo 12. Geograph. hîc videtur eſſe ciuitas Piſidiæ. Lyſtra vrbs eſt in Lycaonia, vbi Paulus, vt dicitur Act. 16. inuocato Chriſti nomine, claudo ſanitatem contulit, & Timotheum inde oriundum circuncidit. Alia vrbs eſt Lyſtra in Lycia de qua Luc. Act. 27. quam D. Chryſoſt. vocat Myram & D. Hieronym. Myra, in plurali. Beda in Græco, pro Lyſtra, Smyrna legit, eo loco. Lyſtra ergo, de qua hîc agit, oppidulum erat, vt annotauit Oecumenius. Eius meminit hîc Paulus, vt intelligamus, cum non in frequētibus ſolùm, & nobilibus oppidis, ſed etiam in

[Margin: Act. 13. 14. Act. 11. Plin. Perſecutio contra Paulū facta Antiochiæ à Iudæis ipſum & Barnabam lapidātibus. Iconium. Act. 14. Strabo. Act. 16. Lyſtra. Act. 27. Chryſoſt. Hieron. Oecum. Paulus etiā in pagis prędicauit.]

in oppidulis Euangelium prædicaſſe, reportatis pro præmio innumeris calamitatibus & iniuriis. Erat enim Lyſtra ciuitas abiecta, & vilis. Perſtringit hîc locus concionatores, qui non niſi in ſacello Regio, aut vbi frequentia eſt illuſtrium auditorum, aſcendere in ſuggeſtum volunt. Et multò magis eos, qui nihil agunt, vbi nihil auri aut argenti affulſerit.

III. Porrò Timotheum conſolatur, dum commemoratis calamitatibus variis ab omnibus diuina virtute ſe ereptum fuiſſe ait: Ex qua ſententia duo colligimus. Vnum eſt, præſens illi ſemper adfuiſſe in laboribus Dei auxilium: Alterum, ab omnibus periculis Deo bene fauente, ſemper ſe euaſiſſe. Quaſi dicat Paulus, vt Chryſoſt. interpretatur, Vtraque conſolationis plena ſunt, quòd alacritatem eximiam præſtiti, neque derelictus ſum. Nec dici poteſt, quòd me prodiderit Deus ſed coronam mihi attexuerit clariorem. Hæc Chryſoſt. Chryſoſt.

VERS. 12. Et omnes, qui piè volunt viuere in Chriſto Ieſu, perſecutionem patientur.

Græcè; *καὶ πάντες δὲ οἱ θέλοντες εὐσεβῶς ζῆν ἐν χριστῷ Ἰησοῦ, διωχθήσονται.*

I. HYpotheſim reuocat ad theſim, quaſi dicat: Quid calamitates, quæ mihi euenerunt dum Chriſto ſeruio, peculiariter commemoro; cùm omnes qui pietatem colunt, vbi vbi fuerint, perſecutionem patiantur? Quid dico, colunt? omnes qui pietatem colere volunt, inquit Paulus, mox in afflictionem incurrunt. Vbi filij Iſrael voluerunt Ægyptum deſerere, & Pharaonem: ſtatim flagellati ſunt, & cruciati, eſt hoc dictum Pauli hodie tanquam Parœmia vulgò vſurpatum. *Perſecutiones* autem hîc vocat, teſte Chryſoſt. Theophyl. Theodor. Oecum. &c. non ſolùm hoſtium, quos videmus, impugnationes, ſed etiam internum dolorem & angores quoſcunque. Nec enim fas eſt, eum qui per virtutis viam incedit, triſtitia, doloribus, tentationibus immunem eſſe: cùm audiat, Act. 14. *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei*, & Ioan. 16. *In mundo preſſuram habebitis; ſed confidite, quia vici mundum.* Quibus verbis Chriſtus Dominus non ſolùm diſcipulis perſecutiones prædicit, & labores, ſed auxilium etiam illis & victoriam pollicetur. Quòd autem ſententia hæc Pauli generalis ſit, & non tantùm ad illius ætatem pertineat, omnes tam Græci quàm Latini interpretes conueniunt. Illud in controuerſiam venire poteſt; quonam pacto priuatus aliquis homo, qui ſolus viuit & nullum gerit negotium, perſecutionem patiatur. Explicat hoc Auguſt. multis in locis; ſecundùm quem perſecutionem pati, eſt durè & moleſtè affici, vel à ſe ipſo, vel ab alio. Monica Auguſtini mater perſecutionem paſſa eſt, dum filij vicem dolens, antequam ad fidem conuerteretur, noctes dieſque plorabat. Sic omnis iuſtus videns, in quibus erroribus ſit mundus, perſecutionem patitur, etiam ſi nemo illi vulnus infligat, aut dolores cruceſque minetur. Senſum hunc probabilem facit Auguſt. ex Pſal. 118. *Vidi præuaricantes, & tabeſcebam*, & 2. ad Corinth. 11. *Quis infirmatur in vobis & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur, & ego non?* & 2. Petr. 2. *iuſti animam iniquis operibus cruciabant.* Agit de Loth, & Sodomitis D. Ambr. & generaliter accipit, ita tamen, vt perſecutionem pati, ſit, non animo

Parœmia. Chryſoſt. Theoph. Theodor. Oecum. Act. 14. Ioan. 16. Quid ſit perſecutionem pati. Auguſt. D. Monicæ dolor pro conuerſione filij. Auguſt. Pſal. 118. 2. Cor. 11. 2. Petr. 2. Ambroſ.

Perſecutionẽ pati eſt odio haberi. Auguſt. Item à ſe vel ab alio torqueri. Beda.

cruciari, vt interpretatus eſt Auguſt.lib.2. contra Gaudentium, cap.13.& 14. & lib.18.de ciuitate cap.51. ſed odio haberi ab aliis. *Omnes*(inquit)*qui in Chriſto rectè conuerſantur, odio habentur etiam à corporis ſui membris,id eſt à Chriſtianis.*

II. Vtraque interpretatio idonea eſt; ſed quam attulimus ex Auguſtino, communior & receptior. Poteſt autem ex multis illius locis illuſtrari, & imprimis ex lib. de paſtoribus, vbi, vt refert Beda, docet non eſſe proponenda, dum viuit, homini Chriſtiano læta & proſpera, ſed aduerſa. *Chriſti*, inquit, *paſſiones imitandæ. Non à Chriſtianis deliciæ conquirendæ. Confortatur infirmus cùm ei dicitur, Spera quidem tentationes huius ſeculi, ſed ab omnibus eruet te Dominus, ſi ab illo non receſſerit cor tuum. Nam ad confortandum cor tuum venit ille pati, venit ille mori, venit ligno configi. Omnia hæc ille propter te, tu nihil pro illo? quia Chriſtianus es, aliquid plus paſſurus es in hoc ſeculo. Etenim ait Apoſtolus,* Omnes qui volunt piè viuere, &c. Reprehendit ibi Auguſt. promittentem Chriſtiano, eo quòd Chriſtianus ſit, diuitias, ſobolem, & felicitatem. *Haccinè eſt*, inquit, *ædificatio tua. Super arenam eſt, quem conſtituis. Venturus eſt imber: influxurus & fluuius, flaturus eſt ventus impingent in domum iſtam & cadent: & fiet ruina eius magna. Leua de arena, pone ſuper petram: in Chriſto ſic quemuis eſſe Chriſtianum. attendat illum ſine omni peccato, quæ non rapuit exoluentem.* Hæc ille. Idem de ciuitate cap.51. lib.18. ait, [*Eos, qui* piè volunt viuere, perſecutionem paſſuros; quia & cùm ab eis, qui foris ſunt non ſæuientibus, videtur eſſe tranquillitas: non tamen deſunt, qui corda piè viuentium ſuis perditis moribus cruciant; quia per eos blaſphematur Catholicum nomen. Ipſi quoque hæretici cùm cogitantur habere nomen & Sacramenta Chriſtiana & Scripturas, magnum dolorem afferunt videntibus ob eam cauſam hæſitare quoſdam, & alios labi. Patiuntur quippe hanc perſecutionem, non in corporibus, ſed in cordibus, vnde Pſalm. 93. Secundùm multitudinem dol.m. in cor. meo. Non enim ait in corpore meo; ſed rurſus quia cogitantur immutabilia diuina promiſſa, additur: conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Dolor autem ipſe qui fit in cordibus piorum, quos perſecuntur mores malorum, prodeſt dolentibus, quoniam de charitate deſcendit, qua eos perire nolunt, nec impedire aliorum ſalutem. Sic in hoc ſeculo, ab Abel, quem ipſius frater occidit, vſque in huius ſeculi finem, inter perſecutiones mundi, & conſolationes Dei peregrinando percurrit Eccleſia. Idem in ſerm. de verbis Apoſtoli 24. enarrans hæc verba: *Omnes qui volunt piè viuere, &c. Qui inter malos viuunt perſecutionem patiuntur. Omnes mali perſequuntur bonos, non ferro & lapidibus, ſed vita, & moribus. Nunquid aliquis ſanctum Loth perſequebatur in Sodomis? Nemo illi moleſtus erat, & tamen inter impios viuebat, inter immundos, ſuperbos, blaſphemos, perſecutionem patiebatur, non vapulando, ſed malos videndo*; Et paulò infrà, ait, ceſſantibus cæteris periculis, non poſſe tamen omninò ceſſare domeſticam perſecutionem. Apoſtolus cùm commemoret pericula ſua 2.Corinth.11. *Periculis*, inquit, *in mari, periculis in fluminibus, periculis in deſerto, periculis in latronibus, periculis in falſis fratribus. Cætera pericula,* ait Auguſt. *quieſcere poſſunt: pericula à falſis fratribus, quieſcere vſque ad finem ſeculi non nouerunt.*

Chriſtiano aduerſa non proſpera proponenda.

Chriſtiano diuitiæ non ſunt obiiciendæ, vt in fide perſeueret.

Sancti cruciantur in corde videntes corruptos mores.

Pſal.93.

Eccleſia inter perſecutiones ſemper fuit. Mali perſequuntur bonos non ferro, ſed moribus. Loth patiebatur mallos videndo. 2.Cor.11. Auguſt. Pericula à falſis fratribus durant vſque ad finem mundi.

III. In lib. ſententiarum Proſperi, dicitur, *magnus bonorum labor eſt mores tolerare contrarios.* Multis præterea in locis D. Auguſt. hanc Pauli ſententiam verſat, præſertim in commentariis ſuper Pſalmos. Nam ſuper Pſalm.55. *Nemo,*

Proſper. Auguſt. Pſal.55.

mo, inquit, *ſibi dicat; fuerunt tribulationes apud Patres noſtros: apud nos non ſunt, ſi putas te non habere tribulationes, nondum cœpiſti eſſe Chriſtianus.* Et vbi eſt vox Apoſtolorum? *Omnes qui volunt in Chriſto piè viuere*, &c. & ſuper Pſalm. 122. conſolatur eos, qui audiunt diuites & alios, deridentes bonos, quòd ſpem habeant in felicitate, quam non vident conſtitutam neglectis pecuniis, &c. Sic enim, ait: *Ferto inſultantem, & ridebis gementem: dicturi ſunt aliquando*, *Sap.* 5. Hi ſunt quos aliquando habuimus in deriſum. Nos inſenſati, &c. *Tunc nempe quando apparuerit Chriſtus vita veſtra, & vos cum illo apparebitis in gloria*, Coloſſ. 3. Rurſus in Pſal. 127. propoſita hac ſententia: *Omnes, qui piè*, &c. Subiungit: *Non enim modò quia diabolus per reges non ſæuit, ideò non Chriſtiani patiuntur perſecutionem, ſi mortuus eſt diabolus, mortuæ ſunt perſecutiones: ſi autem ille aduerſarius noſter viuit, vnde non tentationes ſuggerit? vnde non ſæuit? vnde non minas & ſcandala procurat?* Hæc ille. Cùm igitur non poſſint Chriſtiani viuere ſine perſecutionibus internis, aut externis, optanda nobis eſt patientia, ſine qua, vt ait Tertull. in lib. de patientia, citans illud Apoſtoli, *Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram*, non licet nobis vna die manere. Quòd ſi aliquis moleſtus & nimius eſt in inferendis iniuriis, *Patientia tua fatigetur improbitas aliena.* Vide etiam Cyprianum in libello, cui titulus, de bono patientiæ, qui vt olim Apelles, *nullum diem ſine linea*, iuxta Prouerbium, ſic nunquam vllam diem intermiſit, quin Tertulliani aliquid legeret. Da magiſtrum, ſolitus dicere, quoties Tertulliani volumen aliquid à notario ſuo poſceret. Illud in principio libri de patientia præclarè à Tertulliano dictum eſt: *Ita propoſita Dei rebus eſt, vt nullum præceptum obire quis, nullum opus Domino complacitum perpatrare extraneus à patientia poſſit. Solatium erit diſputare de eo, quo frui non datur, vice languentium, qui cùm vacet à ſanitate, de bonis eius tacere non norunt. Ita miſerrimus ego ſemper æger caloribus impatientiæ, quam non obtineo, patientiæ ſanitatem ſuſpirem neceſſe eſt.* Hæc ille.

Si non pateris nō cœpiſti eſſe Chriſtianus.
Pſal. 122.
Sap. 5.
Coloſſ. 3.
Pſal. 127.
Si mortuus eſt diabolus, mortuæ ſunt & perſecutiones.
Tertull.
Epheſ. 4.
Patientia tua fatigetur improbitas aliena.
Cypr.
Vocat Tertull. magiſtrum.
B. Rhen.

VERS. 13. Mali autem homines & ſeductores proficient in peius, errantes, & in errorem mittentes.

Græcè; *πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι, καὶ γόητες προκόψουσιν, ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες, καὶ πλανώμενοι.*

I. Vocem Græcam, *γόητες*, vertit noſter interpres, *ſeductores*, poterat vertere *impoſtores*, Ambroſ. legit, *deceptores*: particulam, *Errantes, & in errorem mittentes*, rectè ex Græco expreſſit D. Ambroſ. in hunc modum, *Ipſi errantes, atque alios erroribus inuoluentes*, ſi verbum ex verbo vis, dic, *ſeducentes, & ſeducti.* Senſus igitur eſt: Mali autem homines, &c. hoc eſt, ſceleratorum conatus improbi ſuccedere hîc videntur feliciùs, quod à perſecutoribus liberi ſint: eáque res eos magis ac magis animoſos reddit ad crimina grauiora ſine metu numinis patranda. Nihil horum te perturbet: ſi quidem illi in quiete, tu in tentatione viuis. Ea quippe rei natura eſt. Ex me diſcere poteris, non poſſe fieri, vt qui malis indixerit bellum, preſſuris careat. Nemo itaque certans, requiem quærat, nemo amplectatur quietem. Nefas eſt pugilem Dei, vacare deliciis; non licet epulari luctantem; luctamen quidem ſunt præſentia omnia, bellum,

Ambroſ.
Seductores, & ſeducti ſunt peccatores.
Nefas eſt pugilē Dei, vacare deliciis.

anguſtia, ſtudium; aliud eſt quietis tempus, hoc ærumnis deputatum eſt, atque ſudoribus. Nullus vbi ad certamen ſe exuit, vnctúſque eſt, requiem quærit, ſi enim requiem quæris, quid te exuiſti? cur iactaſti manum? qua enim ratione hîc requiem ſperes, cùm libidinibus bellum indixeris, atque aduersùs naturam pugnare perrexeris? Ita exponunt Chryſoſt. Theophyl. & alij.

Chryſoſt. Theoph. Theodor.

II. Particulam, *proficient in peius*, ita exponit Theod. vt dicat propterea aliquando malos progredi in ſuis conatibus, cùm impietatis natura ad defectum pronior ſit, quàm ad incrementum; quia ſuis opem fert exitialis humani generis hoſtis: & veluti quidam pædagogus, cuius munus eſt exercere pueros, ad vitij exercitationem eos vngit, ac confirmat. Nam ij, qui nouitatibus ſtudent, nunquam erroris finem inuenient, ſed noua ſemper commenta, & corruptum dogma proferent, ea eſt enim erroris vis, vt ſiſti non queat. Atque hoc eſt proficere in peius. Quæ verba non repugnant illis, quæ dicta ſunt de hæreticis, & malis, *ſed non proficient*, &c. Nam *proficere in peius*, eſt, non proficere. Licèt enim hæretici initio quoſdam decepiſſe videatur, atque adeo proficere in peius: facilimè tamen deprehendentur, atque adeò non proficient. Quod autem ait Paulus, *errantes, & in errorem inducentes*, ſignificat inſignem improbitatem, qua hæretici non ſolùm errant, ſed etiam alios in ſuum errorem trahunt. Hoc eſt enim, vt ait Auguſt. lib. de paſtoribus, cap. 12. ingenium diaboli, vt non ſolùm ipſe erret, ſed etiam alios errare faciat, ac decipiat. Non enim ad eum pertinet quis iſto aut illo modo erret; dummodo erret, non dicit diabolus, Donatiſtæ ſint; nõ Ariani. Siue illi ſint, ſiue iſti; ad illum pertinét. Sic enim ait: *Si aliquis idola adoret, meus eſt*, &c.

Vnde proficiant mali in peius.

Auguſt.

VERS. 14. Tu verò permane in iis quæ didiciſti, & credita ſunt tibi; ſciens à quo didiceris; & quia ab infantia ſacras literas noſti, &c.

Græcè; *σὺ δὲ μένε ἐν οἷς ἔμαθες, καὶ ἐπιςώθης· εἰδὼς παρὰ τίνος ἔμαθες· καὶ ὅτι ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα οἶδας.*

Proſperitas impij ſicut fœnum.

I. SEnſus eſt, etſi homines improbi proſpero, vt ipſis videtur, ſucceſſu in Eccleſia contra pios graſſentur: tu conſtans perſeuera, & firmus in tradita tibi doctrina. Illi enim, quo feliciores in malo progreſſus fecerint, eo grauiùs à Deo punientur. Noli ergo perturbari. In eodem ſenſu dictum eſt, Pſal. 36. Vnicuique pietatis cultori, qui felicitatem impiorum conſiderat: *Noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem.* Hoc eſt, Noli inuidere, vel imitari malos, quòd vtantur proſpero ſucceſſu: Inuidiæ enim, & imitationis ſignificatio conuenit verbo Hebræo, & Græco, pro quo vulgata editio poſuit æmulari. Chald. ſic vertit: *Noli æmulari malignos, ne fias eis ſimilis.* Rationem ſubiungit Propheta, quare non ſint imitandi impij: *Quoniam tanquam fœnum velociter areſcent, & tanquam olera herbarum citò decident.* Fœnum interpretatur Genebrar. viride gramen; & olera herbarum, tenellas herbas. Vult ergo Paulus, vt firmus permaneat Timotheus in doctrina, quam hauſit, & credidit, miracula à ſe patrata videns, & quæ ipſemet patrauerat, vt exponit Theod. ſunt

Pſal. 36.

Chald.

Genebr.

Theodor.

enim

enim hæreticorum dogmata inſtar turris in arena poſitę,quæ irruentibus ventis cadit. Vbi enim Dei & Eccleſiæ autoritas non eſt,fundamentum deeſt. Vnde D.Chryſoſt. hoc loco; ſic ex ore Pauli alloquitur Timotheum: Si in præſentiarum contraria iis quæ credidiſti,euenire perſpexeris; noli turbari. Nam & Abraham contraria promiſſis euenire cernebat, nec tamen turbato animo erat. Audierat, Geneſ.21. *In Iſaac vocabitur tibi ſemen*; & ipſum Iſaac immolare iuſſus, nihil omnino impeditus eſt,quominus id tota deuotione patraret. Hæc ille. Admonet autem ibidem non eſſe cur aliquis offendatur videns malorum felicitatem, & bonorum in hac vita cruciatus. Exitus enim oſtendet, vel in hac vita eſſe Deum, qui malorum proſperitatem ſupplicio,& bonorum labores præmio compenſet. Hinc ad Rom.5. *Sed & gloriamur in tribulationibus.* Quæ verba rectè explicat Chryſoſt.hom.62.& ſequentibus, tom.5. Hinc Pſal.31. *Multa flagella peccatorum.* Vbi Auguſt. aſſumens verba præcedentia, *In camo & freno maxillas eorum conſtringe, qui non approximant ad te*, ſic ait: *Equus & mulus vis eſſe, vis non habere ſeſſorem:conſtringetur os tuum, quo iactas me rita tua, & taces peccata tua.* Deinde addit: *Non eſt mirum, ſi adhibito freno ſequuntur flagella. Indomitum enim animal eſſe cupiebat; domatur freno,& flagello,atque vtinam perdometur, verendum eſt enim, ne nimium reſiſtendo, indomitum relinqui mereatur, & ire in ſuam vagam licentiam,vt dicatur de illo,* Pſalm. 72. Prodiet quaſi ex adipe iniquitas eorum: *Sicut de illis, quibus modò ſunt impunita peccata: ergo cùm flagellatur, corrigatur,dometur. Vnde domitus eſt Dauid, qui ſe equum & mulum dixerat? flagellis.* Conuerſus ſum,inquit,in ærumna mea, *dum configitur ſpina, ſiue flagella dicas,ſiue ſtimulos dicas,domat Deus iumentum, cui inſidet: quia iumento expedit, vt inſidiatur,ſi carueris iſto ſeſſore, tu cades, non ille: quia multa flagella peccatoris.* Hæc de peccatoribus, qui Deo punienti ipſos, vt reſipiſcant, reſiſtunt. De iuſto bono animo aduerſa tolerante, inquit, ibidem pſaltes diuinus: *Sperantem autem in Domino miſericordia circundabit.* Vbi Auguſt. *Quem primò circundabat preſſura,poſtea circundat miſericordia,quoniam miſericordiam dabit, qui legem dedit; legem in flagellis, miſericordiam in conſolationibus,*&c. Oportet igitur permanere in fide, & in doctrina eum qui virtutem colit:licèt interdum videat improbos elata ceruice ſe iactantes; citò enim Dei iuſto iudicio eorum iactantia frenabitur:iuſtorum autem labores præmiis non ſolùm pacificæ conſcientiæ in hac vita, ſed etiam gloriæ in æterna,decorabuntur.Vtiles ſunt huiuſmodi admonitiones & in memoriam reducendæ bonis viris, dum afflictionibus premuntur. Vt enim ait D. Auguſt.4. de doctrina Chriſtiana, cap.16.tom.5. citans hæc verba: *Tu verò permane,*&c. *Sicut corporis medicamenta,quæ hominibus adhibentur ab hominibus,non proſunt niſi illis, quibus Deus operatur ſalutem, qui & ſine illis mederi poteſt:ita ſine ipſo illa medicamenta ſpiritualia non proſunt,& tamen adhibentur, etſi hoc officioſè fiat,inter opera miſericordiæ, vel beneficentiæ deputatur:ita & adiumenta doctrinæ tunc proſunt animæ adhibita per hominē, cùm Deus operatur,vt proſint,*&c.

II. Quod ſequitur,*credita ſunt tibi*,duplicem admittit ſenſum:vnum, *credita ſunt*,id eſt,commiſſa,quem ſenſum ſequitur Eraſmus;ſic enim vertit, *quæ concredita tibi ſunt.* Alterum,*credita ſunt*, id eſt quæ credidiſti, & plena fide accepiſti:atque hunc ſenſum amplectitur Chryſoſt. Theoph.Theodor. & Græci grauiores. Vnde aliter ipſi vertiſſent,quàm Eraſmus,dixiſſéntque,credita ſunt tibi,

Vbi autoritas Eccl. non eſt fundamētum deeſt.
Chryſoſt.
Abraham nō eſt turbatus audiens contraria promiſſis.
Gen.21.
Felicitas malorum periculoſa.
Rom.5.
Chryſoſt.
Pſal 31.
Auguſt.
Os,quod nō confitetur peccatum cū opus eſt, cōſtringetur.
Pſal 72.
Dauid vocat ſe iumētum.
Domat Deus eum, cui inſidet.
Auguſt.
Succedit preſſuræ miſericordia.
Auguſt.
Similitudo.
Eraſmus.
Chryſoſt.
Theophyl.
Theodor.

tibi, vt habet Latinus interpres. Nam ad verbum ἐπιςώθης, idem eſt atque creditus es, pro credidiſti, vt vertit interpres D. Chryſoſtomi. Credita ſunt tibi, inquit, hoc eſt, credidiſti hanc eſſe vitam, nempe afflictionibus, iuſtitiam colentibus plenam.

Cur non debeat Timotheus tribulationibus commoueri.

III. Illa verba: *Sciens à quo didiceris*, &c. duas continent cauſas; quare ipſum, in mediis turbationum fluctibus immotum permanere oporteat. Altera eſt, quòd non à quouis, ſed à Paulo de his edoctus ſit. Altera, quòd ab ipſa pueritia ſacrarum literarum hauſerit diſciplinam. Nomine ſacrarum literarum vetus Teſtamentum intelligit, non tamen exprimit, à quo fuerit Timotheus ab infantia veteris Teſtamenti ſcientia imbutus: loquitur tamen ſecundùm morem illius temporis, in quo, cùm non extaret nouum Teſtamentum ſcriptum, aut ſi aliqua illius pars extabat; à Iudæis tamen tanquam liber canonicus non admittebatur: doctores Hebræi vetus duntaxat Teſtamentum recipiebant; & quinque libros Moyſis, legem, & ſacras literas per antonomaſiam appellabant. Perſtringit etiam quoſdam veteres hæreticos vetus Teſtamentũ, ſacras ſiue diuinas literas vocans. Vt enim ait Theophyl. Simon Magus, Manes, & alij, vetus Teſtamentum prauum appellabant. Cùm tamen in illo incarnatio Chriſti, & cætera fidei myſteria contineri, nefas ſit dubitare. Vnde ait Ambroſ. *Antiquitas hæc, robur eſt nouitatis*; quaſi dicat antiquum Teſtamentum, rerum quæ in nouo ſunt, ſtabilitatem continere.

Theophyl.

Ambroſ.

Autoritas magiſtri multũ facit. Cypr. Hieron. Primus ardor diſcẽtis, eſt magiſtri autoritas. Exod. 18. Deus non ſemper Angelos hominibus magiſtros facit; ſed interdũ homines. Auguſt. Act 8. Demoſthenes à cane didicit. Hieron.

IV. Quantùm valeat apud diſcipulum magiſtri autoritas, non ignorabat Paulus, ideóque ait: *Sciens à quo didiceris*. Vnde Cyprian. Tertullianum inter Chriſtianos illius temporis, eloquentiſſimum, magiſtrum non inuitus appellabat; & D. Hieron. Gregor. Nazianz. Primus enim ardor diſcendi, eſt docentis autoritas. Non tamen idcirco negligere debemus veritatem, aut ſanum conſilium à quouis etiam inferioris notæ præſtitum. Nam & Moyſes, vt dicitur Exod. 18. cùm eſſet diuinarum humanarúmque rerum ſcientiſſimus, quippe qui cum Deo vt amicus cum amico loquebatur, conſilium de conſtituendis magiſtratibus à Iethro ſocero ſuo, qui Gentilis erat, accepit. Nouerat enim Moyſes bonum conſilium non homini, ſed Deo, qui veritas eſt incommutabilis, tribuendum eſſe, vt ait Auguſt. in prolog. lib. de doctrina Chriſtiana ad finem. Voluit enim Deus, vt non ſemper Angelos cœlúmque ipſum magiſtrum haberemus; ſed ad fouendam charitatem homines hominibus, etiam ad intelligẽdas Scripturas ductores præpoſuit. Hinc Eunuchus ille, qui Iſaiam Prophetam legens non intelligebat, noluit Deus, vt ab Angelo aut interno magiſterio illuſtraretur, ſed à Philippo, qui diuina ſuggeſtione miſſus ſedit cum eo: illíque humanis verbis, & lingua, quod in Scriptura illa vtile ei erat, aperuit. Demoſthenes, à cane, quomodo, R. litera exprimenda eſſet ediſcere non erubuit, & nos, inquit, Hieron. aduersùs Ruffinum erubeſcimus, ſi homines homine præceptore vtamur.

Lectio ſacræ ſcrip. à pueritia. &c. Chryſoſt. Theophyl. Ambroſ. Primaſ.

V. Modeſtè ergo Paulus de ſe loquitur, cùm prætermiſſo nomine, ſe magiſtrum fuiſſe inſinuat: ſimúlque diſcipulo reuocat in memoriam, quòd ab infantia ſacras literas didicerit; quaſi dicat, in his educatus es; per diuinam Scripturam, maior tibi fidei virtus acceſſit, adeóque inualuit, vt nihil iacturæ poſſit incurrere altiſſimis radicibus nixa & longo tempore ſolidata. Ita Chryſoſt. Theoph. & alij ferè Græci. Quibus accedunt Ambroſ. & Primaſius.

VI. Quan

VI. Quanta olim fuerit religio & ſtudium Iudæorum in addiſcendis ſacris literis, refert Philo Iudæus in lib. de legatione ad Caium Cæſ. *Omnes*, inquit, *gentes libenter ſeruant ritus priſcos, ſed Iudæi præcipuè. Cùm enim leges ſuas credant oraculis proditas, eáſque diſcant à pueritia, in animis ſuis circunferunt expreſſas imagines harum legum, & ſemper admirantur, vt honeſtiſſimas eas intuentes; & in tantùm abhorrent à quauis re ſuis legibus contraria, vt omnibus fortunis à ſua lege educi nequeant, &c.* In primo etiam libro Machab. cap. 12. continentur literæ, quas miſit Ionathas ſummus ſacerdos, & alij Iudæorum proceres, ad Lacedæmonios reuocandæ amicitiæ cauſa. *Nos* enim, inquiunt, *cùm nullo horum indigeremus, habentes ſolatio ſanctos libros, qui ſunt in manibus noſtris, maluimus mittere ad vos renouare fraternitatem, & amicitiam, &c.* Aiunt Hebræi ſe non ex profana aliqua ſcriptura didiciſſe ex vno genere Iudæos & Lacedæmonios extitiſſe, vt Lacedæmonij dicebant, ſuam nobilitatem cum Iudæis ad Abraham referentes: nec indiguiſſe tali ſcriptura ad id confirmandum: quia ex libris ſacris, quos apud ſe Ionathas & ſeniores habebant, hoc ſciebant. Ita interpretatur Lyrannus. Vbi notanda ſunt illa verba: *Nos enim cùm nullo indigeremus, &c.* Quaſi dicat, Nos ſola lectione ſacrorum librorum in hoc publico Reipubl. otio, abundè contenti ſumus: nihil præterea deſideramus. Solatium etiam experti ſunt in lectione ſacrorum liborum Iudęi lib. 1. Mach. c. 3. ſub duce Iuda Machabęo. Nã gentes, hoc eſt, inter Gentiles doctiores, ex ſacris litteris nitebantur oſtendere Iudæis cultum idolorum eſſe licitum, cùm Moyſes præcipiat in tabernaculo conſtituere Cherubinos, & alias imagunculas, & nolentes idolis cultum deferre bello oppugnabant. Cùm ergo circunuenti eſſent Iudęi exercitu hoſtili, & pugnandi neceſſitas vrgeret, congregati ſunt, & venerunt in Maſphat, qui locus erat orationis. *Ieiunauerunt* (inquit tex.) *illa die & induerunt ſe ciliciis, & cinerem impoſuerunt capiti ſuo, & diſſuerunt veſtimenta ſua.* Deinde ſubiungitur id, quod ad noſtrum inſtitutum attinet: *Et expanderunt libros legis, de quibus ſcrutabantur gentes ſimilitudinem ſimulachrorum ſuorum, &c.* Vbi aduerte, lectionem diuinorum præceptorum, conſolari electorum mentes, & lucem afferre rebus gerendis; Impiorum autem malefacta deteſtari. Illa verba, *de quibus ſcrutabantur gentes, &c.* explicat Lyranus, dicens cap. 25. Exod. præcipi, vt intra ſanctum Sanctorum ponerentur imagines Cherubim: quod legentes aliqui Gentiles, licitum eſſe Iudæis affirmabant cultum imaginum, parum attendentes illas imagines non proponi, vt colerentur. Sed vt oſtenderetur, Angelos per Cherubim repræſentatos ſeruire Deo, cuius ſedes in propitiatorio erat figurata. Hoc autem vacuum idcircò relictum fuit, vt ſignificaretur, Deitatem non poſſe per imaginem repræſentari, vt annotauit Lyranus Exod. 25. & 1. Machab. 3. Vide Auguſt. & alios interpretes Ioan. 5. vbi Chriſtus ita alloquitur Iudæos: *Scrutamini Scripturas, in quibus vos putatis vitam æternam habere, &c.* Quæ ſententia duplicem habet ſenſum ex ambiguitate verbi Græci & Latini, *ſcrutamini.* Nam legi poteſt per modum imperandi, vel exhortandi, vt Chriſtus eos impellat ad ſtudium Scripturarum, quia ipſę teſtimonium de Chriſto præbent. Vtrunque ſenſum ſequitur Chryſ. & Euthym. & doctores communiter.

VI. Nos, vt ad Scripturarum amorem accendamur, in quibus intelligendis feliciter Timotheus iam inde ab infantia elaborauit; exhortationi ab ore Chriſti profectæ aures ſi ab infantia non appoſuimus, in ea ſaltem qua ſumus

Phil.
Studium Iudæorum in addiſcendã ſcrip.
Iudæi à pueritia circunferunt imagines ſacrarum legum.
1. Mach. 12.
Lectio Scripturæ ſolatio eſt.
Lyran.
1. Mach. 3.
Iudæi in afflictione cõſulunt ſacros libros.
Lyran.
Exod. 25.
Cherubini in ſanctuario poſiti, indicabãt Angelos Deo ſeruire.
Exod. 25.
1. Mach. 3.
Auguſt.
Ioan. 5.
Chryſoſt.
Euthym.
A pueris legenda Scriptura, ne dũ ab aliis.

ætate dociles aperiamus. Omnibus tamen ſuadeamus, vt ab infantia eruditis magiſtris pueros tradant ſacris literis imbuendos. Oportet enim, vt in ea arte, quam quis profiteri cùm laude debet, iam inde à puero ſe exerceat. Vnde Plato primo de legib. *Aſſero equidem*, inquit, *eos, qui in præſtantes viros in aliquo euaſuri ſunt, ab ineunte ætate oportere meditari, tum ludendo, tum etiam ſtudendo. Siquis enim peritus agricola, aut ædificator futurus eſt, oportet à prima ætate, vel colere terram, vel pueriles domos ædificare, &c.* Nec refert quòd magnus ille Antonius memoria complexus ſit ſacram Scripturam; locóſque illius difficiles interpretatus, ſine vlla ope humana, vt Nicephorus refert lib.8.cap.40. & D.Auguſt. in prol. lib.1. de doctrina Chriſtiana. Non enim miracula, & beneficia paucis à Deo conceſſa, pro lege ſunt habenda, ſed cum omni venatione potiùs colenda. Et quidem D.Auguſt. pulſari eum periculoſa tentatione putat vbi ſuprà, qui exiſtimat ſine vllo ſtudio, & labore poſſe ſe adipiſci perfectam diuinarum literarum ſcientiam.

Plato. — Magnus Antonius memoria complexus eſt ſcripturam. — Niceph. — Auguſt.

VERS. 15. Quæ te poſſunt inſtruere ad ſalutem per fidem, quæ eſt in Chriſto Ieſu.

Græcè; *Τὰ δυνάμενά σε σοφίσαι εἰς σωτηρίαν διὰ πίστεως, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.*

I. VErbum Græcum *σοφίσαι* propriè eſt *erudire*, ſeu *ſapientem reddere*. Senſus ergo eſt, quæ à puero didiciſti ex veteri Teſtamento, & à me præceptore iam adoleſcẽs, poſſunt te ad ſalutem informare, quam ſperamus nobis concedendam per fidem, quæ nobis communicata eſt Chriſto duce, & autore. Itaque ſacræ literæ non permittunt, vt ait Chryſoſt. hoc loco, ſuos amatores vllo rerum euentu ſcandalum pati: animum illis conferunt, ad tolerandas fortiter & conſtanter res aduerſas, iam ratione, iam exemplo. Harum præſidio munitus, etiam abſente præceptore benè ſe geret. Non enim ſicut externa ſcientia ad fraudem, & bellorum inſidias, laudémque humanam conſectandam inſtruunt, ſed ad morum integritatem conſeruandam, & diuinam gratiam promerendam & gloriam à Chriſto promiſſam. Hoc ergo ſacrarum literarum encomio veriſſimo ducti, ad illarum vmbram omni luce potiorem, tanquam ad vmbram arboris vitæ, cæteris rebus neglectis, confugiamus. Hîc enim animorum morbis, & ignorantiis remedia proponuntur: hîc lux cœleſtis, vitiorum diſcutit tenebras, iuxta illud Chriſti dictum, Ioan. 5. *Scrutamini Scripturas, &c.* & Matth. 22. *Erratis, neſcientes Scripturas.* Vnde Chryſoſt. ſuper verba Luc. cap. 16. concione 3. de Lazaro tom. 2. ſic ait: *Scripturarum ignoratio & hæreſes peperit, & vitam corruptam inuexit, &c.* & Auguſt. tract. 18. in Ioan. cap. 5. *Neque enim*, inquit, *natæ ſunt hæreſes, niſi dum Scripturæ bonæ, non bene intelliguntur.* Idem ſuper epiſt. Ioan. in principio: *Omnia*, inquit, *quæ leguntur in Scripturis ſacris ad inſtructionem & ſalutem noſtram, attentè oportet audire. Maximè tamen memoriæ commendanda ſunt, quæ aduersùs hæreticos valent, &c.* Rurſus ſerm. 112. *Sacrarum literarum lectio, præcognitio eſt non parua diuinæ beatitudinis. In his enim quaſi in quodam ſpeculo homo ſeipſum conſiderare poteſt qualis ſit, vel quò tendat. Lectio aſſidua diuinæ Scripturæ purificat omnia: timorem enim incutit gehennæ, &c.* Igitur, qui vult cùm Deo ſemper eſſe, frequenter debet orare, & le

Literæ ſacræ ſuos amatores ab ſcãdalo protegũt. — Arbor vitæ eſt ſcrip. — Ioan. 5. — Matth. 22. — Chryſoſt. — Luc. 16. — Ignoratio ſcrip hæreſes peperit. — Auguſt. — Scrip. eſt ſpeculum.

& legere. *Nam cùm oramus*, inquit, Auguſt. *cum Deo loquimur; quando verò legimus diuinas Scripturas, Deus loquitur nobiſcum.*

Quãdo oramus, cũ Deo loquimur, &c.

II. Illa verba: *Per fidem, quæ eſt in Chriſto Ieſu*, hunc ſenſum efficiunt: Si veram fidem adhibeas Scripturis; eámque non qualemcunque, ſed qua in Meſſiam creditur; hoc eſt, Ieſum Chriſtũ Dei Filium & de Maria Virgine natum. Fides enim, quæ ex Scripturis ſumitur, ad Chriſtum ducit, quo pacto ſalutem conciliat ſuo amatori. Ita Theophyl. & Oecum. exponunt. Quo ſenſu ad Rom. 10. dicitur: Quia ſi confitearis in ore tuo Dominum Ieſum Chriſtum, & in corde tuo credideris, quòd Deus ſuſcitauit illum à mortuis, ſaluus eris; & in Act. Apoſtolorum, ait D. Petrus: *Neque enim aliud nomen ſub cœlo eſt, in quo oporteat nos ſaluos fieri.* Et in Conc. Trident. ſeſſ. 6. de iuſtificatione cap. 4. definitur, iuſtificationem hominis poſt Euangelium promulgatum ſine lauacro regenerationis, aut eius voto fieri non poſſe. Ex qua definitione colligitur, explicatam Ieſu Chriſti fidem ad quam nos ſacra Scriptura, quaſi manu ducit, non ſolùm neceſſariam eſſe ad ſalutem perfectam, quæ in glorificatione poſita eſt, ſed etiam ad inchoatam, quæ à Theologis dicitur iuſtificatio, qua quis ex impio efficitur pius. Vide D. Thó. 2. 2. q. 2. art. 7. vbi quærit an oporteat explicitè credere myſterium incarnationis ad impetrandam æternam ſalutem; & partem affirmantem ſequitur citans D. Auguſt. qui in lib. de correctione & gratia: *Illa fides, inquit, ſana eſt, qua credimus nullum hominem ſiue maioris, ſiue paruæ ætatis liberari à contagio mortis & obligatione peccati, niſi per vnum mediatorem Dei & hominum Ieſum Chriſtum, &c.*

Theophyl. Oecum. Rom. 10. Act. 4. Trid. ſeſſ. 6. Fides Chriſti explicata neceſſaria eſt ad ſalutem. D. Thom. Auguſt.

III. Iure ergo Paulus ait ſacras literas poſſe inſtruere ad ſalutem per fidem, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Nam ſine fide, & ſpiritu Chriſti, ſi legantur, nihil poſſunt, imò interdum obſunt, vt videre eſt in perfidis Iudæis; qui nihil ferè aliud legunt, quàm diuinos libros. Ad quam cæcitatem alludens Lactant. lib. 4. diuinarum inſtit. cap. 15. &c. docet, oracula prophetarum non rectè fuiſſe intellecta ante Chriſti aduentum.

Lactant. Oracula non rectè intellecta ante aduentũ Chriſti.

VERS. 16. Omnis Scriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iuſtitia.

Græcè; Πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος, καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ.

I. ELegãter iuxtà & propriè dicta eſt ab Apoſtolo ſacra Scriptura θεόπνευστος, hoc eſt, à Deo inſpirata, vel, diuinitus inſpirata; & qui eam, vel eius partem ſcripſerunt, à Deo inſpirati, ſiue diuino ſpiritu afflati. Autores enim illarum, non ambitione aliqua, aut gloriæ aucupandæ ſtudio, vt profani hiſtorici incitati calamum arripuerunt, ſed Deo mentem illuſtrante, & calamum dirigente, vt ait D. Petr. 2. cap. 1. agens de prophetia. *Non enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia, ſed Spiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines, &c.* Vnde D. Chryſoſt. de incomprehenſibili Dei natura tom. 5. hom. 5. loquens de prophetia Iſaiæ, ſic ait: *Cùm autem Iſaiam dico, ſententiam Spiritus ſancti intelligo. Propheta enim non niſi ea, quæ diuinitus inſpirantur, ſcribit, ac loquitur, &c.* Et D. Ambroſ. in principio expoſitionis in Lucam ſuper illa verba:

Scriptores ſacri. 2. Petr 1. Chryſoſt.

Viſum eſt & mihi ſcribere,&c. Aduertit Euangeliſtam intelligendum nō ſolùm ſcripſiſſe,quia ſibi ita viſum fuerit,ſed potiſſimùm, quia fuerit iuſſus à Deo, animum ad ſcribendum Euangelium impellente;& D. Aug.lib.18.de ciuitate, cap.38.libros receptos in canonem Eccleſiæ diuinò inſtinctu ſcriptos fuiſſe affirmat:cæteros etiam ſi à bonis autoribus,imò ab eiſdem interdum, qui canonicos ediderunt,ſcripti ſint,eam prærogatiuam non habere. Vide D. Greg.in præfatione comment.in Iob.vbi ſic ait:*Scriptores ſacri eloquij,quia repleti Spiritu ſancto ſuper ſe trahuntur, quaſi extra ſemetipſos fiunt:& ſic Dei ſententias quaſi de labiis proferunt. Vnde & ſanctus Iob. ſancto Spiritu afflatus potuit ſua geſta (quæ erant videlicet ſupernæ aſpirationis dona) quaſi non ſua,ſcribere,quia eo alterius erant, quæ loquebatur,quo homo loquebatur,quæ Dei ſunt,&c.* Sunt igitur ſacri ſcriptores veluti inſtrumenta,quæ impulſu diuini Spiritus tacta,auribus noſtris ſanam doctrinam infundunt.*Sacri autem tractator eloquij*,vt D.Greg.ait in epiſt.ad Leandrum Epiſcopum cap.2.ad finem,*morem fluminis debet imitari.Fluuius quippe dū per alueum defluit,ſi valles concauas ex latere cōtingit,in eas protinus ſui impetus curſum diuertit,cùmque illa ſufficienter impleuerit,repentè ſe in alueum refundit;ſic nimirum,ſic diuini verbi eſſe tractator debet:vt cùm de qualibet re diſſerit,ſi fortaſſe iuxta poſitam occaſionem cōgruæ ædificationis inuenerit,quaſi ad vicinam vallem linguæ vndas intorqueat,& cùm ſubiectæ inſtructionis campum ſufficienter infuderit, ad ſermonis propoſiti alueum recurrat.* Hæc Greg.

Aug. Canonici libri afflatu Spiritus ſancti ſcripti. Iob ſua geſta ſcribit, quaſi non ſua. Sacri ſcriptores ſacra sūt inſtrumenta. Greg. Similitudo. More fluminis debet cōcionator ferri.

II. Admonet nos etiam D. Chryſoſt.hom.8. ſuper hoc cap. ne temerarij ſimus in ſcrutanda profunditate Scripturarum : intelligentes multos in ea latere locos difficiles; ſicut enim in magno fluuio , quædam ſunt partes , quæ vado tranſiri poſſunt , aliæ per pontem; aliæ verò,quæ nullo modo niſi adminiculo cymbæ : ita in ſacris literis, quæ ad mores informandos ſpectant , perſpicua ſunt; quæ verò ad myſteria pertinent per interpretationes Patrum,quaſi per pontem cognoſci poſſunt. Sunt etiam nonnulla , quæ, vt penetrentur, Spiritus ſancti quaſi vehiculo & ductu eget mens noſtra. Cùm ergo omnis Scriptura ſacra ſit diuinitus inſpirata , non niſi Spiritus ſancti flatu & ope intelligi poteſt , in iis præſertim locis , in quibus myſteriorum altiſſima eſt profunditas; eo tamen nobis aſpirante vtiliſſima eſt.

Chryſ. Vitanda temeritas ſcrutantibus ſcripturas. Similitudo.

Multiplex vtilitas percipitur ex lectione ſacra.

ANNOTATIO VNICA.

III. AD multos effectus vtilis eſt ſacræ Scripturæ lectio. Primùm ad docendum , ſiue , vt habent Græca , ad doctrinam ſanam mentibus inſerendam,& contrariam refellendam; Quod facilè videt , qui nouit autorem illius eſſe Spiritum ſanctum,& doctorem Chriſtum.Vnde D.Petr.2. cap.1.ſacram lectionem commendans, *Habemus*,inquit,*propheticum ſermonem,cui bene facitis attendentes,quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco,donec dies eluceſcat , & lucifer oriatur in cordibus veſtris*.Deinde vtilis eſt ad excitandam in animis flāmam diuini amoris. Vnde Pſal.118.*ignitum* dicitur *eloquium Dei*,& Hierem.23.*Nūquid non verba mea* (ait Deus) *ſunt quaſi ignis & quaſi malleus conterens petram?* Nónne, qui illud audiunt,ſe accendi intelligunt ? Redeuntes diſcipuli duo ex Emaunte,Luc.vlt.dicebant:*Nónne cor noſtrum ardens erat,dum loqueretur in via, & aperi*

Vtilitas lectionis ſcripturæ. 2.Petr.1. Lectio inflāmat cor. Pſal.118. Hierem.23. Luc.vlt.

& aperiret nobis ſcripturas? Eſt autem ignis natura, vt omnia in ſe conuertat, & ſibi ſimilia efficiat; ita diuinus verbi Dei ignis facilè nos, ſi non obſtiterimus, ſimiles Deo reddet. Docet tertiò flagella, quæ nobis infligit, & quæ nos tantopere horremus, non niſi ex paterno affectu prouenire. *Quis enim eſt filius, quem non corripit pater?* & Salomon ait, Prouer. 27. *Meliora ſunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oſcula odientis*; & Angelus Tobiæ 12. ait, *Quia acceptus eras Deo, neceſſe fuit, vt tentatio probaret te.* Quartò, confert munditiam pectori, cupiditatibus compreſſis, quæ veluti humores aridæ materiæ igni cæleſti reſiſtunt. Hinc Ioan. 15. *Iam vos mundi eſtis propter ſermonem, quem locutus ſum vobis.*

Flagella Dei. Prou. 27. Tob. 12. Ioan. 15.

IV. Satis igitur patet, quàm latè pateat fructus ſacræ Scripturæ; vtilis enim eſt, vt ait Apoſtolus, ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iuſtitia, ſiue, vt Ambroſ. vertit, vtilis eſt ad doctrinam, ad correptionem, ad redintegrationem, ad redargutionem, ad eruditionem, quæ eſt in ipſa iuſtitia, &c. Tradit ſacra Scriptura omnem veritatem, arcet omne vitium, inſerit virtutes, prouocat ad honeſtatem, vt meritò dixerit Aug. 2. de doctrina Chriſtiana cap. vlt. *Quicquid homo extrà didicerit, ſi noxium eſt, ibi damnatur; ſi vtile eſt, ibi inuenitur. Et cùm ibi quiſque inuenerit omnia, quæ vtiliter alibi didicit, multò abundantiùs ibi inueniet ea, quæ nuſquam omnino alibi, ſed in illarum tantummodo ſcripturarum mirabili altitudine, & mirabili humilitate diſcuntur.* Hæc ille. Quintò, Aduocat ad ſe Angelos etiam à non intelligentibus recitata; quemadmodum & ſancta deprecatio, teſte Dauid, Pſal. 67. *Præuenerunt*, inquit, *principes coniuncti pſallentibus*, Genebr. ita explicat. Præuenerunt Principes, plebeios ad tuos triumphos concinendos. Exemplo inferioribus ordinibus præluxerũt. Fugat dæmones, vt ait Vates, Pſal. 22. *Paraſti in conſpectu meo menſam, aduerſus eos, qui tribulant me.* Profanus autem ſermo & laſciuus illos conciliat. Nam vt verba incantantis efficaciam ſuam exhibent, etſi à proferente non intelligantur, ita diuina verba bono ac ſimplici animo prolata, vim continent fugandi dæmones; Angelóſque conciliandi. Quæ propterea dixerim, ne quis obſtrepat fœminis, religiosè in choro; & aliis perſonis, quæ Latinè neſciunt, extra chorũ pſalmos Scripturæque partes alias recitantibus, quaſi ſine fructu recitent, cùm non intelligant eorum quæ recitãt, ſignificatus. Denique, vt breui dicã multa; ſacra Scriptura ſic eſt ab Spiritu ſancto concinnata, & omnibus locis, têporibus, perſonis, periculis, morbis accommodata, vt iure optimo à D. Baſil. epiſt. 1. circa medium, tom. 2. tabernæ pharmacopolę, varia ad omnes morbos propulſandos medicamẽta habenti, cõparetur. Ita vt ex ea Eccleſia Martyrũ tempore hauſerit cõſtantiam: têpore doctorum ſapientiã: tempore hæreticorũ, errorum deſtructionẽ: tempore proſperitatis, humilitatem & temperantiã: tempore negligentiæ, & teporis, feruorem, & diligentiam; tempore Eccleſiæ morũ deformationem, & abuſum deplorantis, ad priſtinã dignitatẽ facilem reſtitutionem.

Ambroſ. Auguſt. Quicquid vtile eſt extra ſcripturã, in ſcriptura inuenitur. Pſal. 67. Genebr. Pſal. 22. Vtiliter pſalmos recitant etiã, qui Latinè neſciũt. Baſil. Sacra Scriptura veluti pharmocopolium.

V. Hanc multiplicem vtilitatem Spiritus ſanctus autor & ſpirator bonorum omnium, ſacris literis tribuit ſiue de veteri, ſiue de nouo Teſtamento loquamur. Vnde Cyprianus exponens Symbolum Apoſtolorum in explicatione illius particulæ, *Et in Spiritum ſanctum*; ſic enim ait: *Is ergo ſpiritus eſt, qui in veteri Teſtamento legem & prophetas: in nouo autem Euangelia, & Apoſtolos inſpirauit, &c.* Probat hoc dictũ ex verbis Pauli, *Omnis Scriptura diuinitus inſpirata, &c.* Quare licèt hæc verba ſpectato cõtextu ad vetus ſolùm Teſtamentum referantur;

Cypr. Sacra ſcriptura vtilis eſt ad docendum, & arguendum.

ſpectata tamen veritate, ad nouum etiam extenduntur. Dicitur diuinitus inſpirata, quia à Deo abſque alio medio per reuelationem accepta eſt, quod non conuenit ſcripturis Philoſophorum, & commentis humanis, qualia tradit Simon Magus ex poëtis & Philoſophis. In ea inuenies, ô Timothee, inquit Paulus, quod propones populo tuo, & clero Epheſino: *Eſt enim vtilis ad docendum; vtilis etiam eſt ad arguendum.* Hoc eſt, in ea inuenies, quo redarguas Menandrum & reliquos hæreticos. Vtilis eſt prætereà ad corrigendum; hoc eſt, inuenies in ea, quo corrigas, quod perperam dictum eſt; ἐπανόρθωσις enim, qua voce hîc vtitur Paulus, *correctionem* ſonat; quanuis vulgatus interpres, *ad correptionem* ſiue *ad corripiendum* tranſtulerit; & D. Ambroſ. *ad redintegrationem*: Vtilis

Ambroſ.

denique eſt ad erudiendum: Græcè πρὸς παιδείαν, quæ vox in ſcholis ſatis nota eſt. Hinc παιδαγωγία, ſchola dicitur, in qua elementa ſcientiarum prima traduntur; ſi tradere velis inſtitutionem elementariam, & erudire quempiam, quid ſit iuſtitia Chriſtiana, commoditatem tibi præbebit, & vſum ſcriptura. Subiungit:

VERS. 17. Vt perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus.

Græcè; ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος.

I. HOc eſt, omnis Scriptura diuina eò tendit, vt is, qui homo Dei eſt, præceptíſque diuinis obedire vult, integer ſit, & vndequaque perfectus, atque ad omnem honeſtam functionem inſtructus, ſiue, vt legit Ambroſ. conſummatus; cui lectioni conſentit Græcorum interpretatio: *Homines Dei* ſecundùm phraſim Scripturæ dicuntur illi, qui peculiariter addicti ſunt diuino cultui, vt ſacerdotes, & Epiſcopi. Conſtat id ex libris Regum & Paralipomenon; vbi Elias, & Eliſæus aliquoties dicuntur *homines Dei*, vel, vt in Hebræo eſt, *viri Dei*, & in epiſtola præcedenti cap. 6. Timotheum Paulus vocat *hominem Dei*. Vide quæ ibi annotauimus. Particula illa, *ad omne opus bonum inſtructus*, indicat loqui Apoſtolum propriè de opere miniſterij, velléque vt vir Dei ſit abſoluta ſcientia & virtute aptus; ad præſtandum quoduis officium epiſcopale; illud præſertim quod ad docendum pertinet. Inſtructum enim exigere; eſt exigere profeſſorem, & ſacræ doctrinæ conſummatum præconem. Vocat autem tacitè Timotheum *virum Dei*, quia Epiſcopus erat, & inter ſacros miniſtros primas obtinebat, & præcipuè quia ſcientiæ & virtutis ſtudioſiſſimus erat; qui enim huiuſmodi ſunt, etiam ab auctoribus profanis homines diuini vocantur. Vnde Ariſt. 7. Ethic. cap. 1. *Virum diuinum* à Lacedemoniis appellari refert eum qui rerum omnium laude admirabilis eſt.

Homo Dei dicitur qui iuſtus eſt & Deo ſeruit.

1. Tim. 6.

Homines Dei & diuini dicuntur Epiſcopi, &c.

II. Indicant etiam hæc verba: *Ad omne opus bonum inſtructus*, ſe non quolibet opere bono ſine diſcrimine, ſed de eo quod per excellentiam tale eſt, quale eſt opus ſacri miniſterij, & præſertim martyrij quod meditatur ſibi & Timotheo iam propinquum. Quam meditationem ante oculos habere decet Epiſcopos, & viros perfectos, vt parati ſint, ſi expediat, ad Dei gloriam, mortem pro Chriſto pati. Quod expreſſit Cypr. in prolog. lib. de exhortatione ad martyrium, ſic enim ait: *Aduerſarius vetus eſt, & hoſtis antiquus, cum quo prælium gerimus,*

Inſtructio ad martyriũ dicitur opus bonum.

Cyprian.

gerimus, qui ſi imparatum inuenerit Chriſti militem, ſi rudem, ſi non ſolicitum, ac toto corde vigilantem, circumuenit neſcium, fallit incautum, &c. D. Auguſt. lib. 12. contra Fauſtum, cap. 14. Quòd lignis quadratis arca Noë fabricata fuerit, hoc ſignificare ait, Eccleſiam Dei, cujus typus erat illa arca, conſtare hominibus quadratis ſeu perfectis, ſiue, vt loquitur hîc Paulus, ad omne opus bonum paratis. Idem in Pſal. 86. Eccleſiam vocat *cœleſtem quandam fabricam; cuius fundamentum, Chriſtus eſt; Montes, Apoſtoli, & Prophetæ ſunt, qui portantes fabricam ciuitatis faciunt viuum quoddam ædificium.* Deinde addit: *Hoc ædificium modò clamat de cordibus veſtris, vt ad illius ædificij fabricam conquadremini.* Non enim fruſtra etiam de lignis quadratis ædificata eſt arca Noë, quæ nihilominus figuram geſtabat Eccleſiæ. Deinde quid ſit *hominem Dei eſſe ad omne opus inſtructum*, explicat comparatione lapidis quadrati: *Attendite*, inquit, *ſimilitudinem quadrati lapidis: ſimilis debet eſſe Chriſtianus. In omni tentatione ſua, Chriſtianus non cadit: etſi impellitur, etſi quà vertitur, non cadit. Nam quadratum lapidem quacunque verteris, ſtat. Cadere viſi ſunt Martyres cùm percuterentur, ſed quid dixit vox*, Pſal. 36. cùm ceciderit, non collidetur, *quia Dominus ſupponit manum ſuam. Sic ergo conquadramini, ad omnes tentationes parati: quicquid impulerit, non vos euertat. Stantem te inueniat omnis caſus, &c.* Agit D. Auguſt. de homine qui nititur affectu pio erigi in fabricam cœleſtis ædificij, & vir Dei eſſe, ciuiſque in ea ciuitate, in qua, ipſi ſunt lapides, vt ille ait, qui ſunt ciues.

> Auguſt. | Arcæ Noë quadrata ligna ſignificant Eccleſię viros perfectos. | Pſal. 86. | Inſtar quadrati lapidis debet eſſe Chriſtianus. Pſal. 36. | Stantē te inueniat omnis caſus. | Auguſt.

III. Aduerte ad finem huius capitis non ſine cauſa Apoſtolum, poſtquam diſcipulum nunc exhortatione, nunc conſolatione variè affecit; intuliſſe ex Scripturis ſolatia omnibus potiora. Voluit enim, vt Chryſoſt. annotauit homil. 8. prætermittere dulcia amaris, & læta triſtibus, ne dolor ſubitus opprimeret Timotheum imparatum. Nam ſi Eliſeus, 4. Reg. 2. ad extremum vſque magiſtro coniunctus, illúmque intuens, nouo modo in altum ſubuehi, ſcidit veſtimenta ſua; quid hunc paſſurum putas, cùm audiret, quem ita diligebat & à quo ſic amabatur, magiſtrum ex vita migraturum: & quòd ipſo, nec vicino quidem mortis tempore frui meruiſſet? Non enim ſic lætamur amicorum contuberniis, vt triſtamur diſceſſu, præſertim ſi ob abſentiam non licet notas audire, & reddere voces.

> Chryſoſt. | 4. Reg. 2. | Solatia potiora ex ſcriptura.

EPI

EPISTOLÆ II.

BEATI PAVLI APOSTOLI AD TIMOTHEVM

CAPITIS QVARTI PERIOCHA.

Intentum verbo & vigilantem iubet eſſe Timotheum propter futuros hæreticos. Martyrium ſuum prædicit: & quia ab omnibus ſit derelictus, ad ſe venire eum cum Marco, & Sarcinulis aliquot hortatur. Tandem prioris abſolutionis in iudicio Neronis facta mentione, ſalutatione epiſtolam, & precatione claudit.

VERS. I. Teſtificor coram Deo, & Ieſu Chriſto, qui iudicaturus eſt viuos, & mortuos, per aduentum ipſius, & regnum eius.

Græcè; *Διαμαρτύρομαι οὖν ἐγὼ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μέλλοντος κρίνειν ζῶντας, καὶ νεκροὺς κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ.*

Paulus tanquam teſtamentum cōdens cōmendat Timotheo munus cōcionandi.

I. GRAVISSIMIS verbis hortatur Timotheum ad conſeruandam doctrinę puritatem: & tanquam teſtamentum condens, officium concionandi, Epiſcopo commendat: Ac ſi dicat: Ego Paulus integro iudicio, Dei & Chriſti nomine inuocato, obteſtor te, vt Euangelium prædices aſſidue; idque ſiue opportunitas detur, ſiue non, &c. In præcedenti epiſtola dixerat cap. 6. *Præcipio tibi coram Deo, qui viuificat omnia, & Chriſto Ieſu, &c.* Hîc vehementiori ſpiritu vtitur interponens teſtificationem ſiue obteſtationem coram Deo & Ieſu Chriſto, intelligens ſecundùm phraſim Scripturæ, nomine Dei, Deum Patrem. Quando enim poſt mentionem Dei, ſequitur mentio Chriſti, Deus nomen eſt perſonæ, & non ſubſtantiæ ſimpliciter. Vt ergo admirabilior ſit obteſtatio, Deum & Chriſtum inuocat, qui iudicaturus eſt viuos & mortuos, hoc eſt, defunctos ante diem iudicij, & quos ille dies in vita deprehenderit. D. Chryſ. & Theophyl. addunt per viuos & mortuos poſſe intelligi iuſtos, & peccatores, à quibus Chriſtus rationem eſt exacturus. Vtinam omnes Epiſcopi ſic cogitarent, hanc, ſingulatim cuique obteſtationem eſſe factam, vt reuera eſt. Quem enim non perterrefaciet iudicij extremi mentio? Quid autem poſtulat à Timotheo cum tam religioſa teſtificatione diuini numinis? Nimirum, vt ſeruet mandatum ſibi munus ſine macula vlla, aut reprehenſione. *Prædica verbum*, inquit, &c. Quid Paulo vnà cum Chriſto iudicaturo, reſpondebunt negligentes Epiſcopi, vbi ventum erit ad tribunal iudicij, cuius nos cum tanta aſſeueratione commonefacit? Pondus in hac obteſtatione

1. Tim. 6.

Chryſoſt.
Theophyl.

Per viuos & mortuos intelligi poſſunt iuſti, & peccatores.

eſſe

ſſe aduertit D.Ambroſ. ſic enim ait: Tam ſolicitè mandat, inuiolatè prædicandum Dei donum, vt cum obteſtatione Dei Patris & Chriſti Filij eius, hoc moneat curandum, inſtandúmque in eo, vt aſſidua prædicatione, & crebra obiurgatione cum opportunitate prouocet, ad meliorem profectum, &c. Theodor. expendit hoc loco verba Apoſtoli. Timens, inquit, Apoſtolus reddendam rationem, diſcipulum ſuum vrget frequenti obteſtatione, & eum incitans, vt liberè prædicaret, *mortuorum & viuorum iudicem* Dominum appellauit, quoniam & mortuos ſuſcitat, & ducit ad iudicium, & ab eis qui in tempore conſummationis inuenientur, rationem exiget, &c.

Ambroſ.
Theodor.

II. Hæc verba, *per aduentum ipſius & regnum eius*, quanuis iuxta vulgatam editionem videantur referenda ad verbum, *teſtificor*, vt ſit quædam obteſtatio, ſiue adiuratio facta coram Deo & Chriſto per aduentum ipſius, & regnum eius: nihilominus commodiùs referuntur ad participium, *iudicaturus*: nam præpoſitio, κατ', ſignificat, *in*, vel, *ſecundùm*, vt ſit ſenſus: qui iudicaturus eſt in aduentu, ſiue, vt Græca ſonant, κατ' τὴν ἐπιφάνειαν, *ſecundùm illuſtrationem*, ſiue, *in illuſtratione*. & regno ſuo. Ita interpretatur D.Chryſ. Theophyl. Oecum. &c. Addit Chryſ. Quando iudicaturus eſt in aduentu ſuo, qui erit cum gloria & regno. Non ita veniet, vt antè venit in humilitate, ſed in gloria, & regno, &c. Admittit etiam interpretationem, quæ noſtræ vulgatæ editioni conſentanea eſt, ſic dicens: Siue teſtificor tibi aduentum ipſius, & regnum, teſtem illum voco, quod & horum te admonui. Poteſt etiam particula, *per aduentum*, &c. referri ad verbum *iudicare*, vt ſignificet modum, ſicut dicimus, Rex per poteſtatem hoc fecit, hoc eſt, poteſtate hoc fecit. Senſus tunc erit: Iudicaturus eſt viuos, & mortuos per illuſtrationem aduentus ſui, & regni.

Obteſtatio per Chriſtū iudicem futurum.
Chryſoſt.
Theophyl.
Oecum.

III. Non eſt prætermittenda expoſitio D.Auguſt. qua hunc locum Pauli citans in Enchirid. cap. 54. & 55. ſic ait: Duobus autem modis accipi poteſt, quòd viuos & mortuos iudicabit; ſiue, vt viuos intelligamus, quos hìc nondum mortuos, ſed adhuc in iſta carne viuentes inuenturus eſt eius aduentus: ſiue per mortuos, eos, qui ante eius aduentum de ſepulcho ſunt exituri, &c. Eodem modo exponit particulam Symboli, qua confitemur Chriſtum venturum ad iudicandos viuos, & mortuos, lib. 2. de ciuitate cap. 1. & ſequentibus; & epiſtola 79. & 80. Illud non prætermittam, quod idem doctor, in lib. de 8. quæſtionibus ad Dulcitium q. 3. explicans verba 1. ad Theſſ. 4. quibus ait: *Ij qui ſupererunt, rapientur in nubibus obuiam Chriſto in aëra, & ſic ſemper cum Domino erunt, &c.* annotauit: *Sed reuera*, inquit, *quantùm ad verba beati Apoſtoli pertinet, videtur aſſerere, quoſdam in fine ſeculi, adueniente Domino, cùm futura eſt reſurrectio mortuorum, non eſſe morituros, ſed viuos repertos in illam immortalitatem, quæ Sanctis etiam cæteris datur, repentè mutandos, & ſimul cum illis rapiendos, ſicut dicit; in nubibus. Nec aliquid aliud mihi viſum eſt quoties de his verbis volui cogitare.* Hæc Aug. affirmans huic ſententiæ conuenire, quod in regula fidei confitemur, *Venturum Dominum iudicaturum viuos & mortuos*; vt non iam hìc intelligamus, cum Chryſoſt. viuos iuſtos, mortuos ante iniuſtos, ſed mortuos, quos iam exiſſe de corporibus, aduentus eius inueniet: viuos autem quos nondum exiſſe. Probabilem ibidem putat etiam opinionem quæ aſſerit omnes homines morituros ante aduentum Chriſti ad iudicium ob autoritatem Apoſtoli 1. Cor. 15. *Tu quod ſeminas, non viuificatur, niſi priùs moriatur.* Item: *Omnes reſurgemus, &c.*

Auguſt.
1.Theſſ.4.
Auguſt.
Viui tempore iudicij, nō morientur, &c.
Chryſoſt.
1.Cor.15.

Ego plus quàm probabilem puto hãc ſententiã ſecutus D. Tho. in Add.ad 3 p. q.74.art.8. Quem ſequitur Henricus noſter tom.2.lib.vlt. de fine hominis cap. 24.num.2.l.12.Scio credidiſſe nonnullos,vt Caiet. & Eraſmũ,Dominum,cùm in iudicium venerit, inuẽturum multos,qui nullam mortem antè guſtauerint; nec ſint omnino vnquam guſtaturi : ſed mox immutandi. Quod Dei ſtatuto planè repugnare putat Ambroſ.Cathar.ſuper epiſt.1.ad Theſſ.cap.4. quo definitum eſt omnibus hominibus eſſe moriendum,& tunc demum iudicium.Profectò hoc manifeſtum eſt ex cap.9.ad Heb.Et ex aliis Scripturæ locis. Vide in-

1.Theſſ 4.

terpretes ſuper epiſt.1.ad Theſſ.cap.4. quæ ſatis obſcura eſt, præſertim Paulus de extremo iudicio loquens,ſic ait : *Ipſe Dominus deſcendet de cœlo,& mortui, qui in Chriſto ſunt,reſurgent primi: Deinde nos,qui viuimus,&c.*

Aduentus Christi ſecũdus cum regno, iungitur, quia erit ingreſſus ad regnum.
Greg.PP.
Matth.6.
Cyprian.
Auguſt.
Matth.13.
Auguſt.
Pſal.147.
Peruerſũ eſt, quem diligis timere ne veniat.

IV. Rectè autem Apoſtolus coniunxit aduentum Chriſti ſecundum cum regno eius. Aduentus enim ſecundus veluti ingreſſus quidam eſt, & porta regni,vt D.Greg.6.Mor.cap.5.ait ,ſicut enim vrbis aditus porta dicitur,ita etiam dies iudicij,eſt porta regni, quia per eam ab electis omnibus , ad gloriam cœleſtem intratur. Pro quo regno quotidie nos orare voluit Chriſtus,donec veniat, cùm dixit Matth.6. *Vos autem ſic orabitis, Pater noſter,&c.* vt interpretatur D.Cyprian.ſerm.6.de Orat. Dominica. Vnde Auguſt. tract. 68. in Ioan. hanc interpretationem admittens, ait : *Regnum fulgebit in regno , cùm venerit regnum, quod nunc oramus, Adueniat:Nunc ergo iam regnum vocamus Eccleſiam electorum; ſi enim regnum non vocaretur,non diceret Chriſtus,Matth.13.Et mittet Angelos ſuos, & colligent omnia ſcandala de regno ſuo : ſed nondum regnat hoc regnum , quia cum de illo fuerint collecta omnia ſcandala , tunc perueniet ad regnum , vt non ſolùm regni nomen,ſed regnandi habeat plenam poteſtatem,&c.*Hinc cõſtat,eos,qui verè Chriſtum diligunt,pari affectu diligere aduentum,& regnum illius. *Peruerſum omnino eſt* , inquit Auguſt. in Pſal.147.*Quem diligis, timere,ne veniat , & orare quotidie , Adueniat regnum tuum, quod quidem nihil aliud eſſe videtur, quàm orare , vt adueniat regnum eius , & tamen timere , ne exaudiaris. Vnde autem iſte timor? quia iudex venturus eſt : nunquid inuidus ? maleuolus?&c. nihil horum prorſus.Quis enim eſt venturus iudicare te niſi qui venit iudicari pro te?&c.*Idem tract.9.in epiſt.Ioan.

Qui timet ne adueniat regnum Dei, timet ne exaudiatur.
Lactant.
Innocens iudicij diẽ ſecurus expectat.

exponens illa verba cap.4. *In hoc eſt perfecta charitas Dei in nobis,vt fiduciam habeamus in die iudicij*,ſic ait:*Qui habet fiduciã in die iudicij,nõ cõtra ſe pugnat quando orat,& dicit , Adueniat regnum tuum. Qui enim timet ne adueniat regnum Dei, timet ne exaudiatur,&c.* Lactant.lib.7. diu.inſt. cap.27. Quonam pacto ſecuri expectare poſſimus iudicij diem præſcribit:*Quantò quiſque,ait, annis in ſenectutem vergentibus cernit appropinquare illum diem, cogitet quàm purus accedat , quàm innocens ad iudicium veniat,vt illum diem ſecurus expectet, quo die præſens Dominus de ſingulorum factis cogitationibuſq; iudicabit,&c.*

VERS. 2. Prædica verbum : inſta , opportunè,importunè.

Græcè ; κήρυξον τὸν λόγον, ἐπίστηθι εὐκαίρως , ἀκαίρως.

Præcipitur Timotheo aſſiduitas prędicandi.

I. NOn ſimpliciter præcipit Timotheo , vt Euangelium prædicet , ſed cum aſſiduitate & vigilantia; vt vel ex hoc loco intelligant Epiſcopi, & omnes , qui animarum curam gerunt , ſui eſſe muneris ea exequi quæ Apoſtolus tam inſigni obteſtatione præmiſſa , quæ non niſi duris hominibus fieri ſolet,

Timo

Timotheo commendat; de cuius ſanctimonia tam magnificè multis locis, & ſentit, & loquitur. Vnde Theophyl. enarrans hæc verba: *Prædica verbum*, ſic ait: *Quid eſt quod teſtificor? Prædica verbum, ne cohibeas donum, & grati[am] quæ in te eſt. Terreantur ergo hîc, qui non prædicant.* Hæc ille.

Theophyl.

II. Quod additur, *inſta opportunè, importunè*, idem eſt atque, tempeſtiuè & intempeſtiuè, dictúmque eſt hoc prouerbiali ſchemate, pro aſſiduè & inſtanter. Similis locutio eſt illa apud Iſa. 58. cui dicitur: *Clama, ne ceſſes, quaſi tuba, &c.* vtrobique enim ſignificatur nullum tempus excipiendum eſſe tanquam minùs opportunum, ad prædicationem Euangelij. Omne enim tempus ad annuntiandum Chriſtum opportunū cenſeri debet: Ita interpretantur D. Chryſ. Oecum. Theophyl. & alij; Theod. verò ita exponit hæc verba, *Inſta opportunè, importunè. Nihil*, inquit, *quod ſit importunè, laudatur. Non iubet ergo eum, ſine delectu & temerè prædicare: ſed vult, vt exiſtimet omne tempus ad id eſſe aptum, & opportunum, &c.* Primaſius, *Verbum*, inquit, *opportunum eſt libenter audienti, importunum inuito.* Quam explicationem videtur ſumpſiſſe ex Aug. in lib. de paſtoribus cap. 7. vbi dialogiſmus eſt inter ouem errātem, & paſtorem. Sic enim ait: *Ouis ſi in errore ſum, ſi in interitu, quid me vis ô Paſtor? Quid me quæris? Cui paſtor, Quia in errore es, reuocare volo: quia periiſti, inuenire volo. Importunus ſum, audio dicentem Apoſtolum: Prædica verbum, inſta, &c. Quibus opportunè, quibus importunè. Opportunè volentibus me audire, importunè autem nolentibus, &c.* Idem Aug. in commentariis epiſtolæ ad Galat. ſic explicat hunc locum: *Inſta opportunè, quod ſi hoc modo non perficis; importunè.* Quod ita intelligendum eſt, vt tu opportunitatem omnino non deſeras, & ſic accipias, quod dictum eſt, *importunè*, vt illi videaris importunus, qui non libenter audit, quæ dicuntur in eum: tu tamen illi hoc ſcias eſſe opportunum, & dilectionem, curámque ſanitatis eius animo teneas manſueto. Multi enim poſtea cogitantes, quæ audierunt, & quàm iuſtè audierint, ipſi ſe grauiùs & ſeueriùs arguerunt, & quamuis perturbatiores à medio viderentur abſcedere, paulatim verbi rigore in medullas penetrante, ſanati ſunt. Deinde vtitur egregia ſimilitudine chirurgi, qui cùm vident neceſſe eſſe ſanitati ægrotantis vrere, aut ſecare membrum, ipſum vel inuitum alligat, nec commouetur dolentis conuitiis: & vocibus contumelioſè in ſe iactatis: ſolam ſibi proponit ante oculos ſanitatem ægroti, qua adepta, qui iniurioſus fuerat ſecanti & vrenti, gratus eſt curanti, & benefacienti. Suadet præterea ad obiurgandum nunquam veniendum eſſe niſi cùm nobis examinata conſcientia: liquidò coram Deo conſtiterit, dilectione nos moueri. Idem in lib. 50. hom. hom. 5. & 7. infert ex hoc præcepto Pauli, difficile eſſe munus boni paſtoris, quippe qui debeat non ſolùm opportunè, ſed etiam importunè; verbum Euangelij prædicare. Vide Niceph. lib. 13. cap. 3. vbi meminit D. Chryſ. in concionibus acerrimi doctrinæ honeſtæ vindicis; qui propter crebram vitiorum reprehenſionem, multorum in ſe, præſertim principum, & nobilium concitauit odium. Quantùm enim multitudini placuit tantùm principibus diſplicuit.

Iſai. 58.

Chryſoſt. Oecum. Theophyl. Theodor.

Omne tēpus aptum eſt ad prædicandū Chriſtum.

Primaſius. Auguſt.

Prædicatio eſt importuna inuito, opportuna volenti audire.

Importunè prædicatur ei, qui audire non vult. Huic tamen vtilis eſt importunitas.

Similitudo: Inſtar chirurgi debet eſſe doctor contra animi vulnera.

Qui arguit, debet dilectione moueri.

Niceph. Chryſoſt.

Diſplicuit principibus Chryſoſtomi in obiurgando libertas.

VERS. 2. Argue, obſecra, increpa, in omni patientia & doctrina.

Græcè; Ἔλεγξον, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ, καὶ διδαχῇ.

Modus in admonitionibus tenendus.

III. HIs verbis ſatis explicat optare ſe, vt Timotheus omnibus modis nitatur fidem Chriſti propagare, & errantes in viam ſalutis perducere. Nec ſatis habuit obteſtari eum, vt Euangelium aſſiduè prædicet, optat inſuper, vt modus is teneatur, quo homines, nunc increpationibus, nunc precibus, iam longanimitate (id enim ſignificat μακροθυμία, quam noſter interpres vertit, patientia) & doctrina ipſa, Deum agnoſcāt, & vitæ in ſceleribus tranſactæ eos pœniteat. Poſſumus etiam particulam illam, *in omni patientia & doctrina*, ſic interpretari: hoc eſt, adhibita magna patientia ſimul cum ipſa doctrina, vt legit D. Greg. de cura paſtorali cap. 13. p. 3. Vtraque enim re opus nobis eſt, ſi aliis vtiles eſſe volumus: vt aduertit Oecum. magna patientia & doctrina. Quam expoſitionem videtur ſumpſiſſe ex D. Chryſoſt. Nam & qui arguit, inquit Chryſoſt. patientia & longanimitate opus habet, ne temerè, & paſſim credat. Deinde addit: *Et increpatio & obſecratio, & doctrina cum patientia ſunt exercenda: ne quaſi iraſcaris; ne vt aduerſarius reputeris ab eo, quem arguis, ſed potius quaſi amicus & dolens magis, quam ille ipſe, &c.*

Greg. PP. Oecum. Chryſoſt.

Non debes reputari aduerſarius ab eo, quem arguis.

IV. Aduerte hoc loco, verbum Græcū, pro quo Latinus interpres vertit, *argue*, propriè ſignificare argumentis, & rationibus conuincere: ἐπιτίμησον verò, quod ille vertit, *obſerua*, propriè eſt, exhortari, & conſolari: παρακάλεσον, pro quo poſuit, *increpa*, Græcis ſignificat reprehendere & obiurgare. Vult ergo Paulus, vt ante omnia conuincatur peccator: deinde, vt obſecratione & lenitate ad ſanam mentem trahatur: quod præſtitit ipſe D. Paulus, in inceſtu Corinthij, quem 1. ad Corint. 5. excommunicauerat. Sic enim ait 2. ad Cor. 2. *Sufficit obiurgatio hæc, quæ fit à pluribus: ita vt contrario magis donetis, & conſolemini eum, quem ego nuper excommunicaui, ne fortè vehementiori triſtitia abſorbeatur, &c.* Quòd ſi peccator, nec redargutus à prælato, nec leniter tractatus, reſipuerit: increpa, inquit Paulus, hoc eſt, vtere acerba reprehenſione, pœnam impone. Hæc officia præſtanda ſunt, vt D. Chryſ. interpretatur, non ſolùm in pace & quiete, nec in Eccleſia tantùm, verùm & inter ipſa pericula, ſiue carcere incluſus, ſiue catena conſtrictus, ſiue mortis lata ſententia ad martyrium properes; ipſo etiam tempore argue, nec increpare diſſimules, ſi vtilitatis ſpes eſt ex increpatione naſcituræ.

1. Cor. 5. 2. Cor. 2. Peccator priùs eſt cōuenienſdus.

Chryſoſt.

Arguendus eſt peccator ſemper, ſi ſpes eſt fructus.

V. Vult etiam Apoſtolus, vt increpationis ſeueritas obſecrationis lenitate temperetur. Vt enim cùm vulnus inflixit medicus & ſecuit, medicamentúmque adhibuit: rectè ſuum munus obiiſſe dicitur (Nam quodlibet horum deſit, alterum inutile fit) ſic prælatus rectè conuictum de ſcelere hominem, & dolore tabeſcentem, medicamento conſolationis, & lenitatis leuare debet: *Nam ſi abſque argumentis increpes* (inquit Chryſoſt.) *temerarius eſſe videberis, nullúſque te perferet: vbi verò præceſſit probatio; tunc & increpationem faciliùs ſuſcipit; alioquin impudens fiet. Quòd ſi arguas vehementer, & increpes; obſecrationémque ſubducas: rurſus omnia perdis. Quippe reprehenſio per ſe intolerabilis eſt, niſi habeat admiſſam obſecrationem: ſicut & ſectio ſalutaris, licèt ſit, niſi plurima dolorem conſolentur, non eam ſuſtinet languidus.* Hæc ferè Chryſoſt. Theophyl. & alij. Ad hunc ſenſum

Si abſque probatione criminū increpes, nihil boni efficies.

Reprehenſio intolerabilis eſt ſine lenitate.

Chryſoſt. Theophyl.

ſenſum loquitur Proſper lib.2.de Vita contemplatiua capite quinto exponens per occaſionem verba Pauli: *Argue,&c. Eccleſiæ,* inquit, *doctoribus & cenſura ineſſe debet, vt arguant: & patientia ſimul, vt emendari nolentes, ferant, Apoſtolico ſatisfacientes imperio, qui Timotheo præcipit. Argue,&c. argue coæquales, obſecra ſeniores, increpa iuniores; ſed propterea addit,* in omni patientia, *quia leniter caſtigatus, exhibet reuerentiam caſtiganti; aſperitate autem nimia, & increpatione offenſus, neque increpationem recipit, neque ſalutem.* Hæc Proſper. B.Proſper. Argue æquales, obſecra ſeniores, increpa iuniores.

V I. Hinc colligitur quàm neceſſaria ſit mentis conſtantia in miniſtro verbi Dei, & prælatis, vt ſuo munere probè fungantur. Quod etiam declarant illa verba Innocentij, quæ refert Grat.d.83. cap. error: ſic enim ait: *Error, cui non reſiſtitur, approbatur, & veritas cùm non defenditur, opprimitur. Negligere quippe, cùm poſſis deturbare peruerſos, nihil aliud eſt, quàm fouere: nec caret ſcrupulo ſocietatis occultæ, ſi manifeſto facinori cùm poſſis, obuiare non facis, &c.* Gratianus d. 83. Error, cui nõ reſiſtitur, approbatur.

V I I. Quid cauſæ ſit, dicet aliquis quare ad Titum cap.2. præcipiat Apoſtolus diſcipulo ſuo Tito, vt exhortetur & arguat cum omni imperio; hîc verò Timotheo ſuadeat, vt cum omni patientia arguat, obſecret, & increpet. Quomodo enim imperium cum omni patientia in arguendo copulari poteſt? Reſpondendum eſt, Apoſtolum accommodare ſtylum, eorum quibus ſcribit genio & ingenio. Erat Timotheus acrior & feruentior in agendo: idcirco freno patientiæ indigebat: At verò Titus ſpiritu leniori ducebatur, & ob eam cauſam ad increpandum cum imperio ſtimulatur. Hæc dubitationis propoſitæ ſolutio tribuitur D.Anſelmo, qui eam videtur accepiſſe à D.Greg.in lib. de cura Paſtorali p.3.cap.13. & homil.11.in Ezech. Poſſumus etiam, & quidem rectè reſpondere D.Paulum, dum hîc ait: *Argue,&c. in omni patientia,&c.* documentum generale propoſuiſſe paſtoribus & miniſtris verbi Dei, vt exhortationes ſuas, & obiurgationes, ad illud accommodent pro vt conſentaneum eſt omnium ferè hominum naturæ, quæ inter ſpem & metum, ſeueritatem, & lenitatem, ducitur ad virtutem. Quod autem Tito præcipit, accommodatè dixit, ad neceſſitatem Cretenſium, quorum Epiſcopus Titus erat. Illi ergo præcipit, vt eos arguat, & exhortetur c[illegible] omni imperio; de Cretenſibus enim ſic cap.1. loquitur: *Sunt multi inobedientes, ſeductores, & vaniloqui, maximè, qui de circumciſione ſunt, quos oportet redargui, &c.* Subdítque ſtatim: *Dixit quidam ex illis proprius ipſorum propheta,* Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri. *Teſtimonium hoc verum eſt. Quam ob cauſam increpa illos durè, vt ſani ſint in fide.* Hæc ibi ſignificans, non ſemper vtendum eſſe lenitate, præſertim erga mendaces, pigros & contumaces, quales erant Cretenſes; cùm Chriſtus Dominus pro tempore, nunc lenis, nunc ſeuerus viſus fuerit, vt annotauit Chryſ. hom.43. in Ioan. Cùm ergo obſecrare parentum ſit, imperare dominorum: & Patris & Domini vices gerere Epiſcopus debet: magis tamen patris: imò & matris interdum, vt Bern. ait ſerm.25. in Cant, ſic enim alloquitur prælatos: *Diſcite ſubditorum matres vos eſſe debere, non Dominos. Studete magis amari quàm metui; & ſi interdum ſeueritate opus eſt, paterna ſit, non tyrannica.* Iam erga eos, qui ætate ſunt prouectiori Timotheo epiſtola 1.cap.5. præcipit precibus agere, non minis. *Seniorem,* inquit, *ne increpaueris, ſed obſecra, vt patrem.* Timotheo, qui feruidior erat, lenitatẽ ſuadet; Tito qui lenior, imperium. Anſel. Greg PP. Aliter cum Cretenſibus; aliter cum bene educatis agẽdum. Tit.1. Cõtra mendaces & pigros non eſt vtendum lenitate. Chryſoſt. Bern. Prælatus gerat vices etiã matris: debet magis amari, quàm timeri. 1.Tim.5.

V I I I. Porrò in illis verbis: *In omni patientia,* omnibus modis perfectam & abſolutam patientiam in paſtoribus & doctoribus requirit; & cùm repre- In prælatis, & doctoribus requiritur patientia.

hendunt ſubditos, ita ſcilicet, vt nec verbo, nec opere aliquo offendat delinquentem ira, aut contumelia exhortantis, aut corripientis magiſtri, ſiue paſtoris. Theophyl. ita exponit, *in omni patientia*, ſiue, vt ille legit, *in omni longanimitate*, hoc eſt, quæ omnibus in modis demonſtretur, operibus nimirum, & verbis, & pecuniis, &c. Appoſuiſſe mihi videtur Theophyl. particulam, *pecunijs*, vt oſtenderet, in debitis pecuniariis patientia & longanimitate opus eſſe, ne offendantur homines videntes ob debitum pecuniæ conijci facilè & ſine expectatione, Epiſcopi ſubditos, in carcerem: cùm potiùs debitum, aut totum remittendum eſſet pauperi debitori, aut aliqua ex parte. Iuxta hanc expoſitionem, quæ etiam eſt D. Chryſ. Hebraiſmus eſt in particula, *in omni patientia*, ſimilis ei, qui eſt in Pſal. 106. *Omnem eſcam abominata eſt anima eorum, &c.* Vbi, *omnem eſcam abominari*, eſt perfectiſſimum cibum, quale erat manna, faſtidire. Exprobat propheta Iudæis ingratitudinem. Et Eccleſiaſtici 19. dicitur: *Omnis ſapientia timor Domini*, hoc eſt, perfecta hominis ſapientia eſt, timere Deum. Vult ergo Apoſtolus, vt in arguendo & increpando ſit in nobis omnis patientia; hoc eſt, abſoluta, & perfecta. Ne videlicet ſubitò, & temerè adhibeantur increpationes, ſed cum quadam tarditate & longanimitate. Eſt enim puſilli animi citò iraſci, & credere rumoribus. Deus enim, quem imitari debemus, patiens & longanimis appellatur, hoc eſt, vt ſonant Hebræa, tardus ad iraſcendum, & ad vleiſcendum. Hanc cunctationem oſtendit erga Sodomam, Gen. 18. Dixit itaque Dominus, *Clamor Sodomorum, & Gomorrhæorum venit ad me, & multiplicatus eſt, & peccatum eorum aggrauatum eſt nimis. Deſcendam, & videbo, vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint, &c.* Admonet hoc exemplum inferiores prælatos, vt tardi ſint & longanimes in peccatis reprehendendis & puniendis, potiùs quàm proiecti & præcipites. Ad hanc ſententiam accedit Philo Iud. in lib. de confuſione linguarum: *Dicitur*, inquit, *Deus ad viſendum deſcendere, qui omnia priuſquàm fiant, prouidet manifeſtiſſimè, vt doceamur, ne quis homo de abſentibus, & futuris, & incertis putet ſe poſſe coniecturam facere; ſed prius maximè proſpicere debet. Viſus enim certus potiùs, quàm fallax auditus, teſtis adhibendus eſt, &c.* D. Greg. 19. Mor. cap. 14. exponens illa verba Iob. *Et cauſam quam neſciebam, diligentiſſimè inueſtigabam, &c.* ſic ait: *Deus, cùm omnia nuda illi ſint, & aperta, mala Sodomorum non puniuit audita, ſed viſa.* D. Chryſoſt. hom. 2. in 2. ad Timoth. cap. 1. nititur perſuadere prælatis, non eſſe aliquid definiendum propter ſolos vulgi rumores. *Noli*, inquit, *ex ſuſpicione tua iudicare, antequam diſcas, vtrùm res ita habeat; neque aliquem culpare: ſed potiùs Deum imitare, qui ait Geneſ. 18. Deſcendam, & videbo, &c.* Seneca lib. 2. de ira, hortatur nos, vt ſemper tempus aliquod tribuamus cognitioni veritatis, & pœnæ ſceleribus inferenda: *Veritatem*, inquit, *dies aperit. Poteſtque pœna dilata exigi, reuocari non poteſt, &c.*

Theophyl.

Patiẽtia etiã in debitis pecuniis exigendis.

Chryſoſt.
Pſal. 106.

Eccl. 19.

Geneſ. 18.
Deus patiẽs & longanimis.
Deus audito clamore deſcendit.
Philo Iud.
Viſus potior quàm auditus.

Greg. PP.

Chryſoſt.
2. Tim 1.
Deus mala Sodomæ nõ puniuit audita, ſed viſa.
Gen 18.
Seneca.
Veritatẽ dies aperit.

IX. Non eſt prætermittendum D. Auguſtini in expoſitione epiſtolæ ad Gal. conſilium in obiurgationibus faciendis vtile. *Vbi*, ait, *tunc prodeſſe obiurgationem, quando ad eam faciendam, non ira, aut affectu aliquo turbulento, ſed charitatis ſtudio incitamur. Quicquid enim*, inquit, *lacerato animo dixeris, punientis eſt impetus non charitas corrigentis. Dilige, & dic quod voles, &c.* Admonet etiam ibidem, dum reſiſtitur obiurgationi noſtræ, ne iraſcamur; quòd ſi nobis accidat iraſci, cogitemus, quàm non debeamus ſuper aliorũ ſuperbire peccata, quando in ipſa

Auguſt.

Dilige, & dic quod voles.

in ipſa eorum obiurgatione peccamus, cùm faciliùs nos ira peccantis iratos, quàm miſeria miſericordes facit. Idem in lib. 15. de Trinit. cap. vltimo, enarrans illud Prou. 10. *In multiloquio non deerit peccatum*, rationem reddit cur peccatum non ſit de Deo multum loqui, cùm in aliis argumentis peccatum ſit, ait enim: *Vtinam prædicando verbum tuum, & laudando te tantummodo loquerer: non ſolùm fugerem peccatum, ſed meritum bonum acquirerem: quamlibet multùm ſic loquerer. Nec enim homo de te beatus peccatum perciperet germano in fide filio ſuo*, cui ſcripſit dicens: *Prædica verbum: inſta opportunè, importunè. Nunquid dicendum eſt, iſtum non multùm locutum, qui non ſolùm opportunè, verùm etiam importunè verbum tuum Domine non tacebat? ſed ideò non erat multum, quia tantùm erat neceſſarium.* Hæc ille. Prou. 10.

VERS. 3. Erit enim tempus, cùm ſanam doctrinam non ſuſtinebunt, ſed ad ſua deſideria coacceruabunt ſibi magiſtros, prurientes auribus.

Græcè; Ἔσται γὰρ καιρὸς ὅτε τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται· ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσουσι διδασκάλους, κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν.

I. QVod ad literæ explicationem attinet, aduerto participium *prurientes* in nominandi caſu accipiendum eſſe. Nam vox Græca κνηθόμενοι, nominatiuus eſt. Vnde Eraſm. ſic vertit: *Iuxta concupiſcentias ſuas coacervabunt ſibi doctores ij, quibus pruriunt aures, &c.* Quare prurientibus auribus, non dicuntur hîc magiſtri, ſed auditores qui titillantur, & pruriunt auditu, vnde quærunt, qui ſcalpant aures voluptate orationis, non qui radant veritate. Eſt autem hæc ſententia: Iuxta carnales ſuos effectus aggregabunt ſibi doctores, ij quibus pruriunt aures; vanas, & adulatorias fabulas audire geſtientes. Auditores faſtidioſi. Eraſmus. Damnantur, qui res vanas audire geſtiunt.

II. Senſus igitur eſt, Inſta prædicationi, dum obſequentes & morigeros habes auditores: veram doctrinam inſere eorum animis. Præuideo enim tempus fore cùm ſanam & Catholicam veritatem multi repellent, & cōtemnent. Ita ferè exponunt hunc Pauli locum Chryſoſt. Theophyl. & alij Græci, quibus accedit Ambroſ. qui apertè affirmat, prophetiam hîc contineri ſpectantem ad extrema mundi tempora: præcipique ab Apoſtolo præſcio futurorum, inſtandum eſſe ſolicitè prædicationi, vt fideles fundati in fide, & bonis operibus eruditi, in ſana doctrina robuſti permaneant, ne cùm in extremo mundi tempore aliqui à veritate in errorem conuerti cœperint, in errorem etiam ipſi trahantur. Chryſoſt. Theophyl. Ambroſ.

III. Sunt qui nullam in his verbis agnoſcant prophetiam, ſed coniecturam tantùm ſumptam ab iis quæ iam tempore Apoſtoli contingebant: iam enim tunc hæreſes erant, & multi ſanam doctrinam audire recuſabant. Hinc conijci dicunt ab Apoſtolo, quid futurum ſit poſt mortem ſuam, & præſertim in extrema mundi ætate. Cæterùm quòd in profano ſcriptore coniectura eſſe poſſet, ſi hoc modo de rebus futuris loqueretur, in Paulo, qui diuino ſpiritu dictante ſcripſit, prophetica prædictio mihi videtur eſſe. Et quidem mundo ad finem properante, ex aliis etiam locis Scripturæ, conſtat, hæreticos in perniciem filiorum Eccleſiæ graſſaturos, quos multi ſecuturi ſunt, ſanam doctrinam

nam,hoc eſt,alienam à fabulis & corruptela, nolentes audire: imitantes antiquam Iſraëlitarum perfidiam;qui veris, & Dei cultoribus prophetis, ludibrio habitis;vanis hominibus & mendacibus aures attentas dabant.Horum auditorum peruerſitaté magis exprimit, dum ait,*ſed ad ſuâ deſideria coaceruabunt, &c.* Nam ἐπισωρεύσουσι, ſignificat,*accumulabunt*. Quaſi dicat, erit tempus cum multi deſiderantes ea quę dulcia ſunt,& grata auribus duntaxat audire;& laborantes veluti prurigine quadam, ſine vllo delectu magiſtros quærent, qui neglectis ſalutaribus præceptis,auribus auidis quæ ipſis pernicioſa erunt,ſuauiter inſtillent,iuxta illud Iſai.30. *Populus enim ad iracundiam prouocans eſt, & filij mendaces,filij nolentes audire legem Dei.Qui dicunt videntibus,id eſt,prophetis:Nolite videre;& aſpicientibus, nolite aſpicere nobis ea quæ recta ſunt: loquimini nobis placentia: videte nobis errores,&c.* Vbi aduerte *placentia*,in Hæbreo dici *diſpertita:* Ac ſi dicat,loquimini nobis diſpertita; quia ſcilicet in ſermonum varietate & ordine mira eſt ſuauitas, quæ auribus ſuauiter illabitur. Hinc nomen *helech*,in forma fœminina, & in plurali *lubricitates* ſignificat. Vnde vbi nos habemus Pſal. 55. *Diuiſi ſunt ab ira vultus eius,&c.* poſſunt exponi Hebræa;*lubricum reddidit, pluſquam butyrum os ſuum,& bellum gerit cor eius*; vt ſit idem quod ſequitur: *Molliti ſunt ſermones eius ſuper oleum, & ipſi ſunt iacula.* Hinc etiam intelligitur illud Prou.28. *Qui arguit hominem, poſtea inueniet gratiam pluſquam diſpertiens linguam*:hoc eſt, vt alia verſio habet, *quam qui per lingua blandimenta decipit.* Eſt autem *diſpertire linguam*, loqui lubrica, & quæ non offendant. Neque aliud apud Iſaiam volunt impij; *Loquimini nobis placentia*, inquiunt,iuxta vulgatam editionem;vel iuxta Heb.diſpertitum, ſiue varia dulcedine concinnatum ſermonem:non audiamus ex ore veſtro reprehenſiones.

> Auditores, quibus pruriunt aures.
> Iſai.30.
> Quid ſit loqui placẽtia. In ſermonũ varietate mira eſt ſuauitas.
> Pſal.55.
> Prou.28.

IV. Ad hunc prorſus ſenſum ait Paulus de quibuſdam ſui temporis, & multò magis futuri,auditoribus ſed ad ſua deſideria,&c. Auditores enim aurium quaſi prurito, noua magis quàm vera appetentes, magiſtros & concionatores varios affectantur, voluptati non vtilitati ſeruientes. *Dum coaceruabunt*, ait;nihil diei ſignificantiùs potuit. Indiſcretam confuſámque doctorum ſignificauit multitudinem, vt D.Chryſ. annotauit. Pruritus verò metaphora, ab ſcabie laborantibus ſumpta eſt; qui partem corporis prurientem vſque ad ſanguinem ſcabunt: Vnde illam etiam olim ſumpſit Plato, vitioſorum morem expreſſurus in Philebo: *Quemadmodum*, inquit, *iucundum eſt ſcabientibus ſcabere, & poſtea tetros ferre dolores:ita etiam vitiorum voluptas guſtu grata eſſe videtur,poſtea verò multùm habet fellis, &c.* Nolunt ergo mali reprehendi, plauſum ſequuntur & delectationem. Hinc illa Dei querimonia de populo Iudaico, Ezech.cap.33. *Filij populi tui loquuntur, & dicunt vnus ad alterum, Venite & audiamus quis ſit ſermo egrediens à Domino; Et ſedent coram te populus meus, & audiunt ſermones tuos & non faciunt eos: quia in canticum oris ſui vertunt illos, & auaritiam ſuam ſequuntur. Et tu es eis quaſi carmen muſicum, quod ſuaui dulcique ſermone canitur, & audiunt verba tua, & non faciunt ea, &c.* Vbi D.Hieron. ſic ait: *Tales ſunt hodie multi in Eccleſia, qui aiunt: Venite audiamus illum, & illum mira eloquentia prædicationis ſuæ verba voluentem,plauſuſque commouent, & vociferantur & iactant manus,&c.*

> Quid ſit coaceruare, magiſtros.
> Chryſoſt.
> Plato.
> Vitiorũ ſcabies.
> Ezech.33.
> Côcio quaſi carmen muſicum accipitur.
> Hieron.

V. Queritur etiam D.Chryſoſt.hom.38.in principio tom.5. de malis auditoribus: *Hoc*, inquit, *Eccleſias Dei ſubuertit, quoniam nec vos ſermonem audire*

> Chryſoſt.

quatitis compunctiuum, ſed potiùs, qui delectare ſono valeat per bonam compoſitionem, tanquam citharœdos audientes. Et nos ſauiter, & ærumnoſè facientes veſtras ſequimur complacentias, cùm eas deberemus excidere, &c. Iure optimo Auguſt. lib. 4. de doctrina Chriſtiana cap. 24. vbi de mouendis affectibus agit, ad quem finem triplex genus dicendi aſſignat, ſummiſſum videlicet acumine excitans animos, temperatum ornamentis, & grande, quo ſe vſum fuiſſe ait non ad plauſum, ſed ad vtilitatem. Hoc enim dicendi genus plerunque pondere ſuo voces premit, ſed lacrymas exprimit. [*Cùm* apud Cæſarem Mauritaniæ, inquit, populo diſſuaderem pugnam ciuilem, vel potiùs pluſquam ciuilem, quam caterua m vocabant: Neque enim ciues tantummodo, verùm etiam propingui, fratres, poſtremò parentes, ac filij, lapidibus inter ſe, in duas partes, diuiſi, per aliquot dies continuos, & certo tempore anni ſolemniter dimicabant, & quiſque, vt quenque poterat, occidebat. Egi quidem granditer quantum valui, vt tam crudele ac inueteratum malum de cordibus ac moribus eorum auellerem: non tamen egiſſe aliquid me putaui, cùm eos audirem acclamantes, ſed cùm flentes viderem. Acclamationibus quippe ſe doceri, & delectari, flecti autem, lacrymis indicabant. Quas vbi aſpexi, immanem illam conſuetudinem à patribus, & auis, traditam, deuictam antequam re ipſa id oſtenderent, credidi; moxque ſermone finito ad agendas Deo gratias corda atque ora conuerti. Et ecce iam fermè octo, vel ampliùs anni ſunt, propitio Chriſto, ex quo illic nihil tale tentatum eſt.] Hæc ille. Cuius exemplo videant concionatores quantùm interſit non auditorum clamoribus duci ad delectandum, ſed gemitu & lacrymis, granditate ſermonis, quaſi vi expreſſis, ad flectendum: *Qui vulgo ſeruiunt, mellita proponunt & plauſibilia, habentque ſuæ infelicitatis multos approbatores.* Vnde Lact. lib. 3. diuin. inſt. cap. 16. & 17. aduertit Epicuri ſectam plurimos habuiſſe aſſertores, imò plures, quàm cæterorum philoſophorum ſcholas. *Epicuri*, inquit, *diſciplina multo plus celebrior ſemper fuit, non quia veri aliquid afferat, ſed quia multos ad populare nomen voluptatis inuitat. Nemo enim non in vitia pronus eſt, &c.* Quid ergo ſperare poſſumus ab iis magiſtellis ſiue concionatoribus, qui auditorum magis deſiderio, & concupiſcentia ad hunc gradum promoti ſunt, quàm ſuis meritis? Rectè Tertull. in lib. de præſcriptionibus aduerſùs hæreticos huiuſmodi reprehendit promotiones. Agens enim de hæreticorum moribus, ſic ait: *Ordinationes eorum temerariæ, leues, inconſtantes. Nunc enim neophytos collocant: nunc ſeculo obſtrictos, nunc etiam monachos apoſtatas, &c.* Eloquentiam falſam & lenociniis verborum placentem ita depingit Spiritus ſanctus, Prou. 9. typo mulieris: *Mulier*, inquit, *ſtulta & clamoſa, plenáque illecebris, & nihil omnino ſciens; ſedet pro foribus domus ſuæ ſuper ſellam in excelſo vrbis loco; vt vocaret tranſeuntes per viam & pergentes itinere ſuo.* Deinde technas, quas ad decipiendum orditur, ſic exprimit: *Qui eſt paruulus, declinet ad me, & vecordi locuta eſt. Aquæ furtiuæ dulciores ſunt, & panis abſconditus ſuauior. Et ignorauit quòd ibi ſunt gigantes, & in profundis inferni conuiuæ eius. Qui enim applicabitur illi, deſcendet ad inferos. Nam, qui abſceſſerit ab ea, ſaluabitur.* Hæc Salomon, contrariam ſapientiæ vocanti ad arcem & conuiuium fœminam deſcribens, quæ non ad arcem virtutis nec ad conuiuium cæleſte: ſed ad furtiuas voluptates allicit incautos, vt infeliciter pereant. Non habet ancillas, vt ſapientia, cui omnia ſeruiunt, ſed ipſa tumultos & clamoribus ſeruilem conditionem

Quidam audiunt cóncionatores, tanquam citharœdos.

Auguſt.

Triplex genus dicendi.

Oratio grauis voces premit, ſed lacrymas exprimit.

Pugna ciuilis cópreſſa ab Auguſtino.

Auditores Auguſtini permotos ſe, lacrymis indicarunt.

Lact.

Tertull.

Prou. 9.

Gigantes in profundis, ſunt dæmones. Ianſen. Mulier ſtulta eſt carnis voluptas, vel hæreſis, vel aſtrologia iudiciaria. Caiet. Lyranus. Auguſt.

præferens, imprudentes decipit. Pro *gigantes*, dictio Hebræa ſignificat etiam mortuos; nos, rectè cum Ianſennio, intelligimus dæmones, vt ſit ſenſus, ignorauit, quòd in ea domo, dominium obtineant dæmones, qui inſtar gigantum ſunt potentiſſimi, cum quibus inter mortuos deputandi ſunt, quotquot eis adhærent. Hebræi literalem ſenſum ſecuti, & Caiet. *carnis delectationem*, interpretatur. Alij verò, hæreſim, vel ſuperſtitioſam aliquam doctrinam, qualis eſt de futuris per aſtrologiam, diuinatio, quam intelligit Lyranus. Nos, cum Ianſennio accommodatè ad id de quo eſt ſermo prauam doctrinam ſpecioſa magis quàm vera ſectantem, myſticè ſignificari credimus, typo mulieris huius. D. Auguſt. tract. 94. in Ioan. *Hæc mulier*, inquit, *vanitas eſt impiorum. Quæ cùm ſit inops panis, promittit panes, id eſt, cùm ſit ignara veritatis, promittit ſcientiam veritatis. Occultos tamen panes promittit quos dicit libenter attingi, & aquæ furtiuæ dulcedinem, vt ea ſcilicet libentiùs & dulciùs audiantur, & agantur, quæ palàm in Eccleſia diſci credique prohibentur. Ipſa quippe occultatione condiunt quodammodo nefarij doctores ſua venena curioſis, vt ideò ſe exiſtiment dicere aliquid magnum, quia meruit habere ſecretum; & ſuauiùs hauriant inſipientiam, quàm putant ſcientiam, cuius prohibitam quodammodo furantur audientiam, propter illicita atque puniendа ſecreta.* Et poſt pauca addit: *Hoc Apoſtolus Spiritu ſancto prouidens, ait:* Erit enim tempus cùm ſanam, &c. *Audite itaque Apoſtolum talia præuidentem, & ea vitanda ſalubriter admonentem 2. Timoth. 2.* Profanas, inquit, verborum nouitates deuita. Multum enim proficient ad impietatem, & ſermo eorum ſicut cancer ſerpit.

Occultatione condunt nefarij doctores ſua venena.

2. Tim. 2.

VERS. 4. Et à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur.

Græcè; καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοὴν ἀποστρέψουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται.

VI. HÆc, idcirco prædixit, non vt in mœrorem impellat audientes, ſed vt paratiores ad perferenda conſtanter aduerſa omnia, ſi contigerint, reddat. Sciebat autem Apoſtolus, fore, vt in tempora calamitoſa inciderent fideles, & prophetia illa Chriſti, Matth. 10. *Tradent enim vos & flagellabunt, &c.* ſciebat ſuapte ſponte multos fore, qui aures auerſuri erant à ſana doctrina; quod malitiæ tribuendum eſt; & ad fabulas conuerſum iri, voluptatem ſaluti præferentes. Fabulæ autem inſignes erant tempore Apoſtolorum, quæ à Iudaizantibus quibuſdam hæreticis ex ſchola Simonis Magi, vulgò tradebantur, vt refert Epiphan. contra hæreſes, in principio. D. Ambroſ. fabulas Manichæorum ſignificari à Paulo putat, qui prodigioſa quædam myſteria, & verba ficta proponebant ſuis auditoribus, vt delirantes traherent in ſuum errorē. Similis locus eſt in epiſt. præcedēti cap. 4. Idcirco nō eſt opus hîc immorari.

Matth. 10.

Epiphan. Ambroſ.

VERS. 5. Tu verò vigila, in omnibus labora: opus fac Euangeliſtæ; miniſterium tuum imple; ſobrius eſto.

Græcè; σὺ δὲ νῆφε, ἐν πᾶσι κακοπάθησον, ἔργον ποίησον εὐαγγελιστοῦ τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον.

Matth. 24.

I. QVemadmodum Chriſtus Matth. 24. prædixit in fine mundi prodituros: vt impugnent ſanam doctrinam, pſeudo Chriſtos, & pſeudoprophetas;

Ita

Ita & Paulus iam iam è viuis migraturus, prædicit, multos, veluti ab inferis emerſuros homines ſceleribus inquinatiſſimos, qui contra fidem & bonos mores ſtabilire velint dogmata hæretica. Tu ergo, inquit Paulus, præuenire lucem illam ſtude, atque in tuto oues conſtitue, quandiu lupi non adſunt, verbum κακοπάθησον, quod vulgatus interpres vertit, *labora*, ſignificat propriè, *afflictiones ſuſtine*, vel, *malum ſuſtine*. *Opus fac Euangeliſtæ*, hoc eſt, labora & ſuſtine afflictiones. Vnde infert Chryſoſt. ergo hoc opus eſt Euangeliſtæ, vt affligatur tum à ſe ipſo, tum ab aliis. Chryſoſt.

II. *Miniſterium tuum imple*, hoc eſt, exple vices tui officij. Tunc itaque, vt Theophyl. annotauit: miniſterium completur, cùm aliquis malum & iniuriam ſuſtinet. Interpres autem Theophylacti pro, *miniſterium tuum imple*, tranſtulit, *miniſterium tuum certifica*. Quaſi definiat Apoſtolus, nulla re magis poſſe quempiam ſignificare ſe miniſtrum eſſe certum & indubitatum Chriſti, quàm laborum & afflictionũ tolerantia. Græcè eſt, πληροφόρησον, hoc eſt, *facito plenam fidem tuæ prædicationis*. Quod ſequitur, non eſt in Græcis exemplaribus nec in Syriaco. Nullum enim vidi in quo ſit, *ſobrius eſto*, cùm tamen in vulgata editione emendata legatur, dicendum eſt, addi potuiſſe ab interprete, quia verbum, νῆφε, quod præceſſit, duo æquè ſignificat, *vigila & ſobrius eſto*. Vtraque autem ſignificatio digna eſt, quæ exprimatur; quanuis à D. Ambroſ. & Primaſio non legatur, nec in commentariis explicetur. Illis verbis, *miniſterium tuum imple*: addit Primaſius in commentariis Epiſcopatus, vel vnuſquiſque in ſua profeſſione, miniſterium ſuum impleat. Quare iuxta Primaſium; non ſolùm hortatur Apoſtolus Timotheum, vt vigilet, & in diſciplina Eccleſiaſtica ſtrenuam nauet operam, Scripturas explanet, efficiátque, vt prudentes, & eruditi fabulas deuitent; ſed etiam, vt omnes omnino, quibus incumbit aliqua honeſti muneris functio, ad eam ſe accommodent.

Theophyl. Nulla re magis, quàm laborum tolerantia, ſignificamus nos eſſe miniſtros Chriſti.

Ambroſ. Primaſ.

VERS. 5. Tu verò vigila, in omnibus labora; opus fac Euangeliſtæ, &c.

Quàm difficile ſit, virum inuenire qui priuatis commodis ablegatis, quæ hîc ab Apoſtolo præcipiuntur obſeruet, & boni paſtoris munere probè fungatur.

ANNOTATIO I.

I. VSus eſt Apoſtolus graui atteſtatione coram Deo, & Chriſto Dei Filio, qui pro tribunali opera noſtra iudicaturus eſt; vt qui in hunc locum inciderent, cognoſcerent, difficilem Epiſcopis impoſitam eſſe prouinciam, ſi numeros ſui officij explere rectè vellent. Quod enim Timotheo dicitur, omnibus dictum puta, vigilantiam, laboriſque in omni negotio tolerantiam commendat. Euangelij prædicationem, quæ opus eſt Euangeliſtæ & ſacri miniſterij pars maxima, valde inculcat; eò præſertim, quòd videat, hominum varia eſſe ſtudia, vixque aliquem reperiri, qui neglectis vitæ propriæ commodis, Dei, & proximorum cauſam ſyncerè agat. Iam olim Ezechiel ſacerdotum quorundam, qui populo præerant, deteſtatus eſt incuriam, & ad aucupium lucri Ezech. 34.

 pronam

pronam naturam. *Væ paſtoribus* (inquit) *Iſraël, qui paſcebant ſemetipſos.* Non dubitat diuinus Vates, ab iis paſtoribus, quòd ad legis obſeruantiam oues non hortarentur: quod munus officij ſui ſobriè & vigilanter non implerent, vt Apoſtolus vult, tanquam à malorum omnium fonte, incendia, & vaſtationes, in miſerandas oues, Deo per Aſſyrios, flagitia ciuium Hieroſolymitanorum vlciſcente, redundaſſe. Errabant in confragoſis opinionum montibus oues, ſpina prauæ interpretationis & interdum idololatriæ pedibus hærente, claudicabant, & moriebantur contagio. Quid paſtores? lactis, vt coagula ſibi ne deeſſent, mulctralia vberibus admouere; vt frigoris æſtúſque à ſuo corpore propulſarent iniurias; non tondere ſolùm, ſed etiam deglubere: denique, vt ventris improbitatem omni epularum varietate explerent, crudeli carnificina, opima quæque mactare. Quid incómodi tam inſignia paſtorum Iſraëlis ſcelera conſequitur? *Diſperſa ſunt* (inquit) *Deus, oues meæ, eo quod non eſſet paſtor, & facta ſunt in deuorationem omnium beſtiarum agri.* O rem lacrymis & planctu dignam! vbi eſt illa admonitio, qua paſtores ad vigilantiam, vel à viatoribus excitantur, cùm lupi ouilibus inſidiantur? Largiuntur oues lanas, lac fundunt candidiſſimum, fœtus procreant innumerabiles; & tamen errare inter ſaxorum aſperitates, ſine vllo paſtoris beneficio coguntur. Quæ tartara excogitari poſſunt ab vltore iniuriarum numine tam ſceleratis paſtoribus deputanda? Non illis lapidis ſemper relabentis, vt eſt in fabulis, labores ſatis ſunt, non vrnæ pertuſæ, non roſarum falcati acinaces: non renaſcentis iecoris diſpendia. In illos profectò, ſi iuſtitiæ habenda eſt ratio, omnia congerenda ſunt apud inferos conſtituta iis ouibus ſupplicia, quibus, vt ſupplicio dignæ eſſent, occaſionem præbuerunt. Tragicus eſt hic locus & cothurno fortaſſe aptior: ſed non propterea prætermittendus, cùm ad vigilantiam excitare poſſit quorundam in paſtoris munere obeundo ſomnolentiam. An à D. Greg. prætermiſſus eſt? Pontificia voce clamat bonus hic paſtor, *Tot mortibus prælatos dignos eſſe, quot ad ſubditos ſuos perditionis exempla tranſmittunt.*

Mali paſtores lucrũ ex ouibus tantũ quærunt.

Mali prælati pluribus digni ſũt mortibus. Greg.P.

II. Miraris? Quid, quæſo te, Hieroſolymæ florentiſſimæ ciuitati ſub Sedechia rege, nocuit? vnde tam inſignia ſub eodem rege detrimenta? *Quo modo ſedet ſola ciuitas plena populo*, lamentatur *Threnodus* vates: *facta eſt quaſi vidua Domina gentium.* Inter tot flendi cauſas, illa acerbiùs gementis prophetæ animum diſcruciat; quòd in ſumma, & propè extrema rerum deſperatione, ciuitas in ruinam iam prona, pro bonis paſtoribus quibus maximè indigebat, archiplanos ſortita eſt, & impoſtores. *Vocaui*, ait, *amicos meos, ipſi deceperunt me.* Quod explicans enucleatiùs Deus apud Ezechielem peccata paſtorum qui malo exemplo perniciem Reipublicæ afferebant, recenſet: *Quod infirmum fuit non conſolidaſtis: quod ægrotum, non ſanaſtis; & quod confractum eſt, non alligaſtis.* ſubiungit, *cum auſteritate imperabatis eis, & cum potentia.* Quibus verbis ſuperbiſſimum deteſtatur imperantium ſupercilium.

Thren.1.

Superbũ imperantiũ ſupercilium. Ezech.34.

III. Hac impiorum principum præmiſſa obiurgatione, benignus Deus, cuius ingenij eſt dura lenibus & lætis triſtitia moderari: paſtorem pollicetur populo ſuo omnibus perfectum numeris, & virtutibus abſolutum: qui infirma conſolidet: tabida ſanet; corrupta æuo reparet, &, quod difficilè inuenies, maiorem ouium, quàm proprij commodi curam gerat: *Suſcitabo* (inquit) *ſuper eas paſtorem vnum, qui paſcat eas, ſeruum meum Dauid.* Quiſnam hic paſtor vnicus ſit à

Ezech.34.

ſit à Deo Patre tot ſeculis antè afflictæ genti per Ezechielem promiſſus, non dubitabit aſſerere, qui Chriſtum Dominum relictis in cœlo ouibus nonaginta nouem, centeſimam in terra, inter leones, & lupos inueſtigaſſe agnoſcit, ea voce repetita, *Ego ſum paſtor bonus*. Exemplar boni paſtoris Chriſtus Dominus eſt. Ad hunc reſpiciunt, qui, quæ Paulus hîc præcipit, non deſpiciunt; Eius verba pendunt; mores & facta, quoad fieri poteſt, imitatione exprimunt. Cum eo pernoctante peruigilant: cum laborante collaborant: Euangelium prædicant, & ſobrietatem amantes, miniſterium ſuum implent. Huc oculos, & animum aduertentes ſummi olim Eccleſiæ Pontifices, Petrus, Linus, Cletus, Clemens, Anacletus, Euariſtus, Alexander, Sixtus, Teleſphorus, & plerique alij, horum ætatem auream conſecuti, Chriſtianam Rempubl. ita gubernarunt, vt præclarè poſtea cum illis actum eſſe credamus, qui primariis functi ſacerdotiis, eorum viſi ſint inſiſtere veſtigiis.

IV. En quàm difficile eſt inter homines, hominem inuenire, qui numeros impleat boni paſtoris: *Eſt in quibuſdam pro vigilantia ſomnus; pro labore deſidia: pro opere Euangeliſta, negotiatio cum trapezita: pro ſacro denique miniſterio, quod vt impleatur totum poſtulat hominem; redditaum Eccleſiaſticorum ſolita & importuna ſupputatio*. Vnus è cœlo miſſus eſt paſtor bonus, ad quem niſi animum adiicias, ſecularibus, & profanis negotiis inuolutus, nihil pro ſano facies. Hunc ſi ducem ſequaris, facilè, quæ hîc à Paulo præſcribuntur, exequeris. Mali paſtoris mores.

VERS. 5. Miniſterium tuum imple.

Qua prudentia & virtute indigent, qui in prælatos eliguntur: ne in tot vitæ periculis ſeipſos cum ſubditis æternæ reddant damnationi obnoxios.

ANNOTATIO II.

I. EX cap. 3. epiſtolæ primæ ad Timotheum colligere poſſunt principes, & qui ius habent eligendi, qualis debeat eſſe morum & doctrinæ præſtantia, qua ornari opus eſt eum qui cæteris in Eccleſia eſt præferendus. Idem ex cap. 1. epiſtolæ ad Titum magis conſtabit. In hoc capite præuidens diuinus Apoſtolus hominum ad res nouas, & inanitate plenas auidè audiendas pronitatem; Timotheum non ſolùm hortatur ad functionem ſui muneris, dicẽs: *Prædica verbum, inſta, opportunè, importunè, argue, obſecra, increpa in omni patientia, & doctrina*, ſed etiam eundem admonet, quales ſit ſubditos gubernaturus, ne cùm in illos inciderit, & deprauationem morum expertus fuerit, animum deſpondeat. *Erit*, inquit, *tempus cùm ſanam doctrinam non ſuſtinebunt, ſed ad ſua deſideria coacervabunt ſibi magiſtros, prurientes auribus, & à veritate quidẽ auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur*. Vides ſtatum Reipublicæ? Vides hominum ad vitia pronitatem? An non faciliùs paſtor baculo oues errantes, in viam reducet: quàm hoc hominum genus Eccleſiæ præſes? & tamen iubetur vigilare, laborem impendere, concionari; &, quod plus eſt, miniſterium ſuum ita exequi, vt ne latum quidem (vt dicitur) vnguem ab illius recedat præſcripto. Quid enim eſt, *miniſterium tuum imple?* Ita te rebus gerendis miſce, vt cùm omnes tui muneris partes probè obieris, nihil in te vel lyncei oculi re- 1. Tim. 3. Tit. 1.

prehenſione dignum reperiant. Omnium in te oculos coniectos eſſe cogita. Non tibi ſoli vitia tua nocumento erunt: plurimos tecum æternæ reddent obnoxios damnationi. Idcirco Apoſtolus cap. 3. epiſtolæ 1. ad Timotheum; *Oportet* (inquit) *Epiſcopum eſſe irreprehenſibilem.*

1. Tim. 3.

II. Sed proh dolor! quàm pauci ſunt, ſempérque fuerunt, qui dignitatem hanc Pontificiam geſſerint cum dignitate. Hieremias, qui Deo plenus, interitum animæ querebunda voce deflet, dolorem incredibilem his verbis ſignificat; *Aſpexi terram, & ecce vacua erat, & nihili: intuitus ſum, & non erat homo.* Siccine? An non homines vides Hieremia? Deſunt incolæ in vrbibus? deſtitutæ cultoribus prouinciæ? Paſcuntur in agris oues; ſuos fœtus alunt; feræ iuxtà, & cicures animantes. Quin & mercatoribus ex re pecuaria incredibilis quæſtus accedit. Sunt iſta quidem, ait Dei vates: ſed conſtant adhuc, quæ dixi, *Aſpexi terram, & ecce vacua erat.* Vacuum dicitur horreum, quo tempore nihil habet tritici: Vacuum hypogeum, cùm nullæ ſunt in officinis, victui domeſtico neceſſariæ opes. Vacua vagina, cùm in eam enſis non eſt incluſus. Itaque quanuis Attalicis veſtibus & auro domus plenam ſit: quanuis hypogeum lapidibus ad contignationem perductis abundet, quanuis vagina aërem, quod neceſſe eſt, contineat, inania tamen hæc appellantur, & vacua, ſi vſibus, ad quos facta ſunt, non deſeruiunt. Terra, & quicquid ſolis lunæque ſplendore fruitur propter hominem à molitore rerum omnium Deo procreata ſunt. Hominem, ſi terra non habeat, cuius cauſa ſuis eſt librata nutibus, licèt altiſſimos attollat ad cælum montes, licèt fluminibus veluti venis intexatur: licèt plantarum varietate, & pulchritudine decoretur; licèt lætiſſima ſuppeditet armentis pabula, vacua adhuc vocabitur & inanis. Quare eximius vates, Aſiam, Africam, & Europam, & circumfuſas Occeano inſulas conſiderans, quanuis inhabitari frequentiſſimis ciuitatibus, & populis cognoſcat, adhuc lamentabili carmine mœrorem ſuum teſtatur. *Intuitus ſum* (inquit) *& non erat homo.* Quid enim incolitur terra à Tyrannis, qui leonum inſtar prædas agunt iniquiſſimas? Incolitur ab auaris, qui veluti harpyæ contactu fœdo omnia polluunt, & contaminant. Incolitur à libidinoſis, qui impotenti cupiditatis dominatu inſoleſcentes inceſtu, ſtupris, adulteriis, tanquam luculentæ ſues honoris humani florem tenerrimum vitiant, & deprædantur. Incolitur ab iracundis omni panthera & tigride truculentioribus. Incolitur denique, ne ſingula perſequar, ab epulonibus, qui dum fercula lautiora conquirunt, dum menſis, quæ olim adhibitis ad panem & aquam leguminibus parabantur, conuiuæ accumbunt, cælum auibus, mare piſcibus, terram ſuis ſpoliant animantibus. Quam motum deprauationem eleganter expreſſit Lucanus in conuiuio, quo Cleopatra Cæſarem ſoſpitem oblectauit,

Hierem. 4.

Pauci ſunt, hominis digni nomine.

Terra ſine hominibus, vacua cur dicatur.

Homines vitioſi indigni sũt, hominis appellatione; ſimiles enim sũt beſtiis.

Infudère epulas auro, quod terra, quod aër,
Quod pelagus, Nilúſque dedit; quod luxus inani
Ambitione furens toto quæſiuit in orbe
Non mandante fame. Multas volucréſque feráſque,
AEgypti poſuère Deos, &c.

Potuitne aliis verbis magis exaggerari effuſa mortalium, præſertim principum in omnem peccandi licentiam intemperantia? Deos (inquit) ſuos, quos ſupplices

ces colunt, & adorant, nulla impellente neceſſitate, cuius trabales claui (vt Flaccus ait) ita humanis verticibus infiguntur, vt neque à vetitis quidem abſtinere, religio ſit; Deos, inquam, ſuos aſſos, & elixos, patinis Ægyptij vorandos imponunt.

III. Cùm igitur in leones ſuperbos, harpyas tenaces, tigridos truculentas, atque voraces lupos pro veris hominibus paſſim incidamus, nónne vacua tibi terra videtur, & inanis? οὐδεὶς φιλοχρήματος, καὶ φιλήδονος, καὶ φιλάνθρωπος, καὶ φιλόδοξος ἀλλὰ μόνος ὁ φιλόκαλος, ait Epictetus: *Hominis dignus nomine non eſt, qui virtutis ſtudioſus non eſt.* Symbolicus ille concionator omnia philoſophiæ Eccl.12.
diuinæ placita aureo libello complexus, ad extremam operis ſui coronidem, Homo quæritur in medio foro lucerna præeunte.
perinde ac ſi ab aliquo interrogaretur, quid eſſet homo, quem Hieremias nuſquam vidit, quemque Cynicus ille philoſophus in Athenienſi foro, circunſpectante populi infinita multitudine, præeunte lucerna, non inuenit; ita definit, *Deum time & mandata eius ſerua: hoc eſt omnis homo.* Vbi 70. interpretes Eccl.12.
planiùs locuti, *In hoc conſiſtit* (inquiunt) *omnis homo.* Non ſunt hominis (palàm Interp.70.
denuntio) appellatione digni, qui vt oculis placeant calamiſtro vtuntur: qui Comatuli, homines nō ſunt.
refugos à fronte capillos gerunt; qui holoſericati incedunt; qui pallio, ab vno in alterum humerũ reiecto protudere in viis volunt prætereuntes. *Qui Deum timet & mandata eius ſeruat; hic homo eſt*, quem quærimus: hic eſt qui terram Veri homines.
implet: hic non ficti hominis laruam gerit, vt aſoti, & intemperantes; ſed veri ſpeciem, vt modeſti & frugales. Nuſquam legimus ante primi ſceleris admiſſi fœditatem Adamum alio, quàm hominis vocabulo in ſacra pagina, etiam Adam poſt peccatũ vocatur, caro.
cùm de corporis formatione agitur, nominatum, ſic enim, Gen.2. ſcriptum eſt: *Formauit Dominus Deus hominem de limo terræ.* Cæterùm patrata ſcelere, quo Gen.2.
rationis clauus confractus eſt, & iuſtitia primigenij ortus diſturbata; eundem carnem vocat, ab ea parte ſumpta appellatione, quam cõmunem habuit cum belluis. Gen. enim 6. ſic ait Deus; *Non permanebit Spiritus meus in homine in æternum: quia caro eſt.* Regius vates hanc hominis, in non hominem miſerandam Gen.6.
metamorphoſim, ſic ferè exprimit: *Hòmo cùm in honore eſſet ampliſſimo, à Deo conſtitutus, dignitatem ſuam non agnouit. Eapropter ignorantiæ nubibus offuſcata intelligentia, viliſſimis comparatus eſt iumentis, & quod illorum ignobilem gerat ſimilitudinem, ignominioſè deſpectus.* Pſal.48.

IV. Quòd ſi tam ardua res eſt, & difficilis, hominem vnum in hac mundi vniuerſitate inuenire, qui affectibus ad obſequium rationis redactis, diuinæ legi pareat: quàm difficile erit & laborioſum, in virum aliquem incidere non ſolùm virtutis & pietatis Chriſtianæ amantem, ſed etiam talem omni pietate & motum excellentia, qualem diuina oracula paſtorem exigunt, qui populo præſit: qui oues ſuas contagiòne ſcelerum morbidas ſanet, diſperſas congreget, congregatas inſtruat, ne inſidiantium luporum dentibus dilaceratæ, exitu pereant miſerando? An non innumeræ fidelium hominum animæ, veluti In mari huius vitæ, vix ex decẽ, vnus ſaluatur.
inertia pecora, in Tartarorum diebus ſingulis, depluunt incendia? *In mari Marſiliæ* (inquit Bern.) *ex decem nauibus vix vna aliqua periclitatur: at in mari huius ſeculi, ex decem animabus, vix vna ſeruatur.* Vnde te oro, quæſóque tam luculenta Bern.
pópulo Chriſtiano eueniunt diſpendia? Profectò Greg. Magn. cæteríque Pa- Greg.PP.
tres, paſtorum deſidiæ, ſuam, non Ieſu Chriſti, qui princeps eſt paſtorum, cauſam promouentium, hanc animarum tam inſignem adſcribunt iacturam.

V. *Mini*

V. *Miniſterium tuum imple*: Clamat Apoſtolus hoc loco, Oculos in omnes orbis partes circunfer; expende quàm pauci ſint ſempérque fuerint, qui cum Ambroſio, Chryſoſtomo, Auguſtino, aliiſque Religionis Chriſtianæ ſigniferis,ſuo officio probè fungantur. Qui ad omnem iuuandi populum occaſionem intendere animum debuiſſent, dum priuatas ſequuntur vtilitates, muneris ſibi commiſſi defugiunt laborem. Num deeſſe periclitanti in naufragio fidei, & morum, populo,ſine ſcelere poſſunt? *In omnibus labora*,ait Paulus, *opus fac Euangeliſtæ, miniſterium tuum imple.* Quò grauiora ſubditis imminent mala,eò nullis parcens laboribus præſul,in illius debet curam incumbere. Vis noſſe malorum incumbentium procellam?Ioannes ſcholaſticus ſexto ſupra vigeſimum ſcalarum ſuarum gradu,pericula recenſet; in quæ per mare hoc magnum,& ſpatioſum,in quo natant reptilia, quorum non eſt numerus, incidimus nauigantes. Scopulos cogitat in cœlum minantes; vertices, inundationes, piratas, belluas, typhones, procellas flatu ventorum, fluctúque ſpumarum formidabiles. Addit ſingulorum non inuenuſtam interpretationem; vt per *ſcopulos*,cæcam præcipitémque inuidiam intelligamus; ad quam alliſæ felicitatis humanæ naues, vectoribus, iuxtà & ſpectatoribus pariunt triſtitiam. Per *vertices*, res eas,quæ præter opinionem ablatæ,mentem delirio circumagitant, ſenſuſque omnes in deſperationis profundum hiatum rapidè trahunt deuoratos. *Per inundationum tumores*; ignorantiam,quæ boni ſpecie decipit imperitos, eóſque in imum locum mox ruituros, quàm altiſſimè ſuſtollit. Per *piratas*, inanis gloriæ ſatellites,qui opes noſtras labore infinito partas, repentino deripiunt incurſu. Per *belluas*, noſtrum hoc corpus graue, brutum, & ſylueſcente vitiorum ſegete,efferatum; quod dum voluptates vndique auidiùs conquirit, nullo manſueſcit cicuratu. Per *typhones*, elationis noſtræ immoderatos impetus intelligere placet,quorum inanitate inflati in rebus ad voluptatem fluentibus inſoleſcimus. Quid per *procellas*? rerum humanarum frequentes turbines, diſſidentiúmque animi virium diſcordes motus, libet interpretari. Quibus, Deus bone, difficile dictu eſt quàm variè,cùm ſinguli,tum omnes mortales afficiantur.

Prælati ſuis intenti commodis, ouibus ſuis non conſulunt.

Climacus.

Mūdus,mari comparatur, naufragiis famoſo.

In hoc mari belluæ ſunt, & infames ſcopuli.

VI. In tam inſigni rerum & morum perturbatione, qua prudentia, qua virtute indigent,qui populo præſunt? His malis,vt mederetur Deus, Petrum, quem paſtorem Eccleſiæ, & vicarium in terris ſuum renunciauerat, nauarchum inſuper,& piſcatorem hominum futurum declarauit. Quid enim nauis cum piſcatore Petro, tam in aureis Apoſtolici fiſci numis, quàm in familiari ſummi Pontificis annulo expreſſa ſignificat? Incidunt aliquando euentus inopinati in Rempubl. fluctibus laborum immaniſſimis procelloſum mare agitatur,furore concurſantium ventorū terra,cælo & ſalo miſcetur. Non prodeſt in tanta turbatione paſtoris baculus.Inſignia dignitatis Pontificiæ non agnoſcuntur. Quid remedij? Commutandæ ſunt, officiorum vices: & qui paſtorem tranquillo cælo referebat; agat tantiſper dum mare deſoluit, naui ad excipiendos naufragos paratā, piſcatorem, & nauclerum. An non Paulus vir ad vnguem (vt ita dicam)diuinæ manus factus,atque inter omnes veritatis emiſſarios lectiſſimus,omnibus omnia factus eſt? Quid Paulum cōmemoro?Nónne Chriſtum boni paſtoris exemplar diuiniſſimum variis in ſacro eloquio nominibus affici propterea videmus, quòd variis modis hominibus in diſcrimen

Nauis cum piſcatore Petro.

Annulus piſcatoris.

ſalutis

alutis ſuæ adductis conſueuit opitulari? Hinc illi tituli, quibus, *rex, ſacerdos, medicus, magiſter, vitæ fons, panis viuus*, & *lux mundi* nuncupatur. *Regem* eum vocat Spiritus ſanctus quia ductu ſuo nos regit, & patrocinio defendit. *Sacerdotem*, quia infenſum nobis patrem ſacrificio ſui corporis in ara ſanctificæ crucis propitium reddidit, & placabilem. *Medicum*; quia inueteratam humani generis ægrotationem cæleſti depulit medicina. *Magiſtrum*, quia myſticis inuoluta tenebris prophetarum oracula, Euangelij luce patefecit. *Vitæ fontem*, ob eximiam diuinæ gratiæ copiam in vitæ beatæ ſtagna illius merito ſemper effluentem. *Panem* denique *viuum*, & *lucem mundi*, quia nos omnes ſacro alit diuinæ Euchariſtiæ myſterio, & lumine cæleſtis gratiæ quodammodo beat. His titulis, Pontificum omnium, & paſtorum ſummus Pontifex & paſtor, Chriſtus inculcare voluit, Apoſtolis imprimis, deinde cæteris Eccleſiarum ducibus, quantùm interſit vt is, qui in ouilis Chriſtiani paſtorem eligitur, prouinciam tot nominibus in Eccleſia ſignificatam, atque adeò difficillimam, ſuis poſſit humeris ſuſtentare. Suos haud dubiè ſubditos, æternæ ſubijcient damnationi, ſéque ipſos lethifera polluent culpa, qui animarum iacturam ſuis poſthabent vtilitatibus. Vigiles ergo oculos, & multiplices, veluti alter Argus habere debet, qui Dominicum gregem, ad opima ſalutis paſcua ducturus eſt. Quid, ſi cæcus ductor, cæcum ductet gregem? Quomodo ne vepribus induatur effugiet ſenticeta? Quomodo vitabit præcipitia? *Vigila*, inquit Paulus; Non ſatis eſt integræ vitæ laude florentem eſſe: oculis opus eſt paſtori. In omnibus labora. Iacob, qui typum boni paſtoris geſſit, oculis, in muneris ſui rectè obeundi curam intentis, vrebatur æſtu; ne oues ſole ſub ardenti calore ſoluerentur; frigoris quoque patiebatur iniurias, ne illæ algerent. Pauci admodum ſunt, qui miniſterium ſuum impleant, quod tamen Paulus exigit. Quaſi digito ab Spiritu ſancto oſtenditur bonus paſtor, quem aliqua ætas Dei beneficio ſortita eſt. *Ecce ſacerdos* (inquit) *Magnus, qui in diebus ſuis placuit Deo, & inuentus eſt iuſtus: & in tempore iracundiæ factus eſt reconciliatio.* Quid deeſſe poteſt, vel ad vitæ felicitatem, vel ad numinis irati placationem Reipublicæ, quæ virum aliquem habet, qui & Deo placeat, vt Henoch, qui vt dicitur Eccleſ. 44. *Tranſlatus eſt in paradiſum, vt det gentibus pœnitentiam; & iuſtitiæ laude effloreſcat?* vt Noë, qui, vt loco indicato dicitur, *in tempore iracundiæ factus eſt reconciliatio?* Exprimit Spiritus ſanctus in vnius Noë perfecta viuendi ratione mundi diluuio obruti, reparationem, conſtitiſſe. *Teſtamenta*, inquit, *ſeculi poſita ſunt apud illum, ne deleri poſſet in diluuio omnis caro, &c.*

Chriſtus rex, ſacerdos, medicus, magiſter, vitæ fons, panis viuus lux mundi.

Æternæ damnationi deputantur qui animarũ iacturam ſuis poſthabent commodis.

Eccl. 44. Digito oſtẽditur qui bene præeſt.

VERS. 5. Miniſterium tuum imple; ſobrius eſto.

Eligendos eſſe ad gubernacula Eccleſiæ, qui & ſobrij ſint, & miniſterium ſuum implere valeant.

ANNOTATIO III.

I. SObrietatis nomine, omnem virtutem intelligo, quæ Ethicam perficit diſciplinam. Miniſterij verò Eccleſiaſtici perfectio omnes illas virtutes exigit, quas Apoſtolus Tito & Timotheo, huic, in 3. cap. epiſt. 1. illi, in cap. 1. inculcat, vt qui ad gradus Eccleſiaſticos promouendi ſunt; non ante præfecturæ 1. Tim. 3. Tit. 1.

Maximus.

humeros ſubijciant, quàm illa digni inueniantur. Ex ſermone B.Maximi, quo Pontificem laudat, qui probè ſui muneris partes, dum vixit, exercuit, facilè prudens lector colliget, non quibuſuis humeris imponendam eſſe Eccleſiaſtici regiminis molem. *Bonum opus deſiderat* (inquit Apoſtolus) *qui Epiſcopatum deſiderat.* Opus enim eſt, vt qui huic præeſt functioni, alienus ſit ab omni vitio, atque adeo irreprehenſibilis: omnibúſque circumfluat virtutum ornamẽtis; vt de eo B.Maximus panegyrim——inſtituat, quam Eccleſia in ſanctorum Pontificum celebritatibus vſurpare ſolet, *Beati* (inquit) *Patris noſtri merita in tuto poſita, ſecuri magnificemus qui gubernaculum fidei viriliter tenens anchoram ſpei tranquilla iam in ſtatione compoſuit: & plenam cœleſtibus diuitijs, & æternis mercibus nauem, optato in littore collocauit: qui contra omnes aduerſarios ſcutum timoris Dei tandiu infatigabiliter tenuit, donec ad victoriam perueniret. Quid enim fuit totus illius vitæ curſus, niſi vnus cum vigili hoſte conflictus?* & poſt pauca:

Bonorũ Põtificũ actiones.

II. Quantis hic cæcis à via veritatis errantibus, & de ſumma iam in profundum rupe pendentibus, amiſſum reddidit viſum; & illum quo Chriſtus videretur, reparauit intuitum? Quantorum auribus ſurdis pretioſum infudit auditum, vt vocanti Deo ad miſericordiam, reſponderent per obedientiam? Quantorum animas viuentes in corpore iam defunctas, & delictorum mole obrutas, ac ſepultas ad emendationem, tanquam ad lucem vocando, Deo reſuſcitauit? &c.

Tribus Leuitica electa ad ſeruiendũ tabernaculo.

III. Vnam tribum Leui ex omnibus elegit Deus, vt deſeruiret tabernaculo. Nec verò ex hac tribu omnes ſacerdotes erant, aut Leuitæ: ſed in ſuo quiſque gradu, ex Moſaica inſtitutione, cultum Deo deferebat, præcipua ſacerdotum cura in arcæ fœderis cuſtodia poſita erat: Leuitæ humeris tabernaculi mobilis inſtrumẽta in humeris aut in plauſtris cùm iter agẽdum eſſet, exportabant. Aduertit Abulenſ. ſuper cap.31.Deut. q.4. ſolis ſacerdotibus fas fuiſſe cooperire, & nudare, ſuis ornamentis arcam. Idque tam arcto præcepto, vt qui ſacerdos non eſſet, ſi arcam videret integumentis nudatam, repentè moreretur. Nónne pluſquam quinquaginta hominum millia ex Bethſamitis, mortui ſunt, eò duntaxat quòd arcã ſine integumentis videre auſi ſunt? Quid quòd ipſi Leuitæ, ſi ad arcam videndam accederent, mox cadebant mortui? Imò ſi ſupellectilia ſiue inſtrumẽta Arcæ nudata ſuis operimentis aſpicerent, eadem mulctabantur pœna? Quare Leuitæ Caathitæ, qui portabant humeris ſupellectilia ſanctuarij, non aderant, cùm hæc à ſacerdotibus velabantur: Morerentur enim ſi aliqua nudata viderent ſuis integumentis, & multo magis arcam ipſam. vt patet Num.18. *Ad vaſa* (inquit Scriptura) *ſanctuarij & altare non accedant*, Leuitæ, *ne moriantur*; *& vos pereatis ſimul.* Vide Abulenſ.Deut. cap.31.q.4. Hinc Num.4.narratur Leuitas Caathitas, qui efferebant in humeris ſupellectilia ſanctuarij, prohiberi ingredi ad videndum quomodo ſacerdotes huiuſmodi velarẽt inſtrumenta. Quid quòd erecto templo à Salomone, contracta fuit facultas videndi arcam ad ſolum ſummum ſacerdotem? vt patet Heb.9. In ſolitudine quidem permittebatur minoribus ſacerdotibus acceſſus, quia cùm tabernaculum eſſet mobile, non poterant à ſolo ſummo ſacerdote omnia vtenſilia ſuis veſtiri, & nudari inuolucris.

Abulenſ. Deut.31. Soli ſacerdotes videre poterant impune nudatã arcam. 1.Reg.6. Num.4. Tẽpore Salomonis ſolus ſummus ſacerdos videre Arcam poterat. Hebr.9.

IV. At, quid ſeruabatur in Arca? ſolæ legis tabulæ. Iuſſit collocari in latere Arcæ Moyſes librum Deuteronomij: Vrnam cum Manna; Virgam

Aaronis,

Aaronis, quæ fronduerat, vt dicitur Hebr. 9. Vnde conciliatur facilè ab Abulenſi loco citato q. 3. id, quod dicitur 2. Paral. 5. in Arca ſolùm fuiſſe tabulas legis, cum D. Paulo. Nam intra Arcam ſola erat lex: extrà verò in latere Arcæ, illa erant, quorum Apoſtolus meminit.

2. Paral. 5. Quomodo ſolùm in Arca legis tabulæ?

V. Hinc perſpicies, quàm neceſſarij ſint gradus in Eccleſia, vt miniſtri diuini cultus intelligant quid agere in Eccleſia oporteat. Erant cuſtodes Arcæ fœderis olim ſacerdotes; ad eam acceſſuri, abſtinebant ab omni actu ſanctificationi contrario. Leuitæ gentem profanam arcebant; munditiam præferebant. Quid in lege gratiæ ſacerdotes? Quid Epiſcopi? Ea ſobrietate viuant oportet, eáque morum integritate, quæ legem decet, ab Spiritu ſancto non in tabulis lapideis inciſam, ſed in cordibus fidelium impreſſam, & conſeruatam. Hanc qui profanant, ſi non vt Iudæi olim, ſubito interitu; at morte digni redduntur ſempiterna. Sacerdotum partes ſunt, legem Chriſti non in Arca Moſaica, ſed in cordis penetralibus tueri, & intueri. Populum ad illius obſeruationem erudire. Sacroſancta myſteria nudare, & profanare, quod hæretici faciunt molientes; nunc voce, nunc ſupplicio, iā vitæ exemplo deterere.

Sacerdotes legis gratiæ.

VI. Et eſt qui dubitet magnum poſitum eſſe momentum in electione Eccleſiæ paſtorum? Hoc, ſapientiſſimi olim Patres, & maiorum gentium Theologi, qui concilio Baſilienſi interfuerunt, intelligentes, pragmatica ſanctione decreuerunt, vt electores miniſtrorum Eccleſiæ, lithurgia ad Spiritus ſancti fauorem impetrandum priùs decantata, poſt rituale, ſcelerum apud ſacerdotem expiationem, & ſanctiſſimæ Euchariſtiæ communionem apud eos, qui præeſſent, huiuſmodi ſe aſtringerent iuramento: *Ego N. iuro, & promitto omnipotenti Deo, & ſancto, vel ſanctæ cuius nomini dicata eſt hæc Eccleſia, eum eligere, quem credam futurum eſſe in ſpiritualibus & temporalibus meliorem, nec illi vocis meæ ſuffragio patrocinari, quem veriſimiliter ſciuero promiſſione, aut collatione alicuius rei temporalis, ſeu prece per ſe, vel alium interpoſita, aut alias qualitercunque directè, aut indirectè electionem ſibi procuraſſe.* Quanuis autem huius decreti ſeueritas mitigata hodie ſit, imò omnino abolita ſicut & alia multa ex prædicto Concilio. (Quippe quod licet autoritate Apoſtolica coactum fuerit; non fuit eadem autoritate continuatum. Atque adeò errauit in decreto, quo ſanxit concilium eſſe ſupra Papam) nihilominus à ſummo Pontifice, quædam ſunt approbata circa beneficiorum diſpoſitiones, & cenſuras. Quare licèt hoc decretum antiquatum ſit, declarat tamen expendendum eſſe diligenter, in electionibus, Viri animum, cuius fidei tanta res, ac tam periculoſa adminiſtratio committitur, explorandáſque eſſe omnes auaritiæ latebras, ambitioníſque receſſus, ne pro bonis paſtoribus in ouili ſuo Chriſtus, malos deprehendat mercenarios.

Electio Epiſcopi res eſt magni momenti. Cõcil. Baſil.

Iuramentum Epiſcopi.

VII. Hinc factum puto, vt ſacra Synodus Trid. eos lethali culpa contaminari, & peccatis alienis communicare definierit, qui tanto muneri ex omni ſacerdotum numero digniores, & Eccleſiæ Dei magis vtiles paſtores præficere non cutauerint. Quid eſt, Chriſte ſancte! quòd tam eximium vitæ exemplum in paſtoribus requirimus? An non ſufficit, honeſta viuendi ratio, quam viri non intemperantes, nec diſſoluti ſibi proponunt? Minimè verò. Eximiæ ſanctimoniæ laude præſtare is debet, cui incumbit ſanctitatem cum aliis communicare. Sal enim quia condimento eſt rebus inſipidis, ſalſiſſimus eſt: ignis, quia res frigidas calefacit, calidiſſimus. Mel, quo cibos dulces reddimus, dulciſſimum.

Trid. Peccat grauiter qui in electione digniores prætermittit.

ciſſimum. Cúmque effectus, vt commune eſt Philoſophorum proloquium, eminentior ſit in ſua cauſa, & efficacior, vt videre eſt in fulgore ſolis, ſiderúmque à ſole lucem mutuantium; in confeſſo eſſe debet, eminentiorem in Epiſcopo, quàm in populo, ex Epiſcopi ſui vita, legem viuendi, & normam

Num.19. Aquæ expiationis miniſterium, purificatis mãdatur. Eccl.39. Greg.PP.

accipiente, requiri ſanctitatem. Num.19.cùm Dominus aquas expiationis,& cineres vaccæ ruffæ ad purificationem ſcelerum deſtinaſſet, mundis huiûs officij miniſtèrium demandauit; vt ſcilicet mundus luſtraret immundum. Rectè nánque Eccleſiaſticus ait, ab immundo quis mundabitur? & D.Greg. *Manus ſordida aliam non lauat, & oculus plenus puluere, maculam non conſiderat.*

Rom.2. Bern.

VIII. Quid D.Paulus? Deum immortalem quàm ſeuera reprehenſione eos carpit, qui cùm virtutis expertes ſint, hòmines hortari ad rectè facta non ceſſant. Eius ad Rom.2.ſunt hæc verba: *Qui alios doces, te ipſum non doces. Qui prædicas non furandum, furaris. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abominaris idola, ſacrilegium facis.* D.Bern. ad Eugenium ſcribens, appoſitiſſima, vt ſolet, verborum concinnitate, hanc vitæ & verborum diſcordiam ita deteſta-

Mõſtroſa res eſt ſedes prima, & vita ima.

tur, vt monſtri neſcio quid in ea ſimile animaduertat. *Monſtroſa*, inquit, *res eſt gradus ſummus, & animus infimus: ſedes prima, & vita ima; lingua magniloqua, & manus otioſa: ſermo multus, & fructus nullus. Vultus grauis, & actus leuis: caput canum, & cor vanum; facies rugoſa, & lingua nugoſa.* Hæc ille. Cuius libratis oratoria trutina numeris, illud poëtæ addi poteſt emphaſis plenum carmen,

Æn.3.Virg.

Monſtrum, horrendum, informe, ingens.

Quid enim monſtrum? gradus ſummus, & animus infimus. Quid horrendum? lingua magniloqua, & manus otioſa: ſermo multus & fructus nullus. Quid informe? Vultus grauis & actus leuis. Caput canũ, & cor vanum. Quid ingens malum? Facies rugoſa, & lingua nugoſa. Quæ vitia, cùm mentis miſeranda caligo conſequatur, rectiſſimè additur & illud,

--- *cui lumen ademptum.*

Ablegentur ergo ab Eccleſia huiuſmodi monſtra; iique eligantur in Epiſcopos, qui ſobrij ſint & vigilantes: atque ſuum munus vtiliter exequi valeant.

VERS.6. Ego enim iam delibor, & tempus reſolutionis meæ inſtat.

Græcè; Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκε.

Paulus diſcipulũ admonet officij, mortis ſuæ tẽpus inſtare præſcius. Chryſoſt. Theophyl. Holocauſtũ Libamen.

I. CAuſam reddit cur Timotheum tam accuratè impulerit ad ſtudium ſui muneris obeundi. Ratio enim eſt inſtans martyrij tempus, & mortis propinquitas, quæ locum non dabat viua voce præſentem diſcipulum, vt ſolebat, admonendi. Id ſignificant hæc verba: *Ego enim iam delibor, &c.* Vt interpretantur Chryſoſt.& Theophyl. Vtitur autem verbo delibandi, vt ſignificet ſe non quocunque genere ſacrificij oblatum iri Deo, ſed illo, quod Græci holocauſtum vocant, quod totum comburatur, & Deo offeratur. Latini verò libamen, quod cuiuſmodi futurum ſit particula ſequens magis explanat vocabulo *reſolutionis*. Eſt enim *mors* ſolutio animæ à corpore tanquam migratio ex ergaſtulo, in quo detinebatur. Prædicit autem mortem ſuam Paulus, non ſolùm coniectura, vt alicui videri poteſt, ſed etiam reuelatione diuina admoni-

2.Petr.1.

tus. Simili admonitione futuri martyrij præſcius D.Petrus 2.epiſt.cap.1.ſic ait:

Certus

Certus ſum, quia velox eſt depoſitio tabernaculi mei, ſecundùm quod & Dominus noſter Ieſus Chriſtus mihi ſignificauit, &c. Senſus igitur eſt: Ego iam immolor, inſtar victimæ Deo pro fide Chriſti oblatæ. Mors non procul abeſt, idcirco tanto ſtudio te ad omnem tui muneris functionem obeundam, adhortor. Videtur autem alludere, dum ſe libamen & holocauſtum, quod igne abſumitur appellat, ad locum Sap.3. vbi dicitur de prædeſtinatis: *Tanquam aurum in fornace probauit electos Dominus, & quaſi holocauſti hoſtiam accepit eos, &c.* Simúlque ſignificat libaminis & reſolutionis vocabulis ſe ferro inſtar hoſtiæ, per violentiam immolandum: vt alacritate, qua mortem præſtolatur, prouocet Timotheum ad ſui imitationem. Sap.3.

II. Mirum tamen eſt, quòd Paulus, dum de morte ſua loquitur, exultare, & quodammodo geſtire gaudio videatur. Cùm Chriſtus Dominus ad præſentiam mortis inhorruerit. Tollitur tamen admiratio, cogitanti decuiſſe vt Chriſtus mortem timeret, vt ſe verum hominem declararet. Erant enim futuri aliquando Manichæi, qui hunc fidei articulum negarent. Itémque, vt eo timore mereretur viris ſanctis & martyribus conſtantiam, & pene exultantem in morte lætitiam, & quidem D. Auguſt. in Pſal. 31. annotat hæc verba: *Ego enim iam delibor, &c. vocem eſſe exultantis magis ad mortis præſentiam, quàm timentis, & ſeipſum cruciantis.* Sic enim ait: *Potuit quidem ſine triſtitia eſſe Dominus iturus ad paſſionem, ſi enim potuit miles, non potuit hoc imperator? Attende Paulum exultantem in propinquum ad paſſionem*: Ego enim iam delibor, & tempus reſolutionis meæ inſtat. *Gaudet coronandus, triſtatur Chriſtus coronaturus, quia portabat & præfigurabat infirmitates quorundam, qui veniente tribulatione, vel morte, contriſtantur, vt nos lætificaret, & conſolaretur, &c.* Dionyſ. etiam Eccl.hier.cap.7. p.1. ad Chriſti Domini promeritum refert lætitiam, qua perfundebantur ſancti viri ad mortem tanquam ad palmam properantes, aitque, eos magna, & feliciſſima iucunditate regenerationis iter aſcendere. *Quid, quòd multi ante Chriſti Domini aduentum ſpe gloriæ aliquando ex rectè factis potiundæ, mortis horam expectarunt? Talis fuit Moyſes, Ioſue, & ante eos Iacob, &c.* Quid Simeonem commemorem, qui ſuſtinens ſenilibus vlnis redemptorem & redemptionem, quandiu expectauit, conſiderans: mori optauit? Luc.2. *Nunc dimittis, &c.*

Paulus recordatione ſuæ mortis geſtit. Cur Chriſtus mortem timuerit. Auguſt. Pſal.31. Cur Paulus moriturus exultat, cùm Chriſtus inhorruerit. Gaudet coronãdus, triſtatur coronaturus. Dionyſius. Luc.2.

III. Nec ſolùm viri, quos ſacræ literæ commendant, mortis dominatum non timuerunt, ſed etiam aliqui philoſophi, qui aliquam vitæ immortalis poſt mortem futuræ, opinionem habuerunt. Vnde Nazianz. in epiſtola ad Philandrum, quæ incipit, *Gratulor*, ſic ait: *Non eos tantùm admiror, qui apud nos pro virtute periculis ſe obtulerunt, aut calamitates ſuſtinuerunt, ſed externos quoque homines, qui ſimiles illorum extiterunt, vehementer admiror. Socrates enim ab Athenienſibus ad mortem damnatus, priùs de corpore quaſi de quodam ergaſtulo cum diſcipulis diſſerebat, & cùm fugam arripere ſibi liceret, illam recuſauit; poſtquam autem ei venenum oblatum eſt, perlibenter accepit, perinde, ac ſi non lethale poculum acciperet, imò amicos ad bibendum inuitabat, &c.* De perpetiendis malis ſpe vitæ cæleſtis agit latè Auguſt. tom.2. epiſt.133. Idem tom.4. lib.7. quæſtionum ſuper Iudicum librum q.49. diſputat, an Deus delectetur morte hominum, ſicut olim admittebat ſacrificia animalium brutorum, aitque, Deum ſacrificia animalium admiſiſſe olim, non quòd ſibi grata eſſent, ſed quòd ſignificatiua fuerint, & quædam vmbræ futurorum: hominum autem ſacrificia nunquam Deo placuiſſe.

Aliqui philoſophi mortem non timuerunt. Nazianz. Socrates in morte ſine metu. Auguſt. Sacrificia humani ſanguinis nũquam Deo placuerunt.

Exod.13.

Nam Exod. 13. cùm omnia primogenita ſua eſſe, & ſibi dicari præciperet; redimi tamen à ſe voluit primogenita hominum, ne immolandos Deo crederent filios ſuos: Et Deut. 18. admonet Deus populum ſuum ne cùm diſperſus fuerit per orbem, imitetur gentium ritus. Sic enim ait: *Abominationes enim, quas Dominus odit, fecerunt Dijs ſuis, quoniam & filios ſuos & filias ſuas comburunt igni Dijs ſuis, &c. Illa planè*, inquit, Aug. *diligit, & coronat ſacrificia, cùm quiſque iuſtus iniquitatem patiens vſque ad mortem pro veritate decertat, vel ab inimicis, quos pro iuſtitia offendit, occiditur, retribuens eis bona pro malis, id eſt, pro odio dilectionem. Talem dicit Dominus ſanguinem iuſtum à ſanguine Abel vſque ad ſanguinem Zachariæ. Præcipuè autem, quòd ſanguinem fudit ipſe pro nobis, & ſacrificium ſeipſum obtulit Deo. Sic vtique obtulit, vt ab inimicis pro iuſtitia occideretur. Hunc imitata martyrum millia vſque ad mortem pro veritate certarunt, & ab inimicis ſæuientibus immolata ſunt. Vnde & Apoſtolus dicit: Ego enim iam delibor, ſiue immolor, &c.*

Deut.18.

Iudic.11.

Abrahā iuſſus voluit immolare filium Iephte iniuſſus.

Deinde quid ſentiat de Iephte vouente & immolante Deo filiam, Iudic. 11. ſic explicat: *Sed non ſic Iephte*, inquit, *de filia fecit holocauſtoma Domino, ſed ſicut præceptū fuerat pecora offerri, & prohibitum fuerat homines immolari, &c.* Et paulo infra, multum intereſſe ait inter Abrahæ obedientiam, & Iephte immolationem: quoniam ille iuſſus obtulit filium: hic autem fecit, quod & lege vetabatur, & nullo ſpeciali iubebatur imperio. Et quòd Deus non delectaretur immolatione hominis, probata obedientia, ſacrificium commutauit in arietis oblationem. Sed potuit (dicet aliquis) Iephte piè credere, ſicut & Abraham credidit, Deum ſacrificiis talibus oblectari. Cæterùm conſideret, qui hæc obijcit, aliud eſſe vltrò vouere, aliud iubenti obtemperare. Seruus enim, ſi aliquid præter morem facit domi, iuſſu Domini, à pœna excuſatur; imò laudari ſolet, non autem ſi ſponte facit. Deinde Abraham ſciens Deo non eſſe gratam victimam humanam, propterea occidere voluit iuſſu Dei filium, quia credidit hoc eum propterea iuſſiſſe, vt reſuſcitaret occiſum, vt dicitur ad Hebr. 11. Iephte verò Deo non iubente, neque poſcente, contra legitimum illius præceptum vltrò ſacrificium vouit humanum, ſi Deus traderet illi filios Ammon.

Abrahā credidit ſuſcitādum Iſaac ſi occideretur. Hebr.11.

Nō excludit Auguſt. Iephte, à numero sāctorum. Heb.11. Gedeon idolum fecit. Vellus Gedeonis quid ſignificaret.

Non tamen colligas, Auguſtinum, licèt damnauerit votum, & immolationem Iephte ſenſiſſe propterea illum excludendum eſſe à numero ſanctorum. Nam ad Hebr. 11. cum Gedeone, Samſone, Dauide, & Samuele ſanctiſſimis viris egregiè laudatur: duntaxat vituperat Aug. votum & voti impletionem, quam Scriptura non laudat. Quod factum in morte expiari potuit, ſicut & Gedeonis peccatum, qui ex auro prædæ, Ephod, ſiue idolum, fecit; Nam & in eo, inquit Aug. quòd idem Gedeon ſignum petens, ſicut ipſe locutus eſt, tentauit in vellere; neſcio vtrùm non fuerit tranſgreſſus præceptum, quo ſcriptum eſt: *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Veruntamen etiam in eius tentatione Dominus, quod prænuntiare volebat, oſtendit. In compluto ſcilicet vellere, & area tota circunquaque ſicca, figurare primùm populum Iſraël, vbi erant ſancti cum gratia cæleſti, tanquam pluuia ſpirituali; & poſtea compluta area ſicco vellere, figurare Eccleſiam toto orbe diffuſam habentem non in vellere, tanquam in velamine, ſed in aperto, cœleſtem gratiā, illo priore populo, velut ab eiuſdem gratiæ rore alienato, atque ſiccato. Nec tamen fruſtra (concludit Aug.) inter fideles, & operantes iuſtitiā propter bonitatem, fidelémq; vitam, in qua eum credendū eſt eſſe defunctū, tale in epiſt. ad Heb. meruit teſtimonium.

IV. Sunt

IV. Sunt tamen, qui Iephte excuſare volunt à peccato, quia Deus videtur illi inſpiraſſe, vt voueret, & poſt votum ingens illi acceſſit contra Ammonitas victoria. Vnde D. Auguſt. hanc coniecturam excuſantium à culpa Iephte non contemnens: *Si Spiritus Domini*, inquit, *qui factus eſt ſuper Iephte, vt hoc voueret, omnino præcepit, quod quidem Scriptura non aperuit: tamen, ſi hoc ille præcipit, cuius non licèt iuſſa contemnere, non ſolùm inſipientia culpanda non eſt, verùm etiam laudanda obedientia eſt. Si autem Iephte humanum ſecutus errorem, humanum ſacrificium vouendum putauit; eius quidem peccatum de vnica filia iure punitum eſt; quod etiam ipſe verbis ſuis ſatis videtur oſtendere, vbi diſciſſis veſtibus ait*: Heu me filia mi, impediſti me, & in offendiculum facta es in oculis meis. *Veruntamen is etiam eius error habet aliquam laudem fidei, quia Deum timuit, vt quod vouerat redderet: nec diuini in ſe iudicij ſententiam declinauit, ſiue ſperans Deum prohibiturum, ſicut fecit Abrahæ, ſiue voluntatem eius etiam non prohibentis, intellectam facere potiùs quàm contemnere ſtatuens.* Hæc ferè Auguſt. Quamuis autem paucioribus verbis poterat adduci eius doctrina circa immolationem filiæ Iephte, (in qua ſi pater culpæ fuit reus, illa à culpa immunis iudicatur, cùm non ſeipſam vouerit immolandam, ſed voto & voluntati patris non reſiſtens, Dei fuerit ſecuta iudicium punientis in patre, morte vnicæ filiæ, voti imprudentiam) Nihilominus quia locum difficilem Scripturæ egregiè illuſtrat, huc applicanda fuit, vt intelligeremus non exultare Paulum commemoratione mortis, quam ipſe ſibi velit ſine Dei præſcripto afferre (id enim peccatum eſſet) ſed immolationis mentione ab inimicis Chriſti de ſuo corpore & vita faciendæ, quod homini Chriſtiano palmarium eſt.

Iephte poteſt excuſari à culpa ſi Deo inſpirãte vouit. Auguſt.

Error Iephte habet aliquã laudẽ fidei.

Filia Iephte non peccauit: patris enim voluntati reſiſtere non cogebatur aliquo præcepto.

VERS. 7. Bonum certamen certaui, curſum conſummaui; fidem ſeruaui.

Græcè; τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα; τὴν πίστιν τετήρηκα.

I. Τὸ καλὸν, quod cum certamine iungitur, non ſonat ſimpliciter *bonum*, ſed cum emphaſi, *præclarum*, & *egregium*: Et verò τὸν articulus, indicat illud certamen Euangelicum laudis & gloriæ pleniſſimum. D. Chryſoſt. enarrans hunc locum, hom. 9. difficultatem expendit, quæ legenti magnifica verba Pauli obiici poteſt. Sic enim ait: *Sæpe ego cùm Apoſtolum in manibus ſumerem, & locum iſtum inſpicerem, hærebam, ambigens cuius rei gratia ſic magnificè loquitur Paulus, vt dicat*, Bonum certamen certaui, &c. *Nunc Dei gratia cauſam mihi inueniſſe videor, per quam tunc loqui ſic maluit.* Mœrorem profectò diſcipuli ſolari cupit, bono illum eſſe animo iubens, quaſi ipſe ad coronam pergat, omnibuſque ritè peractis præclarum repererit finem. Itaque vult Chryſoſt. his verbis Timotheum ab Apoſtolo ad gaudendum magis, quàm ad dolendum incitari. Veluti ſi quis indulgentiſſimus pater, paruulum orbitatem non ferentem conſoletur ac dicat: Noli flere, fili, bene enim viximus, peruenimus ad ſenectutem, atque in ea ætate relinquimus te. Reprehenſione caruit vita noſtra, cùm gloria hìc migramus; poteris & ipſe admirationi eſſe pro his, quæ geſta ſunt à nobis: trophæa ſemper retulimus, hoſtéſque ſuperauimus. Hæc diceret pater, non ſtudio magnificè de ſe loquendi; ſed deſiderio conſolandi orbitatem filij,

Cõſolatio in morte ex rectè factis. Chryſoſt.

Conſolatur Paulus diſcipulum, ſicut pater filium.

filij, & ſpem ad imitationem virtutis erigendi. Mortis enim ſeparatio acerbiſſima eſt iis qui amant inter ſe, & quidem ſi ipſe Paulus, cùm à diſcipulis ſeparetur, ita affectus erat animo, vt diceret 1. ad Theſſ. 2. *Nos autem fratres deſolati, vel deſtituti à vobis ad tempus horæ, aſpectu, non corde: abundantiùs feſtinauimus faciem veſtram videre cum multo deſiderio, &c.* Quid putas Timotheum pati, ſi viuente illo ad tempus ſeparatus ita lacrymabatur, vt diceret Paulus cap. 1. *Diè ac nocte deſiderans te videre, memor lacrymarum tuarum, vt gaudio implear*; quantò magis vita functo? Denique, inquit, Chryſoſt. hæc conſolandi eum gratia ſcribit; totáque epiſtola conſolatione plena eſt, quam ſibi ille teſtamenti cuiuſdam vice ſeruaret. Theoph. cum D. Chryſ. conſentit, ſic enim ait: Paulus hîc Timotheum conſolatur, hanc veluti teſtamentum condens epiſtolam, &c.

1. Theſſ. 2.

2. Tim. 1.

Amabatur Paulus & amabat Timotheum: Hinc lacrymæ.

Theophyl.

II. In illis verbis: *Bonum certamen certaui*; excitat Timotheum, vt laudatum à ſe certamen, non defugiat; imò conſtanter aggrediatur, quaſi dicat: *Bonum certamen certaui*, hoc eſt, vt explicat Theod. Aduersùs vniuerſam diaboli cateruam dimicans, fuſis ac profligatis hoſtibus, trophæum erexi. Sed quomodo bonum eſt certamen, vbi cruces, vbi vincula? quia ſcilicet pro Chriſto ſuſcipitur, & eximias nobis proponit coronas. Nihil hoc certamine illuſtrius; nullo corona hæc fine concluditur. Non ea ex oleaſtri ramis texitur; non habet editorem munerum hominem, neque homines ſolùm ſpectatores. Ex Angelis conſtat theatrum. In certaminibus olympicis pugnatur dies plurimos & ſudatur; vnius horæ momento accepta corona. Quid, quòd voluptas illa protinus marceſcit? Hîc autem non ſic, ſemper honor, ſemper gloria augetur. Lætari ergo oportet, quia ad requiem propero: ab ſtadio exeo. Audiſti à me Philipp. 1. quia *diſſolui, & eſſe cum Chriſto longè ſit melius.*

Theodor. Diaboli caterua profligata à Paulo.

Pugna pro corona ex oleaſtro, multi olim ſudoris.

Philipp. 1.

III. *Curſum conſummaui*, hoc eſt, Maxima parte terræ & maris obita, eos luce Chriſti à tenebris vindicaui, qui in ignorationis nocte detinebâtur. Duo ergo Paulus præſtitit, & pro Chriſto certauit, & curſum ſuum confecit. Nam, vt hîc ait D. Chryſoſt. & certare oportet & currere: illud, tribulationes perferendo: hoc, vtilitatem multorum ſibi proponendo. Bonum profectò certamen, quod & voluptatem, & vtilitatem affert ſpectatoribus. Curſus ille non eſt roboris oſtentatio, aut gloriolæ aucupium, ſed homines ad cælum ſubuehit. Curſus hic ſole purior eſt, quem Paulus currebat in terra, plúſque illuſtrat orbem, quàm ſolis igneum iubar. *Quomodo autem curſum conſummauit? Orbem totum peruagatus eſt: incipiens à Galilæa & Arabia, & vſque ad fines terræ progrediens, vt à Hieruſalem*, inquit ad Rom. 15. *& in circuitu vſque Illyricum impleuerim Euangelium Chriſti, omnémque orbem peruolans, volucris cuiuſdam inſtar. Imò*, inquit, Chryſoſt. *volucre omni perniciùs atque vehementiùs.* Nam ſi quidam volucris fuiſſet, ſimpliciter peruolaſſet; non ſic autem ille egit, ſed pennis ſpiritus præditus, innumera impedimenta tranſiliit, mortes, calamitates, inſidias, ſi fuiſſet auis, delapſa caperetur: ſed pluſquam auis fuit, retia omnia & impedimenta tranſcendens, niſi auem voces, igneis diuini Spiritus.

Curſus Pauli feliciter abſolutus.

Chryſoſt.

Curſus Pauli ad cælum.

Purior eſt & magis orbē illuſtrat, quàm ſolis iubar.

Paulus inſtar auis pennis ſpiritus volauit.

IV. Poteſt igitur particula, *curſum conſummaui*, in qua eſt metaphora ex arte gymnaſtica, quæ curſoriam comprehendit, de qua illud Horat. Od. 1.

Sunt quos curriculo puluerem Olympicum,
Collegiſſe iuuat.

Poteſt,

Poteſt, inquam, referri, ad curſum prædicationis Euangelij, iuxta Chryſoſt. Theophyl. Theodor. Oecum. & Ambroſ. Referri etiam poteſt ad progreſſum in Chriſtianiſmo, hoc eſt, in pietate & actionibus honeſtis. Verbum enim *currendi*, non ſemel in diuinis Scripturis, & præſertim apud Paulum accipitur pro fructu & profectu, qui ex pietatis exercitio, & veluti curſu, quotidie augeſcit. Vnde ad Galat. 5. *Bene currebatis, quis vos impediuit?* item: *Sic currite vt comprehendatis.* Ad hunc locum alluſiſſe videtur Lact. lib. 6. cap. 4. dicens, *Sicut in hac vita cùm eſt propoſitum cum hoſte certamen prius laborandum eſt, & frigora perferenda; ſic in omni hac vita, quia aduerſarium nobis Dominus reſeruauit, vt poſſimus capere virtutem, omittenda eſt voluptas, ne hoſtis opprimat, vigilandum; ſtationes agendæ militares; expeditiones obeundæ, fundendus ad vltimum cruor, &c. Omnia denique amara & grauia patienter ferenda, eo quidem promptius quo nobis Imperator Deus pro laboribus maiora & æterna conſtituit, &c.* Illud etiam aduerte, neminem dici certare, niſi, qui inimicum habet. Vnde Proſper in lib. ſententiarum, ſententia 213. ſic ait: *Non coronabitur, niſi qui vicerit, niſi qui certauerit; Quis autem certat, niſi inimicum habens, & tentationibus reſiſtens, &c.* Itaque, *bene certare*, hoc loco, eſt, ita cum hoſte domeſtico, aut externo confligere, vt victoria comparetur.

Chryſoſt. Theophyl. Theodor. Oecum. Ambroſ. Curſus conſummatus ab Apoſt. ad prædicationem, vel profectũ in virtutibus refertur. Lactant. Inſtar militis laborandum Chriſtiano pro præmio cæleſti. Proſper.

V. *Fidem ſeruaui*; hoc eſt, Nullus eam mihi ſurripuit; non populus, non orator, non rex, non tyrannus, non ipſe diabolus. Multa enim erant, quæ hanc deprædari tentabant, minæ, carceres, mors, & interdum ſuauium rerum promiſſiones. Verùm Paulus ad omnia ſemper paratus, ſobrietatem & modum, hoſti ſalutis humanæ reſiſtens, conſeruauit. Ita exponunt D. Chryſoſt. Theophyl. Theodor. & ferè omnes. Loquitur autem Paulus de fide; quæ per dilectionem operatur, in qua conſtantiſſimè perſeuerauit. Hæc autem, ſicut obtineri non poteſt ſine ingenti Dei beneficio, ita nec conſeruari; ſic enim ſe habet ad Deum, vt lux diurna, quæ non niſi à ſole effici, & conſeruari poteſt, vt aduertit Auguſt. in lib. de gratia, & libero arbitrio cap. 7. citans hæc Pauli verba: ſic enim ait, *Ille dixit: fidem ſeruaui, qui alibi dixerat, miſericordiam conſequutus ſum, vt fidelis eſſem. Non enim dixit, quia fidelis eram, ſed eſſem, hinc oſtendens etiam ipſam fidem haberi non poſſe niſi Deo miſerante, & eſſe donum Dei, &c.* Primaſius etiam refert particulam hanc, *fidem ſeruaui*, ad perſeuerantiam ex dono Dei vſque ad finem vitæ. Huiuſmodi enim eſt hoc Dei donum, vt ſub meritum hominis cadere non poſſit, vt affirmat D. Thom. 12. q. 114. ſeruauit ergo Paulus fidem tanquam depoſitum pretioſum, nec paſſus eſt, Deo iuuante, vt illius fieret vel minima iactura. Huc alluſit cap. 1. cùm dixit, *Scio, quia potens eſt depoſitum meum ſeruare, &c.* & 2. ad Cor. 4. *Habemus theſaurum hunc in vaſis fictilibus.*

Nunquã eripi ſibi fidem Paulus paſſus eſt. Chryſoſt. Theophyl. Theodor. Auguſt. Fides, quæ per dilectionem operatur, ita pẽdet à Deo, vt lux à ſole. Primaſ. Perſeuerantia eſt Dei donum. D. Thom. Fides eſt depoſitum pretioſum. 2. Tim. 1. 2. Cor. 4.

VI. Sed quonam pacto Paulus dicere potuit, *fidem ſeruaui*, cui adhuc in puluerem *deſcendendum* erat, & cum moleſtiſſimis cruciatibus confligendum? An ad eius conſummandum curſum parum adhuc deerat, quando illud deerat, vbi erat futurus acrior & crudelior inimicus? Reſpondet D. Auguſt. in libro de ſpiritu & litera, allegatus hic à Beda, Paulum, certum ſecurumque per reuelationem de victoria, quam habiturus erat in extremo certamine, ita locutum fuiſſe: non re pleniſſima, ſed ſpe firmiſſima. Confirmatur hæc reſponſio ex illo loco ad Rom. 9. *Quis ergo nos ſeparabit à charitate Chriſti, tribulatio,*

Auguſt. Beda. Sciebat Paulus ſe perſeueraturum in fide & gratia. Rom. 9.

 latio,

latio, an anguſtia, &c. Non enim poterat tanta fiducia polliceri ſibi conſtantiam, niſi ei diuinitus de fine vitæ ſuæ, & corona martyrij conſtaret.

VII. Itaque Apoſtolus poſtquam mentionem fecit martyrij ſui, dicens, *Ego enim iam delibor, &c.* ſtatim benefacta & egregia vitæ ſuæ merita commemorat, & quo animo vſque ad mortem perſeuerare in fide debeat tanquam iam certus de victoria refert, dicens, *bonum certamen, &c.* Nam, vt alias rationes omittam, cur id fecerit, rectè admonet D. Gregor. 2.2. Moral. cap. 5. *Fas eſſe viris ſanctis in morte recordari, imò & recolere virtutes vitæ actæ. Sicut enim dum viuimus, debemus bona noſtra à memoria repellere & obliuiſci ne extollamur: ita etiam appropinquante iam exitu plerunque ea ad memoriam iuſtè reuocamus, vt fiduciam præbeant & deſperantem timorem premant, &c.* Facit pro hac D. Gregor. doctrina Iſa. cap. 38. loquens de morte Ezechiæ Regis, pietate clariſſimi; ſic enim iam moriturus oraſſe dicitur: *Obſecro Domine, memento quæſo quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod bonum eſt in oculis tuis fecerim, &c.* Dialectu Hebræa, *ambulare coram aliquo*, eſt illi inſeruire, vt conſtat ex multis locis Scripturæ. Quod Ezechias addit, *in veritate*, profectò magna laus eſt. Paucorum enim eſt hoc verè dicere. Plurimi nánque, quem ore confitentur, factis negant: neque alij ſunt, qui hypocritæ magis cenſendi ſint, quàm, qui olim ſe filios Abrahæ gloriabantur, & opera diaboli patrabant: & nunc, qui pro Chriſtianis haberi volunt, & à flagitiis gentium & infidelium non diſcedunt. Magis mirari ſoleo addidiſſe hunc regem, *corde perfecto*, hoc eſt, integro, ſeu, quod idem eſt, omne ſcelus excludente: ſignificat enim conſcientiam ſibi in bono conſentientem, & omnino ſceleris puram. Cui ſi adiungas quod ſequitur, *Bonum facere, &c.* iuſtum ex omni parte habebis. Quid optabilius hac conſcientia in homine iam iam morituro? Quod eo magis mirandum eſt, quòd rex erat. Verùm cur mori recuſabat, cùm nulla ſceleris recordatione turbaretur? Fortè quòd nondum haberet prolem, ex qua oriretur Meſſias. Manaſſes enim tertio poſt recuperatam ſalutem anno, ei natus eſt. Eſt & alia cauſa vitę longioris optandę in viris ſanctis veteris Teſtamenti: nempe quia nondum illis patebat aditus in cœlum; ad colendum piè & religioſè Deum, vitam deſiderabant productiorem. At in nouo Teſtamento, cœli ianua Chriſti meritis patefacta, Paulus, quæ rectè geſſit, commemorat, vt & ſeipſum & diſcipulum conſoletur. Quin & mortis mentione facta quodammodo exultat, vt omnes intelligant, non eſſe cur vitam longiorem optet, qui bonę conſcientiæ ſuffragio ad ſpem potiúdi cœleſtes diuitias erectus, Chriſto frui deſiderat. Placet hũc locum, quoniam celeberrimus eſt, vna vel altera annotatiúcula illuſtrare.

> Greg. PP. Fas eſt viris ſanctis rectè facta in morte recolere, vt timorem premant.
>
> Iſa. 38.
>
> Ambulare coram Deo eſt illi inſeruire.
>
> Seruire corde perfecto quid ſit.
>
> Ezechias, cùm ſana eſſet conſcientia, cur mori recuſabat.
>
> In vet. Teſtaméto ſancti vitam longã optabant, quia ianua cæli erat clauſa.

VERS. 7. Bonum certamen certaui.

Quodnam tempus vitæ ſuæ bonum certamen vocet Apoſtolus & de exemplo, quo bonus paſtor iuuare debet Chriſti gregem.

ANNOTATIO I.

> Pulchrum certamen vocat vitæ bene actæ tempus.

I. EXiſtimat D. Chryſoſt. *bonum*, ſiue præclarum *certamen*, ab Apoſtolo teſtimonio bonæ conſcientiæ exultante, appellari vitæ bene actæ tempus, vt

ea

ea ratione diſcipulum conſoletur more patris,qui moriturus filio ploranti ait: Noli flere fili: Bene viximus, trophæa ſæpe retulimus, &c. Fauet Græca lectio, quæ ſic habet, τὸν ἀγῶνα τὸ καλὸν ἠγώνισμαι. Nam τὸ καλὸν, quod cum certamine copulatur, emphaſim habet; ſignificatque præclaram & honorificam dimicationem. Articulus τὸν indicat dimicationem ſiue pugnam Euangelicam, gloriæ & laudis plenam. Eſt igitur dum viuimus, nobis certamen cum vitiis: in hoc qui ſuccumbunt, erroris ſui & imbecillitatis vocem indicem edunt, Sap. 5. dicentes, *Errauimus, laſſati ſumus in via iniquitatis.* Qui verò victores euadunt, lætabundi, & hilaritate perfuſi, cùm ad vitæ metas properant, dicunt, *bonum certamen certaui.* Eſt hæc vox in ore paſtoris iucunda, cùm aſtantes oues moriturus alloquitur: nec ipſi ſoli iucunda propter conſcientiam, ſed iis qui audiunt ob recordationem vitæ, quæ exemplo iis, quibuſcum egit, ſemper præluxit. Sap. 5.

II. Atque, vt de exemplo, quod tam inſignem conſolationem vitæ deficienti affert, pauca dicamus; boni paſtoris, quod ſæpe fecimus, mores, quibus ad morem virtutis oues Chriſti incendit, recolamus. Paſtores antiquiſſimis temporibus, honoris & virtutis laude florentes fuiſſe, nobiles tradunt ſcriptores. Viuebant, vt plurimùm in agris, paſtorali pera & baculo contenti; cibus illis erat tenuiſſimus: papyro victitantes, caſtimoniam, & ſynceram animi puritatem colebant. Si aliquandò neceſſitas, vt in ciuitates pergerent, ire eos compuliſſet, cum admiratione apud populum, & principes, de omni virtutum dignitate philoſophabantur. Iam verò charitate, & amore oues ſuas ita complectebantur, vt è faucibus luporum niterentur iam pene deuoratas extrahere: ab ignibus, afflatas incendio, ne perirent, eripere: à vorticoſis pelagi fluctibus, & monſtroſis piſcium rictibus, ne lacerarentur, liberare. Et ſi fortè naſcentem hircum aut agnum, vnguium tenacitate correptum aquilæ in ſublime attollerent, ita afficiebantur animo, vt pennis non homini datis Icarij imitatione conatus, in deprædatricem aquilam cuperent inuolare. Hinc illa Protei paſtoris fabula orta eſt, cui omnium temporum cognitæ erant varietates. Is enim nunc aërem leuitate, nunc aquam fluxione, nunc terram ſiccitate, nunc ignem inflammatione referebat. Quid opus eſt multis? Erat leonibus, leo: lupis, lupus: agnis, agnus: Atque, vt varietate, quos vellet multiplici alios recrearet: interdum palmam pendentibus dactylis conſpicuam; interdum cedrum odoriferis frondibus ſuauem; iam roſaria interſitis candentibus liliis rubentia: nonnunquam hortum olerum varietate, & fontium per canales manantium perennitate pulcherrimum repræſentabat. Erat denique Proteus:

Exemplum boni paſtoris. Paſtores olim nobiles erant philoſophi. Eripiebant è periculo oues. Proteus paſtor typus boni prelati.

Quique pennarum celeri volatu
Ales metitur aëra:
Quique pennarum celeri natatu
Piſcis pererrat æquora.

Itaque, vt ad omnem iuuandi oues opportunitatem ſe affingeret prudens paſtor, nullam non formam aſſumebat. Vnde Ouid. 1. Faſtorum,

Ille ſuam faciem transformat, & alterat arte:
Mox domitus vinclis, in ſua membra redit.

Hinc primi illi Ægyptiorum heroes, per quos inuentæ & auctæ ſunt ingenuæ diſciplinæ, quem Proteum vulgus hominum, ipſi Hermen ſiue Mercurium, cui interpretari diuina oracula ſolemne erat, appellarunt. Atque vt auctiori nomenclatura eum decorarent, magnum vocauerunt Regem, magnum philoſophum, magnum ſacerdotem, atque adeò τρισμέγιστον, hoc eſt, ter maximum.

Vnde, apud Ægypti paſtores contemni cœperunt.

III. Poſtquam verò recentiores, & Pharaonum propinquiores æuo paſtores, ab illa vigilantia, & cura, vitæque honeſtæ exemplo, in delicias & opulentiam, tanquam in vitiorum omnium gurgitem ſunt prolapſi; vix dici poteſt, quanta in Niloticis vrbibus rerum conuerſio eſt animaduerſa? Iam ciues malo ducti exemplo, effuſiſſimo curſu in voluptates illicitas feruntur, honeſti viri à potentioribus peſſundantur; dominantur impoſtores; paraſiti, & helluones rident: ſcelerum artifices regnant: ambubaiarum collegia in honore ſunt. Paſtores verò, quorum negligentia tanta pernicies communibus rebus eſt illata, quo loco habentur? Itá hoc nomen in contumeliam verſum eſt, vt quo tempore Iacob patriarcha ad famem leuandam in Ægyptum de terra Chanaan cõmigrauit, hanc occaſionem præclaram commorandi in terra Geſſem nactus ſit à conſuetudine gentis vitioſæ abductus; cui ludibrio eſſet futurus, & riſui, ſi ex re pecuaria in qua omnes familiæ ſuæ opes, quæ ampliſſimæ erant, conſtituerat, quæſtum feciſſet. Etenim vt Ioſeph, prouinciæ totius pro rege adminiſtrator, Geneſ. 46. ait, *Deteſtantur Ægyptij omnium paſtores.* (Gen. 46.) En quantùm paſtores, cùm ſibi, tum cæteris, quibus veluti currentibus officij lampada tradiderunt, attulere nocumenti? quàm turpem, & fœdam nomini ſpecioſo, & honeſto incuſsère maculam.

Paſtoris nomen à Chriſto decoratur. Ambroſ. Eucherius.

IV. Cæterùm paſtoris nomen quod Ægyptiorum vitio fuit ignominioſum, Chriſti paſtoris ſummi ſanctimonia, & exemplo redditur glorioſum. Et verò paſtorem Ambroſius interpretatur, non opilionem aliquem, ſed diſceptatorem rationis, doctoremque virtutis; & vbi ſcriptum eſt, *Filios arietum eſſe Domino offerendos,* Eccleſiarum principes exponit Eucherius: vt ouium appellatione illi intelligantur, qui purè & caſtè fidem & pietatem colant. Has oues tanti facit Chriſtus generis humani ſeruator, & cuſtos, vt non verbis ſolùm, ſed etiam exemplo docuerit Apoſtolos, eoſque qui Apoſtolis ſuccedunt, oportere aliquando vitam & ſanguinem pro illarum incolumitate, hoſtium truculentiæ largiri. Chriſtum Dominum quicunque imitati ſunt, eiuſque dicto audientes, cælum incolarum numero, terram virtutum odore compleuerunt. (Præſentia boni paſtoris efflat ſuauem odorem.) Quemadmodum enim aromata ſuo odore circunfuſum complent aërem, ſic boni Pontificis præſentia, omnes, quibus adeſt, bonis actionibus ad honeſtatis ſtudium allicit, & impellit. Felix qui cum Apoſtolo, cæteriſque Eccleſiæ naſcentis gubernatoribus, verè dicere poteſt; *Chriſti bonus odor ſumus Deo.* (2. Cor. 2.) Ad quam ſententiam reſpiciens Hieronym. (Hieron.) *Ea,* inquit, *debet eſſe conuerſatio & vita Pontificis, vt omnes motus, & greſſus, atque vniuerſa eius opera caleſtem redoleant gratiam.* Diſcant, qui aliis præſunt, ab Abimelech, ſubiectam ſibi multitudinem non tam dictis, quàm factis ad imitationem ſui concitare. (Iudic. 9. Abimelech, ait, Quod me videtis facere, citò facite.) Ille quidem lignorum congeriem in faſces alligatam, ſuiſque impoſitam humeris, quo deſtinauerat, aſportans, commilitonibus, inquit, ſuis, *Quod me videtis facere, citò facite.*

V. Teſtatum eſt, & conſignatum certiſſimis monumentis, nobilem quandam

dam in Phrygia ciuitatem, extrema quæque fidei, & religionis cauſa perpeſſam fuiſſe detrimenta. Obſeſſa enim, Diocletiano imperante, bellicis ſcelerati exercitus, munitionibus; inſonante quotidie horribili tympanorum vocúmque ſtrepitu, vt à Chriſtianis ſacris, ad idolorum ſuperſtitionem deſciſceret, abduci nulla ratione potuit à ſuſcepta ſemel fidei ſanctiſſimæ profeſſione. Quid igitur? ô barbaram, & inauditam crudelitatem, ſine vllo ſexus, aut ætatis diſcrimine, tota profanis ignibus inceditur ciuitas, tanta immanitate, vt ne vnus quidem, qui omnia populantem flammam euaſerit, ſuperfuerit. Tam numeroſi martyris autor, & hortator, non aliquis fuit è plebe, ſed vir quidam primarius; pietate imprimis, & religione, deinde animi inclytus magnitudine, Adauctus nomine, Italus natione. Vt mihi ſimilis videatur, huius religioſi principis laus, illi quam Cyprianus Cornelio Pontifici Maximo in epiſtola attribuit, *Dum precedis* (inquit) *ad gloriam, multos feceris gloriæ comites; & confeſſorem populum ſuaſeris fieri, dum primus paratus es pro omnibus confiteri.*

Ciuitas in Phrygia, pro fide incenſa flammis.

Adauctus facti dux.

Cyprian.

VI. Habes præclarum certamen à Paulo certatum: Habes in paucis verbis, quid bonus paſtor, cui totius mundi creditum erat depoſitum, præſtiterit, vt ſui muneris partes rectè obiret. *Bonum* (inquit) *certamen certaui.* Sed quomodo bonum certamen, vbi flagella, vbi cruces, vbi vincula? Quia ſcilicet pro Chriſti fide, & pro animarum ſalute ſuſcipitur. Neminem offendi: nulli fui oneroſus: omnes verbo & exemplo iuui. Aduersùs diaboli molitiones dimicans, fuſis, ac profligatis hoſtibus cum Angelorum, & ſeruorum Dei aſpectantium voluptate, trophæa erexi. *Omnibus omnia factus ſum, vt omnes lucri facerem.*

VERS. 7. Curſum conſummaui, fidem ſeruaui.

Curſus Apoſtoli, quem ſeruata fide ſe conſummaſſe ait, eò ſpectauit, vt multos ad Chriſtum verbo, & exemplo perduceret.

ANNOTATIO II.

I. Homini Chriſtiano, & ei maximè, qui præfecturā aliquam Eccleſiaſticam gerit: neceſſarium eſt (vt inquit Chryſoſt.) & certare & currere. Illud, labores perferendo: hoc, proponendo ſibi multorum vtilitatem. Bonum certamen certaſti, ô Paule? curſum dic nobis obſecro, quomodo conſummaſti? Orbem totum peruagatus ſum: incipiens à Galilæa, & Arabia, & ad extremas vſque terrarum oras progrediens: à Hieruſalem vſque ad illyricum, Euangelium Chriſti promulgaui; Omnem peruolans orbem volucris cuiuſdam inſtar. Qui hæc ait, meritò ſeipſum in ærumnis conſtitutus conſolatur, dicens: *Curſum conſummaui.* Mundum Paulus poſt ſe ad Chriſtum currens, non aliter trahit, quàm Hercules ille Gallicus fingitur, homines ſe ſponte ſequentes eloquij vi, quò vellet ductaſſe. Eſt ille in antiquis tabulis leonino amictus ſpolio: dextra clauam oſtentat; ſiniſtra, arcum, humeris, pendulam pharetram; &, vt ſemel dicam, ſublata monſtrorum excarnificatione, Hercules eſt vſquequaque. Cæterùm cōfertiſſimam hominū multitudinem, omnes auribus vinctos trahit. Vincula ſunt habenulæ prætenues, auro electróque fabrefactæ, ſpirulis collaribus decentiſſimis admodum ſimiles. Atque hi omnes,

Chryſoſt. Pugna, & curſus neceſſarius in vita.

Paulus ad ſe trahebat homines, velut Hercules Gallicus, &c. Budæus, in Pandectas.

quod iure mireris, tametſi nullo propè negotio explicare ſe poſſint, ne fugam quidem, circunſpectant. Non renitentes in diuerſum, non reſupinati, vt catenati remiges ſolent, ſed hilaritate incredibili perfuſi, regentem ſe ducem ſequuntur, eò vſque imperio obſecundantes, vt præueniendi ſtudio vincula etiam laxa pendentiáque abiiciant: diceres eos triſtiores futuros, ſi huiuſmodi vinculis eximi ſe ſentiant. Sunt, qui hoc typo eloquentiam oratoris alicuius expreſſam eſſe velint: ego, Pauli eximij diuini verbi præconis, facundiam, qua ſublatis, veluti alter Hercules, ſcelerum monſtris, Romanos, Corinthios, Galatas, Epheſios, &c. ad fidem perduxit, graphicè deſcriptum video: ſponte illum omnes, qua pergebat, ſequebantur, nec ſine lacrymis, ab illius diuelli conſortio, plerique poterant. Hunc ſe curſum conſummaſſe Apoſtolus gloriatur.

Epiſcopi ornatus ſiue ſupellex qualis.

II. Nec ſolùm Paulum cogito in hac effigie: ſimul Epiſcopum conſidero, pro leonino tergore lineam ſtrictam: pro claua, Chriſti crucem: pro arcu, baculum: pro pharetra, virtutum ſupellectilem nobis obiicientem. His enim decoratus ornamentis omnes ab ouili Chriſti ferarum arcet laniatus: &, quod maius eſt, exemplo honeſtæ vitæ, veluti catena aurea, hominum animos ita deuincit, vt & ipſe amet omnes, & ab omnibus ametur. In iis, qui parent, quamuis hæc deſint ænigmatici Alcidæ decora, non tanti refert: at in iis qui præſunt, multum. Omnes, vt Marci 14. capite Euangelica narrat hiſtoria Chriſti diſcipuli ſomno iacebant in horto Gethſemani alligati; vnus tamen, & ſolus Petrus, quòd genam genæ comprimi ſiuerit, reprehenditur. Oſiæ elephantiaſis fœda ſerpigine regiam frontem populabatur. At Moyſis nondum Iſraëlitici populi principis, manus dumtaxat apparuit lepra inquinata. Nimirum occultari poſſunt priuati hominis vitia; principis non poſſunt. Concuſſis à vento quatuor ædium angulis; filij Iob primogeniti & fratres natu minores dum menſis accumbunt, oppreſſi ſubitò ſunt, & extincti. Vna quippe eſſe ſolet principum & clientum communis ruina. Nubem illam in ſolitudine à Deo Hebræis datam populus præeuntem ſequebatur: ſtantem verò otioſè videbat. An non intelligimus figuratam illam, & myſticam Ezechielis orationem? *Cúmque ambularent* (inquit) *animalia, ambulabant pariter & rota iuxta ea: & cùm eleuarentur animalia de terra, eleuabantur ſimul & rota.* Huc ſanè pertinet peruulgata illa iam, ſed tamen ex diuinis literis ſumpta parœmia: *Qualis rector eſt ciuitatis, tales & inhabitantes in ea.* O quam ſpecioſum verbum eſt, & laude dignum cùm Princeps eamus ait, faciamus, laboremus? Quàm verò imperioſum illud, Famule, fac, labora, vt rectè mihi tragicus Seneca dixiſſe videatur,

Marc. 14. Reprehenditur dormiēs Petrus quia paſtor erat futurus.

2. Par. 26.

Exod 3.

Iob. 1.

Ezech. 1.

Eccl. 10.

Seneca Trag.

Violenta imperia nemo ſuſtinuit diu.
Moderata durant.

III. Quàm bene & ſine vlla ſupercilij nota Paulus dum Eccleſiæ viuens negotium geſſit, imperare Timotheo, Tito, cæteríſque diſcipulis potuit? Nihil violenter ab illo in iuſſis, aut interdictis actum. Eorum, quæ præcipiebat, dux fuit ſemper, & anteſignanus: in ieiuniis, in orationibus; in itineribus, terra marique ſuſceptis; in vinculis; in cibo, induſtria ſibi & ſociis parando, quale exemplum præbuit? Quis illi, qui ſemper in certamine pietatis vires exercuit; & in curſorio vitæ æternæ ſtudio pulchrè verſatus eſt, dicenti, cùm ad metam peruenit, *Bonum certamen certaui; curſum conſummaui*; obſtrepere poterit?

Paulus bonū certamen certauit.

terit? Pulchrè certatum eſt à te, ô Paule, curſum feliciter conſummaſti; erige trophæum, coronam expecta quam reddet tibi Dominus, Olympiacis ſertis, imò & regum diadematis longè glorioſiorem.

IV. Quid de ſeruata fide dicam? Eam eripi ſibi, nec aliis, quibus ipſe præerat, non eſt paſſus: tanquam depoſitum pretioſum eam, ad finem vſque vitæ, conſeruauit. Et quidem Primaſius ad perſeuerantiam refert particulam, *fidem conſeruaui.* (Primaſ.) Hæc enim in fide ad mortem vſque conſtantia, maximè ſi per dilectionem operata eſt, ita à Deo pendet, ſicut lux diurna à ſole, vt autor eſt Aug. (Auguſt.) de gratia & libero arbitrio, cap. 7. Non erubeſcat igitur coronam iuſtitiæ ſibi polliceri, qui verbo & exemplo omnes homines iuuit. Iucundè ex illius ore audiatur vera illa morientis vox, *Bonum certamen certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui.*

VERS. 8. In reliquo, repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iuſtus iudex.

Græcè: Λοιπὸν ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὁ δίκαιος κριτής.

I. QVod noſter interpres poſuit *in reliquo,* Græcè eſt λοιπὸν hoc eſt, *quod ſupereſt,* vt Ambroſius vertit, vel vt conſueuit vertere vulgatus interpres, (Ambroſ.) *de cætero.* Paulus igitur ne fruſtra ſudaſſe in ſtadio virtutis videretur, certus de victoria, coronam, inſtar illius, quæ in gymnicis certaminibus apud Græcos vincenti dabatur, & apud Romanos triumphanti, ſibi pollicetur. Quaſi dicat, (Corona iuſtitiæ i. choro virtutum debita.) quia bonum certamen certaui, & fidem ſeruaui, ſupereſt, vt tanquam bonus Chriſti miles pro tam inſignibus meritis æternæ vitæ lauream recipiam. Iuſtitiæ autem coronam eam vocat, quæ iuſtis parata eſt, & iuſta ſententia defertur, vt Theod. exponit, vel, vt Theophylactus vult, ſecutus Chryſoſt. omnem (Theodor.) virtutem, hoc eſt, coronam virtutum omnium choro debitam, ſic in epiſtola (Theoph.) præcedenti dicitur, *Qui certat in agone, non coronabitur, niſi legitimè certauerit.* Et Iacob cap. 1. *Beatus, qui ſuffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit accipiet coronam vitæ,* (Chryſoſt.) & Ioannes Apoc. 3. *Qui vicerit, dabo ei coronam vitæ, &c.* Omni igitur (Iacob. 1.) virtutum de vitiis victoriæ, ſua eſt corona propoſita, eáque multiplex; martyrio vna; (Apoc. 3.) altera virginitati; alia aliis ſtudioſis actionibus: iuxta Hymnum, qui (Triplex corona.) canitur in feſto D. Ioannis,

Serta terdenis alios coronant
Aucta crementis: duplicata quoſdam,
Trina centeno cumulata fructus
Te ſacer ornat.

II. Hanc varietatem coronarum, quæ iuſtis in cœlo paratæ ſunt, explicat (Cypr.) D. Cyprian. ſerm. 2. de zelo & liuore, ſic enim ait: *Non enim Chriſtiani nominis corona vna eſt, quæ tẽpore perſecutionis accipitur. Habet enim, & pax coronas ſuas, &c.* Vide Tertull. in lib. de corona militis; vbi nos hortatur, vt Chriſti ſpineam co- (Tertull.) ronam in hac vita æmulemur; ille nánque hanc geſtauit antequam rex gloriæ ſalutaretur: Hanc prætulit roſis & liliis. Meritò ergo Chryſoſt. aduertit Pau- (Chryſoſt.) lum, dum ait, *In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ,* erigere animum diſcipuli ad ſpem

Chriſtus coronam ſpineam geſtauit antequã Rex gloriæ ſalutaretur.
Apoc.1.

ad ſpem præmij; ſimúlq; ei ſuadere, ne doleat, cùm decurſo laborum ſtadio videat ſe ſic ex hac vita proficiſci, vt coronam ſit percepturus, quam Dominus Ieſus ſuo capiti imponet. Illorum dolendus eſt caſus, qui non ad prȩmium, ſed ad pœnam ex hac vita demigrãt, ſic Ioannes Apoc.1. conſolatur Chriſtianos, qui erant in Aſia, proponens cum patientia, qua vtebatur in ferendis aduerſitatibus cæleſte regnum à Chriſto promiſſum. Sic enim poſt ſaluationem ait: Ego Ioannes frater veſter particeps in tribulatione & regno, & patientia in Chriſto Ieſu. Vbi notandum eſt, priùs dictum eſſe, particeps in tribulatione, quàm in regno: præcedit enim ſocietas tribulationis, adeptionem regni, iuxta illud 2.Timoth.2. *Si ſuſtinebimus, & conregnabimus*, vt obſeruat Rup. in cap.1. Apoc. & confirmat ex cap.22. Lucæ, Vbi Chriſtus ait: *Vos eſtis, qui permanſiſtis mecum in tribulationibus meis; & ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi pater meus regnum, vt edatis, & bibatis ſuper menſam meam in regno meo*: Et vocat ibi Rup. hunc ordinem, ius legale cæleſtis regis: à quo nec ipſe Chriſtus exemptus fuit, vt ait D.Petr.1. epiſt.cap.1. ſcrutantes in quod, vel quale tempus ſignificaret in eis ſpiritus Chriſti prænuntians eas quæ in Chriſto ſunt paſſiones, & poſteriores glorias. Poſteriores; hoc eſt, quæ tribulationibus ſucceſſerũt, iuxta Gloſſ. Huc ſpectat quod ait Tertull. in lib. de corona militis, cap.14. adducens, quod dicitur de Chriſto poſt reſurrectionem fauum mellis comedente. *Chriſtus*, inquit, *fauos poſt fella guſtauit: nec antea rex gloriæ à cæleſtibus ſalutatus eſt, quàm Rex Iudæorum præſcriptus in cruce: minoratus primùm à patre modicum quid, citra Angelos, ita gloria & honore coronatus, &c.* In typum etiã huius rei, vt idem obſeruauit cap.8. lib. de baptiſmo; Iacob Patriarcha benedictionẽ filiis Ioſeph, decuſſatis manibus, hoc eſt, in crucis formam poſitis, impertiuit. Geneſ.48. vt ſciremus benedictionẽ non niſi præeunte cruce, impetrari. In ſuperiora etiam Salomonis templi tribulata per tortilem ſcalam, ſiue cochlæam aſcendebatur, quod etiam de templo Ezechielis dicitur, cap.41. vt intelligeremus ad cælum, non niſi per laborum varios flexus & reflexus aſcendi. Poſuit autem Ioannes regnum inter tribulationem & patientiã, quia hinc inde conflictari neceſſe eſt ante regni adeptionem. Vnde Naz. orat.1. in Iulianum, *Coronæ*, inquit, *in eos comparantur, qui certamine congrediuntur, non qui ſurſum ſedent, veluti ſpectantes, &c.* Aduerte etiam pro patientia Græcè legi, ὑπομονῆ, quæ vox non tantùm ſignificat patientiam, qua mala toleramus, ſed etiam valde propriè patientem expectationem, qua in malis ferendis, ob ſpem præmij perſeueramus, ἀπὸ τοῦ ὑπομένειν, id eſt, *expectare & ſuſtinere*: quod verbum bis ponitur in Pſal.26. verſiculo illo: *Expecta Dominum, viriliter age, confortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum.* Illud; quod ſubiungitur, *in Chriſto Ieſu*, apertè ſignificat tribulationes illas duntaxat mereri regnum, & coronam, quæ propter Chriſtum aut virtutem tolerantur, iuxta 1.Petr.4. *Nemo veſtrûm patiatur, tanquam homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor: ſi autem, vt Chriſtianus, non erubeſcat*, vel, dic cum Ruperto, in Chriſto, hoc eſt, imitando Chriſtum, qui propter nos propoſito ſibi gaudio, ſuſtinuit crucem: hoc eſt, in ipſo incarnationis momento, cùm poſſet, ſalutem mundo afferre gaudens, & triumphans, vt diuinus Pater illi ſignificauit, maluit crucem adorare & amplecti, vt re vera adorauit, & amplexus eſt; vt doctores Græci exponunt: atque per labores & paſſionem, gloriam promereri corporis, & nominis.

Præcedit tribulatio regnum.
2.Tim.2.
Rupert.
Apoc.
Luc.22.
Ius regale cœli eſt vt præcedat tribulatio.
1.Petr.1.
Gloſſ.
Tertull.
Chriſtus primùm ab Angelis minoratus.
Gen.48.
Ezech.41.
Naz.
Coronæ non otioſis ſed laborantibus parantur.
Pſal.26.
1.Petr.4.
Rupert.
Chriſtus propoſito ſibi gaudio, ſuſtinuit crucem.

III. Hinc,

III. Hinc, viri ſancti, qui Chriſtum in tolerantia laborum ſtrenuè imitati ſunt, non elatione aliqua, ſed vt animum erigant, meritorum ſuorum, in mortis periculo, & in aliqua graui tribulatione meminiſſe ſolent. Hoc ſpiritu ductus Apoſtolus meritorum ſuorum theſauros præmio æternæ vitæ dignos aperit morte imminente; ſic B. Iob cap. 31. ingentem benefactorum ſuorum ſyluam congerit: & beata Virgo præmiſſa mentione humilitatis ſuæ, laudes ex illa emanaturas tanquam præmiū à Deo ſibi paratum Luc. 2. refert, dicens: *Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ; ecce enim ex hoc beatam me dicent, &c.* B. Paulinus in vita S. Ambr. circa finem, ſcribit, ſanctum Epiſcopum, dum ab aſtantibus illius iam iam morituri lecto, & præſertim ab Stilicone comite audiret interitum imminere Italiæ, atque adeò petendū ipſi Deo cum lacrymis commeatum; reſpondiſſe, *Non ita inter vos vixi, vt pudeat me viuere, nec timeo mori, quoniam Dominum bonum habemus.* Hæc ille. Ambroſij verba Aug. vt autor eſt Poſſidonius, admiratus, laudauit, eo præſertim, quòd non tam de ſuis meritis, quàm de bonitate Dei, coronam gloriæ ſperaret. Vide Poſſ. c. 27. vitæ Auguſt.

Erigit animū in morte, memoria tribulationum. Iob. 31. Luc. 2. Paulinus. Ambroſius moriens ſe ipſum cōſolatur ſpe præmij, pro laboribus donandi. Poſſidonius.

IV. Docet nos præterea Apoſtolus, quantam de diuina clementia & iuſtitia ſpem concipiant, qui in ſtudium bonorum operum incubuerunt. Hinc ad Heb. 10. *Nolite itaque amittere fiduciam veſtram, quæ magnam habet remunerationem, &c.* Porrò coronam iuſtitiæ vocat, quam poſſet vocare coronam gratiæ, ſiue miſericordiæ, vt oſtendat iuſtum iudicem Deum, redditurum præmium æternæ vitæ, ſpectatis cuiuſcunque meritis. Vnde rectè Auguſt. in Enchiridio tom. 3. ſub initium cap. 107. ſic ait: *Vitam æternam, quæ certè merces eſt operum bonorum, gratiam Dei appellat Apoſtolus. Intelligendum eſt igitur, etiam ipſa hominis bona merita eſſe Dei munera, quibus cùm vita æterna redditur, quid niſi gratia pro gratia redditur?* Hæc ille. D. Hugo Ætherianus in lib. de animarum regreſſu ab inferis, cap. 15. Bibl. Patr. tom. 9. ſcribit, *Euagrium philoſophum ab Epiſcopo quodam Alexandriæ conuerſum fuiſſe ex paganiſmo ad fidem. Quia verò audiuerat centuplum dari in cælo pro eleemoſyna, &c. Libras ſexaginta dedit Epiſcopo diſtribuendas pauperibus; accepta ab Epiſcopo ſyngrapha, quòd pro vna centum, in illo ſeculo à Chriſto eſſet recepturus. Iuſſitq́; moriens filijs, vt ſyngrapham Epiſcopi, manui ſepulti insererent. Quo facto, die tertio, apparuit philoſophus in ſomnis Epiſcopo, dicens: Vade ad ſepulchrum meum, & recipe chirographum tuum. Nam debitum commune recepi, imò centuplum à Chriſto, & à te promiſſum.* Diluculo conuocato clero Epiſcopus perrexit ad ſepulchrum: philoſophum ſedentem & manum cum literis protendentem inuenit. Pontifex accepit literas, eáſque philoſopho recumbente publicè perlegit. Tenor epiſtolæ hic erat: *Euagrius Philoſophus Epiſcopo ſuo. Noluerim te, pater, ignorare, quòd pecuniam omnem quam tibi adhuc in corpore viuens dedi, centuplicatam, ſicut mihi promiſeras, recepi. Quamobrem nulla debiti ratione mihi aſtringeris.* Hactenus epiſtola. Sanè qui miſeretur pauperi fœneratur Domino, & pro quouis bono opere, ſi in ſtatu gratiæ eſt, centuplum, vt Chriſtus promiſit tanquam coronam iuſtitiæ ex promiſſione debitam, recipiet. Verba Pauli omnia iuſtitiæ rationem in præmio contineri inſinuant. Reddet, inquam, tanquam debitam coronam, non donabit, vt indebitam. *Iuſtus index,* hoc eſt, meriti cuiuſque examinator. *In illa die*; non miſericordiæ, ſed iudicij, qua reddet vnicuique præmium, aut ſupplicium ſecundùm opera illius. Et ne quis putet priuilegium hoc ſibi ſoli fieri, addit:

Hebr. 10. Auguſt. Gratia pro gratia redditur cùm coronamur. Hugo Ætherianus. Bibl. Patrū. Centuplum redditur à Chriſto in hac vita. Exemplo. Qui largitus eſt pro Chriſto pecunias, fatetur ſe recepiſſe cētuplum in remunerationem.

VERS. 8. In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi Dominus.

Optandam eſſe nobis, humanis titulis neglectis, coronam iuſtitiæ.

ANNOTATIO VNICA.

Cypr. Virtuti variæ propoſitæ ſūt coronæ.

I. VArias coronas propoſitas eſſe virtuti Cyprianus docet ſerm. 2. de zelo, & liuore. Nec enim vnam ſolùm coronam decretam eſſe iis cenſet, qui tempore perſecutionis, cum impietate depugnant: ſed etiam iis, qui pacis tempore ſtrenuè ſe gerunt. Habet (inquit) & pax coronas ſuas. Quare omnis, qui in laboribus huius vitæ perferendis, bene ſe geſſit, coronam ſibi repoſitam eſſe iuſtitiæ exiſtimet. Anhelent, & ad ſuas coronas virgines, ſancti doctores, & qui corpus ſuum, ne in eo dominetur iniquitas, flagris, & ieiuniis caſtigant. Diuitem Dominum habemus; præmiis ſuos afficit athletas. Nemo ad illum accedet, qui curſu conſummato fidem ſi ſeruauerit; corona iuſtitiæ non donetur.

Tertull.

II. Sed, proh dolor! multi coronam iuſtitiæ, ad quam anhelare cum Paulo debent, obliti, coronas huius vitæ, & titulos ambiunt: quos eleganter carpit Tertull. in lib. de corona militis; Vtinam Chriſti ſpineam coronam auidè optaremus; hac enim puncti & compuncti; cœleſti, quam Paulus ſibi poſt varias pietatis pugnas depoſcit, digni in morte inueniremur. Quidam coronis & titulis huius vitæ contenti; onera ſacerdotij; & beneficij reſpuunt: ſolùm magni populo, & colendi videri ſtudent. Quò fit, vt nihil minus ſint, quàm quod eſſe debuerunt. Capta eſt annis ſuperioribus bellua in mari Arctoo, cuius, & aſpectus & habitus admirationem attulit ſpectatoribus: Ore humano, geminis pedibus; tunicâ ab humeris ſupra pectus pendente, Pontificio indumento perſimili, mitrato capite, dextera duos digitos, in benedicentis populo ſpeciem elatos, cæteriſque in pugnum compreſſis, oſtētante. Quid piſcatores? Vnde nomen excogitarunt? Video vnde; ſed modeſtè dicam. Epiſcopum nominare non ſunt veriti; cúmque Poloniæ Regi lætabundi obtulerunt. Supplicio fortaſſe digni videbuntur, hi nomenclatores: ſed tamen aliquid in huiuſmodi appellatione ineſt diſciplinæ. Nónne mutis piſcibus, & ſolam hominis oſtentationem gerentibus, ſimiles tibi videntur, qui veſtes, titulos, & magnificas, ſine vllo virtutis promerito affectant appellationes? Conferunt aliqui hoc genus hominum cum marmoreis leonibus ſubtus ſuggeſta, quaſi onus graue ſuſtineant, prominentibus. Apocal. 3. ait Deus alloquens Ioannem, *Angelo*, hoc eſt Epiſcopo, *Eccleſiæ ſardis, ſcribe. Hæc dicit, qui habet ſeptem ſpiritus Dei, & ſeptem ſtellas, Scio opera tua, quia nomen habes, quod viuas & mortuus es, &c.* Vbi ſtudium aſpirandi ad coronam iuſtitiæ? Vbi labor pro Chriſti fide, & proximorum amore ſuſceptus? Quid tu nominum amplitudines & maieſtatis, quid vana nomina affectas? Diſce cum Apoſtolo ſperare à Domino coronam iuſtitiæ; non coronam ſuperbiæ à diabolo.

Piſcis ſimilis mitrato.

Apoc 3.

III. Rex fuit ſanctiſſimus Dauid, diademate & ſceptro decoratus, agnoſcénſq; omnis humani ſplendoris futilitatem, marceſcentes huius vitæ flores, dignitatúmque inſignia pedibus premens, dicebat: *Domine, ante te omne deſiderium meum.* Quaſi dicat, ſummam in me experior imbecillitatem ad promerendam

rendam cæleſtem coronam; nihil eorum, quæ in terris magnifica videntur, deſidero: ad te ſuſpiro;da manum: Omnes meas cupiditates, ad te bonorum operum remuneratorem,dirigo. Prophetam imitatus D.Auguſt.lib.4.confeſſ. ad finem vtitur verbis Iſai.46. quæ ſic habent, *Audite me domus Iacob,& omne reſiduum domus Iſraël, qui portamini à meo vtero, qui geſtamini à mea vulua: vſque ad ſenectam,ego ipſe,& vſque ad canos ego portabo; ego feci,& ego feram,ego portabo, & ſaluabo.* Deinde addit:*Tu portabis paruulos, & vſque ad canos tu portabis: quoniam infirmitas noſtra, quando tua eſt,tunc eſt firmitas: cùm autem noſtra eſt, infirmitas eſt.* Vides quantùm à Domino dependeamus? Dependet infantulus in vtero incluſus à matris prouidentia; non aliter nos à Deo. Quid ſi ille ſubtrahat auxilium? Idne contingat,ab illo dependere nos profiteamur.Accurret nobis haud grauatè. Nónne propterea alatus pingitur in ſacris literis? Pſal.16. *Sub vmbra alarum tuarum* (inquit Vates)*protege me à facie impiorum, qui me afflixerunt*, & Pſal.60.*In velamento alarum tuarum ſperabo, donec tranſeat iniquitas*; Sunt alæ protectionis ſignum; nimirum quia tota pullorum ſecuritas, à matris dependent alis.

Auguſt. Iſai.46. Infirmitas noſtra cùm Dei eſt, tunc eſt firmitas. Deus alatus cur dicitur. Pſal.16. Pſal.60. Similitudo.

IV. Hinc iuſti lacrymas & gemitus ad Deum, quem pluſquam materno affectu protectorem ſuum agnoſcunt, cum neceſſitate aliqua premuntur, dirigunt,2.Paral.20. Rex pius, & religioſus Ioſaphat, in tribulatione conflictatus: *Cùm ignoramus*(inquit)*quid agere debeamus,hoc ſolùm habemus reſidui,vt oculos noſtros dirigamus ad te,&c.* Oculos ad Deum dirigere id ipſum eſt,quod Dauid ait: *Domine, ante te omne deſiderium meum.* Qui in certaminibus Olympicis exercebantur, ſiue in curſu, ſiue in palæſtra; oculos ad eum, qui munerum editor erat, perpetuò adiiciebant. Ad coronas, quas non niſi ex merito quiſque reportabat,mente & oculis intendebant. Iudici ludorum placere in primis enitebantur. Quid nos?nulla eſt nobis iuſtitia ad coronam cœleſtem obtinendam,niſi fauentẽ in certaminibus huius vitæ habeamus Deum ipſum, qui viuorum & mortuorum iudex eſt futurus.Huc mentem,huc oculos,coronam iuſtitiæ ſperantes,cum Apoſtolo adiiciamus. Hanc enim non ſibi ſoli deberi affirmat,ſed iis etiam qui diligunt aduentum eius.

2.Paral.20. Deus in tribulationibus cum corona. Similitudo.

VERS.8. Non ſolùm autem mihi, ſed & iis, qui diligunt aduentum eius.

Græcè; οὐ μόνον δὲ ἐμοὶ, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ.

V. IN Græco eſt pro *ſed & ijs*, ἀλλὰ καὶ πᾶσι: hoc eſt, *ſed & omnibus*;pro *qui diligunt*, τοῖς ἠγαπηκόσι, hoc eſt, *qui dilexerunt*. In verbis nánque ſignificantibus affectum abuti interdum ſolent autores, Hebræi præſertim, præterito pro præſenti,vt etiam legit Aug.epiſt.ad Heſychium pro *aduentum eius*,ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, hoc eſt, *apparitionem eius.* Ex hoc loco conſtat, Paulum per *coronam iuſtitiæ*,non intelligere accidentarium aliquod præmium doctoribus,aut Apoſtolis debitum, ſed ipſam vitam æternam. Hanc enim affirmat paratam eſſe omnibus,qui diligunt Chriſti in extremo iudicij magni die manifeſtationem; séque per bona opera parant, ne cum improbis confundantur. D.Anſel.ita interpretatur hæc verba, *ijs, qui diligunt aduentum eius*; Ac ſi dicat, *etiam omni-* Anſel.

Conſcij boni operis diligunt aduentum iudicis Chriſti.

bus,qui ſibi de bona operatione ſunt conſcij. Aduentum enim iudicis non diligunt,niſi qui in cauſa ſua habere ſe iuſtitiæ meritum ſciunt. Hæc ille. Nam ſi in hac vita in Chriſto tantùm ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus, 1.Cor.15. Quare, vt ſperatam felicitatem aſſequamur, ſperandus eſt Domini aduentus. *Et vos* (inquit Luc. 12. Chriſtus Dominus) *ſimiles hominibus expectantibus Dominum ſuum,&c.* Fortè ait Apoſtolus, *in illa die*,ſcilicet conſummationis mei curſus,& immolationis, ſiue martyrij mei:de qua ſuprà dixerat, *Tempus reſolutionis meæ inſtat*; videtur tamen loqui de perfecto præmio, quo anima cum corpore beatitudine perfecta potietur, quod non continget, niſi in die iudicij, & reſurrectionis. Vocatur autem *dies iudicij*, *dies Domini*; cui opponitur, *dies hominis*, de quo Hieremias 17. *Diem hominis non deſideraui*. Vbi Hieronym.tom.5. vel vitam longiorem, vel proſpera quæque huius ſeculi,ſignificari putat. Significat etiam *dies hominis* humanum iudicium, 1.Cor.4. *Mihi pro minimo eſt,vt à vobis iudicer vel ab humano die,&c.*

1.Cor.15. Luc.12. Hierem.17. Hieron. Dies hominis ſignificat humanũ iudicium. 1.Cor.4.

VI. Quærit hoc loco D. Chryſoſt. quonam modo quis diligat aduentum Chriſti. Reſpondetque aptè ad mores: Eum, qui illius gaudet præſentia: opes & vitam, ſi opus ſit, oblaturum periculo, ne eum offendat. Qui Chriſti aduentum diligit, omnia faciet, vt ante vniuerſalem illum, ſingularis fiat ad eum quidam Saluatoris aduentus. Nam Ioan.14. ait Dominus: *Qui diligit me, mandata mea ſeruabit, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus,&c.* Si quis diligit aduentum eius omnia faciet, vt ipſum ad ſe inuitet, & habeat, vt illi perpetuũ luceat lumen,& nihil in nobis reſideat præſentia tantæ maieſtatis indignum. Dicitur autem aduentus iſte Græco vocabulo ἐπιφάνεια, quòd ſcilicet appareat deſuper, ac supernè oriatur. Inquiramus ergo, quæ ſurſum ſunt,& radios illos ad nos attrahamus: nullus, qui ad inferiora defigat obtutus, ſolis lucem aſpicere poterit: Nemo, qui ſeipſum ſeculi negotiis inquinat, intendere aciem valebit in liquidiſſimum iuſtitiæ ſolem. Reſpice parumper ex huiuſmodi profundo, atque ex ſeculi turbine te recipe; ſi hoc interim ſuauiſſimo fruaris aduentu, magna poſtmodùm fiducia illum aſpicies.

Chryſoſt. Ne Deũ offendat quem diligit; vir iuſtus omnia periculo exponit. Ioan.14. Aduẽtus per gratiam. Lux aduentus Chriſti.

VII. Deinde hortatur nos Chryſoſt. ne in vita patiamur nos colaphis cædentem arrogantiæ ſpiritum; ne lapideum cor geramus & tenebroſum, ad quod plena mercibus gratiæ nauis noſtra allidatur. Cauendas eſſe feras, hoc eſt, vitia ac perturbationes, quæ feris omnibus immaniores ſunt, admonet. *Cœnum & lutum* eſſe ait ſecularia omnia; potiſſimúmque commendat tolerantiam aduerſitatis cuiuſcunque, quæ propter Chriſtum occurrit; & quomodo inquies propter Chriſtum. Iniuria te quiſpiam laceſſiuit non propter Chriſtum, ſi fortiter perferas, ſi pro illo ores, propter Chriſtum hæc facis: ſi maledicas, ſi feras grauiter, ſi iniuriam coneris vlciſci; non modò propter Chriſtum iſta non pateris, verùm fructu te per impatientiam priuas. *In nobis enim eſt*, inquit Chryſoſt. *ex aduerſis lucrari, iacturamque perferre. Quàm multa pertulit Iob? gratè ſuſtinuit omnia; iuſtificatus eſt, non quia paſſus eſt, ſed quia conſtanter tulit.* Hæc ille. Animis ergo noſtris fortitudo inſit, firmis velut arbor infixa radicibus: ſic enim nulla eam tentationum euellet procella. Prophetam imitemur Pſal.62. dicentem: *Adhæſit anima mea poſt te. Non tantùm* (inquit Chryſoſt. exponens verſiculum hunc) *appropinquauit, ſed etiam adhæſit, ac ſitiuit te, non deſiderauit ſolùm*, & Pſalm.118. *Confige*, inquit, *timore tuo carnes meas. Si ita Deo appropin*

Chryſoſt. Vitandus arrogantię ſpiritus. Cœnum & lutum ſunt res ſeculi.

Chryſoſt. In nobis eſt ex aduerſis lucrari. Iob iuſtificatus eſt conſtantia. Pſalm 62. Pſalm.118.

propinquauerimus, ſi illi affigamus nos, ſi ipſius ſitiamus deſiderio; omnia fient nobis quæcunque volumus, futuriſque fruemur bonis. Hæc ex Chryſ. decerpſimus, quia ſatis explicat, quid ſit deſiderare Chriſti aduentum. Quo ſenſu ait Theodor. *Amat Domini aduentum, qui illius leges ſequitur, & ex illis vitam inſtituit.* D. Auguſt. ſuper Pſal. 147. ad amorem aduentus Chriſti nos incendit; ſic enim ait, *Si amamus Chriſtum, vtique aduentum eius deſiderare debemus. Peruerſum enim eſt, & neſcio vtrùm verum, quem diligis, timere ne veniat: orare, Adueniat regnum tuum, & timere ne exaudiaris. Vnde autem timor? quia iudex venturus eſt? Nunquid iniuſtus? Nunquid maleuolus? Nihil horum. Quis ergo venturus eſt iudicare te, niſi, qui venit iudicari propter te? Non timeas accuſatorem, de quo ipſe dixit Ioan.* 12. Princeps huius mundi eiicietur foras. *Non timeas malum aduocatum: ille enim tibi modò aduocatus eſt, qui tunc iudex futurus eſt. Quiſquis ergo futurum iudicem times, præſentem conſcientiam tuam modò corrige. Tunc iam corrigi non licebit; modò quis prohibet? &c.*

Theodor. Obſeruator legis, Deum amat. Auguſt. Pſal. 147. Peruerſum eſt quem diligis, timere ne veniat. Ioan. 12.

Quomodo gratia Dei ſit vita æterna? & de corona iuſtitiæ in morte reddenda.

ANNOTATIO VNICA.

VIII. DVæ ſuperſunt difficultates in propoſita D. Pauli ſententia explicandæ. Prima eſt, qui fieri poteſt, vt gratia Dei ſit & dicatur vita æterna, in epiſt. ad Rom. cap. 4. Quę non operibus reddatur, ſed gratis donetur, vt dicitur in eadem epiſtola, ſi corona iuſtitiæ, vt hîc idem Apoſtolus ait, eſt vita æterna, quæ bonis operibus redditur? Reſpondendum eſt, ipſa bona opera, quibus vita æterna redditur, ad gratiam Dei pertinere, iuxta illud Ioan. 15. *Sine me nihil poteſtis facere.* Itaque vita bona nihil aliud eſt, quàm Dei gratia: & ipſa vita æterna, quæ vitæ ſtudioſæ debetur, ſine dubio, gratia etiam eſt. Sed illa, quæ cuique datur, quoniam præmium eius eſt, gratia eſt pro gratia, tanquam merces pro iuſtitia. Verum enim eſt, quòd dicitur à Chriſto, quia reddet vnicuique ſecundùm opera ſua. Ita ferè ſoluit difficultatem hanc Auguſt. in lib. de gratia, & libero arbitrio cap. 8. & 9.

Rom. 4. Vita æterna & iuſtitia dicitur, & gratia. Ioan. 15. Auguſt. Gratia pro gratia; id eſt, pro iuſtitia merces. Auguſt.

IX. Altera difficultas eſt: vtrùm ſperare iuſti debeant coronam iuſtitiæ dandam in die mortis: an in illa die, hoc eſt, in die iudicij. Reſpondetur, iuxta definitionem Concil. Florent. tom. 3. & doctrinam Eccleſiæ, animas iuſtorum, qui in gratia diſcedunt, ſi nihil inquinamenti habeant, quod igne purgatorij debeat abſumi; ſtatim recipi in cœlo, & corona iuſtitiæ donari, hoc eſt gloria ex Dei clara viſione profecta affici, nec eam lauream vſque ad iudicij diem differri. Quod Paulus ipſe ſignificauit 2. Cor. 5. *Scimus enim quoniam ſi terreſtris domus noſtra habitationis huius diſſoluatur, quòd ædificationem ex Deo habemus, &c.* Quo ſenſu ad Philipp. 1. veritatem huius dogmatis ſtabiliens, ait, *Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto.* Vide D. Thom. 1. 2. q. 4. art. 5. vbi explicat quo pacto animæ ſeparatæ ſtatim accipiant præmium? Contraria nánque ſententia, error fuit Græcorum, & Armenorum, quem confutat D. Thom. vt omnino falſam art. citato in corpore, quem vide.

Conc. Floreñt. 2. Cor. 5. Philipp. 1. D. Thom. In morte, ſi nihil ſuperſit purgandum recipitur corona iuſt.

X. Tandem hortantur nos ſancti Patres, repetentes identidem verba Pauli: Quibus coronam propoſitam eſſe ait, *iis, qui diligunt aduentum Chriſti,*

vt ita viuamus, ne iudex in fine mundi venturus timori nobis ſit. Sic enim ait Gregor. hom.22.in Ezech. *Nemo aduentum diligit iudicis, niſi qui ſe habere cauſam in iudicio bonam nouit, &c.* Vbi vides verbum *diligendi* accipi pro verbo deſiderandi. Eandem ſententiam inuenies apud Anſelm. & apud Auguſt. epiſtola 79. vbi multis rationibus probat, optandum eſſe fidelibus Chriſti aduentum, & epiſtola 80. *Non ergo*, inquit, *ille diligit aduentum Domini, qui eum aſſeris appropinquare: nec etiam ille, qui eum aſſerit non appropinquare: ſed potiùs, qui eum, ſiue propè ſiue longè ſit, ſynceritate fidei, firmitate ſpei, ardore charitatis expectat:* Deinde addit; *Vnuſquiſque debet, de die nouiſſimo huius vitæ ſuæ formidare. In quo enim quenque inuenerit ſuus nouiſſimus dies, in hoc comprehendet eum, ſi imparatum inuenerit. Imparatum autem inueniet illa dies, quem imparatum inuenerit huius vitæ ſuus vltimus dies.* Idem in Pſal.118.Conc.20. *Prima tempora Eccleſiæ ante Virginis partum ſanctos habuerunt, qui deſiderarent incarnationis eius aduentum. Iſta verò tempora, ex quo Chriſtus aſcendit in cælum ſanctos habent, qui deſiderant eius manifeſtationem ad viuos & mortuos iudicandos, &c.* Idem affirmat Proſper in illa verba eiuſdem Pſal. *Deficit in ſalutare tuum anima mea*; & Cypr. ſerm. 6. ſuper orat. Dominicam explicans illa verba, *Adueniat regnum tuum*, ſic ait: *Poteſt & ipſe Chriſtus eſſe regnum Dei, quem quotidie cupimus, cuius aduentus, vt hic nobis repræſentatur, optamus, quia cum illo regnaturi ſumus.* S. Paulinus epiſt.3. ad Delphinum, de expectatione Chriſti Iudicis, ſic ſcribit: *Aduentum eius, & diligimus miſeri ſpe miſericordiæ, & horreſcimus peccatores, timore iuſtitiæ, &c.* Ad maiorem huius loci explicationem vide quæ in hunc locum congeſſit venerabilis Beda ex variis D. Auguſt. tractatibus.

Gregor. — Anſelm. — Auguſt. — Qui ardore charitatis inceenditur, libenter expectat aduentum Domini. — Imparatum inueniet illa dies, quem imparatum inuenerit ſuus vltimus dies. — Pſalm.118. — Proſper. — Cypr. — Paulinus. — Aduentum Chriſti & diligimus & timemus. — Beda.

VERS.9. Feſtina ad me venire citò.

Græcè; σπούδασον ἐλθεῖν πρός με ταχέως.

1. PRo verbo *feſtina*, Græcè eſt, σπούδασον, hoc eſt, *ſtude*, ſiue *da operam*. Ambr. legit, *Solicitus eſto venire ad me quàm primùm*; Exiſtimatque deſiderari præſentiam Timothei, non ob nouam inſtructionem, quam velit tradere ad res Eccleſiaſticas rectè componendas (ſatis enim de ea re actum eſt epiſtola præcedenti, præſertim cap.3.& 4.) ſed vt charitati, qua illum complectebatur, ſatisfaciat. Aliter ſentit D. Chryſoſt. ſic enim ait: *Quæri meritò poteſt quomodo Timotheum ad ſe vocet, cui Eccleſiæ gentiſque totius crediderat gubernacula. Nihil hîc arrogantiæ eſt. Ipſe enim ad illum ire paratus erat. Audi quid ipſe dicat 1. ad Tim. 3.* Si autem tardauero, vt ſcias quomodo oporteat te in domo Dei conuerſari. *Cuius autem rei gratia id fecit? Habitabat carcerem, à Nerone ſcilicet incluſus: idcirco illum vocat ad ſe, cupiens antequam excederet è vita, plurima fortaſſe illi commendare, idcirco ait:* Feſtina, *&c.* Idem ſentit Theophyl. erant enim multa quæ tum ad publicam tum ad priuatam vtilitatem ſpectabant, quæ non ſolùm diſcipulo amantiſſimo commendare volebat, ſed velut apud ipſum deponere. Poterat enim illi multa verbo committere, quæ ſcripto non audebat, & ad martyrium currenti calcar addere. Hinc colliges fas eſſe Epiſcopis ob ſuperioris imperium, interdum à ſuis Eccleſiis abeſſe. Epiſcopus autem non reſidens nulla honeſta cauſa abſentiam excuſante, qua pœna plectendus ſit, ſanxit Conc. Trident. ſeſſ. 6. cap.1. de reformatione & ſeſſ.23. in decr. de ref. cap.1. Vrgens verò cauſa erat

Ambroſ. — Chryſoſt. — 1.Tim.3. — E carcere Paulus vocat Timotheum vt multa illi commendet. — Theophyl. — Conc Trid. — Epiſcopus non reſidens, à Conc. Trid. pœna afficitur.

vocandi Timotheum mors imminens, & neceſſitas agendi de rebus ad conſtitutionem Eccleſiæ pertinentibus. Vnde infrà ait: *Feſtina ante hyemem venire.* Timebat enim, ne occupatione aliqua graui, aduentus retardaretur, aut hyems redderet periculoſam nauigationem, & difficilem, vt olim Græcis à Troia in patriam profecturis: de quibus 2. Æneid.

Sæpe illos aſpera Ponti — Virg.
Interclusit hyems, & terruit Auſter euntes.

Et Dominus Matth. 24. *Orate*, inquit, *vt non fiat fuga veſtra in hyeme.* — Matth. 24.

VERS. 10. Demas enim me reliquit diligens hoc ſeculum, & abiit Theſſalonicam. Creſcens in Galatiam. Titus in Dalmatiam. Lucas eſt mecum ſolus.

Græcè; *Δημᾶς γάρ με ἐγκατέλιπεν, ἀγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα, καὶ ἐπορεύθη εἰς Θεσσαλονίκην· Κρήσκης εἰς Γαλατίαν· Τίτος Δαλματίαν· Λουκᾶς ἐστι μόνος μετ' ἐμοῦ.*

I. NOtanda eſt Apoſtoli diligens enumeratio eorum qui ipſum deſeruerunt poſtquam in vincula coniectus eſt, aut aliter offenderunt: inter quos Demas, vel in epiſtola, nominatim ponitur. (Aliorum enim pudori & honori conſuluit) quia amore rerum, quæ citò perituræ ſunt, abijt à conſpectu Apoſtoli, vt voluptatibus viro probo interdictis frueretur, *Diligens*, inquit, *hoc ſeculum*; *ἀγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα*, hoc eſt, poſtquam dilexit præſens ſeculum, ſiue amplexus præſens ſeculum: ſeu, vt Chryſoſt. ait, quietem & requiem amans, maluit domi deliciis frui, quàm cum Paulo ærumnas pati. Huic autem ſoli detrahit, non derogandi illi, ſed confirmandi nos ſtudio, ne inter pericula, & labores mollitie diffluamus. Hoc eſt enim, quod ait: *diligens hoc ſeculum.* Notantur hoc loco parum conſtantes, & qui difficultate alicuius boni inſtituti fracti, ad propria retrocedunt. Pulchrè Sedulius, quem refert Salmeron, hæc verba exponens: *Neceſſe erat*, inquit, *vt diligens ſeculum, relinqueret ſeculum relinquentem. Omne enim animal, ad ſimile ſibi iungitur, &c.* Hunc tradit Dorotheus ſimulacrorum ſacerdotem Theſſalonicæ factum. Aliqui putant eum reſipuiſſe, & ad Apoſtolum rediiſſe, cùm eius fiat mentio in epiſtola ad Philemonẽ, his verbis: *Marcus, Ariſtarchus, Demas, & Lucas, adiutores mei, &c.* Qui hoc dicunt, opinantur non fuiſſe hanc epiſtolam ab Apoſtolo, vltimam omnium ſcriptam, quod tamen nos cum Patribus ferè omnibus opinamur. Et verò ſi poſt hanc epiſtolam, illa ad Philemonem ſcripta fuit, cur Apoſtolus rediiſſe ad ſe Demam veluti ouem recuperatam non inſinuauit? Profectò qui famæ ſemper proximorum conſuluit, debuit & Demæ, ſi aliquando ad meliorem frugem rediit, famæ conſulere, præſertim in epiſtola, quæ à multis potuit lectitari. Rectè Ioan. 1. cap. 2. ait, *Nolite diligere mundum, neque ea, quæ in mundo ſunt; ſi quis enim diligit mundum, non eſt charitas Dei in eo*; & infrà: *Mundus tranſit, & cõcupiſcentia eius, qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum.* Quibus verbis rationem aſſignat Ioannes quare in vitio ponendum ſit diligere mundum. Mundus enim totus, quaſi tribus elementis peſte infectis conſtat, nempe concupiſcentia carnis, concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ: hoc

Deſeritur Paulus vinctus, ab amatore ſeculi.
Chryſoſt.
Sedulius.
Salmeron.
Dorotheus.
Demas ſacerdos idolorum factus poſt relictũ Paulum.
Philem.
1. Ioan. 2.
Diligere mundum in vitio ponitur ob tria.
Elementa mundi.

hoc eſt, auaritia, ambitione & voluptate corporis. Harum mundi partium contagionem fugiunt, qui Deo adhærent, nec cum Dema Paulum aut alium Dei ſeruum in vinculis, pro pietate afflictum, deſerunt. Vide Greg. 18. Moral. cap. 8. D. Aug. tract. 32. in epiſtolam Ioan. Proſp. de vita contempl. cap. 19.

Greg. PP. August. Proſper.

II. Hinc colliges, dilectionem mundi, radicem eſſe omnium malorum, ſicut Dei dilectio fons eſt & origo omnium bonorum. Anima enim amore ſuo, quaſi pondere, fertur, vt oſtendit Auguſt. epiſtola 89. ad Hilar. q. 2. & 13. confeſſionum cap. 9. & 11. de Ciuitate, cap. 28. vbi ſic ait: *Eſt enim in nobis amor, quo amatur, quod amandum non eſt, & quo amatur id, quod amandum eſt. Poſſunt enim ambo iſti amores eſſe in homine. Nam velut amores corporum momenta ſunt corporum ſiue deorſum grauitate ſiue ſurſum leuitate ferantur: ita animus amore fertur, quocunque fertur, &c.* Idem memor huius duplicis amoris, quo veluti pondere trahimur Pſal. 31. *Purga*, inquit, *amorem tuum fluentem in cloacam & conuerte illum, &c.* Excidit Demas à numero ſanctorum, quibus annumerabatur in epiſtola ad Philemonem, quia fluentem ad res perituras huius vitæ amorem ad Deum non conuertit. *Non eſt autem mirandum*, inquit Primaſius, *ſi Demas, qui hoc ſeculum diligebat, Paulum dereliquerit. Neceſſe enim erat vt diligens ſeculi voluptates, derelinqueret eum, qui eas non amabat.*

Auguſt. Amor pondus eſt in vtranque partem. Pſal. 31. Demas à numero ſanctorum excidit (inquit Auguſt.) Primaſ.

III. Quàm deſtitutus ſit à diſcipulis in carcere, ex occupationibus ſingulorum oſtendit, vt magis extet neceſſitatis ratio, quàm patitur videndi Timotheum. Nam Creſcens abierat in Galatiam, illuc Euangelij ergò miſſus. Nonnulli pro Galatia, Galiam legendum eſſe affirmant, vt Epiph. hæreſi 51. Et Theodoretus hoc loco, ait, *Gallias ſic appellauit: ita enim appellabantur antiquitus. Ita etiam eas nunc nominant, qui ſunt externæ doctrinæ participes, &c.* Conſentit Euſeb. 3. hiſt. Eccl. cap. 4. ad finem: *Memoratur*, inquit, *ex comitibus Pauli Creſcens quidam ad Gallias eſſe profectus, &c.* Vbi citat hunc Pauli locum. Salmeron ſequutus Dorotheum in ſynopſi, ait, Creſcentem Viennæ in Galliis fuiſſe Epiſcopum, & in ea vrbe martyrij coronam obtinuiſſe: ſicut enim Dionyſ. olim Epiſcopus Athenienſium, miſſus eſt à Clemente in Galliam, & primus Lutetiæ Pariſiorum, & Epiſcopus, & Martyr fuit: ita vult, vt Creſcens primùm Galatiæ, deinde Galliæ, quę hîc Galatiæ nomine intelligitur, Epiſcopus & martyr fuerit, eò ab Apoſtolo, cùm in vinculis Romæ eſſet, ad prædicandum miſſus. Titus miſſus fuerat in Dalmatiam. Hunc non notat Paulus quaſi abierit, vt in tuto eſſet, ſicut Demas. Erat enim, inquit Chryſoſt. virtute mirabilis, adeò, vt inſulam ampliſſimam ei crediderit, totam Cretam ſcilicet. Hi duo, inquit Theophyl. non veluti diligentes mundum hunc, abierunt, ſed prædicandi gratia ipſo conſentiente. Magna laus eſt Lucæ, Euangelij, & Actorum Apoſtolicorum ſcriptoris, manſiſſe cum Paulo quo tempore omnes eum deſeruerant. De eo ſic Chryſoſt. Is quippe diſtrahi ab illo, auellique non poterat, qui, & Euangelium ſcripſit, & Apoſtolorum actus, ſummæ vir induſtriæ, diſcendi ſtudioſus, patientiſſimúſque laboris. De quo 2. Cor. 8. *Cuius laus eſt in Euangelio per omnes Eccleſias.* Similia de Luca referunt Theophyl. Theod. & alij. Euſeb. Cæſ. lib. 3. Eccleſ. hiſt. cap. 4. vbi agit de ſucceſſoribus Apoſtolorum ſic inquit, *Lucas genere quidem Antiochenus, arte medicus, comes verò Pauli, & cæterorum Apoſtolorum ſocius & neceſſarius fuit. Is ergo ſecundùm hanc medicinam, quam ex Apoſtolorũ, vel ſocietate, vel traditione ſuſceperat: duos nobis medicinales libros, quibus* non

Epiphan. Theodor. Euſeb. Creſcens in Galiam miſſus. Vienę Epiſc. Salmeron. Dorotheus. Theophyl. Chryſoſt. 2. Cor. 8. Theophyl. Theodor. Euſeb. D. Lucæ vitæ ratio.

non corpora, ſed animi curantur, explicuit. Euangelium ſcilicet, in quo etiam ſic præfatur: Sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipſi viderunt & miniſtri fuerunt verbi Dei: quos & ab initio ſecutus ſum. *Et Actus Apoſtolorum, quos non tam auditu perceperat, ſed oculis inſpexerat. Tradunt autem quòd & Euangelium ſuum, ex Pauli ore deſcripſerit & ipſum ſit quod Apoſtolus ſuum ſoleat nominare, cùm dicit ſecundùm Euangelium meum.* Hæc Euſeb. Sunt qui putent Lucæ Euangelium vocari à Paulo ſuum.

VERS. 10. Demas enim me reliquit, diligens hoc ſeculum, & abijt Theſſalonicam.

In quæ mala incurrant, qui amore ſeculi à Deo & ſeruis illius recedunt.

ANNOTATIO I.

I. NOn omnes nominat Apoſtolus, qui eum deſeruerunt, cùm multi fuerint, vnum duntaxat nomine proprio euulgat, qui non timore vllo, ſed, quod abiectiſſimi eſt animi, voluptatis potiundæ cupiditate, ſe, Deúmque dereliquit, quod fecit Paulus, vt Chryſoſt. annotauit, ne mollitie & otio diffluamus: ſimul etiam notat in labore aliquo pro honeſtate ſuſcepto parum conſtantes, quíque, vel apiculæ aculeum non ferentes, cœnobiticæ diſciplinæ cæleſtes fauos, vel alterius inſtituti religioſi mella negligunt, & ad damnatas mundi voluptates redeunt. Atque, vt perſpicias, quò traxerit diabolus, hunc Pauli magiſtri gentium deſertorem & ſeculi mancipium, Dorotheus fuiſſe illum Theſſalonicæ ſimulacrorum ſacerdotem tradit, vt paulo antè annotauimus. Chryſoſt. In Dema notat Paulus Apoſtatas.

II. Vix dici poteſt, quàm graue detrimentum patiuntur, qui Deum, & virtutum, vt mundi gaudiis perfruantur, deſerunt anteſignanos. Quid ſynagogæ accidit commodis ſeculi inhianti? Audi Deum, Ezech. 22. *Quia oblita es mei, & proiecisti me poſt corpus tuum; tu quoque porta ſcelus tuum.* Poſt terga proiecit ſynagoga Chriſtum, quando illum coram Pilato negauit, mallens Cæſarem regem, quàm Deum; vanóque metu perculſa, *Venient* (inquit) *Romani, &c.* Vnde hodie toto orbe terrarum diſperſa, & peccatum ſuum portans, meritas tanti ſceleris pœnas luit. *Væ eis* (inquit Deus, Oſeæ 9.) *Cùm receſſero ab illis.* Vbi 70. *Væ eis caro mea ex illis*; Ex Hebræo verti poteſt, *Væ eis cùm incarnauero ex illis.* Verbum enim *baſar* non ſolùm ſignificat *recedere*, vt vulgata editio tranſtulit, ſed etiam *carnem ſumere.* Æquum enim eſt, vt qui Deum occiderunt miſericordem, experiantur vltorem. Ezech. 22. Synagoga diligẽs hoc ſeculũ, Deum reliquit. Pœnas luit. Oſeas 9. 70. Interpr. Hebr. Baſar.

Deſeruit Saul, Deum, & Samuelem Dei ſeruum. Quid illi accidit? ærumnis poſtmodùm perturbatus, Samuelem interuentu magiæ, Deo ita diſponente, à mortuis ſuſcitauit. Pythoniſſæ nanque ait: *Coarctor nimis: ſiquidem Philiſthijm pugnant aduerſum me, & Deus receſſit à me. Tunc Samuel*, exponenti quid maximè ſcire vellet de euentu belli, reſpondit: *Quid interrogas me cùm Dominus receſſerit à te?* Vides emphaſim? *Non eget*, inquit, *reſponſione, qui Deum deſeruit; nihil boni tibi venire poteſt. Morieris tu, & filij tui; æmulus tuus regno tuo potietur.* Hoc reſciens Dauid Pſal. 139. *Ne derelinquas* (inquit) *me, Domine Deus meus*, ne diſceſſeris à me, hoc eſt, deſerat me mundus; perſequatur Saul; inſurgant Relicto Deo, Saul ad magiam cõuerſus eſt. 1. Reg. 28. Saulis dãna relicto Deo & Samuelo. Pſal. 139.

in me omnes malorũ procellæ,tu tamen,ne me deſeras. Gentiles, Deos,quos inani perſuaſione deluſi colebant, catenis in ſuis fanis quàm arctiſſimis conſtringebant. Ingredienti delubrum aliquod, occurrebat in altari Iupiter cum compedibus: Mercurius vinculis aſtrictus; Mars, Vulcanus,& cæteri alligati ſtabant. Carcerem, quo digni erant illi Dij, *quorum*,vt Hieron.,ait,*plura erant crimina,quam nomina*,non templum putares. Timebant ſcilicet idolorum cultores ne Dij ſine quorum præſentia horror erat, fugerent, ſéque desererent, multíſque proinde propoſiti relinqueretur infortuniis.

Dij in fanis cur ligabantur à gentilibus? Hieron.

III. Quid ſponſa? Tantùm abeſt, vt ipſa ab ſponſo recedere vellet, vt eum arctiſſimo amplexu conſtringeret,ne diſcederet: *Inueni* (inquit) *quem diligit anima mea,tenui,nec dimittam eum.* Quid Iacob? volebat Angelus,qui cum illo tota nocte luctatus eſt,ab eo recedere. *Dimitte me*,inquit,*aurora eſt.* At ille auelli à ſe Angelum non eſt paſſus: abeuntem ad diuinas laudes diluculo cum Angelis decantandas,prehendebat. Num iuſtum hoc bellum, interrogat Rupertus? Iuſtum; Vt enim Oſeas,cap.12.refert, Oratione, & lacrymis conſtitit: *In fortitudine tua* (inquit) *directus eſt cum Angelo,& inualuit ad Angelum, & confortatus fleuit, & rogauit eum.* D.Auguſt.hac Angeli fuga ſub auroram, ſignificari putat, luce Euangelij adueniente dimiſſurum Deum populum Iſraëliticum ob ſcelera; quod præuidens Iacob gemitibus & obſecrationibus ſibi ſaltem, & ſui ſimilibus benedictionem impetrare nititur: ne ea mala pati cogatur,quæ Dei abſentiam conſequentur. Hæc enim,ſic ab Iſai.cap.1. expinguntur. *Relinquetur filia Sion, ſicut vmbraculum in vinea,& ſicut tugurium in cucumerario; & quaſi ciuitas, quæ vaſtatur.* Vnde Pſal.26.Regius vates orat, *Ne auertas faciem tuam à me,& ne declines in ira à ſeruo tuo.*

Cant.3. Gen.32. Rupert. Oſe.12. Auguſt. Iſai 1. Pſal.26.

IV. Si Deus retinendus eſt, ne ex illius abſentia pœnis mulctemur: quibus digni erunt crucibus,qui non ſolùm Deum in templo animæ commorantem,non retinent;ſed ipſi, vt voluptatibus liberè perfruantur,ab eo diſcedunt? Quod Demas fecit diligens (vt inquit Apoſtolus) hoc ſeculum. Quid ſectaris in ſeculo miſer? flores quæris, ſpinas inuenies. Quòd ſi flores, te, cùm à Deo recedis, inuenturum ſperas, quales illi tandem ſunt? Vidit Ezech.18. *Inter veſtibulum & altare templi inter alias abominationes, vigintiquinque viros dorſa habentes contra templum Domini, & facies ad orientem, qui ramum viridem naribus admouebant.* Quanta in hoc facto dementia? Vt odore florentis ramuſculi potirentur, dorſum, contempto Deo, ad altare & res veneratione dignas conuertebant.Quàm multi hodie, Chriſte ſancte;in ſimili damnatione ſunt!Quid ſunt res huius ſeculi, quas relicto Deo Demas, quas plerique alij affectantur, niſi roſarum, & aliorum florum faſciculus? Delectat quidem viſum hæc ſpecies: ſed mox marceſcit, Pſal.102. *Homo ſicut fœnum dies eius, & tanquam flos agri ſic efflorebit.* Colligite huius ſeculi flores; hinc pulchritudinem,inde diuitias,flos accedat nobilitatis, ad florem gloriæ & dignitatis: nectite coronas: eas capitibus imponite: faſciculum harum roſarum & liliorum naribus applicate. Quid ſperatis? Nónne flores ſunt? exſiccabuntur profectò ſicut flos fœni, & ſordes erunt. Quæ ergo dementia eſt propter vſum breuiſſimæ voluptatis, Deum & ſanctorum ſocietatem,quod Demas fecit,derelinquere?

Ezech.18. Flores huius ſeculi quidã ſectãtur, qui marceſcunt. Pſal.102.

V. Templum olim Romæ fuit vniuerſitate Deorum ædificatum, Pantheon antiqui; noſtræ verò ætatis homines ſanctam Mariam rotundam vocant.

Pantheon.

cant. Hîc primariam ſedem, vrbis Romæ Deus obtinebat: ad illum cæterarum prouinciarum idola, quæ hîc ſuo erant ordine diſpoſita, reſpiciebant. Porrò vbi primùm prouincia aliqua ab obſequio Romanorum recedebat, Deus illius prouinciæ terga contra Romæ Deum vertebat. Hoc ſigno rebellionis admoniti duces, ferro, & igni vaſtare eam prouinciam ſtatuebant. Quid nos? vbi primùm peccato inquinamur. Terga ad Deum cui obtemperare debemus conuertimus. Quid ille aget? Expediet ſine dubio cœleſtes exercitus ad vindictam: negabunt nobis agri fruges, cœlum pluuias, cæteræque accedent pœnarum varietates. Innumera ſupplicia Deus comminatur Iudæis Hierem. 32. cauſam vis? *Verterunt*, inquit, *ad me terga, & non facies, cùm docerem eos & erudirem diluculo, & poſuerunt idola ſua in domo, in qua inuocatum eſt nomen meum, vt pollnerent eam.* Quaſi dicat, ad voluptates & cordis ſui deſideria conuerſi, me contempſerunt, idola in templo cordis ſui, in quo inuocandus eſt Deus, erexerunt. Origen. ſuper Pſal. 36. annotauit, Deum in corde humano, tanquam in propria domo delectari: atque adeò iniuriam illi fieri, cùm idola illîc apponimus. Sunt autem idola, vitia, & voluptatum illecebræ, quas pluris, quàm Deum ipſum facimus; in quo auerſio conſiſtit, qua terga Deo vertentes, ad res perituras conuertimur. In vxore Loth, de qua agitur Gen. 19. exemplum ſubiicit Origenes, enarrans illud: *Apud Dominum, greſſus hominis dirigentur. Ingrediebatur*, inquit, *vxor Loth bene egrediens de Sodomis; & effugiens pœnas malorum, ingrediebatur & aſcendebat ad montem, quò Angelo duce pergebat; ſed quoniam contra mandatum Dei fecit, quòd iuſſa fuerat non reſpicere retrorſum; cùm conuerſa ad poſteriora, retrorſum aſpexit, permanſit perfecta ſtatiuncula ſalis.* Hæc ille. Auertit hæc fœmina oculos ab Angelo, & faciem ſuam conuertit in Sodomam: vnde in pœnam, ſalis ſtatua, quæ condiret mundum exemplo ſuo, effecta eſt.

Didacus à Vega ſuper Pſal. pœn.

Væ illis, qui terga vertũt Deo.

Hierem. 32.

Orig. Pſal. 36.

Idola pleriſque ſunt, voluptates ſeculi.

Gen. 19.

Auertendi ſunt oculi ab illicitis ne puniamur ſicut vxor Loth.

VI. Expertus eſt Dauid ſtuporem, quo in ſtatuæ ſimilitudinem redactus eſt, quando adulterio patrato, à Deo receſſit. *Integro enim* anno, aut ferè, in ea cæcitate mentis perſeuerauit. Tandem miſeriam ſuam agnoſcens, redire optauit ad mentis ſanitatem, quam à ſolo Deo ſperans, ait, *Conuertere Domine, & eripe animam meam.* Hoc Demas non fecit. Falluntur enim, qui hunc eundem eſſe putant, qui in epiſtola ad Philemonem nominatur: aut, ſi idem fuit, cùm illa epiſtola ante hanc, vt ſæpe diximus, fuerit ſcripta; probari non poteſt, illum ad meliorem frugem ſe recepiſſe. Nos ergo cum Dauid dicamus, *Conuertere Domine, & eripe animam meam.* Per peccatum domus Dei, quæ eſt ànima noſtra, crudeli vendita eſt fæneratori. Fas nobis eſt illam redimere, non alio pretio, quàm pœnitentiæ lacrymis. Fiat dum per tempus licèt, ex auerſione noſtra ad Deum conuerſio. Magnus ille Alexander, rebellem aliquam vrbem diu obſidens, tandem facem accenſam ante fores apponi iubebat; denuntians voce præconis, fore, vt ſi obſeſſi antequam fax extingueretur, veniam poſtularent; veniæ locum dari: ſi differrent poſtulationem, nequaquam. Simile pactum Dei tecum eſt, ô homo, dum fax vitæ affulget, reſipiſcendi aliquis locus eſt, ea extincta, nullus. Audi prophetam Pſal. 87. *Nunquid mortuis facies mirabilia?* Quaſi dicat, nequaquam æterna morte damnatos, ad vitam gratiæ tuæ, reuocabis. Additur: *Aut medici ſuſcitabunt, & confitebuntur tibi?* Vbi Hieronym. ex Hebr. transfert, *Aut gigantes reſurgent, & confitebuntur tibi?*

Dauid anno ferè integro in peccato vixit.

Pſal. 6.

Per peccatũ anima venditur fæneratori.

Didacus à Vega.

Veniæ locus erat ciuitati, quæ veniam ab Alexãdro antequã fax extingueretur, petebat.

Pſal. 87.

Hieron.

Quo loco, per gigantes, Angeli poſſunt intelligi, de quibus Iob.26.*Gigantes tremunt ſub aquis*, nempe ſuppliciorum, quæ apud inferos patiuntur. Quomodo ergo hominibus ad ſalutem, poſt mortem reſurgendi aditus patebit, cùm Angelis negetur? vitemus ergo voluptates, quas mundus veluti eſcam, qua nos diabolus trahit in gehennam, obiicit; deteſtemur Demam, quem Apoſtolus, quia hoc ſeculum, Chriſto antepòſuit, deteſtatur: ne cum illo damnationē digni inueniamur.

VERS. 11. Lucas eſt mecum ſolus.

Neceſſaria eſt tam in proſperis, quàm in aduerſis perſeuerantia in virtute.

ANNOTATIO II.

I. QVemadmodum Demæ, magiſtri, & virtutis in laboribus deſertoris, inconſtantia vituperata eſt: ſic etiam Lucæ in aduerſis laudatur perſeuerantia. Hæc non carceres perhorreſcit, non vincula, non mortem ipſam. Propoſitam ſibi in æterna felicitate coronam ſemper ſpectat. Hanc B. Lucas, poſtquam Apoſtolo adhæſit, ita coluit: vt quamuis Demam, & alios magiſtri ſui deſertores viderit, nunquam illum derelinquere cogitauerit. Intellexit nimirum vir ſanctiſſimus, non poſſe ad virtutis arcem cõſcendere eum qui in ipſo curſu difficultate territus, animum deſpondet. Enimuero, *ſicut oculis corporalibus* (inquit Laurent. Iuſtinianus in lib. qui lignum vitæ inſcribitur cap. 2.) *neceſſaria eſt lux, vt ſuo perfruantur fine; ita & omnibus prædeſtinatis, & vocatis ad regnum cœlorum, hæc virtus perſeuerantia, &c.* Enarrans D. Bernard. illud, *Qui perſeuerauerit vſque in finem, &c. Prorſus*, inquit, *abſque perſeuerantia, nec qui pugnat, victoriam; nec palmam conſequitur victor. Virtutum conſummatio eſt, nutrix ad meritum, mediatrix ad præmium? &c.* Suffragatur D. Chryſoſt. in ſerm. qui incipit, *Licet nobis.*

Laur. Iuſt. Perſeuerantiæ laus. Bernard.

Chryſoſt.

II. Atque, vt ad prophetarum oracula veniamus; Quid quæſo te, illa quatuor Ezechielis animalia volatu celerrimo indicant, niſi eos, qui per ignes, & labores vitæ, ad cœleſte regnum fidei & charitatis alis retrò non cõmeant pergentes? *Non reuertebantur* (inquit propheta) *cùm incederent*, vbi perſeuerantia oſtenditur. Non conuertebantur ſicut *filij Ephrem, qui intendentes & mittentes arcum, conuerſi ſunt in die belli:* neque retrò oculos euoluebant, ſicut vxor Loth, quæ propterea in ſalis ſtatuam commutata eſt. Caue ne ab ſcopo tibi propoſito cœlum ingrediendi, vel ad momentum recedas. Iſraelitæ vituperantur, quòd ab Ægypto egreſſi, licèt in terram promiſſam ire per ſolitudinem perrexerint: animo tamen, & affectibus ad ollas Ægypti & carnes conuertebantur. Væ illis, qui cæleſti pane in religioſo aliquo conuentu enutriti, ad mundi voluptates, quas reliquerant, ſuſpirant. Præcepit Deus Ezech. 46. ne introeuntes in templum per aliquam portam, per eandem exirent; ſic enim irreuerentia conuertendi terga ad altare euitabatur. Irreuerentia eſt perfectionis viam ingredi, retroque paulo pòſt, ob difficultatem, commeare.

Ezech. 1.

Pſal. 77.

Gen. 19.

Ezech. 46.

III. Audi Paulum, cuius beatus Lucas conſtantiam eſt imitatus; ſic enim ad Philipp. 3. ſcribit, *Quæ quidem retrò ſunt obliuiſcens, ad ea verò, quæ ſunt priora, extendens me ipſum, ad deſtinatum perſequor brauium ſupernæ vocationis, &c.*

Philip. 3.

Tempo

Temporalia Paulus, quæ poſt tergum reliquerat, oblitus, ad priora & potiora, quæ æterna ſunt, adipiſcenda, ſe extendebat, vt coronam gloriæ, quaſi manu auidè porrecta ne recederet, contingeret. Vt enim Bernard. ait epiſtola 129. ad Genuenſes, *Sine perſeuerantia, nec obſequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo.* Bernard.

IV. Optabat Cant. 1. ſponſus diuinus perſeuerantiam in ſponſa ſua, cùm dicebat, *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.* Alij legunt, *Turtures aureas, &c.* Sunt enim turtures perſeuerantiæ ſymbolum, vt notat Pierius ex D. Baſilio, eo præſertim quòd, coniuge amiſſo, ille, qui ſuperuiuit, nec ſocietatem init cum alio; nec viridi amplius ramo inſidet, indulgens perpetuis gemitibus; ſic Regius Propheta, à lacrymis non abſtinuit, poſtquam peccatum ſuum agnouit, quandiu vixit, vt aduertit Chryſoſt. ſuper Pſal. 6. *Laboraui*, inquit, *in gemitu meo*: nec tamen id ſatis habet, ſed vltrà progrediens & quæ retrò ſunt obliuiſcens adhuc, ait: *Lauabo per ſingulas noctes lectum meum.* Profluuio lacrymárum, quaſi odoriferis aquis, memor adulterij patrati, lectulum ſuum noctibus ſingulis eluebat. Hieronym. ex Hebr. vertit, *Natare faciam lectum meum præ abundantia lacrymarum.* Vnde tantus fletus? *Regi*, vt refert D. Irenæus, ex Euripide, *non licet flere:* Audit naues ſuas in profundum mare demerſas: audit captas ab exercitu inimico, ſuæ ditionis vrbes: audit damna illata Regiis vectigalibus, à ploratu abſtinendum eſt. Hoc poſtulat maieſtas. Hoc, magnitudo regia. Cùm tamen è gratia diuina per peccatum Rex excidit, fleat, & collacrymetur: non ſemel, aut bis; ſed in luctu cum Regio vate ad mortem vſque perſeueret. Vlcus eſt in anima peccatum: quod niſi ſaniem foras emittat, contagionem affert. *Lacrymas*, ait Nyſſenus Gregorius, *guttas eſſe ſanguinis, de corde, contritione vulnerato, exeuntes.* Has D. Hilarius *ſudorem animæ*, appellat, quia ſicut corpus labore & laſſitudine agitatum emittit ſudorem: ſic anima dolore peccatorum afflicta, lacrymarum perfunditur ſudore. Cant. 1. Pierius. Turtures perſeuerātiæ ſymbolum. Pſal. 6. Hieron. Irenæus. Vlcus eſt in anima peccatum. Greg. Nyſſ. Hilarius.

V. Cæterùm cum omni bono apertè neceſſaria ſit perſeuerantia, eam in perferendis pro fide Chriſti, quoties perſecutio nos vexat, ærumnis, maximè elucere debet. Num Lucas videns in carcere Paulum, vel catenas illius erubuit, vel cum Dema ſeculi voluptates ſectāti aliò migrauit? At, mortem timere potuit. Num mors iſta ignominioſa? *Bonum militem Imperatori ſuo præſtat* (inquit Tertull. in lib. de fuga in perſecutione) *qui tam plenè ab Apoſtolo armatus, tuba perſecutionis audita, diem deſerit perſecutionis? Vſque adeo ne mori miſerum eſt? Malo miſerandum, quàm erubeſcendum. Pulchrior eſt miles in pugna prælio amiſſus, quàm in fuga ſaluus. Times hominem, Chriſtiane, quem timeri oportet ab Angelis; ſiquidem Angelos iudicaturus es; quem timeri oportet à Dæmonijs; ſiquidem & in Dæmonas accepiſti poteſtatem. Chriſtum indutus es, ſiquidem in Chriſtum tinctus es, &c.* ad conſtantiam in fide, & omni virtute conſeruandam, patientia adſit neceſſe eſt. Hæc enim effecit, vt precationes noſtræ gratæ Deo ſint, à quo donum perſeuerāntiæ confertur. *Hæc* (inquit Tertull. in lib. de patientia cap. 13.) *aures Chriſti aperit, ſeueritatem diſpergit, clementiam elicit. Sic ille rex Babylonis offenſo Domino, cùm ſquallore & pædore ſeptenni, ab humana forma exultaſſet, immolata patientia corporis ſui, & regnum recuperauit: &, quod optabilius eſt homini, ſatis Deo fecit.* Idem infrà, *Hæc & viduam tenet, & virginem adſignat, & voluntarium ſpadonem, ad regna cœli leuat.* Idem infrà, cap. 14. *His patientiæ viribus ſeruatur* Perſeuerātia elucere debet in ærumnis. Tertull. cap. 9. 1. Tuſc. quæſt.

Iſaias; & de Domino non tacet; lapidatur Stephanus, & veniam hoſtibus ſuis poſtulat,&c. Laudat denique Iobum, qui omnem patientiæ ſpeciem aduerſùs omnem diaboli vim expunxit. Habitum inſuper viri patientis, & conſtantis, effigiemque ita deſcribit: *Vultus illi tranquillus & placidus, frons pura, nulla mæroris, aut iræ moroſitate contracta, remiſſa æque in latum modum ſupercilia: oculis humilitate, non infelicitate directis. Os taciturnitatis honore ſignatum. Color qualis ſecuris & innoxijs. Motus frequens capitis in diabolum, & minax riſus.* Hæc fere ex Tertull. Quid ergo mirum, ſi Demas laborum impatiens, & ſeculi voluptatum amator, Paulum in carcerem pro Chriſto coniectum deſerat: Lucas verò, qui nouerat neceſſariam eſſe homini Chriſtiano rerum aduerſarum tolerantiam, à magiſtri ſui latere non diſcedat? In eo tamen Lucas omni præconio efferendus eſt, quòd in ſumma rerum trepidatione, ſolus, & animo intrepido mori, ſi opus eſſet, non recuſans, comitatus eſt.

Patientis Iobi deſcriptio.

Tertull.

VERS. 12. Lucas eſt mecum ſolus: Marcum aſſume, & adduc tecum; eſt enim mihi vtilis in miniſterium: Tychicum autem miſi Epheſum.

Græcè; *Λουκᾶς ἐστι μόνος μετ' ἐμοῦ. Μάρκον ἀναλαβὼν ἄγε μετὰ σεαυτοῦ, ἔστι γάρ μοι εὔχρηστος εἰς διακονίαν. Τυχικὸν δὲ ἀπέστειλα εἰς Ἔφεσον.*

I. DE Luca actum. Marcus, de quo hîc agitur, fuerat olim à Paulo reiectus in ea contentione, quam cum Barnaba habuit, Act. 15. Meminit illius ad Coloſſ. vlt. Apoſtolus his verbis: *Salutat vos Marcus, conſobrinus Barnabæ.* Fuit hic alius, à Marco Euangeliſta, cuius proprium nomen erat Marcus, hic verò proprio nomine appellabatur Ioannes, cognomento Marcus, vt dicitur Act. 12. *Contentio autem orta, inter Paulum, & Barnabam ita refertur Act. 15. Barnabas autem volebat ſecum aſſumere Ioannem, qui cognominatur Marcus: Paulus autem rogabat Barnabam, vt qui diſceſſiſſet ab eis de Pamphylia, & non iſſet cum eis in opus; non debere recipi. Facta eſt autem diſſenſio ita vt diſcederent ab inuicem, & Barnabas quidem, aſſumpto Marco nauigaret Cyprum: Paulus verò electo Syla, profectus eſt, traditus gratiæ Dei à fratribus. Perambulabat autem Syriam, & Ciliciam, &c.* Vbi Theophyl. Paulus id, quod iuſtum eſſet, fieri volebat; Barnabas autem humanitatem ſpectabat; ſed profuit Marco Pauli exacta diſciplina iuriſque rigor; ſtuduit enim diligentia Marcus priorem negligentiam ſuam, obtegere. Paulus enim Marcum in Eccleſiis recipi vetuerat, non vt eum contriſtaret; ſed potiùs meliorem ac diligentiorem efficeret. Itaque ſentit Theoph. à Paulo receptum fuiſſe Marcum in ſocietatem priſtinam, idque peramanter, poſtquam illum vidit emendatum, & quidem hoc loco ſatis illum laudat, aſſerens eum eſſe ſibi vtilem in miniſterio. Nec tamen exiſtimes vocari à Paulo ob commoditatem aliquam priuatam, ſed propter Euangelium. Paulus enim, vt Chryſoſt. aduertit, nunquam inter vincula prædicare Euangelium deſtitit. Additque; *Itaque & Timotheum non ſui cauſa, ſed Euangelij vocat; vt nullam in ipſius morte fideles perturbationem paterentur, cùm adeſſent plerique ex diſcipulis eius, turbaſque prohiberent, eoſque conſolarentur, qui illius necem æquo animo ferre non poſſent, quales Romæ iam eſſe aliquos non ignobiles credendum eſt.*

Act. 15. Coloſſ. vlt.

Act. 12. Act. 15. Cõtentio in Paulum & Barnabã de Marco, &c.

Theophyl. Profuit Marco Pauli exacta diſciplina.

Theophyl. Emendatum Marcum recepit Paulus.

Chryſoſt. Paulus aduocat Timotheum, & amicos propter Euangelium.

II. Itaque Apoſtolus moriturus, ſui immemor, quod perfectæ charitatis eſt,

eſt,aliorum eximiam curam gerit. Vnde Ambroſ. hoc loco ſic ait: *Marco autem idcircò teſtimonium dat, quia memor eſt præteritorum eius laborum.* Tychicus vnus fuit ex chariſſimis, & aſſiduis Pauli diſcipulis, quem abeſſe ait; ob idque neceſſariam eſſe Timothei præſentiam. Excitat nos hoc loco Oecumenius ad conſiderandam Apoſtoli omnimodam ſolicitudinem, qua omnia ponderat, & circunſpicit. Porrò Tychicus hanc epiſtolam ad Timotheum tulit: illius fit mētio Act.20.& ad Tit.3. vbi vocatur, *chariſſimus frater miniſter fidelis & conſeruus in Domino.* Epheſ.6. Coloſſ.4. Putat Salmeron hoc loco miſſum fuiſſe Epheſum cum iis literis, vel ad negotia alia, vel, vt dum tātiſper abeſſet Timotheus, & ad ſe veniret, Eccleſiæ Epheſinæ curam gereret, & vices abſentis Epiſcopi expleret: quod non eſt improbabile, ſi Pauli prudentia & ſolicitudo conſideretur. Nam, vt Theodor. colligit ex his verbis, *Tychicum miſi Epheſum,* beatus Timotheus non erat Epheſi, ſed alio in loco, vt magis mirari liceat, Paulum in vinculis, & iam proximè immolandum, vt ipſe ait: tamen curam eximiam geſſiſſe, non ſolùm Romanæ ciuitatis, & gentis, ſed etiam diuerſarum prouinciarum Galatiæ ſeu Galliæ, Dalmatiæ,&c. Quo enim magis ad vitæ extremam periodum feſtinabat, eò ardentiùs, quod paucorum eſt, euigilabat, ne qua pars muneris in ſalutem gentium, à Deo ſibi dati deſideraretur. Hinc, quæ ligatus exequi per ſe non poterat; literis & diſcipulorum excurſionibus efficiebat. In quo mihi Chriſtum Dominum Apoſtolus videtur imitatus, qui, cùm dilexiſſet ſuos, qui erant in mundo (vt Ioan. ait 13) *in finem dilexit eos.* Quòd Paulus toto vitæ ſuæ tempore ſolicitus fuerit de ſalute, non vnius, aut alterius ciuitatis, ſed omnium omnino gentium, intelligitur ex 2.Cor.11. vbi commemorat ærumnas, quas annuntiando Chriſti Euangelium vbique paſſus eſt. *In laboribus*, inquit, *plurimis, in carceribus abundantiùs, &c. præter ea quæ extrinſecus ſunt, inſtantia mea quotidiana, ſolicitudo omnium Eccleſiarum, &c.* Quæ verba citans Chryſoſt. hom.73. inquit, *non vnius, vel duarum, vel trium tantùm: ſed omnium, quæ erant in orbe terrarum Eccleſiarum curam gerebat Paulus. Quantùm enim ſol terræ percurrit proprios emittens radios, tantùm & hic beatus ſolicitudinem & curam habens omnium Eccleſiarum. Vidiſti latitudinem animæ. Vidiſti mentis magnitudinem, &c.* Meritò ex omnibus paſtoribus, qui vnquam in veteri aut noua Eccleſia fuerunt, vnus à Gregor. Nazianz. in Apologetico, eligitur Paulus, tanquam exactiſſimum probi prælati exemplar, vt ad id intuentes boni paſtores, quàm difficilis & ardua res ſit animarum cura, intelligant: eiuſque, quem admirantur, vitam & mores imitentur.

Ambroſ. Apoſtolus moriturus gerit curam ſuorum. Oecum. Tychicus huius epiſt. tabellarius fuit ad Timotheum. Act.20. Epheſ.6. Coloſſ.4. Salmeron. Theodor. Tychicus mittitur Epheſum vt vicarius ſit Timothei. Solicitudo Pauli in mittēdis ex carcere diſcipulis & literis. Ioan.13. 2.Cor.11. Chryſoſt. tom.5. Paulus ſolicitus de omnibus Eccleſiis. Greg. Naz. Paulus boni prælati exēplar.

VERS. 13. Penulam, quam reliqui Troade, apud Carpum, veniens affer tecum, & libros, maximè autem membranas.

Græcè; Τὸν φαιλόνην, ὃν ἀπέλιπον ἐν Τρωάδι παρὰ Κάρπῳ, ἐρχόμενος, φέρε; καὶ τὰ βιβλία, μάλιστα τὰς μεμβράνας.

I. PRo *penula*, Græcè eſt, φαιλόνη, quod eſt pallij genus, quo tegimur ab imbribus, pelliceum, vt putat Heſychius: etſi idem dubitet, an ſit ſcriniolum: alij arbitrantur eſſe thecam librorum; ita Græca ſcholia. D. Hieronym. in 3. dialogo aduersùs Pelagium vertit, *lacernam* ſiue *penulam*. *Membranarum* vocabulum qúo hîc vtitur, Latinum eſt. Vide ſupellectilem Apoſtolicam; penulam,

Heſychius. Penula quid. Hieronym. Supellex Apoſtolica.

lam, quæ imbres arceat, & libros aliquot ſacros, vt ſi Apoſtolicam vitam æmulari ſtudes, ſimili ſupellectili cupiditatem tuam definias. Eſt autem Troas ciuitas Aſiæ maritima prope Tenedon inſulam, non procul è Troia illa toties decantata, & à Græcis capta, & colonia poſt multos annos Romanorum facta, teſte Vadiano, dicta eſt Alexandria, &, vt aliqui volunt, etiam Antigonia. Quis fuerit Carpus exponit Dionyſ. Areop. epiſt.8. ad Demophilum, prope finem. Vocat autem eum virum ob eximiam animi munditiam, ad Dei ſpeculationem, vltra ferè omnes, aptiſſimum. Fuit hic Epiſcopus Laodiceæ primùm: deinde Cretæ (licèt Baronius An.59. duos cogitet Carpos) & quidem interpretes ferè vnicum faciunt, Cretenſem, qui Troade fuerit, quando Paulum excepit. Vide Gagnæum, &c. Inter alia narrat Dionyſ. de Carpo quod refert Surius 9. Octob. illum noluiſſe admittere in Eccleſiam quendam, qui ſe miſcuerat poſt conuerſionem homini infideli; imò popoſciſſe à Deo ſupplicium de vtroque: mutaſſe tamen animum viſione, in qua Chriſtus apparuit, eruens per Angelos, quoſdam ex ignibus & ſerpentum morſibus; & dicens: *Carpe, percute aduerſum me: nam paratus ſum pro hominibus ſaluandis iterum pati;* ex hac Carpi viſione, diſcimus pœnitentibus etiam apoſtatis parcendum.

Vadianus. Dionyſ. Surius. B. Carpi rigor mitigatur à Chriſto. Percute aduerſum me, inquit Chriſtus paratum iterum pati.

II. Ad copioſiorem doctrinam iuuat aliqua verba enucleatiùs explicare, propter eos, qui Latiniſſimi haberi volunt. Imprimis præter id, quod de penula diximus, inuenio hoc vocabulo ſignificari cucullatum indumentum, quod & caput & totum corpus tegit, de quo Pompon. Penulam in caput induce, ne te noſcat. Et Quint. lib.6. cap.4. Galba penulam roganti amico reſpondit, ſi non pluet, non opus tibi; ſi pluet, ipſe vtar. Hæc ſi ex pellibus erat, ſcortea vocabatur. Mart. lib.14.

Pomponius. Quintil. Martial.

Ingrediare viam cælo licet vſque ſereno:
Ad ſubitas nunquam ſcortea deſit aquas.

Scorta enim veteres Latini pelles vocabant. Penula ſcortea vtuntur ij, qui ſolemne habent viſere ædem D. Iacobi & pegaſarij curſores, ſubinde mutatis equis, per ſtationes iter facientes. Lampridius ſanxiſſe ait Alexandrum, vt ſenatores penulis intra vrbem, frigoris cauſa, vterentur, cùm id veſtimentum itineri & pluuiæ vſui fuiſſet, iuxta Iuuen. ſaty.5.

Peregrini, & curſores ſcorta vtuntur. Lampridius. Iuuenal.

Et multo ſtillaret penula nimbo.

Erat etiam penula gauſapina candida & villoſa hyemis frigoribus arcendis apta; de qua Martial. lib.14.

Martial.

Is mihi candor ineſt, villorum gratia tanta eſt;
Vt me vel media ſumere meſſe velis.

Vbi non numerat penulam gauſapinam inter æſtiuas veſtes, ſed tantam illi ait ineſſe gratiam, vt etiam ſi hyberno vſui ſit deſtinata, eam quiſque vel in media æſtate, ob ſpeciem ſibi aptare vellet.

Ambroſ.

III. Penulam igitur B. Pauli D. Ambroſ. exiſtimat veſtem fuiſſe ſenatoriam, ſi non ſuam, ſaltem relictam à patre, qua externi recepti in ſocietatem à Romanis: cùm in vrbem veniebant, vtebantur. Idem ſentit Haymo Gloſſ. Ord. & Anſel. tom.2. ſed quorſum eam optabat, qui non multò pòſt moriturus erat? fortè hyemis frigoribus arcendis, tantiſper dum mors differebatur, illam deſiderabat. Nam ij, qui per penulam, non veſtem, ſed volumen Hebræum

Penula veſtis ſenatoria. Haymo. Gloſſ. Anſel. Hieron.

hoc

hoc eſt, vetus Teſtamentum ſignificari putarunt; meritò à Hieron. epiſt. 123. tom. 3. notantur, itémque in epiſt. ad Damaſum: *Volumen* (inquit) *Hebræum replico, quod Paulus φαιλόνην iuxta quoſdam vocat.* Iam à Theod. & Oecum. riſu digni habentur, qui Pauli penulam, librum interpretantur. Quid ſi penula (vt aliqui viri docti aſſerunt) ſacra veſtis fuit, qua ille ſacrificium Miſſæ peragebat? Fauet huic opinioni D. Chryſoſt. in libello, de re diuina tomo 5. ad finem: vbi φαιλόνιον, ſacerdotis dicitur eſſe indumentum. Tertull. in lib. de orat. capit. 12. probabilem reddit hanc ſententiam.

Hieron. Theod. Oecum. Penula veſtis ſacra. Chryſoſt. Tertull.

IV. D. Chryſoſt. & Theophyl. hîc, & Syriacus interpres penulæ voce intelligunt, ſcriniolum librorum: ſed, quid illi libris opus erat cùm eſſet migraturus ad Dominum? At tunc eis maximè egebat, vt eos fidelibus commendaret habendos; atque doctrinæ illius vice ſeruandos. Hoc ſolatium diſcipulis relinquere volebat. In ſcrinio cum libris penula videtur fuiſſe, qua poſcit, ne hanc ab aliis accipere ſit opus. Nam Act. 20. Epheſiis ait: *Scitis quia neceſſitatibus meis, & iis, qui mecum erant, miniſtrauerunt manus iſtæ*; & rurſus: *Beatius eſt magis dare quàm accipere*, & 2. Corinth. 12. *Non grauaui vos, donate mihi hanc iniuriam: ecce tertiò paratus ſum venire ad vos, & non ero vobis grauis, non enim quæro, quæ veſtra ſunt*; & 1. Theſſal. 2. *Cùm poſſemus vobis oneri eſſe, cùm ſimus Chriſti Apoſtoli, tamen facti ſumus paruuli in medio veſtri nocte & die operantes, ne quem veſtrum grauaremus*, & 2. ad Theſſ. 3. *Non inquieti fuimus inter vos, neque gratis panem manducauimus ab aliquo, ſed labore & fatigatione nocte, ac die operantes, ne quem grauaremus: non quaſi non habuerimus poteſtatem, ſed vt noſmetipſos daremus formam vobis ad imitandum*, &c. Cùm ergo omnes ferè grauiores interpretes per *penulam* veſtem intelligant hyemi opportunam; rectè D. Chryſoſt. ad Philipp. 2. infert, Paulum duas tunicas ſeu veſtes habuiſſe: atque adeò licere viris perfectis duplices habere veſtes, neque obſiſtere præceptum Chriſti dicentis Apoſtolis ad prædicandum miſſis, Matth. 10. *Nolite poſſidere aurum, neque argentum, neque pecuniam, neque etiam in via duas tunicas habeatis*, &c. erant enim illa præcepta temporaria & non perpetua; vt etiam aduertit Theophyl. in Act. cap. 12. enarrans illa verba Angeli dicentis Petro: *Præcinge te, & calcea te caligas tuas*, vel potiùs, vt ſonant verba Græca, *ſandalia tua, ſiue calceamenta tua* (id enim ſandaliorum vox ſignificat) vnde colligit, Petrum in carcere ſoleas ſiue calceamenta habuiſſe: ac proinde præcepta illa Chriſti ad tempus duntaxat poſita fuiſſe. Similem illationem facit, de duabus tunicis citans hunc Pauli locum.

Chryſoſt. Theophyl. Act. 20. Paulus neminem grauabat. 2. Cor. 12. 1. Theſſ. 2. 2. Theſſ. 3. Potuit Paulus exigere victum, ſed maluit labore ſuo victitare. Chryſoſt. Philipp. 2. Matth. 10. Duplex tunica prohibita, quandiu Chriſtus vixit duntaxat. Theophyl. Act. 12. D. Petrus vtitur calceis.

V. *Membranæ* vocabulum Latinum eſt, non Græcum: ſignificat autem volumina ſiue volubiles chartas. Nam in illis complicatis & inuolutis legem olim Hebræi deſcribebant; &, vt Theodor. tom. 1. refert, plurimas res ſcriptas conſeruabant. Fauet illud ad Hebr. 10. *In capite libri ſcriptum eſt de me*, quod ſumpſit Apoſtolus ex Pſalm. 39. vbi pro, *in capite libri*, eſt Hebraicè, *In volumine libri*. Libros igitur non profanos ſed ſacros, & membranas ſacram doctrinam continentes optat moriturus Paulus, vt alleuamentum ſibi afferant, ſicut omnibus, qui familiariter illis vtuntur, afferre ſolent. Vnde ad Rom. 15. *Omnes fideles hortatur ad lectionem ſacræ Scripturæ. Quæcunque*, inquit, *ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt; vt per patientiam, & conſolationem Scripturarum ſpem habeamus*, &c. Vide, quæ 1. ad Tim. 4. diximus in illa verba: *Attende lectioni*, &c.

Membranæ, quid. Theodor. Hebr. 10. Pſal. 39. Rom. 15. 1. Tim. 4.

Plin. Iunior. agens de libris profanis Plinius Iunior libr. 1. epiſt. ad Minutium Fundanum, ſic ait: *O rectam ſyncerámque vitam! O dulce otium honeſtúmque, atque pene omni negotio pulchrius, mecum tantùm, & cum libellis loqui,* &c. Quid Cicero? lege orationem pro Archia, vbi *ſtudia* vocat, *ſenectutis oblectamentum; & in rebus aduerſis perfugium*, &c. Quanti ergo Epiſcopis facienda ſunt, non profana ſed diuina ſtudia? ſic enim decreto Concil. Carthaginenſis 4. cap. 15. ſatisfacient, vbi dicitur: *Epiſcopus vilem ſupellectilem, menſam ac victum pauperem habeat, & dignitatis ſuæ autoritatem fide, ac vitæ meritis quærat.* Vtinam præ oculis hodie haberetur hoc decretum! ſed heu miſeri,

(Margin: Cicero. — Conc. Carthag. 4. — Vitæ meritis quærenda eſt autoritas.)

Laudamus veteres, ſed noſtris vtimur annis.

Vtinam vaſa argentea cuderentur in monetam viduis & aliis pauperibus erogandam: & belluata tapetia, quæ parietibus ornandis emuntur, in veſtes tegendis nudorum membris aptas, commutarentur, ſatis erit etiam ſine diuitiis, ad dignitatem tuendam, virtus literarum ornamenta decorata.

VERS. 14. Alexander ærarius multa mala mihi oſtendit: reddet illi Dominus ſecundùm opera eius: quem & tu deuita: valde enim reſiſtit verbis noſtris.

Græcè; Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεὺς πολλά μοι κακὰ ἐνεδείξατο, ἀποδῴη αὐτῷ ὁ κύριος κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ; ὃν καὶ σὺ φυλάσσου; λίαν γὰρ ἀνθέστηκε τοῖς ἡμετέροις λόγοις.

I. ALexander, cuius hîc meminit, non quæſtor, aut ærarij cuſtos fuit, vt Anſelm. & alij cum Gloſſa interlineari putauerunt, ſed faber ærarius, Epheſinus, in capite 1. præcedentis epiſtolæ, inter eos, qui à fide defecerant numeratus cum Hymenæo, qui negabat reſurrectionem. Meminit etiam huius Alexandri, 2. Corinth. 12. iuxta interpretationem D. Chryſoſt. homil. 26. dum ait, *Et ne magnitudo reuelationum extollat me, datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ, Angelus Satanæ qui me colaphizet;* Vbi Chryſoſt. *Aduerſariis inuadendi Paulum poteſtatem fecit, ſiquidem hoc, vt faſtum deprimeret, idoneum erat, ille autem capitis dolor, quem à diabolo immiſſum Paulo quidam dicunt, non item. Nuntium igitur Satanæ dicit Alexandrum, fabrum illum ærarium, Hymenæum, & Philetum; omnes, qui verbo aduerſarentur; omnes, qui cum ipſo contenderent, quoniam Satanæ opera faciebant.* Hæc ille; vnde colliges quàm pertinax fuerit vexatio illata Apoſtolo ab hoc Fabro ærario (Luſ. Latoeiro.) Deo id permittente, vt humilitas conſeruaretur. Denique hic Alexander, alius fuit, ab illo Alexandro, qui Act. 19. tumultum ficta quadam & vana oratione compeſcuit, erátque Hebræus. Ait ergo, *Alexander ærarius multa mihi mala oſtendit*, hoc eſt, fecit. Nám in ſacris literis *oſtendere*, frequenter vſurpatur pro *facere*; Pſal. 69. *Oſtendiſti populo tuo dura*, id eſt, feciſti; & 84. *Oſtende nobis Domine miſericordiam tuam*, id eſt, fac. Vide Auguſt. lib. 1. locutionum in Geneſim, D. Thom. annotauit, conſultò ab Apoſtolo dictum fuiſſe *oſtendit*, & non *fecit*. Nam impij aduersùs pios animum magis oſtendunt, quàm explent, iuxta illud Hierem. 1. *Bellabunt aduerſum te, nec præualebunt, quia ego tecum ſum.* Vtrunque tamen interpreteris, ſignificat Apoſtolus

(Margin: Anſelm. — Gloſſa. — 1. Tim. 1. — 2. Cor. 12. — Chryſoſt. — Stimulus datus Paulo ad humilitatem qualis fuerit. — Act. 19. — Oſtendere, in ſacris literis, eſt facere. — Pſal. 69. — Pſal. 84. — Auguſt. — D. Thom. — Hier. 1. — Impij conantur malè facere, ſed non permittuntur.)

ſtolus illata ſibi fuiſſe multa detrimenta ab hoc Fabro ærario concitato tumultu, & periculis paſſim intentis. Aduertit Theod. proprium eſſe hominum viliſſimorum,& omnium,qui ſibi manibus victum parant, populum ad ſeditionem concitare.Facilè enim mouetur (vt Poëta ait) Theod.

Sæuítque animis ignobile vulgus;
Iámque faces & ſaxa volant:furor arma miniſtrat. Virg. Æn. 1.

II. Ita Demetrius argentarius, Act.19. vniuerſam Epheſum in Paulum commouerat: *Rectè*(inquit Theophyl.poſt Chryſoſt.) *meminit tentationis huius, non vt Alexandrum accuſet,verùm, vt perſuadeat æquo animo pati non ſolùm à principibus viris,ſed etiam ab abiectiſſimis adductas tentationes. Plerique enim,nõ ita ægrè ferunt,à viris nobilitate aut ſcientia claris affligi. Minuit nánque autoritas plerunque vim doloris. Verùm illatas ab abiectis hominibus iniurias pati,mentem angit acerbiùs, & cruciat vehementiùs. Idcirco laudatur inſignis patientia Dauidis 2.* Reg. cap.16. *cùm plebeium hominem,*hoc eſt,nullo inſignem magiſtratu,*nomine Semei, fugiens Abſalonem,audiuit lapidantem,& clamantem:Egredere, egredere,vir ſanguinum,& Belial,*&c. & tamen à vindicta abſtinuit.D. Ambroſ. hoc loco putat hunc Alexandrum fuiſſe collegam Demæ, qui, vt ſuprà dictum eſt, diligens hoc ſeculum, Paulum deſeruit. In eo vel maximè vituperandus eſt vir impiiſſimus, quòd non ſolùm deſeruit magiſtrum, cui multum debebat, vt Demas,ſed illi præterea reſtitit,& veluti iuratus hoſtis ſacram doctrinam oppugnauit. Verba illa: *Reddet*,&c. mox explicabimus. Act. 19. Theophyl. Chryſoſt. 2.Reg.16. Ambroſ.

VERS.16. In prima mea defenſione nemo mihi adfuit, ſed omnes me dereliquerunt:non illis imputetur.

Græcè; Ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ οὐδείς μοι συμπαρεγένετο, ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλιπον· μὴ αὐτοῖς λογισθείη.

I. SEnſus eſt:cùm primùm olim venírem vinctus Romam ex Hieruſalem, acturus cauſam meã apud Cæſarem:næ ego patronum habui neminem; ſic exponunt omnes tam Græci, quàm Latini interpretes antiquiores. Referunt enim hæc verba ad id tempus, quo primùm Paulus Neroni imperare incipienti,oblatus eſt, vt cauſam diceret. Caietanus hoc loco iubet nos conferre tempus ſcriptionis epiſtolæ huius cum ſcriptis in epiſtola ad Philippenſes præſente Timotheo Romæ: atque hoc argumento putat ſufficienter probari illius defenſionem,hîc appellari eam,qua poſt ſecunda vincula vſus eſt. Nam in primis,inquit, vinculis, pollicitus eſt, ſe miſſurum ad Philippenſes Timotheum,cùm cognouerit, quæ circa ſe ſtatuenda ſunt. Modò verò poſt tot annos poſtquam rediit è partibus Græciæ, ſignificat Timotheo quid ſibi acciderit in prima defenſione ſua. Itaque Caiet. de prima defenſione in hac eadem cauſa,hoc eſt,contra tempus ſecundi carceris, hunc locum exponit. Hæc interpretatio tolerari poteſt. Quid Caietanus ſentiat de prima defenſione. Philipp. 1.

II. Illorum verò non videtur audienda ſententia; qui cum Gloſſa interlineari,hæc accipiant de Pauli contra Alexandrum prauè docentem congreſſu;vt bene annotauit D.Thom.hoc loco. Nec enim hic tam inſignis hæreticus Gloſſ.Interl. D.Thom.

erat, vt ad eum diſputatione conuincendum, ſociis quos aduocat, & libris quos poſtulat, indigeret. Probabilior ergo ſententia & communior refert hæc verba Pauli ad tempus, quando ex Hieroſolymis Romam venit catena religatus, ſecundo Neronis anno, vt in prolegomenis diximus; & per biennium ibidem manſit, agens cauſam ſuam, & domi ſuæ diſputans coram omnibus, qui audire volebant de regno Dei, donec liberatus fuit. In hac enim cauſa tuenda ante tribunal Cæſaris præſentatus, ab omnibus fuit amicis derelictus; ſolus Deus, qui ſuis nunquam deeſt, illi adſtitit; animóſque addidit, vt Euangelium prædicare liberè poſſet, vt in votis habebat, etiam apud Occidentales populos. Et quidem hinc colligit Hieron. in catalogo ſcriptorum Eccleſiaſticorum, eum in Hiſpaniis prædicaſſe. Nec ſolùm Hiſpanos illo decennio, quod inter vtraque vincula interfluxit, Paulum audiuiſſe, & vidiſſe probabile eſt, ſed innumeras etiam alias nationes. Hanc autem epiſtolam in ſecundis, & poſtremis vinculis poſitus vltimam omnium ſcripſit, licèt Card. Baronij & Salmeronis alia ſit ſententia, quam ſuprà retulimus, non verò in primo aduentu in vrbem, quando auditus pro tribunali liberatus eſt. Meminit tamen defenſionis ſuæ, eo tempore, Deo fauente, habitæ; ne inſigne Dei beneficium tacitus prætermittat: & cùm toti mundo ſcribat, nomine Timothei, quem id ſciuiſſe credibile eſt, mundum ad ſpem in Deo collocandam in rebus difficillimis ſuo exemplo excitat. Quod autem ait, *Lucas eſt mecum ſolus*; non excludit Petrum, qui conſors fuit martyrij: Fortè, illius non meminit, quia in alio carcere, detinebatur. Scio, traditionem Romę eſſe, vtrumque 9. mẽſibus fuiſſe, vt refert Baron. Anno 69. in carcere Mamertino ante martyrium. Quod ſi verum eſt, ſolius meminit Lucæ, quia extra carcerem poſitus, ſolus fideliter negotia Eccleſiæ & Pauli gerebat. In eo autem carcere Paulus, quod eſt in templo B. Mariæ in via lata quod peregrini limina Apoſtolorum adeuntes, inuiſunt; duos commoratus eſt annos, abſque beati Petri ſocietate. De hoc biennio, Act. 28. Vide Baron. Anno Chriſti 68. & 69. Tychicus etiam Epheſum miſſus cùm hic dicitur; non impedit, eundem in primo biennio, quo Romę vinctus egit Paulus, potuiſſe in varias partes mitti, vt colligitur ex vltimo capite epiſtolæ ad Coloſſ. Penula autem cum libris & membranis poſtulata, non neceſſe fuit, vt per decennium Troade fuerit, vt contra noſtram ſententiam inferunt aliqui. Quis enim affirmare audeat Paulum poſt prima vincula nunquam in Græciam & Aſiam reuertiſſe? Aliæ rationes pro contraria ſententia, nullius ferè ſunt momenti, v.g. quòd Priſcam & Aquilam ſalutet in hac epiſtola, quos reliquerat Epheſi, Act. 28. Quòd Trophimum etiam in illa profectione ex Macedonia in Hieruſalem, reliquit Mileti ægrotantem, etiamſi, Act. 20. eius rei mentio non fiat, ſed breui reſtituta ſanitate, venit in Hieruſalem; vbi captus fuit in templo, propter Trophimum Aſianum. Cæterùm hæ rationes quid momenti continent? Illas diſſolues, ſi dixeris, non eſſe mirum, ſi poſt decennium, ſalutemus eos, quos aliquando nouimus. Nec vnum eſſe Trophimum tantùm Aſianum cognomine, ſed plures fuiſſe: & fortaſſe vnus cognominatus eſt Aſianus, de quo in Actis Apoſtolorum: alter Epheſinus, de quo hìc Paulus.

[Margin: Paulus catena ligatus Romam venit ſecundo Neronis anno. — Hieron. Paulus in Hiſpaniis prædicauit. — Baronius. Salmeron. — Coloſſ. vlt. — Act. 28. — Act. 20. — Trophimi plures fuerunt.]

III. Accedit ad confirmationem noſtræ, ſeu potiùs communis ſentẽtiæ, illud ex textu: *Eraſtus remanſit Corinthi, Trophimum reliqui infirmum Mileti*; nullo modo

[Margin: Communis ſententia eſt hanc epiſt. fuiſſe ſcriptã in ſecundis vinculis.]

modo commemorari in actis Apoſtolorum, dum agitur de profectione illa Pauli in Hieruſalem, ſed poſtquam liberatus fuerat à vinculis Neronis, & redierat in Macedoniam, in Achaiam, & in alias regiones, in quibus prædicauerat. Hunc reditum bis promiſit Philippenſibus ſcribens, ait enim cap. 1. *Et hoc confidens ſcio, quia manebo & permanebo omnibus vobis in carne ſcilicet ad profectum veſtrum & gaudium fidei, vt gratulatio veſtra abundet in Chriſto Ieſu in me, per meum aduentum iterum ad vos*; & infrà, cap. 2. *Confido autem in Domino, quoniam & ipſe veniam ad vos citò*; Et in epiſtola ad Philemonem, ſic ait: *Simul & para mihi hoſpitium: nam ſpero per orationes veſtras donari me vobis.* Accidiſſe autem in illa reditionem, hoc, quod ait de penula, Throade relicta cum libris, & membranis apud Carpum; tam eſt probabile, quàm improbabile quicquid contrà obiici poteſt. Cùm igitur omnia, quæ hîc continentur, quadrare poſſint in ſecundum Pauli in vrbem aduentum, & ſecunda vincula, quibus dandum eſt ſpatium durationis neceſſariæ ad tranſigenda omnia, quæ hîc narrantur. Duntaxat, id, quod de prima defenſione & liberatione dicitur, non eſt referendum, vt Caietan. vult, ad primam defenſionem habitam tempore ſecundi aduentus; quaſi hanc, id temporis, conſecuta ſit ſecunda vel tertia defenſio: ſed ad prima vincula, quæ decennio, aut eo ampliùs præceſſerant. Sic enim loca Scripturæ aptè interpretabimur, & ad mentem grauiorum expoſitorum loquemur. Vide Euſeb. lib. 2. Eccl. hiſt. cap. 22.

(Philipp. — Infr. 2. — Philem. — Euſeb. Cæſ.)

IV. Illud rectè aduertit D. Ambroſ. quod ad ſingularem Apoſtoli commendationem attinet, enarrans illa verba: *In prima mea defenſione, &c.* ſic enim ait, *preſſuras & tribulationes ſibi illatas, defenſionem ſuam nuncupat. Paſſio enim Chriſtianis vita eſt, & perſecutio defenſio. Preſſura enim illata pro iuſtitia, defendit illum in die iudicij, reos conſtituens perfidos.* Hæc ille. Oſtendit autem ſingularem modeſtiam, dum queritur ſe ab omnibus, cùm maximè indigeret ope, omnino deſtitutum. *Familiaribus*, inquit Chryſoſt. *parcit, durè licèt in ipſum peccauerint. Neque enim idem eſt, ab his, qui extrà ſunt, & à domeſticis deſpici. Intuere incredibilem mæſtitiæ vim: dicere non poteſt; licèt ab extraneis oppugner, habeo tamen ſolatium & obſequium atque auxilium meorum: illi enim eum prodiderant.* Hæc Chryſoſt. expendens grauiſſimum eſſe crimen, eum deſerere, cui multùm debeas, aut conuictu iungeris. Nam ſi in bello is, qui periclitantem deſerit, & ſe ipſum hoſtili ſubducit manui, à ſuis increpatione & mulcta plectitur: quid ſupplicij irrogabitur illi, qui ſocium doctrinæ Chriſtianæ & prædicationis, ſuis conſulens commodis, dereliquit? Explicans eandem ſententiam D. Ambr. ſic ait: *Inter ipſa initia illata preſſura derelictum ſe conqueritur: & quia ſcit hanc eſſe conſuetudinem, non illis vult imputari; quia & Dominum à Iudæis apprehenſum diſcipuli reliquerunt*, Matth. 26. quippe cum ſcriptum ſit in propheta Zach. 13. *Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues gregis, &c.* Occaſio, ob quam in prima defenſione omnes dereliquerunt Paulum, fuit formido. Neronianæ Tyrannidis, quæ tamen initiò non tam ſæua extitit: atque adeò liberatus eſt, Deo auxilium ſeruo ſuo conferente, vbi verò in ſecundo reditu in vrbem, aliquos ex domo Neronis fidei Sacramẽtis inſtruxit, & inter eos, vt D. Chryſ. & Theoph. affirmant, pincernam inſtituit, iuſſu Tyranni, capite damnatus eſt.

(Ambroſ. — Paſſio Chriſtianis vita eſt; Perſecutio, defenſio. — Chryſoſt. — Parcit Paulus domeſticis licèt in ipſum peccauerint. — Ambroſ. — Matth. 26. — Zach. 13. — Pincerna Neronis à Paulo fidem didicit. — Chryſoſt. — Theoph. — Bene precatur Paulus iis, qui timore perculſi illum deſeruerunt.)

V. Illa verba, *Non illis imputetur*, videntur appoſita, inſtar precationis, pro iis factæ, qui magis timore Neronis, & imbecillitate animi deliquerunt,

quàm malitia. Et verò pro peccato Alexandri ærarij, obſtinatione perfidę mentis, in hæreſim lapſi, preces non fundit, obſtinata enim malitia, omnibus, ne dum ad pietatem affectis animis inuiſa eſt. Theophyl expendit propenſam ad miſerendum Apoſtoli voluntatem. Nam pro illis orat, qui eum deſerendo grauiter peccauerunt. Cùm enim tam ab externis, quàm à domeſticis fuerit auxilio deſtitutus, grauiorem paſſus eſt iniuriam à domeſticis, qui ſtrictioribus vinculis amicitiæ illi copulati erant.

Theoph.

VI. Nunc ſiquidem ex ſimilitudine verborum, opportunitas eſt, vberiùs explicabimus illa verba, quæ Apoſtolus ſuprà ſubiunxit, poſtquam Alexandri fecit mentionem, ſic enim ait: *Reddet illi Dominus ſecundùm opera eius, quem & tu deuita: valde enim reſtitit verbis noſtris*; aliqui legunt, *Reddat illi, &c.* miranturque quonam pacto Apoſtolus, malum imprecetur huic hæretico, cùm ad Rom. 12. iubeat nos abſtinere à maledicto. *Benedicite*, inquit, *& nolite maledicere.* Cui admirationi ſatisfacit D. Thom. 2. 2. q. 25. art. 6. dicens, *licere homini precari malum, non ſub ratione mali, ſed ſub ratione iuſtitiæ, & diuinæ gloriæ.* Quadràt ſolutio, ſpectata lectione illa, quam ſequitur Eraſmus & probat, cùm Græcè ſit, ἀποδώῃ, hoc eſt, *reddat:* confirmantque ſuam lectionem ex Act. 23. vbi Paulus alapa percuſſus, ita alloquitur Pontificem: *Percutiat te Deus paries dealbate.* D. Chryſoſt. nullum hîc mouet ſcrupulum, etiamſi legat, ἀποδώῃ, hoc eſt, *reddat*: Theophyl. verò ingenuè fatetur legiſſe ſe ἀποδώῃ, verùm id ait potiùs, pro ἀποδώσει, hoc eſt, *reddet*, vt habet noſtra vulgata editio, à Sixto V. emendata. Hinc plerique annotant hæc verba non eſſe imprecantis, ſed prædicentis, ſicut illud Act. 23. *Percutiet te Deus, paries dealbate.* Vnde D. Aug. tom. 4. lib. 1. de ſermone Domini in monte, cap. 21. ad finem expendens hæc verba, ſic inquit: *Non ait*, reddat, *ſed* reddet illi Dominus iuxta opera eius: *quod verbum prænuntiantis eſt, non imprecantis. Sicut & de illa hypocriſi Iudæorum cui euerſionem imminere cernebat, dixit:* Percutiet te Deus paries dealbate. Hæc ille. Cum Auguſtino facit Iuſtinus Martyr, in lib. quęſt. & reſp. q. 125. tom. 3. ſic enim ait, *Siquidem Paulus percutientem repercuſſiſſet Pontificem; aut Alexandrum, qui malis cùm affecerat, malis contrà affeciſſet; dicere liceret, diuerſa eum à doctrina ſua egiſſe. Cùm verò ea dicere, quæ cuique à Deo prouentura ſint, neque execratio ſit, neque conuitium: prædictiones certè fuerint, Apoſtolicum decentes virum; qui ſe ipſum non vlciſcatur, ſed locum det iræ.*

Rom. 12.
D. Thom.
Eraſmus.
Act. 23.
Chryſoſt.
Theoph.
Act. 23.
Auguſt.
Prædicit Apoſt. pœnã, non imprecatur.
Iuſt. Martyr.

VII. Ex dictis conſtat, vtrouis modo legas, nihil ineſſe vitij, vt calumniæ occaſio ſumatur in verbis Apoſtoli. Prophetæ enim, & viri, diuino ſpiritu, quo ille afflatus loquebatur, impulſi, ſolent plerumque nunc imprecantis, nunc imperantis modo futura mala prædicere; ſic Iſa. 6. *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua.* Et Pſal. 68. *Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum, & in retributiones & in ſcandalum. Obſcurentur oculi eorum ne videant, & dorſum eorum ſemper incurua, &c.* & Paulus ipſe ad Galat. 5. *Vtinam, & abſcindantur, qui vos conturbant.* Quæ verba iuxta Chryſoſt. hunc ſenſum habent: Vtinam, qui ſic vrgent apud vos carnalem circunciſionem, & vos à recto ſtatu deiicere conantur, per diuinæ iuſtitiæ vindictam non ſolùm circuncidantur, verùm etiam execti fiant, hoc eſt, pudenda ignominia, membrum illud totum ſemel abſcindatur, cuius occaſione peccant. Alij exponunt in hunc modum: Vtinam prorſus amputentur à veſtro contubernio, qui tam pertinaciter ſuam de circunciſione ſententiam

Prophetæ, & prædicũt & precantur mala impiis.
Iſa. 6.
Pſal. 68.
Galat. 5.
Chryſoſt.
Malè precatur Paulus iis, qui circunciſionem baptizatis ſuadebant.

tiam inculcantes, emendari nequeunt. Pro, *qui vos conturbant*, Græcè eſt, *ἀναστάντες*, hoc eſt, *qui vos commouent*, ſiue, *de ſtatu ſubmouent.*

VIII. Nec mirandum eſt, Alexandro imprecari Apoſtolum id ſupplicium, quo digniſſimus erat; *Valde enim*, inquit, *reſtitit verbis noſtris.* Impediendo enim prædicationem Euangelij, & fructum ſacræ doctrinæ, non tam ſibi, quàm Chriſto & veritati reſtiterat. Meminit autem oppugnationis Euangelio factæ ab hoc viliſſimo fabro, ne viri, qui in Eccleſia doctrina, & dignitate excellunt, animo cadant, cùm illis à ſordidis & ignobilibus homunculis obſiſtitur; ſed eam ignominiam æquo animo patiantur. Ægrè quidem ferunt optimates digladiationem cum ſartoribus, fabris, & tonſoribus, quos hoſtis antiquus concitat, vt ſint diuinarum æmuli operationum. Sicut enim Dei ſapientia rudes fuſcatores elegit ad prædicationem Euangelij, vel ipſo ſanguine defendendam, quò illuſtrior diuina potentia eluceret: ita ille inuidia ſtimulatus, opificum turbam ex tabernis ſuis conciet, vt Eccleſiæ paſtoribus, & magni nominis concionatoribus negotium faceſſant.

Moleſtum eſt cum hominibus ſordidis digladiati.

VERS. 17. Dominus autem mihi aſtitit, & confortauit me, vt per me prædicatio impleatur, & audiant omnes gentes; & liberatus ſum de ore leonis.

Græcè; ὁ δὲ κύριός μοι παρέστη, καὶ ἐνεδυνάμωσέ με, ἵνα δι᾽ ἐμοῦ τὸ κήρυγμα πληροφορηθῇ, καὶ ἀκούσῃ πάντα τὰ ἔθνη· καὶ ἐρρύσθην ἐκ στόματος λέοντος.

I. EVm, qui ab hominibus deſeritur, durum aliquid pati non ſinit Deus. Cùm enim homines ſcelerati iniuſtè nobis offenſi ſunt, & amici timore perculſi, nos deſerunt; excitare in Deum ſpem debemus, qui à ſuis nunquam longè abeſt. Vt enim Chriſto Domino oranti, & calicem mortis formidanti, Luc. 22. *Angelus, dormitantibus diſcipulis, apparuit, confortans eum:* ita Apoſtolus relictus à ſuis, Dei ſibi præſentis ope, ſubleuatus eſt. Sapienter Philo Iudæus, qui ab Alexandrinis Hebræis ad Caium Caligulam cùm legatione miſſus fuerat; videns ſe ab eo ex aula & vrbe expelli, dixit ad comites legationis; *Bono animo oportet vos eſſe, quibus iratus eſt Caius: quia neceſſe eſt adeſſe diuinum, vbi humanum deſit auxilium.* Hæc ille, tom. 2. ad finem. Idem commemorat Euſeb. Cæſ. lib. 2. hiſt. Eccl. cap. 5. ex Ioſepho. Aliqui (vt Salmeron hoc loco annotauit) ſuſpicantur, Paulum Senecæ Philoſophi, qui moderator & præceptor fuit Neronis in primo quinquennio imperij ſui, opera & induſtria fuiſſe abſolutum: Quod mihi non probatur, cùm nec Græci, nec Latini grauiores interpretes, eius rei vllam faciant mentionem. Vt enim Ambroſ. ait Paulus hac cauſa ampliùs adiutum ſe credit à Deo, quia derelictus eſt ab hominibus. *Vt per me*, inquit, *prædicatio impleatur, &c.* Hoc enim negotium totum diuinum fuit, non humanum.

Luc. 22.
Philo Iud.
Cum deeſt humanum auxiliũ, præſtò eſt Deus.
Euſeb.
Non fuit liberatus Paulus Senecæ induſtria.
Ambroſ.

II. Finis autem, ob quem ſe ſeruatum agnoſcit, ne concideret omnino, eſt, *Vt per me*, inquit, *impleatur prædicatio, quæ mihi credita eſt.* Vbi Chryſoſt. ſic ait: *Inſpice illius altiſſimam humilitatem: non tanquam dignum ipſius munere, confortauit me*, inquit, *ſed, vt prædicatio impleatur, quæ mihi commiſſa eſt; ac ſi quis purpuram,*

Seruatur Paulus vt prædicet.
Chryſoſt.

ram, & regis inſigne ferens, per ipſum ſeruetur. Hæc Chryſoſt. qui enarrans quod ſequitur, *& audiant omnes gentes*, ſeruatum eſſe Paulum ait, vt omnibus manifeſta ſit gentibus prædicationis eximia lux prouidentiæque ipſius in me diſpoſitio. Vel, vt Theophyl. interpretatur, vt perſpicua fiat, & verbi gloria, & cura Dei circa prouidentiam mortalium. Conſiderare nos iubet Oecum. animi modeſtiam qua fatetur, non quòd auxilio diuino dignus eſſet, ſe adiutum fuiſſe, ſed propter prædicationem, vt expleretur, & ad terminum perueniret; innoteſceretque omnibus gentibus, & prædicationis potentia, & vis prouidentiæ, quam in tanto diſcrimine poſitus expertus eſt. Satis conſtat ex dictis, vbi deeſt hominum præſidium, præſtò nobis adeſſe Deum. Vnde illud Pſalm. 26. *Pater meus, & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem aſſumpſit me, &c.* Hierem. 20. *Dominus mecum eſt, tanquam bellator fortis.* Confortatus eſt itaque Apoſtolus, vt non obſtupeſceret coram Cæſare. Olim cœleſti fortitudine bene animatus Ezech. cap. 3. ſic ait; *Manus Domini erat mecum, me confortans, &c.* De Paulo Act. 6. dicitur, *Vas electionis erit mihi iſte, vt portet nomen meum &c.* Confortatus eſt ergo, vt audiant omnes gentes & prædicationem, & liberationem à pœna, qua mulctandus erat à Cæſare, cùm illi permiſſum eſt ire, quò vellet, & à culpa, quam potuit contrahere, ſi quid in cauſa fidei minùs ſtrenue ageret. Hæc autem ideo ſcribit, vt ſciant omnes gentes exemplo ſuo ſpem omnem in Deo defigere, *Annuntiate*, inquit Regius vates, *inter gentes gloriam eius.* Tum etiam, vt Iudæorum hoſtili animo eum perſequentium inſolentia, & inſultatio deprimatur.

(Theoph. Oecum. Pſal. 26. Hierem. Ezech. 3. Act. 6. Pſalm 9.)

III. Ex hoc loco egregiè colligitur in præcedenti contextu huius epiſtolæ referri ſermonem Apoſtoli, ad id tempus, quo primum vinctus Romam venit (vt Theod. ait) Nempe quando appellatione vſus Romam à Fauſto miſſus eſt; & defenſione audita, abſolutus, in Hiſpaniam profectus eſt; & ad alias gentes excurrens, doctrinæ lucem mundo attulit. Primam ergo vocauit defenſionem, qua in illa profectione vſus eſt, iuxta Theodoretum, hoc loco. Illo enim decennio, quod inter prima & ſecunda vincula interpoſitum fuit, multis gentibus annuntiauit Euangelium. Quod magis exprimitur, verbo Græco, πληροφορηθῇ, quod non tam ſignificat, *impleatur*, quàm, *impleretur*, Quare, vt verbi vim magis exprimas, ita verte: *Confortauit me Dominus, vt ad plenum perſuaderetur, & certam haberet fidem prædicatio à me cœpta, & omnes gentes audirent Euangelium:* quo pacto ſequens particula exponit præcedentem. *Prædicationem* enim *impleri* eſt, omnes gentes audire prædicationem. Valeant ergo, qui dicunt in ſecundis vinculis inueniri primam & ſecundam defenſionem. Quomodo enim dici poteſt confortatus, vt prædicatio per illum abſolueretur, & audirent Euangelium omnes gentes, ſi in ſecundis vinculis ad mortem vſque fuit? Addit, *& liberatus ſum de ore leonis.* Particula, *&*, copulat hæc verba cum præcedenti ſententia, vt ſit ſenſus, *Dominus, qui mihi adfuit, & me confortauit, liberauit me de ore leonis*, hoc eſt à condemnatione Neronis immaniſſimi tyranni; ſic enim Chryſoſt. Theophyl. Oecum. & ferè Patres interpretantur leonis vocabulum. Vnde Theodor. *Neronem*, inquit, *appellauit leonem, vt qui fuerit imperator & crudeliſſimus.* Primaſius tamen nomine leonis, Feſtum intelligit, vel diabolum; hunc, vt exiſtimo, quia impulit Iudæos ad accuſandum: illum, quia ſæuiit, cùm eſſet præpoſitus prouinciæ, in Paulum.

(Hic locus refertur ad prima vincula. Theodor. Theodor. Leonis nomine Nero, Feſtus, vel diabolus. Chryſoſt. Theoph. Oecum. Theodor. Primaſius nomine leonis Feſtum intelligit, vel diabolum.)

D.Ambroſ.diabolum omnino intelligit omnis culpæ artificem. Enarrans enim hæc verba, *liberatus ſum de ore leonis*, ſic ait: *Similiter dicit & Petrus coapoſtolus eius*, 1. cap.5. Aduerſarius veſter diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens, quem deuoret: *Sed quia in Apoſtolo occaſionem non inueniebat, qua illum deciperet per filios ſuos, preſſuram illi incitabat & pœnas, vt patet*, Act.13. *Vt ſi non quaſi peccator, vel quaſi iuſtus, de hac tamen tolleretur vita, ne multos hortaretur ad fidē. Quod cùm propè impleret, Dei prouidentia liberatus Apoſtolus, inſultat illi, infirmum illum teſtificans, quia de ore eius ereptus eſt. Vnde quod cupiuit, implere non potuit. Igitur Dei auxilijs morti ſe ereptum gratulatur.* Hæc Ambr. Ambroſ. 1.Petr.5. Act.13.

IV. Cæterùm communior ſententia, vt diximus, quam etiam poſt D. Thom. approbat Caiet. metaphoram leonis ad Neronem nobiſcum refert. Eſt enim hæc metaphora, ad ſimilem principum crudelitatem declarandam, non ſemel adhibita. Prouerb.19. *Sicut fremitus leonum, ita ira regis*, & ibidem, cap.28. *Leo rugiens, & vrſus eſuriens, princeps impius ſuper populum pauperem*, & aliis in locis. Hinc etiam conſtat, quod ſæpe admonuimus, Paulum, cùm dixit; *in primà mea defenſione*, &c. egiſſe de illa defenſione, qua prima vice Romam veniens, cum libertate ad prædicandum, dimiſſus eſt: ſiquidem è ſecundis vinculis nunquam euaſit. Caiet. S.Thom. Prou.19. Infrà 28.

VERS.17. Dominus autem mihi adſtitit, & confortauit me, &c.

In aduerſis ad Deum confugiendum eſt, à quo præſidium, & protectio ſperatur.

ANNOTATIO I.

I. Docet hic locus bono nos animo eſſe debere, & Dei benignitati oppidò fidere, cùm nos mali perſequuntur, & amici timore perculſi aufugiunt. Vnde Iſai.8. *Dominum* (inquit) *exercituum ipſum ſanctificate; ipſe pauor veſter, & ipſe terror veſter, & erit vobis in ſanctificationem*. Quaſi dicat, Deum laudibus attollite, & nullum alium præter ipſum formidetis: ipſe ſolus ſit veſter pauor & timor, vt à tranſgreſſione mandatorum illius vos abſtineatis; etſi ipſum obſequio ſanctificaueritis, ipſe erit vobis in ſanctificationem. Vbi Pagninus, *Erit vobis in palatium*, alij vertunt, *in aſylum*, ſiue *in refugij domum*, quod tantundem eſt. Aula nanque regis, templa, & aſylum, loca ſunt, quę immunitatem habent, ne quis ibi prehendatur aut lædatur. Quare ſi hoſtis nos vexat, ſi diabolus tentat, ſi mala ingruunt, ad Deum noſtrum, tanquam ad aulam regiam, & numinis templum accurramus. Quanta hîc ſecuritas, quanta pax? Cant.2. Vbi vulgata editio habet; *En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt illum*. In Hebr. eſt: *Lectulum eius quem habet Salomon ſexaginta fortes ambiunt eum*. Anima iuſti exiſtentis in gratia, lectulus eſt veri Salomonis, hoc eſt, Chriſti; hic deliciatur, dormit & commoratur, iuxta illud Sap.7. *Anima iuſti ſedes ſapiētiæ*. Hunc ergo lectum, quem amat Salomō, hoc eſt, virum iuſtum multitudo Angelorum circundat & protegit. Iſai.8. Pagninus. Loca cōmunia quæ ſint. Cant.2. Sap.7. Deus aſylū eſt iuſtis.

II. Ad hoc aſylum, qui in ærumnis confugere non vult, illa Dei querimonia inuoluitur, qua expoſtulat cum populo ſuo, quam in vero Deo prote-

ctionem habeat, ignoranti, & ad res vaniſſimas confugienti: *Populus* (inquit Deus, Oſeæ 4.) *meus in ligno ſuo interrogauit, & baculus eius annuntiauit ei, ſpiritus fornicationum decepit eos.* Ac ſi dicat, Populus hic, reſponſa in tribulationibus, petiit à ſimulacro ligneo, quod fabricauerat me deſpecto. Baculum etiã ſuum interrogauit. Hoc eſt, ſuperſtitione vſi ſunt à Gentium ritu accepta, vt Lyranus, Paraphr. Rupertus, & Theophyl. interpretantur. Acceptis nãnque duabus virgis, quarum altera, victam partem; altera victricem repræſentaret, & in altum coram idolo proiectis: illa, quæ cadens ſubiiciebatur, vincendum populum deſignabat, ad quẽ illa virga pertinebat. Sic Nabuchodonoſor Ezech 21. bellum Ammonitis & Hieroſolymitanis illaturus, cùm ambigeret, vtrum è duobus prius oporteret aggredi, hoc augurij genere vſus eſt. Appoſuit duas ſagittas, quarum vna Hieruſalem, alia Ammonitas ſignificaret: móxque ſors exiit contra Hieruſalem. Conqueritur ergo Dominus, de populo Hebræo quòd baculis & ſuperſtitioſis ſortitionibus exploraret, ſe prætermiſſo, quid agere oporteret. Idcirco ſubdit, *Spiritus fornicationum decepit eos*, id eſt, diabolus ad idololatriam inducens. Confugiunt ad ſui animi appetitiones, eáſque, ceu idola conſulunt, & propterea in errore verſantur. Auarus intra pectus habet idolum auaritiæ erectum. Hoc conſulit, cùm dubitat an ineundus contractus ſit. Quid mirum ſi lucris inhiat iniuſtis. Iracundus idolum conſulit vindictæ, Venerem libidinoſus. Deus ergo adeundus eſt in ærumnis, & exorãdus. Quod Paulus, ab omnibus derelictus, fecit. Quid afflicto acciderit, audi ex illius ore, *Dominus* (inquit) *mihi adſtitit, & confortauit me.*

Oſeæ 4 | Lyran. Paraphr. Rupert. Theophyl. | Ezech. 21. | Augurij genus quo vſus eſt Nabuchodonoſor pugnaturus cõtra Hieruſalem. | Vitioſi ſua conſulunt idola id eſt, animi appetitiones.

III. *Confortandi* verbum duplicem diuinæ gratiæ effectum Paulo collatum ſignificat adſtante ſibi Domino. Primus eſt, cordis robur ſiue conſtantia ad quæcunque mala, etiamſi extrema ſint, pro Deo perferenda. Secundus eſt, quoddam rationis lumen ab inhabitante Spiritus ſancti gratia communicatum. Quæ beneficia, licèt cuilibet iuſto impendantur, vberiùs tamen Paulo fuerunt applicita. Priuat peccatum ſtabilitate cordis, Deúmque ipſum ab anima exulare facit; per gratiam verò omnia damna reparantur, væ illis, qui vocanti Deo & volenti auxilium præſtare, non accurrunt: *Fortitudo* (inquit propheta Pſal. 117.) *& laus mea Dominus, & factus eſt mihi in ſalutem.* Quid accidet, ablata hac fortitudine, nos protegente? cõturbatur cor, timet, inhorreſcit. Vnde iſta perturbatio? *Fortitudo* (inquit peccator) *mea non eſt mecum.* Quod ad Adamũm refert Auguſt. quem cùm per culpam deſeruiſſet fortitudo & virtus, ſtatim cor eius fluctuare cœpit, & timere, non ſolùm à voce Dei ambulantis per paradiſum ad auram poſt meridiem, vt ipſe fatetur Gen. 3. verùm etiam à creaturis, quæ ſicut fideles creatoris ſui adminiſtræ, propter peccatum, eum ſunt auerſatæ. Hinc etiam conturbatio & tremor Cain: *Ecce*, inquit, *proycis me hodie à facie tua; omnis, qui inuenerit me, occidet me.* Quid times ô Cain? cuius arma metuis? Præter Adam, & Euam parentes tuos, nullus in toto terrarum orbe adhuc homo eſt. A gratia Dei per peccatũ exciderat. Hinc timor, hinc pœna. Atque vt in vno homine damna peccati videas. Primum ipſe Abel vita defunctus perſequi cœpit homicidam. Ambroſ. in lib. de Cain, & Abel: *Deus iuſtos ſuos audit etiam mortuos, quoniam Deo viuunt.* Hebræi, vt notat Lyranus, legunt pro, *vox ſanguinis, vox ſanguinum:* quia nimirum tantùm ſanguinis effudit, quantùm per propagationem filiorum, quos generaturus erat Abel, ſufficere

Deus voluntatem afficit & mentem illuſtrat. | Pſal. 117. | Auguſt. | Gen. 4. | Timorẽ culpæ conſcientia gignit. | Damna allata Caino poſt peccatum. | Ambroſ. | Lyranus. | Vox ſanguinis.

cere multis poterat. Clamabant itaque vocibus innumeris qui ſanguinis futuri erant participes. Secundò perſequebatur Cain terra ipſa, quaſi vociferás & vindictam poſcens. Ambroſ. *Vox* (inquit) *ſanguinis clamat de terra*; *non dixit de fratris corpore, quia ſi frater parcit, terra non parcit*, &c. Licèt condonauerit iniuriam Abel, terra tamen clamat; negátque homicidæ ſeminum, ſi qua ipſe iactat in terram, fructus, vt Ambr. aduertit, putátque mitem eſſe hanc vltionem: *Operaberis*, inquit, *terram tali ſanguine coinquinatam, & inutilis erit labor tuus*: ſed quàm innocens vltio, vt quæ tam grauiter violáta fuerat, ſatis habens nō prodeſſe (ſcilicet ſuffocatis ſeminibus, ab illo ad ſpem fructus, in agro ſparſis) non quærat nocere, &c. Polluta terra ſanguine ægrè ferebat pedibus homicidæ peſſundari, cibos illi optabat denegare. Hinc illúcque eum expulit. Profugus erat & vagus in terra. Tertiò, horrorem Cain iniiciebant cœleſtes pariter, & infra cœlum poſitæ virtutes, vt enim ait Procopius, præter fulgura & coruſcationes horrificas, vídebat Angelos igneis gladiis mortem illi minantes, ſi oculos ad terram demittebat, ſerpentes veneno, leones vnguibus, cæteráſque feras in ſe irruentes formidabat. Cain (inquit Procopius) vidit virtutes cæleſtes, metuebat quoque inſidias ferarum, & reptilium, quæ Deus ad vindictā creauit impiorum, &c. Quartò, diu, miſerè viuendo, latitans inter rubos, à Lamech, occiſus eſt, ne ad ſupplicium deeſſet hominum perſecutio. Quintò, tremore continuo perculſus eſt. Vnde cauſam reddens huius ſupplicij Deus (vt refert Chryſoſt. in commentariis) quia (inquit) abuſus es corporis robore, corporis & membrorum viribus, propter hoc continuum hunc tremorem & motum tibi infero. Paralyſi alligat corpus propter abuſum virium. Timorem quo Cain nihil non formidabat, magis explicant verba, quæ ſequuntur: *Egreſſúſque Cain à facie Domini, habitauit profugus in terra, ad Orientalem plagam Edem.* In Hebr. eſt: *Habitauit in Nod. Nod* autem nomen eſt (vt aduertit Oleaſter) non proprium alicuius terræ, ſed appellatiuum, ſignificans tremorē, aut commotionem. Vt intelligas tantum timorem ex admiſſo ſcelere concepiſſe Cainum, vt tota ei terra quocunque pergeret, videretur tremere, & conturbari, ſimili timore turbati ſunt Ægyptij tribus diebus, quibus tenebræ in illam regionem incubuerunt, vt dicitur, Sap. 17. *Illos enim, vel ſibilus auræ, vel labentis aquæ ſonus, aut auium cantus, quæ res aures mulcere ſolent, territos & ſtupore ligatos, ne pedem loco mouerent, efficiebat.*

Ambroſ. Si frater parcit, terra non parcit. Quod ſeminabat Cain poſt peccatum, non naſcebatur. Procopius. Cain poſt peccatū videbat Angelos mortem illi minātes. Omnia timebat Cain, cœlum, terrā, feras, &c. Cain à Lamech occiſus. Chryſoſt. Tremor Cain propter abuſum virium. Oleaſter. Sap. 17.

IV. Miſera eorum conditio eſt, qui peccatorum ſuorum pœnas dant, nec Dei recordantur, qui eos poteſt à laboribus eripere. Omnes deſeruerūt in primis vinculis Paulum: Deum ſupplex opem popoſcit. Num defuit illi Deus? *Dominus*, inquit, *mihi adſtitit & confortauit me*. Cùm duriſſima captiuitate affligerentur filij Iſraël, *clamauerunt* (inquit ſacer hiſtoricus) *ad Dominum, qui exaudiuit orationem eorum*. Quid Dominus? Vt liberaret eos, deſcendens apparuit Moyſi in rubo, quem præfecit negotio liberationis, ſed cur in ſpinoſo rubo apparet, non autem in arbore alia amœniori; quercu videlicet, aut platano? Agnoſce myſterium. Vexabantur Iſraëlitæ, & quaſi ſpinis puncti clamabant: *Præpoſuit eis*, Rex ſcilicet, *magiſtros operum, vt affligerent eos oneribus; ædificauerúntque vrbes tabernaculorum*, &c. Oderántque filios Iſraël Ægyptij, & affligebant, illudentes eis, & inuidentes. Quæ fuerit hæc afflictio exponunt Hebræa, quæ, vt quidam volunt, ſic redduntur: *Et ſpinis puncti ſunt filij Iſraël*. Imperabatur

Deus adeſt orantibus in tribulatiōne. Exod. 3. Cur Deus potiùs in rubo, quàm in platano apparuit.

Iudæ aculeatis virgis flagellati ab Ægyptiis.

illis quotidianum penſum, quod ſi non reddidiſſent ſpineis alicuius rubi virgis vſque ad effuſionem ſanguinis flagellabantur. Cruciati Iſraëlitę ſpinis, clamarunt ad Dominum, qui exaudiens gemitum eorum, apparuit Moyſi, ſpinis in medio rubi, circundatus. Quaſi dicat, eripiam filios Iſraël ab ærumnis, quibus iniuſtè torquentur. Interim tamen, ô Moyſes, conſolare eos: quia ſi ipſi ſpinis punguntur; ego etiam ſpinis ſum circundatus: ſi ignem tribulationis experiuntur; en ego, in mediis, de illorum redemptione ſolicitus, flammis appareo. Quod ſi ante aduentum filij Dei in mundum, ſic Deus exardeſcebat ad cupiditatem iuuandi ſuos in ærumnis: quid poſt tot labores ager, poſt flagella, poſt coronam ſpineam, quam pro nobis pertulit? In vinculis ſuis Paulus vincula Chriſti cogitabat; in fame & nuditate, Chriſtum fameſcentem nudum & felle atque aceto cruciatum. Quanta Deus bone ex hac conſideratione alacritas Apoſtolo ad patiendum oriebatur, quantùm alleuamentum? ipſum intuebatur Chriſtum, cum afflicto afflictum; & ſalutarem manum iacenti porrigentem, viréſque animi & corporis ad mortem ipſam, ne dum ærumnas alias perferendas confirmantem: *Dominus* (inquit) *mihi adſtitit, & confortauit me*, &c.

Poſt aduentum Chriſti, ærumnæ tolerabiliores.

VERS. 17. Et liberatus ſum de ore leonis.

Liberat Deus ſuos interdum, etiam à morte temporali.

ANNOTATIO II.

D. Ambr. Diabolus omnis culpæ artifex.

I. NEronis ſæuitiam *ore leonis* hîc ſignificari communis ſententia eſt. D. Ambroſ. *diabolum* intelligit omnis culpæ artificem, vt annotauimus in explicatione contextus. Putat enim, Paulum ereptum à diaboli, qui vehementer ab illius concionibus ſibi timebat frequentibus inſidiis, tanquam à leonis crudeliſſimi faucibus. Cæterùm ſiue vno modo interpreteris ſiue altero, agnoſcit Paulus, Deum in periculis liberatorem ſuum: quem multis ante ſeculis poſt peccatū lacrymis expiatum ſuſpiciens Regius vates Pſal. 50. ita precatur: *Libera me de ſanguinibus Deus, Deus ſalutis meæ, & exultabit lingua mea iuſtitiam tuam.* Liberari poſtulat ab aduerſariis, ſiue hoc nomine diabolum ſiue hominem perſequutorem intelligas, ſanguine delibutis faucibus formidandū. Lyranus, pœnam mortis, ob cædem Vriæ debitam intelligit. Cui ſuffragatur Paraphr. Chald. quæ ſic habet: *Libera me de iudicio interfectionis Domine Deus, Deus redemptionis meæ: ſtillabit laudem lingua mea iuſtitiæ tuæ.* Itaque liberari ſe poſtulat à morte, qua dignus eſt, ob ſanguinem innocentis Vriæ. Pro *iuſtitiam tuam*, Symmachus vertit, *miſericordiam tuam.* Optat igitur vitam non ad noua ſcelera patranda ſed ad diuinas laudes prædicandas. Ad eundem finem Ezechias Iſaiæ 38. eripi deſiderat ab imminenti morte: *Saluum* (inquit) *me fac, & pſalmos noſtros cantabimus omnibus diebus vitæ noſtræ in domo Domini.* Cùm enim homo ad amandum Deum, illiúſque laudes decantandas creatus ſit; ſalutem & vires optare poteſt ad hunc finem obtinendum.

Pſal. 50.

Lyranus. Chald.

Symmachus.

Iſai. 38.

Deus mitigat perſecutiones.

II. Mitigat Deus, aut omnino auertit perſecutiones à ſuis, cùm vel Eccleſiæ propagandæ ratio id poſtulat, quod Paulo accidit: *Confortauit me* (inquit) *Dominus, vt per me prædicatio impleatur*; vel cùm mitigatio ærumnarum ſiue

ſiue amolitio vtilis eſſe poteſt patienti, aut iis, qui cum illo ſunt. Fit enim hoc modo, *vt multi annunttant, in Sion nomen Domini, & laudem eius Hieruſalem.* Quis ignorat per Sion & Hieruſalem Eccleſiam Catholicam ſignificari, in qua Dei opera magnificè ſunt prædicanda? Vnde idem Propheta Pſalm. 39. gratias agit Deo, quòd à profundo peccatorum pelago fuit ereptus. *Expectans* (inquit) *expectaui Dominum, & intendit mihi, & eduxit me de lacu miſeriæ.* Felix legit, *& exaltauit me de puteo ſtrepitus*; vt per *puteum ſtrepitus*, inferos intelligas, vbi tormentorum ſtrepitus auditur, & dentium ſtridor. Laudemus igitur cum Apoſtolo Deum, qui nos non ſolùm de ore leonis, ſed etiam ab innumeris quotidie liberat periculis. Oremus illum vt quod maximè optandum eſt, ab ipſis nos eripiat ſtygij leonis faucibus & à lacu miſeriæ cui nos ſcelus addicit. Pſal. 39. Felix.

VERS. 18. Liberauit me Dominus ab omni opere malo, & ſaluum faciet in regnum ſuum cœleſte; cui gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

Græcè; *καὶ ῥύσεταί με κύριος ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ, καὶ σώσει εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.*

I. PRo *liberauit*, Græcè eſt, ῥύσεται, in futuro, id eſt, liberabit, & rectè quidem, ſi ſequentia verba ſpectentur, nempe, *& ſaluum faciet in regnum ſuum cœleſte.* Ita etiam legit Ambroſ. in futuro ſcilicet. Chryſoſt. etiam legit & interpretatur *liberabit*; & poſt eum Theophyl. Oecum. & plerique alij ſequentes Græcum codicem. Quod videtur indicare aſteriſcus, qui in vulgata editione emendata à Sixto V. præponitur verbo *liberauit*, quod in præterito eſt. Vulgatæ editionis lectionem in præterito ſequuntur. Primaſius & D. Thomas, & alij referentes hoc verbum ad gratiarum actionem pro liberatione culpæ, ſicut & præcedens retulerunt ad liberationem pœnæ, quæ à Nerone tanquam à Leone infligenda erat Brixianus legit, *liberauit me Dominus ab omni opere malo*, ſicut habet verſio vulgata, ſed opus malum intelligit calamitates. Ac ſi dicat, liberauit me Dominus ab omni alia calamitate; verba ſequentia, *& ſaluum faciet in regnum ſuum cœleſte, &c.* ad futurum tempus referuntur: quæ enarrãs Ambr. ſic ait: *Morti ſe ereptum gratulatur, & de prouidentia Dei tam ſecurus eſt, vt & de futuris tentationibus liberari ſe credat: & non ſolùm liberari ad præſens; verùm etiam ſaluum ſe futurum in die iudicij, & regnaturum cum Domino Chriſto in æterna ſecula.* Hæc Ambroſ. D. Chryſoſt. etiam liberationem hîc interpretatur, & ſalutem de protectione diuina, qua Deus Paulum, ne in occaſione aliqua peccaret, dum viueret, defenſurus erat; & de præmio gloriæ, quo in magni iudicij die illum donaturus erat. *Hoc eſt*, inquit Chryſoſt. *ſaluum fieri in regnum, ſi hîc in illius gratia moriamur; qui enim odit animam ſuam in hoc mundo, in vitam æternam cuſtodit eam*, Ioan. 12. Theodor. ſecutus vulgatam editionem legit, *liberauit*, de præterito: exponit tamen hoc verbum, quaſi de futuro loquatur Apoſtolus, ſic enim ait: *Non dixit liberauit me rurſus à leone, ſed, ab omni opere malo. Sciebat enim fore, vt vitæ omnino finem caperet.* Vnde ſuſpicor, illum etiam legiſſe, cum Græco codice, ῥύσεται, id eſt, liberabit, ſed interpreti placuiſſe lectionem, quæ

Ambroſ. Chryſoſt. Theoph. Oecum. Primaſ. D. Thom. Brixian. Ambroſ. Spes Pauli firma in Deo. Chryſoſt. Ioan. 12.

cum vulgata conſentiret; fortè in aliquo Græco exemplari ita inuenit.

II. Aduerte autem non quodcunque regnum ſibi proponi à Paulo, ſed. cœleſte & æternum: de quo Luc.22. *Ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi Pater meus regnum*; Et Matth.5.dicitur: *Merces veſtra copioſa eſt in cœlis*. Et Iſa.45. *Iſrael ſaluatus eſt in Domino ſalute æterna*; Hebraicè, *Iſrael ſeruatus eſt in Iehoua ſalute ſeculorum*. Quibus verbis idololatriæ; imò omnium ſcelerum fructus exprimitur, qui fuit pudor, & confuſio. Præcedunt enim hæc verba: *Verè tu es Deus abſconditus Deus Iſrael Saluator. Confuſi ſunt, & erubuerunt, omnes ſimul abierunt in confuſionem fabricatores errorum. Iſrael ſaluatus eſt, &c.* Quaſi dicat: Tu es Deus ſeſe abſcondens, quem nullus hominum videre poteſt. Confuſi ſunt qui digito Deos ſuos oſtendunt. At Deus religioſè cultus attulit ſalutem ſempiternis ſeculis duraturam: Quo fit, vt qui ex Iſraele ſeruati fuerint, nunquam pudore ſint afficiendi. Quis non videat hîc ſalutem, quam veri Iſraelitæ per Chriſtum conſequuntur, decantari? Quàm parum enim durârit illa felicitas, quæ per Cyrum & Darium Iudæis contigit, qui neſcit? Næ plures, & acerbiores calamitates paſſi ſunt Iſraelitæ per trecentos illos annos poſt reditum è Babylone; quàm vllum vnquam regnum toleraſſe conſtat. Lege Ioſephum alioſque ſcriptores rerum Iudaicarum, faciléque perſpicies quanta mala experti ſint ante Machabæos; imò ſub ipſis Machabæis, vſque ad Herodianorum imperium. Quid, quæ ſecuta ſunt tempora referam? Quod de Cyro loquatur Scriptura, non negant Iudæi. Quomodo ergo hæc vera ſunt? Profectò ſalus æterna à Deo veris Iſraelitis aduenit in æternum duratura. Nam neque vmbra mortis, neque inferorum portæ aduersùs ciuitatem præualebunt, quam Chriſtus ædificauit; & templum, quod ipſe viuis ex lapidibus excitauit. Vt meritò ſubiungat Iſaias, *Non confundemini, & non erubeſcetis vſque in ſeculum ſeculi.*

Luc.22. Matth.5. Ioan 45. — Deus religioſè cultus ſalutem attulit Iſraeli.

III. Hæc verba: *cui gloria in ſecula ſeculorum, Amen*, Inſtar ſunt hymni, quo gratias Deo agit Apoſtolus, pro beneficio liberationis præteritæ & ſalutis ſperatæ; ſic cap.1.epiſtolæ præcedentis commemorata vita ſua in ſceleribus acta, & Chriſti benignitate, qua in lucem fidei vocatus eſt, hoc hymno Deum laudat: *Regi autem ſeculorum immortali, inuiſibili, ſoli Deo honor & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.* Vide quæ eo loco annotauimus. Aduertit hîc Theoph. contra Arrianos, Paulum, more ſuo, gloriæ mentionem facere, quam perinde Filio tribuit atque Patri.

Hymnus Paul. morituri. 1.Tim.1. — Theoph.

VERS. 18. Liberauit me Dominus ab omni opere malo: & ſaluum faciet in regnum ſuum cœleſte.

Quid intelligat Apoſtolus nomine operis mali, *à quo liberatus ſit.*

ANNOTATIO I.

I. VArietas lectionum in cauſa eſt, vt vtiliter in hoc verſu immoremur, & quidem iuxta Græcanica ſcholia, cùm verbum *liberādi* in futuro ſit, ſententia huius loci, ad ſpem refertur, & firmam fiduciam, qua Apoſtolus ſperat, tum liberationem ab omni culpa, ad quam occaſiones in poſterum occurſuræ impellere poterant hominem vinctum, & à ſuis deſtitutum: tum quod ex huiuſmodi

Occaſiones peccandi ex Dei auxilio remouendæ.

iuſmodi liberatione conſequitur ſalutem æternam. Hoc enim ſignificant illa verba: *& ſaluum faciet in regnum ſuum cœleſte*, hoc eſt, in regio ſuo cœleſti.

II. Maior eliciendi doctrinam moralem opportunitas erit, ſi legas, *liberauit me Dominus* (vt legit D.Thom. Primaſius, & alij vulgatum & correctam editionem ſequentes:) ſic enim poſſumus cum Brixiano liberationem ab omni calamitate, nomine operis mali intelligere. Recordatur nanque Apoſtolus morti propinquus, & cum gratiarum actione recolit pericula, & incumbentium malorum procellam, à quibus Dei benignitate liberatus eſt. Horum catalogum habes 2.Cor.11. *In laboribus*, inquit, *plurimis, in carceribus abundantius, in plagis ſupra modum, in mortibus frequenter à Iudæis quinquies quadragenas, vna minus accepi. Ter virgis cæſus ſum, ſemel lapidatus ſum: ter naufragium feci, nocte & die in profundo maris fui*; & cætera, quæ, vt ſeipſum deprimat; Deum verò commendet, à quo liberatus eſt à tot periculis, libenter enumerat.

D.Thom. Primaſ. Brixian. Paulus gratias agit Deo, quòd à periculis ſit liberatus. 2.Cor.11.

III. Cæterùm Apoſtolus potiſſimùm videtur intelligere liberationem à peccatis, cùm ſtatim addat ſpem gloriæ ſempiternæ potiundæ. quæ ex conſcientia pura, & à vitiis libera, oppidò excitatur. Miſerum eſt, & valde luctuoſum animæ à diabolo triumphatæ ſpectaculum: olim qui bello capti in triumpho trahebantur, præ pudore vix oculos attollebant. Annibal, ne ad id pertraheretur ſpectaculum, veneno ſumpto naturæ conceſſit. Marius (vt ſcribit Valer. Max. lib.6.cap.8.) poſtquā à Scylla victus eſt, ſerui ſui gladio occidi voluit, ne victoris experiretur crudelitatem. Quid Saulem referam, qui ne in Philiſtinorum poteſtatem viuus deueniret, quemadmodum aliquando Agag Rex Amalech, in illius venerat manus, armigero ſuo imperauit, vt ſuo ſe enſe confoderet. Quod cùm impetrare ab armigero non poſſet; ipſe ſibi violentas attulit manus? Quis æquo animo feret victoris inſolentiam? Lamentationum cap. 2. huius calamitatis oblitus non eſt Hieremias: *Aperuerunt* (inquit) *ſuper te os ſuum inimici tui*, hoc eſt, inſultarunt, & indignis modis te exſibilarunt. *Nolite* (inquit Rex propheta, 2.Reg.1. canens Saulis epicedion.) *annuntiare in Geth; ne forte exultent filiæ Philiſtijm*. Quid Chriſtus Dominus? Cùm extrema quæque opprobria, pro ſalute noſtra libenter tolerauerit, noluit tamen, vt de ſe Iudæi triumphum agerent. Idcirco triumphator ipſe inſultationes eorum præueniens, gloria conſpicuus à morte ſurrexit, iuxta Michææ vaticinium, cap.7. *Noli*, inquit, *gaudere ſuper me inimica mea, quia cecidi, ſed reſurgam*.

Animę à diabolo victæ miſerandum ſpectaculū. Plutarch. Annibal. Occiſores ſui. Marius. Valer. 1.Reg.31. Thren.2. 2.Reg.1. Mich.7.

IV. Quanta ſit hoſtis Tartarei lætitia, cùm quempiam ſibi adiungit, expreſſit Iſa.14. in commemoratione triumphi, quem de Rege Babylonico, apud inferos ſatanas egit. *Infernus*, inquit, *ſubter te conturbatus eſt, in occurſum aduentus tui ſuſcitabit tibi gigantes: omnes principes terræ ſurrexerunt de ſolijs ſuis: omnes Principes nationum, &c.* Quid iſthuc eſt? Conturbatio inferorum, ad quam dæmones, qui principes terræ, & gigantes appellantur, concurrunt, præparatio eſt orationis, ſiue triumphi, quem illi celebrant in damnatione peccantium, præſertim tyrannorum. Hinc Eccl.18. *Si præſtes animæ tuæ concupiſcentias eius, dabit te in gaudium inimicis tuis*.

Iſa.14. D.Thom. Fanc.Rib. Turbatio inferorū in aduentu peccatoris. Eccl.18.

V. Paulus ergo, dum Deum vindicem ſuum, & liberatorem laudat, & occaſiones recordatur ſibi ad ſcelera patranda à ſatana paſſim oblatas, in diuinas laudes erumpit: quòd cœleſti ope adiutus, conſtanter reſpuerit. *Liberauit me*, inquit, *Dominus ab omni opere malo*. Salutarem Deus manum porrigit ei,

qui

Humanitatis exẽplum. qui in dæmonum cõflictu ne peccet, ipſius opem implorat. Nec mirum, quòd Deus ad huiuſmodi preces flectatur: Nouit enim quàm infelix ſit, & miſeranda, animæ ſub diaboli iugum deuenientis, conditio: Commouet generoſum pectus vel hoſtium luctus. Antigonum ferunt cùm videret caput Pyrrhi Regis filij ſui Alcyonij gladio à cadauere in obſidione vrbis Argiuorum abſciſſum, & ad ſe allatum; Alcyonio filio lætitia geſtienti, dixiſſe; ne ob victoriam de Rege partam inſultaret, memor humanæ inconſtantiæ: móxque ſublato humo capite, cauſeam, quam Macedonum more, capiti ſuo impoſitam geſtabat, detraxiſſe; vt impoſita capiti Regis Pyrrhi, quod ſtatim reliquo corpori adiunctum fuit, honorem & reuerentiam, donec combureretur, præſtaret. Quid de Marco Marcello dicam; quem idem autor ait in Syracuſarum opulentiſſimæ vrbis excidio lacrymas cohibere non potuiſſe affirmat? Verba Valerij hæc ſunt: *Quem* (inquit) *ſi quis facti ignarus aſpexiſſet, alterius victoriam eſſe credidiſſet, non ipſius, qui tantopere de illius ruina doleret.* Quid Deus? præſciens Hieroſolymorum euerſionem, nónne fleuit? Nónne in morte Lazari quatriduano funere deplorati, infremuit & lacrymatus eſt? Quomodo ergo ploranti, & auxilium in periculis poſcenti populo, aurem negare potuit? Voluit diabolus de Paulo triumphum reportare. Paulus diuinam implorat opem. Adeſt pugnanti Chriſtus. Qualis erit pugnæ exitus? *Liberauit me* (inquit) *Dominus ab omni opere malo, & ſaluum faciet in regnum ſuum cæleſte.* Quaſi dicat: Abi ſatana: nihil in me, quod prehendere poſſis, inuenies. Totus Chriſti ſum: qui te triumphato, in cœleſtis regni victricem hanc animam inferet poſſeſſionem.

Valer. Max.

Alcyonius reprehẽditur quòd lętetur Pyrrhi regis morte.

Valer. Max.

Morem Pauli eſſe, & ſanctorum omnium, cùm ſe ab opere malo ereptos vident, non ſibi, ſed Deo eam victoriam aſcribere.

ANNOTATIO II.

Timẽt ſancti vanã gloriã. I. NOn ſibi, ſed Deo bonorum omnium autori gratiam acceptam refert Apoſtolus, qua ab innumeris malis ereptus eſt. Timent viri ſancti, vel tenuem gloriolæ rumuſculum ex bono opere in aures influentem. Hinc Paulus in ſuis laudibus commemorandis adeò parcus fuit, vt cùm 2. Corinth. 11. coactus eſſet aliquid, quod in ſuam redundaret laudem, efferre, id valde cautè, & quodammodo inuitus faciat. Præmittit hæc verba, *Vtinam ſuſtineretis modicum quid inſipientiæ meæ; ſed & ſupportate me: æmulor enim vos Dei æmulatione, &c.* id eſt, vtinam ſufferatis puſillum aliquid, & exiguum meæ inſipientiæ; condonate amori, & charitati, qua vos complector, ſi quid imprudentiæ in commemorationem mearum laudum fuerit animaduerſum. Græcè eſt, ὄφελον ἀνείχεσθέ μου μικρὸν τῇ ἀφροσύνῃ, ἀλλὰ καὶ ἀνέχεσθέ μου, verti poteſt, *Vtinam ſuſtinuiſſetis, vel honoraſſetis me paulisper in imprudentia; imò & ſuffertis & honoratis me.* Nec verò ſtatim proſilit ad laudum narrationem: ſed iterum interſerit verba ſe ipſum deprimentia dicens, *Ne quis me putet inſipientem eſſe, alioqui velut inſipientem accipite me, vt ego modicum quid glorier.* Ac nec ſic quidem attingit narrationem; ſæpius ſe priùs inſipientem vocat. Demum multiplici excuſatione præmiſſa trepidè aggreditur laudum ſuarum commemorationem, *Quemadmodum*

2. Cor. 11.

Paulus laudes ſuas enumeraturus ſe inſipientem vocat.

Similitudo.

modum (inquit Chryſoſt.) *equus præcipitium aliquod, præruptúmque cliuum tranſiturus, ſe colligit, quaſi hunc vno ſaltu exuperaturus: verùm, profundum deſpiciens hiatum ſubiacere; obſtupeſcit metu, contrahitúrque: deinde, cùm ſentit equitem vehementiùs vrgere, rurſum aggreditur, neceſſitatémque, & vim indicans, ſubſiſtit aliquandiu; tandem reſumpto animo, ſe vltrò fidenter adigit; ſic & B. Paulus veluti ſe daturus in præceps in laudum ſuarum recitationem: ſemel, iterum, ac tertiò, & ſubinde ſæpius retrocedit, ſic dicens,* Vtinam ſuſtineretis modicum quid inſipientiæ meæ: *Iterum*; ne quis me putet inſipientem eſſe, alioquin vt inſipientem accipite me, vt ego modicum quid glorier: *Iterum*; Quod loquor, non loquor ſecundùm Deum, ſed quaſi in inſipientia, in hac ſubſtantia gloriæ: *Itaque cùm ſe millies inſipientem nominaſſet, vix tandem audet in proprias laudes deſcendere.* Hebræi ſunt, & ego: Iſraëlitæ ſunt, & ego: ſemen Abrahæ ſunt, & ego: *Quin & in enumerandis laudibus, ſe humiliat dicens*, Vt minùs ſapiens dico plus ego; *vel vt Chryſoſtomi Latina tranſlatio habet,* Delirans loquor, plus ego, *& abſoluto catalogo laudum cap. 12. poſt reuelationes addit*: Factus ſum inſipiens, vos me coegiſtis. Hæc ferè ex Chryſoſt. Expende Pauli demiſſionem: Deo, non ſibi gloriam ex rectè factis aſcribit; Quippe qui nouit, ſi quid boni agimus, id totũ, in Deum, tanquam in miſericordiæ fontem, refundendum. Vnde poſtquam ſe liberatum à Domino dixit, & ab omni opere malo ereptum; ſubiungit gratiarum actionem Deo debitam: *Cui* (inquit) *gloria in ſecula ſeculorum, Amen.*

Chryſoſt.

Millies ſe Paulus inſipientem vocat, ſeipſum laudaturus.

Chryſoſt.

1.Cor.12.

II. Idem 1. Timoth. 4. pſeudoapoſtolos, & nefarios quoſdam homines reprehendit, qui dicebant abſtinendum eſſe à cibis, quos Deus creauit, vt cum gratiarum perciperentur actione. Licèt enim in ciborum perceptione intemperantiæ periculum ſit; gratiarum actio efficit, vt moderati ſimus. Illi quidem Iudaizantium doctores quaſdam eſcas mundas, quaſdam immundas eſſe dictitabant, legalium videlicet obſeruationum memores. At Paulus nihil immundum eſſe deputat, quod cum gratiarum actione à fidelibus ſumitur.

1.Tim.4.

III. Eadem mens fuit omnium ſanctorum, vt nihil illi ſibi gloriæ tribuerent, cùm ſe ab aliqua calamitate, aut peccato liberatos agnoſcebant. Vicit Moyſes in educendo Iſraëlitico populo ex Ægypto, multas difficultates; gloriam tamen vir ſanctus non ſibi, ſed Deo attribuit. Quid Ioſue? Quid Dauidem; quid cæteros referam veteris Teſtamenti illuſtres viros? Ad Deum conuerſus eſt Ioſeph patriarcha in grauiſſima illa tentatione, qua pulſatus eſt dominæ ſuæ importunitate; atque idcirco victor de improbiſſimo hoſte, voluptatem dico, euaſit. Ingentes arbores magnis percuſſæ ictibus, concidunt: aſſiduæ cadentes guttæ duriſſima excauant ſaxa: Quid iuuenis faciet crebris ad ſcelus illecebris inuitatus; cuius caro ænea non eſt, nec fortitudo eius eſt fortitudo lapidum? certè docuit ſuo exemplo Ioſeph omnes diaboli machinas, omnes dolos procedere non poſſe, vt ille qui Dei opem oppugnatus efflagitat à propoſito colendæ caſtitatis, vel tranſuerſum vnguem, dimoueri poſſit. Frigidæ ſunt, & coram Deo inutiles ferè excuſationes eorum, qui tentati à Satana, in peccatum labuntur. Idcirco Pſalm. 40. ait Vates: *Non declines cor meum in verba malitiæ ad excuſandas excuſationes in peccatis.* An non eſt Deus præſens cùm quis peccat? Cur in conflictu, illius auxilium non poſtulaſti? nimirum, de Deo, voluptate incitatus, nec cogitare quidem voluiſti. De ſenibus illis Suſannæ caſtitati inſidiantibus, Dan. 13. ſcriptum eſt: *Declinauerunt oculos ſuos, vt non*

Gen.39.

Ioſeph exemplum caſtitatis adoleſcentibus.

Pſal.40.

Dan.13.

Perſius. *viderent cœlum, neque recordarentur iudiciorum iuſtorum*, &c. Eleganter Perſius affixas humi hominum, qui arbori inuerſæ comparantur, cogitationes meditatus, eorum recenſet infortunia, in quæ Dei & virtutis obliti, incurrunt.

Chriſto virtutum & bonorum fonti referenda ſunt bona opera.

Hic campo indulget: hunc alea decoquit: ille
In Venerem eſt putris: ſed, cùm lapidoſa chiragra
Fregerit articulos veteris ramalia fagi,
Tum craſſos tranſiſſe dies, lucemq́ paluſtrem
Et ſibi iam ſeri vitam ingemuere relictam.

Ad Deum igitur cogitationes noſtras, ſi victores volumus cum Paulo euadere ex hac vita, quæ militia eſt, applicemus: quicquid boni gerimus ad illum, qui fons eſt bonorum, referamus. Præclarè Bern. ſerm. 13. ſuper Cant. *Origo*, inquit, *fontium, & fluuiorum omnium mare eſt, virtutum autem & ſcientiarum Dominus Ieſus Chriſtus*, &c. *Continentia carnis, cordis induſtria, voluntatis rectitudo, ex illo fonte manant*, &c. *remittatur ad ſuum principium, cæleſtis profluuium, quò vberius terræ refundatur. Gloriam meam alteri non dabo* (inquit Deus, Iſai. 49.) hinc idem Bern. *Si qua ſanè in ſanctis digna laude, vel admiratione intueor, profectò reperio laudabilem, ſiue mirabilem neminem alium apparere præter Deum, atque ipſum laudo in ſanctis ſuis. Dicamus ergo cum Propheta, Non nobis Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam*, &c. Hac doctrina imbutus Paulus, quem magnus Antonius dæmonum ſæpe victor, imitatus eſt; aliique in virtutum palæſtra eximij agonothetæ: recolens ſuperatas difficultates, & tentationum paratas in ſe tendiculas, Deum agnoſcit ſibi propitium, eique gratias agens: *Liberauit me* (inquit) *Dominus ab omni opere malo, cui gloria in ſecula ſeculorum, Amen.*

Bernard. — Iſai. 49. — Bern. — Magnus Antonius dæmonum victor.

VERS. 19. Saluta Priſcam, & Aquilam, & Oneſiphori domum: Eraſtus remanſit Corinthi. Trophimum autem reliqui infirmum Mileti.

Græcè; Ἄσπασαι Πρίσκαν, καὶ Ἀκύλαν, καὶ τὸν Ὀνησιφόρου οἶκον; Ἔραστος ἔμεινεν ἐν Κορίνθῳ, Τρόφιμον δὲ ἀπέλιπον ἐν Μιλήτῳ ἀσθενοῦντα.

I. REctè mihi videtur hæc prima ſalutationis verba interpretatus Theodor. quanuis pro Priſca legat Priſcillam, in quo non multùm momenti eſt, ſic enim ait: *Viro mulierem antepoſuit. Erat enim omnino virtutis ſtudioſior, & ad ea, quæ bona & honeſta ſunt promptior; quia autem erat apud eum Oneſiphorus, ſalutauit illius domum, & per ſalutationem benedictionem attulit.* Hæc ille. D. Chryſ. & Theophyl. conſentiunt cum Theod. Porrò Priſcæ, & Aquilæ paſſim meminit, apud quos hoſpitio exceptus eſt vnà cum Apollo, Act. 18. & quidem Priſca ſiue Priſcilla, vt feruentior in charitate & fide, Apollo aſſumpſit in rebus fidei inſtruendum, more fœminarum, quæ viris in adminiſtratione domus præſtãt, & notiores ſunt. Quanta autem conſolatio acceſſerit vtrique coniugi ex ſalutatione Pauli, vel ex eo manifeſtum eſt, quia & honorem, & gratiæ communionem, illis attulit. Vt enim, inquit D. Chryſoſt. *Sufficit vel ſola tanti viri ſalutatio,*

Theod. — Ob virtutem mulier ante virum nominata eſt. — Chryſoſt. — Theophyl. — Theod. — Act. 18. — Chryſoſt.

tatio, magna gratia implere eum, qui ita ſalutatur. Aduerte præterea, quod ex Theodor. etiam conſtat, ſalutari Oneſiphori domum cuius meminit cap. 1. hoc eſt, eos, qui ſunt in ædibus illius, & familia; non verò ipſum ædium dominium: quia ille Romæ erat, & Paulo in vinculis ſeruiebat, vt ſuprà dictū eſt, hac autem ſalutatione, ad imitationem Oneſiphori, eos, quos ſalutatos eſſe vult, promptiores reddit. D. Thom. hoc loco non ſalutari ait Oneſiphorum; vel quia mortuus erat, vel quia Romæ agebat; vtcunque tamen ſe res habeat, beneficij accepti recordatus, Oneſiphori domum ſalutat.

Pauli ſalutatio confert gratiam. 2. Tim. 1.

D. Thom.

II. Eraſtum (qui ad Rom. 16. dicitur, *arcarius ciuitatis*, ſeu, vt Græcus codex ibi habet, *Oeconomus, hoc eſt diſpenſator ærarij ſiue quæſtor*) remanſiſſe ait Corinthi, vt indicet, ſe ſociis eſſe deſtitutum, dicitur autem Ἔραςος, *amabilis*, vt vel ipſum nomen admoneat Timotheum, dolere ſe, quòd amabili comite careat. Trophimus à τρέφω, quod ſignificat *nutrio*, nomen habet: is vnus ex Apoſtoli ſociis fuit, qui Mileti relictus dicitur æger. Eſt autem Miletus, ciuitas Aſiæ, in finibus Ioniæ, & Cariæ, authore Herodoto, & vt Chryſoſt. ait, non procul ab Epheſo præſtantiſſimæ lanæ prouentu nobilitata: ex qua lana fiebant pretioſa ſtragula, ob inſignem mollitiem, *Mileſia* prouerbiali locutione nuncupata. Vnde 3. Georg.

Rom. 16.

Ἔραςος, id eſt amabilis.

Herodot. Chryſoſt.

Quamuis Mileſia magno,
Vellera mutentur. Tyrios incocta colores.

Virg. Georg. 3. & 4.

& in 4.

Mileſia vellera Nymphæ,
Carpebant hyali ſaturo fucata colore.

Ex hac vrbe ortum traxerunt viri laudatiſſimi, Thales vnus è ſeptem ſapientibus, qui primus Phyſiologiæ & Mathematicæ autor inter Græcos eſt habitus. Pittacus philoſophus & alij. Hic ergo, Romam veniens Paulus, ægrotantem reliquit Trophimum. Expoſtulat hoc loco Chryſoſt. rhetoricis interrogationibus cum Paulo, cur, inquit, obſecro non illum ſanaſti? cur reliquiſti? nónne omnia Apoſtoli poterant? Nónne per gratiam omnia diſpenſabant? Tandémque multis argumentis probat Apoſtolis, & aliis viris ſanctiſſimis conceſſam fuiſſe gratiam miraculorum; ſed non ita liberam, vt pro ſuo arbitratu, edere poſſent miracula; interdum enim, vt propriam agnoſcerent imbecillitatem, quædam facere non poterant: Erat Moſes (inquit Chryſoſt.) gracili voce, vt patet Exod. 4. Cur non in vocis tranſijt firmitatem? ſæpe dolore mœſtitiáque contabuit, quòd in terram promiſſionis minimè ingreſſurus eſſet. Plurima enim permittebat Deus huiuſmodi fieri, vt infirmitatem naturæ mortalis oſtenderet. Nam ſi his quoque contingentibus, dicebant Iudæi, Num. 16. *Vbi eſt Moyſes qui eduxit nos de terra Ægypti?* Quid non putaſſent, ſi illos quoque in terram promiſſionis induceret? Niſi permiſiſſet illum Pharaonis metu conſtringi, nónne ipſum Deum exiſtimaſſent. Ita de Paulo & Barnaba, Act. 14. eos, qui in Lyſtris morabantur ſenſiſſe videmus; deóſque putaſſe illos, quando illi ſciſſis veſtibus exilientes in turbis clamabant, dicentes: *Viri quid iſta facitis? Nos homines ſimiles vobis paſſibiles ſumus*; & Petrus quando claudum à natiuitate curauit, ſtupentibus omnibus, Act. 3. reſpondit dicens: *Viri Iſraëlitæ, quid admiramini in hoc, aut quid nobis intenditis, quaſi propria virtute eum ambulare fecerimus?*

Chryſoſt.

Cur Paulus non ſanauit Trophimū.

Exod. 4.

Moſes erat gracili voce.

Num. 16.

Moſes timuit, ne Deus à Iudæis putaretur.

Act. 14.

Paulus & Barnabas pro Diis habiti.

Act. 3.

1.Cor.12. Chryſoſt. *cerimus?* Audi & Paulum 2.Corinth.12. dicentem, *Ne magnitudo reuelationum extollat me,datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ*,&c. Quæ verba citãs hîc Chryſoſt. ait, non ſolùm ne extolleretur datum illi ſtimulum,ſed multas ob cauſas,quarum vnam Deus expreſſit dicens, *Virtus in infirmitate perficitur*. Ad Philipp.2. *Videmus illum in aliena infirmitate mœrentem*. Nam dé Epaphrodito, ait: *Etenim infirmatus eſt vſque ad mortem,ſed Deus miſertus eſt eius*. Itaque & Apoſtolum,& alios viros ſanctos non liberam habuiſſe poteſtatem ſanandi ægrotos & cognoſcendi futuros rerum euentus,ex ſacris literis apertè didicimus? Quanuis alia præterea ratio reddi poteſt, ex D.Chryſoſt. ſuperiùs allata,ob quam etiam non ſanauit D.Paulus Timotheum à ſua infirmitate.

Philipp.2.

Chryſoſt. Theophyl. III. Tandem D.Chryſoſt.& Theophyl.incertum eſſe affirmant relictus ne fuerit Trophimus Mileti ægrotus, quando Paulus nauigauit in Iudæam, vel poſtquam Romam venit, & rurſus in eas regiones rediit. Torquet hic locus eos, qui hanc epiſtolam ſcriptam eſſe autumant eo biennio, quo Paulus Romæ in vinculis primùm fuit. Vnde Baronius tom.1.Annal.ann.Chriſti 58. ne ab hac ſententia, quam omnibus modis tueri nititur,diſcedat:locum hunc mendis vitiatum eſſe cogitur affirmare. Atque adeò ait, non Mileti relictum Trophimum ægrotantem,ſed Melitæ. Enarrans enim locum Act.21. In quo ſcribitur 7.dies ante Pauli vincula, Iudæos Hieroſolymis tumultum excitaſſe,quod Trophimum, Aſianum hominem cum Paulo in templo viderint; ſic ait:Sed quod ad Trophimum pertinet,magna ſuboritur dubitatio; quomodo Trophimus Hieroſolymis erat cum Paulo, quem ſuo ipſius teſtimonio conſtat reliquiſſe infirmum Mileti. Sequenti enim anno, cùm ipſe Paulus Romam veniſſet, ſecundam ad Timotheum ſcribens epiſtolam, teſtatur ſe Mileti reliquiſſe Trophimum ægrotantem. Quod haud dubium,in hac nauigatione,qua hoc anno ex Macedonia Troadem,& inde in Syriam nauigauit:quando cum cæteris, adfuiſſe cum Paulo Trophimum Lucas affirmat:illum Mileti,quo Paulus appulit reliquiſſe mala valetudine laborantem oportuit.Nam in nauigatione,qua Hieroſolymis vinctus,ductus eſt Romam: quam exactè per cunctas ſtationes Lucas recenſet;nequaquam Miletum, aliquo modo appuliſſe potuit. Vnde in eam ſententiam ire cogimur,vt dicamus;vel,hunc Trophimum eſſe diuerſum ab illo,quod non credimus (non enim niſi vnus Trophimus ab omnibus Pauli diſcipulis ponitur: idémque qui Epheſius ;& Aſianus ab eodem Luca nominatur,vel quòd in epiſtolæ locum illum, irrepſerit mendum;quod magis probatur:vt quòd dicit, *Trophimum reliqui infirmum Mileti*, dicere velit, Melitæ. Hæc Baronius: vides in quas anguſtias compellatur vir doctiſſimus, quòd à communi diſceſſerit interpretatione? cogitur ægrotum inducere Trophimum,quo tempore fortaſſe nihil morbi ſenſit. Num ægrotationem illius ſuppreſſiſſet Lucas Act.20. cùm appuliſſe Paulum cum ſociis, Miletum ſcribit?At diuinandum eſt,illum tunc ægrotaſſe? Cur id fieri debeat, non video. Nec verò in ea nauigatione, qua Hieroſolymis Romam Paulus, cùm primùm eo vinctus,perductus eſt, Melitæ videtur relictus, æger aut ſanus Trophimus. Nam,cur id tacuiſſet Lucas? Quod ſi conſultò tacuit (quod ego non puto)cur Paulus hîc eius rei mentionem faciens,Miletum pro Melita poſuiſſet? An nomen inſulæ ignorabat, & aliud illi ex Aſia inuexit? *Non ita lubrica fuit Apoſtoli memoria*. At mendum irrepſit ex librariorum incuria? Quomodo

Act. 20.
Act.27.
Act 20.& 21.
Act.20.

modo mendum in tot exemplaribus Græcis, & Latinis? Num Sixti V. iuſſu emendatus eſt hic locus? Haud quaquam. Amplectamur igitur communem ſententiam: qua conſtituta, nihil ſupereſt dubij. Relictus enim fuit Trophimus Mileti ægrotus, poſtquam Paulus à primis vinculis ſolutus; rurſus in eas regiones rediit, quas antea peragrarat: idque, cùm iam iterum Romam, poſtrema ſubiturus vincula ex quibus hanc ſcripſit epiſtolam, reuerteretur. Non eſt prætermittendum, quod Ambroſ. hîc poſt Chryſoſtomum annotauit ponderans ægrotationem Trophimi. *Quid eſt*, inquit, *quod præſente Apoſtolo, qui mortuos excitabat, Act. 21. Trophimus infirmaretur; ſed ſigna propter incredulos facta: & quia ex diuerſis cauſis meritum collocatur apud Deum: vt ſiue in tribulatione ſiue in ægritudine, qui Deo gratias agit, nec ab aduerſa parte ſuffragium quærit, proficiat meritis apud Deum.* Hæc Ambroſ. conferens cauſam ob quam Trophimus non fuit ſanatus; non in Pauli humilitatem, vt Chryſoſtomus, ſed in vtilitatem ægroti, qui miraculis non indigebat, cùm eſſet fidelis, & mereri poterat ob patientiam gloriæ, & gratiæ incrementum.

Ambroſ. Chryſoſt. Act. 21.

Trophimus quare conſtans erat in fide in morbo nõ miraculis, ſed meritis fouebatur.

VERS. 21. Feſtina ante hyemem venire; ſalutant te Eubulus, & Pudens & Linus, & Claudia, & fratres omnes.

Græcè; *σπούδασον πρὸ χειμῶνος ἐλθεῖν· ἀσπάζεταί σε Εὔβουλος, καὶ Πούδης, καὶ Λῖνος, καὶ Κλαυδία, καὶ οἱ ἀδελφοὶ πάντες.*

I. VIdens ſe vndique amicorum ſolatio deſtitutum, iterum commendat Timotheo feſtinationem itineris ſuſcipiendi in Autumno, vt ante mortem eum alloqui poſſit. D. Ambroſius aliam cauſam tradit, ob quam feſtinandum ſit, nempe commoditatem viæ, quæ in hyeme propter imbres & frigora, nulla, aut difficilis eſſe ſolet. Theodor. ad martyrium, quod non procul aberat, admonitionem refert; additque: Meliorum & virtutis amantiorum nomina inſeruit in ſalutatione: alios autem communi appellatione vocauit. Pudens, cuius hîc meminit Apoſtolus (autore Caietan.) pater fuit ſanctarum virginum Pudentianæ, & Praxedis. De Lino autem Theodor. Chryſoſt. & Theophyl. fama, & quaſi traditione compertum eſſe aiunt, illum fuiſſe D. Petri ſucceſſorem, & ſecundum à Petro, Romanorum Eccleſiæ ſedem tenuiſſe.

Paulus vult in morte præſentes amicos.

Amaroſ. Theodor.

Caietan.

Pudens pater virginũ duarum.

Theodor. Chryſoſt. Theoph.

II. Porrò inter viros pietati ſtudentes idcircò Claudiam numerat, vt D. Chryſoſt. & Theophyl. annotarunt, vt conſtet nihil eſſe obſtaculi fœminis ad virtutem, ſi velint in illius ſtudium incumbere. Neque enim à fidei virtute infirmior ſexus excluditur. Id quoque diuini muneris eſt; quòd ſexus ſeculi curis minimè à virtutis propoſito impediatur: In rebus enim humanis adminiſtrationis partem mulier ſuſcipit, domi ſedulè reſidens. Nam ſi res familiaris turbis tumultibuſque miſceatur, quiſque ciuium domi ſe continebit, atque ita Reſpubl. peſſimè habebit. *Ne ab ipſa quidem martyrij gloria hic ſexus prohibetur. Plurimæ nanque pro fidei confeſſione martyrio coronatæ ſunt. Pudicitiam quoque ſeruare* (inquit Chryſoſt.) *magis etiam quàm viri poſſunt; quippe quas non æquè, vt viros libidinis flamma ſolicitat: modeſtiam item ac ſobrietatem perferre, ac ſanctificationem, ſine qua nemo videbit Deum: pecunias autem ſi velint æquè contemnere, & reliqua omnia, &c.* Aduertit hoc loco D. Ambroſ. ſolemne eſſe Paulo finem epi-

Chryſoſt. Theoph.

Fœminæ ad virtutẽ quaſi natæ ſunt, niſi deprauentur.

Ambroſ.

 ſtolis

Chryſoſt. ſtolis imponere ſalutatione fratrum. Illos verò annotauit D. Chryſoſt. nominari, qui in fide erant feruentiores.

Salutationes adhibentur in exordio & fine literarū.

III. Illud præterea aduerte, duplicem eſſe locum ſalutationibus opportunum. Vnus eſt epiſtolæ epilogus vt hîc vides. Alter occurſus itineris. Nec putes à Chriſto ſalutationes, quæ vrbanitatis gratia in via ſolent occurrentibus amicis iactari, à Chriſto tolli, Luc. 10. dum diſcipulis ad prædicandum miſſis, ait: *Neminem per viam ſalutaueritis.* Solùm enim præcipit, vt celeriter, & cunctis impedimentis ſublatis prædicandi munus ſibi mandatum obeant: idque hyperbolica phraſi ſignificat: *Neminem in via, &c.* id eſt, Prætermittite omnia, quæ curſum prædicationis retardare poſſunt. Simili locutione vſus eſt Eliſæus 4. Reg. 4. quando miſit Giezi ad ſuſcitandum puerum cum baculo, *Si,* inquit, *occurrerit tibi homo, non ſalutes eum: & ſi ſalutauerit te quiſpiam, non reſpondeas illi.* Quæ verba expendens D. Ambroſ. *Feſtinatò,* inquit, *iubebat ad puerum contendere, vt celebranda reſurrectionis exequeretur officium, ne confabulatione alicuius obuij, mandato reflecteretur à munere.* Deinde ad verba Chriſti recurrens, dicentis, *Neminem ſalutaueritis in via,* ſic ait: *Ergo & hîc, non ſalutationis officium & ſedulitas aufertur, ſed obſtaculum impediendæ deuotionis aboletur; vt quando diuina mandantur, pauliſper ſequeſtrentur humana. Pulchra eſt ſalutatio, ſed eo pulchrior, quo præceptorum maturior executio diuinorum, quæ per moram ſæpe trahit offenſam. Ideo autem & honeſta prohibentur, ne ſolennis gratia obrepat officij, & impediat miniſterium, cuius mora culpa ſit.* Hæc Ambroſ. ſuper Luc. Idem ſentit D. Auguſt. ſerm. 42. de ſanctis: *Hoc,* inquit, *ita dixit, neminem per viam ſalutaueritis, tanquam diceret, Omnia prætermittatis dum quod iniunctum eſt peragatis; ea locutione, qua ſolent dicta exaggerari conſuetudine ſermocinandi, &c.* Gregor. Papa hom. 17. in Euang. ſimilem adhibet explicationem Euthymius: *Hoc iuſſit,* inquit, *non inhumanos eos fieri volens, aut moribus aſperos, quos nemo poſſit compellare, ſed impedimento carentes. Solet enim ſalutatio per viam, vehementiæ ſtudij vt plurimùm obſtare. Præcipit itaque illis, vt ſoli operi eis commiſſo intendant; & oblatam prædicationis occaſionem non conſumant in ea quæ neceſſaria non ſunt, ſed præter intentum ſeſe offerunt.* Hæc ille. D. Gregor. hom. citata ad mores reſpiciens, præceptum de non ſalutando in via, prædicatoribus applicat ad hunc modum: *Omnis, qui ſalutat in via, ex occaſione ſalutat itineris, non ex ſtudio optandæ eius ſalutis. Qui igitur non amore æternæ patriæ, ſed præmiorum ambitu ſalutem audientibus prædicant, quaſi in itinere ſalutant, quia ex occaſione, & non ex intentione ſalutem audientibus exoptant, &c.* Hanc allegoriam pluribus verbis exponit Auguſt. ſerm. 42. citato.

Luc. 10. — Salutationes in via quomodo prohibitæ. — 4. Reg. 4. — Ambroſ. — Salutatio pulchra eſt cùm nō impedit mādatum. — Auguſt. — Greg. PP. — Euthym. — Greg. P. — Prędicatores reprehendit D. Greg. qui ambiūt præmiū humanum.

VERS. 22. Dominus Ieſus Chriſtus, cum ſpiritu tuo.

Græcè; ὁ κύριος Ἰησοῦς χριστὸς μετὰ τοῦ πνεύματός σου.

Chryſoſt. I. *Nihil hac oratione præſtantius* (inquit Chryſoſt.) *Noli mœrere ait Paulus, quia diſcedo: Dominus tecum eſt: neque ſimpliciter tecum, ſed cum ſpiritu tuo.*

Theoph. Duplex hîc auxilium gratiæ commendatur; Vt enim Theophyl. ait, duplex eſt auxilium: alterum, gratiæ ſpiritus: alterum, Dei ſuccurrentis ipſi: præſertim autem hoc ſubobſcurè indicat, tum nimirum Dominum eſſe nobiſcum, quando ſpiritum eius nobiſcum habuerimus, non abigentes ipſum per malitiam.

Gloſſa. Gloſſa interlinearis poſt ſalutationem, inquit, fratrum, ipſe ſalutat quaſi ſubſcribens hoc modo: *Dominus Ieſus Chriſtus, &c.*

VERS.

VERS. 22. Gratia vobiſcum; Amen.

Græcè; ἡ χάρις μεθ᾽ ὑμῶν, ἀμήν.

II. H*ÆC ſubſcriptio Apoſtoli eſt*, inquit D. Ambroſ. *quod ſignum eſſe affirmat in omni epiſtola. Sic ſecundam ad Theſſ. abſoluit, Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis, Amen.* Quæ verba enarrans idem Ambroſ. ſic illos, inquit, in bonis operibus vult proficere, vt gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti permaneat in eis in æternum. Eadem verba inuenies ad finem epiſtolæ ad Rom. Vbi in commentario ait Ambroſ. In Concluſione Chriſtum ponit, per quem facti, & iterum reformati ſumus gratia eius, vt mentibus noſtris hæreat: quia ſi beneficiorum eius memores ſimus, ſemper nos tuebitur; ſicut dixit, *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad conſummationem ſeculi.* Theophyl. hoc loco poſt Chryſoſt. aduertit, ſibi ipſi Apoſtolum cum iis, quos ſalutauerat, precari gratiam, vt ſemper Deo grati ſimus. Quemadmodum enim, qui regi ſeruit, apud quem gratioſus eſt, nihil triſtitiæ ſentit: ita nos nihil acerbitatis planè ſentiemus, illius nos gratia muniente, & confirmante, ſi amicis deſtituamur, & in pericula incidamus. Hoc eueniet, ſi quæ Deo placent, operemur, illos imitati, qui ad nutum Dominis in aula ſeruientes, gratia plurimùm valent. Hi enim ſuas commoditates Domini commodis poſtponunt: atque eo conſilio non ſolùm gratiam merentur, ſed contemnentes propria lucra præ Domini lucris; diuites fiunt. Vnde Chryſoſt. [*Contemne* tua, ſi quæ Domini ſunt, aſſequi cupis: vult ipſe hæc. Deſpice terras, vt cœleſte diripias regnum. Quæcunque in terris acquiſieris, ſeruilia ſunt: ſin illa deſpicias, in regia eris illuſtris. In cœlis ſit conuerſatio tua, non hîc: inde, non hinc poteris eſſe terribilis, non hominibus modò, verùm & dæmonibus. Huiuſmodi Apoſtoli fuere, qui calcatis diuitiis, Domini ſui imperio potiti ſunt. Ille, aiebant, morbo liber euadat: ille dæmonibus, illum liga; hunc ſolue. In terris fiebant iſta, ſed è cœlis proficiſcebantur. Quæcunque enim ligaueris ſuper terram, erunt ligata & in cœlo, Matth. 18. Maioremque illis dedit poteſtatem; Ioan. 14. Qui credit in me, maiora horum faciet, quæ ego facio. Cur id quæſo? Quia ſic quoque honor omnis redundat in Dominum: quia in noſtris quoque rebus quo fuerit potentior famulus, eo maiori admirationi Dominus eſt.] Hæc Chryſoſt. ad finem hom. 10. admonens nos identidem, vt neglectis vtilitatibus vitæ, Dei gratiam procuremus, quam qui habent, Domini ſui bonis diteſcunt, & quomodo ais? Non furto & malis artibus, vt plerunque in terris fit, ſed violentia ab ipſo Domino laudata, Matth. 11. *Regnum*, inquit, *cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Quæ verba citans Chryſoſt. ſic ait: *Eſto illic violentus, eſto rapax, non minuitur, neque pietas, neque cœlorum regnum: tunc virtus augetur dum rapis. Non itaque conſeneſcamus inopia, ſed diuitias ambiamus. Diuitiæ Dei ſunt, ſi plures ſint, qui cœleſti regno fruantur, Rom. 10. Diues in omnes, qui inuocant eum. Augere illius opes contende: augebis autem, ſi abundas, ſi inferas vim, &c.* Vnde colligitur, vi opus eſſe ad gratiam diuinam magnis incrementis amplificandam. Sunt enim illi multa vitæ impedimenta oppoſita, ſcilicet vxor, liberi, negotiatio, & alia ſexcenta. Vi ergo opus eſt, qui viribus agit in laboribus eſt: quippe qui omnia ſuſtinet, atque neceſſitatibus opponitur. *Fermè impoſſibilia conatur* (inquit Chryſoſt.) *huiuſmodi ergo ſunt veri, feliceſque violenti; nos ne poſſibilia quidem*

cona

Subſcriptio Pauli.
Ambroſ.
2. Theſſ.
Ambroſ.
Rom. vlt.
Matth. 28.
Theophyl.
Chryſoſt.
Chryſoſt.
Gratia Apoſtolos reddidit potentes
Apoſtoli calcatis diuitiis, dæmones ligabant.
Matth. 18.
Ioan. 14.
Gratiam, qui habent Domini ſui bonis diteſcũt.
Matth. 11.
Chryſoſt.
Virtus augetur dum rapis cælum.
Rom. 10.

conamur. Hanc gratiam Pauli precibus impetremus : hanc ille nobis optat , dum ait: Gratia vobiſcum, Amen. *Imò & ſibi ipſi*; ſic enim ait Theodoretus explicans hæc verba, *ſeipſum etiam coniunxit ad gratiæ participationem. Quam nobis quoque detur conſequi interceſſionibus eius qui ſcripſit, & eius qui recipit , & videamus eos in æternis tabernaculis, non procul, vt diues Lazarum, ſed iuxtà habitantes, & ſubiecti illorum principatui: gratia & benignitate Domini Ieſu Chriſti, cum quo Patri cum ſanctiſſimo ſpiritu gloria conuenit & magnificentia nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum, Amen.* Hæc ille.

Theodor. Hæc epiſtolam ſcriptã in ſecundis vinculis cõfirmatur. Baronius. Salmeron.

Theodor.

III. Ad finem commentariorum Theodor. in hanc epiſtolam , ſunt hæc verba : *Secunda ad Timotheum ſcripta eſt Romæ , quando Paulus ſecundò ad Neronem adductus eſt Romanorum Cæſarem.* Ad finem etiam Græci codicis , ſic dicitur : *Scripta eſt Romæ ad Timotheum, cùm Paulus iterum ſiſteretur Cæſari Neroni.* Quod annotaui , vt intelligas non eſſe omnino efficaces coniecturas , quibus Baronius , & Salmeron putant hanc epiſtolam ſcriptam fuiſſe , quando Paulus Romam primùm venit , vt ſiſteretur Neroni. Magnum enim momentum habere apud nos debet in Græco codice tempus ſcriptionis eſſe deſignatum & locum; quod argumentum grauiores interpretes conuicit, & eò perduxit, vt non dubitarent hanc epiſtolam poſtremam fuiſſe omnium , quos Paulus è vinculis iam iam moriturus ſcripſit.

COM

COMMENTARIORVM IN II. DIVI PAVLI AD Timotheum Epiſtolam

APPENDIX.

De Martyrio Apoſtoli ſub Nerone.

ANNOTATIO I.

I. ERAT hoc loco oblata opportunitas aliquid de vita & morte diui Pauli accuratè ſcribendi, cùm poſt mortem,& teſtamentum teſtatò factum,cuius vices gerit hæc epiſtola,ſoleant laudes illuſtrium virorum aptè decantari:ſed ab eo nos labore liberarunt,tum Lucas in Actis Apoſtolorum;tum rerum ſacrarum hiſtoriographi, quibus ea res curæ fuit. Duntaxat teſtificationem admirandæ illius ſanctitatis,cæleſti prodigio declaratam Romæ, præſertímque coram Cæſare, & in martyrio; quoniam, ea res lectori fatigato voluptatem afferre poteſt,breui complectar. Agit hac de re præter cæteros, Linus Papa D. Petri in ſummo Pontificatu ſucceſſor, à quo tanquam à teſte oculato, quæ leges,& ex aliis fide dignis,magna ex parte ſumpta eſſe intellige. Linus. Baronius.

II. Notus erat orbi Romano Paulus,ſignîſque,doctrina, atque ſanctitate adeo mirabilis, vt ex domo Cæſaris multi ad eum concurrentes, Chriſto nomen darent. Ipſe Cæſaris inſtitutor Seneca, acceptis ab eo epiſtolis, & ad eum ſcriptis, quod commentitium eſſe falsò Eraſmus calumniatur, ad pietatem afficiebatur. Patroclus, Imperatoris pincerna,è feneſtra cadens, mortuus eſt: eum Apoſtolus, Ieſu nomine inuocato, ad vitam reſtitutum Chriſtianis imbuit Sacramentis; quibus præclaræ indolis adoleſcens initiatus,coram Nerone Chriſtum regem eſſe cœli & terræ palàm affirmauit. Quid Nero? id dictum,in regiæ maieſtatis iniuriam interpretatus edictum condidit,quo decernebat, vt ſicubi fuiſſent inuenti Chriſtiani, ſine interrogatione alia, omnes tormentis variis punirentur.Theophylact.& Oecumen. hîc, ob hanc cauſam, aiunt damnatum ad mortem fuiſſe Apoſtolum. D.Chryſoſt. in libr. aduersùs vitup.vitæ monaſt.aliam cauſam producit, quam Simeon Metaphraſtes cæteris præfert:nempe,ab Apoſtolo pellicem,quam Nero deperibat,ad fidem fuiſſe conuerſam. Quod credibile facit inſana huius tyranni libido. Adde, Paulum libenter conſueuiſſe de caſtitate diſputare,vt videre eſt, Act.24.De edicto mortis agit Euſeb.lib.2.cap.24. Niceph.lib.2.cap.27.Hegeſippus libr.3. cap.2. & alij: Perductus eſt ergo in conſpectum Cæſaris Apoſtolus catenis vinctus, inter alios Chriſti aſſeclas. Eo præſente,& Chriſtum prædicante, ira ſuccenſus Nero,præſertim, quòd igne mundum dixerat diſſoluendum, omnes, qui aderant Chriſtianos comburi iuſſit:ipſum verò ſenatuſconſulto,tanquam maieſtatis reum,ſecundùm Romanas leges, capite truncari, quod ita factum eſt. Inter alia, quæ à beato Lino cæteriſque Eccleſiaſticis ſcriptoribus narrantur, Seneca Neronis præceptor. Eraſmus. Patroclus pincerna Neronis. Euſeb.Cæſ. Niceph. Hegeſip.

Paulus tres milites ad fidem conuertit. Plautilla velum præbet Apoſtolo. Lac pro ſanguine in morte. Ambroſ. Paulus nutritor Eccl. 1.Cor.3. Epiſtolæ Pauli ſunt vbera Eccl. Ambroſ. Chryſoſt.

illud non prætermittam, quòd cùm duceretur ad martyrium, tres milites ad fidem conuertit, quos in confeſſione Chriſtianæ fidei conſtantes Neronis gladius die ſecunda Iulij martyres efficit. Vbi verò ad locum martyrio deſtinatum perductus eſt: reuinctis poſt terga manibus, oculiſque, faſcia, ſiue vel à Plautilla nóbili & Chriſtiana matrona accepto ad eum vſum, obſtrictis, ictu carnificis truncatur; è ſectis venis non ſanguinis, ſed lactis tantum riuulo largiter manente. Vnde D. Ambroſ. *De Pauli* (inquit) *ceruice, cùm eam perſecutor gladio percuſſiſſet, dicitur fluxiſſe lactis magis vnda, quàm ſanguinis, & mirum in modum ſanctum Apoſtolum Baptiſmi gratia in ipſa cæde extitiſſe, ſplendidum potius quàm cruentum. Quæ quidem res in ſancto Apoſtolo ſtupenda non eſt. Quid enim mirum, ſi abundat lacte, nutritor Eccleſiæ, ſicut ipſe ad* Corinth.1.cap.3. ait, Lac vobis potum dedi, non eſcam? *Hæc eſt prorſus promiſſionis illa terra, quam Deus patribus noſtris promiſit, dicendo:* Dabo vobis terram fluentem lac, & mel, & poſt pauca: *Quæ enim Pauli epiſtola non melle dulcior & lacte candidior? Quæ epiſtolæ, tanquam vbera Eccleſiarum, populos enutriunt ad ſalutem?* Hæc Ambroſ. ſerm. 68. Idem lactis miraculum celebrat D. Chryſoſt. orat. in principem Apoſtolorum, tom.5. *Qualis locus, tuum Paule ſanguinem excepit, qui lacteus apparuit in eius veſte, qui te percuſſit? Qui quidem ſanguis, barbaricum illius animum, reddens melle dulciorem, vt ipſe vnà cum ſocijs ad fidem traduceretur, ita affecit?* Deinde, de aliis eo miraculo ad fidem conuerſis, & de Pauli ætate ita ſcribit: *Sit mihi inſtar coronæ gladius ille, qui triginta, & quinque viros ſumma ad ſeruiendum Deo alacritate, Domino mancipauit. Perfecto igitur octo & ſexaginta annorum vitæ curſu, quem proprietate inſtitutum tenuerat, quieuit.* Hæc ille.

35. viri pro fide occiſi. Paulus 68. annos vixit.

Baron. Tres fontes ex triplici ſaltu capitis.

III. Quid referam, quod fideli maiorum traditione teſtatum eſſe ait Baron. Nempe exciſum Pauli caput, cùm tribus ſe ſaltibus vi diuina agitaret, tres fonticulos, qui hodie videntur, effeciſſe: quorum prior dulcior, lactis ſaporem aliqua ex parte reddat: cæteri quanuis non multum à primo ſeiungantur, paulò diuerſum guſtui afferant ſaporem. Cuius rei ea ratio redditur, quòd lac primùm venæ dederunt, ac inde ſanguinem. Qui locus trium fontium dictus eſt, & frequenti hodie colitur veneratione. Sudarium verò ſuum, Plautilla recepit, cùm miniſterio conſummato, Paulus eidem per viſum apparuit. Huius rei meminit Greg. in regiſt. lib.3. epiſt.30.

Plautilla recepit ſudariũ ſuũ ab Apoſtolo.

B.Linus. Bibl.Patr.

IV. B.Linus lib.2. de paſſione Pauli Apoſtoli tom.7. bibl. Patrum Plautillam poſt mortem Pauli dixiſſe refert militibus: *Verè habeo eundem, quem illi porrexeram pannum, de infuſione ſanguinis ſui pretioſum. Nam de cœlo veniens Paulus innumerabilium candidatorum cœtu comitatus, illum mihi, vt promiſerat, retulit,* &c. Vide Ioan. Caſſian. in lib. de habitu monachi cap.7. & Greg. Turonenſem, lib. de miraculis, cap.29.

Caſſian. Greg. Turon.

De conuerſione Pauli, itémque in quotum imperij Neronis annum, mors illius inciderit.

ANNOTATIO II.

I. QVanuis diui Pauli vitam ſanctiſſimam, iam inde à mirabili illius, ad Chriſti fidem, conuerſionem, perſequi non decreuerim; quia tamen

ex

ex vera commemoratione temporis,quo illa accidit,aliquid elicitur, quod ad interpretationem epiſtolarum attinet,non prætermittam id, quod multis negotium faceſſit;dum ſcire cupiunt,tum quo anno poſt Dominicam paſſionem Moſaicis renuntiauerit ceremoniis : tum verò fueritne illi idem dies conuerſioni,& raptui, quo in paradiſum penetrauit, à Deo deſtinatus.Erit huius rei definitio lectori grata; & definitionis breuitas,doctis non iniucunda.

II. De conuerſione igitur Pauli euntis Damaſcum ad perſequendam Eccleſiam agit Baron. tom.1. Annal. Eccl. anno 35. poſt Chriſtum natum; in quem incidit prædicta conuerſio. Rei geſtæ ſeriem habes, Act.9. quam repetit ipſe Paulus Act.22. ſuam cauſam agens. Eam incidiſſe in hunc ipſum annum, nempe ſecundum ab aſcenſione Domini, Mattyrologium Romanum, 25. Ianuarij, teſtatur. Nec enim illis aſſentior,qui Paulum ad Chriſtum conuerſum tradunt, eo ipſo anno, quo lapidatus eſt Stephanus. Noſtræ ſententiæ accedit Oecumenius ſup. cap. vlt. Act. Apoſt. & antiqua martyrologia. Prætererat enim à die Paſſionis Domini vſque ad conuerſionis Pauli diem vnus annus ſupra decem menſes:à nece verò Stephani tredecim menſes. Vide Bened.Pererium in Prolegom.epiſt.ad Rom.diſput.1.n.25.

Baron. Act.9. Infrà 22. Conuerſio Pauli incidit in 2. annum ab aſcenſ. Domini. Occum.

III. Non prætermittam id, quod meritò aduertit Baronius; illos nimirum, quid veritatis ratio haberet,non attigiſſe,qui dixerunt, Paulum, cùm à Chriſto vocatus eſt de cœlo,& tribus diebus, vt narrat Lucas Act.9. non vidit,nec aliquid cibi aut potus ſumpſit, raptum fuiſſe in tertium cœlum, & audiuiſſe illa arcana verba,de quibus ſermo eſt,2.ad Corinth.11.Nam, cùm ipſemet affirmet illud accidiſſe ante annos quatuordecim, qui computandi ſunt à tempore,quo illam ſcribebat epiſtolam; ſanè quidem, non hoc, quo conuerſus eſt anno, ſed poſt triennium, id contigiſſe neceſſe eſt affirmare. Nam ab hoc conuerſionis anno,vſque ad tempus illius epiſtolæ, annos decē & ſeptem interfluxiſſe,diligenti animaduerſione deprehendit Baronius.Hæc de conuerſione B.Pauli.

Act.9. 2.Cor.11. Baron.

IV. Poſtulat etiam hic locus vt tempus mortis Pauli inueſtigantes,dicamus in quotum Neroniani imperij annum inciderit;ſunt enim ea de re diſcrepantes nobilium autorum ſententiæ.Et verò, eum obiiſſe decimo quarto Neronis anno annotauit Euſebius in Chronico,Hieronymus de ſcriptoribus Eccleſiaſticis in Paulo; & Beda in Acta Apoſtolorum cap.vltimo, aliíque complures, Euſebij,& B.Hieronymi ſecuti autoritatem. Epiphanius hæreſi 27.interfectum Paulum ait 12. Neronis anno.Simeon Metaphraſtes permotus autoritate Caij,& Zephyrini Papę,atque Dionyſij Epiſcopi Corinthiorum,eum mortuum eſſe tradit anno Neronis 13. & quidam huius anni menſe 8. Idem cenſet in Chronico ſuo Onuphrius Baronius Annal. tomo 1. in anno Domini 69. Et Pererius noſter in Prolegomenis epiſt. ad Rom. diſp. 1. ad finem §. Reſtat.

An 14. Neronis anno Apoſtolus obierit. Onuphrius. Baronius. Pererius.

V. Ex iis ſententiis, prima communior eſt, ei tamen aduerſatur eorum opinio, qui aſſerunt, Neronem obiiſſe 8.menſe decimi quarti anni ſui principatus & decimo Iunij die;at Petrus & Paulus 29. die Iunij occiſi ſunt. Ex quo fit illos ſi occiſi dicantur 14.Neronis anno, non vtique ſub Nerone, ſed poſt eius mortem fuiſſe occiſos. Quare neceſſe eſt, vt qui tueri ſententiam hanc voluerit,aliam ineat annos computandi rationem. Epiphanij verò ſententia,

Pererius in proleg.diſp. 1.

cùm à communi multùm recedat, omnino reiicitur. Tertia quæ docet, mortuum fuiſſe Paulum octauo menſe decimi tertij Neronis anni à pleriſque hodie admittitur, vtpote quæ videatur difficultati, & incommodis minùs obnoxia.

Verior ſententia.

V I. Rogabis quoto poſt paſſionẽ Domini anno mortuus ſit Apoſtolus? Ego quod veriſimilius eſt, diſquirens, arbitror 36. Hoc enim temporis effluxit ab anno paſſionis Domini, hoc eſt, à 18. anno principatus Tyberij vſque ad decimi tertij anni Neronis octauum menſem, vt ex Lucæ Euangelio, & hiſtoriographis rectè probat P. Benedictus Pererius loco indicato. Qui tamen cum Euſebio, & Hieronymo, mortem Pauli referunt ad 14. Neronis annum, incidiſſe cõſequenter eam aſſerunt in 37. poſt paſſionem Chriſti annum: non verò in 38. vt vult Beda c. 15 ſuper Acta Apoſtolorum, nec in quadrageſimum quod putauit D. Thom. in 2. caput epiſtolæ ad Galatas, agens de Martyrio D. Petri.

Quoto Dominicæ paſſionis anno Apoſtolus mortuus eſt.

Quoto poſt conuerſionẽ.

V I I. Hinc elicitur facilè, quoto poſt conuerſionem anno occiſus fuerit: ſi enim mors illius incidit in 36. aut 37. annum poſt Domini paſſionem vt probabiliores ſecuti ſententias, oſtendimus, cùm ad Chriſtum fide primùm illuſtratus acceſſerit, ſecundo à Paſſionis eius anno, conſequens eſt, mortuum fuiſſe eum, anno poſt ſuam conuerſionem trigeſimo quarto. Quòd ſi verum eſt quod Chryſoſt. ait in oratione de principibus Apoſtolorum vita eum defunctum expletis iam ætatis ſuæ annis ſexaginta octo; profectò cùm ad Chriſtum conuerſus eſt, annos erat natus 34. totidémque poſt conuerſionem ſuam in Chriſti obſequio fuit.

Integra Apoſtoli ætas.

V I I I. Quid dicendum ſit rogabit aliquis, ſi quis ſcire velit, cùm ſermo de ſanctis Petro & Paulo incidit vter è duobus Apoſtolis maior ſit? Ego hanc quæſtionem libenter omitterem, niſi à pleriſque tractatam inuenirẽ, & omnino profligatam. Quare cùm de his duobus Apoſtolici ſenatus verticibus, quos mors coniunxit, paſſim à nobis mentio facta ſit, ne id intactum relinquatur, dicendum cenſeo maiorum ſecutus ſententiam, Paulum fuiſſe minorem Petro poteſtate prælationis. Solus enim Petrus fuit Cephas, id eſt caput totius Eccleſiæ: maiorem verò, priuilegio electionis: quippe qui poſt reſurrectionem, & in cœlos aſcenſionem, à Chriſto fuerit electus. Vnde vt annotat Bibliotheca Vaticana poſt alphabetum Illyricum, §. Auguſtinus in diplomate Pontificio Paulus ponitur à dextris, Petrus verò à ſiniſtris. Eſt tamen in eiſdem Apoſtolis æqualitas (vt aduertit Auguſtinus Triumphus, q. 7. art. 2. de poteſtate Eccleſiæ ad 1. arg. & D. Bon. in Pſal. 67. poſt medium tom. 1.) in obeundo prædicationis & fidei defendendæ munere, niſi quòd Paulo creditum eſt Euangelium præputij, vt ipſe teſtatur ad Galat. 2. Petro autem Euangelium circuncíſionis. In eo etiam æqualitas cernitur, quòd vterque antequam interficeretur, ad columnas fuerit alligatus, & flagellis cæſus. Harum columnarum meminit Baronius, atque iis ſanctos Apoſtolos Petrum & Paulum aſtrictos, virgíſque pulſatos fuiſſe refert. Id verò non abſque diuino conſilio factum credimus, vt duo Chriſtianæ fidei principes ad columnas ligati vno loco, vna die, vniuſque tyranni ſentẽtia interfecti, martyrij lauream columnis æternùm victuris, inſculpendam, ſint conſecuti.

Bibl. Vatic.

Petrus, & Paulus in diplomate picti.

Aug. triũph.

S Bon.

Baron. in Annal.

S. Maximus hom 5.

De

De ſtatura, & effigie Pauli.

ANNOTATIO III.

I. DE ſtatura verò Apoſtoli idem Chryſoſt. loco citato, ſic ait, *Qui tricubitalis eſt, & cœlum attingit.* Conſentiens videlicet cum eodem Apoſtolo 2. ad Corinth. 10. Vbi ſic ad ſtaturam ſuam videtur alludere: *Epiſtolæ*, inquiunt, *graues ſunt, & fortes, præſentia autem corporis infirma.* Nicephor. etiam lib. 2. cap. 37. ſic ait: *Paulus autem corpore erat paruo & contracto atque paulùlum inflexo, facie candida, annoſque plures præferente, & capite modico; oculis multa inerat gratia, ſupercilia deorſum verſus vergebant; naſus pulchrè inflexus, idemque longior; barba denſior, ſatis promiſſa, eaque non minùs, quàm capitis coma canis reſperſa erat.* Lucianus, quem citat Baronius Annal. annò 69. tom. 1. eum vocat recaluaſtrum, & naſo aquilino præditum. Sic enim Triephon Critiam Catechumenum, in dialogo inſtituens alloquitur: *Ego* (inquit) *docebò te, quid ſit vniuerſum, & quid fuerit ante omnia, & quæ item conſtitutio, quodve corpus vniuerſi. Quando enim me Galilæus ille conuenit recaluaſter, naſo aquilino, qui tertium vſque ad cœlum per aerem ingreſſus eſt, quæque optima, & pulcherrima ſunt, inde didicit, per aquas nos renouauit: in beatorum veſtigia inſiſtere fecit, & ex impiorum regionibus nos redemit.* Hactenus Triephon, apud Lucianum. Hæc, & alia, quæ de effigie, & ſtatura D. Pauli interdum apud ſcriptores inuenies, haud aliunde, quàm ab antiquioribus imaginibus accepta credimus, vt enim autor eſt Euſeb. hiſt. lib. 7. cap. 14. Qui ex paganiſmo ad fidem aggregati ſunt tempore Apoſtolorum Petri, & Pauli; effigies, ipſis adhuc viuentibus, vt poſteris per manus traderentur, in tabulis expreſſerunt: *Nos* (inquit) *Petri & Pauli Apoſtolorum & Chriſti etiam ipſius imagines, in picturis, colorum varietate expreſſas conſeruataſque aſpeximus; idque propterea ſicut veriſimile eſt, quod maiores noſtri, ad gentilis conſuetudinis ſimilitudinem quàm proximè accedentes, eos, qui tanquam ſaluatores illis fuiſſent, id eſt, qui illis aliquid ſalutis & ſubſidij attuliſſent, apud ſe honore, in hunc modum afficere conſueuerant.* Hæc ille. Vbi aduerte morem iam olim fuiſſe Chriſtianis, vt ferè in tabulis iungerent horum principum effigies: cùm ob alias cauſas, tum quia ambo Redemptoris noſtri anno ſexageſimo nono, tertio Kalendas Iulij, imperante Nerone, ſimili conſtantia, tyrannicis edictis repugnantes, martyrij laurea Romæ ſunt decorati. Nec enim probabile eſt, quòd Prudentius Hymno 12. cecinit nimirùm vtrunque Apoſtolum eadem quidem die Iunij ductum fuiſſe ad mortem; non tamen eodem anno, Cui videtur ſuffragari Auguſt. ſerm. 28. de ſanctis, cùm ait: *Currunt itaque vterque ad palmam martyrij, & vterque perueniunt ad coronam; non quidem eodem temporis curſu, ſed anni vertentis occurſu, &c.* Enim verò ſententiam, quam tuemur, aſſerunt prudentiores & Auguſtino antiquiores Patres, Caius, Zephyrinus, & Dionyſius Corinthiorum Epiſcopus, quos refert Baron. quod etiam Romanum Martyrologium tradit; imò & Græcorum Menologium; & Epiphan. hæreſi 27. Euſebius in Chron. Hieronym. De ſcriptoribus Eccleſiaſt. Maximus, ſerm. de ſancto Petro, & alij. Dicam & de ſepulchro aliquid.

Chryſoſt. Orat. in princ. Apoſt. tom. 5.
2. Cor. 10.
Nicephor.
Pauli effigies.
Lucianus.
Euſebius.
Chriſti & Petri Paulique effigies quomodo conſeruatæ.
Petrus & Paulus eodē anno & die martyrio coronati.
Prudentius.
Auguſt.
Caius.
Zephyrin.
Dionyſ.
Baron.
Epiphan.
Euſeb.
Hieron.

Qua veneratione fuerit ſemper apud fideles ſepulchrum D. Pauli.

ANNOTATIO IV.

I. DIuinæ prouidentiæ aſcribendum eſt, id accidiſſe ſuo modo Apoſtolo poſt martyrij nobilem lauream, quod ſepulchro Chriſti ab Iſaia decantatum eſt cap. 11. *Et erit ſepulchrum eius glorioſum.* Ea nánque loca, in quibus Petrus & Paulus vitam pro Chriſti gloria largiti ſunt, veluti nobiliſſima victoriæ trophæa à Chriſtianis ſummo honore ſunt habita. Vnde Caium Theologum, qui vixit temporibus Zephyrini Papæ Euſebius lib. 2. cap. 24. ita loquentem inducit: *Ego Apoſtolorum trophæa perſpicuè poſſum oſtendere. Nam ſi lubet in Vaticanum proficiſci, aut in viam, quæ oſtienſis dicitur, te conferre: trophæa eorum, qui iſtam Eccleſiam ſuo ſermone & virtute ſtabilierunt, inuenies.* Hæc ille. Quid quòd ab extremis Orientis, obeuntiſque ſolis regionibus, adhuc ſæuientibus in Chriſtianos tyrannis, multi etiam à Perſide aliiſque remotiſſimis prouinciis, Romam, eo conſilio, venerunt, vt veneranda Petri & Pauli inuiſerent ſepulchra? Martham, Marium, & Audifacem, quis ignorat temporibus Claudij Iunioris martyrio ob eam cauſam coronatos, quòd religionis ergò Romam ad limina Apoſtolorum venerint ſupplicabundi?

Iſa. 11. — Euſeb. Eccleſ. hiſt. — Sur. tom. 1. 14. Febr. Mart. Rom. 19. Ianuarij.

II. Quanto, Chriſte ſancte! affectu D. Chryſoſtomus Pauli deſiderauit tumulum inuiſere. Audi, quid ipſe optarit, Pauli funerati thecam, cùm procul abeſſet, animo recolens; ſic enim ſcribit in epiſt. ad Rom. homil. 32. *Quis mihi nunc dabit circunfundi corpori Pauli, affigi ſepulchro: videre pulueren corporis illius, quæ adhuc in Chriſto deerant implentis, ſtigmata illius geſtantis, prædicationem Euangelij vbique ſeminantis; pulnerem, inquam, oris illius, per quod Chriſtus locutus eſt,* & paulò infrà: *Vellem videre ſepulchrum, in quo recondita ſunt arma iuſtitiæ, arma lucis, membra nunc viuentia; tunc verò, cùm in hac vita eſſent mortua, &c.* Idem in commentariis ſuper hanc 2. ad Timoth. epiſtolam hom. 4. *Nullus* (inquit) *ex Romanis regibus tanto in honore fuit, quanto hic eſt. Cæterùm imperator foris alicubi iacet abiectus; hic autem medium vrbis, velut viuens, & regnans tenet. Longè Imperatore clarior eſt, & honoratior pellium ſutor, &c.* Vide eiuſdem commentarios in epiſt. ad Rom. hom. 32. citatâ: *Hoc corpus* (inquit) *vrbem hanc munit, quod quauis turri innumeriſque mœnibus, ac vallis eſt tutius.* De vtriuſque Apoſtoli ſepulchro agit Auguſt. de ſanctis ſerm. 28. ad finem: & epiſt. 42. magni faciens, quòd reddita Eccleſiæ pace, Chriſtiani Imperatores ad ſepulchra hæc, ſe venerabundi abiiciant; & ibi radient gemmæ diadematis vbi fulgent beneficia, flectentibus genua conceſſa. Habetur in præamb. Concilij Chalcedon. Epiſtola Gallæ Placidiæ Auguſtæ ad Pulcheriam Auguſtam; ex qua conſtat, illam non ob aliam cauſam Romam veniſſe, quàm, vt ſacra Apoſtolorum limina inuiſeret. Nec ſolùm Placidia Auguſta hoc fecit, ſed plerique alij Principes, & magiſtratus, vt autor eſt Chryſoſt, hom. *Quòd Chriſtus ſit Deus: Relictis* (inquit) *omnibus ad ſepulchra piſcatoris, & pellionis currunt, & reges, & præſides, & milites. Et in Conſtantinopoli Reges noſtri magnam gratiam putant, ſi non prope Apoſtolos, ſed ſi vel extra eorum veſtibula corpora ſua ſepeliuntur.*

D. Chryſoſt. optauit inuiſere Pauli ſepulchrum. — 2. ad Tim. — Rom. hom. 31. — Auguſt. — Conc. Chalc. Epiſt. Gallæ Placidiæ. — Chryſoſt.

III. Subiiciam Venantij Fortunati verſus ex lib. 3. carminum, qui vtriuſque Apoſtolorum Principis ſepulchro inſtar Epitaphij adhiberi poſſunt.

Venātius lib. 3. carm.

ſunt. Prætermittam tamen vnum vel alterum diſtichum, ne cæterorum obſint elegantiæ:

Cælorum portæ; lati duo lumina mundi:
Ore tonat Paulus; fulgurat arce Petrus.
Inter Apoſtolicas radianti luce coronas,
Doctior hic monitis: celſior ille gradu.
Pandit iter cælis hic dogmate; clauibus ille:
Eſt via cui Paulus: Ianua fida Petrus.
A facie hoſtili duo propugnacula præſunt,
Quos fidei turres vrbs caput orbis habet.
Hi radiant oculi pretioſo in corpore Chriſti:
Lumine qui proprio cætera membra regunt.

Ad eximiam Petri & Pauli commendationem, illud etiam ſpectat, quod (vt Auguſt. de conſenſu Euangeliſtarum lib. 1. cap. 10. affirmat) moris priſci ſeculi fuerit, vt in qua tabula Chriſti effigies picta extaret; in eadem, hinc inde, hi duo Apoſtolorum principes, viuis coloribus adpingerentur. Facit etiam ad inſignem vtriuſque Apoſtoli gloriam, quod Theodor. in epiſtola ad Leonem Pontificem; Romanam Eccleſiam tumulis eorum nobilitatam eſſe prædicat, & colendam: *Habet* (inquit) *communium quoque Patrum, & veritatis doctorum Petri & Pauli ſepulchra, quæ fidelium animas illuminant. Horum autem beatiſſimorum par, & planè diuinum, exortum quidem eſt in oriente, & radios in omnem partem emiſit: in occidente autem prompto & alacri animo, vitæ ſuſcepit occaſum, & nunc illinc orbem terræ ſuis radijs illuſtrat: ij veſtram ſedem effecerunt magis illuſtrem.*

Auguſt.
In eadem tabula cũ Chriſti effigie, Petri & Pauli imagines olim pingebantur.
Theodor.

IV. Tandem D. Chryſoſt. in epiſt. ad Rom. hom. 32. citata, pluris facit Romam, quòd ſepulchra habeat Apoſtolorum, quàm quòd orbem ferro domuerit, & magnificis ſit decorata monumentis, [*Ciuitas* (inquit) iſta, hinc facta eſt inſignis. Quemadmodum enim corpus magnum, ac validum duos habet oculos illuſtres, ſanctorum videlicet illorum corpora. Hinc rapietur Paulus, hinc Petrus: conſiderate & horrete quale ſpectaculum viſura ſit Roma: Paulum videlicet repente ex theca illa cum Petro reſurgentem in occurſum Domini ſurſum ferri. Qualem roſam Chriſto mittit Roma? Qualibus coronis duabus ornatur vrbs iſta? Qualibus catenis aureis cincta eſt? Quales habet fontes? Propterea celebro hanc vrbem; non propter copiam auri, non propter columnas, neque propter aliam phantaſiam, ſed propter columnas illas Eccleſiæ.] Hæc Chryſoſt. Vnde haud obſcurè intelligitur, nihil detrimenti Pauli, aut Petri mortem Eccleſiæ attuliſſe, ſed ſplendorem potiùs & copioſiorem filiorum prouentum; vt nemini dubium eſſe poſſit, verum eſſe, quod à Leone Papa dicitur, ſerm. 1. de Natal. Apoſt. *Non minui perſecutionibus Eccleſiam, ſed augeri, & ſemper Dominicum agrum ſegete ditiori veſtiri, dum grana, quæ ſingula cadunt, multiplicata naſcuntur.* Vnde duo illa præclara diuini germina ſeminis in quantam ſobolem germinarint, beatorum millia martyrum atteſtantur: Qui Apoſtolicorum æmuli triumphorum,

Chryſoſt.
Duos oculos vocat Chryſ. Petrũ, & Paulum.
Leo PP.
Petrus, & Paulus ſunt diuini duo germina ſeminis.

vrbem

vrbem Romam purpuratis & longè lateque rutilantibus populis ambierunt; & quaſi gemmis conſerto diademate coronarunt: Hæc de ſepulchro diui Pauli, cui opus fuit beati Petri, quippe qui conſors martyrij extiterit, ſepulchri quoque mentionem inferre. Præter quam quòd hi duo Apoſtolici ſenatus ſummi vertices, adeò coniunctam habent hiſtoriam, vt vix de vno quicquam efferre poſſis, quod non ſit cum alterius gloria coniunctum.

Apoſtolici ſenatus vertices.

Faxit Deus, vt cuius epiſtolas tam ſtudioſè legimus, mores & vitam ſanctiſſimam imitantes, diuino, quo ille fruitur conſpectu, tandem feliciter perfruamur.

FINIS EPISTOLÆ SECVNDÆ ad Timotheum.

INDEX

INDEX LOCORVM
SACRÆ SCRIPTVRÆ, QVÆ IN HIS COMMENTARIIS SECVNDÆ ad Timotheum, vel explanantur, vel illuſtrantur.

Litera P, Proœmium. C, Caput. S, Sectionem. T, Textum. A, Annotationem. V, Verſum ſignificat.

EX VETERI Teſtamento.

Ex lib. Geneſ.

Cap. 48. CVR *Iacob decuſſatis manibus benedictionem impertierit? c.4.v.8.n.2.*

Cap. 4. *Ecce proÿcis me hodie à facie tua: omnis, qui inuenerit me, occidet me. c. 4. V.17. A.1.n.5.*

Cap. 29. *& 28. De Matrimonio Iacob cum Rachel & cum Lia. cap. 1. V. 1. A. 2.*

Exodi.

Cap. 20. *Non loquatur nobis Deus, ne fortè moriamur. c.1.V.7.*

Cap. 33. *Dele me de libro vitæ. c.1. V.10. num.2.*

Cap. 3. *Cur in rubo apparuerit Dominus? c.4.V.17.A.1.n.3.*

Numeri.

Cap. 16. *Recedite à tabernaculis hominum impiorum. c.2.V.19.n.8.*

Deuteronomiÿ.

Cap. 5. *Si audierimus vocem Domini, moriemur. c.1. V. 7. Verbo, ſed virtutis. num.1.*

Regum.

1. Reg. 28. *Quid interrogas me, cum Dominus receſſerit à te? cap.4.V.10. A. 1. num.2.*

4. Reg. 4. *Si occurrerit tibi homo, non ſalutes eum, &c. c.4.V.21.n.3.*

Paralipomenon.

2. Par. 10. *Cùm ignoramus quid agere debeamus, hoc ſolum habemus reſidui, vt oculos, &c. c.4.V.8.A.1.n.4.*

Tobiæ.

Cap. 12. *Quia acceptus eras Deo, neceſſe fuit, vt tentatio probaret te. cap.3.V.16. num.3.*

Pſalmorum.

Pſal. 26. *Adiutor meus eſto, ne derelinquas me. c.2.v.21.n.2.*

Pſal.54. *Viri ſanguinum non dimidiabunt dies ſuos.c.3.v.5.n.3.*
Pſal.36. *Inimici autem Domini, mox vt honorificati fuerint,&c. quemadmodum fumus deficient.c.3.v.9.n.3.*
Pſal.116. *Vidi præuaricantes, & tabeſcebam.c.3.v.12.n.1.*
Pſal.67. *Præuenerunt principes coniuncti pſallentibus in medio.c.3.v.16.n.4.*
Pſal.102. *Homo ſicut fœnum dies eius,&c. c.4.v.10.A.1.n.4.*
Pſal.39. *Eduxit me de lacu miſeriæ. cap.4. v.17.A.2.n.2.*
Pſal.6. *Conuertere Domine, & eripe animam meam.c.4.v.10.A.1.n.6.*
Pſal.77. *Filij Ephraim intendentes arcum, conuerſi ſunt in die belli. cap.4. verſ.10. A.2.n.2.*
Pſal.117. *Fortitudo mea,&c. Et factus eſt mihi in ſalutem.c.4.v. 17.A.1.n.3.*

Prouerbiorum.

Cap.27. *Meliora ſunt vulnera diligentis,&c.c.3.v.16.n.3.*

Sapientiæ.

Cap.11. *Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur.c.3.v.3.*

Iſaiæ.

Cap.14. *Infirmus, &c. Suſcitabit tibi gigantes. c.4.v.18.A.1.*
Cap.11. *Et erit ſepulchrum eius glorioſum. c.4.in Appendice.A.4.n.1.*

Hieremiæ.

Cap.17. *Perdix congregauit, quæ non peperit.c.3.v.9.n.3.*

Ezechielis.

Cap.34. *Suſcitabo ſuper eas paſtorem vnū, qui paſcat eas ſeruum meum Dauid.c.4. v.6. A.1.*
Cap.1. *Non reuertebantur cum incederēt, c.4.v.10.A.2.n.2.*
Cap. 3. *Manus Domini erat mecum me confortans.c.4.v.17.n.2.*

XII. Prophet.minorum.

Oſeæ 4. *Peccata populi mei comedent.v.1. verbo per voluntatem. num.5 ad finem.*

Ex nouo Teſtamento.

Matthæi.

Cap.11. *Venite ad me omnes qui laboratis,&c.c.2.v.4.n.6.*
Cap.22. *Erratis neſciētes Scripturas.v.15. num.1.*

Lucæ.

Cap.6. *Eſtote miſericordes, ſicut & pater, &c.c.2.v.26.n.8.*
Cap.vlt. *Nónne cor noſtrum ardens erat? c.3.v.16.n.3.*
Cap.12. *Et vos ſimiles hominibus expectantes Dominum,&c.c.4.V.7.n.5.*

Ioannis.

Cap 16. *In mundo preſſuram habebitis, &c. Ego vici mundum. cap.3. verſ.12. num.1.*

Actorum.

Cap.4. *Neque enim eſt aliud nomen ſub cælo,in quo oporteat nos ſaluos fieri. c.3. v.15.n.2.*
Cap.6. *Vas electionis erit mihi iſte, vt portet nomen meum.c.4.v.17.n.2.*

XIV. D.Pauli epiſt.

Heb.1. *Non ſe clarificauit, vt Pontifex fieret,&c. Nec quiſquam ſumit ſibi honorem,&c. & cap.1.v.1. verb. per voluntatem.*
2.Cor.15. *Notum vobis facio Euangelium,&c.c.2.v.8.n.3.& 4.*
1.Cor.5. *Quid enim mihi de his, qui foris ſunt,&c.c.2.v.20.n.5.*
2.Cor.4. *Habētes theſaurum hunc in vaſis fictilibus.c.2.v.21.n.1.*
Epheſ.4. *Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram. c.3.v.12.n.3.*
1.Theſſ.4. *Mortui,qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi.c.4.v.1.*

Petri.

2.Petr.2. *Iuſti animam iniquis operibus cruciabant.c.3.v.12.n.1.*
2. Petr. 1. *Non enim voluntate humana allata eſt prophetia; ſed Spiritu ſancto inſpirati,&c.c.3.v.16.n.1.*

INDEX
ANNOTATIONVM
EPISTOLÆ SECVNDÆ AD
TIMOTHEVM.

Hæc Epiſtola quatuor abſoluitur capitibus: quibus ſua præfigitur præfatio.

Præfatio quatuor continet ſectiones.

I. HISTORIAM D.Pauli bis ſub imperio Neronis in vincula coniecti paucis complectitur.

II. Inueſtigat, fueritne ſecunda ad Timotheum epiſtola; omnium, quas Apoſtolus ſcribit, poſtrema?

III. Cur Apoſtolus tam accuratè ſcripſerit ſecundā hanc ad Timotheum epiſtolam?

IV. De authoritáte, & commendatione huius epiſtolæ.

CAP. I.

Summa rerum huius capitis.

I. Quid ſentiant patres de Pauli nomine? v.1.

II. Apoſtoli nomen, autoritatem conciliat. v.1.ibid.

III. De poteſtate Apoſtolorum. v.1. ibid.

IV. D.Paulus cum Apoſtolis contulit Euangelium. v.1.

V. Chriſti nomen cur oleo comparetur? v.1.

VI. Contra ambientes prælationem? v.1.ibid.

VII. Gratia eſt donum Dei in anima: v.2.

VIII. Latriæ cultus ſoli Deo debitus. v.2.

IX. De puritate conſcientiæ. v.3.

X. Amat diſcipulum Paulus memor lacrymarum illius. v.4.

XI. Laudantur filij, qui non degenerant à maiorum virtute. v.5.

XII. Laus vitæ religioſæ. v.6.

XIII. De timore, qui præparat locum charitati; & de gratia peculiari, quæ Epiſcopis, & ſacerdotibus confertur. v.7.

XIV. Materia prædicationis eſt crux, & mors Chriſti: hanc Paulus non erubeſcit. v.8.

XV. Catena, qua vinctus eſt Paulus præfertur cœlo, &c. Item, quàm glorioſum ſit pati pro Chriſto. ibid.

XVI. Deus præſto eſt iis, qui pro pietate laborant. v.8.

XVII. De vocatione ad fidem, & gloriam

riam æternam. v.9.
XVIII. Duo dogmata proponuntur ab Apoſtolo. Primum non attribui meritis noſtris vocationis, aut iuſtificationis gratiam. Secundum nos Chriſti beneficio electos eſſe ad gloriam. v.9.
XIX. Quę dicantur tempora ſecularia? ibid.
XX. Aduentus Chriſti primus, dicitur illuminatio: ſecundus poteſt etiam illuſtratio, & illuminatio vocari. v.10.
XXI. Cur viri, etiam ſanctiſſimi ante aduentum Chriſti mortem timuerint? ibid.
XXII. Quid ſit Euangelium? v.10.
XXIII. Chriſtianis non confunditur patiens pro Chriſto. v.12.
XXIV. Quid ſit depoſitum? & de potentia, & efficacia diuinæ prædeſtinationis. v.12.
XXV. De fide traditionum. v.13.
XXVI. Traditio Eccleſiæ, in recitanda forma Sacramentorum qualis? ibid.
XXVII. Fidem cum charitate coniunctam vocat Apoſtolus depoſitum bonum. v.14.
XXVIII. Phigellus, & Hermogenes hæretici calumniatores Pauli. v.15.
XXIX. Oneſiphori in Paulum miſericordia. v.16.
XXX. Chriſtus in ſeruis ſuis patitur ab initio mundi. v.17.

CAP. II.

I. Timotheum Paulus hortatur ad tolerantiam præſertim martyrij. v.1.
II. Fides palam prædicanda eſt. v.2.
III. De Chriſtiana militia, in qua certamus ſpe gloriæ. v.3.
IV. Prohibetur viris Eccleſiaſticis omnis ſecularis adminiſtratio à Paulo. v.4.
V. Dei obſequiũ, ſimile eſt militię. ibid.
VI. Deus adeſt certantibus proprietate tanquã auxiliator & coronator. v.5.
VII. Pueris baptizatis, ex merito Chriſti ſine certamine datur gratia, & gloria. ibid.
VIII. Paulus non eſt vſus poteſtate, quã habebat ex Euangelio, recipiendi victum ab iis, quibus prædicabat, &c. v.6.
IX. Voluntas dicitur ab Auguſtino pediſſequa gratiæ. v.6.
X. De reſurrectionis fide, quam Gnoſtici negant. v.8.
XI. Paulus viua voce prædicat Euangelium; & de Euangelio D. Lucæ. v.8.
XII. Nullis vinculis impediri poteſt Euangelij prædicatio. v.9.
XIII. Elegit Paulus viuere propter electos, cùm cuperet mori pro Chriſto. v.10.
XIV. Maior charitas Pauli, quàm Moſis. ibid.
XV. Qui negant in tormentis Chriſtum, damnabitur coram Angelis. v.11.
XVI. Iudæi magnifaciebant traditiones ſeniorum. v.11. & 12.
XVII. Fidelis Deus cur dicatur? ibid.
XVIII. Quid ſit teſtificari coram Deo. v.14.
XIX. Inutiles altercationes vitandæ, quales ſunt, in quibus aliquis tam vera, quàm falſa defendit. Nec verò cum hæreticis coram imperitis diſputandum eſt. v.14.
XX. De operario inconfuſibili, & rectè tractante verbum Dei. v.15.
XXI. Contra nouitates rerum, & verborum. v.16.
XXII. Quàm periculoſus ſit hæreticorum ſermo, libri, & familiaritas? ibid.
XXIII. Contra hæreticos negantes reſurrectionem, aut dicentes eam eſſe iam factam. v.17. & 18.

XXIV. Si

XXIV. Signaculum vocat Paulus ſigillum, quo Dei decretum firmum ſtat, ſecundum quod nouit qui ſint præſciti,& qui prædeſtinati. v.19.
XXV. Paſſio, & oratio Chriſti omnibus ſufficiens fuit ad ſalutem; ſolis tamen prædeſtinatis efficax. ibid.
XXVI. Eccleſia eſt magna domus, in qua ſunt vaſa in honorem,& contumeliam. v.20.
XXVII. Vtrum mali homines pertineant ad Eccleſiam Dei? ibid.
XXVIII. Datur ſpes Hymenæo,& Phileto, cæteriſque peccatoribus reſipiſcendi,ſi voluerint. v.21.
XXIX. De duabus partibus iuſtitiæ. Et quæ ſint iuuenilia deſideria, quæ Paulus præcipit vitare. v.22.
XXX. Quomodo intelligatur Auguſtinus,dicens,ſolam fidem ſine charitate non diſtinguere hominem à dæmone? v.22.
XXXI. De vitandis quæſtionibus ineruditis, & litigioſis. v.23.& 24.
XXXII. Virtutes, quibus prælucere aliis debet doctor Eccleſiaſticus, & præſertim Epiſcopus. v.25.
XXXIII. An ſalua manſuetudine Chriſtiana, quam Paulus in corripiendis malis commendat, puniri,& occidi poſſint hæretici? v.25.
XXXIV. Pœnitentia donum Dei eſt, &c. v.26.
XXXV. De vitiis, quibus diabolus captiuos trahit peccatores, tanquam nauem fracto gubernaculo,&c. ibid.

CAP. III.

I. Adimpleta eſſe ſigna anteceſſura iudicij diem,credidit Cyprianus; Agitur de nouiſſimis temporibus. v.1.
II. Antichriſti tempore qualis tribulatio? ibid.
III. Illa erunt magis pericu
loſa tempora;quę erunt mundi termino propinquiora. ibid.
IV. Qui nam ſint nouiſſimi dies, de quibus Apoſtolus hîc loquitur? ibid.
V. Mala, quæ proueniunt ex philautia, ſiue ſui amore. v.2.
VI. Enumerantur varia peccata, quibus in nouiſſimis diebus homines deformabuntur. v.3.& 4.& 5.
VII. Iudæorum hypocriſis, & artificium decipiendi viros per mulierculas. v.6.& 7.
VIII. Iannes,& Mambres reſtitiſſe Moſi referuntur à Paulo, non ab ipſo Moſe. v.8.
IX. Hæreticorum errores, vt nubes euaneſcent,nec diu nocebunt. v.9.
X. Virtutes à Paulo in Timotheum deriuatæ,&c. v.10.
XI. Varię Apoſtoli perſecutiones. v.11.
XII. Quid ſit perſecutionem pati, qua Paulus ait affligendos omnes, qui piè volunt viuere in Chriſto. v.12.
XIII. Multa de patientia. ibid.
XIV. Diabolus ſuos habet pugiles. v. 13.
XV. Felicitas malorum periculoſa, labores autem iuſtorum ſunt Deo grati. v.14.
XVI. De lectione ſacrarum literarum, & de ſtudio Iudæorum in addiſcendis ſacris literis. ibid.
XVII. Sacræ Scripturæ cognitio quid boni conferat? Et quid è contra ignoratio? v.15.
XVIII. Scriptores ſacræ paginæ diuinitus fuere afflati. v.16.
XIX. Multiplex vtilitas percipitur ex lectione ſacræ Scripturæ. v.16.
XX. Quid ſit virum perfectum ad omne opus bonum inſtructum eſſe. v.17.

CAP. IV.

I. Grauis obteſtatio fit Timotheo Epiſcopo,vt prædicet. v.1.
II. Optandus eſt ſecundus Chriſti aduentus. ibid.

III. Quomodo intelligantur illa verba, quibus Paulus ait, Prædica verbum opportunè, importunè? v.2.
IV. Modus admonendi, & reprehendendi, qualis adhibendus? ibid.
V. De malis auditoribus, qui audire nolunt, niſi placentia; & concionatorem adeunt veluti citharœdum. v.3. & 4.
VI. Quid ſignificent hæc verba, Miniſterium tuum imple? v.5.
VII. Quàm difficilè ſit virum inuenire, qui priuatis commodis ablegatis, miniſterium ſuum impleat. verſ.5. A.1.
VIII. Qua prudentia, & virtute indigent qui in prælatos eliguntur; ne in tot vitæ periculis ſeipſos cum ſubditis æternæ reddant damnationi obnoxios? v.5.A.2.
IX. Eligendos eſſe ad gubernacula Eccleſiæ, qui & ſobrij ſint, & miniſterium ſuum implere valeant. v.5. A.3.
X. Gaudet Paulus coronandus; triſtatur Chriſtus coronaturus, vt nos lætificet, &c. v.6.
XI. Sacrificia humani ſanguinis nunquam Deo placuerunt: & de ſacrificio Iephthe, cuius error habet aliquam laudem. ibid.
XII. Bonum certamen Pauli, & curſus conſummatio. v.7. Quis nam ſit hic curſus? &c. Quid fides ſeruata? Vide Annot. 1. ibidem & 2. in qua agitur de ſtudio Apoſtoli, quo verbo, & exemplo multos ad Chriſtum perduxit. ibid.
XIII. De corona iuſtitiæ Paulo reddenda. v.8.
XIV. Optandam nobis eſſe, humanis titulis neglectis, coronam iuſtitiæ. v.8.A.1.
XV. Quomodo gratia Dei ſit vita æterna, & de corona iuſtitiæ in morte reddenda. A.2. ibid.
XVI. Paulus vocat è carcere Timotheum, vt multa illi commendet ante mortem. v.9.
XVII. Non omnes, qui ſe in tribulatione deſeruerunt, nominat Paulus, ſed vnum ſolum amore ſeculi abductum. v.10.
XVIII. In quæ mala incurrãt, qui amore ſeculi, à Deo, & ſeruis illius recedunt. v.10.A.1.
XIX. Neceſſaria eſt tam in proſperis, quàm in aduerſis perſeuerantia in virtute. v.10.A.1.
XX. De penula, quam Paulus reliquit Troade. verſ.13. item de membranis. ibid.
XXI. De Alexandro ærario, qui Paulo reſtitit. v.14.& 15.
XXII. De prima Pauli defenſione; ſimul diſputatur, an hæc epiſtola fuerit ſcripta ex primis Pauli vinculis, an ex ſecundis. v.16.
XXIII. Deus aſtitit Paulo, & liberauit eum de ore leonis. v.17.
XXIV. In aduerſis ad Deum confugiendum eſt, à quo præſidiũ, & protectio ſperatur. v.17.A.1.
XXV. Liberat Deus ſuos, interdum etiam à morte temporali. verſ. 17. A.2.
XXVI. Quid intelligat Apoſtolus nomine operis mali, à quo liberatus ſit? v.18.A.1.
XXVII. Morem Pauli eſſe, & ſanctorum omnium, cum ſe ab opere malo ereptos vident, non ſibi, ſed Deo eam victoriam tribuere. v.17.A.2.
XXVIII. De ſalutatione Pauli; ſimul quæritur, an gratiam miraculorum ita liberam habuerit, vt pro ſuo arbitratu ſanaret, quem vellet? v.19.
XXIX. De Trophimo ægrotante, relicto à Paulo Mileti. v.20.
XXX. Meminit Paulus in vinculis virorum, & fœminarũ fidelium. v.21.
XXXI. De ſubſcriptione Apoſtoli. v.22.

APPENDIX
Commentariorum in hanc epiſtolam Annotationes quatuor continet.

I. De Martyrio Apoſtoli ſub Nerone.

II. De conuerſione Pauli. Itemque in quotum Neronis annum mors illius inciderit.

III. De ſtatura,& effigie Pauli.

IV. Qua veneratione fuerit ſemper apud fideles ſepulchrum D.Pauli.

FINIS.

ANT 1411429